

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2495

2496

50452 - 412

Umpoipen

Zen III

84
U-63

9 Spentipen

1870

2003

2011

84

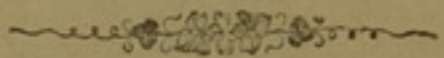
U-63

պր.

ԷՕԺԷՆ ՍԻԻ

ՄԱԹԻՆՏ

ՆՈՐԱՏԻ ԿՆՈՋ ՄԸ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

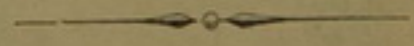

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ԳՐ. ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

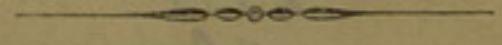

ՀԱՏՈՐ ԵՐՐՈՐԴ

ՏԷՐ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՏԻԳՐԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՏԵԱՆ

ԶՄԻՌՆԻԱ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԵԱՆ

1870

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԱՄՈՒՄՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՔԱՌԻՔ ԱՌԱՋԻՆ

ՈՐՍԸ

ԳԻՇԵՐՆ անհնարին եղաւ ինձ դաղտնապէս խօսիլ ազգա-
կանութիւնս հետ, վասն զի էրիկին հետ մէկ սենեակ կը պառկէր
և ընթրիքէն ետքն ալ երկու կամ երեք անգամ թուեցաւ ինձ թէ
Խւրսիւլ կզգուշանար հետս տեսնուելու: Գիշերը դառնապէս տառա-
պեցայ: Մեծ տրտմութիւն մ'ալ աւելցաւ այն ֆիզիզական անհան-
դատութեան վրայ որ ժամանակէ մ'ի վեր կը նեղէր զիս:

Նախանձոտութեան ամենէն կսկծալի և դառն չարչարանքները
կրեցի: Պարապ տեղն ուզեցի համոզուիլ իւրովի թէ կասկածներս
անիրաւ և ծայրայեղ էին. 'ի նանիր իւրովի ըսի թէ զուցէ
Խւրսիւլ ընթացքին մէջ իրապէս ոչ այլ ինչ կար բայց միայն
անմեղ պչրասիրութիւն մը. չկրցայ ինքզինքս հանդարտել:

Խոստացայ ինքնին այն աղետալի օրն ուշադրութեամբ դիտել ազ-
գականութիւնս և էրիկս, և հետեւեալ օրն անկատակ կերպով խօսիլ
Խւրսիւլին հետ:

Աօնթրան չսխալած էր իր ակնկալութեան մասին: Իրօք դեղածի-
ծաղ էր օդը. հսկտեմբերի պայծառազեղ արեւ մը կաւետէր այն աշ-
նային յետին օրերուն մին որք դրեթէ ամառնային օրերուն պէս

2517
399

դեղեցիկ են . . .

Ահսորին մեկնեցանք որսի ժամագրութեան տեղն երթալու համար :

Պ. Տը Լանդրի իր որսական կազմութեան սպասաւորներուն փառաւորապէս միանշան զոհատներ հաղցնել տուած էր . զոհակին պատուհաններէն տեսեր էինք շուներով և փողերու բարձրահնչուն ձայներով անոնց մեկնիլը : Քառաձի կառք մը սլաքտիղին սանդուղին մօտեցաւ . ես և Պ. Սեշքըն այս կառքը մտանք :

Փարթամութեան այս տղայական մանր պարագաները մի տու մի յիշելս երկու սրտածառ ունի . նախ , վասն զի Խւրսիւլի կերպարանքը դիտելով տեսայ որ այս շաւղութիւնն անոր հիացում ու միանգամայն նախանձ կուտար . երկրորդ , վասն զի զբօսանքի այս հանդերձանքը զաւարի հակապատկեր մը կը նմայէր իմ վշտի հետ :

Անհամբերութեամբ Խւրսիւլին երևալուն կտրասէի : Հետաքրքիր էի տեսնելու թէ ձիւ վրան ալ ունէ՞ր ազգականութիւն այն լաւ դերը , ինչպէս կըսէր էրիկը . կը յուսայի հակառակը տեսնել . կը փափաքէի որ ան չէ թէ վտանգաւոր դիպումի մը , այլ ձախողութեան մը հանդիպելով ծիծաղելի տեսլի Աօնթրանին առջև և իր ժայռութեան պատիժը կընէ :

Բա՛րէ , չունեցայ այս ողորմելի գոհունակութիւնը : Երբ ազգականութիւն ձի հեծնելով մեր քովն եկաւ էրիկիս հետ , ստիպուեցայ իւրովի խոստովանելու թէ երբեք այնքան ազնոր դուռ չէի դան ուրիշ ժամանակ :

Հոս տեղն է ըսելու որ ես երբեք չհասկցած եմ թէ նախանձութիւնն ինչպէս կուրանայ կամ կողմանէ ոտխալակին ձիւքերը . ես ընդհակառակն միշտ գրգռուած եմ դանոնք չափանցելու : Բայց առանց չափանցութեան՝ Խւրսիւլ ձիին վրայ այնքան կատարելապէս վայելչադեղ և շնորհալի էր որ քիչ մնայ սրտմտութեամբ սխալ լայի անոր զեղեցկութեանը համար :

Տոկտիւն աչքիս առջևն է Խւրսիւլ . իր ամաղոնական մութ կապոյտ շուխայէ զոհատին վարի մասն այնքան երկար էր որ զրեթէ մինչև դեպիւնը կը քսուէր . այս զոհատին միջին մասը բաճկոնակի

ձև ունէր , իսկ թեղանիքը ճիշդ Խւրսիւլին թեւերուն չափ երկայն և յարմար էր . այս ամաղոնական զոհատն անոր սիրուն հասակը զմայլելի կերպով մը կը ծրագրէր . ազգականութիւն մարդու զլսարկ մ'ե մնդուսէ սլաքտի վզնոցի մը վրայ դարձած շապիկի օձիք մը դրուեր էր . սոյն հաղուստին շնորհիւ անոր ազնոր , թարմաւէտ և վարդազեղ երեսն ընդունած էր ազգու և համարձակ երևոյթ մ'որ շատ աղէկ կերթար անոր . թխաղոյն զեղեցիկ մաղերն իր փոսաւոր այտերը կը շրջանակէին : Խւրսիւլի աչերուն այնքան յստակապէս կապոյտ դոյն մ'ունենալը չտեսեր էի . կրնար ըսուիլ թէ երկինք անոնց մէջ կանդրադառնար իրր հայելիի մը մէջ :

Մատակ ձի մը հեծած էր այնպիսի համարձակութեամբ որ կը զարմանայի . այս ձին ոսկիի պէս աշխէտ էր , որու բոցանման ցուլմներն արեւուն կը վէտվեաէին , և երկար ու սեւթոյր մաղերը հովէն կը տատանէին և կը ծփային : Աարծես թէ այս կենդանին իր կրած թեթեւ երջանկութիւն կը սեպէր իրեն , և այնպիսի ներդաշնակութեամբ կը քայլէր որ հազիւ հազ դալարիին կը դըպնար :

Աօնթրան երենոսի պէս սեւ ձի մը հեծած և որսորդի միանշան զոհատ մը հաղած էր . զոհատին գոյնը բաց կապոյտ էր և ունէր նաքնջեղոյն թաւիշէ օձիք մ'և ոսկեղօծ արծաթէ կոճակներ զինանշանի ձևով :

Նաև կիսովին ոսկիէ որսական դանակ մ'ունէր որու գօտին իր վաշելու մէջքը կը սեղմէր : Աւերջապէս սև թաւիշէ կրկնոց մը Աօնթրանին դէմքը երեսն հանելով ասոր ազնութիւնը և վայելչադեղութիւնը կաւելցնէր :

Աօնթրան ամեն անգամ որ որսի կերթար , սովորութիւն ունէր բոլորովին անսլաճոյճ կերպով մը հաղուելու , հետեւաբար ևս աւելի զարմացայ երբ անոր այսպէս շքեղապէս հաղուած ըլլալը տեսայ :

Ազգականութիւն հետս խօսելու համար ուզեց մեր կառքին մօտիլ : Իր ձին՝ անշուշտ խրտչելով հովանոցէս՝ չուղեց յառաջանալ :

Ամշնալով կը խոստովանիմ թէ մեծ ուրախութիւն պատճառեց

ինձ այս ձախորդութիւնը որու շնորհիւ Իւրսիւլին յաջողակութիւնը աներեւոյթ կը լրջար. սակայն մեծ եղաւ զարմանքս, չեմ համարձակիր մեծ եղաւ վախս ըսելու, երբ տեսայ որ Իւրսիւլ իր աղւոր ունքը պառտելով խարազանը վեր ըրաւ և սկսաւ աներկիւղաբար պատճել իր անդրուարը:

— Զգուշացի՛ք, տիկին, մի՛ զարնէք ՍԲԵԼԼՅՈՒՆ, շատ կրակոտ է ան, գոչեց Աօնթրան Իւրսիւլին յանդգնութենէն վախնալով:

— Մի՛ յամառիր, սիրուն Իւրսիւլ, կաղերսեմ, գոչեց էրիկը անձկութեամբ ձեռները միացնելով և գէպ իր կինը երկնցնելով:

Բայց Իւրսիւլ՝ որու այտերը շառագունած, ուռնդերը բացուած, աչերն բարկութեամբ փողփողուն և վարդաղոյն շուրթերն ալ անարդու ժպիտով մը բացուեր էին, բանի տեղ չդրաւ այս աղգարարութիւնները:

Համարձակապէս նորէն պատճեց ՍԲԵԼԼՅՈՒՆ. ձին այնպիսի սաստկութեամբ մը ծռուեցաւ որ ես սարսափելով աղաղակ մը հանեցի:

Իւրսիւլ առանց բնաւ վախնալ ձեացնելու ՍԲԵԼԼՅՈՒՆ պարանոցին վրայ ծռուեցաւ անոր սանձը թող տալով. այս ամենն այնպիսի բընական շարժումով մ'եղած էր որ կարծես թէ Իւրսիւլ ամենեւին վտանգ մը չէր կրեր:

— Աղբի՛ս, տիկին, աղէ՛կ, շա՛տ աղէ՛կ, գոչեց Աօնթրան առանց կրնալու պահել իր սքանչալու մը. ի՞նչ անխուովութիւն, ի՞նչ աներկիւղութիւն:

Իւրսիւլ Աօնթրանին այս հաճութենէն ևս աւելի զրդուելով ուղեց յաղթել իր ձիին յամառութեանը և կառքին մօտելու բռնագատել կենդանին: Երբ հաստատուն ձեռքով մը քանի մ'անգամ ևս մտրակեց ձին, ՍԲԵԼԼՅՈՒՆ որոշեց մօտիկ քանի մը վայրկեան վերըստին դիմադրելէն ետք, դիմադրութիւն տրու մէջ ձին փոխանակ ծռուելու ցայտեց: Իւրսիւլ՝ որու բոլորչի, նուրբ և կլորած հասակն օձի մ'արագաշարժութեամբը կը տատանէր՝ այնքան վայելչապէս հեռեցաւ իր անդրուարին անկարգ շարժումներուն որ և ոչ իսկ վայրկեան մը նստած տեղէն հեռացաւ:

Ար յուսայի թէ աղգականուհիս համար հակառակ հետեւութիւն

մը պիտի ունենայ այս դիպումն որ սակայն նոր հրապոյր մ'ևս տուաւ անոր միայն. Իւրսիւլ զսպեց անհնազանդ կենդանին և ստիպեց կառքին քովը կենալու: Անատեն Իւրսիւլ իր թանքին վրայէն թեթեալէս ծռուելով, սիգալով, ժպտելով և ՍԲԵԼԼՅՈՒՆ ջղոտ վիզը դղուելով իր պղտի և սպիտակ ձեռնովն որու թաթապներ հանած էր սչրապէս, հրճուեցաւ իր յաղթանակին վրայ և փողփողուն նայուածքով մը Աօնթրանին նայեցաւ գողցես ուզելով ըսել էրիկիս թէ իր ներկայութիւնն էր իրեն այնքան արիութիւն տուողը:

— Է՛, սիրելիդ իմ տիկին Տը Լանդրի, ի՞նչ ըսեր էի քեզ: Ի՞նչ կըսես, մի՞թէ յանդուգն չէ Իւրսիւլ: Խոստովանէ՛ թէ ճշմարիտ մանկլաւիկ մ'է ան,

— Յիրաւի, տիկին, ըսաւ Աօնթրան Իւրսիւլին՝ մօտելով և բռնորովին յուզուած, դեռ կըքանչանամ աներկիւղութեանդ և շնորհադեղութեանդ վրայ: Մարդ կը մոռնայ քեզ սպառնացող վտանգը, որպէս զի լոկ սքանչանայ քու վրայ:

— Ա՛հ, ո՛րքան զուարճալի է ձի հեծնալը, ըսաւ Իւրսիւլ պարզամտապէս: Աստ ինձ ուղղելով խօսքը, շարայարեց. — Ի՞նչպէս ինքզինքդ կը զրկես այս զմայլելի զրօսումէն: Մանաւանդ մեզի համար՝ որ կ'ին ենք՝ ի՞նչ երջանակութիւն է մեր ակարութեան հակառակ զսպել, սանձել, նուաձել կենդանի մ'որ թերեւս հազար անգամ ուղէ մեռցնել մեզի եթէ յաջողակութիւնը զօրութեան, իմացական կամք մ'անոր անասնային յամառութեան չդիմադրէ:

— Ատի ընդհանրապէս ձեր արիւթաբարութեան պատմութիւնն է փոքր ինչ, ըսաւ Աօնթրան ժպտելով, և դուք կը զսպէք մեզի՝ մարդերս՝ դրեթէ մի և նոյն միջոցներով...: Բայց Աստուած իմ, ի՞նչ ունիս, սիրելիդ իմ Մաթիլտ, ըսաւ ինձ Պ. Տը Լանդրի՝ գէմքիս այլայլումը տեսնելով, վտանգի Իւրսիւլին յաղթանակը և Աօնթրանին անոր վրայ սքանչանալը սոսկալի վիշտ մը կուտային ինձ:

— Բան մը չունիմ, բարեկամ, միայն թէ Իւրսիւլին օրինակը զիս կը խրախուսէ և վաղուանէ սկսելով բացարձակապէս կուզեմ ձի հեծնալ:

— Բայց, սիրելիդ իմ, ամենեւին այդ վարժութիւնը չորած ես, ասկից 'ի դատ կարծեմ թէ շատ տրամադրութիւն չունիս. շատ վախկոտ ես . . . :

— Ար կրկնեմ թէ պիտի հեծնամ, եթէ նաև դիտնամ թէ դե-
տինը թառաղաղոր ընկնելով պիտի մեռնիմ, գոչեցի .

— Աղէկ, աղէկ, ուրիշ անգամ կը խօսինք այդ բանին վրայ, ըսաւ ինձ Աօնթրան. բայց մեկնինք դէս ոտի ժամագրութեան տե-
ղը, վասն զի արդէն ուշ է : Տիկին, ըսաւ Իւրսիւլին, պատրաստ
եմ հրամանիդ :

— Հիմա նորէն կը տեսնուինք, մնա՛ս բարեաւ, Մաթիլտ, ը-
սաւ Իւրսիւլ՝ ձեռնովը նշան մ'ընելով :

— Անխոհեմութիւն մի՛ ըներ սիրելիդ իմ Իւրսիւլի՛կ . . . քե՛զ
կը յանձնեմ կինս, Պ. Տը Լանդրի, գոչեց Պ. Սեշորէն :

— Հանդիստ եղի՛ր, սիրելի բարեկամս, ըսաւ էրիկս, կին մ'երբ
այսքան թեթեւաշարժ, ճարպիկ և յանդուգն է, ամենեւին վտանգի
մը չենթարկիր :

Իւրսիւլ և Աօնթրան մեկնեցան քով քովի և յամբարար ար-
շաւելով դալալաղեղ մարդաղեանի մը վրայ, որով կերկարէր այն
ծառուղին ուսկէ կերթար մեր կառքը :

Ժամանակ մ'անոնց հետ դայինք : Աչերս անոնցմէ չհեռացուցի
որքան որ կըցայ. բայց շուտ մ'աներեւոյթ եղան խեղաթիւր ծառու-
ղի մը մոնելով և ալ չկըցայ տեսնել զանոնք :

Այս ամեն մանր պարագաները թերեւ տղայական երեւան այն ան-
ձերու որք չեն ճանչնար նախանձոտութեան անթիւ անձկութիւննե-
րը և թշնամանուած անձնասիրութեան կսկծալի վէրքը : Սակայն
առ երեւութապէս խիստ աննշան կարծուած այս իրողութիւնն այն-
քան խռովեցուց զիս որ քիչ մնաց վատութիւն մը պիտի ընէի . . .
պիտի յայտնէի Պ. Սեշորէնին իր կնկան ընթացքը և ասոր դէմ
ունեցած կասկածներս անոր ալ պիտի հաղորդէի :

Բարեբաղդարար ամօթը շուրթերուս վրայ կեցուց այս սոսկալի
խոստովանութիւնը : Եթէ աղղականս ամենափոքր կորովատեսութիւն
աւնենար, կրնար դուշակել յուզուելուս և խռովելուս պատճառը :

Պ. Սեշորէնին պատասխան կուտայի, բայց խելքս միտքս ուրիշ
տեղ էր. և երբեմն կը դրառուէի խորունկ մտախոհութիւններով
զոր հաղիւ հաղ իր ձայնովը կընդհատէր էրէն երբ մերթ ընդ
մերթ կանցնէր բոլորչի մայրամաներու յանդող լայն ծառուղիներէն.
մենք Պ. Տը Լանդրիի մարդերուն մէկին առաջնորդութեամբն այն
բոլորչի մայրամաները կերթայինք կենալու և էրէին անցնիլը տեսնե-
լու համար :

Բան մ'ինձ սաստիկ, աղետալի և տաքօրինակ տարտորութիւն կը
պատճառէր, այսինքն մերթ ընդ մերթ Աօնթրանին և Իւրսիւլին
միշտ քով քովի դանուելով հովանաւոր ծամբու մը ներսն արագա-
սէս երեւոյնն տեսնելս : Ստուերներով ողողուն բարձրաբերձ ծա-
ռանատներուն մէջ հնչող փողերուն հետաւոր և մեղամաղձային
հնչիւնը և պառականներուն խորին հաշումներն աղետալի, ահարկու
կերեային ինձ . . . Բա՛րէ. մտքին և հողիին տրամալի տրամադ-
րութիւնն ամենէն զուարթաղին առարկաները սղային քողերով կը
վարադուրէ, և սոսկալի դուշակներ կը փնտռէ այն բանին մէջ որ
ամենուն ուրախութեան և հրճուանայ պատճառն է . . . :

Պ. Սեշորէն այնքան կըմայլէր իր առջեւ ունեցած այս շարժուն
տեսարանին վրայ որ չէր նշմաւ եր իմ նուազուն և տրամաբեկ վի-
ճակս. հետզհետէ կուէնար այն անհանդստութիւնը զոր ժամանա-
կէ մ'ի վեր կը կլէի : Շատ անգամ անյայտ սարսուռներ կըզայի,
և կը կարծէի թէ ջղային պոտճառի մը հետեւանքն է այս : Գլուխս
ծանր, ցաւաղին և տկար էր :

Անտառին քառուղիի բերաններուն մին հասնելով կանկ առինք
Իւրսիւլ և Աօնթրան խոտորնակ ծառուղիէ մը կը յառաջանային ա-
րագասէս : Կարծեցի թէ մեր քովը կուգան. կառքէն դուրս յա-
ռաջացայ .

Իրօք շուտ մը մեր քովը հասան, բայց կանկ չառին :

— Մաթիլտ, գոչեց ինձ Իւրսիւլ՝ արագութեամբ անցնելով և
ձեռներովը զիս բարեկելով, որսորդութիւնը խելքս միտքս ուրախու-
թեամբ և արբշտութեամբ կը համակէ :

Եւ Իւրսիւլ՝ որու այսերը դուռնաւորած, նայուածքն ալ փայլուն

Եւ յանդուգն էր՝ ձիւն ընթացքը ձեռնելու համար անդամ մը դարկաւ խորադանովը :

— Եղջերուն ա՛լ կէս ժամ չպիտի սպրի՛, դռնց մեղ Կօնթրան, շուները սքանչելի կերպով կը հալածեն... հիմա կը տարանտառի (débucher) այն :

Եւ Կօնթրան իր ձիւն վզին վրայ ծուռելով հասաւ Խրսիւլին որ պահ մ'անցած էր իրմէն, և երկուքն ալ վերստին աներեւոյթ եղան :

— Ինչպէ՛ս կը զուարճանայ կինս... տե՛ս, ինչպէ՛ս կը զուարճանայ... ըսաւ Պ. Սեշթրէն ուրախութեամբ, բայց, սիրելի տիկին, Պ. Կօնթրան ինչ ըսել կուզէ հիմա կը արանստառի այն ըսելով :

Հաստ անդամ էրիկիս որսի վրայ խօսիլը լսած ըլլալով կրնայի Պ. Սեշթրէնին հարցումին պատասխանել :

— Ըսել կուզէ թէ գծրադդ կենդանին անտառներէն հալածուելով ա՛լ դաշտը պիտի գայ. այս է իր հաւանական փրկութեան վերջին միջոցը... ապա պիտի մորթուի... առանց գթութեան :

Զիզերս այնքան զրոգուեր էին, արցունքս այնքան երկար ատեն է՛ր վեր զսպեր էի որ այս ծիծաղելի պարադան սատարիկ զգայուն ըլլալու առիթ մը սեպելով ինձ սկսայ արցունք թափել :

Պ. Սեշթրէն շուարուն կերպով մ'ինձ նայեցաւ և ըսաւ հողա-սիրաբար.

— Տէ՛ր Աստուած, եղջերուի մը մահուան վրայ այդքան տրտմի՛լ, դու որ սովորած ես անշուշտ ասանկ բաներու... Հանդարտէ՛, տիկին, խօսք հասկցի՛ր. դուցէ վերջապէս եղջերուն, այն խեղճ նահատակը պիտի աղատի իր ճակատագրէն :

Արոնք որ ներքին, զսպուած և բռնապէս սրահուած վիշտով մը տառապեր են սատարիկ, արհամարհանօք չպիտի ժպտին եթէ ըսեմ թէ Պ. Սեշթրէնին վերջին խօսքերուն պատասխանելով չէ՛ քիչ համար տեսակ մ'ակնարկութիւն ըրի նոյն խի իմ ճակատագրիս որպէս զի կարենամ փոքր ինչ բարձրաձայն լղուրս տալ այն վիշտերը որք կը ճզմէին զիս :

Այսպիսի ակնարկութիւն մը ծիծաղելի է, բա՛րէ, դիտեմ թէ

դառնապէս ծիծաղելի է, բայց երանի՛ անոնց որք չգիտեն թէ ամենէն կսկծալի վիշտն երբեմն ծիծաղաշարժ է իր արտայայտութեան մէջ, և այս ծիծաղաշարժութիւնն ալ կարծեմ թէ բարոյական չարչարանաց յետին սատարութիւնն է...

Ուստի լալով պատասխանեցի Պ. Սեշթրէնին.

— Ո՛չ, ո՛չ, նահատակը չպիտի կրնայ աղատիլ. ինչ կրնայ ընել : Կուտիլ, այնպէս չէ՛. բայց կուտելու համար ոյժ պէտք է, բայց ոյժ չունի այն : Երկար ատենէ՛ ի վեր կը տեւէ այս կուտը. նահատակն ալ կը պարտաւորի համակերպելու... վիզը դանակին երկնցնելու և մեռնելու... : Այլ սակայն կեանքը զեղեցիկ երեւած էր անոր... սակայն ո՛վ կրնայ մեռնիլ ուղեւ երբ այսքան շքեղ է օդը, երբ այսքան զեղեցիկ է արեւը... մինչդեռ որսորդները փողեր հնչեցնելով կերդեն և ուրախութեան աղաղակներ կը հանեն... որո՛ւ մտքէն կանցնի մեռնիլ. որո՛ւ համար սուղ մ'է այս ուրախութեան հանդէսը... միայն նահատակին համար... որ պիտի լայ, ե՛ւ պիտի ծաղրեն իր արցունքը, և պիտի մեռցնեն զան անդը-թաբա՛ր... անողորմապէ՛ս :

— Իրա՛ւ է որ, ըսաւ Պ. Սեշթրէն զրեթէ արդահատանք զդա-լով, խեղճ կենդանիները մեռնելու ժամանակ կը լան... բայց ինձ նայէ՛, տիկին, կըսուի նաեւ թէ եղջերուները մեռնելէ առաջ երբեմն քաջաբար դէմ կը դնեն, և թէ նահատակը մեռնելով դէթ վրիժառութեան հաճութիւնը կզգայ :

Մոլորադին կացութեանս մէջ փոխանակ Պ. Սեշթրէնին պատասխանելու իմ մտքիս պատասխանելով արցունքս սրբեցի. անոր նա-յեցոյ ակնայեռ և դառնադին ժպիտով մ'ըսի.

— Ո՛հ, վրիժառութի՛ւն... այնպէս չէ՛... վրիժառութի՛ւն... տկարութեամբ, արհամարհուելով, ծաղրուելով, նախատուելով չմեռնի՛լ, ինքն ալ լացնել այն մարդիկը որ իր վիշտերը ծաղրեցին ո՛հ, վրիժառութի՛ւն, այնպէս չէ՛... վրիժառութի՛ւն, մահա-ւանդ պատժելու համար նախատիչը, վա՛տ և ապիրա՛տ նախատիչը... ա՛յն նախատիչը որ իր անպատիժ ըլլալը գիտէ... որ կը կարծէ անպատիժ ըլլալ, վասն զի պատիւը, ազնիւ սրտի մը վսե-

մութիւնը չկրնար վատ մասնութեան մը հաւանիլ . . . : Բայց, ո՛հ, այս բանը վերջապէս կը պարտաւորի վախճան մ'ունենալ, այնպէս չէ: Այո՛, իրաւունք ունիս . . . վրիժառութիւնը . . . :

— Բայց ինձ նայ՛, տիկին, դուք Պ. Սեշորէն հաղիւ զտուելով իր խնդալու վախաբը, ինչպէս կարելի է որ եղջերու մը նախատուի և ուղէ վրէժ առնուլ:

Պ. Սեշորէնին նայեցայ. նախ չհասկցայ ինչ ըսել ուզելը:

Քանի մը ըրապէն ետք ուշաբրեցայ և ըսի անոր.

— Ներէ՛, ներէ՛, սիրելիդ իմ պարոն, յիշաւ խենդ մ'եմ. իրաւունք ունիս, զգայնութիւնս խելքս առաւ . . . :

— Ես ալ այդպէս կըսէի իւրովի, ազդականութիւն այս խելք՝ եղջերուն վրայ իբր բնական անձի մը վրայ կը խօսի . . . : Բայց նորէն պիտի սխալեմք քայլել: Ար լսի՞ս հեռուէն եկող սա շեփորին ձայնը. ո՛րքան գեղեցիկ է այն: Յիշաւ արքայական զբօսանք մ'է որսորդութիւնը:

Ասուքը սկսաւ զրորիլ:

Ամենադառն մտմտութի մ'երթալու պատեհ առիթ մը սեպեցի այս շարժումը: Աերեակայէի թէ Աօնթրան և Իւրսիւլ երկար արշաւում մ'ընելէն ետք յոյնած ըլլալով հանդստանալու համար քով քովի կը քայլէին հետի, թող տալով որ իրենց ձիերն ինքնազուխ երթան ուր որ ուզեն այն անվերջանալի պողոտաներու մէջ որք դալարագեղ խոտերով ծածկուած են և զորս աշնան ամենէն ճոխ երկններովն զոյն զոյն փայլող ծառերը կը հովանաւորեն . . . :

Արսէի իւրովի թէ Անթրան և Իւրսիւլ փոխադարձ սիրով և երջանկութեամբ համակուած՝ եռանդալին կը վայելէին այս գեղեցիկ և բարեխառն օրը, արքայական շուայլութիւնը, տօնախմբային կեանքը աւելի հեշտաւէտ ապագայի մը վրայ խորհելով, սիրաշունչ և կաթողին խօսքեր ըսելով իրարու, երկար և հրաբորբոք նայումքներ փոխանակելով . . . : Թերեւս իսկ . . . անտառն այնքան և մենակէն է որ Աօնթրան՝ գէպ Իւրսիւլ ծոռելով մ'անոր բարակ մէջ կը բռնէ և արշաւէն ևս աւելի կենդանութիւն առած շառագայտերէն համբոյրներ կը քաղէ:

Ո՛հ, ինչ կատաղութիւն . . . ո՛հ, ինչ վիշտ, ո՛հ, ինչ շարժարանք . . . ըսի մտապէս . . . : Եւ ես . . . ես . . . հոս կը կենամ վշտանալով, նախատուելով, մոռցուելով, ծաղրուելով, վաճառ գիւ կը ծաղրեն և կը խնդան, զի՛ս որ . . . հանդարտօրէն ման կուգամ այս էրիկին հետ զոր կը խաբեն և կը նախատեն . . . : Եւ ե՛ս տուած եմ այս աղքատ և դրեթէ անպատիւ մարդուն այն գլղեկին ուր ոսոխութիւն կը փաղաքէ սիրով, այն շուայլութիւնն սրով կարբշուէ զան:

Ո՛հ, բայց սոսկալի՛ բան մ'է այս . . . սոսկալի՛ է . . . : Չկրնար տեսլ այս բանը . . . : Ասշորէն դժբաղդ ըլլալով կը յոյնիմ զուր տեղը . . . ալ չեմ ուզեր, չեմ ուզեր համբերել . . . : Ահա քովս է սա պարկեշտ և բարեսիրտ էրիկը զոր կը ծաղրեն, կը թշնամանեն . . . : Իմացնեմ ուրեմն անոր ամեն բան . . . : Իմացնելն է ոչ թէ նենդամտութիւնը և ապականութիւնը մատնել այլ չթողուլ որ ալ պատիւը, ուղղամտութիւնն իսկ մասնութենէ խաբուի:

Այս անգամ ալ քիչ մնաց պիտի յայտնէի իրողութիւնը Պ. Սեշորէնին, բայց այս անգամ ալ ընկրկեցայ այս մատնութեան առջև . . . :

Գրեթէ կէս ժամէն ետք Աօնթրան իր մարդերուն մէկը զրկեց իմացնելու համար մեզ թէ եղջերուն լճակի մը մէջ բռնուած էր, թէ սակայն այս լճակը տանող ճամբան շատ գէշ ըլլալուն համար կառքը չէր կրնար անցնիլ անկից և կը յորդորէր զիս գլղեկը դառնալու ուր պահ մ'ետք ինքն ալ պիտի գար տիկին Տը Սեշորէնին հետ:

Հասանք Մարան ուր քանի մը ըրապէն ետք եկան նաև Իւրսիւլ և Աօնթրան: Ճաշելու համար հաղուելէն ետք սրահը մտանք: Հոն դտայ ազդականութիւն, Պ. Սեշորէնը և էրիկս: Ճաշի ժամանակ խօսակցութեան նիւթն եղաւ այն որսորդութիւնը: Աօնթրան մեծամեծ գովեստներ տուաւ Իւրսիւլին քաջասրտութեան և յաջողակութեան նկատմամբ. ազդականութիւն ալ ըսաւ թէ երբէք այսպիսի մեծ զբօսանք մը վայելած չէ:

Ազդականութիւն առջի օրուանէն շատ աւելի զուարթ երեցաւ կար-

Տես թէ ոչ այնքան հոգ ըրաւ իմ առջև պահելու իր ատերեւոյթ թաղ-
ծութիւնը :

Համարձակութեամբ հաւանեցաւ քանի մ'անդամ գինի խմելու
կենացս Կօնթրանին առաջարկութեամբ և առանց թախանձութեամբ
քանի մը բաժակ շաքարեղէն խմեց 'ի մեծ հիացումն Պ. Սեշըրէնի
որ անդադար կը դռէր :

— Ճշմարիտ գեւ մ'է կինս :

Առաջին անգամ՝ ազգականութիւն ողորկելու, դուարթանալու և ե-
ռանդազին դուարձանալու տեսնելով կանխապէս զգացի թէ ինչպիսի
յանդուգն և անզուսպ հանգամանաց տէր էր ան :

Մինչև անատեն բոլորովին կեղծաւոր երևած էր ինձ Իւրսիւլ :
Իր անամօթ ստախօսութիւնները կեղծ ձևերով ծածկուած էին
միշտ. արցունքով ողորուն մեծ աչերը թաղծութեամբ դէպ եր-
կինք վերցնելով կուրանար յայտնի իրողութիւնը : Բայց սեղանին
վրայ այնքան դուարթ և համարձակ տեսնելով զայն, բայց լսելով
իր հանձարեղ խօսքերը որք ազդու, անակնկալ և շատ անգամ փող-
փողուն էին, ևս աւելի վտանգաւոր կը դռնէի ազգականութիւն :

Էրիկս չէր պահեր այն տեսակ մը սքանչացումը զոր իրեն կը
հորշնչէր Իւրսիւլ : Հանձարամտութեան տեսակ մը կռիւ բացում
էր ասոր և Կօնթրանին մէջ. սա շատ անգամ չկրցաւ յաղթանա-
լը տանիլ : Այս կնկան ազդեցութեան տակ շլացած և զսպուած կե-
րևար էրիկս, որ քանի մ'անգամ Իւրսիւլէն կծու հեղնութեամբ
լի խօսք մը լսելով անմուռնչ մնաց :

Պարագայ մը կայ որ թերևս տարօրինակ և անհնարին երևայ-
լսել կուզեմ թէ անատեն միշտ կը պատճառէր ինձ այն տեսակ մը
հեղնասիրական հանձարամտութիւնն որով Իւրսիւլ էրիկս կը պա-
տասխանէր :

Ազգականութիւն այս կերպարանափոխութիւնը տեսնելով կը զար-
մանայի շուարումով :

Պ. Սեշըրէն անգամ կամաց մը կըսէր ինձ թէ բնաւ չէր կարծեր
իր կնկան այսքան խելք ունենալը :

Հիմա կը հասկնամ այս փոփոխութեան պատճառը. կան ինչ ինչ

բնաւորութիւններ որք կրնայ ըսուիլ թէ երբեք կատարելապէս
չեն յայտնի մինչև որ չդանտին ուր որ է իրենց ճշմարէտ : Այս-
պէս Իւրսիւլ ասուցապէս ծնած էր շուայութեամբ, շքեղութեամբ,
հանդէսներով և անսանձ զբօսանքով լի կենսք մը վարելու հա-
մար : Եթէ Իւրսիւլ դար մ'առաջ ծնէր, պիտի ըլլար այն խելացի
և անամօթ կիներուն մին բըք Ֆրանսայի խնամակալութեան ժա-
մանակի շուայտութեանց թաղուհիներն եղան :

Պարզութիւն 'ի վեր Իւրսիւլին համար թերևս առաջին անգամ
էր իր ճաշակներուն յարմար այսպիսի կացութեան մը մէջ դանուի-
լը, և անշուշտ իր բուն բնաւորութիւնն երևան կելնէր դրեթէ ա-
ռանց իր գիտութեան :

Ընթրիքէն ետք դղեկին դաւիթին մէջ շուներն ալ պիտի կերա-
կրէին եղջերուէն իրենց ընկած մասովը, վասն զի Կօնթրան ուզած
էր այս արխնաբոյր տեսարանը Տիկին Սեշըրէնին ցուցնել :

Ժամն ինին մօտ շուներու պահապանները քանի մը փող հնչեցու-
ցին : Գայլնք կեցանք դարատափի մը վրայ որ պատուոյ դաւիթը կը
նայէր և կը տարածուէր սրահին պատուհաններուն առջև ուսկէ
դուրս ելեր էինք սրահ մ'առաջ :

Միանշան շքեղ զդեստներ հաղած ծառաները ջահեր բռներ
էին. այս ջահերէն կարմրիկ լոյս մը կարձակուէր շէնքերուն վը-
րայ որոնց մէկ մասը բոլորովին մթին էր :

Աղետալի երևցաւ ինձ այս բանը . . . : Շուներն որք անյադու-
թեամբ և անհամբերութեամբ համակուած ըլլալով հազիւ հազ
կը զսպուէին որսորդապետներուն խարաղաններովը, զազանական դո-
ւումներով կը հաչէին. մութին մէջ կը փողփողէին անոնց վայրե-
նական աչերը :

Գաւիթին մէջ տեղը Պ. Տը Լանդրիին շնապահներուն (piqueur)
մին եղջերուին բեկորները, ոսկրները և մորթը գտնելով, անոր դը-
լուխը բռնեց եղջուրէն և շուներուն առջև տաստկապէս շարժեց :

Շուները, որք զսպուելով կը համբերէին տակաւին, կատարար
դուային մինչև այն բոլէն ուր թոյլ տրուեցաւ անոնց այս արխ-
նաթաթաւ բեկորներուն վրայ յարձակիլ, մինչդեռ շեփորներն ուժ-

դնապէս կը հնչէին : Անտառն հառադարար սկսան կռուիլ այս քսան
ու չորս շուներն իրարու վրայ խուժելով, դռալով, հաչելով և
մարտնչելով և մէկ մէկէ յափշտակելով կենդանիին արիւնարոյր բե-
կորները :

Այս անսարանն և աղաղակները զայրոյթս գրգռեցին . զայնի սը-
րահը մտայ որու պատուհանները դարատալին վրայ կը նայէին : Պ.
Սեշերէն իշած էր շուներուն կերակրիլը աւելի մօտէն տեսնելու
համար : Աղղայի թէ բոլորովին ֆիզիկական անհանգստութիւն մը
կը նեղէր, անսովոր կերպով մը կը նեղէր զիս . առաջին անգամն
ըլտով հարցուցի իւրովի թէ ի՞նչ կրնար ըլլալ այս անհանգստու-
թեան պատճառը :

Աւարագոյրներէն կիսովին ծածկուած պատուհանի մը քով աթոռ
մը կար որու վրայ նստայ ընկնելու պէս : Շուներուն կերակրիլը լը-
մնցած ըլլալով, ջահերուն վերջին ճառագայթներուն ցոլումին ե-
րերումը և մարիլը կը գլխէ մեքենայարար, երբ Իւրսիւլին և Աօն-
թրանին պահ մ'այս պատուհանին առջև կանկ առնելը տեսայ . . . :
Աօնթրան մէկ թեւով Իւրսիւլը բռնեց մէջքէն և իր շուրթերը մօ-
տեցուց աղղականութիւն այտերուն՝ ասոր ըրած մէկ դիմադրութեան
հակառակ . . . :

Երբէք չսխալի մօռնամ ինչ որ զղացի նոյն միջոցին : Տարօրի-
նակ ճակատադիր մ'ուզեց որ կենացս մէջ զղացած ամենէն անադո-
րոյն վիշտը կերպիւ իւր յայտնէ ինձ նաև այն ամենամեծ ուրախու-
թիւնը զոր դեռ չճանչեր էի . . . :

Արած հարուածս չգլխեմ ինչպիսի բնական երևոյթով մ'այնքան
սաստիկ եղաւ որ մի և նոյն միջոցին խորին սարսուռ մը . . . որ սըր-
տիս պատասխանեց, յանկարծ իմացուց ինձ քանի մը ժամանակէ
ի վեր կրած անհանգստութեանս պատճառը . . . : Զգացի թէ ՄԱՅՐ
էի . . . :

Հեշտալի ուրախութեան և շանթարձակ դժբաղդութեան այս կըր-
կին արտաբերութիւնն այնքան սաստիկ եղաւ որ պահ մը կարծեցի
թէ սլիտի խենայի . . . :

Մոլորազին տպաւորութեամբս համակուած ոտք ելայ մեքենայա-

բար : Սրահէն անցայ վաղելով, սենեակս մտայ և արագապէս
ծունր կըկնելով միայն այս խօսքերը կըցայ ըսել .

— Աստուած իմ, ընդունեցար աղաչանքս . հիմակ ա'լ չեմ կըր-
նար դժբաղդ ըլլալ : Այն միջոցին որ սլիտի մեռնէի, անպատում
յոյս մը զրկեցիր ինձ . . . :

Չնշմարեր էի Պլօնտօն որ ննջելիս մէջն էր :

— Սո'ւրբ Աստուածածին . . . : Ինչ ունիք, տիկին, գոչեց Պլ-
օնտօ :

Առանց պատասխան տալու դուռը ցուցուցի անոր և ըսի .

— Կուղեմ մինակ ըլլալ : Գոցէ՛ սա դուռը, մինակ թո'ղ զիս :
Գնա՛ ըսէ՛ թէ կուղեմ մինակ ըլլալ :

Պլօնտօ դուռն ելաւ, դնաց խմաց տուաւ Պ. Տը Անդրիլին թէ
անհանգիստ եմ և թէ կուղեմ առանձին մնալ :

Իրօք առանձին մնացի խորհելու համար . . . :

Ա'լ չէի կրնար տարակուսիլ էրիկիս մատնութեան նկատմամբ
և . . . մայր էի . . . :

ՊԼՈՒՏ Բ.

ՄԱՅՐ ՄԸ

ԵՐԲԷՔ չսխալի մօռնամ այն դիշերուան սաստիկ մորմոքներս,
դիշեր զոր տեսակ մը բանաւոր բանդադուշանքով անցուցի, եթէ
կրնայ ըսուիլ այս խօսքը :

Մերթ սենեկիս մէջ կը շրջէի մեծաքայլ, մերթ յանկարծապէս
կանկ կառնէի ծունր գնելու և ջերմագին աղօթելու համար . ապա
անհնարին ուրախութեան շարժումներ կընէի, անբաւ երանութիւն-
ներ կըղղայի . հանդարտ և վեհ հպարտութեան աւիւններով կը դը-
րառէի :

Մա'յր էի . մա'յր էի . այս հեշտալի դաղաւարը մտքիս մէջ ունենա-
լով ժամանակ առ ժամանակ ամենասաստիկ և կաթողին սէր կըղացի
այն էակին նկատմամբ զոր կը կրէի արդանդիս մէջ : Չէի կրնար հաւ-

ալ այնքան երջանութեան . . . երկու ձեռներովս կուրծքս կը սեղ-
մէի ուժգնակի իբր թէ ուղէի գիտնալ կենդանի ըլլալս :

Ար թուէր ինձ թէ սրտիս մէն մի բախումն մեղմ և թեթե-
քախում մը կը սրտասխանէր : զաւկիս սրտին բախումն էր այն :

Չաւա'կա . . . զաւա'կա : Անդադար և առանց յոգնելու կը կրկնէի
այս օրհնեալ և սիրելի խօսքը : Աւրախութեամբ արբշիւ՝ կը կան-
չէի զայն և զգուանքով կը լափէի : Կարծես թէ յիմար մ'էի : ձեռ-
կը պաղնէի , քահ քահ կը խնդայի այս տղայական շարժումիս վըսյ ,
պահ մ'ետք արցունք կը թափէի : Բայց այս բարերար արտաբը
վշտառիթ լացի մ'արտաբը չէր :

Կարծեմ թէ կէս զիշերն երկու կամ երեք ժամ անցած էր :

Թուեցաւ ինձ թէ երանութիւնս օդի և անջրպետութեան կը կա-
րօտի , թէ հարկ էր ինձ երկնից հետ դէմ առ դէմ դանուիլ՝ ջեր-
մեռանդ երախտադիտութիւնս աւելի աղէկ յայտնելու համար Աս-
տուծոյ :

Բացի պատուհանս . . . անտունն աշնան վերջն էինք . . . Խնչպէս այն օ-
րը պայծառ , նոյնպէս և զիշերը գեղեցիկ և պայծառ էր . . . ամենա-
փոքր շշուկը չէր լսուէր : Ամեն ինչ մոթ և գաղանթք էր . . . երկ-
նային դմբեթի անդունդներուն մէջ միլիոնաւոր փողփողուն առողեր
ցանուեր էին : Առսինն ելաւ ծառերով ծածկուած բլուրի մ'ետե-
ւէն և սրարտէղը , անտառը , մարդագետինները , դղեակը , վերջա-
պէս ամեն կողմ ողողեց իր տծողոյն ճառագայթովը :

Յանկարծ տկար հով մ'ելաւ , շատցաւ , օդին մէջէն անցաւ իբր
անբաւ շունչ մը , և ամենուրեք նորէն լուծիւն տիրեց :

Գուշակ մը թուեցաւ ինձ այս ահաւոր մրմունջն որ պահ մը կը
խռովէր այս առանձնութիւնը , և որ աւելի սաստիկ երեցուց իրեն
յաջորդող հանդարտութիւնը . . . :

Կարծեցի թէ յետին տրտունջս ելած էր սրտէս , և թէ այնու-
հետեւ կեանքս երանութեամբ և խաղաղութեամբ պիտի անցնի :

Անցեալ վիշտերուս վրայ խորհեցայ . . . մայր ըլլալս հպարտութեամբ
մ'ինքնին և խղճովին դիտնալէս 'ի վեր . . . Էրկա'կէ ապրելէս 'ի վեր
առաջին անգամն էր անոնց վրայ խորհիլս . . . : Իմ այն վիշտերս

յիշեցի որպէս զի ամէնամ մտածելով թէ ինչպէս կրցեր էի տառա-
պիլ այնպիսի ցաւերով որոնց ես կենթարկուէի միայն :

Յիշելով այն խիստ աղետալի ու միանգամայն հեշտաւէտ զիշերն
ուր էրիկիս մասնութիւնը ու միանգամայն մայր ըլլալս ստուգապէս
խմացայ , զարմանք մ'եկաւ վրաս , զարմացմանս պատճառն էր այն
խորին և անպատում հանդարտութիւնը որ գեռ ժամանակ մ'առաջ
զիս անդթարար զրգոող կսկծալի յուզմանց յաջորդեց :

Չէի կրնար կասկած մ'ունենալ Աօնթրանին զիս խաբելուն նկատ-
մամբ . . . այլ սակայն անհուն հեղութիւն մը , անսահման ներողա-
մտութիւն մը կզգայի անոր համար :

Էրիկս վաղանցուկ յօժարութեան մ'առջև ընկրկած էր , տկա-
րութիւն մը , յանցանք մ'էր այս ընկրկումը . . . Բայց զաւկիս հայրն
էր , բայց անոր կը պարտաւորէի այն նոր և երկնային զգայութիւնը
զոր կը կրէի . . . :

Այս խորհրդածութիւնները սրտիս մէջ կաթողին սիրոյ , անձնուի-
րութեան , յարգանաց և երախտագիտութեան անմեկնելի խառնուրդ մը
կարծարձէին , խառնուրդ որ ոչ կամբ և ոչ համարձակութիւն կը թողուր
վրաս Աօնթրանը ամբաստանելու իր անցեալ յանցանաց համար . . . :

Իսկ ապագային նկատմամբ . . . ո՛հ , ապագային նկատմամբ այս
անգամ ա'լ չէի տարակուսեր :

Մայրութիւնս էրիկիս յայտնելով ա'լ ապահովապէս պիտի վայելէի
անոր ոչ միայն սէրը , եռանդադին խնամքը , աղնիւ հողասիրու-
թիւնը , այլ նաեւ տեսակ մը դորովալի և կրօնական պատկառանքը
որ անընդհատ պիտի ըլլար :

Այո՛ , յոյսէ աւելի , նախազգացումէ աւելի բան մը կապահովէր
ինձ այնպիսի ապագայ մ'որու քով տծողոյն և ցուրտ պիտի երեւա-
յին ինձ Շանթիյի մէջ անցուցած քանի մ'երանաւէտ օրերս ո-
րոնց համար այնքան կը ցաւէի . . . :

Այո՛ , սատկապէս , բացարձակապէս և դիտակցութեամբ կը հաւ-
տայի ապագայ երանութեանս , հաւատք որու աղբիւրն էր ինչ որ
երկնային և բնական զգացումներու ամենէն նուիրականն է :

Նոյն միջոցին ուր Աստուած սէրս այսպէս կօրհնէր և կը սրբա-

գործէր. . . ապագային նկատմամբ կասկածիլը հայհոյութիւն էր :
Հետեւեալ անգամ Բարսիլին դէմ տեսակ մը կարեկից արհամարհանք և պաշտպանական արդահատանք զգացի միայն :

Այլ չէի կրնար պատուել զան նախանձատութեամբս. չէի կրնար Բարսիլը ատելու չափ նուազաբար :

Այնպիսի բարձր շրջանի մը մէջ կը թեարկէի, Բարսիլէն անբաւ կերպով մը բարձր ըլլալս այնպիսի համոզումով մը զիտէի որ անկարելի էր ինձ ամենափոքր համեմատութիւն մ'ընել անոր և իմ մէջ . . . :

Հաստատենէ 'ի վեր շուրթերս տակաւին չունեցեր էին այն անկեղծ ժպիտը որով ժպտեցայ յիշելով թէ օր մ'առաջ անոր փողփողուն միտքն և հանձարեղ խօսքերը նոյնպէս նախանձս դրդուեր էին :

Իմ կամքի հակառակ ուսերովս արհամարհական շարժում մ'ըրի այն դէս նախանձիս յիշելով :

Այստեղիկ և վեհանձնական հպարտութեամբս կարգահատէի այս կնկան նկատմամբ որ վերջապէս թերեւս չկրցած էր զխնայողութեամբս միտումին որով դէպ 'ի Աօնթան կը մղուէր . . . միտում որու անդիմադրելի զօրութիւնը կը ճանչէի . . . :

Աստուած իմ, կըսէի իւրաքանչէր, այս քանի մ'օրուան երազէն ետք արդեօք ինչպէս պիտի արթնայ Բարսիլ : Եւ ահա մեր մանկութիւնը կը յիշէի . . . : Երանութիւնն այնքան կարեկցութիւն կը ներշնչէ մարդուս որ դու շարժեցաւ ազգականութիւնս վրայ :

Յառաջագործի խնդրել էրիկէս որ զգուշութեամբ իմացնէ Բարսիլին թէ այսուհետեւ չէր կրնար մեղի հետ մնալ. չէի ուզեր անգիթաբար զեղծել յաղթանակս . . . :

Անհնարին է ինձ մեկնել այն կատարեալ յեղաշրջումը զոր մայրութիւնը յիշերուան մը մէջ տուած էր ամենափոքր խորհուրդներուս, և այն ծանր, անկատար և դրեթէ խիստ դաղափարները որք նոյն զիշեր մտքիս մէջ ծնան իբր թէ Աստուած ուզէր մոյլի մը միտքը և սիրտը պատրաստել երկնային պարտաւորութեանց զոր անստիպում է կատարելու իր զաւկին քով :

Ես՝ որ մինչև անատեն տկար, վեհերոս և համբերատար էի՝ յանկարծ զգացի թէ հզօր, համարձակ և քաջասիրտ էի. Աստուծու բաղումը կը բռնէր զիս :

Ամբողջապէս նոր հորիզոն մը կերեար աչքիս. կը թուէր ինձ թէ մայրութեան անհուն յոյսերը ընդարձակեր էին կենացս սահմանները :

Լոկ լաւ է կըլէլ խօսքերուն մէջ նորանոր զգայութեանց աշխարհ մը կար . . . :

Սակաւ առ սակաւ լուսցաւ :

Առաջին շարժումս եղաւ ամեն բան իմացնել էրիկիս, այս յանկարծական յայտնութեամբ անոր անտարբերութիւնը պաշտումի փոխել. ապա ուզեցի փոքր ինչ տնանալ, 'ի կախ թողուլ յաղթանակիս վայրկեանը անոր հեշտութիւնը լաւ ևս վայելելու համար :

Տեսակ մ'ուրախութիւն կը տար ինձ իւրովի ըսելս. Խօսքով մը կընամ Աօնթանը ստիպել սիրելու զիս այնպիսի եռանդով մը, զոր դեռ զգացած չէ ինձի համար, Աօնթանը որ դեռ երեկ կը մոռնար զիս ուրիշ կնիկի մը համար :

Ապագային նկատմամբ բոլորովին վստահ ըլլալով՝ հաճութիւն մը կըզգայի ամենէն յոռի օրերուս յիշատակները միտքս բերելով . . . :

Ար շարժէի այն մարդերու սէս որ մեծ վտանգէ մը հրաշապէս ազատելով վերջին անգամ մ'ալ երկիւղով խառն հրճուանքով մը հոգեպիշ կը նային այն վճին ուր մնալ մնաց պիտի զլսորուէին . . . :

Մինչդեռ այս խորհրդածութիւնները կընէի, յանկարծ սաստիկ և փրկաւէտ քուն մը տիրելով վրաս նիւհեցի :

Ուշ արթնայ. խեղճ Պլօնտօս սնարիս քովը դտայ ուր կը կենար խուովութեամբ և տրտմութեամբ համակուած. իրօք վիշտերս աննշմարելի չմնացեր էին անորմէ. բայց որքան ալ մեծ ըլլար այս կնկան վրայ ունեցած վստահութիւնս, բնաւ Աօնթանը ամբաստանելու խօսք մը չըսեր էի անոր :

Գէնքս այնքան փողփողուն ուրախութեամբ մը կը ճառագայթէր

որ Պլոնտո զարմացմամբ ինձ նայելով գոչեց.

—Տէ՛ր իմ Յիսուս, տիկին, ի՞նչ է այն երջանկութիւնը որ այդքան... : Երեկ այնքան վհատեալ ձեռք էի ձեռքի որ այս գիշեր մինչև առաւօտ արցունք թափեցի և աղօթք ըրի :

—Այն երջանկութիւնը... բարեսիրտ Պլոնտոս, եթէ դուն ալ իմանաս, սաստիկ պիտի ուրախանաս... բայց դնա՛ շուտ, կանչէ՛ Պ. Տը Լանդրին... դնա՛... :

—Պարոն գերկումն արդէն մարդ զրկեց ձեր ինչպէս ըլլալը հարցունելու համար, ինչպէս նաև Պարոն և տիկին Սեշորէնը : Ըսի թէ այս գիշեր բաւական անհանգիստ էիք. պարոնը խռովեալ կերեար :

—Ուրեմն դնա՛... շուտ մը դնա՛, կանչէ՛... : Պիտի փարատեմ իր խռովութիւնը... :

Պլոնտո դնաց :

Քանի որ կը մօտէր այն բոսէն ուր պիտի տեսնէի Աօնթրանը, սիրաս ևս քան զևս ուժգնակի կը բաղնէր :

Աօնթրան երեցաւ :

Գիրկը նետուեցայ արտասուելով և առանց խօսք մը գտնել կարենալու :

Աօնթրան սխալեցաւ. կարծեց թէ արցունքս վշտի արցունք էր : Կարծելով անշուշտ թէ առջի օր Իւրսիւնը պահնելը տեսած և հետեւաբար յուսահատած եմ, էրիկս շփոթութեամբ ըսաւ.

—Կաղաչեմ, մի՛ հաւտար արտաքին երեւոյթներուն, մի՛ լար մի՛... :

—Բայց ուրախութեամբ կը լամ... Աօնթրան, ուրախութեամբ կը լամ... աղէկ նայէ ինձ, գոչեցի :

—Ստուգիւ, ըսաւ Աօնթրան, գէ՛մբիդ վրայ խնդում մը, երանութեան հով մը ծաւալած է : Մաթիլտ... Մաթիլտ, ի՞նչ կը նշանակէ ատի... :

—Սը նշանակէ թէ ամեն բան գիտեմ և թէ բոլորովին կը ներեմ քեզ... : Այո՛, ամենասիրելիդ իմ Աօնթրան... այո՛... երեկ այս սրատշգամէն տեսայ թե ուրիշ Իւրսիւն մէջքէն բռնելդ...

երեկ շուրթերուդ անոր այսերուն հալիւ տեսայ... : Բայց և այնպէս կը ներեմ քեզ, կը լսե՛ս... կը ներեմ, վասն զի դուն իսկ հիմա խնդրեցի պիտի մեղադրես այնքան որքան նոյն իսկ չմեղադրէի քեզի թերեւ. վասն զի հիմա ծոռնիկի վրայ դալով, երկու ծոռնիկի վրայ դալով, մեղա՛յ... մեղա՛յ... պիտի բռնես ինձ... :

—Բայց, Մաթիլտ, նորէն կը հարցնեմ թէ ի՞նչ... :

—Չե՛ս հասկնար, Աօնթրան, մի՛թէ չես գուշակեր... :

Ո՛չ, իրաւ չես հասկնար, վասն զի ահաքեկ կը նայիս ինձ. կը կարծես թէ կը ծաղրեմ... թէ գուցէ խենդ եմ : Բայց ևս ալ ներումն կը խնդրեմ, Աստուած իմ, ներումն կը խնդրեմ քեզմէ... վասն զի աղէկ բան չէ այսպիսի նուիրական երանութեան մը վրայ ծանրութեամբ չխօսիլը : Աօնթրան, գոչեցի անատեն էրիկիս ձեռքը բռնելով, ծոռնը դի՛ր ինձի հետ... Աստուած օրհնեց մեր ամուսնութիւնը... մա՛յր եմ :

Ո՛հ, չսխալեր էի Աօնթրանին նկատմամբ այնպիսի յոյս մը տալով. էրիկիս գէ՛մբին վրայ ամենաբաղքը զարմանք մ'է յոյժ սաստիկ ուրախութիւն մը ծաւալեցաւ :

Պահ մը շուարեկէն ետք՝ գորովալի և կաթողին սիրով մը դըրկեց զիս ուժգնապէս :

Արցունք... այո՛... արցունք հոսեցաւ իր արդահատանօր յուզուած աչերէն. կեանքիս մէջ ուրիշ անգամ չտեսայ Աօնթրանին արտասուելը :

Սիրաբոյր նայուածքով, սրաշտումով, գրեթէ ակնածութեամբ կը նայէր ինձ :

—Ո՛հ, ըսաւ երկու ձեռներս իր ձեռներուն մէջն առնելով, իրաւունք ունիս, Մաթիլտ, ծոռնիկի վրայ դալով, երկու ծոռնիկի վրայ դալով ներումն պիտի խնդրեմ քեզմէ, աղնի՛ւ կլին, վե՛հ սիրտ, հրեշտակային անձ : Ե՛ւ համարձակեցայ թշնամանելու քեզի, քեզի... քեզի որ այնքան համբերող և քաղցր ես միշտ... : Ո՛հ, դարձեալ ներումն կը խնդրեմ... ներումն կը խնդրեմ :

—Արդէն չըսե՛ր էի քեզ, ի՛մն Աօնթրան, ամենասիրելիդ իմ Աօնթրանս, թէ ներումն պիտի խնդրես իզմէ... : Բայց, բա՛բէ,

կողմամբ թէ ան չեմ կրնար ներումն շնորհել քեզ, վասն զի ներելու համար կը պարտաւորիմ յիշել թշնամանքը, այլ սակայն ա՛լ չեմ յիշեր զայն:

—Ա՛հ, Մաթիլտ, Մաթիլտ, շատ են յանցանքներս, գոչեց Աօն-
թրան՝ գլուխը օրելով արամապէս: Բայց հաւատա՛ ինձ թէ թեթե-
ւութիւն մ'էր, փոփոխամտութիւն մ'էր ըրածս. բայց սիրտս,
սէրս, մեծարանքս քուիդ էին... միշտ քուիդ էին...: Հիմա
նորանոր պարտաւորութիւններ նոր ընթացք մը բռնել կը հրամայեն
ինձ. պիտի տեսնես... ո՛հ, պիտի տեսնես... , սիրելիդ իմ Մա-
թիլտ, թէ ո՛րքան արժանի պիտի հանդիսանամ այն երանութեան
զոր ունինք, թէ ո՛րքան նուիրական պիտի ըլլաս ինձի համար...
Մաթիլտ, Մաթիլտ, շարայարեց ձեռներս համբուրելով կաթոլին
սիրով: Ա՛հ, հաւատա՛ թէ այս վայրկեանս կը լուսաւորէ զիս, գեռ
նոր կողմամբ թէ՛ ինչ կարծես եղեր և թէ ես որքան նուազ արժանի
եմ եղեր քեզ... կերպնում քեզ, Մաթիլտ, Շանթիյեի մէջ
մեր անցուցած այն գեղեցիկ օրերը զոր այնքան սրտաղին կը փափա-
քիս, խեղճ կ'իմ, քեզի չսիրած եմ այնքան եռանդաղին որքան թե-
րեւ կը սիրեմ հիմա...: Արդ քեզի սէս կըսեմ... եթէ թշնա-
մանքս՝ մոռցած ըլլալուդ համար չես ներեր յանցանքս, ես ալ չեմ
կրնար կարծել թէ բնաւ թշնամանք մ'ըրած ըլլամ քեզ:

—Ա՛հ, Աօնթրան... Աօնթրան... ահա՛ քու սիրտդ, ահա
քու խօսքերդ... հիմա դուն ինքդ ես... հիմա կը ճանչնամ քեզի
...: Ա՛ Նստուած իմ, Աստուած իմ, ոյժ տուր ինձ որ կարող
ըլլամ տա՛իլ այսքան երանութեան...:

—Այո՛, ես եմ, բարեկամդ, սիրահարդ եմ, այո՛, Մաթիլտ
... սիրահարդ որ փոխուած չէր. կերպնում թէ փոխուած չէր:
Բայց քու շնորհիւ այնքան երջանիկ էի որ քեզմէ ընդունած այս
երջանիկութիւնս չէի յիշեր ինչպէս մարդս շնորհակալ չըլլար երա-
նութեամբ և դիւրութեամբ անցնող կեանքին նկատմամբ: Ասկից ՚ի
զատ եթէ երբեմնակի անհոգութիւն, քմածին կամքեր, այլան-
կութիւններ ունեցայ, սրամառը դուն էիր, հրեշտակդ իմ բարի,
ամենասիրելիդ իմ Մաթիլտ. այո՛, կը նմանէի այն երես առած

տղաներու զոր մայր մ'իր գորովաղին բուռն սիրովն համակուած
չյանդիմաներ բնաւ. անոնց մեծ յանցանաց փոխարէն կը ժպտի
կամ քաղցր գիտողութիւններ կ'ընէ միայն...: Բայց դարձեալ...
ո՛չ... կրկնեց սրտայոյզ վայելչութեամբ մը, ո՛չ. կը ջանամ ինք-
զինքս արդարացնելու, յանցանքներս թեթեւելու, աղէկ չէ այսպէս
ջանալս ալ...: Ինքնամոլ, խիստ, անտարբեր և դրուժան մ'եղայ.
Ժամանակ մը ճանչցայ աշխարհիս մէջ ամենէն սաշտելի բնաւորու-
թիւնը...: Ա՛հ, Մաթիլտ չեմ վախնար անցիալը ամբաստա-
նելու ամենէն սև գոյներով... ասպղան թողութիւն պիտի տայ
ինձ...:

—Այդ բանին վրայ ա՛լ չիօտինք, Աօնթրան, խօսի՛նք անոր վրայ,
մեր զաւկի՛ն վրայ. ինչ պիտի ըլլան նպատակներդ: Ի՞նչ ուրախու-
թիւն, ինչ երանութիւն: Եթէ մանչ տղայ մ'է, ինչպէ՛ս գեղեցիկ
պիտի ըլլայ. եթէ աղջիկ է, ինչպէ՛ս գեղանի պիտի ըլլայ: Եթէ
մանչ է, քու աչերդ պիտի ունենայ. եթէ աղջիկ, ժպիտդ, թը-
խաղոյն աղոր մաղեր, վարդաղեղ այտեր, սպիտակափայլ վիզ մը,
գոգաւոր ուսեր...: Ա՛հ, Աօնթրան, կը բանդադուշեմ, խեղքս
կը թուի... երբեք չպիտի կրնամ մինչև անատեն ստատել, գոչեցի
այնքան միամտաբար որ Աօնթրան չկրցաւ զսպել ժպիտ մը:

—Ըսէ՛ ինձ, կրկնեց Աօնթրան գորովապէս, ինչպէ՛ս կը կամիս:
Առջե՛ս որ հոս մնանք... գեռ ժամանակ մ'ես, կամ թէ Բարիդ
երթանք բնակի՛նք...: Ըսէ՛, Մաթիլտ... հրամայէ՛... հիմակ
ալ կամք չունիմ:

—Հիմակ ընդհակառակն պէտք է որ ունենաս, բարեկամ, թէ՛
քեզի և թէ ինձի համար, վասն զի ա՛լ միայն մէկ գաղափարով
... զաւակովս պիտի զբաղիմ...: Այս անդրդուելի գաղափարէն
դուրս ամենեւին բանի մը չպիտի ծառայեմ:

—Բանի որ աղատ կը թողուս զիս, պիտի խորհիմ ինչ որ վա-
յելուչ է ընել, բարեսիրտդ իմ Մաթիլտ... պիտի խորհիմ այս
մասին:

—Ինչ որ ընես, լաւ է, բարեկամ: Այլ և այլ նկատումնե-
րէ ՚ի զատ պէտք չէ մոռնալ նաև խնայողութիւնը, այնպէս չէ՞.

Վասն զի հիմա կը սարտաւորինք խոհեմ ըլլալ, հիմակ ալ մինակ չենք... այժմէն պէտք է խորհիլ այս սիրելի մանկան օժիտը և արդի ժամանակս՝ ուր կապրինք՝ ստակն է այնքան... որ հարստութիւնն երանութեան հաւանալի միջոցներուն մին է։ Ըսէ՛ նայիմ, բարեկամ, ո՞րքանի սխալ իջեցնենք մեր սնական ծախքը։

— Ասոր վրայ կը խորհինք, Մաթիլտ, իրաւունք ունիս. ինչ երջանկութիւն է սին և անօգուտ շուայլութիւն մը սրտառու խոհեմութեան մը փոխել այն էակին համար որ աշխարհիս մէջ ամեն քանէ աւելի սիրելի է մեզ։ Մ՛հ, հարուստ ըլլալով երբեք այնքան երջանիկ եղած չսխալի ըլլանք որքան այսուհեաւ։

— Քեզի բան մ'ըսեմ, բարեկամ, երբ կը խորհիմ թէ մէն մի զրկանքս կրնայ զաւակիս բարեկեցութիւնը աւելցնել... կը վախճամ որ ապահ չըլլամ։

— Սիրելի և գորովասիրտ Մաթիլտ, հանդիստ եղի՛ր...։ Քեզի պէս ես ալ կըզամ այն ամեն սարտաւորութիւնները որոնց ենթարկուած ենք հիմա...։ Այս սարտաւորութեանց և ոչ մին սխալ մտնամ։ Այս գիշեր, Մաթիլտ, ես ալ քեզի պէս փոխուեցայ, շարայարեց Աօնթրան աննման ժպիտով մ'որ շնորհալի և գորովազին էր։

Էրիկս ան ատեն անկեղծապէս կը խօսէր։ Բաւական կը ճանչնայի իր գէմբը, հետեւաբար կրնայի նշմարել հոն իր այս զգացմանց ամենէն ճշմարիտ և սրտազրաւ արտայայտութիւնը։

Աօնթրան իրաւ կը խօսէր երբ իր զըջումը կը յայտնէր ինձ զիս տանջած ըլլալուն համար. ամենէն կարծր սիրտերը, ամենէն անգութ բնաւորութիւնները շատ անգամ դարձի կուգան սրտառակահապէս. Աօնթրան մանաւանդ կարող էր վեհ զգացումով մը համակուելու, վասն զի ամենեւին չարասիրտ չէր, այլ երես աւած էր սաստկապէս պաշտուելով։

Դարձեալ կըսեմ, ստուգապէս զիտեմ թէ էրիկս անատեն եղաւ ինձի համար ինչ որ էր ինձի հետ կարողուած ժամանակ։

Այնքան զօրաւոր էր այս համոզումս, և մայրութիւնս Աօնթրանին իմացնելովս Խրսիւլին նկատմամբ անոր ունեցած անցողական յօժա-

բութեան ջնջուած ըլլալն այնքան բնական կերեւար ինձ որ առանց ամենափոքր վարանումի, առանց ամենափոքր շփոթութեան ըսի էրիկիս։

— Հիմա, բարեկամ, ինչպէ՞ս սխալ ճամբենք Խրսիւլը...։

Աօնթրան այս սրաղ հարցմանս վրայ՝ ինձ նայեցաւ զարմացմամբ կարմրելով։

— Ազդականութիւն վրայ այսպէս խօսիլս լսելով կը զարմանամ, ըսի ժպտելով, սակայն խիստ բնական բան մ'է հարցումս. այս ժամուս անոր դէմ բնաւ հակառակութիւն մը, նախանձ մը չեմ զգար. ժամանակ չունիմ ասանկ բան մը զգալու, վասն զի կարի երջանիկ եմ. Խրսիւլ պէրասիրական կերպեր ցուցուց քեզ, դուն ալ հոգասիրաբար վարուեցար հետը, կը ներեմ այդ բաները. երբեք որոշեան անգղամութիւններ են ատենք զոր ա'լ չես յիշեր հիմա, գորովասիրտ բարեկամդ իմ. միայն թէ դու որ այնքան ընթրողութիւն և խելք ունիս, կը փափայիմ որ դուն Խրսիւլը ճամբելու միջոց մը դանկտ առանց խտրութեան, առանց չափազանցապէս վերադրելու զան. վասն զի՝ կամբիս հակառակ չեմ կրնար չցաւիլ իր վրայ. պահ մը թերեւս... կարծած է թէ կը սիրես զինքը...։

Աօնթրան շուարուն կերպարանով մ'ինձ նայեցաւ. կարծես հազիւ հազ կը հաւտար լսածը։

Պահ մը լուռ կենալէն ետք, դռնեց։

— Միշտ վսեմ, միշտ վեհ ես, Մաթիլտ. ա'հ, մարդերուն ամենէն յանցաւորը կըլլայի եթէ երբեք մոռնայի այս սարահայիս մէջ բռնած ընթացքդ։ Այո՛, իրաւունք ունիս, Մաթիլտ, երիտասարդութեան այս անզգամութեանց ապաշխարանքը սխալ կընամ, ինչպէս որ պարտք է։ Պէտք է որ ազդականութիւն մեկնի... կարելի եղածին չափ շուտ մեկնի. ասով ըսել չեմ ուզեր թէ կը կասկածիմ որոշումիս նկատմամբ, վասն զի քու առջին հեշտալի ուրախութիւնդ երբ անցած սխալի ըլլայ, անոր տեսքը ցաւ սխալ սրտածառէ քեզ։

— Իրաւ է ըսածդ, բարեկամ... դու զիս իզմէ աւելի աղէկ կը ճանչնաս։ Եթէ գիտնայիր... թէ ո՞րքան տառապեցայ այդ կըն-

կան պատճառաւ . . . : Բայց , Աօնթրաքն , ալ այս բանին վրայ չը-
խօսինք . . . ամեն ինչ մոռցուեցաւ . . . : Իւրսիւլին համար դիւրին
պիտի ըլլայ համոզել իր էրիկը Մարանէն մեկնելու . էրիկն անոր
կամքէն դուրս կամք չունի . . . : Բայց . . . շարայարեցի դեղնելով ,
ինչպէս պիտի շարժիս Իւրսիւլին այսպիսի որոշում ընել տալու հա-
մար :

— Խիստ ստորդ բան մ'է ատի . համարձակութեամբ և անկեղ-
ծութեամբ ամեն բան պիտի ըսեմ անոր :

— Պիտի ըսես անոր . . .

— Պիտի ըսեմ թէ ինք և ես խն էինք , թէ ծանրապէս վտան-
գի մէջ գրինք՝ ինք մարդերուն լաւագոնին անդորրութիւնը , ես ալ
ամենէն գորովալի և սրտաշունչ կնկան մը հանդատութիւնը . . . : Պի-
տի ըսեմ թէ մեր անխոհեմութիւնները կասկածներդ արդուցին ,
թէ ինչ կուզէ թող ըլլայ , ամենին չեմ ուզեր ամենափոքր վիշտ
մը պատճառել քեզ , վերջապէս պիտի ըսեմ թէ կողերսեմ զինքը
որսէս զի համոզէ իր էրիկը մեկնելու :

Պահ մը լուռ կեցայ . թէ և Աօնթրաքնին սիրոյն վստահ էի , թէ և
համոզումով զիտէի թէ Իւրսիւլին լաւագոյն էի յամենայնի , բայց
և այնպէս ցաւալի էր ինձ մտածել թէ էրիկս դադանի տեսութիւն
մը պիտի ընէր Իւրսիւլին հետ՝ խօսակցելու համար :

Բա՛րէ , այս կէտը մտածելով , նախանձոտութեան բոլոր վշտա-
ղին զգացումներս նորէն գրգռեցան կամօքիս հակառակ :

Աւստի ըսի Աօնթրաքնին յուզմունքով :

— Աւրեմն Իւրսիւլը համոզելու համար որ մեկնի , պիտի ստորա-
ւորիս ժամագրութիւն մ'ուզել անորմէ . . . :

— Անշուշտ . . . :

— Լա՛ւ , բայց կը խոստովանիմ , Աօնթրաքն , թէ շատ անադո-
րոյն է ինձ այդ դիտաւորութիւնը :

— Օ՛ն , կրկնեց Աօնթրաքն ժպտելով , սէտք պիտի ըլլայ քեզմէ
աւելի արիութիւն ունենալ . . . : Բայց սակայն ինչպէս ընենք ,
Մաթիլտ :

— Չգիտեմ . . . :

— Չեմ համարձակիր առաջարկել քեզ որ դուն ինքդ խօսիս
Իւրսիւլին :

— Ա՛յ . կողամ թէ ցաւալի պիտի ըլլայ ինձ իմ խօսիլս : Իմ
կողմէ այսպիսի բան մ'իմացնելս դառնապէս նուաստել է զն-
չեմ կրնար մոռնալ անո՛ւ : Եստեն մ'իմ բաքեկամուհիս . . . քոյրս և-
ղած ըլլալը . . . :

— Ի՞նչ ընենք ուրեմն . կրնայի նամակ մը գրել անոր , բայց վը-
տանդաւոր է այս միջոցը . . . մանաւանդ թէ կան հաղար ու մէկ
բաներ որք կրնան ըսուիլ բայց չեն կրնար դուրիւ . առարկութիւն
ներ որոնց բանիւ բերանոյ պատասխան կը տրուի և որք երկարատե-
ղրակցութեամբ մը միայն կը հերքուին . . . :

Աօնթրաքն պահ մը մտախոհեցէն ետք , ուրախալի փողփողումով
մը դռեց .

— Ա՛հ , Մաթիլտ , Մաթիլտ , ի՞նչ պատուական խորհուրդ-
ուղղասիրութեանս և քեզի վշտացուցած ըլլալս մոռցնելու փափաքիս
կրկին տպացոյց մը կուզեմ :

— Ի՞նչպէս :

— Պահուէ՛ տեղ մ'ուսկից կարենաս ամեն բան տեսնել և լսել ,
և ներկայ դանուէ՛ այս խօսակցութեան որմէ այնքան կը խրտչի նա-
խանձոտութիւնդ :

— Ի՞նչ կրես . . . Աօնթրաքն . . . : Ա՛հ , այդ փորձը . . . :

— Պէտք չէ վերցնիլ այս փորձէն . . . : Մաթիլտ , ամենասիրե-
լիկ իմ հրեշտակ , վերջին անգամ մ'ալ կուզեմ ամեն բան ըսել ,
ամեն բան խոստովանիլ քեզ . . . քու վեհանձնութեանդ չափ անկեղ-
ծութիւն ունենալ . . . : Ներէ՛ ինձ եթէ կը վերաւորեմ քեզի :
Այս ընթացքը բռնելու քաջութիւնը պիտի ունենամ , վստահի ա-
պահով եմ թէ անկեղծ խոստովանութիւն մը դէմ պիտի ջնջէ քու
չափանց վախերդ . . . : Պիտի տեսնես որ աւելի անխոհեմութիւն և
թեթեւութիւն ըրած քան թէ յանցանք գործած եմ : Պիտի տեսնես
որ իրօք Իւրսիւլ շատ սխալախաբար վարուած է հետս և թէ ես
ալ ստորդ քծնասիրութեան մը սահմանէն անցեր եմ , բայց միան-
գամայն պիտի տեսնես որ Իւրսիւլ ծանր և անբուժելի յանցանք մը

ըրած չէ, ոչ ալ այսպիսի պատճառաւ մ'ամենալու պարտաւոր է
 Ահա՛ ըսեմ, այո՛, երեկ ջահերով շունքուն կերակուր տըր-
 ուելէն ետք՝ կատակելով թեխ մէջն առի Իւրսիւլին մէջքը, ու-
 զեցի պաղներէ զան. զխտեմ թէ դատաւարանի թեթեւութիւն մ'էր
 այս, թէեւ դուցէ կրնայ ներել զայն այն ընտանութիւնը որ ներելի է
 աղգականներու մէջ:

— Հա՛պա Բուվրէյի մէջ . . . Աօնթրան . . .

— Ինչպէս հոս, նոյնպէս Բուվրէյի մէջ Իւրսիւլին ըսի այն ողո-
 քալի խօսքերը զոր մարդս ամեն կիներու կուզէ . . . : Ըսի անոր
 թէ սիրուն է ինք, թէ մեծ հաճութիւն մը պիտի վայելեմ զինքն
 երկար ժամանակ մեր տունը տեսնելով. Իւրսիւլ այս փաղաքոշ խօս-
 քերս քծնասիրաբար ընդունեցաւ, բայց կը հաւատեմ քեզ թէ
 խնդալով ընդունեցաւ և չտուտ անոնց այնպիսի կարեւորութիւն մը
 զոր չունէին իմ այն քծնասիրական խօսքերս . . . : Ահա բոլոր խոս-
 տովանանքս. Մաթիլտ, ներէ՛, խնդրեմ, ներէ՛ . . . :

— Ընդհակառակն շնորհակալ եմ քեզմէ այդ խոստովանանքիդ
 համար որ կը հանգարտէ զիս, բարեկամ. ճշմարտութիւնն որքան
 ալ ցաւալի ըլլայ, աւելի ազէկ է իմանալ զայն քան թէ երկնչիլ
 ուրուականներէ որք շատ անդամ իրութենէն աւելի երկիւղալի են :

— Այսպէս, Մաթիլտ, հիմա պատուոյ վրայ, աշխարհիս մէջ
 ինձ ամենէն սիրելի անձին վրայ, վերջապէս մէկ խօսքով ըսեմ, քու
 վրայ կերպնում թէ այս խօսակցութեան մէջ աղգականութիւնդ պի-
 տի մօտիմ բոլորովին քեզմով, քու բարեսիրութեամբդ, վեհանձ-
 նութեամբդ լի սրտով մը. թէ չպիտի ըսեմ - խօսք մ'առանց միտքս
 բերելու այն արցունքը զոր իմ պատճառաւ թափեցի՛ր, աղնիւ և
 հրեշտակային անձդ դու : Աւերջապէս կերպնում քեզ թէ այն ան-
 ցողական միտումն զոր խոստովանեցայ քեզ՝ բոլորովին հետաջինջե-
 ղաւ այն կարի նուիրական և զօրաւոր շահուն առջև որով սէրն ալ
 աւելի կապրասնդի . . . : Մաթիլտ . . . Մաթիլտ . . . մարդերուն յե-
 տինը պիտի ըլլամ եթէ քեզ սաստիկ գորովանօք խնամելու և սիրա-
 պէս յարգելու բաւական պատճառ մը չըլլար ինձ այն վեճակն ուր
 կը դանդախ. հաւտա՛ ինձ և ներկայ եղիր մեր այն խօսակցութեան :

Մաթիլտ, պարծանք մ'է ինձ ապացուցանել քեզ թէ դէթ կա-
 բող եմ ըրած յանցանքիս ապաշխարանքը կրելու :

— Ա՛հ, կը հաւտամ քեզ, Աօնթրան, կը հաւտամ, ամենատի-
 րելիդ իմ Աօնթրան. կը հետեւիմ խրատներուդ. այո՛, այդ փոր-
 ձին դիմանալու քաջասրտութիւնը պիտի ունենամ :

— Շնորհակալ եմ . . . ո՛հ, շնորհակալ եմ, Մաթիլտ, քանի
 որ թոյլ կուտաս ինձ այսպէս արդարացին ինքզինքս. բայց չեմ ու-
 զեր որ ամենափոքր կասկած մը պահես. զիտեմ թէ կասկածոտ է
 սէրը. քու կամքի հակառակ թերեւ մտապէս և դաղտնապէս ըսես
 թէ արդէն իրողութիւնը իմացուցած եմ Իւրսիւլին, թէ . . .

— Ա՛հ, Աօնթրան, շա՛տ դէշ կը դատես զիս :

— Ա՛հ, ո՛չ, խեղճի իմ Մաթիլտ, թող որ ընեմ ընելիքս. բա-
 ցասրութիւնն որքան անկեղծ, անխարդախ և անակնկալ ըլլայ,
 այնքան աւելի գոհ պիտի ըլլաս : Աւրեմն մօտիկ ըրէ՛ ինձ . . . հի-
 մա ըսէ՛ Պլօնտօյին որ երթայ աղաչէ Իւրսիւլը հոս գալու և քեզի
 դանելու : Դուն հոն ննջեկիդ սենեակը կեցի՛ր. այս ապակաւոր
 դուռը կիսաբաց մնալով, սա վարագոյրին մէկ ծայրը փոքր ինչ
 վերցուելով պիտի թողուն քեզ որ կարենաս ամեն բան տեսնել և
 լսել : Աղգականութիւնդ երբ դայ, պիտի ըսեմ թէ դուրս ելար քիչ
 մ'առաջ, թէ կաղաչես զինքը ներողամիտ ըլլալու և պարտիղին տա-
 ղաւարը դալով քեզի գտնելու : Քանի մը բոսէ պիտի կեցնեմ զան,
 ապա դուրս պիտի ելնէ քեզի գտնելու համար : Անատեն թաղստո-
 ցէդ դուրս ելնելով . . .

— Անատեն առջևդ ծունդի վրայ պիտի դամ, Աօնթրան, քեզ-
 մէ շնորհակալ ըլլալու համար, ըսելով թէ օրուան մը մէջեւ դար-
 ձուցիր ինձ ամեն երանութիւնները զոր իսպառ սպուռ կորսուած կը
 կարծէի :

Երիկիս փափաքին համեմատ Պլօնտօ զնաց Իւրսիւլը կանչելու հա-
 մար :

Սրտի մեծ բաղնուսով մը ննջեկին սենեակներուն մէկը մտայ.
 Աօնթրանին սիրաշունչ խոստումները, անկեղծութիւնը, վերջապէս
 ամեն բան կը պարտաւորէր չթողուլ զիս որ ամենափոքր վախ մ'ու-

նենամ, այլ սակայն սրահ մ'ալ վարանեցայ :

Կարծեցի թէ ինձ անարժան դեր մը կը խաղայի՝ աներևութա-
պէս այս խօսակցութեան ներկայ գտնուելով :

Ար խոստովանիմ թէ վարանումներս դադրեցան՝ ոչ թէ՝ վասն զի
հակառակորդիս նուաստիւր տեսնել կը յուսայի, այլ վասն զի կըն-
կան մը համար ստանկ խիստ տարօրինակ և նոր տեսարանի մը ներ-
կայ ըլլալ կը յուսայի եռանդալին և անհանգարտութեամբ :

Իւրսիւին տրտունջով և թաղծութեամբ խօսիլը զիտէի՝ կը յու-
սայի թէ արցունք պիտի թափէ երբ էրիկս իմացնէր անոր իր զի-
տաւորութիւնը :

Իւրսիւին Կօնթրանին վրայ ունեցած սէրը իմ անոր վրայ ունե-
ցած սիրոյս համեմատ դատելով կը դուշակէի թէ շատ անողորմ
պիտի ըլլար այս տեսարանն ազդականութիւն համար, հետեաբար
անկարելի եղաւ ինձ չմեղքնալ իր վրայ, այս կարեկցութիւնս կու-
ղէս տկարութիւն համարէ, կուղէս վեհանձնութիւն :

Մինչև անգամ վախցայ որ մի՛ դուցէ Կօնթրան՝ իմ թաղուն ներ-
կայութենէս զրոգութեամբ չափազանց խստութեամբ վարուի անոր
հետ : Ի՞նչ դարձում այս թշուառ կնկան համար որ անշուշտ
ս'յնքան սիրած էր Կօնթրանը . . . :

Դեռ այս ժամուս համոզուած եմ թէ անկեղծ էր էրիկիս այն ո-
րոշումն որով անցողական քնածին հաճոյք մը պիտի զոհէր յանուն
այն սրբազան և յարատե սիրոյ որու արժանի էի . . . : Միայն մէկ
վախ պաշարեց զիս : Իւրսիւ այնքան խաբեբայ և ճարպիկ էր՝ իր
ձայնին և արցունքին այնքան զօրաւոր հրապոյր մը տալու կարող
էր որ թերևս էրիկիս որոշումը չպիտի զիմադրէր անոր սրտայոյզ
վշտին արտայայտութեանը :

Այս խորհրդածութիւնները մտածումէն աւելի արագութեամբ ե-
կեր էին միտքս :

Լսեցի Իւրսիւին թեթեաքայլ ոտներուն ձայնը, և թաղստոցս
մտայ :

ՔԼՈՒԹ Ք.

ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԻՒՐՍԻՒԼ սենեակս մտնելով մեծապէս զարմացած երեցաւ
զիս չտեսնելուն համար :

Երեսը ժպտուն և զուարթ, իսկ Կօնթրանին գէմքն ընդհակառակն
ցուրտ և զղոյշ էր :

Էրիկս ոտքի վրայ կայնած էր չմինչային քով որու կը կռթնէր
արմուկովը :

Իւրսիւլ դուռը դոցելէն ետք, ըսաւ անոր .

— Ի՞նչ, դո՛ւն ես՝ ո՛ւր է Մաթիլտը :

— Հիմա վար իջնելու ստիպուեցաւ իր աղքատներուն մէկին պա-
տասխանելու համար . կազաչէ քեզի որ ներես և հաճիս հիմակ եր-
թալու և զինքը սլարտէզին տաղաւարին մէջ գտնելու . . . :

Նախ այնպէս թուեցաւ ինձ թէ էրիկիս ցուրտ ընդունելու-
թիւնը զարմանք տուաւ Իւրսիւին . ապա աս ժպտեցաւ, հեղնական
կերպով մը խորին մեծարանքի ձև մ'ըբտ՝ ըսելով .

— Պարո՛ն, շնորհակալ եմ որ հաճեցար իմացնելու ինձ թէ
ո՛ւր կընամ գտնել տիկին Տը Լանգրի դերկոմսուհին . շատ կը ջա-
ւիմ քու խորին մտածումներդ վրդոված ըլլալուս համար :

Իւրսիւլ գէտ ի դուռը քայլ մ'առաւ .

— Խօսք մ'ըսեմ, եթէ կը հաճիս, ըսաւ Կօնթրան :

Իւրսիւլ՝ որ դուրս պիտի ելնէր՝ կանկ առաւ, զլուխը ետեւը
դարձուց յամրարար, անգամ մը Կօնթրանին նայեցաւ երկարօրէն՝
չարասիրութեամբ և պչրասիրութեամբ լի նայուածքով մը, և իր
աղւոր մատը սպառնական կերպով մը վեր ընելով՝ ըսաւ .

— Խօսք մը . . . լա՛ւ, բայց ոչ աւելի . . . վասն զի զիտեմ թէ
քեզի մտիկ ընելը թերևս ալ աւելի վտանգաւոր է . . . քան թէ
նայիլը : Ըսէ՛ նայի՛մ, ի՞նչ է այդ խօսքը, շուտ ըսէ՛, զեղեցիկ և
անթափանցելի իմ բաքեկամ :

—Քեզ ըսելիքս ծանր և անկատար բան մ'է, տիկին :

—Իրաւ, սրբո՛ւն, իրաւ ծանր և անկատար է ըսելիքդ : Լաւ, ուրախ եմ ուրեմն. վասն զի տալի հակադէմ պատկեր մը պիտի ընծայէ քու յիմարութեան և սովորական թեթեւաբարոյութեան հետ : Ըսէ՛ ուրեմն, շուտ, ականջս քեզի է :

—Ասկից երկու ամիս առաջ երբ քեզի նորէն տեսայ Բուվրէյի մէջ, ըսաւ Աօնթրան, չկրնալով պահել կարծիքս, ըսի քեզ թէ սիրուն կերեաս ինձ :

—Իրաւ է, սրբոն և սիրելի բարեկամ, և կը յիշեմ թէ նըշդարիի ծառուղիի մը մէջ ինծի սէր յայտնեցիր... բաւական անամօթաբար, որու պատասխանեցի ինչպէս որ կը վայելէր պատասխանել, այսինքն վրագ խնդալով. շարունակէ՛ խօսքդ. հանճարաբոյր, հանդիսաւոր ծանրութիւնդ յանչափս կը զուարճայնէ զիս ու հետաքրքրութիւնս կը դրդուէ... ինչ ըսել կուզես :

Աօնթրան դժուարեցաւ թեամբ անդամ մը նայեցաւ դէպ այն սեւեկին դուռն ուր էի ես, ապա կրկնեց.

—Երբ հոս եկար, ըսի քեզ թէ ո՛րքան հաճութիւն կը պայքարէք զի վերստին տեսնելու :

—Ո՛րքան երանութիւն, սիրելի և զեղեցիկդ իմ բարեկամ, որքան երանութիւն, ըսիր և ոչ թէ հաճութիւն. բա՛րէ. ամենափոքր խօսքերդ հոս անջնջելի տառերով դրոշմուած են, ըսաւ Եւրսիւլ՝ ձեռքը սրտին վրայ տանելով և երկիկս նայելով հեղինակ կերպով մը :

Աօնթրան գրեթէ սրգոզեցաւ այս հեղինութենէն, ունքերը սուրտեց թեթեւակի և հաստատ ձայնով մը կրկնեց.

—Հատ ուրախ եմ, տիկին, քեզի կատակելու եռանդով դրաւ ուած տեսնելու, վասն զի նուազ դժուարին սիտի ըլլայ կատարելու գործս :

—Ըսէ՛ ուրեմն, շուտ, շուտ ըսէ՛, խելքս միտքս քեզ մտիկ ընելու տուած եմ, սիրելի աղջականս. անհնարին փափաք մ'ունիմ գիտնալու այդ ամեն ըսածիդ հետեւութիւնը, և իմանալու թէ՛ ինչ օգուտ պիտի ունենայ մեր... —ինչպէ՛ս ըսեմ — մեր սիրոյ...

բայց անշուշտ այս ալ ճիշդ չէ, վասն զի դու այնքան քիչ ունիս այդ զգացումը որ չես կրնար ինծի ալ ներշնչել... ըսեմ ուրեմն, մեր սչրասիրութեան այդ հանդիսաւոր բովանդակութիւնը. սչրասիրութիւն ճիշդ բառն է, կարծեմ... : Քեզ ալ այնպէս չ'ընար :

—Թող այնպէս ըլլայ, տիկին... կրկնեց Աօնթրան, շարունակեմ ուրեմն մեր... մեր սչրասիրութեան այս բովանդակութիւնը. երբ Մարան հասար, ըսի քեզ թէ որքան երանութիւն կը պայքարէք զի վերստին տեսնելու, թէ ո՛րքան կը յուսայի հոս երկար ատեն բնակիլդ տեսնել :

—Ատի ալ իրաւ է, զեղանի աղջականս. հետեւալ օրն որսորդութեան զմայլելի զբօսանք մ'ըլինք. զիս փոքր ինչ յանդիմանեցիր անգամ... իրաւ է որ խիստ սիրապէս յանդիմանեցիր ըսելով թէ փողարներուն աղմկալի ձայնը նախապատիւ կերեար ինձ քան թէ քու սիրահարական խօսքերդ... և ամչնալով կը խոստովանիմ թէ շատ արժանի էի յանդիմանութիւններուդ. ինծի համար չկայ բան մ'որ այնքան զմայլելի նա մանաւանդ նոր ըլլայ որքան է այն մեծաձայն շեփորաներն որք անտառներուն մէջէն ազդուութեամբ կը հնչէին :

—Եւ անշուշտ սիրայայտ խոստովանութիւն մը նորութեան մի և նոյն հրապոյրը չունէր քեզի համար : Միամտի յատուկ խոստովանութիւն մ'է այդ, ըսաւ Աօնթրան :

Եւրսիւլ էրիկիս նայեցաւ սիգաբար, ուղղեց իր աղւոր մէջքը՝ իբր թէ ինքն իր վրայ սքանչանալու դրդուէր դադունի շարժումէ մը, թեթեակի ցնցեց համարձակ ճակատը՝ իր թխազեղ մազերուն երկայն խոսրոպիքը ծփել տալու համար և հեղինական, դրեթէ արհամարհական ժպիտով մը պատասխանեց.

—Սիրելի աղջականս, հաղիւ հաղ տասնութ տարեկան եմ, և արգէն շատ անգամ ըսուած է ինձ թէ սիրուն եմ. ուրեմն պիտի ներես եթէ փոքր ինչ ձանձրացած ըլլամ ատանկ խօսքեր ըսելէ. երկար ատենէ՛ ի վեր ականջս սովորած է այդ ողորալի և սովորական անիմաստ խօսքին, և դու դժբաղդաբար սրտիս մէջ չե կըցար ծնունդ տալու անծանօթ ու միանգամայն զմայլելի զգայու-

Թեանց. չեմ տարախուսիր գերընտիր Բիկմալին՝ մ'ըլլալուդ նկատմամբ, բայց քու ամենակարող նայուածքդ ինծի պէս դառաւ. բնակ խեղճ... Կնկան մ'ուղղելու զիջանելէն առաջ Կալաթէի մարմարեայ արձանն արդէն կակուղցած և կենդանութիւն առած էր...

Զարմանքս յետին աստիճանի հասած էր:

Իւրսիւն էր այսպէս խօսողը, այն որ ատեն մ'այնքան վշտաբեկ և չհասկցուած կլին մ'էր, և որ միշտ իր մօտալուտ մահուան վրայ կը խօսէր...

Իւրսիւն էր Կօնթրանին այսպէս հեղնալի արհամարհութեամբ մը խօսողը, Կօնթրանին, որու կանանց նկատմամբ յաջողութիւններն այնքան բազմաթիւ էին, Կօնթրանին՝ զոր ամենէն անուանի կիներն այնքան կը փնտռէին և կը պաշտէին:

Կօնթրան ևս ինծի պէս զարմացած կերեւար այս հեղնական խօսքերէն:

Սակայն ուրախութեամբ տեսայ որ խաբած չէր զիս:

Կօնթրան կրցած էր թեթեւապէս և անխորհրդաբար վարուիլ Իւրսիւնին հետ, բայց ազդականութիւն ցուրտ սչըրասիրութիւնը զգուշացուցած էր զան աւելի բուռն զգացումէ մը:

Իւրսիւն մի և նոյն հեղնութեամբ կրկնեց.

— Ի՞նչ ունիս, սիրելի ազդականս. դժգոհած կերեաս:

— Վասն զի, տիկին, քեզի այդքան ծաղրասէր չտեսեր էի:

— Վասն զի, պարոն, ես ալ քեզի այդքան հանդիսաւոր չտեսեր էի:

— Իրաւունք ունիս, ըսաւ Կօնթրան ժպտելով. խնդիրը կենցաղավար մարդու մ'է և կնկնան մը մէջ փոխադարձապէս տեղի ունեցող յիմարութեանց, քանի մ'անհիմն շողորթութեանց վրայ է, և ես ստուգիւ վարդապետի մը կերպարանքը կառնում որ խիստ ծիծա-

* Կըսուի թէ Բիկմալին Կալաթէի արձանին սիրահարած և իր համըղբորն անոր կենդանութիւն առած է...

ղելի է: Լա՛ւ, ուրեմն, գեղեցիկդ իմ տիկին, կը յիշե՞ս թէ երեկ զիշեր՝ ջահերով շուներուն կերակուր տրուելէն ետք՝ չկրնալով ինքզինքս զսպել ուզեցի բռնել այդ սիրուն մէջքդ և համբուրել քու թարմաւէտ և վարդաղեղ այտդ... արդ ասա այդ յանդգնութեանս համար ներումն կը խնդրեմ քեզմէ և կաղերսեմ որ մոռնաս այս խենդութիւնը... Վաղանց միտումով մ'ընկրկեր էի... որահ մը շփոթեր էի ազդականութեան ընտանութիւնը աւելի կաթողին զգացումի մը հետ, և ասա հիմա...

Իւրսիւն քահ քահով մ'ընդմիջեց երկկիս խօսքը, և ըսաւ.

— Իզմէ ներումն կը խնդրես... բայց յիշաւի ներումն խնդրելու պատճառ մը չկայ, սիրելի եղբայրս... Կերգնում թէ յանիրաւի կը վրդովի քու առաքինի անմեղութիւնդ... Յանդգնութիւնդ բոլորովին անմեղ էր... վասն զի շուրթերդ դպան չէ թէ այս Բուրսէ-ն և Վարդապէս այդ, այլ դտակիս ժապաւէններուն: Իսկ սիրուն մէջքիս դալով չոր Բուրսէ-նը, կրսեմ թէ ատի այնպիսի շնորհ մ'է որ պարահանդէսի մէջ ամեն վախճաններն անխորհր կը վայելեն. այս շնորհն այնքան ողորպելի բան մը չերեւար ինձ, հետեւաբար չեմ դիտեր թէ ի՞նչու խիղճդ կը տագնապի այդ մասին. երեկ զիշեր համեստութիւնը վերաւորող կնկան ձեւեր չըրի, վասն զի հարկ պիտի ըլլար ինձ դանդաղել կամ սրբողիլ յուր ճաշակի յատուկ ընթացքի մը դէմ. ասանկ պարագայի մը մէջ պարկեշտ կլին մը կը համբերէ և կը լուէ:

Կօնթրանին ինքնասիրութիւնն անշուշտ վերաւորուեցաւ այս հեղնութիւններէն, վասն զի՝ մոռնալով ներկայութիւնս՝ դոչեց զրեթէ վշտազին:

— Ի՞նչ. լուութիւնդ համբերութիւն և անտարբերութիւն էր ուրեմն, տիկին:

— Այնքան համբերութիւն և անտարբերութիւն էր որ, բա՛րէ, յանդգնութեանդ տրտմալի հետեւութեանց ամենափոքր պարագաները անդամ կը յիշեմ:

— Իրաւ կրսես:

— Անշուշտ. պատշգամին վանդակին վրան էր աջ ձեռքս զոր,

քաշելով թաշկինակիս վախճանի՛նը սրտուեցի :

—Տիկի՛ն , ըսաւ Աօնթրան անհամբերութեամբ , այդ բանը պատուական յիշողութիւն ունենալդ կը հաստատէ . . . :

—Այդ բանը պատուական յիշողութիւն մ'ունենալս չհաստատեր , բարեկամ , բայց քու նկատմամբ զգացումներուս հրեշտակային անաբատութիւնը կապացուցանէ . . . :

—Տիկի՛ն . . . :

—Բայց անշուշտ . . . անկատակ խօսինք . եթէ լռութիւնս խռովութիւն ըլլար . . . եթէ քեզի սիրած ըլլայի . . . մի՛թէ նշմարած կըլլայի այս բաները . . . : Մի՛թէ պիտի սպասէի որ շուրթերդ այտերուս հալին և թեովդ մէջքս բռնես որպէս զի համակուէի այն յանկարծական , տնմուռնչ և խորին յուզմունքով որ հեշտութեամբ կը դրաւէ մեղի և որ կը մոլորէ ձեզի : Ա՛հ , եթէ ձեռքդ հազիւ հազ իմինիս դանար , ելեկտրական և շանթի պէս արագահաս զգալութիւն մը վրդոված պիտի ըլլար բնաւորութիւնս , զգայարանքս . . . : Գրեթէ առանց զխնայու , առանց խորհելու , վերջապէս իմ կամքի հակառակ . . . զիբղդ պիտի ընկնէի և հոն պիտի արթնայի առանց բան մը յիշելու , բայց դեռ մարմնովին սարսուելով այնպիսի հեշտաւէտ յուզմունքով մը զոր մարդկային լեզուն չկրնար թարգմանել :

Անէ՛ծք , անէ՛ծք . երբէք չպիտի մոռնամ Իւրսիւլին յուզուած և տրփալի ձայնը որով արտասանեց այս վերջին խօսքերը . երբէք չպիտի մոռնամ այն կարմրութիւնը որով պահ մը վառեցաւ իր դէմքը իբր ծիրանիի ցոլում մը . բնաւ չպիտի մոռնամ իր տարտամ , հրաբորբոք ու միանգամայն հեշտաբոյր նայուածքը զոր դէպերկինք դարձուց իբր թէ ինք զգացած ըլլար ինչ որ նկարագրած էր :

Անէ՛ծք , անէ՛ծք . երբէք չպիտի մոռնամ մանաւանդ այն ոքանչացումը որով Աօնթրան քանի մը ըրպէ Իւրսիւլին նայեցաւ հողեպիշ . վասն զի այս կինը գեղանի էր . . . ո՛հ , շատ գեղանի էր այսպէս . գեղանի էր՝ անշուշտ չէ թէ համեստաշուք և անարատ գեղեցկութեամբ մը , այլ այն զգայական գեղութեամբ որ այնքան իշխանութիւն ունի մարդերու վրայ , կըսուի .

Անէ՛ծք , անէ՛ծք . Աօնթրանին դէմքին վրայ վշտի , բարկութեան և ակամայ մղումի խառնուրդ մը տեսայ , որ բաւական ըսաւ ինձ թէ էրիկս կը յուսահատէր չկրցած ըլլալուն համար զգայնել Իւրսիւլին այն յուզմունքը զոր այս կինը կը նկարագրէր այնքան սիրազին սերճախօսութեամբ մը :

Այս կնիկէն ևս քան զէս սարսափեցայ . քիչ մնաց դուրս պիտի ելնէի թաղստոյէս այս տեսաբանը ընդմիջելու համար . բայց անզուտ հետաքրքրութենէ մը դրդուելով , Աօնթրանին պատասխանը լսելու անհամբեր ըլլալով , անշարժ կեցայ :

Էրիկս Իւրսիւլին նայուածքէն հմայուած կերեար . Աօնթրան դառնապէս կրկնեց .

—Տիկի՛ն , ստուգիւ անթերի տեսական մ'է այդ . երանի անոր որ պիտի զործագրէ այդ տեսականը : Հաճութեամբ կը տեսնեմ որ քեզի հետ ոչ այնքան դուռժան էի կնկանս նկատմամբ որքան կը կարծէի . անկեղծապէս դո՛հ եմ այս մասին . շնորհակալ եմ քեզմէ ինձի հետ գէթ անկեղծաբար պշրասիրական կերպեր ունեցած ըլլալուդ համար . . . :

Իւրսիւլ նորէն քահ քահ մը ձգելով , կրկնեց .

—Տէ՛ր Աստուած , ինչպիսի՛ վհատութեամբ կը խօսիս ծանրաբարոյութեանդ , աշուսնական հաւատարմութեանդ նկատմամբ . կարծես թէ բարեգործութեան մը նկատմամբ խղճովին տաղնապելով կը զղջաս և թէ կը յուսահատիս ինքզինքդ այդ քան նուազ յանցաւոր գտնելով :

—Իրա՛ւ է , սիրելի՛դ իմ , քիչ մը նուազ անմեղ կը կարծէի ինքզինքս . . . և քեզի ալ քիչ մ'աւելի պարզամիտ . . . :

—Քեզի բան մ'ըսե՛մ , իրա՛ւ որ կատղած ես . . . :

—Ն՜ս . կը սխալիս . կերդնում թէ չէ .

—Գը կրկնեմ թէ . . . կատղած ես . . . : Ա՛հ , սիրելի՛դ իմ բարեկամ , կարծեր էիր թէ անդամ մ'երեւալով միայն ինքզինքդ պիտի սիրցնես ինձ և պիտի իշխես վրաս . բայց աղէկ միտքս եկաւ , շուրջարեց Իւրսիւլ իր քրքիջը կրկնապատկելով , անշուշտ կարծած

Եւ թէ ամուսնութենէս առաջ Մաթիլտին ներկայմանդ ժամանակ
 Եւ վիրաւորուած, և Բուլբէյէն անցնելու առթիւ ալ Քերէն վեր-
 ադրա՞նք ըլլալով՝ ի բնէ անտի միայն մէկ նստատակ ունիմ, միայն
 մէկ խորհուրդ ունիմ, որ է դալ ու գտնել քեզի հոս կամ Բա-
 րիզի մէջ... Թէ քեզի հետ քծնելու և սիրաբանելու, հետդ եր-
 կարօրէն տեսութիւններ հայթայթելու եռանդէս մղուելով ձի հեծ-
 նալ սորված եմ՝ ձիէն վար գլխորուելու և խորտակուելու վտանգը
 յանձն առնելով, որպէս զի այս ամեն բաներու իբր փոխարէն քու
 մէկ նայուածքիդ արժանի ըլլամ և որպէս զի պարտաւորեմ քեզի
 ինքնիրենդ ըսելու. — Խեղճ պղտիկ, ի՞նչ անձնութիւն, ի՞նչ
 քաջութիւն. — կամ թէ... Ա՛հ, ահա այսպէս են կիները, այս-
 պէ՛ս են կիները. երբ այս շուտիկներուն մին միտքը կը դնէ մեզի
 հրապուրել, միշտ կը հասնի իր նստատակին : — Այս մասին, սիրե-
 լի ազդականս, խօսքը մեր մէջ մնայ, բոլորովին անիրաւ չես, վասն
 զի կարծեմ թէ սաստկապէս հրապուրեցի քեզի... սակայն դիտ-
 մամբ չըրի... :

— Ար տեսնեմ որ իզմէ զատ ուրիշներ ալ կան որք կրնան ամ-
 բաստանուիլ իբր սնապարծ, ըսաւ Աօնթրան ևս քան զևս զրդը-
 ուելով :

— Ի՞նչ, կրկնեց Խւրսիւլ նորէն խնդալով սաստկապէս, կը կար-
 ծե՛ս թէ կին մը չկրնար սիրտդ շահելու ջանալ առանց սնապար-
 ծութեան, այդ խոստովանութիւնը հետաքրքրական է քեզի համար
 որ կուզես համեստութեան դաս մը տալ ինձ : Արդ կը խոստովա-
 նիմ թէ քեզի հրապուրած ըլլալս ստուգապէս գիտնալովս հանդերձ
 ամենեւին հպարտութիւն մը չեմ զգար... :

— Այսպէս ուրեմն կը կարծես թէ սաստիկ սիրահարած եմ
 քեզի :

— Այսօր երեկուանէն աւելի ինծի սիրահարած կը կարծեմ քե-
 զի : Ար կարծեմ թէ վաղն ալ այսօրուանէն աւելի պիտի սաստկանայ
 սիրահարութիւնդ :

— Եւ ի՞նչ պիտի ըլլայ անընդհատ սաստկացող այս տրիփին
 վերջը, գեղեցիկդ իմ մարդարուհի... :

— Ինծի համար անբաւ քրքիջ մը... քեզի համար թերեւս ա-
 մեն տեսակ յուսահատութիւններ... : Ասան զի բան մը կայ զոր
 փորձառութեամբ իմացած ես անշուշտ, տէր իմ Տօն Թիւան. Եթէ
 մէկ կողմէն տրիփի կայ, սովորաբար միւս կողմէն եղածն է անտար-
 բերութիւն կամ արհամարհանք, նոյնպէս կէտ մը կայ որ մշտնջենա-
 պէս սիւտի արդիւնէ զիս քու սիրոյդ համապատասխանելու... կէտ
 մ'որ իմ առջև աններելի պակասութիւն մ'է քեզի համար... այսինքն
 պարզապէս... խօսիմ... քու սէրդ... :

— Նորանշան բաները սքանչելի կերպով կը խօսիս, տիկին, կը
 շնորհաւորեմ քեզի այդ մասին :

— Այս խօսքերս նորանշան կերեան քեզ. խիստ բնական բան.
 մարդս այնքան քիչ սովորած է հշտաբար խնայելու ըսելու
 որ միշտ նորանշան իրեր կերեան անոնք. խենդ մը սեպուելու վտան-
 ղին յանձնառու ըլլալով ըսեմ ուրեմն քեզ թէ դու զիս կը սիրես
 ոչ միայն վասն զի մատղաշ և գեղեցիկ եմ, այլ նաեւ վասն զի հը-
 պարտութիւնդ, սնապարծութիւնդ կը զրդուի՝ քու անցեալ յաջո-
 ղութիւններդ հակառակ՝ անդիմադրելի հրապոյրներդ անձնատուր
 չըլլալուս համար :

— Տիկին, շնորհ ըրէ՛... քիչ մը քիչ խօսինք իմ վրայ, գո-
 չեց Աօնթրան :

— Իրաւունք ունիս, բարեկամ, ահա շուտ մը հեռացանք այն
 խօսակցութենէն զոր պիտի ընէինք քեզի հետ. ո՛ւր էինք, ի՞նչ կը-
 սէինք... : Հա՛, աղէկ միտքս եկաւ : Յիշեցի. խոնարհաբար նե-
 րում կը խնդրէի՛ր իզմէ վասն զի գտակիս ժապաւէնները պազած
 էիր և վասն զի մէջքս բռնած էիր ճիշդ անցեալ տարի հետս
 վախճաններուն ամենէն աւելի մոլցողին պէս :

Աօնթրան փոխանակ պատասխան տալու Խւրսիւլին՝ պահ մը լուռ
 կեցաւ. ապա շինովի ժպիտով մը պատասխանեց.

— Տիկին, անշուշտ ամենէն հաղուաղիւտ յատկութիւնները ու-
 նիս. հարկաւ իրաւունք ունիս դժուարեկամ, արհամարհոտ երեւոյ-
 ... : Բայց կարելի է գէթ գիտնալ թէ ի՞նչ անլուր կատարելու-
 թիւններով, ի՞նչ զարմանալի ձիրքով կը պարտաւորի զարդարուն ըլ-

բալ այն որ քեզի հաճելի ըլլալու անյուսալի երջանկութիւնը կրնայ վայելել ուզել :

— Բարեկամ, դիտե՛ս որ շատ այլանդակ ես եղեր :

— Ինչո՞ւ համար :

— Դեռ քիչ մ'առաջ Բաւական կծու կերպով մը աղաչեցիր որ քու վրայ չխօսիմ, և նորէն կսկսիս քու վրայ խօսիլ :

— Ես ընդհակառակն . . . :

— Այդքան թափանցիկ հեղնութեամբ մը հարցունել թէ ի՞նչ գերբնային ձիրք ունենալու է ինձ հաճելու համար, մի՞թէ յայտնապէս հարցնել չէ թէ ինչու հաճելի չես ինձ ամենեւին, դո՛ւ որ այնքան անդիմադրելի հրապոյրներու տէրն ես . . . : Ար տեսնես որ եթէ սրտասխան տամ քեզ, դարձեալ պիտի յանդիմանես զիս ինչպէս քիչ մ'առաջ, ըսելով թէ անկտառակ խօսակցութիւն մը սիրային ճառաբանութեանց կը փոխեմ . . . :

— Զէ, չէ՛ . . . Ետքը կը շարունակենք այն խօսակցութիւնը : Բայց, ըսէ՛ նայիմ : Մեծ հետաքրքրութիւն ունիմ ճանչնալու այն տեսլականը զոր երազած ես :

— Տեսլականս . . . ինչ հարկ, խեղճդ իմ բարեկամ, տեսլականս է այն ամեն դիւցազներուն պէս զոր ծաղկահաս աղջիկները կերպովն իբր նախապէս պատրաստուած սրտասխաններ . . . կրտսն ինչ որ իրենց ըսել ուզած բանին բոլորովին ներհակն է, և կը պաշտեն ինչ որ իրենց երազածին բոլորովին ներհակն է : Բայց առաջին թէութիւն մը կայ որու մասին անողորբելի եմ. այն զոր կրնամ սիրել, կը պարտաւորի բոլորովին ազատ, մէկ խօսքով ըսեմ, ամուրի ըլլալ :

— Եւ ինչո՞ւ էրիկները դատասարտել այդ անողորբելի աքտորին :

— Նախ՝ վասն զի չեմ՝ զիջանիւրկիսուած սրտի մը վրայ իշխելու . երկրորդ՝ վասն զի սիրահարութիւն ընել ուզող էրիկի մ'ընթացքին մէջ ծիծաղելի բան մը կայ . էրիկ մ'երկակենդան էակ մ'է որ հանդստեան համար դպրոցէն արձակուած աշակերտի և ապստամբ ընտանիքի տիրոջ մը կը նմանի . ասկից 'ի զատ բան մ'ալ պիտի ըսեմ զոր ախմարութիւն մը պիտի համարիս . կը թուի ինձ թէ սիր-

բահար էրիկ մը կը նմանի միշտ . . . կարողուած քահանայի . . . :

— Յիրաւի ողորբալի չէ այդ նկարագրութիւնը, ըսաւ Աօնթրան հալիւ հալ զսպելով ինքզինքը :

— Հետեւաբար դո՛ւն, կրկնեց Բւրսիւլ՝ օրինակի աղաղաւ, դո՛ւն սիրելի աղղականս, կորուսած ես քու բոլոր հին դիւթական աղղեցութիւնդ, բայց դարձեալ եթէ ամուրի անդամ ըլլայիր, չունէիր . . . ամենեւին չունէիր . . . այն յատկութիւնը որով կարենայիր հրապարել զիս : Այո՛, իրաւ կըսեմ թէ չունէիր : Աւան զի, վերջապէս ինչ ես դո՛ւն : Խիստ սիրուն, խելացի, գեղազէմ և անստղտանելի վայելչութեան տէր մեծատուն իշխան մը : Արդ խօսքը մեր մէջ, իմ սէրս . . . աւելի բարձր կամաւելի ցած նպատակներու կը նայի :

— Տիկին, յիրաւի այսօր հանելուկներ կը խօսիս :

— Պարո՛ն, յիրաւի այսօր ոչ այնքան սրամիտ ես : Ուրեմն յայտնապէս ըսեմ . պէտք է ինձ դերի մը կամ տէր մը : Դու չես կրնար ոչ մին ըլլալ և ոչ միւսը, դու չունիս ոչ այն բնական անձնուիրութիւնը որ համակրութիւն կը ներշնչէ, ոչ ալ այն բարձրութիւնը որմէ կին մը կը թռուկի և կը նուաճի . . . : Օրինակի աղաղաւ եթէ պարզամիտ, բարի և անմեղ էակ մը պաշտէ զիս իբր կուռքը պաշտող վայրենիի մը յամառ և մոլեգին սիրովը, կուրօրէն վստահ այդ էակին համար կրնամ զղալ այն տեսակ մը սիրաւէտ կարեկցութիւնը զոր մարդ կզգայ հլու և ահաբեկ խեղճ շունի մը համար, շունի մ'որ իր նայուածքը վրայէդ չհեռացներ . որ իրեն զարնող ձեռքը կը լղէ և որ դարձեալ իրեն համար երջանկութիւն մը կը սեպէ սողալով դաշն ու բարձի տեղ ոտներուդ տակ կենալը, մինչդեռ բարկութեամբ կամ քմածին յօժարութեամբ արտօքսած ես զայն տամբօրէն . . . : Բայց եթէ երբէք հանդիպէի այն մարդերու մէկին որք չդիտեմ ի՞նչ գաղտնի զօրութեամբ մ'առաջին անգամ նայելով իբր բռնակալ կիշխեն, ինչպիսի՛ խոնարհական և սիրաղին հլութեամբ պիտի խոնարհիմ անոր առջև . ես ալ ինչպիսի՛ մոլեգին սիրով մը պիտի պաշտեմ զան, ես որ այնքան անբարտաւան եմ . ինչպէ՛ս միտքս, կամքս, կեանքս անոր կեանքին հետ պիտի շղթայեմ . ծունդի վրայ, միշտ երկու ծունդի վրայ պիտի

դամ վեհապետիս, աստուածիս առջև ուրախութիւն, վիշտ, յոյս, յուսահատութիւն, վերջապէս ամեն բան անորմէ պիտի արտադրուի . . . և դէպ ան պիտի վերադառնայ . . . : Բաւական է որ զիջանի Եկ-ը ըսելու ինչ անդամ մը . . . և խոնարհութեամբ, համբերութեամբ, վատութեամբ, ոճրադուրծութեամբ անդամ պիտի հնազանդիմ . . . վասն զի այսպիսի ոիրոյ մը նախանձը կրնայ մինչև մոլեղնութիւն . . . անդթութիւն երթալ : Շիտակը ըսեմ . . . այս պարագան մտաբերելով, ո՛հ, այս կէտին վրայ խորհելով կը վախնամ :

Իւրսիւ՛ կտրուկ ձայնով մ'այս վերջին խօսքերը ըսելէն ետք վար ըրաւ իր տխրած դէմքը, և թուեցաւ ինչ թէ կը մտախոհէր :

Աօնթրան շուարած էր :

Ես ալ զարհուրած :

Իւրսիւ քանի մը բոսկէ լուռ կենալէն ետք ձեռքը ճակատը տաքաւ իբր թէ ուղէք արտաքսել այն զաղափարները որք տրոմապէս անոր միտքը զբաւած կերեւցին, և ժպտելով ըսաւ էրիկիս որ անոր կը նայէր զրեթէ ապշութեամբ .

— Աւրեմն, ինչպէս կը տեսնես, դու ոչ դերիս, ոչ ալ տէրս կրնաս ըլլալ : Ա՛լ միայն բարեկամ կրնանք ըլլալ, և բարեկամութիւնն անդամ դժուարին է . վասն զի դու խիստ կենցաղադէտ մարդ մ'ըլլալով չպիտի կրնաս ներել ինչ փառն սիրաբանութիւններդ և իմ նկատմամբ անյաջողութիւնդ : Ամեն ինչ լաւ մը նկատելով կը տեսնեմ որ զրեթէ անհաշտելի թշնամի ըլլալէ զատ հաւանականութիւն մը չկայ : Միթէ խիստ տարօրինակ չերևար քեզ այս հետեւութիւնը : Ո՛վ կրնար կարծել թէ այսպիսի դարձուածք պիտի ընդունի մեր խօսակցութիւնը :

— Ստուգիւ, տիկին, պատասխանեց մեքենայաբար Աօնթրան՝ իբր թէ տակաւին այս տարօրինակ խօսակցութենէ շանթահար ըլլար, ստուգիւ շատ զարմանալի է այս բանը : Բայց անատեն կըրնամ հարցունել քեզ թէ ինչո՞ւ կը հաճիս քանի մը ժամանակ անցունել մեզի հետ :

Տպաւորութեանց փոխանակութեամբ մ'որ Իւրսիւ ընաւորու-

թեան յայտարարնշանն էր, նորէն սկսաւ քահքահ խնդալայս կիկը՝ զարմացմամբ Աօնթրանին նայելով, և գոչեց .

— Բայց նայէ՛, ի՞նչ կըսեմ . իրաւ խենդեցա՞ր, ի՞նչ եղար : Միթէ անգուսպ սէրդ այժմէն սկսաւ միտքդ շփոթել : Ի՞նչ, կուզե՛ս դուն ըլլալ այն մշտնջենական նպատակն ուր կուդդուին իմ ամեն մտածումներս : Ար տեսնեմ որ հոս ուղեւորելէս բան մը չես հասկնար քանի որ այս ուղեւորութեան նպատակը Ա՛լ «Իրե՛մ գեղ ըսել չէ : Բայց խելքդ դլուխդ հաւքէ՛. չէ թէ քեզի, այլ սիրելի Մաթիլտիս հետ պիտի անցունեմ ժամանակս որքան որ Մարան մնամ : Տէ՛ր իմ Աստուած . յիրաւի զարմանալի մարդ մը կերեւաս ինչ . . . որքա՛ն տարօրինակ են մարդերը : Եթէ խոստովանած ըլլայի թէ երկար ատենէ ՚ի վեր քեզի կնկանդ իշխանութենէն կորզելու նենգալի գիտաւորութիւնը ունիմ, բոլորովին բնական պիտի երևար քեզ այս անարժանութիւնը, մինչդեռ բոլորովին սրդողած ես տեսնելով որ խղճի մտօք կը յարդեմ բարեկամութեան նուիրական օրէնքը զոր դու իսկ պահ մ'առաջ յառաջ բերիր :

— Տիկին :

— Բայց կեցի՛ր որ բան մ'ըսեմ քեզ . մի՛ կարծեր թէ ինքզինքս կուզեմ չափազանցութեամբ լաւադոյն ցուցնել . աւելի զօրաւոր պատճառ մը կայ որ ամեն յոռի գրգռմէ աղատ կը պահէ զիս, և այս պատճառն է ընդհանրապէս կարդուած մարդերու դէմ հակակրօնութիւնս և մասնաւորապէս քու նկատմամբ նուազ համակրութիւնս . . . : Անշուշտ սրտադին կը սիրեմ Մաթիլտը, բայց եթէ անդիմադրելի զօրութիւն մը զիս դէպ ՚ի քեզ մղէր, իմ կամքի հակառակ թերեւս մասնէի լաւադոյն բարեկամութիւնս վստահութիւնը . . . : Ասի ըսելէս ետք, կրկնեց Իւրսիւ ժպտելով այն հեղինակի խնդումով որ այնքան անամօթութիւն և արհամարհանք կը ծաւալէր անոր դէմքին վրայ, կռիւի հաւասար հաւանականութիւններ կը ցուցնեմ . ես ալ վիրելի եմ . ես ալ էրիկ մ'ունիմ . . . թող հրապուրեն զան եթէ կրնան . . . անկեղծ կռիւ մ'է այս . բայց վերջ տանք ա՛լ այս խենդութեանց, սիրելի բարեկամ : Հիմա խոհեմաբար խօսինք . ի՞նչ է այն Էօսալ զոր կուզես ըսել ինչ, և ինչո՞ւ հոս կը կեցնես զիս :

Մաթիլտ անհամբերութիւն կը կրէ և ինձ կսպասէ թերեւ :

Կերեւայ թէ Իւրսիւին հեղնութիւններն ալ Կօնթրանին համբերութիւնը հատուցեր էին : Ուստի խիստ կերպով մը պատասխանեց :

— Ես ալ ճիշդ Մաթիլտին վրայ կուզէի խօսիլ, տիկին, թէ և այն բաւական ծաղրելի երկակենդան էակներուն կարգէն եմ քրքէ՝ չէ՛ կանուանին, կինս իմ վրայ սաստիկ, անկեղծ, անայլայելի սէր մ'ունի :

— Եւ կատարելապէս իրաւունք ունի այդպէս սիրելու քեզի. այդ սէրը լաւագոյն ճաշակի ապացոյց մը կը կազմէ. ես եթէ կը բամբասեմ կանամբինները, զանոնք իբր սիրահարներ նկատելով կը բամբասեմ. եթէ ի բաց թողուն իրենց այս պահանջումները, ամեն տեսակ... ամուսնական հաճելի յատկութիւնները ունին անոնք, և դու բարեկամ, դու անձնականապէս ունիս այն ամեն հրապոյրը որ պէտք է քեզ կնկանդ հաճելի ըլլալու համար :

— Եւ ահա ես ալ, տիկին, կնոջս շարունակ հաճելի ըլլալ փափաքելուս համար է որ մեծապէս պիտի ցաւիմ եթէ սաստիկ վիշտ մը պատճառելու ըլլամ անոր, այնքան ծաղկահաս և այնքան կոյր է որ եռանդազին կը սիրէ զիս, որ ինձ յարած է իբր իր կեանքին... Բայց որովհետեւ Մաթիլտ չունի այն ծայրայեղ յանձնապատասխանութիւնները որով կին մը կը կարծէ թէ հարկաւորապէս պիտի պաշտուի, և որովհետեւ խիստ զմայելի համեստութեամբ մը կը փայլի ան, կը վախճայ ինչ ինչ... անշուշտ խիստ վտանգաւոր... բաղդատութիւններէ, և թէպէտև խոնարհաբար կը խօստովանիմ թէ քեզի համար խիստ արհամարհելի տառփաւոր մ'եմ, Մաթիլտ կը հաճի վախճալու որ...

Իւրսիւ Կօնթրանին խօսքը ընդմիջեց :

— Այդ ամեն շրջաբանութիւնները կը նշանակեն թէ Մաթիլտ ինծի դէմ կը նախանձի, այնպէս չէ : Այս է եղեր ահա այն մեծ զաղտնիքը... Ինչ զուարճալի յիմարութիւն :

— Պատիւ ունեցայ ըսելու քեզ, տիկին, թէ բոլորովին անկատակ է ըսածս... : Ամեն բանէ առաջ Մաթիլտին հանդստութիւնը պէտք է ինձ... :

— Այդ մասին անկասկած եմ... և՛ կարծեմ՝ դու ամեն մարդէ աւելի կրնաս հանդարտել զան, սիրելի բարեկամս. իսկ իմ մասին շատ պիտի ցաւէի եթէ քու պատճառաւ ամենափոքր վիշտ մը պատճառէի անոր. աններելի կըլլար այսպիսի վիշտ մը տալս... ոչ խղճովին տալնապէլու հաճոյքը կը վայելէի... ոչ ալ այս հաճոյից նկատմամբ խղճի տաղնապ կունենայի :

— Գոթաղդարար, տիկին, Մաթիլտ չէ թէ կասկածներ, այլ ստոյգ տեղեկութիւններ ունի : Երեկ շանց կերակուրէն ետք... դարափին վրայ... տեսաւ... :

— Գտակս պաղնելդ, այնպէս չէ : Բայց զուարճալի բան մ'է այդ... շատ ուրախ եմ. ես ալ ճիշդ Մաթիլտէն կուզեմ պզտի վրէժ մ'առնուլ, որպէս զի սորվի և անդամ մ'ալ չհատայ արտաքին երեւթմներու. մէկ կամ երկու օր թողունք որ այսպէս շարունակէ իր սխալիլը, ասպա կիմացնենք սխալիլը, և պիտի ըսեմ անոր. — Ասի դաս մ'ըլլայ քեզ, չարամիտ բարեկամուհիս, երբէք պէտք չէ հաւտալ ինչ որ կը տեսնուի :

— Մաթիլտին չիմացնել իր սխալիլը, կարելի՞ բան է, տիկին. բայց խեղճ պատասխանսին համար կրնայ մահու չափ վտանգաւոր ըլլալ այսպիսի կացութիւն մը : Չե՞ս ձանձնար ուրեմն անոր հողին ազնուութիւնը, հրեշտակային անարատութիւնը... : Չե՞ս զի տեր ուրեմն թէ ինչ սրբազան աշխոյժով մը կը սիրէ զիս... : Ո՛հ, Մաթիլտը չէ այն անտարբերապէս հեղնասէր կիններուն կարգէն որք բան մը չզղախուն համար արհամարհել կը ձեացնեն այն զգացումները զոր անկարող են հասկնալու կամ անոնց արժէքը կշռելու... : Ո՛չ... ոչ... Մաթիլտը չէ այն... :

— Այն դարձելի կիններուն կարգէն, այն նենդամտութեան հրեշներու դասէն որք իրենց մտերիմ բարեկամուհիին էրիկը իբր սիրահար ընդունիլ չուզելու լրբութիւնը ունին, ըսաւ Իւրսիւ՝ էրիկիս խօսքը ընդմիջելով, և վերստին քահ քահներ ձգելով... :

Կօնթրանին չարչարուիլը կերեւար : Իւրսիւ շարունակեց :

— Տէ՛ր Աստուած, բարեկամ, որքան զուարճալի ես եղեր. և

ինչպէ՛ս սա խեղճ Մաթիլտին տուած զովեստդ բնականաբար կօղնէ անզգայութեանս դէմ ունեցած զայրոյթիդ : Քեզի բան մ'ըսեմ, արհամարհանքս միայն կրնար վերջապէս հարկադրել շուրթերդ կրնանդ գովեստը տալու :

— Իրաւունք ունի՛ս, տիկին, զոչեց այս հեղնութեանց դէմ բողոքովին զայրանալով, թերեւ երբեք ոչ այնքան ճանչեր էի այս սրտին ո՛րքան արժէք ունենալը, որքան հիմա երբ դիտեցի թէ . . . :

— Ի՛նչ սոսկալի սրտի մը կուղէի՞ր զոչեւ իր սիրտը : Ա՛յս է ըսել ուղածդ, սիրելի՛դ իմ բարեկամ : Այնքան կը հասկնանք իրարու միտքը, որ աւելի աղէկ կը սեպեմ լմնցնել խօսքերդ : Ստուգի՛ւ, Մաթիլտը իզմէ նախապապիւ սեպելու պէտք ունիս. նախ քու ամուսնական հաւատարմութիւնդ ազատ պիտի սլահէ զիս քու սիրային թախանձանքէդ : Երկրորդ, անկեղծաբար խօսելով, ազդարարեալս Մաթիլտ իզմէ հազար անգամ աւելի արժէք ունի : Մի՛թէ աւելի գեղեցիկ չէ ան. մի՛թէ իմ պակասութիւններու չափ յատկութիւններ չունի ան. մի՛թէ միշտ ահագին անջրպետ մը պիտի չըլլայ մեր մէջ : Իր անձնուիրութեան, առաքինութեանց համեմատութեամբն իսկ մի՛թէ ճակատադրէն սահմանուած չէ ան ամենէն շքեղապէս անձնուիրական տ. իփները զգալու . . . և երբեք չուներ չնչելու այս տրիփները . . . մինչդեռ ես, բա՛րէ, զանոնք ներշնչելու սոսկալի դժբաղդութիւնը պիտի ունենամ միշտ . . . :

— Առանց բնաւ զգալու, այնպէս չէ՞, տիկին, զոչեց Աօնթրան, Ա՛հ, իրաւունք ունիս . . . : Քեզի բան մ'ըսեմ, դժոխային կին մ'ես դուն . . . վախ կուտաս ինձ . . . :

Իւրսիւլ ուսերը վեր բրաւ :

— Լա՛ւ, ուրեմն կըսեմ և կը կրկնեմ թէ դժոխային կին մը պիտի ըլլամ այն ամեն մարդերու համար որք ոչ գերիներս, ոչ ալ բռնաւորս պիտի ըլլան : Այդ տեսակ մարդերն եթէ յիմարութեամբ կամ յանձնատաւանութեամբ մը սիրահարին իզմէ, անդուծ պիտի ըլլամ անոնց նկատմամբ, պիտի հեղնեմ զանոնք, խիստ ծիծաղելի և դուրսէ իսկ՝ քմածին հաճոյիցս համեմատ խիստ անադորոյն կացութիւններու մէջ պիտի դնեմ : Անոնք որքան յամառու-

թիւն ունենան զիս սիրելու, այնքան սկիտի ունենամ նաև ես իրենց վրայ խնդալու համար :

— Ինձ նայէ՛, տիկին, ըսաւ Աօնթրան՝ վերջ տալու համար այս խօսակցութեան որ նեղութիւն կուտար իրեն, միտքովդ և բնաւորութեամբդ այնքան կորովի և հզօր կերեւաս ինձ որ հետզհետէ նուազուն շփոթութեամբ պիտի ըսեմ քեզ ինչ որ կուզէի ըսել :

— Ի՛նչ ըսել կուզես :

— Ըսել կուզեմ թէ կան ինչ ինչ բաներ որք ազդականներու, բարեկամներու մէջ կրնան համարձակապէս խօստովանիլ : Ըսի քեզ թէ Մաթիլտ կը նախանձի քեզի դէմ, թէ հոս ըլլալդ վախ կուտայ իրեն . . . և թէ . . . : Աօնթրան վարանեցաւ :

— Եւ թէ պիտի հանդարտի և հանդստանայ եթէ ժամ առաջ մեկնիմ ասկից, այնպէ՛ս չէ՞ :

— Ներէ՛, տիկին, բայց . . .

— Տէ՛ր Աստուած. խիստ բնական բան մ'է այդ. ինչո՞ւ շուտ մը չըսիր ինձ այդ բանը : Խեղճ և սիրելի Մաթիլտ. սակայն ցաւ է ինձ իրմէ այսքան շուտ բաժնուիլս. այո՛, ցաւ է ինձ նախ իրմէ դրկուիլս, երկրորդ քու որսերէդ որք շատ կը զուարճացնէին զիս. թերեւ ցաւէի քեզմէ ալ բաժնուելուս համար, քեզմէ՛ ալ, եթէ չսիրաբանէիր հետս : Սակայն մե՛ղք որ . . . բայց նախանձոտ կասկածի մը դէմ ամեն ինչ անօդուտ է . . . : Միայն թէ պէտք է քանի մ'օր շնորհել ինձ որպէս զի որոշումի այսպիսի յանկարծական շրջումի մը պատրաստեմ և համոզեմ էրիկս . . . : Բայց ինձ նայէ՛, անշուշտ չես սրդողած ինձի դէմ, սիրելի ազդականս, ըսաւ ձեռքը Աօնթրանին երկնցնելով մտերմութեամբ :

— Սրդողած չեմ . . . բայց կը խօստովանիմ թէ ամենեւին մտքէս չէր անցնէր քու կողմէ այդպիսի խօսքեր, այդպիսի գաղափարներ ըսել . . . կարծեմ թէ երազ կը տեսնեմ :

Իւրսիւլ իր հեղնական ժպիտովը կրկնեց .

— Մարանի ապարանքէն ելնելով Բարիլէն հեռացող և դառաւ զալով զործարանի մը մէջ բնակող ինձի պէս անտիական կկնէ մ'այդպիսի բաներ չէիր յուսար, և այս պատճառաւ զարմանալիկ-

բւամ, բոլորովին անբարոյեղի կը թուիմ քեզ, այնպէս չէ՞: Քեզի համար ա՛լ չեմ այն խեղճ նահատակուհին, այն արժէքը չեմ ճանչցուած կինը որ այնքան արտասուելի եղերերդ թիւններ կը դրէր խեղճ Մաթիլտին, և որու վրայ խեղճ բարեկամուհիս կը լար զանանք կարդալով, և իրաւունք ունէր լալու, վասն զի ես ալ կուլայի զանանք գրելով, և երբեմն հիմակ անդամ կը լամ . . . :

— Լա՛ւս . . . դո՛ւն լաս . . .

— Անշուշտ, երբ հոմն արեւմուտքէն կը փչէ և երբ օդին մէջ կայ այն չէ՛ղէ՛մ ինչ որ քեզ կը դրդեմ ինչպէս կըսէր օրիորդ Տը Մարան :

— Միշտ յեղեղուկ, միշտ խենդ ես, ըսաւ Աօնթրան :

— Զարմանալի կին մ'եմ, այնպէս չէ՞: Ամեն բանի վրայ կը խօսիմ առանց բան մը դիտնալու, սրտի յուզմանց վրայ կը խօսիմ առանց այսպիսի բան մը զգալու. ամեն դէմքերն ունիմ առանց ունենալու անոնց և ոչ մին. անամօթ, հեղհասէր և անխորհուրդ եմ . . . : Բայց սակայն բարեկամ, դու իմ մասիս ոչ այլ ինչ կը ճանչնաս բայց եթէ ինչ որ կուզեմ թողուլ քեզ ճանչնաս: Տակաւին հազար մղոնի չափ հեռի է մտքէդ ինչ որ իրապէս եմ չարութեան նոյնպէս և բարութեան մասին: Բայց կէտ մը կայ զոր կրնաս ստուգապէս դիտնալ, այն է միշտ կրնամ ընել ինչ որ հաստատապէս կուղեմ ընել: Օրինակի ազազաւ, ահա բան մ'ըսեմ քեզ. երեսուսուելի հաճոյական է քան թէ գեղեցիկ. աւելի պակասութիւններ ունիմ քան թէ յատկութիւններ, աւելի շատախօս եմ քան թէ խելացի. հարստութեան վիճակս սովորական . . . անուս ալ ծաղրելի անուն մ'է . . . տիկին Սեշերէն է . . . տիկին Սեշերէն, ինչ չքեղ անուն, այնպէս չէ՞: Բայց և այնպէս այս ամենուն հակառակ այս ձմեռ կուղեմ Բարիզի մէջ ամենէն փափաքելի, ամենէն անուանի կինը ըլլալ, ամենէն զարդարուն տունը ունենալ, և ամենուն խելքը միտքը առնուլ՝ հուսկ յետոյ քուկդ ալ առնելով: Հիմա մնաս բարեւ, բարեկամ . . . : Պիտի համոզեմ էրիկս կարելի եղածին չափ շուտ մեկնելու . . . մինչև ձմեռ երթանք պղտի ճամբորդութիւն մ'ընենք . . . : Պարտէզն երթամ Մաթիլտը գտնելու:

աւելորդ է ըսել թէ պիտի չիմացնեմ անոր մեր խօսակցութիւնը . . . Խեղճ կին. կը մեղքում իրեն . . . խեղճ աստուածուհի . . . : Բա՛ւ քէ, երբ կին մը հրեշտակներուն շեղուն միայն կրնայ խօսիլ, այս աշխարհիս մէջ անդոյդ մնալու մեծ վտանդին կենթարկի: Վերջապէս կը սիրեմ իմ վիճակս քան թէ իրը . . . թէ և Մաթիլտ քեզի իր իշխանը և տէրն ընելու անմեկնելի երանութիւնը ունենայ, շարայարեց Խւրսիւլ՝ հեղհալի ժպիտով մը:

Ապա դուրս ելաւ գլուխովը պղտի նշան մ'ընելով Աօնթրանին և մասերուն ծայրովը շնորհալի համբոյր մը զրկեց անոր խիստ չարադրդիւ կերպով մը:

Ետքն Խւրսիւլին մեկնելը և իր առոյգ ու քաղցրահնչիւն ձայնովը Փրեյշիցի եղանակ մ'երգելով հեռանալը լսեցի:

ՔԼՈՒԹ Փ.

ՎԱԽԵՐ

ՄԱՅՐՈՒԹԻՒՆԸ յանկարծ միտքս կատարելագործելով և նոր աշխարհ մը ցուցնելով փոփոխութիւն տուած էր անոր: Արդ եթէ պահ մը տարակուսած ըլլայի այս փոփոխութեան մասին, մտքիս այս անհաւատալի կերպարանափոխութիւնը ինձ ասպնջուցանելու պիտի բաւէին այն դաղափարները, սարսափները զոր ունեցայ Խւրսիւլին և էրիկիս խօսակցութիւնը լսելէն ետք:

Թող ներուի ինձ բաղդատութիւն մ'ընել որ շատ գործածուած և դուհիկ է . . . : Սքանչելի բնազդում մ'իր թխեալ ձագերուն վերայ հսկող մայրին կիմացնէ թէ կապտադոյն երկնից վրայ հազիւ հազ գիտուող սև ու դրեթէ աննշմարելի կէտն անգղ մ'է, իր ու խերիմ թշնամին է:

Նոյնպէս ես ալ՝ Խւրսիւլին խօսակցութենէն ետք տեսայ թէ նոր և սոսկալի դժբաղդութեան մը բողբոջը կը ծլէր այս խօսակցութեան մէջ որ առերեւութապէս կարծես թէ պիտի հանդարտէր զիս:

Իւրսիւ չէր սիրեր էրիկս. արհամարհանօք կը հեղնէր անդամ այն կնասիրական շողոքորթութիւնները որք այնչափ տառապանք տուեր էին ինձ . . . :

Պժգալի անամօթութեամբ մ'Իւրսիւլ երեցած էր Աօնթրանին ինչ որ էր իրապէս . . . և թերևս իրականէն աւելի յոռի երեցած էր . . .

Ամբարտաւան լրբութեամբ մը կը խոստովանէր Իւրսիւլ թէ ինքն ոչ այլ ինչ կրնար ըլլալ եթէ ոչ վատ գերի այն մարդուն որ զինքը պիտի նուաճէր . . . ամբարտաւան տարփուհի այն մարդուն որ զինքը պիտի պաշտէր , և անգութ պչրասէր այն ամեն մարդերու նկատմամբ որք իր առջև չպիտի սողային կամ իրենց ոտքը հը պարտաբար իր ճակատին վրայ չպիտի դնէին . . . :

Ըսած էր նաև Աօնթրանին թէ երբեք չպիտի սիրէ զինքը , վասն զի կանամբի մը սէրը ծաղրելի էր , և վասն զի Աօնթրան կը սիրէր զան . այլ սակայն երկու անգամ անամօթաբար դրողած էր Աօնթրանը , ըսելով . — Բու կ'աճի՞ր հաճախ միշտ պիտի « իրեն » զիս . . . :

Եթէ մայր չըլլայի , թագստոցէս գուրս ելնէի թերևս՝ երանութեամբ և վստահութեամբ փողփողուն , և ծունդի վրայ դայի ըսելով . Գոհանամ զքէն , Աստուած իմ . վասն զի թոյլ տուիր որ այս նենգաւոր և յանդուգն կիկն առանց շղարի երևի , իր հողին բոլոր նուաստութիւնը , չարութիւնը երևան հանէ : Պահ մ'էրիկս տկարութեամբ խաբուեցաւ այս արտաքին հրապոյրէն . բայց հիմա գիտէ այս կնկան ինչ ըլլալը , բայց հիմա լոկ արհամարհանք և պժգում պիտի զգայ անոր դէմ : Ամեն մարդ , և ամեն մարդէ աւելի Աօնթրան մանաւանդ գէթ իր հպարտութեան զայրանալը պիտի զղա՛ր անշուշտ Իւրսիւլին այսքան անարդանօք խօսիլը լսելով :

Ի՞նչ . Աօնթրանը , որ այնքան գեղեցիկ և հրապուրիչ է , Աօնթրանը որ կիկներու քով այնքան յաջողելով և անոնցմէ պաշտուելով երես առած է , պիտի ուղէ՛ չէ թէ սիրել այլ միայն զսաղիլ այն կնոջ հետ որ կը համարձակի ըսելու իրեն . Չեմ սիրեր քեզի , երբեք չպիտի սիրեմ քեզի , բայց դու , եթէ կրնաս , մի՛ սիրեր զիս . . . :

Այո՛ , նորէն կըսեմ թէ փառք պիտի տայի Աստուծու . սիրտս վերստին և երկար ատեն պիտի հանգարտէր , հանգստանար :

Բայց , բա՛րէ , ինչպէ՞ս ըսի արդէն , զիշերուան մը մէջ՝ չգիտեմ ինչ ակներեութեամբ մը ստացեր էի այն տրամալի լրջամտութիւնը , դատումի մասին այն յուսահատական քաջութիւնը զոր տարիները միայն կրնան տալ :

Հաստատապէս կը կարծեմ թէ այս տեսակ մը նախադիտութիւնը յանկարծ տրուած էր ինձ , վասն զի այն կրնար զաւկիս ապագան պաշտպանելու ծառայել ինձ : Բա՛րէ , Աստուած իմ , դեռ շատ պղտիկ էի , երբեք ուշի ուշով չխորհեր էի մարդկային մտքի տրամալի խեղճութեանց վրայ . գերբնային զօրութեան մը շնորհիւ միայն կրնայի խելք հասցնել այս սոսկալի մտածումներու հիւսին :

Այդի մը չափ կը հաւտայի բարութեան . դաղափար չունէի այն պժգալի կիրքերու մասին որք փոխանակ փնտռելու ինչ որ անարատ , անխիւ , փրկաւէտ և հնարաւոր է , ընդհակառակն անամօթաբար կը գրգռուին ապականութեան , լրբութեան և անհնարինին հրապոյրէն :

Արնա՛ր մտքէս անցնիլ թէ մարդ մը պիտի ստիպուի մոլեգնաբար սիրելու անառակաբարոյ կին մը , վասն զի այս կինն անոր ըսած է . Չեմ սիրեր քեզի , երբեք չպիտի սիրեմ . . . :

Ո՛չ . . . ո՛չ , Աստուած իմ . եթէ ըսուէր ինձ թէ մարդկային սիրտը կարող է այսպիսի հազարապիւրապիւրութիւններ ընելու , պիտի մերժէի , հայհոյութիւն մը պիտի սեպէի այս բանը :

Բայց սակայն . . . ես որ բարեբաղդաբար մինչև անատեն չգիտէի այս խեղճութիւնները , ինչպիսի՞ դաղանիքի մը շնորհիւ գուշակեր էի , զգացեր էի , այո՛ , սրաի անադորոյն յօշոտումով մը Ֆիզիկապէս զգացեր էի թէ Աօնթրան այն խօսակցութեան միջոցէն սկըսելով պիտի սիրէր այս կինը այնպիսի սաստկութեամբ մ'որով տակաւին ոչ միայն իր առաջին տարփուհիները , ոչ միայն նաև զիս չը սիրած էր , այլ նաև այսուհետեւ ալ ուրիշ որ և է կին մը չպիտի սիրէր :

Ի՞նչ դաղանի ձայն մը կըսէր ինձ թէ այս աղետալի տրիփը Աօնթրանին կենացը միակ և վերջին տրիփը պիտի ըլլայ :

Ինչ էր այն ձայնն որ կրտեր ինձ թէ ամենէն աւելի թեթեւ , ամենէն աւելի անզգայացած մարդերն երբ կսկսին սիրել , մանաւանդ առանց յոյսի սիրել անսպասիւ կին մը , շատ անգամ զարհուրելի բռնութեամբ կը սիրեն :

Ինչպէս զգացեր էի թէ Իւրսիւլ իր դժոխային սատանութեամբն էրիկիս ամենէն զրգուելի կիրքերը հրահրած էր ըսելով անոր . Գեղեցիկ ես , սիրուն ես , սովորած ես հաճելի ըլլալու , այլ սակայն պիտի սիրես զիս , և այս սէլն ինձի համար անսպասելի հեղինակութիւն մը . . . քեզի համար ալ անսպասելի վիշտ մը պիտի ըլլայ :

Եւ այս կնկան համար այսքանն ալ բաւական չէր : Պէտք ունէր ան Կօնթրանին սէրը արծարծելու , զրգուելու՝ անոր նախանձոտութիւնը վառելով , հետեւաբար ուղեց հաստատել անոր թէ ինք՝ Իւրսիւլ՝ ամեն մարդու նկատմամբ անտարբեր , արհամարհոտ , հեղինակութիւն չպիտի ըլլար , ինչպէս եղած էր անոր նկատմամբ . . .

Եւ իր այս նպատակին հասնելու համար տե՛ս . . . տե՛ս անգամ մը թէ ի՛նչ սիրողին և հրաբորբոք եռանդով մը կը նկարագրէ այն ահարկու յուզմունքը որմէ իր խելքն և զգայութիւնները պիտի վրդովին եթէ մի միայն մօտի այն մարդը զոր ինք սիրած պիտի ըլլայ . . .

Հրաբորբոք և զգայական բռնադին յուզմունքով մը ինչ այս խօսքերը ըսելէն ետք տե՛ս թէ ինչպէ՛ս մոլորեցաւ նայուածքը , ինչպէ՛ս կարմրեցաւ այտը , ինչպէ՛ս բաղխեց կուրծքը . . .

Եւ երբ կը խօսէր այն բռնն սիրոյն վրայ , որով պիտի սիրէր իբր բռնակալ իր վրայ իշխել ուղղ մարդը , ինչպիսի՛ շնորհալի խոնարհութեամբ մը , հլուութեամբ մ'իր զմայելի ճակատը գէտ ի վար կը ծռէր : Ինչպէ՛ս ծունր դրած և ձեռնամած իր աէրէն ժպիտ մը կաղերսէր մեղիութեամբ , թաղծութեամբ և սիրով ողորդուն մեծ ու կապտաղեղ աչերն անոր վրայ յառելով :

Բա՛րէ . . . բա՛րէ . հարկաւ խիստ զօրաւոր , խիստ անդիմադրելի էր այս կնկան հրապոյրը քանի որ ես ալ , ես որ իր նախանձորդութիւն էի , ես որ մայր էի , ես որ դանիլ և սարսափիլ կզգայի այս արարածէն , զգացի և հասկցայ թէ նոյն միջոցին ոչ միայն Կօնթրան , այլ նաև ուրիշ որ և է մարդ մոլեղնաբար պիտի սի-

րահարէր Իւրսիւլին , ըստ որում յիբաւի շա՛տ հմայական և գրաւիչ բան մ'ունէր այս կինը :

Այ , ոչ , Աստուած չէր խաբեր զիս այս զարհուրելի նախադրացումները տալով ինձ : Աստուած հորիզոնին վրայ պատրաստող զարհուրելի փաթորիկը ցուցնելով ինձ՝ իր անհուն ողորմութեամբը կուգէր որ խեղճ և առանձին մայր մը կարող ըլլայ իրեն սպառնացող ամենէն սոսկալի աղէտներէն եթէ ոչ զղուշանալու , գէթ թերեւս հեռացնելու զանոնք :

Գրեթէ նուազիլ զգացի երբ դուրս ելայ սենեակէն ուր սրահում կեցեր էի :

Տեսայ որ Կօնթրան թիկնաթոփ մը վրայ նստեր է , նայուածքն անշարժ , թևերը կուրծքին վրայ դնելով , և խորհրդածութեամբ ու շուարումով համակուած մարդու մը դիրքը առնելով :

Էրիկս ուշաբրելու համար ստիպուեցայ թեթեակի իր ուսին վրայ կռթնելու . . . Գլուխը վեր ըրաւ սաստկապէս , և բռնն ու ամփոփ արտայայտութեամբ մ'ըսաւ ինձ լոկ այս խօսքերը .

— Ի՛նչ կին . . . ի՛նչ կին . . . : Ա՛հ , պէտք է որ մեկնի :

Այս խօսքերը կասկածներս հաստատեցին :

Անոնք ահարկու նշանակութիւն մ'ունէին Կօնթրանին բերնին մէջ , Կօնթրանին որ միշտ ինքզինքին տէրն էր , Կօնթրան կը սիրէր ուրեմն այս կինը կամ կը վախնար սիրելու :

Խորհուրդ մը՝ զոր նախ իբր երկնային ներշնչում մ'ընդունեցայ՝ կը դրդէր զիս իմացնելու Կօնթրանին թէ Իւրսիւլ սիրած էր Պ. Շօրինելը՝ անշուշտ դերի սիրահարներու կարգը գասելով զան :

Ի սկզբան առանց կասկածելու կարծեցի թէ Կօնթրան պիտի զայրանար չյաջողելուն համար ուր որ խիստ ծիծաղելի մարդ մը յաջողած էր , և թէ այս զայրոյթն անսպասելի հակակրօթիւն մը պիտի ներշնչէր անոր Իւրսիւլին դէմ : Թերեւս Կօնթրան աւելի մեծ արժէք կուտար Իւրսիւլը գրաւելու , կարծելով թէ ինք պիտի ըլլայ անոր առաջին սիրահարը :

Կուգէի նոյնպէս իմացնել էրիկիս թէ Իւրսիւլ ի՛նչ կեղծաւորութեամբ և ի՛նչ նենդաւորութեամբ Պ. Սեշերէնը իր մայրէն զատե-

լու տեղի տուած էր Բիշ մնայ որ ամեն բան պիտի ըսէի ,
բայց վարանեցայ . հարցուցի իւրովի թէ Աօնթրան եթէ իմանար այս
բաները , աւելի պիտի չվառէ՞ր իր սէրը , թէ իր սնտախառութիւնն
ևս աւելի չպիտի զրգուէր այն զայրոյթէն զոր պիտի զգար ծաղ-
րելի դաւաճականէ մը նուազ ընդունելութիւն գտած ըլլալուն հա-
մար :

Ասկից 'ի զատ կրնար առաքինի կարծել Իւրսիւլը իր լերբ նը-
կատումներուն հակառակ զոր յայտնապէս կը խոստովանէր այս կի-
նը , և աւելի դիւրութեամբ համակերպիլ անորմէ չսիրուելու խոր-
հելով թէ ոչ ոք իրմէն աւելի երջանիկ եղած է Բայց կը
վախնայի որ այս վերջին համոզումը թերեւս աւելի հրապոյրներ տար
ազդականութիւն . . .

Այս ամեն տատամսութիւններէն յուզուելով համակերպեցայ սպա-
սելու որ Աօնթրանին հետ խօսակցելու միջոցիս խօսիմ ինչ որ նոյն
միջոցը պիտի ներշնչէր ինձ :

Երիկս նորէն տեսակ մը մտախոհութեամբ դրաւուած էր . . .

Ձեռքը բռնեցի , և սիրապէս սեղմելով , ըսի .

— Շնորհակալութիւն . . . շնորհակալութիւն , աղնիւդ իմ Աօն-
թրան , ճշմարիտ է եղեր ինձ ըսածդ : Աւերջապէս պիտի մեկնի
Իւրսիւլ , և մենք երջանիկ և հանդիստ պիտի ըլլանք :

Աօնթրան դառնապէս ժպտելով պատասխանեց .

— Հարկաւ շատ դո՛հ եղար Իւրսիւլին իմ հետ այնպէս վարուի-
լը տեսնելով . յուսամ թէ այս իրողութիւնը պիտի հանդարտէ քե-
զի , այնպէս չէ :

Չուզելով վախերս նշմարել տալ Աօնթրանին , ըսի .

— Անշուշտ հանդարտեցայ , բարեկամ . բայց չեմ գիտեր թէ ինչ
բանի մասին Իւրսիւլ գէշ վարուեցաւ հետդ Մանաւանդ թէ
կատակ կրնէր ան

— Կատակ կրնէր Բայց եթէ նաև կատակ ըլլար ըրածը ,
ո՞չ ապաքէն յետին ծայր հետս արհամարհանօք վարուիլ էր այն
կատակը Բոլոր կեանքիս մէջ դեռ ոչ ոք այսքան անամօթա-
բար ծաղրած է զիս . ապուշի մը պէս ամի 'ի բերան մնացի իր առ-

ջև : Ի՞նչ յանդգնութիւն ի՞նչ լրբութիւն :

— Բայց , Աօնթրան , ինձ կը թուի թէ Իւրսիւլին քեզ ըսած
բաներուն ամենէն անադորոյնն է ըսելը թէ ինք չպիտի սիրէ քե-
զի և դու պիտի պարտաւորիս սիրել զինքը :

— Ա՛յ , մի՞թէ սղտիկ բան է այդ :

— Բայց բան մը չէ այդ , Աօնթրան , քանի որ կը սիրես զիս
. Իմ վրայ ունեցած կաթողին սէրդ կարգիլէ քեզի այդ կնկան
վրայ սէր զգալու . Իւրսիւլին քեզի չսիրելն անտարբեր բան մ'ըլ-
լալ պէտք է քեզի համար :

— Անշուշտ , անշուշտ , իրաւունք ունիս Ար սիրեմ քեզի
. խեղճ Մաթիլտս Ա՛հ , յիշաւի , կը սիրեմ քեզի Գուն
բարի ես , վեհանձն ես դու սիրտ ունիս , աղնիւ և վսեմ հողի
ունիս , մինչդեռ ազդականութիւն Ար հարցունեմ քեզ վեր-
ջապէս թէ ան ի՞նչ ունի հաճելի ըլլալու համար . իրաւ է որ ու-
նի սղտի սիրուն գէմք մը , անթերի հասակ մը , խիստ աղւոր ոտք
մի , մեծամեծ աչեր որք փոփոխակի անամօթ կամ մեղի են , լիրբ
հեղնաբանութիւն մը , սաստիկ անամօթութիւն մը Բայց ոչ սիրտ
ոչ ալ հողի ունի Այս չրաւեր , և ահա մարդուս սարսուռ
տալու չափ կեղծաւոր և խաբէբայ է Այդ կնկան վրայ քանի
որ կը խորհիմ ես քան զիս կը զարմանամ : Մի՞թէ մտքէդ կանց-
նէր անոր այսպիսի կին մ'ըլլալը , ան որ առերեւութապէս այնքան
թաղծուն և հեղատիրտ կերեար միշտ : Թէեւ շատ յանդուգն , շատ
. անառակ կիներ տեսեր եմ , — ներէ՛ անառակ ըսելս , — բայց
երբեք , այսպիսի կին մը չտեսած եմ . ապշեր մնացեր էի իր առջև
. Ա՛հ , ո՛րքան կուզէի խոնարհեցնել , նուաճել այսպիսի բնա-
ւորութիւն մը : Ինչպիսի՞ երանութեամբ արհամարհանք ընդ արհա-
մարհանայ , հեղնութիւն ընդ հեղնութեան պիտի ցուցունէի անոր ,
դոչեց երիկս ակամայ :

Գէմքս ծածկեցի ձեռներովս , և արտասուեցի անմռունչ :

Իւրսիւլ ճշգրտապէս տուած էր հարուածը , ա՛լ չէի տարակուսեր
այս մասին :

Աօնթրան այնքան դրաւուած էր իր մտածումներովն որ չնշմարեց
արցունքս :

Յանկարծ ոտք ելաւ և մեծաքայլ երթնելիւ շարունակեց :

—Ո՛հ, կը հասկնամ թէ որքան իրաւունք ունի մարդս անդու թ ըլլալու երբ կը յաջողի զսպելու այսպիսի ամբարտաւան և անամօթ բնաւորութեանց մին . . . : Անատեն ինչպիսի՛ երանութեամբ կը խոնարհեցնէ, կը նախատէ իսկ, վասն զի արժանի են նախատանայ, այս արարածները որք մինչև անատեն այնքան հպարտ էին : —Ապա Աօնթրան քոնի քրքիջով մը կրկնեց. —Քայց մարդս խնդալէն կը ճայթի այդ պահանջումներդ տեսնելով . . . տիկին Սեշորէն քանիի կառնես այս տիկին Սեշորէնը որ կուզէ անուանի ըլլալ, Բարիլի լաւագոյն տունը ունենալ և ամեն մարդու վրայ խնդալ : Հա՛, հա՛, հա՛ . . . : Աստուած վկայ, շատ զուարճալի բան մ'է այս . . . : Մի՛թէ խիստ ծիծաղարժ չերևար քեզ այս բանը . . . : Բայց ինչ ունիս. կը լա՛ս . . . Մաթիլտ :

—Ա՛հ, Աօնթրան, այն խօսակցութիւնն աղետալի պիտի ըլլայ մեզի համար :

—Ի՞նչ ըսել կուզես :

—Իւրօրին մէն մի խօսքը զայրոյթ մը, դառնութիւն մը ձգած է սրտիդ մէջ . . . :

—Զայրոյդ, դառնութիւն, և ինչո՞ւ համար. վասն զի տիկին Սեշորէն կըսէ թէ իրեն հաճելի ըլլալու երջանկութիւնը չունիմ : Բայց ինձ նայէ՛, սիրելիդ իմ, Մաթիլտ, ինչպէս կրնաս մտածել այդպիսի բան մը, զո՞վ կը կարծես զիս : Մեծ անասարժութիւն չունիմ, բայց չեմ կարծեր թէ արժանիքս ծանր հարուած կրէ տիկին Սեշորէնի անարդանքէն : Բայց եթէ կայ բան մ'որ խիստ ծիծաղաւոր ըլլայ, զիս իրեն սիրահարելու պահանջումն ունենալն է . . . : Խեղճ Մաթիլտ . . . խօստովանանք եղայ քեզ . . . տեսար որ ճշմարիտ էր ըսածս. շատ սիրուն կը գտնէի Իւրօրինը. քծնասիրաբար քիչ մ'ուզածէս աւելի հեռի դացի . . . : Բայց միշտ քմածին հաճոյք մ'էր այս ընթացքս, որ կը խօստովանիմ թէ իմ կողմէ բուական սաստիկ էր . . . : Այս կինը բան մը չունի, ամենեւին բան մը չունի . . . : Ե՛ս սիրահարիմ անոր : Շխտակը շատ կը մեղքնամ այն ողորմելիներուն վրայ որք ապուշի սէս խաբուելով անոր թա-

կարծը պիտի ընկնին . . . : Անոր սիրահարն ըլլամ. բայց դժոխք ըսել է այսպիսի սիրահարութիւն մը . . . : Այսպիսի բնաւորութիւն ունեցող . . . կնիկան մը սիրահարն ըլլամ . . . Ե՛ս . . . Ե՛ս . . . :

Ապա Աօնթրան յանկարծ ուշաբրելով ըսաւ ինձ այնպիսի արտայայտութեամբ մ'որ, բա՛րէ, անուշագիր և բոնի երեցաւ ինձ :

—Ե՛ս սիրահարիմ անոր, իբր թէ քովս անորմէ հաղար անդամ լաւագոյնը չունենայի . . . իբր թէ կիններուն լաւագոյնը, ամենէն անձնուէրը . . . քաղցրաբարոյ և բարեսիրտ մը չունենայի քովս . . . : Խեղճ Մաթիլտ, ինչպէս պահ մը կըցար վախճալ բազմատեղու . . . դուն . . . դուն . . . :

Եւ նորէն տեսակ մը մտախոհութեամբ դրաւուեցաւ :

Ինձի սոսկալի վիշտ մը պատճառեցին Աօնթրանին ինձ տուած վերջին գովեստները :

Միտքս բերի Իւրօրինն ինչ պիտի խօսքերը զոր ըսած էր Երիկիս : «Պէտք է որ արհամարհանք ցուցնեմ քեզ որպէս զի ըստիպուիս կենդ գովելու : »

Իրաւունք ունէր ազդականուհիս. Աօնթրան զայրոյթէն դրդուելով կուտար ինձ այն գովեստները :

Զիս ազդականուհիէս վեր դասելովն աւելի զայն վերաւորել քան թէ զիս ողորբել կուզէր :

—Մեզի համար ամենէն կարեւոր բանն է, ըսի Աօնթրանին, Իւրօրին քիչ օրէն Մարանէն մեկնիլը. դիւրաւ պիտի կրնայ ան համոզել Պ. Սեշորէնը մեկնելու :

—Անշուշտ, անշուշտ. թող մեկնի Իւրօրին. որքան շուտ մեկնի, այնքան աւելի աղէկ է :

—Բարեկամ, ըսի Աօնթրանին՝ պահ մը լուռ կենալէն ետք, նե՛րէ՛ ինձ ամենայն համարձակութեամբ խօսիլ հետդ :

—Մտիկ կրնեմ, սիրելիդ իմ Մաթիլտ :

—Այն խօսակցութիւնը որ կը սարսաւորէր հանդարտել զիս բորովին, քանի որ իմ առջև կարդարացնէր քեզի, թէ քու և թէ իմ վրայ հակառակ ներդործութիւն մ'ունեցաւ. մի՛թէ զարմանալէ չթուիր քեզ ասի :

— Ի՞նչ ըսել կուզես. չեմ հասկնար միտքդ :

— Իւրսիւ ըսաւ թէ չսիրեր քեզի և երբեք չպիտի սիրէ. թէ քու քծնասիրական կերպերդ առանց հետեւութեան են, և թէ կարելի եղածին չափ շուտ պիտի մեկնի... : Այլ սակայն դուն ալ չես կրնար սրահել յուզմունքդ :

— Տէ՛ր Աստուած, մի՛ թէ պէտք է զարմանալ ատոր վրայ... խիստ բնական բան մ'է այդ... : Արարասուես դու... վասն զի ոչինչ բանի մը համար կարտասուես... : Ես ալ յուզուած եմ, վասն զի կան բաներ որք մարդուս կամքին հակառակ անոր ինքնասիրական զգացումը կը վերադառնան... : Ի՞նչ հետեւութիւն հանել կուզես այս բանէն : Մի՛ թէ Իւրսիւին արձագանքը պիտի ըլլաս և ըսես անոր պէս թէ այդ կնկան սիրահարն եմ կամ պիտի սիրահարիմ : Այլանդակ բան մ'է այդ. սակայն կը խոստովանիմ թէ սիրտս նեղացուց Իւրսիւ. այն կերպով ծաղրուելու սովորած չեմ. այս է ահա ամեն իրողութիւնը : Մարդ իր ըսելիքը հազար ու մէկ կերպերով կրնայ ըսել :

Իւրսիւ կրնար պարզապէս ըսել ինձ. Փոքր ինչ պչրասիրաբար վարուեցայ հետդ. մոռնանք այս պչրասիրութիւնը. բարեկամ մնանք, և թէ ներկայ յոյժիւնս Մաթիլտին նախանձը կը դրդուէ, պիտի մեկնիմ... իմ ուզածս ալ ատ է. բայց ի՞նչ հարկ կար սկզբունք խոստովանելու... և ինչպիսի՛ սկզբունք : Ի՞նչ հարկ կար անամօթաբար ինձ ըսելու թէ դուցէ՛ տրիշները հաճելի պիտի ըլլան իրեն, մինչդեռ ես հաճելի չեմ... : Ի՞նչ հարկ կար անանկ սիրավառ կերպով մը, չըսեմ աւելի, բացատրելու ինձ այն արբշուութիւնը զոր այս ինչ կամայն ինչ պարագային մէջ պիտի գոյայ ինք... : Անխմանալի կիւն... և ըստուգիւ նոյն միջոցին իրապէս յուզուած կերեար ան... : Յիրաւի խելքս չհասնիր այս բանին... հանելուկ մ'է այն... : Բայց թող ուրիշ մը զուարճանայ այս հանելուկին նշանակութիւնը փնտռելով, և ոչ թէ ես, և կը մաղթեմ որ աղէկ զբօսնու այս նշանակութիւնը դանելու աշխատելով : Այս չբաւեր, և ահա անդրդուելի կամք մը ունի այդ կիւնը... ուղեր է ձի հեծնալու սովորիլ, և սքանչելի կերպով կը հեծնայ. միտքը դրեր է այս ձմեռ կիւններուն ամենէն անուանին ըլլալ Բարիկի մէջ. շատ կարող է յաջողելու այս մասին :

ալ, և ունի այն ամեն բաները որք հարկաւոր են յաջողելու համար... :

— Պահ մ'առաջ ատոր հակառակը կը կարծէիր. բարեկամ, կըսէիր թէ իր կողմէ ծիծաղելի պահանջում մ'էր այդ բանը :

— Ա՛հ, տէ՛ր Աստուած, ըսաւ էրիկս ոտքը սաստկապէս զետինը զարնելով, և թէ անընդհատ պիտի խծրծես ամենապղտի խօսքերս, անտանելի բան մը պիտի ըլլայ այդ : Ես մտերմաբար, խիստ առջահովութեամբ կը խօսիմ հետդ. խօսքերու մէջ ըսածս փնտռէ՛ միայն և ոչ թէ ուրիշ բան :

Յաւադին զարմանքով մը Աօնթրանին նայեցայ :

— Բարեկամ, միայն դիտողութիւն մը պիտի ընեմ քեզ... : Այն խօսակցութեան վերջէն ի վեր անընդհատ Իւրսիւին վրայ խօսեցար և ամենափոքր մտածում մը չունեցար մեր զաւկին վրայ :

Էրիկս ճակատը տարաւ ձեռները, և յուզմամբ գոչեց.

— Իտե՛ղձ և պատուակա՛ն կիւն... սակայն իրաւ ըսիր. դէշ է, շատ դէշ է այս մոռացումս. ներէ՛ Մաթիլտ... : Աղէկ որ ըսիր, լոկ քու այդ խօսքերդ ինձ կը յիշեցնեն սարտաւորութիւններս, սէրս... միայն այդ խօսքերը կը հանդարտեն զիս և կը մխիթարեն ինքնասիրութեան զգացումի յիմարական և ծիծաղելի վէրքի մը դէմ : Աղէկ ըսիր, ներէ՛ տրեմն ինձ հպարտութեան այս վերջին փայլաւ կը : Այո՛, իմ կամեցողութեան հակառակ փոքր ինչ գրգռիլ զգացի Իւրսիւին վրայ ամենափոքր տաւաորութիւն մը չըրած ըլլալուս համար. և դիտե՛ս թէ ի՞նչ է պատճառը. վասն զի ընելիք զոհողութիւնս աւելի մեծ պիտի ըլլար : Հաւատ՛ ինձ, Մաթիլտ, ամենադիւրին բան մը պիտի ըլլայ այս դիւաշունչ կիւնը մոռնալ... : Իրաւունք ունիս, ամենասիրեցեալդ իմ հրեշտակ. մեր զաւկին... այո՛, մեր զաւկին վրայ խորհինք : Երջանկութիւնը դիւրին պիտի ըլլայ ինձ այս քաղցր յոյսին և քու վրայ ունեցած յիրոյս մէջ, քու վրայ որ այսուհետեւ բոլորովին հանդարտ ես իմ մասին : Գարձեալ ներումն կը խնդրեմ քեզմէ՛ Իւրսիւին հեղնութիւններուն այնքան կարեւորութիւն տուած ըլլալուս համար. բայց իրաւ է որ զիս քու առջև ծաղրեց Իւրսիւ, և կը խոստովանիմ, Մաթիլտ, քուկդ ըլ-

լալէս ՚ի վեր հարարութիւն մը կզդամ վրաս : Սակայն քանի որ միշտ կը սիրես զիս առաջուսան սէս , այնպէս չէ՞ , ա՛լ այն ծիծաղելի խօսակցութիւնը պիտի յիշենք լոկ նոյն իսկ իմ վրայ խնդալու համար . կամ լաւ ևս է ըսել , խօսինք մեր զաւկին վրայ . այն քաղցր խօսակցութիւններն ապահով ապաւեն մը պիտի ըլլան այս ամեն յոռի մտածումներու դէմ :

Մեր հոգակալներուն մին էրիկիս հետ խօսելու համար զալով վերջ տուաւ մեր այս խօսակցութեան :

Աօնթրան ժպտեցաւ :

Առաջին զգացումս եղաւ հրճուիլ այս քաղցրարոյր խօսքերուն վրայ զոր Աօնթրան իր սովորական շնորհքովն ըսած էր ինձ . ապա թուեցաւ ինձ թէ ան ըսած խօսքերը ջղային և անշնորհ ձայնով մը արտաբերած էր , և թէ նայուածքը համաձայն չէր իր լեզուին հետ :

Սակայն քանի որ խորհեցայ Աօնթրանին Իւրսիւլէն ընդունած տըստաւորութեան վրայ , ևս աւելի հաւտացի մօտալուտ վտանգի մը :

Քանի մ'օր առաջ թերեւ լայի , և ապա համարձակէի քանի մը վեհերոտ և ամուլ զանդատներ ընելու . բայց այսուհետեւ նորանոր տարտաւորութիւններ կատարելու պաշտօն ունենալուս համար՝ ուղեցի բոլորովին փոխել ընթացքս :

Հասկցայ թէ կը տարտաւորէի վախնալ վիշտերու սաստկութենէն . անոնց ներհակ ազդեցութիւնը կրնար աղետալի ըլլալ զաւկիս . ուստի խոստացայ իւրովի այսուհետեւ ջանք ընել բնաւ չվշտանալու չնչին բաներու համար , զիւրազրդութիւնս թողուլ բոլորովին , բարոյական տառապանաց դէմ կարծրնալ և խիստ « ահաւա՛հ » ըլլալ վշտի մասին , և թէ կարելի է ըսել այս խօսքը :

Ներկայ տարադանները այս նոր որոշումս դժնդակ կերպով մը պիտի փորձէին :

Սրբեցի արցունքս , և վիճակիս վրայ խորհեցայ անխռով :

Նոյն միջոցէն սկսելով յոյսերուս աւերակներուն ներքեւ չխորտակուելու համար՝ կեանքը խիստ տխուր գոյներով նկատեցի քաջարար Գիտեմ թէ ինչ էր այս արիական որոշումիս պատճառը . երանու-

թեան և յոյսի դանձ մ'ունէի զոր աշխարհիս մէջ ոչինչ կրնար յափշտակել իղմէ :

Ինչ կուզէր ըլլար տարադան , հոգս անդամ չէր , քանի որ զաւակս ունէի . վառն զի սաստիկ և անդրդուելի կերպով մը համոզուած էի թէ Աստուած վիշտերուս մէջ այս յետին միջթարութիւնը զրկած էր ինձ՝ տարտաւորութեանցս մատին ունեցած անձնուիրութեանս իբր բարեպաշտական վարձատրութիւն մը :

Երկնային պաշտպանութեան վրայ ունեցած այս կոյր վատահոլութիւնս չթողուց զիս իրապէս ամենափոքր վախ մը զգալու այն պըղտիկ էակին վրայ որ կեանքս կը կրկնապատկէր և որ կը պարտաւորէր շատ վիշտեր մոռցնել տալ ինձ :

Ինքնին ընթացքի յատակադիմ մը շինեցի՝ հաստատապէս որոշելով չշեղիլ այս յատակադէն :

Ութ օր կը բաւէր Իւրսիւլին համոզելու համար էրիկը որ մեկնին Մարանէն : Եթէ մինչև ութ օր չմեկնէր Իւրսիւլ , եթէ մինչև այն օր համոզուէի թէ իր անարդական շինծու կերպերը պչրասիրութեան նենգալի հնարք մ'են , որոշած էի տիկին Տը Րիշվիլին խըրատներուն հետեիլ :

Աօնթրանին հետ մինակ մնալուս սէս , կը յուսայի Իւրսիւլը անոր մտքէն արտաքսել իմ կաթողին սիրովս և այն հոգասիրութեամբ զոր պիտի ներշնչէր անոր յղութեան վիճակս :

Եթէ ոչ , եթէ Իւրսիւլին վրայ ունեցած սէրն արդեւքին հետ մեծնար , այս կնկան զորշելի ազդեցութեան դէմ սիրոյս բոլոր զօրութեամբը և անձնուիրութեամբ կռուելէն ետք եթէ՛ յաղթուէի , զաւակս պիտի մնար ինձ և անոր հետ մինակ պիտի ապրէի :

Անհնարին է ինձ մեկնել այն հանդարտութիւնը , այն վստահութիւնը զոր տուաւ ինձ այս որոշումս :

Առաջուան սէս ա՛լ տարտամ երկիւղներ , անհպատակ և անսահման վիշտեր չունէի :

Վառն զի առաջ . . . եթէ զրկուէի Աօնթրանին սէրէն . . . ոչ այլ ինչ պիտի մնար ինձ , եթէ ոչ լոկ անբաւ յուսահատութիւն մը , միայն թշուառ և ամուլ կեանք մը , միայն քանի մը տոգոյն յիշատակներ

որք բաղդատութեամբ աւելի անադորոյն դառնութիւն մը պիտի տային ներկային :

Ծունր դրի և շնորհակալ եղայ Աստուծոյ՝ զիս աղետալի վատահոլութեան մը մէջ քննադատեցած չղջալուն համար :

Առանց ուղեւոր ամօթալի լրատեութիւն մ'ընելու չափ նուաստիլ որոշեցի ուշադիր դիտել ամեն բան , և չմոռնալ բան մ'որ կրնար լոյս տալ ինձ :

ՔԼՈՒԹ Գ.

ՕՐԻՈՐԴ ՏԸ ՄԱՐԱՆ

ԱՅՍ տեսարանէն օր մ'ետք որքա՞ն զարմացայ՝ օրիորդ ՏԸ Մարանէն երկտող զիր մ'ընդունելով : Հօրաքոյրս իմաց կտար ինձ թէ նամակին հետ ինքն ալ պիտի հասնի , և ինքն անձամբ պիտի ըսէ ինձ իր դալատեան պատճառը :

Ստուգիւ կրնար կարծուիլ թէ այս կինը զազանի բնադդումի մը շնորհիւ իմանալով այն նորանոր վիշտերը որք կը տալնապէ՛ն զիս , կուգար իմ չարչարանացս վրայ ուրախանալու համար :

Եթէ նուազ ճանչցած ըլլայի օրիորդ ՏԸ Մարանը , իր այցելութեան յանդգնութեանը համար պիտի զարմանայի , յիշելով թէ վերջին անգամ երբ տեսնուեցայ , հետը չպահած էր ինծի դէմունեցած ատելութիւնը :

Հօրաքոյրիս Իւրսիւլին հանդիպին ա'լ վախ կուտար ինձ :

Եթէ օրիորդ ՏԸ Մարան չարասրտութեամբ յուսացած , նախատեսած և հաշուած էր թէ ադան կամ անադան Իւրսիւլ՝ կերպիւ իւր կեանքիս հետ խառնուելով՝ օր մը թշնամի պիտի ըլլայ ինձ , կը պարտաւորէր դո՛հ ըլլալ և կրնար օգտակար դաշնաւոր մ'ըլլալ Իւրսիւլին համար :

Դառնապէս կը խորհէի թէ ահա այսպէս է աշխարհս , թէ մարդ ստիպուած է իր տունը ընդունիլ և մեծարել իր ամենէն ոխերիմ թշնամիները՝ ազդականութեան կամ ընտանութեան պատրուակաւ , որով ևս աւելի պիտի կը դառնայ անոնց թշնամութիւնը :

Ածնթեանին իմացուցի հօրաքոյրիս մօտալուտ դալատը :

Էրիկս բաւական անտարբերութեամբ ընդունեցաւ այս լուրը :

Բայց ես վստահ չէի իրեն պէս : Օրիորդ ՏԸ Մարան տասնուհինգ տարիէ՝ ի վեր Բարիպէն հեռացած չէր և այսպիսի ճամբորդութիւն մ'այնքան հեռի էր անոր սովորութիւններէն որ կասկածելով կարծեցի թէ ծանր պատճառ մ'ունէր անոր այս ուղևորութիւնը :

Գրեթէ ժամն երկուքի միջոցին հօրաքոյրս եկաւ . հետն էին Սերվիէն , իր սպասուհիներուն մին , սպասաւոր մ'որ սուրհանդակութիւն ըրած էր անոր և շուն մ'որ Ֆելիքսին յաջորդն էր :

Դղեկին քարաշէն սանդուղը դացի օրիորդ ՏԸ Մարանը ընդունելու համար :

Բաւական արագութեամբ իջաւ կառքէն . ամենեւին փոխուած չէր , սովորութեանը համեմատ իր կարմիր մետաքսէ թօպան և փեղոյրը հագած էր :

Տրտմալի մօտատանջութեանցս հակառակ չկրնալով ինքզինքս բռնել ժպտեցայ զարմանօք երբ տեսայ թէ օրիորդ ՏԸ Մարանին կրկնօրը եռադոյն հանդոյցով մը զարդարուած էր . Սերվիէնին զըլխարկն ալ մի և նոյն հայրենասիրական գոյներով ահագին ծոպ մը կը կրէր :

Հօրաքոյրս նշմարեց զարմանքս , և սրահը մանելով դուշեց .

— Կը շուարիք կը մնաք , այնպէս չէ՞ , տեսնելով թէ տակաւին չեմ երդեր Մարիէլէիւր Ս. Իւն կամ Բարիպէնը որ ուրիշ հայրենասիրական , ռամկավարական , խորհրդաւոր և օրէնական մըրմունջ մ'է որ Հանրապետութեան միւս հովերդութեանց տեղը կը բռնէ : Բայց ըսէ՛ք նայիմ , քաղաքացիներ , եռադոյն ժապուէններովս յուլիսի երեւելի դերձակահիւներուն կամ յաղթահիւներուն մէկին պէս կերեւամ ձեզ , այնպէս չէ՞ : Թերեւս կը կարծէք թէ եկայ իմացնելու ձեզ Պ. ՏԸ Լաֆայէթին հետ Ֆրէժերէ առաջին Սան-Գիլլէի . . . օրը (հանրապետական տօն) Հայրենեաց խորանին առջև պատկուելու սրատրաստուիլս : Բայց զիսնաք որ կը սխալիք . տեսէ՛ք , ահա ոտքիս տակ կառնեմ այդ գեղեցիկ եռադոյն

ժապաւէնները , և ահա կրակը կը նետեմ , ըսաւ հօրաքոյրս հան-
դոյցը փեղցըրին վրայէն բրդունելով և ծիծաղաշարժ կատարութեամբ
մը կոխկրտելէն ետք չմինչային մէջը նետելով :

— Շա'տ աղէկ , շա'տ աղէկ ըրիք , տիկի'ն , ըսաւ Կօնթրանքահ
քահ խնդալով . կը կարծէի թէ նորահաստատ կառավարութեան կողմն
անցած էք :

— Ե'ս անցնիմ' նորահաստատ կառավարութեան կողմը : Բայց
ինձ նայէ' , մի'թէ միտքդ զիս ծաղրել է , պարոն Տը Լանդրի : Գիտ-
նաս որ հանդստարար ճամբորդելու համար հաւանեցայ զարդար-
ուելու այս դարշէլի գոյներով որք ժողովուրդին , կայսրութեան և
Կիլեօթիւնի սլոգանի հոտը ունին .

— Եւ մի'թէ , տիկի'ն , արքայասիրութիւնդ չզայրացաւ այս զիջումին
դէմ , ըսաւ Կօնթրան :

— Եւ ի'նչ յարաբերութիւն ունի արքայասիրութիւնս այս բա-
նիս հետ : Մարդ մի'թէ կը նայի փրկութեան միջոցներուն երբ լա-
են անոնք : Գարթուշ և Մանտէն* քաղաքացիներուն ժամանակը մի-
թէ պիտի չուղէի ընդունիլ այս սլոգաններէն ապահովադիր մ'ի-
րենց խումբերուն մէջէն անվտանգ անցնիլ կարենալու համար : Արդ
այս դարշէլի ծոսին և այս անցադիրը զոր բոլորովին անձնեայ քաղա-
քացիի մը կերպարանքն ունեցող Կօնեան աւանակ ազադադի մը դը-
րոշմը կը կրէ , ոչ այլ ինչ են բայց եթէ տպահովադիրեր . . . զոր
կը գործածեմ , բայց միանգամայն կարհամարհեմ . . . կը հասկը-
նամ :

— Կատարելապէս , տիկի'ն . բայց ի'նչ բարեբաղդ դիպումածի կը
պարտաւորինք քու բարեշուք այցելութիւնդ :

— Երեւակայէ' անդամ , խեղճ աղա'յ , թէ պիտի դատեն այսինքն
պիտի դատասարտեն այն գժբաղդ պաշտօնեաները . ամեն օր խը-
ռովութիւն կայ Բարիզի մէջ , տպարանքները թալլելու , երկրորդ
93 մ'ընելու խօսք կայ : Արծաթեղէններս թաղստոցի մը մէջ պա-
հեցի , զոր շուտիկն անդամ չկրնար գտնել . աղամանդներս և հինգ

* Երեւելի աւազակապետներ :

հաղար լուիճի հետս բերի կառքիս կրկնայատակին մէջ պահած ,
և հոս եկայ սպասահարներուն սպասելու համար : Եթէ հանդար-
տին այս բաները , Բարիզ կը դառնամ , եթէ աւելնան , անդամ
մ'ևս Անգլիա կը դադրեմ . բայց առ այժմ Բարիզ բնակիլն ան-
կարելի բան է : Սրահիս ակումբը կաղմող բոլոր անձինք խրաշե-
լով թոան , և շիտակը իրաւունք ալ ունէին : Ոմանք սա խեղճ ու
քարի ծեր թաղաւորին և թաղաժառանգ իշխանին տիկնոջ ետեւէն
դային . ոմանք ալ Վանտէ կերթան թաղաւորին եղբօրը տիկնոջ
սպասելու համար , և՛ փառք Աստուծու՝ երկար ատեն դժուարու-
թիւններ պիտի հանեն այս նոր կապոյտներուն՝ առջև :

Վերջապէս ոմանք ալ խոյս տուին , այսինչն Իտալիա , այսինչը
Գերմանիա , ինչպէս մեծ յեղափոխութեան ժամանակ : Ես ալ շի-
տակը կը ձանձրանայի Բարիզի մէջ , երբ վախը գալով ստիպեց զիս
ուրիշ տեղ բնակելու . և ահա ասոր համար է որ հոս դալու և
ձեզի համբուրելու երանութիւնը ունեցայ , սիրելի զաւակներս : Որ-
քան սիրելի է ինձ հոգեպիշ նայիլ ձեր կաղմած սլոգանի աղւոր ըն-
տանիքը . սրտադին կուրախանամ ձեզի տեսնելով , և կըսեմ իւրո-
վի . — Սակայն իմ շնորհիւս է որ կատարելապէս իրարու յարմար
այս երկու սիրտերը կապուած են երջանկաւթ շղթայով մը : Հա'
. . . հա' . . . հա' . . . բայց տե'ս անգամ մ'ինչ ներդործութիւն ու-
նի դիւղական բնակութիւնը . . . արդէն իբր հովուերդուհի մը կը
խօսիմ . . . : Բայց ըսէ' ինձ , ո՛ւր են սրինդներդ , զեղեցիկ շահա-
պետդ անտառաց : Կուզէի՝ երջանկութիւնդ երդել Արդատիայի հո-
վիւններուն կրկին սրինգովը :

Օրիորդ Տը Մարանին զուարթութիւնը վախ կուտար ինձ . իր
կիծու և բիրտ խնդումը չարասրտութեան մը նշան էր միշտ :

Հօրաքոյրս ներս մանելով՝ սովորութեանը համեմատ ակնոցը դը-
րած էր , թէ և ոչ կարգալու և ոչ աշխատելու բան մ'ունենար :

* Վանտէացիք խողոյք կանուանէին 1793ի հանրապետութեան զինուորները :

Բայց կրնայ ըսուիլ թէ ակնոյցն անոր նայուածքը ծածկելու կը ծառայէր . օրիորդ Տը Մարան իր ակնոյցին ետեւը սխառտարուելով կրնար հանդստապէս գիտել առանց գիտուելու :

Նշմարեցի թէ հօրաքոյրս խօսելով հանդերձ ուշադիր կը դնէր իմ և էրիկիս կերտարանքը :

— Հասցա Իւրսիւլը , ըսաւ օրիորդ Տը Մարան , իր վրայօք լուր ունիք :

— Քանի մ'օրէ 'ի վեր էրիկին հետ հոս է , տիկին , սխառտա- խանեցի :

— Իրա՞ւ կըսես . ուրեմն բոլոր ընտանեօք հոս ենք , այնպէս չէ : Բայց տե՛ս , ի՞նչ յարմար ատեն եկեր եմ : Բայց ո՞ր է այդ սիրե- լի աղջիկը :

— Պ . Սեջըրէնին հետ ժուռ կուգայ . կարծեմ թէ հիմա ետ կը դառնան , ըսաւ Կօնթրան :

— Էրիկին հետ ժուռ կուգայ , գոչեց օրիորդ Տը Մարան . և քեզի ալ , Կօնթրան , կնիկիդ հետ հոս կը դաննե՛մ : Բայց ըսել է թէ ընտանիքներու աւետեաց երկիրն է այս տեղը , բայց սքանչելի է , բայց նահապետական կեանքի բոլորովին զթաշարժ կերպ մ'է այդ Էրիկին հետ մինա՛կ կը շրջադայի , ո՛րքան բարի է եղեր Իւրսիւլ , վասն զի սաղի մը պէս ապուշ է իր էրիկը . ջայլեամ- նի չափ խօսակցիլ գիտէ . . . բայց ըսէք ինձ , որդեակներս , մի- թէ տակաւին կը շոյեն զիրար՝ իրենց քնքուշ և սրտառուչ Աղո- րիկը և Մեծ Գայլը փոխադարձապէս մէկ մէկու շնորհելով :

— Իւրսիւլը խիստ փոխուած պիտի դաննես , տիկին , ըսի օրիորդ Տը Մարանին՝ դառնապէս ժպտելով .

— Փոխուած . միթէ առաջուան պէս աղւոր չէ :

— Այո՛ , տիկին , միշտ սիրուն է ան , բայց իր բնաւորութիւնը դարդացաւ , հիմա շատ աւելի մեղմաղձոտ է :

— Հա՛ , հա՛ , հա՛ . . . ակամայ կը խնդամ , ըսաւ օրիորդ Տը Մա- րան , խորհելով թէ որքան կը կուրէր զիս քու նկատմամբ կող- մնապահութիւնս , Մաթիլտ . . . : Կը յիշե՞ս թէ ինչպէս միշտ կը յանդիմանէի Իւրսիւլը ամեն առթիւ , ինչպէ՛ս տղեղ կը համարէի

զան : Հիմա կրնամ շիտակը խոստովանիլ ձեզ , զաւակներս . արդ- սարսափելի անիրաւութիւն մ'էր ըրածս . ընդհակառակն խելացի , և սիրուն կերեար ինձ ան . մանաւանդ թէ , սիրելիդ իմ Մաթիլտ , Իւրսիւլին գէ՛մքն քուկինէդ աւելի անուշ հով մը , աղնիւ ձե մ'ու- նէր . կրնամ ասի ըսել էրիկի մ'առջև , քանի որ էրիկներն ալ ուրիշ շատ բաներ կըսեն երբ ներկայ չեն իրենց կիները . . . : Սա- կայն Իւրսիւլին նկատմամբ այն սոսկալի սուտերը խօսելուս սխառ- ծառն էր քու վրայ ունեցած սէրս և քեզի գովել ուզելս 'ի փնաս ազդականութիւդ : Որքա՛ն կեղծաւոր եմ եղեր , այնպէս չէ՞ , կամ թէ ըսեմ , որքա՛ն բարի եմ եղեր , վասն զի երբ սէրը կը մղէ զիս , ամեն բան ընելու կարող եմ . . . : Բայց ինձ նայէ՛ , սիրելի որդեակիդ իմ Մաթիլտ , ասի ըսելովս մի կարծեր թէ դուն Իւր- սիւլէն նուազ գեղեցիկ ես՝ գէթ անտարակոյս հազար անգամ ա- լելի գեղեցիկ ես . դիմական գիծերու կանոնաւորութեան մասին ան չկրնար կուրիլ և գերազանցել քեզի . բայց Իւրսիւլ ունի այն չղիտեմ ինչը , այնպիսի կիծու և զրգուիչ բան մը , այնպիսի տարա- փոխիկ ջերմութիւն մ'որ այս տեսակ սրիկաներուն խելքը միտքը կը գրաւէ :

Եւ օրիորդ Տը Մարան քահ քահ խնդալով Կօնթրանը ցուցուց ինձ . . . : Ապա ականջիս մօտեցուց բերանը և կիսաձայն ըսաւ միշտ խնդալով .

— Բայց ինձ նայէ՛ , միթէ արդէն չես նախանձիր այդ հանած վառած Իւրսիւլին գէ՛մ : Մի՛ վստահիր այս անհաշիւ սրբո՞ւնի կրօ- նութիւններուն որք ապաշխարող Մաղթագէտներու պէս կը ժպտին , բայց Ափրոսիթ Աստղիկին պէս կը նային :

Հօրաքոյրս եթէ յատկապէս չարասրտութեամբ կշռած ըլլար ան- գամ իր մէն մի խօսքը , աւելի անգթաբար վիրաւորած չպիտի ըլ- լար զիս :

Այս սխառտան հաւտացուց ինձ թէ դիւրաւ չէր կան ինչպէ՛ս վեհ բնաւորութեանց նոյնպէ՛ս և պիտի ընաւորութեանց համար :

Աղետալի դիպումներ շատ անգամ կը ծառայեն թէ վեհ և թէ պիտի ընաւորութեանց :

Ածնթրան անդամ՝ իր անխուռնութեան հակառակ՝ շուարեցաւ մը-
նաց օրիորդ Տը Մարանին տրտմալի կատակները լսելով, և շինծու
ժողովով մը սա խօսքը ըսաւ միայն.

—Ար կարծես ուրեմն, տիկին, թէ կարելի ըլլայ ինձ դրու-
թան մ'ըլլալ սիրելի Մաթիլտիս նկատմամբ: Ինչպէս ըսիր՝ մի՞թէ բա-
րի ընտանիքներու բնօրինակը չենք:

—Եւ մի՞թէ կատակելիս չես տեսներ, զարշէլիդ անառակ: Առ-
գէի՝ իմանալ դրութան մ'ըլլալդ, և պիտի տեսնէիր...: Գիւղը
ներելի չէ ատի. բայց Բարիդի մէջ ուրիշ բան է... ընկերութեանց
աւելնը, — Եւ... սիրազրդի ու ճառակը... ուրիշ մը գեղանի-Քսերնիքա
իշխանուհին ըսէ դուցէ...: Բայց հո՛ս, չէ՛, ներելի չէ...: Խեղճ
սիրելի պղտիկ...: Դու որ միշտ այնքան բարեսիրութիւն ցուցուցիր
Ածնթրանին նկատմամբ... օրինակի աղաղաւ սա զարշէլի Լիւկար-
թօյի մասին...:

Տժգունեցայ: Իսկ Ածնթրան կանգ առաւ իբր թէ օձէ մը խայ-
թուած ըլլար, և ըսաւ օրիորդ Տը Մարանին.

—Հնորհք ըրէ՛, տիկին, չխօսինք այդ բանին վրայ: Մի՛ յիշե-
ցնենք ինձ ցաւալի տեսարան մը...:

—Ի՛նչ. չխօսիմ այդ բանին վրայ. իրաւ որ զարշէլի ապերախտ
մ'ես: Ես ալ կըսեմ թէ պիտի խօսիմ... կուգեմ շաղակրատել
այն գէպքին վրայ...: Եթէ կը հաճիս, դտիր, նայիմ, անանկ
կին մ'որ էրիկին պարտատէրը հմայելու համար իր պատիւը ա-
րատելու վտանգին ենթարկի: Բայց պարզապէս խօսելով, վսեմ է
այսպիսի ընթացք մը, սիրելի բարեկամ:

—Տիկին, զոչեց Ածնթրան, խայտառակ զբարտաթիւն մ'է
այդ, ինչպէս որ ամենուն առջև յայտնի յայտնապէս այն ասիրա-
տին ալ ըսի:

—Տէ՛ր Աստուած, ես ալ գիտեմ թէ զբարտաթիւն մ'է ա-
տի, խեղճ զաւակներս. աղէկ գիտեմ թէ Մաթիլտ՝ իր սպիտակ
խեցիէն ելնող մատղաշ կարասին պէս՝ անմեղ և անարատ է,
բայց...:

Օրիորդ Տը Մարանին շարունակել ուղած խօսակցութեան ուր

միտիլը տեսայ. ուստի անոր խօսքը կտրեցի և ըսի այնպիսի հաստատ
կերպով մ'որ թէ՛ հօբաքոյրիս և թէ՛ Ածնթրանին զարմանք տուաւ.

—Տիկին, մեզի տեսնելու համար հոս գալու պատիւը ըրիր.
չէիք կրնար յուսալ այդ այցելութիւնը. խիստ երջանիկ պիտի ըլ-
լանք միշտ՝ քեզի մեր քով ունենալով. երբէք պիտի չմոռնանք այս
տան քու եղբորդ վերաբերած ըլլալը. ամեն ջանք 'ի դործ պիտի դը-
նենք քեզ կարելի եղածին չափ աղէկ ընդունելութիւն մը ցուցու-
նելու համար. բայց ներելի է յուսալ, տիկին, թէ քեզի հոգ չը
պիտի ընես զբոլոր այնպիսի յիշատակներ որք շատ ցաւալի են ին-
ծի և էրիկիս համար:

—Բայց, սիրելիդ իմ...:

—Բայց, տիկին, կրկնեցի աւելի բարձր ձայնով և նորէն ընդմի-
ջելով օրիորդ Տը Մարանին խօսքը, բայց, տիկին, քանի որ մոռ-
ցար այն պատճառները որք կարծես թէ մշտնջենապէս պիտի ար-
դիւնէին քեզի և զիս այսպէս մտերմապէս իրարու մօտելու, դէ՞թ նե-
րելի է մեզ յուսալ թէ ամենևին խօսք մ'անդամ չպիտի ըսուի այն
սովորալ զբարտաթիւնի նկատմամբ որոնց արձագանքն կըլլաս.
կարծեմ թէ քեզմէ խիստ մեծ զոհողութիւն մը պահանջել չէ ատի
...: Եթէ, տիկին, կը հաճիս ընելու մեզ այս շնորհը, շատ ե-
րախտադէտ պիտի ըլլանք քեզ, և թերեւս հաճոյք մը պիտի գդաս
սերտիւ միացած և երջանիկ տեսնելով այն անձերը զոր թերեւս
զրգուէիր և բաժնէիր՝ անշուշտ առանց ուղեւ...:

Անխուռնութիւնս և հանդարտութիւնս օրիորդ Տը Մարանին վրայ
տարօրինակ և անակնուրեղի տպաւորութիւն մ'ըրին:

Հօբաքոյրս՝ քանի մը բռպէ լուռ կենալէն ետք՝ հեղնութեամբ
կրկնեց՝ Ածնթրանին նայելով.

—Ուրեմն հիմա Մաթիլտն է Բեզըսողը: Բայց ըսել է թէ,
խեղճ իմ գերկումս, մարդէն կնիկան անցած է իշխանութիւնը:

—Մաթիլտ քիչ մ'ինծի և շատ մ'իրեն համար կը խօսի, տի-
կին, ըսաւ Ածնթրան. ես ալ իրեն հետ կաղաչեմ քեզի որ մոռնաս
այնպիսի գէպքեր որք տրտմալի են մեզի համար. բայց չեմ համար-
ձակիր պայմաններ գնելու հոս բնակելուդ մասին, շարայաբեց Ածն-

Թրան՝ ինձ նայելով խստիւ :

Թէեւ չէի յուսար թէ էրիկս կերպիւ իւր օրիորդ Տը Մարանին փողմը պիտի բռնէր ինծի դէմ, բայց և այնպէս չվհատեցայ : Գոհ ըլլալով հաստատամտութեամբ խօսելէս որ ինծի անդամ զարմանք կուտար, ըսի.

— Ես միայն իմ հոս մնալուս մասին պայման կը դնեմ, տիկին. պատիւ ունեցայ ըսելու քեզ թէ միշտ պիտի յիշեմ հօրս քոյրն ըլլալդ, և հոս Պ. Տը Լանդրիին տունը գտնուիլդ : Եթէ դժբաղդարար անկարելի ըլլայ ինձ ընդունիլ ինչ ինչ կատակներ, պիտի ազաչեմ որ ներես եթէ մեկնիմ. Պ. Տը Լանդրի պիտի հաճի ինք հիւրասիրապէս ընդունիլ քեզի ի Մարանի և ես, ըսի, անմիջապէս պիտի մեկնիմ դէպ ի Բարիդ :

Այնքան համարձակութեամբ խօսեր էի որ օրիորդ Տը Մարան գոչեց.

— Եւ յիրաւի կընէ ըսածը. բայց ալ ձանձցածս չէ կինդ, խեղճդ իմ Կոնթրան. ի՞նչ կայ, ի՞նչ եղաւ :

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, տիկին. պէտք ունիմ ալ չտառապելու, և որոշած եմ զգուշանալու այն ամեն վիշտերէ որոնցմէ այսուհետեւ պիտի կրնամ զգուշանալ :

— Ար տեսնեմ որ լաւ բայց դժուարին բան մ'է ուղածդ, սիրելի որդեակ. ուրեմն ըսել է թէ կուզես հանգիստ ապրիլ և խընամուիլ, այնպէս չէ :

— Այո, տիկին, սէտք ունիմ խնամուիլ, ինչպէս կըսես : Կոնթրան իր մտահոգութիւններուն հակառակ՝ անդամ մ'ինձ նույնպա սիրապէս, և հաստատեց թէ հասկցած էր միտքս :

Օրիորդ Տը Մարան հեղնաբար կը խնայ.

— Լաւ, ուրեմն, սիրելիդ իմ պղտիկ, համաձայնեցանք. շինենք այն նիւթերու ցուցակը որոնց վրայ խօսիլն արդիւնեալ է ինձ. Եռաջին. Լիւկարթօն և անոր վերաբերող զըստարտութիւնները. Երկրորդ. Անհատարտութիւնը զոր Կոնթրան ըրաւ քեզ դեղանի Քսերնիքա իշխանուհիին հետ. Երրորդ. Որ և է բաղդատութիւն աւսիլէ կրնայ կարծուիլ թէ Իւրսիւ քեզմէ աւելի ախորժելի կերե-

ւայ ինձ. Չորրորդ. վերջապէս որ և է ակնարկութիւն այն եռանդուն հողասիրութեանց զոր այս սրիկա Կոնթրանը՝ իրերու բնական դրդումէն միտելով թերեւս ուղէ ցուցունել Իւրսիւին ի փնաս սա ապուշ Պ. Սեշորէնին որ՝ խօսքը մեր մէջ՝ կորուստ չալիտի ունենայ սպասելովը. բայց ահա ճիշդ ան է եկողը... ահա ան է... : Աստուած իմ... ինչպէ՛ս լաւ է այս ամենը :

Պ. Սեշորէն նոյն միջոցին սրահը կը մանէր իր կնիկին հետ :

— Դէ՛ն... դէ՛ն... դուչեց Պ. Սեշորէն ուրախութեամբ, հոս է եղեր այն բարեսիրտ տիկին Տը Մարանը :

— Այո, ես եմ միտովս և ոսկրովս, սիրելիդ իմ Պ. Սեշորէն. ես ալ քու խօսքդ կընէի երբ ներս մտար : Բարի լոյս, Իւրսիւ... բարի լոյս, սիրելի պղտիկ, ըսաւ օրիորդ Տը Մարան Իւրսիւին ճակատը սրտնելու համար ոտք ելնելով. զլսովին երջանիկ եմ ամենքդ հոս գտնելուս համար : Ատի կերպով ի ես, այսինքն ձեր իբր երկու քոյր միասին ապրիլը տեսնել... և կարելի եղածին չափնուաղ բաժնուիլ ձեզմէ...

— Եւ եթէ կարելի է, ամենեւին չբաժնուիլ, դուչեց Պ. Սեշորէն : Ընտանեկան կեանքի պէս քաղցր բան չկայ... այնպէս չէ, օրիորդ Տը Մարան. դուն կը հասկնաս ի՞նչ ըսել ուղելս, դու որ բարեսիրտ կիներու սերն ես :

— Ա՛հ, պարո՛ն Սեշորէն, իմաց կուտամ քեզ այժմէն թէ դարձեալ պիտի սկսիմ յանդիմանել քեզի եթէ շարունակես «Եր կոչել զիս. վասն զի նախ համեստութիւնս կը խրաչի այդ անունէն, երկրորդ վասն զի այդպէս կոչուելով իբր ազնուատեալական վտանդի մէջ կը լլամ : Պարոն Սեշորէն, տակաւին բարեմիտ ես եղեր քանի որ «Եր կանուանես զիս. մի՞թէ Յուլիսի փառաւոր օրերու դէպքերէն ետք որք հաւասարութիւնը, եղբայրասիրութիւնը, աղատութիւնը հիմնեցին, կան այդ տեսակ զանազանութիւններ : Պարզապէս բարեսիրտ կին անուանէ զիս, բայց ոչ սեր... թէ ոչ կը զայրանամ :

— Թող այնպէս ըլլայ, բարեսիրտ կին պիտի ըսեմ, բայց երեւելի բարեսիրտ կին մ'ես... այնքան բարեսիրտ, շարացարեց Պ.

Սեշորէն՝ յանկարծ զգոնութեան երեւոյթ մ'առնելով, այնքան բա-
րեսիրտ ես որ խեղճ մայրս կը յիշեցնես ինձ ինչպէս որ խեղճ մայրս
ալ քեզի կը յիշեցնէր ինձ :

— Այդ բազմաթիւ թիւերովն զովեստ մ'է թէ ինձի և
մայրիդ և թէ՛ մանաւանդ կորովամտութեանդ նկատմամբ, սիրելիդ
իմ պարոն Սեշորէն : Բայց մի՞թէ մայրդ կորուսելու զժբաղդու-
թիւնը ունեցար :

— Այ, ոչ, փա՛ռք Տեառն... քեզի չտեսնէլէս 'ի վեր շատ բա-
նէր անցան... և... :

— Իրա՞ւ կըսես. պատմէ՛ նայիմ այդ բաները. զիտես թէ ո՛ր-
քան հետաքրքրութիւնս կը շարժէ ինչ որ քեզ կը վերաբերի : Ինչ
կայ ուրեմն, խեղճդ իմ Պ. Սեշորէն :

Իւրսիւ՛ վախճալով իր էրիկին անխոհեմութենէն զուր տեղը
հետ զհետէ նշան ըրաւ անոր :

Պ. Սեշորէն չնշմարեց այս նշանները, և շարունակեց.

— Այո՛, Աստուած իմ, զատուեցանք մամայէն :

— Անկարելի՛ բան. սիրելի որդեակդ իմ խեղճ, մամայէն զատ-
ուեցա՛ք : Եւ ինչո՞ւ համար, Յիսուս Բրիստո՛ս :

— Վասն զի մաման հակառակութիւն ունէր Իւրսիւին դէմ, վասն
զի ենթադրեց թէ այս խեղճ Աղբորիկը թոյլ տուած էր որ իր
հետը սիրաբանէ Պ. Շօրինել որ մեր փոխ-կուսակալն էր և զոր սա-
կայն պաշտօնէն հանեց Յուլիսի յեղափոխութիւնը :

Օրիորդ Տը Մարանի դէմքն որ մինչև անատեն ծիծաղաշարժ և
հեղնալի էր յանկարծ ծանր և խիստ նշմարանք մ'առաւ. ապա
հօրաքոյրս ըսաւ Պ. Սեշորէնին.

— Իւրսիւին առաքինութեան վրայ կասկածիլը անոր իղմէ ըն-
դունած զատախարակութեան, բարոյականութեան և սկզբունքներու
հաստատութեան մասին տարակուսիլ է : Պ. Սեշորէն, հարկաւ
մայրդ Իւրսիւին դէմ սաստիկ հակառակութիւն մ'ունի եղեր քանի
որ ասանկ անհնարին քանի մը հաւտացեր է... : Գիտես որ սէրը
չկուրեր զիս : Արդ Իւրսիւին կանոնաւորութեան մասին քեզ ե-
րաշխաւոր եմ և սկիտի ըլլամ միշտ. թէպէտև երեւոյթները կարե-

նան իրեն դէմ ըլլալ, դուն երբէք մի՛ հաւտար երեւոյթներուն
... վասն զի այս շնորհադեղ պատանուհին քո վրայ ունեցած
սէրն իրապէս շատ աւելի է արդէն քեզ ցուցուցած սէրէն :

— Ա՛հ, տիկին, միշտ եղ կը քսես հայիս, զոչեց Պ. Սեշո-
րէն. պատուոյս վրայ կերդնում թէ կենացս մէջ բնաւ չկասկածեցայ
Իւրսիւին վրայ... բայց եթէ կասկածներ ունենայի անդամ, ըսած
խօսքերդ ամենէն սաստիկ կասկածներս ալ պիտի փարատէին :

— Տիկին, ըսաւ Իւրսիւ, շա՛տ բարի, շատ ներողամիտ ես
...

— Ամենեին. բայց արդարապէս եմ. արժանիքը կը մեծարեմ.
որքան հաճութիւն է ինձ ձեզի այսպէս միացած տեսնելս : Չդի-
տես թէ ինչպէ՛ս կը հրճուիմ ձեր երկու ընտանեաց այդպէս լա-
մը համաձայնիլը տեսնելով. ասի այնքան կը յուզէ զիս որ չեմ
կրնար պատմել : Բայց ձեր այդ մերձաւորութեան մասին ևս աւելի
հաճութիւն կըզգամ երբ կը խորհիմ թէ տակաւին բան մը չէ այդ
մերձաւորութիւնը, և թէ որքան շարունակէք, ապագան այնքան ա-
ւելի պիտի սեղմէ ձեր միութեան կապերը, այսինքն ըսել կուզեմ
թէ վերջապէս պիտի կաղմէք այնքան սերտիւ միացած և խառնուած
ընտանիք մ'որ ալ ոչինչ պիտի ճանչցուի ձեր մէջ. տեսակ մը հա-
սարակութիւն, եղբայրակցութիւն պիտի կաղմէք Մէլիֆոլի, Օթա-
յիթի կամ ոսկեգարի ճաշակին համեմատ, ուր մարդուս ունեցածն
էր միայն ինչ որ ուրիշներուն կը վերաբերէր, այնպէս չէ՞, սիրե-
լիդ իմ պարոն Սեշորէն :

— Իրաւ է, տիկին, ըսաւ Պ. Սեշորէն խնդալով, միայն թէ
այդ սակարկութիւնը շատ շահաւոր է ինձի և կնկանս համար :

— Շա՛տ շահաւոր է, կըսես. այդ համեստութիւնը ուրիշ տեղ
ցուցուր, և թող հանդարտ զիս : Մի՞թէ բարեկամաց մէջ կըսուի
այդ բանը : Մանաւանդ մի՞թէ իւրաքանչիւր ոք իր մասը չբերեր.
Մաթիլտին հետ իբր եղբայր և քոյր չէ՞ք. եթէ Ածնթրան կլնդ իբր
իր կլնը համարի, մի՞թէ նոյնպէս կլնդ ալ դէթ քեզի չափ չսի-
րեր Ածնթրանը : Աւրեմն ի՞նչ ըսել կուզես շահաւոր է, չդիտեմ
ինչ է, ըսելով :

—Իրաւունք ունիս, տիկին, իրաւունք ունիս, գոչեց Պ. Սեշըրէն զուարթութեամբ. շահերուն մասնակցելու համար առանց աշխատելու ընկերութեան մը լոկ դրամադրութիւն տուող վաճառականաց պէս այսպիսի ընկերութեան մ'երբ մարդս իր սիրտը և անձնութեան իր կուտաց, տուած կըլլայ ինչ որ կրնայ տալ, և ասով իրաւունք կունենայ հաւասարապէս մասնակցիլ երանութեան:

—Ար լէ՛ք, ըսաւ օրիորդ Տը Մարան ձեռները մէկ մէկու զարնելով, կը լէ՛ք ինչ կըսէ. բայց յիրաւի զմայլելի է իր վաճառականական և ընկերական բաղդատութիւնը: Մի՞թէ Իւրսիւն է այդ աղւոր դաղափարները քեզ տուողը: Ահա տե՛ս թէ որքան աղէկ բան է պարկեշտ և մատղաշ կնիկն մ'աղղեցութիւնը. ասանկ կին մ'ինչպէս կը յղիէ և կը ձեւակերպէ մարդս: Իրաւ է որ, բարեփառող իմ պարոն Սեշըրէն, արդէն պատուական յատկութիւններ ունէիր. բայց խօսելու մասին կայ չղիտեմ ինչ ներութիւն, ազնուութիւն և վսեմութիւն զոր չունէիր և զոր հիմա ունիս կատարելապէս: Ա՛լ ամենեւին մի և նոյն մարդը չես. քու առաջուան կոշտութիւնդ, սրտղամտութիւնդ հիմա բարեխառնուած է, մեղմուած է բոլորովին շնորհալի և խիստ փափուկ բարեբարութեան մը... Բայց ինձ նայէ՛... պարծիլ չուղեր այս գովեստներէս... վասն զի այդ յատկութեանց մասին ինքզինքդ բանի մը տեղ չես կրնար դնել:

—Իրաւ տիկին:

—Բայց անշուշտ. այդպէս ըլլալովդ դու չես յանցաւորը, ինչպէս որ վայրի վարդը յանցաւոր չէ երբ վարդենի կըլլայ... Դու սրտղապէս սա պզտի զմայլելի սրտիկապանուհին գործն ես...: Ան պատուաւորեց քեզի... բարեփառող իմ պարոն Սեշըրէն, ան պատուաւորեց քեզի:

—Բայց յիրաւի շատ ճիշդ է բաղդատութիւնը, գոչեց Պ. Սեշըրէն, Իւրսիւն պատուաստեց զիս... ես պատուաւորեմ եմ...:

—Հասցաւ կը տարակուսիս... մանաւանդ թէ կրկին պտուկով պատուաստուած ես, սիրելիդ իմ պարոն Սեշըրէն, ըսաւ օրիորդ Տը Մարան՝ Իւրսիւն նայելով այնքան չարասիրական ժպտով մ'որ

հասկցայ թէ հօրաքոյրիս կատակն անշուշտ նախատական ուրիշ նշանակութիւն մ'ունէր:

—Ատի ըսելով մի գուցէ ծաղրես զիս, ըսաւ Պ. Սեշըրէն միամտաբար: Իրաւ փոխում եմ նախատաւորապէս:

—Բարեսիրտդ իմ պարոն Սեշըրէն, ըսաւ օրիորդ Տը Մարան ծանրապէս, աշխարհիս մէջ թերեւս մէկ յատկութիւն ունիմ միայն որ է ճշմարտութիւնը խօսիլ... թէ և տմարդութեամբ. ուրեմն ինչո՞ւ պիտի ըսէի քեզ այս բանը, եթէ նաև չխորհէի: Մի՞թէ ակնածեցի քեզմէ երբ խօսելու կերպիդ մէջ սխալներ կը դանէի:

—Ոչ. իրաւ է ատի: Բայց ինչ և է, կը հաւտամ և կուղեմ հաւտալ քեզի. վասն զի, եթէ լուապէս փոխուած եմ, Իւրսիւնն շնորհիւն է այս փոփոխութիւնը, ինչպէս կըսես: Բայց երբէք չը նշմարեր էի փոխուած ըլլալս:

—Այդ վեհերոտ և սիրուն համեստութիւնդ ըսածս կը հաստատէ, բարեսիրտդ իմ Պ. Սեշըրէն. բայց կը ցաւիմ վախճալով թէ իմ պատճառաւ Իւրսիւն խիստ հպարտանայ թերեւս իրմով և քեզմով: Ե՛, ա՛լ կը թողում ձեզի. երթամ ըսեմ Մաթիլաին որ սենեակս տանի զիս, վասն զի քիչ մը յոյնեցայ ճամբէն: Յոյնութենէս 'ի զատ նաև սա դարշելի եռադոյն դոյներն ալ սրտի սոսկալի ցաւ մը պատճառեցին ինձ: Բարեբաղդաբար, դաշտային հանդարտութիւնը... իմ շնորհիւ կազմուած երջանիկներուն տեղքը... վերջապէս ամեն բան պիտի հանդիպեն զիս...: Ուրեմն երթամ թողլով որ գուք ամենքդ ալ ձեր սիրային հոգերովը ըզբաղիք, վասն զի բոյնէն զրկուած անծեղի մը պէս կը շաղակրատեմ:

ՔԼԱՐԲ Զ.

ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՅԵՂԱՏԱԿՆԵՐ

ՕՐԻՈՐԴ Տը Մարանին անակնկալ դարտեան պատճառը չէի կրնար դուշակել. կաշխատէի համոզուիլ իւրովի թէ իր դարտեան ճշմարիտ պատճառն իր մեղ տուածն էր. օրագիրները զոր Բարիզէն կրնդունէինք իրօք այս քաղաքին մէջ ծանր խռովութեանց տեղի ունենալը կը դբէին :

Սակայն չափանց կերեային հօրաքոյրիս երկիրները : Եթէ ուրիշ պատճառաւ մը Մարան եկած ըլլալը ընդունէի, կը վախնայի կամքիս հակառակ. իր ներկայութիւնը նոր դժբաղդութեան մը դուշակն էր ինձ :

Աօնթրանը կը դիտէի ուշադիր. թարթափուն, մտահոգ և խողուն էր ան :

Իւրսիւլ բաղմիցս զդուշացած էր հետս մինակ չդանուելու համար. կը փախաքէի ժամ առաջ անոր մեկնիլը տեսնել :

Չդիտէի թէ արդեօք Իւրսիւլ պատրաստած և տրամադրած էր էրիկը Մարանէն մեկնելու. այս մասին բաղմիցս խօսեցայ Աօնթրանին հետ. էրիկիս ինձ ըսածին նայելով ազդականութիւն հաւաստեի էր զան թէ ստիպուած է զդուշութեամբ վարուելու երկար ատենէ ՚ի վեր որոշուած այսպիսի նպատակներու գործադրութիւնը ընդհատելու համար, բայց թէ կը յուսար քիչ օրէն յաջողիլ այս մասին :

Չուղեր էի Իւրսիւլին և օրիորդ Տը Մարանին իմացնել ինչ վիճակի մէջ ըլլալս. յղութիւնս երանութիւն մ'էր զոր կուղէի կարելի եղածին չափ երկար ատեն դադանի պահելով առանձին վայելել :

Հօրաքոյրս կը շարունակէր ծաղրել Պ. Սեշքընը, և կերեար թէ ուշադիր կը դիտէր Իւրսիւլը և էրիկս :

Հաւատարմապէս կը բռնէր իր խօսքը և ա'լ չէր խօսեր անցեալին վրայ որ այնքան ցաւալի յիշատակներ կարթնցնէր մտքիս մէջ :

Անշուշտ դիտէր թէ բաւական համարձակութիւն ունէի վարուելու այնպէս ինչպէս ըսեր էի իրեն, և Մարանէն մեկնելու քան թէ նորանոր նենդամտութեանց ենթարկուելով տառապելու :

Հօրաքոյրս խիստ կորովամիտ և սրտեւս կլին մ'ըլլալով կրնար Աօնթրանին կերպերուն մէջ փոփոխութիւն մը նշմարել : Էրիկս որ ժամանակաւ այնքան զուարթ, փայլուն և վառվառն էր, հիմա խողուն, հաքտուած, երբեմն տմարդի և անհամբեր, երբեմն ալ տրտուր և վհատ մարդ մը դարձած էր : Ասկածներս օր ըստ օրէ կաւենային. կը վախնայի որ Իւրսիւլին նկատմամբ իր յօժարութիւնը, ինչպէս որ նախազգացեր էի, անոր կեղծ անտարբերութեանէն զժգոհելով և գրգռուելով տրիփի մը հանդամանքը չառնուրորդուիին :

Աօնթրանին ամփոփ դէմքին վրայ նորէն նշմարեցի այն տրտում և ջղային ժպիտը որ անոր կերպարանքը չտխրած էր Պ. Լիւկարթօյի ազդեցութենէն աղատելէն ՚ի վեր :

Հատ անգամ յանկարծապէս տեսայ պարտէզին մէջ անոր մեծաքայլ երթեկելը. անգամ մը տեսայ որ լացած էր... Լիւստ քիչ անգամ հետս խօսիլ կը խօսէր. ընդհակառակն ստէպ անսովոր սիրով մը կը վարուէր հետս :

Բա՛րէ, այս բարեսիրական դարձերէն շատ աղէկ կը նշմարէի թէ հարկաւ կը տառապէր ան :

Երբ Իւրսիւլ երրորդի մը հետ էրիկիս և իմ քով կը դանուէր, զուարթագին ուրախութիւն մ'ունենալ կը ձևացնէր, որով կաւելնար Աօնթրանին տրտմութիւնը : Իւրսիւլ կը ցուցնէր գրեթէ ճիշդ այն հեղնասիրական անամօթութիւնը զոր ցուցուցած էր էրիկիս հետ ունեցած առանձին խօսակցութեան միջոցին. միայն թէ Պ. Սեշքընին ներկայութենէն ակնածելով այն զգացումները փոխանակ իբր իր զգացումները յայտնելու, երեակայական էակի մը, չգիտեմ ինչ վիպային դիւցազնութիւն մը կը յատկացնէր. ստուգապէս դե էր այս դիւցազնութիւն որու կեանքը երազելով կը զուարճանար Իւրսիւլ :

Ար պարտաւորիմ խոստովանիլ թէ Իւրսիւլ այս խօսակցութեանց

մէջ առաջուան պէս հանճարամտապէս կը խօսէր և Կօնթրանէն ստուգապէս վերադոյն կերեար : Այս կնկան նկատմամբ զղացածս այլանդակ և անմեկնելի բան մ'էր : Աստէի Իւրսիւլը թէ՛ էրիկս իր սիրովը դրաւելուն և թէ՛ անոր զղացած տանջանայ վրայ շարասրտութեամբ խնդալուն համար :

Եթէ Իւրսիւլ փոխանակ արհամարհելու Կօնթրանը . . . փոխադարձապէս սիրել ձևացնէր , սոսկալի կերպով դժբաղդ , անշուշտ ևս աւելի դժբաղդ պիտի ըլլայի , բայց թերեւս ոչ այնքան վախնայի :

Իւրսիւլին մշտնջենական հեղնութիւնը կը հաստատէր իր բան մը չզգալը և Կօնթրանին վրայ բոլորովին իշխելը , և ահա ես ալ ճիշդ այս ազդեցութենէն կը վախնայի :

Օրիորդ Տը Մարանին դալուստէն ժամանակ մ'ետք օր մը խիստ կանուխ արթնցայ կառքի մը դըրդիւնէն :

Նորէն մտիկ ընելէն ետք ա'լ բան մը չլսեցի . կարծեցի թէ սըխալած եմ , և վերստին քնացայ :

Պլօնտօ սենեակս մօտ . հարցուցի անոր թէ բան մը լսած էր :

Ան ալ ինծի պէս կառքի դըրդիւն մը լսած էր . խիստ բնական բան , շարայարեց Պլօնտօ , վասն զի Պ . Սեշթրէն առտու ժամը չորսին մեկնած էր :

— Իւրսիւլին հետ , գոչեցի :

— Աչ , տիկի'ն , պատասխանեց Պլօնտօ . Պ . Սեշթրէնին ծառան ըսաւ թէ իր տէրը խիստ կանուխ մեկնած է որպէս զի կարենայ գիշերը Սէն-Շաման հասնիլ , ուր կերթար գործի համար :

Անձկութեամբ համակուելով մարդ զրկեցի Իւրսիւլին աղաչելով որ սենեակս դայ :

Իւրսիւլ եկաւ շուտ մը :

— Էրիկդ մեկնեցաւ քեզի հո'ս թողով , գոչեցի :

— Աստուած իմ , առ ի'նչ բարկալի կերպով կը խօսիս , սիրելի'դ իմ Մաթիլտ , Միթէ զարմանալի բան մ'է անոր սցապէս մեկնիլը :

— Զարմանալի չէ , կրկնեցի անոր այսքան յանդգնութեանը վրայ ապշելով :

— Անշուշտ խիստ սլարդ բան մ'է այս : Երեկ գիշեր մեր սենեակը քաշուելէն ետք էրիկս՝ սովորութեանը համեմատ՝ գործի վերայ խօսեցաւ հետս , յանկարծ իր տետրիկը թղթատելով յիշեց թէ Սէն-Շամանի մէջ քանի մը ծախու երկիրներ կան որոնց մէկ քանին մերիններուն մօտ են և զոր կը փախաքի գնել . չուզեց անհանգստութիւն տալ անոր ասոր , այսօր առտու կանուխ ձիեր բերել առաւ , և աղաչեց զիս որ իր կողմէն ներումն խնդրեմ քեզմէ : Իր բացակայութիւնը քիչ պիտի տեւէ , և այս առթիւ անդամ մը պիտի նայի նաեւ իր երկիրներուն մին որ Սէն-Շամանի մօտերն է :

Ար զայրանայի . Իւրսիւլ անշուշտ դիտմամբ փախցուցած էր Մարանէն մեկնելու այս խիստ բնական առիթը . ուրեմն Կօնթրանին նկատմամբ դիտաւորութիւն ունէր ան . կասկածներս ևս քան զիս կստուգուէին :

Արդէն շատ ատենէ 'ի վեր էր որ ազգականութիւն հետ ինքզինքս բռնելով կը տեսնուէի , հետեւաբար ա'լ չէի կրնար կեղծել . ուստի կարծեցի թէ ա'լ ստիպուած չէի սլահել անորմէ Կօնթրանին հետ ունեցած խօսակցութեան ներկայ դանուած ըլլալս , և ըսի :

— Բայց հոս մնալով ի'նչ շահ կրնաս ունենալ , քանի որ էրիկդ մեկնելուն առթիւ չուզեցիր գո'ն ալ միասին մեկնիլ Մարանէն :

Իւրսիւլ հաւատարիմ մնալով իր կեղծաւորութեան դրութեանը , տակաւին չհանեց դիմակը , և ցուազին զարմացման կերպով մը պատասխանեց .

— Բայց , նորէն կը հարցնեմ , Մաթիլտ , ի'նչ ունիս : Յիրաւի չգիտեմ ի'նչ խորհիլս : Հետս առջի ընտանութեամբ չես խօսիր , և կուզես որ Մարանէն մեկնիմ իբր թէ ներկայութիւնս նեղութիւն մ'ըլլար քեզ . ի'նչ կը նշանակէ ասի :

— Ար նշանակէ թէ էրիկիս հետ ըրած խօսակցութիւնդ լոյցի . այո' , այս ննջեալին խուցերուն մէկին մէջն էի . ըսեր էի Կօնթրանին թէ որքան վիշտ կը սրաճառէր ինձ քեզ ցուցուցած եռանդուն հողասիրութիւնը , և անմիջապէս առաջարկած էր ինձ խրնդրել քեզմէ որ երթաս ասկից :

24-րդ աւարտը զսպել ինքզինքս յաղթական հպարտութեամբ մ'աւարտեցի այս վերջին խօսքերը :

Իւրսիւ թեթեակի պոստեց ունքը և դառնապէս ժպտեցաւ :

— Ուրեմն, ըսաւ՝ ինձ նայելով ականայեւ, էրիկդ զիտէ՞ր թէ մեր խօսակցութեան ժամանակ դուն այն խուցն էիր :

— Գիտէր . . . : Հասկցա՞ր հիմա, հասկցա՞ր թէ ինչո՞ւ կը զարմանամ երբ էրիկիս Մարանէն մեկնիլ խոստանալէդ ետք հոս կը մնաս Պ. Սեշերէնին մեկնելուն հակառակ :

— Լա՛ւ ուրեմն, քանի որ հոն էիր, խօսքը մեր մէջ, ուրախ եմ մեր խօսակցութիւնը լսած ըլլալուդ, սիրելիդ իմ Մաթի՛լտ, յուսամ թէ դո՛հ եղար անշուշտ, այնպէս չէ՞ :

— Գո՞հ . . . :

— Այո՛, անտարակոյս : Ինչպէս տեսար, բաւական խոստութեամբ վարուեցայ քու անպիտանիդ հետ, հետեւաբար ա՛լ չպիտի փափաքի դարձեալ դրուծան մ'ըլլալ : Մի՞թէ բաւական բարի բարեկամուհի մը պէս չվարուեցայ, մինչև անդամ ինքզինքս ցուցնելով անոր ամենապճղալի կերպարանքով մը՝ որպէս զի հակակրօնական, թերեւ ատելութեան փոխուի յօժարութիւն մը դոր կը սնդէր ունենալ ինծի համար :

— Եւ կը կարծե՞ս թէ պիտի կլլեցնես ինձ այդ սուտը :

— Սո՛ւտը . . . : Բայց ներկայ էիր դուն . . . յիշէ՛ անդամ մ'այն արհամարհանքը որով վարուեցայ հետը . . . : Ներկայ չէ՞իր . . . սակայն ո՞վ կրնար կարծել թէ այնքան մօտ էր ինձ առաքինի ընթացքիս վարձքը . . . : Ինձ նայէ՛, Մաթի՛լտ, հաւտալս չդար այսպիսի դիպուածի մ'որ այնքան բարեբաղդ . . . այնքան նախախնամական է . . . ինչպէս ըսէ դուցէ կեսուրս . . . :

Եւ Իւրսիւ քահ քահ խնդաց :

Գէթ այս անգամ ազդականուհիս համարձակապէս հեղնասէր և չարակամ էր :

— Մտիկ ըրէ՛, Իւրսիւ, ըսի : Ա՛լ ծաղրելու ժամանակ չէ : Քեզի հետ ընելու խօսակցութիւնս ծանր և անշուշտ մեր ունենալու խօսակցութեանց վերջինը պիտի ըլլայ :

— Ըա՛տ կը տարակուսիմ վերջինը ըլլալուն, գոչեց Իւրսիւ խրոխտաբար, վասն զի ես պարտաւոր եմ բացատրութիւն պահանջելու թէ քու և թէ էրիկիդ անարժան ընթացքին նկատմամբ :

— Ի՞նչ ըսել կուզես :

— Քանի որ պահուեցար դադանապէս լսելու համար խօսակցութիւն մը դոր ես դադանի կը կարծէի, վատահոթութիւնս չարաչար դործածեցիր, զիս խաղալիկդ ըրիր . . . զիտե՞ս որ կրնամ այդ ընթացքիդ փոխարէն քեզմէ վրէժ առնուլ ուզել :

— Աւելի աղէկ կը սեպեմ այդ համարձակ խօսքերը, Իւրսիւ, քան թէ քու շինծու թաղծութիւնդ որու երկար ատեն հատացի միամտաբար գէթ զիտեմ թէ դու թշնամի մ'ես ինձ . . . : Լա՛ւ . . . թո՛ղ այնպէս ըլլայ . . . :

— Քու թշնամիդ ըլլալու փափաք մը չունիմ բնաւ. ինծի դէմ յոռի վարմունք ունեցար. ուստի իրաւունք ունիմ գանդատելու, և կըսեմ թէ կրնամ վրէժս առնուլ ուզել, այս է ահա միայն ըսածս :

— Բայց հոս դալէդ՝ի վեր մի՞թէ քեզ բան դործ ըրած չես խրոսովել այս տունը :

— Ի՞նչ գանդատ կրնաս ունենալ ինծի դէմ : Արնամ արդիւլէ՛րիկդ սէր ցուցնելու ինձ : Ծաղրեցի զան, յոյսը կտրեցի, խօսք տուի մեկնելու, քանի որ դուն և ան կը փափաքիք որ մեկնիմ, ուրիշ ի՞նչ կրնայի ընել :

— Ապա ուրեմն ինչո՞ւ այս առտու չմեկնեցար. մի՞թէ կատարեալ չէր առիթը : Ես ահա կըսեմ քեզ թէ դուն եթէ դիտաւորութիւն ունենայիր էրիկիս ամեն յոյսը կտրելու, փոխանակ անամօթ զղացումներու չդիտեմ ի՞նչ բնազանցական նկարագրութիւնը ընելու. փոխանակ անոր ըսելու. «Երբեք չա՛նի «էրե՛մ + ե՛ղէ, Բայց կը՛նամ «բէշ» ներք որբանո՛ւ + «էրե՛լ» . եթէ պարզապէս ըսէիր. Ես պարտաւորութիւնս ներէս չեմ շեղիր բնաւ. կինդ բարեկամուհիս է, քոյրս է, երբեք չպիտի մատնեմ ոչ զան և ոչ էրիկս, եթէ, կըսեմ, այսպէս խօսէիր, փոխանակ խօսքերդ նենգամտաբար կշռած ըլլալու . . . զգաստութեամբ և ազնուութեամբ խօսեցած պիտի ըլլայիր :

— Հաճէ՛ ներելու որ ես ըլլամ խօսքերուս պատահութեան և ազգեցութեան դատաւորը. նախանձոտութիւնը յուր խրատատու մ'է, և կարծեմ թէ կը սխալեցնէ քեզի:

— Ընդհակառակն միայն կը լուսաւորէ... այո՛, կը լուսաւորէ...:

— Խնդիրին մէջ դու մեծ շահ ունիս, հետեւաբար, Մաթիլտ, չես կրնար առողջապէս դատել զայն. էրիկիդ հետ խօսելով ինչպէս որ խօսեցայ, իր ամեն յոյսը կը կտրէի...: Մարդերը չեն հաւտար մեր անտարբերութեան:

— Այդ մասին փորձառութիւն ունենալդ անկասկած դիտեմ, Իւրսիւ. բայց միտում մը ջնջելու անվերելի միջոց մը կայ որ է բացակայութիւնը.

— Եթէ սակայն բացակայութեամբ չաւելնայ այն:

— Ըսել է թէ էրիկիս նկատմամբ անտարբեր ըլլալով համար է հոս մնալդ:

— Ճիշդ ըսիր. յայտնապէս ըսի անոր թէ գրեթէ հակակրօթիւն ունիմ իրեն դէմ...: Ըսելս լսեցիր... ուրիշ ինչ կուզես:

— Ահ, սակայն ենթադրէ՛ թէ կասկածներս, վախերս չափանց են. մի՞թէ չես պարպաւորիր վերջ տալ անոնց՝ հոս աւելի երկար առեն չմնալով:

— Ատկից աւելի քաղաքավարութեամբ մարդ արտաքսելն անկարելի է. սակայն պիտի համարձակիմ ես ալ իմ կողմէ քանի մը դիտողութիւններ ընել քեզ. կողքիս թէ էրիկիդ առած խոստումէս ետք եթէ այս առտու թողուցի Սեշըրէնը որ մեկնի առանց հետը մեկնելու... ըսել է թէ ծանր պատճառներ զիս կստիպէին այսպէս վարուելու:

— Եւ մի՞թէ ոչինչ բան մ'է իմ հանդստութիւնս, կեանքիս անդորրութիւնը զոր հոս եկար այնքան չարասրտութեամբ վրդովելու համար:

— Սաստիկ կուրախանամ, Մաթիլտ, տեսնելով որ շատ կը մըտածես ինքզինքդ. ապա ուրեմն թող տարօրինակ չթուի քեզ եթէ ես ալ փոքր ինչ ինքզինքս մտածեմ: Երկու անգամ անուղղակի

կերպով խօսեցայ էրիկի հետ Մարանէն մեկնելու նկատմամբ. բայց տեսնելով անոր սաստկապէս զարմանալը՝ կանխապէս զգացի թէ Պ. Սեշըրէն որոշումներուս այս յանկարծական փոփոխման պատճառը չպիտի կրնար հասկնալ առանց քանի մը կասկած առնելու իր միտքը. կամ պիտի կարծէ թէ կամովին կը հեռանամ էրիկիդ քովէն վախճալով թէ ես ալ սէր կըզամ իր վրայ, և կամ պիտի կարծէ թէ նախանձոտութիւնդ պահանջած է մեկնիլս... ինչպէս կը տեսնես, ո՛ր կերպն ալ ըլլայ, էրիկիս կասկած պիտի տայ, իմ վրայ ունեցած վստահութիւնը պիտի այլայլի, և կը խոստովանիմ թէ ես ալ քեզի չափ կուզեմ հանդիստ ապրիլ:

— Իւրսիւ... Իւրսիւ... զգուշացի՛ր. ատանկ պատճառներ տալը զիս ծաղրել է:

— Կերպում թէ ինծի համար պատուական են այս պատճառները: Ճշմարտախօսութեան բոլոր իշխանութիւնը միայն կրցաւ չթողուլ էրիկիս որ հաւտայ իր մայրին այն Պ. Շօրինէլին նկատմամբ ունեցած ցնորներուն. արդ չեմ փափաքիր այնպիսի տեսարաններուն նորոգիլը տեսնել:

— Քեզի դէմ ունեցած բոլոր ցաւերուս հակառակ, զօշեցի, չպիտի համարձակէի ակնարկութիւն ընելու այն պարագային մէջ քու ընթացքիդ, բայց քանի որ առանց ամչնալու կը խօսիս այդ դէպքին վրայ, ահա կրսեմ քեզ թէ բոլորովին աններելի յանցանք մը գործած ըլլալդ գիտնալուս համար է որ իրաւունք ունիմ քեզի դէմ կասկածելու և քեզմէ վախնալու երբ խնդիրը Պ. Տը Լանդրիին պէս մարդու մը վրայ է:

— Տիկի՛ն...:

— Վասն զի Բուվրէյի մէջ ամեն անցած գացած բաները աչքովս տեսած ըլլալուս համար է որ նախապէս կզգամ, ստուգապէս գիտեմ թէ էրիկիս նկատմամբ առերեւոյթ անտարբերութիւնդ թագուն նպատակ մ'ունի:

Իւրսիւ արհամարհանօք ուսերը վեր բրաւ:

— Ատուա՛ծ իմ, շատ աղէկ դիտեմ թէ հաւտացիր կեսուրիս ծիծաղելի չարախօսութեանցը, ըսաւ Իւրսիւ, բայց այն չարախօս

սութիւնները նորոգելու ժամանակն ա՛լ անցաւ, խիստ զեղեցիկ առիթ մ'ունէիր զիս ամբաստանելու երբ էրիկիս և իր մայրին առջև քու վկայութիւնդ ուղեցի անմեղութիւնս հաստատելու համար :

— Ի՞նչպէս կը համարձակիս այդպէս խօսելու, Իւրսի՛ւլ, քանի որ գթութիւնը, քանի որ մեր հին բարեկամութենէ երկնուած վեհանախան զղացում մը ստիպեց զիս լուռ կենալու . . . : Ա՛հ, կեսուրդ շատ իրաւունք ունի եղեր ըսելու ինձ : Յիշի՛ւ թէ երբէք չը զղջաս այս յանցաւոր կինը պաշտպանած ըլլալուդ համար . . . : Քայց անցեալը խառնելով ամբաստանելու հարկ չկայ . . . : Աւերջին անգամ մ'ալ կուզեմ և՛ եթէ պէտք է՝ կաղերսեմ քեզի որ ժամառաջ մեկնիս ասկից . . . : Քանի որ մեր մէջ տեղի ունեցան այս բաները, ա՛լ ցաւալի պիտի ըլլան մեր յարաբերութիւնները . . . : Արնորհք ըրէ՛ . . . էրիկիդ քովը գնա՛ . . . : Արսես թէ անտարբերութիւն ունիս Ածնթրանին նկատմամբ, ո՛վ կրնայ հոս կեցնել քեզի : Այնպիսի բնաւորութիւն մ'ունիս որ կրնաս ամենուրեք եղջանիկ ըլլալ . քեզի ամենեկին դէշութիւն մ'ըրած չեմ, ուրեմն մի՛ յամառիր զիս չարչարելու : 3

— Մեծապէս պիտի ցաւիմ եթէ իմ պատճառաւ չարչարուիս . բայց դարձեալ կըսեմ թէ սին երեւակայութեան մը համար, քու մէկ քրտածին հաճութեանդ համար չեմ կրնար յանդգնիլ այնպիսի յիմարական առաջարկութիւն մ'ընելու որ թերեւս վտանգէ ասպաղաս . . . պատասխանեց Իւրսիւլ անայլայլելի անխռովութեամբ մը :

— Կարծեմ թէ ի՞նչ կերպով ալ ըլլայ, խիստ սխալ կը հաշուես, ըսի յուզմունքս զսպելով . կուզես էրիկիդ դարձին սպասել :

— Կը փափաքիմ . . . :

— Լա՛ւ . . . Աւրեմն ըսեմ . յիրաւի կամ յանիրաւի, կը նախանձիմ քեզի դէմ :

— Յանիրաւի . . . խիստ յանիրաւի :

— Թո՛ղ այնպէս ըլլայ բայց կը նախանձիմ . ասկից մեկնիլ չուզելդ . . . ևս աւելի կաւելցունէ նախանձոտութիւնս . Պ . Սեշըրէնին վերադարձը չպիտի հանդարտէ անհանգստութիւններս . . . : Ա-

տոնց պատճառը եթէ իրմէ պահեմ անդամ, ինքը վերջապէս սխալի գուշակէ . . . : Աղէկ խորհէ՛ այս կէտիս վրայ . . . : Այն որսական դասանաց միջոցին ինքզինքս զսպելովս և էրիկդ ալ զուարճանալով միայն չկրցաւ գաղանիքս հասկնալ . . . : Աւրեմն կը տեսնես որ չուղերով մեկնիլ տեղի կուտաս վտանգի մ'որ աւելի մեծ է քան թէ քեզ վախ տուող վտանգը :

— Ի՞նչ կրնամ ընել ատոր : Եթէ քու պատճառաւ կործանիմ, բողոքիս սխալի համակերպիմ . . . բայց ես ինքզինքս կործանելու խենդութիւնը, ոչ ալ անմատութիւնը պիտի ընեմ երբէք :

— Գուցէ . . . Իւրսիւլ . . . Գուցէ : Աղէկ զղուշացի՛ր . . . :

— Կսպառնա՞ս ինձ : Եւ ի՞նչ բանի համար կսպառնաս :

— Չեմ սպառնար, բայց իմաց կուտամ քեզ թէ խնդիրն երանութեանս, ասպաղայիս, կեանքիս վրան է . բոլոր ոյժերովս պիտի կռուիմ . ամեն ինչ ընելու կարող պիտի ըլլամ պահելու համար ինչ որ դու գուցէ կուզես յափշտակել ձեռքէս . . . :

— Գո՛ւն . . . կարող ես վատ մատնութիւն մ'ընելու . . . չեմ հաւատար . . . ըրէ՛, եթէ կրնաս :

— Իրաւունք ունիս զրդուելու զիս, վասն զի զիտես թէ չեմ կրնար մատնութիւն ընելու . բայց առանց վատութեան կրնամ գիմել էրիկիդ . կրնամ խոստովանիլ անոր վախերս, ըսելով թէ անհեղեղ են անոնք, բայց թէ սաստիկ վիշտ կը պատճառեն ինձ . . . : Այսպէս խօսիլս քեզի համար վտանգ մը պիտի ունենայ . . . թերեւ էրիկիդ կասկած տուած պիտի ըլլամ . . . բայց յանցանքը քուկդ պիտի ըլլայ :

— Անատեն պիտի կրնամ ինքզինքս պաշտպանել կամ վրէժս առնուլ . . . :

— Աղէկ մտիկ ըրէ՛ ըսելիքս, Իւրսի՛ւլ . . . մայրիս յիշատակովը կերդնում որ եթէ յամառիս հոս մնալու իմ կամքի հակառակ . . . չպիտի վարանիմ այս վերջին միջոցը գործադրելու . որքան ալ աղետալի ըլլայ այն, հողս չէ . . . : Գաղանի նախազղացում մը կիմայնէ թէ կենացս ամենէն աղետալի խնդիրներուն մին կը յուզուի այս պահուս . . . զիտնաս որ մեծ փոփոխութիւն մը կրած է բնաւոր-

բութիւնս : Ատեն մ'որքան տկար և վեհերոտ էր . . . Հիմակ այն-
քան հատուտ և համարձակ է . համբերութիւնս մի' հատցներ .
քեզմէ ուղածս բոլորովին հնարաւոր և առնելի բան մ'է :

—Այդ մասին կը թուի ինձ թէ ես եմ միայն իմ դատաւորս .
քեզմէ աւելի աղէկ կը ճանչնամ էրիկս :

—Դիտմամբ կը չափանցես անոր զիւրադրողութիւնը . տեսայ
թէ ինչ ազդեցութիւն ունէիր իր վրայ . . . : Չպիտի կրնաս հաւ-
տացնել ինձ թէ այն մարդն որ Ա. Շօրինելի նամակին նկատմամբ
քու հնարած առատելիք կուրօրէն հաւտաց, թէ այն նարդն որու
փստահութիւնը չղղղեցաւ իր մայրին զարհուրելի երգումէն , չը
պիտի կրնաս հաւտացնել ինձ , կըսեմ , թէ այդպիսի մարդ մ'որ
քեզի համար և քեզմով միայն կապրի , ամենափոքր կատկած մը
պիտի ունենայ երբ իր քովէն երթաս և ըսես թէ կը ձանձրանաս
իրմէ հեռի ապրելով :

—Եթէ ատանկ վարուիմ , էրիկս ծիծաղելի չափանցութիւն մը
պիտի համարի այս վարմունքս :

—Այնպիսի չափանցութիւններ են ատոնք զոր անոր սրտին պէս
անձնուէր և վեհ սիրտերը կընդունին , մանաւանդ որ իրենք ալ
այդ չափանցութիւնները զգալու կարող ըլլալով աւելի դիւրութեամբ
կընդունին : Ամենափոքր փափաքներդ հրամաններ են անոր համար .
կրնաս ըսել էրիկիդ թէ կուզես ձամբօրդութիւն մ'ընել դէպ ի-
տաւիտ . պիտի հաւտայ խօսքիդ , և պիտի փութայ դո՛հ ընելու քե-
զի :

—Բիւր անգամ շնորհակալ եմ յաջողակութեանս , վար-
պետութեանս և ազդեցութեանս նկատմամբ այդպիսի նպաս-
տաւոր կարծիք մ'ունենալուդ համար , ըսաւ Իւրսիւլ հեղնա-
լի ժպիտով մը , դժբաղդաբար կարծեմ թէ կը չափանցես ա-
ռաւելութիւններս : Սակայն հանդիստ եղի՛ր . էրիկս երբ պիտի
վերադառնայ , հոս այնքան պիտի մնամ միայն որքան հարկ է՝ բը-
նականաբար ասկից մեկնելու որոշումը ընել տալու համար . մինչև
անատեն ես ալ քեզի կաղաչեմ , մի' սնդեր , և հիւրասիրութիւն
շնորհէ ինձ :

—Բայց սակայն խայտառակութիւն մ'է այդ . . . գոչեցի զայրոյ-
թով . ուրե՛մն քու կամքդ պիտի բաւէ կեանքս յուսահատութեամբ
համակելու :

—Խեղքդ զլուխդ հաւքէ՛ , մոռցիր յիմարտիւն կատկածները . այդ
ուրուականներն աներեւոյթ պիտի ըլլան , և միտքդ վերստին պիտի
հանդարտի :

—Վիշտը մոռնալ , այնպէ՛ս չէ՛ , և ա՛լ չպիտի տառապիս դուն :

—Հատա՛ որ խիստ անախորժ է ինձ այս վիճաբանութիւնը ,
Մաթիլտ , և թէ . . . :

—Ուրե՛մն , գոչեցի՛ Իւրսիւլին խօսքը կտրելով , քանի որ կռիւ
մ'է այս , կը հաւանիմ կռուելու . . . : Ամեն միջոց լաւ է քեզ՝ յար-
ձակելու և իզմէ դրաւելու համար ինչ որ ամեն բանէ աւելի սիրելի
է ինձ . ուրե՛մն ինձ ալ ամեն միջոց լաւ է ինքզինքս պաշտպանելու
համար . . . : Էրիկիս նկատմամբ կարծեցեալ անտարբերութիւնդ
կատարեալ պշտասիրութեան դաւ մ'է որմէ չեմ խաբուիր միամը-
տաբար : Առկես հաճելի ըլլալ անոր . իր առջև պժղալի պիտի ցու-
ցնեմ քեզի . մինչև հիմա չըսեր էի անոր քու Բուվրէյի ամօթալի
դէպքդ . ա՛լ ամենն ինչ չպիտի ակնածիմ . և թէ սրահ մը զիս մոռ-
նալու դրդուի , զիս որ մինչև հիմա սէր և անձնուիրութիւն ցուցու-
ցած եմ իրեն , պիտի բողբոսեմ . . . և պիտի տեսնէ թէ ինչ տե-
սակ կնիկի կը զոհէ զիս :

—Մաթիլտ . . . Մաթիլտ . . . զղուշացի՛ր դուն ալ , գոչեց Իւր-
սիւլ , և իր աչեր կարծես բարկութեամբ փայլատակեցան , զղու-
շացի՛ր ըսելու ինչ որ պիտի ըսես անոր . . . կեանքիս մինչև վեր-
ջը . . . չպիտի ներեմ այդ զրպարտութիւնը , լսեցի՛ր , մի' զայրացներ
զիս :

—Ինչպէ՛ս դիտէի ապահովապէս , գոչեցի , ուրե՛մն անտարբեր
չե՛ս էրիկիս դէմ , քանի որ վախ կուտայ քեզ անոր այն դէպքը
իմանալը :

—Առկեմ՝ որ յարդէ զիս էրիկդ . . . ինչպէս կուզեմ որ ամեն
պատուաւոր անձինք ալ յարդեն . . . և քեզի համար սոսկալի բան
մ'է զիս այս յարդէն զրկել ուղելդ , գոչեց Իւրսիւլ՝ թշնամանաւած

արժանապատուութեան ձայնով մը :

— Կուգեա որ յարդէ քեզի, ե՛ւ չվախցար ամենէն ապականակիր ակղբունքները լորօրէն յայտնելու, և չվախցար ծաղրելու այն ամեն բաները որք սրբազան և նուիրական են աշխարհիս մէջ: Չէ՛, չէ՛. հետզհետէ կը համոզուիմ. քու խաբէութեան բնազդումդ իմացուց քեզ թէ դուն վեհ և անխի յատկութիւններով անոր հաճելի ըլլալու անկարող ըլլալով համար ոչ այլ ինչ կրնայիր ընել եթէ ոչ անոր երեակայութիւնը դրաւել այլանդակ և տարօրինակ սեթեւեթով մը. բայց երբ Կոնթրան պիտի խմանայ թէ այս խել մ'անամօթ պահանջումներուն միակ նպատակն է իրեն հայթայթել սիրտ մը զոր Պ. Շօքինել բոլորովին դրաւեց . . . :

— Մաթիլա . . . դուն ալ զգուշացի՛ր. մի՛ հատցնէր համբերութիւնս . . . :

— Ո՛հ, հիմակ ա՛լ կը ճանչնամ քեզի, ա՛լ չեմ վախնար քեզ մէ . . . : Քու մասիդ պատրանքս միայն կրնար վտանգաւոր ըլլալ, բայց բարեբաղդարար փարատեցաւ այն սպառնքս :

— Ուրեմն, գոչեց ազդականութիւնս ա՛լ չպահելով այն յուր զգացումները որոնցմէ կը յուզուէր, քանի որ փարատեցաւ սպառնքդ, քանի որ կը ճանչնաս զիս, քանի որ կը նախատես զիս . . . ա՛լ պարտաւոր չեմ որ և է չափ պահելու. բաւական ծանրի նստաւ ինձ երկար ատենէ ՚ի վեր քեզի հետ կեղծաւորութեամբ վարուիլս . . . : Արտես թէ վար առիր դիմակս, ապա ուրեմն երեսս նայէ՛ անգամ մը :

Ահաբեկեց զիս յանդգնութեան և չարասրտութեան այն նշանաբանքն որ յանկարծ երեցաւ Իւրսիւլին գէմքին վրայ :

— Բաւական տարիներէ ՚ի վեր կը նեղէր զիս այս գիմակը, կրկնեց :

— Բաւական տարիներէ ՚ի վեր ի՞նչ ըսել կուգես, Իւրսիւլ :

— Ա՛հ, զարմանք կուտայ քեզ այս բանը : Անձնուէր բարեկամութիւն մը, քոյր մը կը կարծէիր զիս, հա՛, վա՛յ միամիտ կի՛ն, վա՛յ :—

Եւ Իւրսիւլ վեր ըրաւ ուսերը :

— Աստուած իմ . . . Աստուած իմ . . . :

— Բայց մոռցա՞ր ուրեմն թէ ի՞նչ տառապանք կրել տուիր ինձ մանկութենէդ ՚ի վեր, գոչեց Իւրսիւլ :

— Ե՛ս, ե՛ս :

— Դո՛ւն, Մաթիլա : Ուրեմն զիս շատ անդղայ, շատ թմրած և խիստ ապուշ մը կը համարէս երբ կը կարծես թէ մոռցայ մեր պատանեկութիւնը : Չգիտե՞ս ուրեմն թէ աղետալի դիպուածով մը քեզ մերձեցնալէս ՚ի վեր որքան ատելութիւն և նախանձ դիզուեցաւ խոցոտ սրտիս մէջ :

— Մինչդեռ ե՛ս . . . ե՛ս օրհներ էի այն օրը, վասն զի քոյր մը կուտար ինձ :

— Կը պարտաւորէիր անիծել այն օրը, վասն զի անատեն նահատակութիւն մը կուտար քեզ . . . և ետքէն ալ թշնամութիւն մը . . . :

— Նահատակութիւն մը . . . թշնամութիւն մը, ո՛ր Աստուած իմ . . . բայց ի՞նչ ըրի քեզ :

— Մի՛ թէ քեզի և քու հպարտութեանդ համար չէր որ ամեն օր կը զօհէին զիս : Մի՛ թէ չգիշես թէ քու սղատճառաւ անդադար, և ամեն առթիւ նուաստացայ, վիրաւորուեցայ, անարդուեցայ : Ո՛չ, չկայ ինքնասիրութեան չարչարանք մը զոր միշտ կրել չտուած ըլլան ինձ զիս քեզի հետ բաղդատելով . . . : Երբ մանկութիւնէի, դաստիարակութիւնս ողորմութիւն մ'էր զոր քու զթասիրութեանդ կը պարտաւորէի. եթէ աղւոր զդեստ մը տրուէր ինձ, դարձեալ իբր ողորմութիւն առջևս կը նետէին ՚ի վնաս քու շահերուդ. բայց այս չէ ամենը . . . քեզի համար միշտ և ամենուրեք գովեստ, շողոքորթութիւններ, վարձատրութիւններ. իսկ ինձի համար մի՛շտ յանդիմանութիւններ, պատիժներ, տմարդութիւններ : Ե՛ւ կը կարծես թէ ե՛ս մոռցայ այս ամենը : Ե՛ւ կը կարծես թէ այս վէրքերը չեն այն վէրքերու կարգն որոնց սպիններն անջինջ կը մնան : Ե՛ւ կը կարծես թէ հիմակ իրաւունք ունիս յանցանք մ'երեսիս տալու և ինձ ըստպաշտելու :

— Ո՛ր Աստուած իմ, Աստուած իմ, գոչեցի ձեռներովս գէմքս ծածկելով, օրիորդ ՏըՄարանին դժոխային նախատեսութիւնը չխաբած

էր զինքը. զիտէր ան թէ ինչպիսի՛ սրտի մէջ ծլել կըտար նախանձը :

— Եւ մի՞թէ իմ հոգս է, կրկնեց Իւրսիւլ նոր սաստկութեամբ մը, մի՞թէ հոգս է ինձ զարնող ձեռքը : Ընդունած հարուածս միայն կը մտածեմ : Մի՞թէ մի միայն քեզի հրահրելու գիտաւորութեամբ զիս ճնշած ըլլալուն համար չէ որ միշտ և առաւել ես տառապանք կրեցի : Երբ մանկութիւնս էի, կը պատժուէի. երբ նորատի աղջիկ էի, կարհամարհուէի. քու քովդ ահա այս եղաւ վիճակս : Երբ հարկ եղաւ կարգել մեզի, դու կը պարտաւորէիր ամենէն փառաւոր անձերու հետ ամուսնանալ ուզել. իսկ ես կը պարտաւորէի երջանիկ համարիլ ինքզինքս՝ խեղճ և կոշտ մարդու մը հետ կարգուելով : Դու շատ հարուստ, դու շատ գեղանի, դու խիստ պաշտելի յատկութիւններով լի էիր, մինչդեռ ես ընդհակառակն աղքատ, անմիտ և քեզի սիրելի ընող հրապոյրներէն զուրկ էի : Եւ իրաւ այսպէս եղաւ մեր ամուսնութիւնը, ինչպէս որ դու շահեր էին : Դու խելացի և սիրուն մեծատունի մը հետ կարգուեցար, իսկ ես ծաղրելի և գոհճիկ մարդու մը հետ : Ա՛հ, բնա՛ւ, զիտնաս թէ բնա՛ւ չախտի մոռնամ ինչ որ գաղտնապէս զգացի երբ քու առջև և մինչդեռ հպարտութեամբ և երանութեամբ փողփողելով գեղանձն նշանածիդ կը նայէիր, նախատեցին, ծաղրեցին այն մարդը որու անունը կրելու կամենայի . . . : Ա՛հ, ինչպէ՛ս այս բաղդատութիւնը յետին և սոսկալի հարուած էր որ ինձ կը տրուէր. ինչպէ՛ս այս անգամ ևս զիս կը զոհէին, կը նահատակէին քեզի այսինքն ա՛յն անտոմթ երջանկութեան որու ներքեւ կը խորտակես զիս այսքան ժամանակէ ՚ի վեր :

— Բայց սոսկալի բան մ'է ատի՛, զօչեցի, բայց շատ աղէկ գիտես թէ չգիտէի հօրաքոյրիս այդ նենգամտութիւնները. բայց շատ աղէկ գիտես թէ մեր մանկութեանը ժամանակն անգամ զիս պատժել կուտայի քեզ տրուած սրտիմներուն մասնակցելու համար. բայց շատ աղէկ գիտես որ ետքէն եթէ չկարգուեցար սրտիդ համեմատ, պատճառն ես չէի . . . :

— Հարստութեանդ կէսը ինձ ընծայեցիր, պիտի ըսես. բայց ըն-

դունեցայ այդ ընծան : Ա՛յլ ըսաւ քեզ թէ ես ալ մեծ սիրտ մը չունիմ քեզի պէս. մի՞ ըսաւ քեզ թէ ևս առաւել չգրգռեցին զիս վեհանձնութեան, զթութեան յաւիտենական ցոյցերդ :

— Բայց միշտ ատեցի՞ր ուրեմն զիս. մինչև հիմա ինձ տուած բարեկամութեան հաւաստիքդ ուրեմն ստութիւններ էին, հայհոյութիւններ էին. ի՛նչ. ուրեմն մեր մանկութենէ ՚ի վեր այդ պժգալի ատելութիւնը սրտիդ մէջ եռացի՞ր է. ի՛նչ. մինչև հիմա կրցա՞ր պահել այդ ատելութիւնը. ի՛չ, ուրեմն ոչ իմ քեռային սէրս, ոչ օրիորդ Տը Մարանին ինծի դէմատելութիւնը, վերջապէս ոչ ի՛նչ կրցաւ արդատահանքդ շարժել. դու որ խելացի ես, դուն ուրեմն չը կրցա՛ր տեսնել թէ հօրաքոյրս իրեն բան գործ ըրած էր զիս գովելով քեզի պղտիկ ձգել՝ նախանձդ և տենչդ ինծի դէմ գրգռելու և օր մը քեզի թշնամութիւն ընելու համար . . . : Ա՛հ, Իւրսիւլ . . . Իւրսիւլ . . . եթէ ան լսէ խօսքերդ, շատ երջանիկ պիտի ըլլայ տեսնելով թէ կոյր գործի մը կըլլաս իր ատելութեան :

— Տէ՛ր Աստուած . . . ի՛նչ հարկ այդքան ամբաստանելու օրիորդ Տը Մարանը, զօչեց Իւրսիւլ սրանեղութեամբ. անշուշտ ան մի միայն զարդացուց այն նախանձու զգացումը զոր ունի սրտիս մէջ. ես նախանձոտ և տենչոտ ծնած եմ, ինչպէս որ դուն ալ ուղղասէր և վեհանձն ծնած ես. եթէ դուն ըլլայիր իմ տեղս, և եթէ ես ալ քու տեղդ ըլլայի, օրիորդ Տը Մարան իր շարասըրտութեան բոլոր հաշիւներուն հակառակ երբէք սրտիդ մէջ չսիրտի կրնար ինծի դէմ վառ ու բորբոք նախանձոտութիւն մը յարուցանել :

— Բայց քանի որ կը խոստովանիս թէ ուղղասէր և վեհանձն եմ, ինչո՞ւ կատես զիս : Ի՛նչ ըրի քեզ :

— Եւ ահա ուղղասէր և վեհանձն ըլլալուդ համար է որ կատեմ քեզի . . . : Կատեմ քեզինաւ, վասն զի քու պատճառաւ միշտ նուաստութիւններ կրեցի. կատեմ քեզի վասն զի կը վայելէս այն ամեն պատիւները որոնց կը տենչամ. կատեմ քեզի, վասն զի պարտաւորեցայ ամենալ քու առջև : Մինակ ենք, հետեաբար կրնամ ամեն բան ըսել քեզ անպատիժ . . . : Արդ խօսիմ ուրեմն. այո՛,

քեզի դէմ կատարութեանս սահմանն անցաւ մանաւանդ երբ տեսայ թէ սիրային ծիծաղելի յարաբերութեան մը տեղեկացար. թէ քու առջեւ կեսուրս յետին ծայր արհամարհանօք վարուեցաւ հետս :

— Բայց ահա դուն ալ կը խոստովանիս թէ կար այդ սիրային յարաբերութիւնը. ուրեմն արժանի՛ էիր այն արհամարհանաց :

— Այլ ահա ճիշդ այդ է անհնարին զայրոյթիս պատճառը... Եթէ նաև օրիորդ Տը Մարանին պէս ըսես ինձ թէ սոքեղ և սապատող եմ, դարձեալ հոգս չէ :

— Բայց... :

— Բայց չեմ ուզեր ինքզինքս իրականէն լաւագոյն համարիլ, չեմ վիճեր... չեմ ըսեր թէ իրաւունք ունիմ այսպէս զգալու... կըսեմ թէ այսպէս կըզամ. դիպուածն ուզեց որ քեզմէ կամ քու պատճառաւ վերստորի ինչ որ բնաւորութեանս ամենէն զրգուելիկովն է. այս վէրքին պատճառ քեզի կը համարիմ և կատեմ : Թերևս տրամաբանական չէ այս զղացումն, բայց իրական է... : Ար զարմանա՞ս այս խօսքերուս վրայ... ո՛հ... վասն զի վիշտն և առանձնութիւնը տարօրէն կը մշակեն և կը զարգացնեն միաբը, Մաթիլտ... : Նախ այս երկու անողբք և անողորմ վարժապետներէն սորովեցայ կեղծելու և սպասելու գիտութիւնը : Նուաստութիւն կը կըրէի քու պատճառաւ, բայց ի՞նչ կընայի ընել, ոչինչ : Ուստի ըստակցի, դիտցի : Քեզ տրուած լիաշուրթն և ծայրայեղ դովետաները լսելով բռնապէս փափաք ունեցայ ճարտարութեամբ, կեղծաւոր շնորհապետութեամբ և յատկապէս պատրաստուած պչրասիրութեամբ մը փոխարինել այն ձիւքը որմէ զուրկ էի և որ ընդմով դու անոր ասոր զաւմանքը կը դրաւէիր... : Երբ մտայ տանուհին տարեկան հասակս, իզմէ աւելի գեղեցիկ, շատ աւելի գեղեցիկ կը գտնէի քեզի : Չկրնալով գեղեցկութեամբ կռուիլ քեզի դէմ, ինքնին խոստացայ օր մը քեզի հետ մըցիլ դէմքի անուշութեամբ, զուարթարարոյթութեամբ, ողևորութեամբ. անարատ և հանդարտ գեղութեամբ մը գեղանի էիր... ուղեցի հրապուրիչ... զրգուիչ... ըլլալ. բայց ժամանակն եկած չէր... : Օր մը կատարութեամբ լացի խորհելով այն փառաւոր ասպազային վրայ որ

քեզ կսպասէր, և այն տրտմալի վիճակին նկատմամբ որ ինձ կը վերադարձուէր... : Պատահաբար հայելին նայեցայ... տեսայ որ արցունքը չքեղ և զուարթալին խնդումն պէս աղէկ կերթար ինձ... : Առժամանակեայ կերպով որոշեցի արտում, մեղամաղձոտ և նայրայեղապէս զգայուն ըլլալ : Պու հարուստ էիր, իսկ ես աղքատ. քեզի շողորթութիւններով կուռեցնէին, զիս ալ արհամարհանօք կը ճմլէին. ամենաբնական և խիստ հետաքրքրական կերեւար իմ համբերատար նահատակութիւնի դերս... : Արդուեցայ, ինչպէս դուն ալ : Ամեն բան ունէիր, հետեւաբար կընայիր էրիկ մ'ընտրել, և սիրուն մարդ մ'ընտրեցիր... : Մի և նոյն երջանկութիւնը ունեցար նաև ամուսնութեանդ մէջ. գեղանի, հարուստ, ծաղկահաս և տխուր սակիր էիր. անարատ անուն մը կը վայելէիր և կը պաշտուէիր այն ընկերութեանց մէջ որք միայն քու գեղութեան վրայ կըքանչանան, որք միայն քեզի համար զսվեստներ ունին. չունիս փափաք մ'որ չկատարուի, եթէ ուղես. այս է ահա կեանքդ... : Մի թէ ասկից աւելի երջանկութիւն կընտա ունենալ, շարայարեց բարկութեամբ և նախանձով լի այնպիսի արտայայտութեամբ ուսկէ ստուգապէս համոզուեցայ թէ Իւրսիւ կիներուն գերերջանիկը կը կարծէր զիս :

Պահ մը քիչ մնաց սխալիլը պիտի ըսէի անոր, կարծելով թէ այս կերպով զինամափ պիտի ըլլայ ան, կուզէի ըսել անոր ամուսնութեանս առաջին ամիսուան ամեն վիշտերս, և այն զրպարտութիւնները որոնց նահատակութիւն էի... բայց վատութիւն մ'երեցաւ ինձ այս բանը, ուստի յետագայ պատասխանը տուի միայն.

— Ուրեմն զիս շատ երջանիկ կարծելով համար է որ այնքան կատես... :

— Ի՞նչ մեղքս պահեմ. այո՛, երբ կեանքդ իմինիս հետ կը բաղատեմ, կը նախանձիմ վրայդ և կը տառապիմ : Ինչո՞ւ ըլլայ մեր էջ այս տարբերութիւնը : Ինչո՞ւ դուն վայելես ամեն տեսակ սուսերութիւն. ինչո՞ւ չունենաս յատկութիւն մը, առաքիւթութիւն մ'որով վրայ սքանչացող մը չըլլայ : Ես ատի արդէն հասկցեր էի, և հօրաբոյրդ ալ հոս գալէն ՚ի վեր անդադար կըրկ-

նեց ինձ թէ Բարիզի մէջ... ձեր ընկերութեանց մէջ... քեզի
կը ճանչնան միայն... միայն քու անունդ տալով կերպնուն...
Կիններուն ամենէն անուանին ու միանգամայն յարդին ես : Ամենուրեք
կը յիշուիս իբր շնորհադեղութեան և վայելչութեան բնաստիպարը
և չես մեղադրուիր և ոչ իսկ ամենափոքր տկարութեան մը , պչրա-
սիրութեան մը համար... մանաւանդ այն ակումբին մէջ որ Բա-
րիզի ակումբներուն ամենէն չարախօսն է , և որու խիստ դժուարին
է հրապարուիլ , մինչդեռ ես դաւառը դիւղի մէջ կը բնակիմ ան-
շուք վաճառականի մը հետ , որու վրայ իշխել կարենալու համար
ստիպուած եմ այնպիսի դուեհիկ կերպեր ցուցնելու որք ճաշակներս
և սովորութիւններս կը զայրացնեն : Իբր թէ բաւական չըլլար այս
ամենը , և ահա եկար յանկարծ տեսնելու համար իմ այս արդէն
կարի անադորոյն կեանքի ամօթալի վէրքերը , և ահա դաւուդ պէս
կեսուրս , էրիկս անընդհատ քու գովեստներովդ զլուխս ցաւցուցին ,
ինչպէս ժամանակաւ օրիորդ Տը Մարան : Ո՛հ , անհամեմատ կին
մ'ես , կը խոստովանիմ... բայց անաժօթ երջանկութիւնդ թերեւ
անվերելի չէ... :

Եւ Իւրսիւլ մինակ թողուց զիս :

ՓԼՈՒԹ Է.

ԴԱՐՉ

ԻՌԻՍԻԼԻՆ մեկնելէն ետք նախ և յառաջ ուղեցի երթալ
և էրիկս գտնելով պատմեւանոր ազգականութիւն հետ ըրած խօսակե-
ցութիւնս :

Դժբաղդաբար Կօնթրան առտու դուրս ելած էր որսի երթալու
համար :

Ըսի Պլօնտոյին որ իմաց տայ ինձ երբ Կօնթրան ետ դառնայ :

Նախաձաշին ժամը զարկաւ . Կօնթրան դեռ եկած չէր :

Սրահը դտայ օրիորդ Տը Մարանը որ հարցուց ինձ թէ ո՛ւր էք
ազգականութիւնս .

Ըսի թէ անշուշտ իր սենեակն է :

Սպասուհի մը զըկուեցաւ Իւրսիւլը կանչելու համար . բայց
հոն չէր ան :

Առաւօտը բաւական գեղեցիկ էր . ուստի ենթադրեցի թէ Իւր-
սիւլ պարտէզին մէջ կը պտրտի . երկրորդ անգամ հնչալը շարժե-
ցաւ , բայց Իւրսիւլ չերեցաւ :

Յանկարծ մտածեցի թէ Իւրսիւլ դուցէ դացած էր Կօնթրանը
գտնելու : Բայց ըսին ինձ թէ էրիկս ձիւ մը վրայ հեծած դուրս
ելեր էր իր սպասարաններուն մէկին և շուներուն հետ ճահիճներուն
մէջ որսալու համար :

Այս իրողութիւնը հանդարտեց զիս . հօրաքոյրիս հետ սեղան նըս-
տայ . օրիորդ Տը Մարան Իւրսիւլին և էրիկիս բացակայութեան
նկատմամբ իր չարասիրական դիտողութիւններէն ազատ չթողուց
զիս :

Այնպիսի մտատանջութիւններ ունէի որ անատեն դրեթէ անտար-
բեր էի այս նենգալի ակնարկութեանց նկատմամբ որք ուրիշ պարա-
զաներու մէջ թերեւս ցաւառութիւն ըլլային ինձ :

Սեղանէն ելայ և սուրհանդակին զալուստէն առաջ քանի մը նա-
մակ դրելու պատրուակը բռնելով թող տուի որ օրիորդ Տը Մարան
իր կերպասովը զըաղի , և սենեակս գացի :

Ժամն երկու զարկաւ , և դեռ ոչ Կօնթրան և ոչ Իւրսիւլ եկած
էր :

Պլօնտոյին դալը տեսայ , և աղաչեցի որ երթայ Իւրսիւլին սպա-
սուհիին հարցունէ թէ արդեօք իր տիրուհին բան մը պատուիրած էր
իրեն :

Պլօնտո ետ դալով իմաց տուաւ ինձ թէ տիկին Սեշօրէն դըքա-
տունէն զիւրք մ'առնելով պտոյտ բնելու դացած էր :

Դղեկին սլարաէզին ամեն կողմը ժուռ եկայ , բայց Իւրսիւլը չը
գտայ :

Անտառին վրայ բացող պղտի դուռ մը բաց էր : Իւրսիւլ հար-
կաւ անկից դուրս ելած էր : Թերեւս առջի օրն էրիկիս հետ ժամա-
դրութիւն մ'ըրած էր :

Վախ կուտար ինձ այս գաղափարը. ինձի համար ամենակարևոր բան մ'էր Իւրսիւլին իզմէ առաջ Աօնթրանին հետ տեսնուիլը :

Գղեակը վերագարձայ հոգիս յուսահատութեամբ համակուած : Օրիորդ Տը Մարան ըսաւ ինձ թէ կսկսէր ստուգապէս անհանգիստ ըլլալ Իւրսիւլին նկատմամբ. թէ կը պարտաւորէի ծառաներուս մէկ քանին անտառը դըկել ուր թերեւ մոլորած էր Իւրսիւլ :

Նոյն պահուն Իւրսիւլ երեցաւ :

Խիստ մտերմական կերպով մը բարեկեց զիս իբր թէ առաւօտեան դէպքը տեղի ունեցած չըլլար :

Երեսին գոյնը կենդանի և աչերը փողփողուն էին. իսկ բոլորդէմքը յաղթութեան և հպարտութեան չղիտեմ ինչ հով մ'ունէր. փոքր ինչ փոշոտ մետաքսեայ կօշիկներն անոր երկար ժամանակ քայլած ըլլալը կը յայտնէին. ծիրանեփայլ շղարշով մը ծածկուած իր յարգաշէն փեղոյրին քակուած ժապաւէններն անոր ուսերուն վերայ կը ծփային, և թխադոյն վարսիցն երկայն խոպոպիքն որոնց դանդաղները փոքր ինչ խառնուած էին՝ երկնալով կընկնէին մինչև կուրծքը զոր կիսովին կսքօղէր դեղձկուհիի յատուկ վզնոյ մը :

Վայրի ծաղկանց մեծ փունջ մը կար Իւրսիւլին ձեռքը :

Ինձի և օրիորդ Տը Մարանին ըսաւ թէ ուղելով պարտէզէն ելնել կիսովին մոլորած էր անտառին մէջ. բայց թէ օդը դեղնցիկ դտնելով ուղած էր աշնան յետին դեղնցիկ օրերուն մէկը պատուական առիթ մը համարիլ պտոյտ ընելու. թէ զուարճացեր է ծաղիկ հաքելով և թէ առնուազն կէս միջնի չափ հեռանալէն ետքը միտքն եկեր է իր ճամբան դանել : Փայտահարի մը հանգիստ պած և հարցուցած էր ճամբան և անոր առաջնորդութեամբը մինչև գղեակն եկած էր :

Իւրսիւլ պարզապէս, բնականապէս պատմելով այս իրողութիւնը փարատեց կասկածս որ իրաւամբ դրդուած էր :

Եւս աւելի հաւտացի Իւրսիւլի պատմածին երբ մանաւանդ կէս ժամի չափ ետք և սուրահանգակը մեր նամակները բերած միջոցին պահապան մ'եկաւ որ էրիկս հետ դացած էր և ըսաւ ինձ անոր կողմէն թէ որսը կարծածէն աւելի տեւած էր, թէ անհանգիստ

չըլլամ և թէ իրիկուն պիտի դայ ընթերու :

Հարցութորձ ըրի այս պահապանին. ըսաւ ինձ թէ մէկ ժամէ 'ի վեր միայն հեռացած էր իր տիրոջ քովէն որ Տէ Սուրսի լճակը կը գտնուէր և կորսար :

Աստարեւապէս հանգարտեցին զիս այս տեղեկութիւնները :

Էրիկս Իւրսիւլէն առաջ տեսնելս այնքան կարեւոր էր ինձի համար որ նորէն պատուիրեցի Պլօնտոյին անոր գալը դիտել յատկապէս և սենեակս բերել զան ըսելով թէ ամենակարեւոր ըսելիք ունէի իրեն :

Այս պատուէրը տալէն ետք նորէն սրահը մտայ :

Տեսայ որ օրիորդ Տը Մարան ուշադրութեամբ կը կարդար Բարիզէն դեռ նոր եկած նամակները :

Չղիտեմ թէ ներկայ ըլլալս նշմարեց թէ ոչ, բայց աչքը չհեռացուց նամակներուն վրայէն զոր կը կարդար, և ամենամեծ զարմացման նշաններով բաղմիցս դռնեց իւրովի :

—Ա՛հ, Աստուած իմ... Տէ՛ր իմ Աստուած... ո՛վ կրնար հաւտալ առանկ բանի մը առանց խոստովանանքի ճաշակ առնելու չափ անմեղ մ'էր ան : Ի՞նչ պիտի ըլլայ այս բանը... պէտք է իմաց տալ անոր... պէտք է գաղտնի պահել անորմէ. սոսկալի բան մ'է այս... :

Այս ձայնարկութիւններուն չհամբերեցի և չկրնալով եմթաղրել թէ օրիորդ Տը Մարան մտնելս տեսած չըլլայ... ըսի անոր :

—Բարեկէն բարի լուրեր ունիս, տիկին :

Բայց՝ հօրաքոյրս առանց պատասխան տալու ինձ, առանց լսել ձեռններու հարցումս, շարունակեց ինքնին խօսելով :

—Արդեօք ի՞նչ աղմուկի տեղի պիտի տայ այս բանը... Բայց ի՞նչպէս կարելի է ասոր առջևը առնուլ... : Սակայն ինչպիսի՛ր պրերազգութիւն մ'է նաև այս տեղը կարգադրելու համար հոս էլ՝ ըլլալ :

Հօրաքոյրիս այս վերջին խօսքերը զիս դրդեցին խորհելու և վախցուցին : Չղիտէի թէ ի՞նչ բանի վրայ էր խնդիրը. բայց երբ լսեցի օրիորդ Տը Մարանին ըսելը թէ քարերազգութիւն մ'էր հոս

եկած ըլլալը այս ամենը կարգադրելու համար», դադարնի նախադրա-
յում մ'իմացուց ինձ թէ անոր Մարան դալը յոռի գիտաւ որու-
թիւն ունէր և թէ պատրուակ մ'էր Բարիդի յեղաշրջականներէն իր
սարսափիլը :

Մտեցայ հօրաքոյրիս, և այս անգամ հարցումս բաւական բարձր
ձայնով կրկնեցի որսէս զի կարող չըլլայ չլսել ձեայնել :

— Բարիդէն բարի լուրեր ունի՞ս, տիկին :

Ջարմացման շարժում մ'ընելով ըսաւ ինձ :

— Ի՞նչ . . . հոգ էիր դուն . . . : Մի՞թէ լսեցիր ըսածներս . . . :

— Լսեցի, տիկին, բայց լսածներէս չկրցայ բան մը հասկնալ :

— Աւելի աղէկ, աւելի աղէկ. վասն զի ժամանակը չէ . . . : Ա՛հ,
Աստուած իմ, Աստուած իմ, կարելի՞ է այս բանը, կրկնեց օրի-
որդ Տը Մարան ձեռները դէպ երկինք վերցնելով :

— Կերեայ թէ մտահոգութիւն ունի՞ս, տիկին . . . Ահա դուրս
կենեմ, ըսի :

— Կերեայ թէ մտահոգութիւն ունի՞մ . . . անշուշտ ունիմ. վասն
զի մտահոգութեան տեղի տալու բաներ կան . . . շուտ մը պիտի ի-
մանաս պատճառը :

— Ուրեմն այդ նամակը կրնա՞յ կարեւորութիւն ունենալ ինձի հա-
մար :

— Քեզի՞ համար կարեւորութիւն ունենալ . . . անշուշտ կարծա-
ծէդ շատ աւելի կարեւորութիւն ունի քեզի համար . . . : Բա՛րէ . . .
կը տեսնես որ այս լուրը բոլորովին . . . չգիտեմ ինչպէս բոլորովին
շուարեցուցած է զիս : Բայց դեռ չեմ կրնար հաւատալ . . . չէ՛,
չէ՛. դուն այսպիսի բան մ'ընելու կարող չես, այնպէս չէ՞ :

— Բայց ի՞նչ բան, տիկին. մի՞թէ նորանոր վրդուլումներ պիտի
տաս ինձ : Շնորհք ըրէ՛, բացատրէ՛ միտքդ :

— Միտքս բացատրե՞մ. մի՞թէ կարելի բան է մինչև որ երկիդ չը
դայ : Պէտք է սպասել անոր . . . : Բայց եթէ դայ անգամ, չգի-
տեմ թէ պիտի համարձակիմ . . . : Կնձ նայէ՛, մի՞թէ միշտ բարկա-
ցոտ է, ինչպէս էր կարգուէն սուաջ : Եթէ է, հարկ է մեծա-
մեծ զգուշութիւններ ընել :

Հօրաքոյրիս նայեցայ համարձակապէս :

— Տիկին, շատ պիտի զարմանամ եթէ հոս դադ տրտմալի դէպ-
քի մը նշանը տուած չըլլայ . . . : Ամեն բանի համակերպած եմ, և
խիղճս երկիս սրտին մէջը կը դնեմ :

— Ուրիշ բան է ասիք. քանի որ այդպէս է, աւելի աղէկ ու-
րեմն. չպիտի պարտաւորիմ ատենաբանական մեծամեծ զգուշութիւն-
ներ ընելու. իրաւունք ունիս խիղճդ երկիդ սրտին մէջ դնելու. ա-
մեն բանի կը պատասխանէ ատի . . . Յիրաւի հանճարեղ գաղափար
մ'ունեցեր ես . . . : Բայց ինչ և է, դարձեալ մի՛ վտահիւր իր ա-
ռաջին շարժումին, և նայէ՛ որ մինակ չըլլաս, վասն զի, բա՛րէ,
խեղճդ իմ սիրելի որդեակ, շատ տկար, շատ պառաւ եմ, չեմ
կրնար պաշտպանել քեզի :

— Զիս պաշտպանե՛լ . . . և որո՞ւ դէմ :

— Երկիդ դէմ . . . վասն զի կամքիս հակառակ միշտ կը կարծեմ
թէ Քսերնիքա իշխանը յիրաւի ասկից աւելի սղտիկ բաներու համար
շատ անգամ աղէկ ծեծ քաշեց զեղանի Քսերնիքա իշխանուհիին
որ կ'ինն է :

— Տիկին, այդ չափանցութիւններէն հաճութեամբ կը տեսնեմ
որ տրտմալի կատակ մ'ընե՞լ կուզես :

— Կատակ մը. Աստուած չընէ . . . : Պահ մ'ես, և ահա պիտի
տեսնես թէ բոլորովին անկատակ է ըսածս. իբր մեծ-մայր ոչ այլ
ինչ կրնամ և կը պարտաւորիմ ընել եթէ ոչ միջամտել եթէ ի-
րերը շատ հեռի երթան :

Շատ աղէկ կը ճանչնայի հօրաքոյրս, և չէի յուսար համոզել զան
որ միտքը բացատրէ և վերջ տայ իր անիմանալի զեղջումներուն. ուս-
տի պատասխանեցի անխուլութեամբ մ'որ գծողութիւն պատճա-
ռեց իրեն :

— Հաճէ՛ ներելու որ երթամ, տիկին. կուզեմ հագուիլ ըն-
թրիքին համար :

— Գնա՛, գնա՛, սիրելի սղտիկ, և կարելի եղածին չափազոր-
ցիր. աղւորութիւնն երբեմն ամենէն կատաղիներուն բարկութիւնը
կիջեցնէ. զեղանի Քսերնիքա իշխանուհին վարպետ մ'էր այդ մա-

սին, և բնաւ չէր մտնար հագուելով շքուելով աղւորնալը: Այս իշխանութիւն միշտ զմայլելի կերպով մը կը զարգարուէր ամուսնական փոթորիկը մեղմելու համար: միշտ յաղթանակաւ և պաճուճանօք կուգար: հետեւաբար իր գեղեցիկ զարդերուն շնորհիւն իր անդամներուն միայն մէկը կը կտրուէր այն սիրելի և բարի իշխանէն:

Կուրս ելայ առանց լսելու օրիորդ Տր Մարանին պժգալի կատակներուն վերջը: սենեակս գալիս Կոնթրանին սպասելու համար:

Երբիս որսէն դառնալով եկաւ դտաւ զիս, ինչպէս որ Պլոնտո իմ կողմէս աղաչած էր գալու:

Ջարմացայ տեսնելով թէ Կոնթրան փողփողուն և զուարթ կերպարանք մ'ունէր, Կոնթրան որ բաւական ժամանակէ ՚ի վեր այնքան տխուր և տրտում տեսեր էի:

Կոնթրան սենեակս մտնելով համբուրեց զիս սիրադին, և բնաւ — Սիրելի՛ դ իմ Մաթիլտ, ներէ՛, խնդրեմ, ներէ՛ քեզի թերեւս անհանգիստ ընելուս համար: վասն զի տղայի մը պէս որսորդութեան զբօսանքին չկրցայ զխմադրել, և ինչպէս միշտ, նոյնպէս և այսօր ներողամտութեանդ վստահեցայ:

Ջարմանք կուտար ինձ Կոնթրանին ներումներ խնդրելը, վասն զի երկար ատենէ ՚ի վեր ա՛լ այսպիսի ներումներ չէր ուզեր իղմէ:

— Հատ ուրախ եմ որսորդութեանդ բարեյաջող ըլլալուն համար, ըսի, վասն զի անցեալ անդամներուն չափ տրտում չես երեւար:

— Տէ՛ր Աստուած, խիստ բնական բան է տրտում չըլլալս: ինչպէս զիտես, շատ անգամ ամենափոքր պատճառները մեծամեծ արգիւնք կունենան: Այս առտու ձի մը հեծնելով երբ մեկնեցայ, տրտում էի: մեքենայաբար և առանց հաճութեան սկսայ որսալ: երկինք միդապատ էր: յանկարծ արեւի փողփողուն ճառագայթ մը ամպերը ճղեց, բնութիւնը կարծես թէ վառեցաւ, փողփողեցաւ: չգիտեմ ինչո՛ւ ես ալ բնութեան պէս ըրի: բայց տխուր էի, և ահա յանկարծ երջանիկ և ուրախ եղայ... երջանիկ և ուրախ ինչպէս էի քսանամեայ հասակիս մէջ, կամ լաւ ևս է ըսել... երջանիկ և ուրախ ինչպէս այն օրն որ ըսիր ինձ: Կը սիրեմ քեզի:

Օ՛հ... ինձ նայէ՛, բնաւ Կոնթրան շնորհալի ձերպով, ինձ նայէ՛, և համեմատե՛, տիկի՛ն եթէ ինծի պէս այն գեղեցիկ օրուան անմահ յիշատակը պահած ես:

Իբրաւ էր: կեանքիս մէջ էրիկիս գէմքին վրայ այսքան ուրախութիւն ու միանգամայն այսպիսի անսպասուած երանութիւն չտեսեր էի:

— Իրօք, ըսի՝ առանց կրնալու զարմանքս պահել, կերպարանքդ երանութիւն կը շնչէ և շատ մը գեղեցիկ օրեր կը յիշեցնէ ինձ...:

— Ո՛հ, այո՛, կրկնեց սրտաբուղիս ուրախութեամբ, անբաւ է երանութիւնս: բոլորովեւ և կամքիս հակառակ կը փողփողի այն...: Կարծեմ թէ խնդիրը կեանքիս վրայ ըլլայ անդամ, չեմ կրնար պահել ո՛րքան երջանիկ ըլլալս:

— Ուրեմն օրհնեա՛լ ըլլայ այն արեւու ճառագայթը, քանի որ քեզի այդպէս փոխելու կարողութիւնը ունեցաւ:

Կոնթրան ինձ նայեցաւ ժպտելով:

— Ո՛հ, պէտք է ամեն բան խոստովանիլ քեզ, զիս փոխողը միայն այն արեւի ճառագայթը չէ: կրնամ ըսել թէ բարոյական արեղակի ճառագայթ մ'ալ փողփողելով մտքիս խաւաւարը փարատեց: Պէտք ունիմ իմացնելու քեզ, ամենասիրելիդ իմ բարի հրեշտակ, թէ քու պաշտելի տեսիլդ գործեց այս սքանչելիքը:

— Իրա՛ւ, Կոնթրան: Աստուած իմ, և ինչպէս եղաւ:

— Հարցուցի խրովի թէ տխուր տրամութիւնս ինչո՛ւ այսպէս հակադէմ պատկեր մը կրնձայէր բնութեան փողփողուն պայծառութեան հետ...: Հարցուցի խրովի: Մի՞թէ չունիմ այն ամեն բաները որով պաշտելի կըլլայ կեանքը: մի՞թէ այս ամենը չէի պարտաւորեր ամենասիրելի կնկան մ'որ իրենց անձը մշտնջենապէս մարդու՞մ երանութեանը նուիրող ամեն կլններուն գեղեցկագոյնը, լաւագոյնն և վեհանձնագոյնն է: բայց այս չէ ամենը, ըսի ինքնին: սիրոյ նոր դրաւական մը, նոր կասկ մը մի՞թէ աւելի սերտիւ չսկսի միացնէ մեզի ժամանակէ մ'ետք: ե՛ւ այս ամենուն հակառակ տխուր ու տրտմ ըլլամ, և հեշտաբար չլայելե՛մ այս կեանքին մէջ մի բոսկէն: Անատեն թուեցաւ ինձ, Մաթիլտ, թէ յուր երազ մը տեսած և ա՛լ մոռցած էի:

—Ո՛հ, Կօնթրան... Կօնթրան... իրա՞ն կըսես. ո՛ր Աստուած քիմ:

—Ո՛հ, այո՛, իրա՞ն կըսեմ... Երջանկութեամբ մարդս որքա՞ն վստահ, և որքա՞ն անկեղծ կըլլայ...: Երբ մտայ այս բարի ճամբան զոր ցուցուցած էր ինձ տեսիլդ, Մաթիլտ, չվախցայ բնտուշու քանի մ'օրէ՛ի վեր զիս դրաւող յիմարական տխրութեանս առաջին պատճառը...: Ուրիշ պղտի պատճառ մ'ալ կայ. խոստովանի՛մ արդեօք. այո՛, խոստովանելու քաջութիւնը պիտի ունենամ: Բաւական խենդութիւն մը սեպեցի ինձ ազդականութիւնդ հեղու-թիւններէն սաստիկ զայրայթ մը զգացած ըլլալս: Այո՛, դաւաճաբնակի մը, դպրոցական աշկերտի մը սէս ո՞ր պահեր էի անոր դէմ սիրաբանութիւններս ծաղրած ըլլալուն համար. այս ծաղրը սոսկալի հարուած մը սեպեր էի չէ՛ թէ սիրոյս... վասն զի դուն կը պահպանես սէրս, խալ ինքնասիրութեանս...: Բարեբաղդաբար խորհելով Մաթիլտին և այն պղտի հրեշտակին զոր կը խոստանայ տալ մեր քաղցր ապագային, մտքէս արտաքսեցի այս յոռի մտածումները, և ահա Մաթիլտիս կը վերադառնամ առաջուանէն աւելի զղջացած և՛ որ լաւագոյն է՝ աւելի գորովանօք, սիրով և եռանդով համակուած...:

Էւ Կօնթրան հմայական ազնուութեամբ մը ձեռքս պագաւ:

Ար կարծէի թէ երազ է տեսածս:

Չէի կրնար հաւատալ ինչ որ կը լսէի: Բնչ էր այն յանկարծական շրջումն որ Կօնթրանին մտքին մէջ տեղի ունենալով այսպէս փոխած էր զան: Բնական, անկեղծ կերեպին ինձ անոր խօսքերը. այնպիսի անկատակ յուզմունքով մը յուզեցին զիս որ թիկնաթոռի մը վրայ ընկայ ես իմ վրայ կ'ընելու սէս: Երկու ձեռներովս ճաշատու քնեցի գաղտնիքներս ամփոփելու համար: Պահ մը լուռ կենալէն ետք՝ Կօնթրանին ըսի.

—Դուն ալ ինձ ներէ՛, բարեկամ, այդ ամեն զմայլելի բարեսիրութեանց լաւագոյն կերպով մը չպատասխանելուս համար. զարմանքս թէ և շատ քաղցր, բայց և այնքան սաստիկ է որ խօսք չեմ գտներ շնորհատարութիւնս քեզ յայտնելու համար:

Անհնարին կերպով շփոթած էի. կը հաւատայի թէ անկեղծ էր էրիկիս դարձը. չգիտէի թէ կը պարտաւորէ՞ի արդեօք իմացնել անոր Խւրսիւին հետ ըրած խօսակցութիւնս, անոր անադորոյն խոստովանութիւնները և այն տեսակ մը զրդիւր զոր տուած էր Կօնթրանին նկատմամբ:

Էրիկիս միտքը նախազգալ կարենալու համար ըսի՝

—Աղէկ միտքս եկաւ. այս առաւ մեկնեցաւ Պ. Սեշերէն. գիտե՞ս մեկնիլը, բարեկամ:

—Գիտէի: Ինչո՞ւ կնիկն ալ հետը չգնաց. իր խոստումը կատարելու պատուական առիթ մ'էր այս իրեն համար, ըսաւ ինձ Կօնթրան ամենաբնական եղանակով մը: Խւրսիւ քեզմէ ակնածելով կը պարտաւորէր այսպէս վարուիլ, շարայարեց մեղադրելու կերպով մը, քանի որ մտերմաբար ըսեր էի իրեն թէ անգործութիւնդ իր երթէն կախում ունի:

—Թերեւս, ըսի՝ յուզմունքս չյայտնելու համար ժպտելու աշխատելով, թերեւս կը զղջայ քեզի հետ այնքան անդթաբար վարուելուն և հոգասիրութիւններդ մերժելուն համար, թերեւս իր այս արհամարհանքն ալ շինծու էր:

—Ո՛հ, ուրեմն աւելի դէշ իրեն համար, ըսաւ Կօնթրան զրւարթութեամբ. Խւրսիւ փախցուց քեզ ժպտելու...: Հիմակ ալ շատ ուշ է. պահապան հրեշտակս հետս է, և այս հրեշտակն այնքան գեղեցիկ և այնքան բարի է որ կրնայ զիս պահպանել և պաշտպանել ամեն շարութեանց դէմ:

—Հիմա շատ վստահ եմ, բարեկամ, ըսի ժպտիլս շարունակելով. բայց Խւրսիւ շատ տմեղուկ, շատ հրապուրիչ է, մինչդեռ քու խեղճ Մաթիլտը...:

—Ո՛հ, ինչո՞՞ Մաթիլտս, ըսաւ ինձ Կօնթրան գորովալի ձայնով մը, ինչո՞՞ Մաթիլտս պղտի ծաղրասէր մ'է...: Անի փոխանակ այսպէս խորհարհ և համբերատար երեւալու կը պարտաւորի նշմարել թէ այս բոպէէս իմ բացարձակ տիրուհիս է: Քեզի բան մ'ըսե՛մ. խօսքը մեր մէջ, ես կը կարծեմ թէ այն տիրուհիս գերբնային համամտութիւններ ունի չգիտեմ ի՞նչ աներեւոյթ բարի ողինքու հետ

որք մէկ շունչով մարիկը հանդարտութեան , տրտմութիւնը քաղցր
և պայծառ ուրախութեան կը փոխեն . այն ողիներուն նշան մ'ըբառ
ան , և ահա հոգիս երանութեամբ ողողեցաւ . . . : Աւերջապէս իմ
Էէշ Մաթիլտոս կը յիշեցնէ ինձ այն վհուկները որք երկար ժամա-
նակ կը սրահեն իրենց զօրութիւնը՝ օր մը զայն իր բոլոր վեհափա-
ռութեամբը յայտնելու համար , և պիտի վախճայի թէ այսուհե-
տեւ չափանցապէս իր դերին պիտի ըլլամ , եթէ անոր հնազանդիլը
. . . իշխել չըլլար . . . : Բայց մինակ կը թողում քեզի . . . դեղե-
ցիկ հրեշտակդ իմ պահապան , աղւորցի՛ր , շատ աղւորցի՛ր , որ-
պէս զի անգամ մ'աղղականուհիդ նայելով կարենանք ըսել . Այ-
Էէշ Իւրիւն :

Աօնթրան ճակատս սրտնելով գնաց և տեսակ մը հմայական վի-
ճակի մէջ թողուց զիս :

ՔԱՌԻՔ Զ.

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՏԱՐԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՀԻՄԱԿ երբ կը խորհիմ էրիկիս այս խօսքերուն վրայ , չեմ
կրնար հասկնալ թէ ինչպէս կըցայ հաւտալ անոնց անկեղծութեա-
նը . թէ ինչպէս կ'ասկած չտուալ ինձ Աօնթրանին այս յանկարծա-
կան և սիրադին դարձն որու պատճառն այնքան տարօրինակ և
առասպելանման էր :

Բայց անատեն տակաւին չգիտէի թէ ամենէն սիրադին խոստում-
ները շատ անգամ նենգութիւնը , մատնութիւնը վարագուրելու կը
ծառայեն : Ասկից 'ի զատ այնքան աննստահ էի , էրիկիս սրտին մէջ
բարի զգացում մը գտնելու այնքան հաշկաւորութիւն ունէի որ կու-
րօրէն հաւտացի այս անակնուրեւի երջանկութեան : Մանաւանդ որ
Իւրսիւին բուն դիտաւորութեանց ինչ ըլլալը հասկնալու համար
կորովամտութեանս , սրատեսութեանս կը վստահէի :

Անթրիքը զուարթ եղաւ : Օրիորդ Տը Մարան ամենէն աւինար-

կութիւն մը չըբառ այն անուղղակի սպառնալիքներու նկատմամբ զոր
ըրած էր ինձ : Իւրսիւլ շատ մեծարանօք պատիւներ ըրաւ ինձ :

Աօնթրան ևս այնքան յայտնի և դորովալի խնամք տարաւ ինձ որ
հօրաբոյրս այս մասին բաղմիցս կատակներ ըրաւ :

Երբ լմնցաւ ընթրիքը , Իւրսիւլ ցաւելու կերպով մ'ըսաւ ինձ .

—Ա՛հ , դու որքա՛ն երջանիկ ես աշունը և ձմեռուան մէկ մասը
զիւղը անցունելովդ . . . :

—Բայց կարծեմ թէ , ըսաւ օրիորդ Տը Մարան , այդ երջան-
կութեան դուն ալ կը մասնակցիս , սիրելիդ իմ . մի՛թէ սա պատուա-
կան սարսն Սեշըրէնը մարդերուն երջանկադոյնը չէ յաւիտեանս յա-
ւիտենից քեզի հոս տեսնելով և հոս ըլլալդ գիտնալով : Ա՛հ ապա-
քէն ինքն անձամբ բարեհաճեցաւ քեզի հոս բերելու խնամքն ու-
նենալ :

—Անշուշտ , տիկի՛ն , պատասխանեց Իւրսիւլ , բայց սփրդս միշտ
չընեն ինչ որ կը փափաքի : Երիկս հոս դալուն պէս , և քիչ մ'ա-
ռաջ նամակ մը գրեցի անոր որ շուտ դայ , պիտի ստիպուի մեկնիլ
Բարիդ երթալու համար , և բնականաբար ես ալ հետը պիտի եր-
թամ . . . :

—Ա՛հ , Աստուած իմ , գուցեց հօրաբոյրս , բայց ասի նոր բան
է : Երիկդ մեկնելէն առաջ կըսէր թէ կրնայ մինչև Յունիար հոս
մնալ , և Մաթիլտին ու Աօնթրանին հետ Բարիդ դառնալ , այնպէս
չէ :

—Այո՛ , տիկի՛ն , բայց իր Բարիդի դործակալներէն մին՝ որմէ
պահ մ'առաջ նամակ մ'աւի , վասն զի էրիկիս բացակայութեան
ժամանակ կը բանամ իր նամակները , ըսաւ Իւրսիւլ ժպտելով .
կիմացնէ անոր թէ անհրաժեշտապէս կը պարտաւորի Բարիդ դալ
սեղանաւորաց ընկերութեան մը հիմնադրութեան համար , որու ըն-
կերակիցներուն մին եղաւ Պ . Սեշըրէն , ինչպէս որ քեզ ալ ըսաւ .
հետեւաբար , բարեսիրտդ իմ Մաթիլտ , չորս կամ հինգ օրի չափ
միայն պիտի կրնամ հետդ ըլլալ . և երբ Բարիդ գտնուինք . հոն
իսկ . . . մեր ընկերութիւններն այնքան տարբեր պիտի ըլլան . . . : Ես
. . . սեղանաւորի մ'անշուք կ'լինը . . . դու Անդրիին փառաւոր

դերկումս հին ըլլալով շատ քիչ անդամ պիտի տեսնուինք : Գրեթէ բաժնուած պիտի ըլլանք մէկ մէկէ :

— Բայց միացած և խառնուած ընտանիքներու այս կաղապարը շա-
րունակելու համար կը պարտաւորէիք միասին ապրիլ Բարիլի մէջ,
դոշեց օրիորդ Տը Մարան : Աւրեմն փոխուեցան այն ամեն դեղեցիկ
որոշումները :

— Դժբաղդաբար տղայական և անդործադրելի երազներ էին ա-
նոք, տիկին, ըսաւ Իւրսիւլ ժպտելով : Իմ մասին թէ և շատ ցաւ
է ինձ այս յոյսին հրաժեշտ տալս . . . բայց կը համակերպիմ :

— Ատկից 'ի զատ խոստովանէ' փոքր ինչ, տիկին, ըսաւ Էրիկա
Իւրսիւլին զուարթութեամբ, թէ չհրապուրեց քեզի այն միակ բը-
նակարանը զոր նկարագրեցի քեզ և զոր կրնանք քեզ սահմանել,
այնպէս չէ :

— Հատ անիրաւ ես, սրարո՛ն. եթէ անկից յոռեգոյն անդամ ըլ-
լար այն բնակարանը, կրնայինք համաձայնիլ այս սիրելի Մաթիլտէն
չզատուելու հաճութիւնը ունենալու համար. բայց Սէնթ-Օնօրէյի
արուարձանն ա՛յնքան հեռի է զործերու կեդրոնէն, որ Էրիկա չկրը-
նար այն արուարձանը բնակիլ . . . :

Ընթրիքը լմնցած էր, ուստի ելայ :

Աօնթրան թե՛ն առաւ օրիորդ Տը Մարանը ու իմ և Իւրսիւլին
առջև անցաւ :

Իւրսիւլ սրահը մտնելու սլահուն կամաց մ'ըսաւ ինձ.

— Ահա ասանկ կառնում վրէժս . . . , Գո՛հ ես . . . :

Երբ ծառաները սուրճ բերին, օրիորդ Տը Մարան ծանր և հան-
դիսաւոր կերպարանք մ'առնելով ըսաւ.

— Հիմա մինակ և ամենքս մի և նոյն ընտանիքի անդամներն ենք.
կրնանք յայտնի յայտնապէս խօսիլ.

Հօրաքոյրս այս խօսքերը ընելէն ետք առտու Բարիլէն ընդունած
նամակները գրպանէն հանեց հեղնութեամբ և չարասրտութեամբ
անդամ մ'ինձ նայելով :

— Ի՞նչ ըսել կուզես, տիկին, հարցուց Աօնթրան :

— Հիմա պիտի խմանաս. բայց նախ սէտք է խոստանալ ինձ թէ

հանդարտ պիտի ըլլաւ, չպիտի բարկանաս անմիջապէս . . . : Բայց ա-
ղէկ միտքս եկաւ. Իւրսիւլ, գնա՛ նայէ՛, մարդ մեա՛ց սեղանատու-
նը :

Իւրսիւլ ելաւ դուռը բացաւ, նայեցաւ և ետ եկաւ :

— Մարդ մը չկայ, տիկին :

— Բայց ի՞նչ կայ, ինչո՞ւ այդ զղուշութիւնները, կրկնեց Աօն-
թրան.

— Աօնաբարդ ըսաւ թէ՛ մարդ կը պարտաւորի իր տունը առան-
ձին լուալ իր աղտոտ ճեմակեղէնները : Ներեցէ՛ք այս խօսքը 'ի Հնորհս
իր իմաստին որ բոլորովին ուղիղ լսելք մը կը պարունակէ . . . : Բայց
սկսելէ առաջ, շարայարեց օրիորդ Տը Մարան դէպ Իւրսիւլ դառ-
նալով, պէտք է, սիրելի պղտիկս, մեկնել քեզ այն առերեւոյթ
հակասութիւնը զոր պիտի նշարես արդէն քեզի իմացուցած բանե-
րուս և հիմա ըսելիքիս մէջ :

— Ինչպէ՛ս, ըսէ՛ նայինք, տիկին :

— Մաթիլտին հետ դաշինք ըրեր էի չխօսիլ այն սարսափելի զըր-
պարտութեանց նկատմամբ որոնց նահատակութիւն եղած էր ան, այն
սարսափելի վիշտերուն նկատմամբ որք թունաւորելի էին իր ամուս-
նութեան առաջին ամիսները . . . : Հետեաբար մինչև հիմա արարած-
ներուն իբր ամենէն երջանիկը նկարագրեցի քեզ ազդականութիւ-
րայց, բա՛րէ, սո՛ւտ էր, բոլորովին սուտ էր քեզ ըսածս. հի-
մա պիտի տեսնես և պիտի իմանաս թէ ընդհակառակն կարգուելէն
'ի վեր, 'ի բաց առնելով մեղրալուսնի քանի մը քաղցր օրերը, մեր
խեղճ Մաթիլտին կեանքը լոկ երկարատեւ չարչարանք մ'եղաւ . . . և
աս ալ դեռ բան մը չէ այն չարչարանաց քով զոր բաղդը կը վե-
րապահէ իրեն . . . :

Քանի որ օրիորդ Տը Մարան կը խօսէր, Իւրսիւլ աճեցուն զար-
մացմամբ մ'ինձ կը նայէր. եթէ այնքան տոկոյ խաբուած չըլլայի
իր կեղծաւորութենէն, զողցես պիտի ըսէի թէ համակրութեամբ
կը նայէր ինձ :

— Բայց, տիկին, նորէն կը հարցնեմ, ի՞նչ է, ի՞նչ կայ,
հարցուց Աօնթրան անհամբերութեամբ :

— Իսկ' դձգ իմ Կօնթրան, ըսաւ Տօրաքոյրս, հիմալ անմիջապէս պիտի իմանաս եղածը... վասն զի ամենէն առաջ քեզ կը վերաբերի այն, նաեւ շատ ուշ իմացած պիտի ըլլաս, վասն զի կը տեսնեմ որ եղած զէշտ թիւնն անդարմանելի է. բայց նախ իբր արնուական կը պարտաւորիս խոստանալ ինձ թէ քեզ ըսելիքներուս կէսին միայն պիտի հաւատաս, և թէ պարագաներուն և չարախօսներուն մասը դուրս պիտի թողուս: Արջապէս, ես մեծցուցի կինդ, և թէ ինձի և թէ անոր համար՝ պէտք չէ որ փութալով կինդ աննպաստ կերպով մը դատես երևոյթներուն կոխներով: Ահա ըսի. այո՛ն և ո՛չս, նախատաւորը և աննպաստը անկիզծօրէն պիտի կըշռենք... ասպա որոշում պիտի տանք, այնպէս չէ:

Անհարկն էր ինձ նախատեսել այն եղբակացութիւնը զոր օրիորդ Տը Մարան հանել կուզէր: Այնքան վատահ էի ինքնիրմէս որ ամենևին չէի վրդովեք, թէպէտեւ կը յուսայի թէ չարասրտութիւն մը պիտի ըլլար ինձի դէմ:

— Քանի որ իմ վրայ է խնդիրը, տիկին, ըսի, կաղաչեմ, շորհք լնելով կարճ կապէ՛ այդ յառաջաբանական խօսքերը և սկսէ՛ իրողութիւնը ըսել:

— Ամէ, լաւ, ահա արդիւ անհամբերութիւն մ'որ սիրտ կուտայ ինձ և որ բարի նշան է: Ամէ, ուրեմն պարօն Տը Անդրի, դիտե՛ս թէ ի՞նչ տարաձայնութիւն կամ թէ՛ որ աւելի ծանր է... ի՞նչ համոզում կայ մեր ընկեւութիւնը կազմող այն անձերու մէջ զոր յեղաշրջումը չարտաքսեց Բարիզէն:

— Ա՛յ, տիկին:

— Արդ, համոզուած են... Գիտե՛ս թէ կնիկդ Բուվրէյ իր ազգականուհիին տունը երթալէն առաջ դադանի կերպով մը դիւզն երթալով Պ. Ալիկարթօյին տունը կեցաւ դիշեր մը, և թէ արծաթեայ գաշտի վրայ ոսկեղէն աստղեր ունեցող այս դեղանձն Ալդանարը մինակ էր այն տան մէջ. ըսել է թէ բնականաբար դիշերային առանձնակեցութիւն մը կրնայ սեպուիլ այս բանը...:

Օրիորդ Տը Մարան այս խօսքերը ըսելէն ետք իծարար ինձ նայեցաւ անգամ մը:

Տօղունեցայ:

— Է՛, ի՞նչ է այն... ի՞նչ է այն... դռեց Տօրաքոյրս. նայեցէք ինչպէս այժմէն տակնուվրայ կըլլայ սա սիրելի խեղճ պղտիկը...: Աստուած իմ, որքա՛ն կը ցաւիմ հիմա խօսեցած ըլլալուս համար...: Բայց ինքն ալ որքա՛ն ինքն իրեն վստահ կերեար: Իւրսիւ՛, շո՛ւտ, քիչ մը դօլօնեա տո՛ւր Մաթիլտին, ահա շիշս:

Իւրսիւ պաշտպանական և յաղթական կարեկցութեան կերպով մը եկաւ. կամայ մը հրեցի զան՝ ըսելով թէ բան մը չեմ ուզեր:

Սոսկալի եղաւ այս առաջին հարուածը, վասն զի մաքէս չէր անցներ. անմուռն կեցայ:

Էրիկս, որ պահ մը կաս կարմիր կտրած էր բարկանալուն կամ զարմանալուն համար, ուշաբրեցաւ և ահագին քրքիշով մը խրնդալով դռեց:

— Օրիորդ Տը Մարան... դուն... դուն ի՞նչպէս խաբուելով հաւատ կրնձայես այդպիսի առասպելներու...: Անշուշտ իրաւունք ունի շուարելու այս խեղճ Մաթիլտը քանի որ այդպիսի բան մը կըսուի իր վրայօք. որո՛ւ մտքէն կանցնէր ատանկ խենդութիւն մը:

Ինքզինքս արդարացնելու միջոցը կը բնորէի շտապաւ՝ Կօնթրանին գաղտնիքը պահելով, եթէ դեռ ժամանակ կար պահելու:

Կարծես Տօրաքոյրիս սաստիկ զարմանք պատճառեց Կօնթրանին անտարբերութիւնն որով ընդունած էր այս անակնկալ լուրը...:

Օրիորդ Տը Մարան կրկնեց.

— Բայց խնդալէ առաջ քիչ մը չսպասե՛ս, անպիտան տղայ, որ գէթ ամբողջապէս պատմեմայն իրողութիւնները զոր կիմացնեն ինձ նամակագիրներս: Արդ կըսուի ուրեմն թէ կինդ դիշեր մը Աիւկարթօյին տունը մնացեր է: Հիմա ոմանք կը հաստատեն և կը հաւտան թէ կամովին և առ սիրոյ հոն անցուցեր է դիշերը... բայց ասի անհիմն կերեայ ինձ, վասն զի անատեն պէտք է ենթադրել թէ եղբօրս սիրելի դուստրն անարժան անձ մ'է: Ոմանք ալ կը պնդեն ընդհակառակն թէ խեղճ սիրելի պղտիկը ամենայն բարի դիտաւորութեամբ գացեր է հոն Աստուած դիտէ ի՞նչ փոխարինութեամբ ծախու առնելու համար թուղթ մը որ կրնար վատահամբաւել քեզի, սիրելիդ

իմ Կօնթրան : Մակայն , սիրելի զաւակներս , գիտեցէ՛ք որ այս բաները ձեզ ըսելով Արձագանք յաւերժահարսէն ոչ աւելի և ոչ պակաս անմեղ եմ . . . :

Ա՛լ չէի տարակուսեր . Պ . Լիւկարթօ խօսքը կատարած էր . վերջէ՛ք լուծելու համար այն աղետալի դիշերուան իրողութիւնը օրիորդ Տը Մարանին կամ իր քանի մը ծանօթներուն դրած էր քանի մը կերպով , որով կամ անունս մէկ ստակի պիտի ըլլար և կամ Կօնթրան իր պատիւը պիտի կորուսէր :

Սուան և Ճշմարիտն այս սոսկալի իրողութեան մէջ այնքան նենդապէս միաբաներ էին որ մարդիկ անտարբերութեամբ կամ չարասրտութեամբ ամեն բան պիտի հաւտային առանց քննութեան :

Հազիւ կը համարձակէի Կօնթրանին նայիլ . կը կարծէի թէ սոսկալի կերպով մը պիտի կատղի ան . բայց շուարումս օրիորդ Տը Մարանին տհաճութեանը հաւասարեցաւ . վասն զի էրիկս՝ նորէն թեթեւ յուզմունք մը զսպելէն ետք ուսերը վեր ընելով կրկնեց կատարեալ անխռովութեամբ .

— Հիւնա , տիկին , ա՛լ ատոնք չէ թէ զըզարտութիւններ այլ խենդութիւններ են , և յիրաւի այնքան ծանրակշիռ է ժամանակն ուր կապրինք որ մարդ չկրնար այդքան այլանդակ յիմարութիւններ տարածելով զուարճանալ :

— Ի՞նչ . . . գոչեց հօրաբոյրս , այդպէ՛ս կը կարծես այս բանը : Կեցցէ՛ ուրեմն փիլիսոփայութիւնդ :

— Տիկին , մարդ շատ աժան կերպով փիլիսոփայ պիտի ըլլար եթէ զըզարտութեան մ՛էութիւնը անդամ չունեցող սին տարածայնութիւնները արհամարհելուն համար այդ տիտղոսին արժանի ըլլար . . . : Մաթիլտ պէտք չունի հող ընելու իրեն այդ յիմարական խօսքերը . երկու խօսքով պիտի յիշեմ քեզ այն տրտմալի պարագաները որոնց չնորհիւ Պ . Լիւկարթօյին անունը դժբաղդաբար կրեցաւ մօտիլ տիկին Տը Լանգրիի անունին հետ : Այս մարդը , որ կին Տը Լանգրիին անունը կտրել ջանալու համար վատօրէն ելանց մտերմութիւն մը զոր իր բարեկամութիւնը գրեթէ բռնադատեր էր զիս ընդունելու : Պատասխանեցի այն վատութեան ինչպէս որ կը

պարտաւորէի պատասխանելու , քսան մարդու առջև երեսին տալով ստախօսութիւնը և երկու ապտակ . մենամարտեցանք . սուրովս վիրաւորեցի զան . հետեեալ օրն Անգլիա դացի ուր կը հրաւիրէին զիս բաւական ծանր շահեր : Մեկնելէս անմիջապէս ետք Մաթիլտ ալ Բարիզէն մեկնեցաւ իր ազգականուհին Իւրսիւլին տունը գալու և բացակայութեանս ժամանակ հօն մնալու համար . երբ Լոնտրայէն դարձայ , դացի գտայ զինքն և առնելով հոս բերի . ահա բոլոր Ճշմարտութիւնը , տիկին : Իսկ այն ծիծաղելի առասպելներուն նկատմամբ , զոր քեզ խմայնելու ծանրութիւնը կը կրեն և որոնց վրայ կը կարծես թէ պարտաւոր ես մեր ուշադրութիւնը հրաւիրելու , ես կըսեմ քեզ թէ անոնց համար սուտ են ըսելն անգամ աւելորդ է . այժմէն իսկ չէի խորհեր ատոնց վրայ եթէ Մաթիլտ բաւական տըղայութեամբ մը պահ մը չտրտմէր այն պատճառաւ : Բայց ներելի է իր այսպէս տրտմիլը . ընկերութեանց մէջ կը մանէ ան , իր անարատ և անմեղ սիրտը բնականաբար կը տպաւորի չնչին բաներէ որք ետքէն և ոչ իսկ իր զղուանքը պիտի գրգռեն : — Ապա Կօնթրան ինձ ուղղելով խօսքը՝ կարի կաթողին սիրով լի ձայնով մ՛ըսաւ :

— Ներէ՛ , խեղճ Մաթիլտ . Լիւկարթօյին հետ ունեցած աղետաւոր բարեկամութիւնս այս դժգոհութիւնն ալ կը պատճառէ քեզ , բայց յուսամ թէ վերջինն է այս :

Սաստկապէս յուզեց զիս Կօնթրանին այս պարզ և յարգական խօսքը :

Այս խօսակցութեան սկիզբէն ի վեր ազգականուհիս կերեար թէ խորունկ մտմտութեան լինի . իր դէմքին նշմարանքը բոլորովին փոխուած էր :

Օրիորդ Տը Մարան իր համարձակութեան հակառակ շփոթած էր . Կօնթրանին անտարբերութեան կամ մեղմութեան պատճառը հասկնալ կարենալու համար ինձի , Իւրսիւլին և էրիկիս կը նայէր ուշադիր . այս մեղմութիւնը իմ ալ հաւասարապէս զարմանքս և արգատահանքս կը գրգռէր , վասն զի էրիկս օրիորդ Տը Մարանին ինչ

ինչ խօսքերէն կրնար իշխանաճ վերաւորիլ :

Այս անմուռն զիտումէն ետք որ քանի մը մանրերկրորդ տեւց, հօրաքորս խորհուն կերպով կրկնեց .

— Լա՛ւ, Կօնթրան . . . կը համբերես և չես շփոթիր . արդէն բան մ'է այդ . շատ աղէկ կղզաս թէ իմ ալ բոլոր ուղածս է ամենեին չհաւատալ ինչ որ կը զրեն ինձ և պատասխանել՝ համարձակապէս ըսելով թէ սուտ են այս ամեն բաները . բայց միւս կողմէն ալ, ինչպէս կըսէ առակը, առանց կրակի մուխ չըլլար : Արդ քննե՛ք : Խօսքը մեք մէջ, ո՞վ կրնայ վառած ըլլալ այս չարաշունչ խօսքերու սոսկալի կրակը : Ի՞նչպէս կարելի է երեւակայել թէ ծանրաբարոյ և զղծնամիտ անձինք, վասն զի ինծի այս բաները դրողները ծանրաբարոյ և զղծնամիտ անձինք են, ուղեր են զուարճանալ Մաթիլիան զիշերով Պ. Լիւկարթօյին տունը դացած ըլլալուն առասպելը հնարելով, եթէ ասոր մէջ ձշմարտութիւն մը չըլլար : Ահրջապէս, տղա՛ս, դուն ամենէն աւելի աղէկ կը պարտաւորիս զիտնալ թէ՛ առաջին՝ այս Լիւկարթօն քեզի անպատուելու բան մ'ունեցաւ իր ձեռքը . երկրորդ՝ եթէ ունեցաւ՝ կարող է քեզի կործանելու այն միջոցէն զրկուիլ մի միայն վիհանձնական դործ մ'ըրած ըլլալու գոհունակութեան համար : Իմ մասիս կը խոստովանիմ թէ Լիւկարթօյին պէս միշտ կամակոր և չարագործ մարդու մը կողմէն այսպիսի վիհանձնական վարմունք մը եթէ ոչ ծիծաղելի գէթ խիստ դժուարին և տարակուսելի կը թուի ինձ :

Օրիորդ Տը Մարանին դժոխային չարասրտութիւնը իրեն կը ծառայէր զուցէ առանց իր զիտութեան :

Անկարելի էր աւելի անգթաբար զրդուել Կօնթրանին կասկածներուն ամենէն սաստիկը զոր ան կը պարտաւորէր ունենալ կեղծ լաւագորին իրեն տրուելուն մասին, կերեար թէ Լիւկարթօ կամովին ետ տուած էր այն նենգութեամբ լաւագիրը :

Թէև էրիկս չէր կրնար ինծի հետ այս խնդիրը յուզել, վասն զի կը կարծէր թէ իր այս աղետալի դործը բոլորովին անծանօթ է ինձ, սակայն զիտեր էի միշտ թէ Կօնթրան գաղտնի պատճառ մը

կընդհնարէր Լիւկարթօյին կողմէն այն թուղթին իրեն ետ տրուելուն մասին :

Օրիորդ Տը Մարան իմացած էր ամեն բան . դեռ չզիտէի : Սակայն կարծեցի թէ այս անգամ քարկութեան շարժում մը պիտի ընէ Կօնթրան :

Գլխիկ վախցայ տեսնելով որ էրիկս մի և նոյն անհող անտարբերութեամբ մտիկ կընէր հօրաքորս խօսքերը . Կօնթրան վեր ըրաւ ուսերը, ժպտեցաւ ինձ նայելով և պատասխանեց .

— Ատի ա՛լ ոչ զրպարտութիւն, ոչ ալ անմտութիւն մ'է, այլ առասպել մը, գերբնային բան մը : Լմեցա՛ւ, տիկին . նամակագիրներդ ուրիշ քանեք ա՛յլ չե՛ն իմացներ քեզ : Մե՛զք եթէ մինչև հող գալէն ետք կանկ աուեր են, քանի որ ատանկ գեղեցիկ ճամբու մը մէջ կը գտնուին :

— Զէ՛, անշուշտ դեռ չլմեցա՛ւ, դոչեց հօրաքորս ա՛լ չկրնալով զսպել իր կատղութիւնը, ըսի քեզ ինչ որ ամենէն յարդի անձերու համոզումն է . . . հիմա պիտի ըսեմ թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ այս համոզումներուն հետեանքը . . . : Շիտակը շատ հաճելի պիտի ըլլայ ձեզ այս հետեանքը : Թէև առասպել են, գերբնային բաներ են, կը գոչես, գուն և կնիկդ պարզապէս ամենուրեք մատով ցուցուելու և տասը բարենուդ միայն երկուքին առնուիլը տեսնելու անպատեհ և խաբար պիտի ունենաք : Ար զարմանա՛ս այս բանիս վրայ : Թերեւս ըսես հիմա թէ մոգութիւն մ'է այս . Թա՛կայն խիստ պարզ բան մ'է ըսածս : Հիմա կը համոզեմ քեզի այս մասին, միշտ իմ փանաքի մ'է ըսածս : Հիմա կը համոզեմ քեզի այս մասին, միշտ իմ փանաքի մ'է ըսածս : Զամ մասնաւոր . . . : Ասմ պիտի հաւտան թէ կինդ իր պատուով համեմատ . . . : Ասմ պիտի հաւտան թէ կինդ իր պատուով զոհեց քուկդ ազատելու համար, և դու, տղա՛ս, ապիրատ մը պիտի կարծուիս . . . կամ թէ պիտի հաւտան թէ կինդ Լիւկարթօն սիրելուն համար ընկրկեցաւ, հետևաբար անարժան կին մը պիտի կարծուի ան, և չմոռնամ ըսելու թէ նաև այս պարագայիս մէջ իբր մարդերուն յետինը պիտի սեպուիս, ըստ որում համբեմէջ իբր պիտի ըլլաս կնկանդ Լիւկարթօն սիրելուն՝ վասն զի կամ այդ բաժ պիտի ըլլաս կնկանդ Լիւկարթօն սիրելուն՝ վասն զի կամ այդ անպիտան մարդուն ստակ կը պարտաւորիս և կամ թէ կինդ իր բոլոր հարստութիւնը քեզ տուած ըլլալով աւելի քաղաքագիտական է

աւելի խնայողական պարտք մը կը սեպես չտեսնել ձեռքիս ա-
նոր Լիւկարթոն սիրելը .

— Իրաւ կըսես , տիկին . . . կը հաւտան այդ բանին , ըսաւ
Աօնթրան :

— Անշուշտ . այսպէս կը հաւտան ահա բարի մարդիկ , անմիաս
մարդիկ , վերջապէս բարեկամներդ . . . :

— Նա՞ն մեր թշնամիները , տիկին :

— Հա՛ , հա՛ , հա՛ , թշնամիներդ ուրիշ կերպով կը հաւտան : Ար
հաւտան անոնք թէ դուն և Մաթիլտ համաձայնած էք իբր տօնա-
վաճառի երկու դող : Եթէ այս ամուսիններուն մին ըլլար յան-
ցաւորը , կըսեն անոնք , կինն ըլլար կամ էրիկը , երկուքին մէջ
անհամաձայնութիւն պիտի ըլլար : Պատուաւոր կին մը չկենար ան-
պատիւ մարդու մը հետ : Ան կրնայ իր պատիւը զոհել էրիկինը
աղատելու համար , բայց զոհելէն ետք կը զատուի էրիկէն , եթէ
հետը մնայ , անոր մեղսակիցը կը ըլլայ . . . : Գարձեալ պատուաւոր
մարդ մը չկենար այն կնկան քով որ նախատած է զինքը : Այդ
մարդն եթէ ստակ չունի , հողը չէ , նախապատիւ կը սեպէ զոր-
կումներով ասորիլ քան թէ թողուլ որ մարդիկ կարծեն թէ ամօ-
թալի շահասիրութիւն մը զինքը շնատէր կնկան մը քով կը կեցնէ
. . . : » Արդ թշնամիներդ , այդ մարդասպան և իծանման լեզու-
ները ինչ պիտի հետեցնեն ձեր միասին և այդքան սիրով ասորի-
լը տեսնելով միշտ : Պիտի հետեցնեն թէ իրարու նկատմամբ ամեն
տեսակ դարձելի թողտուութիւններ կընէք :

— Վերջապէս . . . վերջապէս կը դուշակե՛մ ամեն բան , դուչեցի
օրիորդ Տը Մարանին խօսքը կտրելով : Ատելութիւնդ շատ հեռի տա-
րաւ քեզի , տիկին . դու ինքնին մատնուեցար քեզի հակառակ . . . :
Օրհնեալ ըլլայ Աստուած որ մեզի հալածող թշնամութեանց վա-
րդոյրը կը բանայ այսպէս :

— Ի՛նչ . . . ի՛նչ . . . : Խե՛նդ է սա սղտիկը . . . ըսաւ օրիորդ Տը
Մարան :

— Աօնթրան . . . Աօնթրան . . . կը հարցունէի իւրովի թէ ինչո՞ւ
եկած էր հոս այն որ սակայն հօրս քոյրն է . . . : Ինքն ահա կի-

ճայնէ քեզ ինչո՞ւ դալը . . . : Այո՛ . . . տիկին . . . հիմա կը հա-
կնա՛մ ամեն բան . . . : Զրպարտութիւններովդ կուզես մեր մէջ սոս-
կալի վէճեր յարուցանել և մեզի բաժնել . . . : Եւ իրօք , տիկին ,
քեզի համար դեղեցիկ յաղթանակ մ'եղած կըլլար մեր բաժանումը
. . . : Հապի՛ւ թէ տալի մը կայ կարդուելին , և բաժանում մը
զիս կամ Աօնթրանը մշանջենապէս կը կործանէր , վասն զի ամենէն
պզդալի տարաձայնութիւնները հաստատած կըլլար :

Օրիորդ Տը Մարանին ունեւորը հաքտելը տեսնելով համոզուեցայ
թէ ճիշդ զարկեր էի :

Սովորութեանը համեմատ հօրաքոյրս սկսաւ քահ քահ խնդալ
իր բարկութիւնը յայտնի չընելու համար :

— Հա՛ . . . հա՛ . . . հա՛ , որքա՛ն խնդուկս կը բերէ սա սիրելի
սղտիկին իր ենթադրութիւններովը : Գա՛ խե՛նդ , մի՛թէ ես իմ
կողմէ կը խօսիմ : Իբր բարեսիրտ և ուղղասէր ազգական , և այս
կէտը հաճէ շնորհալու , եկայ ըսելու ձեզ . սիրելի զաւակներս , ըզ-
գուշացի՛ք , ձեր վրայօք սա պէս կը հաւտան . . . : Սին տարաձայ-
նութիւն մը , շողակրատութիւն մը , խօսք մը չէ լսածս . այսպէս
համոզուած են ծանրաբարոյ և զգոնամիտ անձինք որոնց խօսքին
շատ կը հաւտան . . . : Հիմակ որ մարդիկ այսպէս կը մեկնեն ձեր
ընթացքը , քանի որ անկարելի է փոխել անոնց այս համոզումը . . .
քանի որ անպատիւ եղաք երէ՛ս-տէ՛ր . . . կամ գէթ երէ՛ս-տէ՛ր Քիլը .
. . . իբր լաւ և ուղղասէր ազգական եկայ ձեզի . . . : »

Աօնթրան օրիորդ Տը Մարանին խօսքը կտրելով ըսաւ .

— Տիկին , կարծեմ թէ մարդիկ իմ և տիկին Տը Լանդրիին փո-
խադարձ և յարատե սիրով ասորիլը մեկնելու շատ աւելի պարզ և
բնական միջոց մ'ունին , որ է հաւտալ թէ իբր պատուաւոր անձինք
կասորինք . թէ իրարու դէմ ամենեկին զանդատելու պատճառ մը
չունենալով սաստկապէս կարհամարհենք այն ամեն սոսկալի զրոյար-
տութիւնները , և թէ մեր երջանկութիւնը այս կամ այն անհիմն
զրպարտութեան համար չզոհելու չափ լսելք միտք ունինք : Այս
կարծիքը նաեւ հնարաղոյնը և ճշմարտաղոյնն ըլլալու առաւելութիւ-
նը ունի , և ասի ալ կարծեմ քիչ բան չէ : Սակայն ինչ և է

տիկի՛ն, Մաթիլտին հետ համամիտ չեմ՝ իր դիւրագործութեան և անվստահութեան մասին: Խեղճ պատանուհին արդէն այնքան տառապանք կրեց չարասիրտներէն որ իր փոքր ինչ կոյր սրտմտութեան մէջ պահ մը կըցաւ նաեւ քեզի իր թշնամիներուն հետը կարծել: Տարակոյս չունիմ թէ կը սխալի այս մասին: Դուն մեզ այդպէս խօսելով, ինչպէս որ խօսեցար, կը դրդուիս այն համակրութենէ զոր քեզ կը ներշնչեիք: Արեւմն շնորհք մ'եւս աւելցուր բարութեանցդ. խրատ տուր մեզ. ինչ կը պարտաւորինք ընել՝ համոզելու համար մեր բարեկամները թէ զըսարտութեան մը կը հաւտան բարեմտաբար և ապացուցանելու համար մեր թշնամիներուն թէ վատ են:

— Գեղեցիկդ իմ աղջականս, ըսաւ օրիորդ Տը Մարան կատողութեամբ, ա՛լ խրատ չեմ տար, ժամանակն անցաւ. բայց կը դուշակեմ և կը մարգարէանամ...: Արեւմն մտիկ ըրէ՛ ինձ, եթէ հետաքրքիր ես գիտնալու ներկան և ապագան: Չեր սիրուն և սղտի ընտանիքին մէջ ձեզմէ մէկը կը խարուի և կը զոհուի միամտաբար, միւսը խաբեբայ և դահիճ մ'է: Օրին մէկը հարկաւորապէս պիտի զատուիք, և այս օրը հեռի չէ այնքան որքան կարծէք թերեւս վասն զի զոհուողը վերջապէս պիտի զայրանայ...: Սակայն շատ ուշ եղած պիտի ըլլայ այդ բաժանումը, սիրելի զաւակներս: Մարդիկ ձեզի երկու մեղսակից սեպելու սովորած պիտի ըլլան, պիտի շարունակեն արհամարհել ձեզի...: Այդ բաժանումն որ դէթ կրնար ձեզմէ մէկին անունը աղատել ա՛լ լոկ նոր դանդաղ մը պիտի ըլլայ ձեզի դէմ: Երկու անառակ պիտի կարծուիք, մանաւանդ խիստ չարագործ անառակներ քանի որ կըցեր էք միասին ապրիլ շարունակ...: Այս ըսածս զարմանալի կերեւայ ձեզ... և ես լուսնոտի մը կերպարանքն ունիմ...: Լա՛ւ... բայց օր մը պիտի դաք ըսէ՛ք ինձ թէ սխալած չէի...: Բան մ'եւս ըսեմ, և ա՛լ գոցենք այս խօսքը...: Սա դարձելի յեղափոխութենէն այնքան խրաչեցան բարեկամներս որ դրեթ ոչ զոր կը տեսնէի և դրեթ տեղեկութիւն մը չունէի այս բաներուն վրայ: Սակայն երբ քանի մը տարածայնութիւններ հասան ականջս ասոնց վրայօք, աղաչեցի հօրեղայրդ՝ Պ.

Տը Վերսաղը և Պ. Տը Պլանդուրը որք երկու հին բարեկամներս են՝ դաղտնապէս դիտել, լուր և տեղեկութիւն առնուլ այս մասին և դրել ինձ այն ամեն բաները որոնց ըսուիլը պիտի լսէին կամ ըսուած ըլլալը պիտի իմանային...: Ահա անոնց նամակները... կարգա՛... պիտի տեսնես որ ես բան մը չեմ հնարեր իմ կողմէ: Հիմակ ա՛լ ասոր վրայ խօսք մ'անդամ չընենք...: Աւիսթ խաղանք եթէ կը հաճիք...: Եթէ Մաթիլտ շատ յողնած է, քեզի հետ մեռած կը ձեանանք, Խւրսիւլ...: Աքանչելի է այս ամենուն վերջը: Դու դոհ և համբերատար ես, գեղեցիկդ իմ աղջականս. աւելի՛ աղէկ, ես ալ բոլորովին ուրախ զուարթ եմ ասոր համար. պարծանք մ'է, յաղթանակ մ'է ինձ ատի. վասն զի, ըսէ՛ նա յիմ, ինչ է իմ ուղածս. անշուշտ ձեր երջանկութիւնը: Արդ ահա երկուքնիդ ալ որքան արհամարհուիք, այնքան աւելի երջանիկ էք...: Այդ ընթացքը շիտակը շատ աղէկ կարող կընէ զիս ձեր երանութեանը աշխատելու, այնպէս չէ: Արեւմն հնչակը շարժեցէք և թուղթերը բերել տուէք...:

Սենեակս ելայ թողլով որ Խւրսիւլ, Կօնթրան և օրիորդ Տը Մարան ուխտ խաղան:

Այս զբաղումը դէթ թոյլ կուտար անոնց լուռ կենալու այս ցաւալի տեսարանէն ետք:

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅՈՅՍ

ԱՄԵՆԱՍԱՍՏԻԿ անձկութեան մը մէջ էի. չդիտէի թէ Կօնթրանին հանդարտութիւնն իրական էր թէ կեղծ: Պ. Տը Մօրթանի պատուէրներուն հակառակ դարձեալ քիչ մնաց պիտի պատմէի էրիկիս այն աղետալի դիշերուն բոլոր իրողութիւնը:

Բայց մտածեցի թէ դուցէ Կօնթրանին մեծաւ մասամբ փափաքն էր կասկած չտալ ինձ այն աղետաւոր խարդախութեան մասին, և թէ այս փափաքովն աւերելութեան պէս այնքան տարբեր երեցած էր

օրիորդ Տը Մարանին յարձակումներուն : Ճանչնալով հօրաքոյրիս դժոխային չարասրտութիւնը, չէի կրնար ինքնին չխոստովանիլ թէ կը պարտաւորէի շատ վախնալ աշխարհիս չարասիրութենէն :

Այն սառնալի ցրտութիւնն որով Աօնթրան քանի մ'ամիս ընդունուած էր ընկերութեանց մէջ՝ կարծես թէ դողցես կարդարայնէր օրիորդ Տը Մարանին նախատեսութիւնները : Անհանգարտօրէն կուղէի գիտնալ թէ Աօնթրան իր սենեակը մանեկէն առաջ պիտի դաժարեօք սենեակս : Կուղէի ըսել անոր թէ որքան գոհ էի Իւրօիւլին մեկնիլը տեսնելով : Ազդականուհիս այս որոշումին պատճառն էր՝ ըստ իս՝ ոչ այնքան վեհանձնական զգացում մ'որքան այն վախը զոր կը կրէր կարծելով թէ իրեն ըրած սպառնալիքիս համեմատ դուցէ պիտի իմայնեմ էրիկին կասկածներս և թէ այսուհետեւ ասոր ալ անվատահոլութիւնը դրդուած պիտի ըլլայ : Այս մասին տիկին Տը Քիշիկի խրատներուն օրքան ծիշդ ըլլալը գիտեցի :

Ժամը տասնութէկի միջոցին Աօնթրան սենեկիս դուռը զարկաւ և մտաւ :

Այնքան կը վախնայի անոր գէմքին վրայ սպառնական նշմարանք մը տեսնելու որ դրեթէ անձկութեամբ իր երեսը քննեցի նախ և առաջ :

Վախս բոլորովին անհիմն եղաւ : Ընդհակառակն Աօնթրան ևս աւելի սիրազին և գորովալի կերպարանք ունէր :

—Ա՛հ, բարեկամ, գոչեցի, որքա՞ն չարասիրտ է եղեր օրիորդ Տը Մարան... : Հո՛ս դալ և ամենասոսկալի զրպարտութիւնները մեզ իմայնել թերեւ մեզի սաստկապէս զրդուելաւ և մէկ մէկէ բաժնելու պժղալի գիտաւորութեամբ... :

—Առանց իրօք հաւտալու քեզի պէս թէ այդ եղած ըլլայ հօրաքոյրիդ ճամբորդութեան նսրատալը կը կտրծեմ թէ չարչարելու մարդ մը չունենալուն համար փոքր ինչ կը ձանձրանար ան, և թէ յառաջուց դրեթէ տեղեակ ըլլալով հօրեղբօրս և Պ. Տը Պլանդուրի նամակներուն սխառնակութեանը հոս եկած է մեր մէջ երկպառակութեան այս հրդեհը արծարծելու համար : Իրաւունք ունիս Մաթիլըս, օրիորդ Տը Մարան կարծածէս աւելի չարասիրտ է ե-

ղեր : այսուհետեւ զինքը տեսնելու ամենևին պատճառ մը չպիտի ունենանք :

—Ա՛հ, բարեկամ, որքա՞ն բարի ես... : Եթէ գիտնայիր թէ որքա՞ն հաճութիւն կը պատճառէ ինձ այդ խոստումդ : Ես ի՞նչ անտի զգացած եմ կանխաւ թէ մեր վիշտերուն պատճառը միշտ օրիորդ Տը Մարանը պիտի ըլլայ :

—Բարեբաղդօրբ այս պարագայիս մէջ փոխանակ քնաս տալու աղէկութիւն ըրաւ մեզ դրեթէ առանց իր գիտութեան :

—Ինչո՞ւ և ի՞նչպէս :

—Կարգացի հօրեղբօրս և Պ. Տը Պլանդուրին նամակները, յայտնի է թէ մեր վրայօք խիստ սուտ և պժղալի տարաձայնութիւններ կան : չարամտութիւնը խիստ պարզ իրողութիւններէ օգուտ քաղած և անոնց ամենապժղալի երեւոյթ մը տուած է : այսպէս լսելով թէ Ղոնտրա գացեր եմ առնելու համար քանի մը թուղթեր որք կրնային երբորդի մը պատիւը ջնջել, ըսին թէ Ղիւկարթօ իր ձեռքը զիս անպատուելու միջոց ունէր : Չեմ ուզեր նաև խուղարկել թէ ինչ է այն որ դիշեր մը Ղիւկարթօյին տունը գացած և հոն մնացած ըլլալուդ ծիծաղելի առասպելին տեղի տուած է : գիտեմ թէ զղուանք կուտար քեզ ան : բայց յիրաւի խենդ եմ... : այս տեսակ խայտառակութեանց վրայ պահ մը խօսին իսկ քեզի անարդիլ է : Օրիորդ Տը Մարանին այս չարասրտութիւնը կրնայ մեզ ծառայել, այսինքն թէ ան մեզ կ'իմայնէ դէթ ինչ որ մեր թշնամիները կրսեն մեզի համար : Քանի որ իմացանք այս բաները, հիմա կը պարտաւորինք մանաւանդ քանի մը փոփոխութիւն տալ մեր նպատակներուն : հետեւաբար կարծեմ թէ կը պարտաւորինք շատ ոչ դառնալ Բարիզ եթէ սակայն կը հաւանիս այս կարծիքիս : օրինակի աղաղաւ կարծեմ թէ կրնանք տարիէ մը կամ տասնուհինգ ամիսէ ետք երթալ և մինչև անատեն հոս մնալ : քաղաքական դէպքերը պատուական պատրուակ մը պիտի ըլլան մեր բացակայութեան... : Ար ճանչնամ Բարիզը և աշխարհքս : վեց ամիսէն ետք մեր խօսքը լնող չպիտի ըլլայ : տարիէ մ'ետք այս ամեն խայտառակ զրպարտութիւնները բոլորովին պիտի մոռցուին... : Ընդհակառակն եթէ քանի

մը շաբաթէ ետք Բարիզ երթանք ինչպէս որ դիտաւորութիւն ունէինք երթալու, ինքզինքնիս պիտի գտնենք այս ընդհանուր յարաձակումին առջեւ որովհետեւ այնքան զարմանայիր թերեւս եթէ աւելի ազդէի ձանձնայիր աշխարհս... Գեղանի ես... առաքինի ես, Մաթիլտ... կը սիրես զիս, ընտրած ես զիս. արդ այդ գեղութիւնդ, առաքինութիւնդ, սէրդ, ընտրութիւնդ զօրաւոր պատճառներ են զրգուելու ամեն ատելութիւնները և ամեն նախանձները որք անշուշտ պիտի ուզեն չարաչար մեկնութիւններով հասկնալ թէ ինչ գաղտնի բան կար Լիւկարթոյին հետ ունեցած անցեալ յարաբերութեանցս մէջ... Եթէ մինակ ըլլայի, պիտի արհամարհէի այս քին տարաձայնութիւնները, բայց սարսափ է երջանկութեանդ հրակել, և մարդերուն ամենէն յանցաւորը պիտի ըլլամ եթէ քեզի նոքանոր միշտեթէ ազատ պահելու կերպով չշարժիմ, քեզի որ արդէն այնքան տառապեցար ինծի համար... Արդ ամեն բանէ աւելի խոհեմութիւնը, զգուշութիւնը մեզի կստիպէ անորոշապէս ՚ի կաթ թողուլ մեր դարձն ՚ի Բարիզ... Ըսէ՛, Մաթիլտ, համամիտ ես ինձ. կաղաչեմ, պատասխան տո՛ւր:

— Բայց, Աստուած իմ, կրնամ, զոչեցի անպատմելի ուրախութեան աւիւնով մը համակուած, կրնամ պատասխան տալ երբ զարմանքն և երջանկութիւնը սիրտս կը բախեն անհնարին սաստկութեամբ մը: Աստուած իմ, Աստուած իմ, միթէ կուզես խնայել զիս այսօր, Աօնթրան: Ըսէ՛: Ո՛հ, օրուան մը մէջ այդքան երջանկութիւն շատ է: Նորէն գտնել քու կաթոգին սէրդ, փոխանակ Բարիզ երթալու հոս մինակ և երկար ժամանակ քեզի հետ մընալու ստուգութիւնը ունենալը, նորէն կրսեմ, Աօնթրան, թէ շատ է... Այդքան չէի խնդրեր... Աստուած իմ:

Եւ չկրնալով արցունքս զսպել լացի, սակայն այս անդամ շատ քաղցր էր արցունքս:

— Ինչո՞ւ սղտիկ, ըսաւ Աօնթրան. բա՛րէ, զարմանքդ անադոքոյն յանդիմանութիւն մ'է, այլ սակայն շիտակը շատ արժանի եմ այդ յանդիմանութեան. երջանկութեան սովորութիւնդ բաւական ընդհատեցի, հետեւարար իրաւունք ունիս անակնունքի ուրախութեան

թեան արցունքով լալու լսելով ըսելս թէ կը սիրեմ քեզի և թէ երկար ժամանակ հոս պիտի մնանք...: Ո՛հ, նայէ՛ ինչ կրսեմ, ստակալի բան մ'է այդ...: Եթէ կը խորհիմ թէ պահ մը չքանչցայ քեզի, խեղճ հրեշտակդ ամենասիրելի...: Ինչո՞ւ արդեօք փոխանակ վայելելու մտքիդ ընտիր փափկութիւնը, հոգիիդ պաշտելի բարեսիրութիւնը թող տուի որ թմրի սիրտս մինչդեռ չլիտեմ ինչ կոշտ, ապուշ և անասնային կեանք մը վարելու տուեր էի ինքզինքս: Երա՞զ մ'է այս. իրողութիւն մ'է, ըսէ՛, ըսէ՛, բարի հրեշտակդ իմ պահապան: Ո՛հ, այո՛, հաճէ՛ ըսելու ինձ թէ Շանթիյեի մէջ քնացանք և Մարանի գղեակն արթնցանք...:

— Ո՛հ, ի՞նչո՞ւ այդպէս, քիչ մ'եւ խօսէ՛ այդ ամենաքաղցր և սիրելի ձայնովդ, ըսի էրիկիս տեսակ մը հիացումով երկու ձեռներս միացնելով: Ո՛հ, խօսէ՛ տակաւին այդպէս, չդիտես թէ ինչ փրկուէտ բաղսամոյն կը ծաւալեն իմ վրայ...: Ո՛հ, կը թուի ինձ Աօնթրան, թէ մեր զաւակը մեղմովին սարսեցաւ այս խօսքերէն. այո՛, այո՛, այն խեղճ սղտիկ էակն ուրախութեան ա՛լ, վշտին ա՛լ, ամեն բանի պիտի մասնակցի այսուհետեւ, ամեն բան պիտի զգայ...: Ուրեմն ծունկի վրայ շնորհակալ եմ քեզմէ իրեն և ինծի համար, զորովալի բարեկամդ իմ, շնորհակալ եմ այն երջանկութեան փոխարէն զոր կը սպասաւես ինձ...:

.

Այս խօսակցութեան հետեւը օրերը դիւթական և անընդհատ ուրախութեամբ մ'անցուցի. էրիկս անթերի կերպով խանդակաթ սէր, ուշադրութիւն և մեծարանք կը ցուցնէր ինձ:

Օրիորդ Տը Մարան իր չարասիրական նպատակներուն գրեթէ բոլորովին ՚ի դերեւ ելնելը տեսնելով չէր պահեր իր դժգոհութիւնը և մօտ օրէն մեկնելու պատրաստութիւնը կը յայտնէր, կեղծելով թէ Բարիզի վերջին լուրերը հանդարտած են զինքը:

Իւրսիւ ժամ առ ժամ էրիկին կսպասէր:

Ինձ արդէն տուած խոստումին համեմատ Իւրսիւ նամակ գրած

էր Պ. Սեշորէնին խնդրելով որ իր հետը Բարիւլ երթայ փոխանակ Մարան մնալու, ինչպէս որ ՚ի սկզբան որոշեր էին իրենց մէջ:

Այն օրէն ՚ի վեր ուր Խւրսիւլ օրիորդ Տը Մարանէն լսած էր այն զրպարտութիւնները որոնցմէ կը սպարտաւորէինք վախնալ, տարօրինակ փոփոխութիւն մը նշմարեցի սղղականութիւն ինձի և Աօնթրանին հետ ունեցած կերպերուն մէջ: Էրիկիս հետ ևս քան զևս ծաղրելով, հեղնելով և խորխոսալով կը վարուէր. իսկ երբ պատահաբար մինակ կը դառնուէր հետս, կը նեղանար, կը շփոթուէր, իր բեմնակի կը նայէր ինձ այնպիսի համակրութեան կերպով որու պատճառը չէի կրնար հասկնալ. շատ անգամ տեսայ որ պատրաստ էր կատարելալ վստահութեամբ հետս խօսելու եթէ գաղտնիք մ'ունենար ինձ հաղորդելու. ապա յանկարծ կանկ կառնուր:

Սակայն կարելի եղածին չափ կղզուշանայի մինակ դանուելու հետը:

Առաւօտեան ժամերս Աօնթրանին հետ կանցունէի:

Նախաճաշէն ետք երկար պտոյտներ կրնէինք կառքով, և այս շրջապայութեանց ժամանակ հազիւ քանի մը խօսք կուղղէինք իրարու. ապա կը ճաշէինք, իրիկունն ալ օրիորդ Տը Մարանին ուխտովը կանցնէր: Հիմակ որ անցեալը լուսաւորեց զիս, կը յիշեմ շատ մը բաներ զոր անատեն հազիւ կը նշմարէի, վասն չէի կրնար հասկնալ անոնց նշանակութիւնը:

Օրինակի աղաղակ, թէ և էրիկս անթերի սէր կը յայտնէր ինձ այն օրէն ՚ի վեր որ յանկարծ իմն եղած էր նորէն, սակայն սաստիկ մտածումի և մտատանջութեան մէջ կերեար:

Երբեմն մտապէս անլուր թարթափումներ ունէր. երբեմն ալ տարօրինակ, զրեթէ ցաւաղին զարմացման մը տպաւորութեան ներքե կերեար, իբր թէ վայրապար բնութած ըլլար անաղորոյն և զարմանալի գաղտնիքի մը նշանակութիւնը:

Ալ չերեցան իր անհնարին ուրախութեան աւիւններն որք առջի անգամայնքան զարմանք տուեր էին ինձ: Մանաւանդ թէ շատ անգամ դառն տրտմութեան նշմարանքով մ'իր գէմքին մթաղնիլը տեսայ:

Այս մասին երբ յայտնեցի անոր զարմանքս, քաղցրութեամբ սրտասխանեց:

— Աւան զի կը խորհիմ այն վիշտերուն վրայ զոր քեզ պատճառեցի:

Թէ և այս նշանները կը սպարտաւորէին տարօրինակ երեւալ ինձ, բայց չվրդովեցին զիս. Աօնթրան խիստ հոգասիրաբար և բարութեամբ կը վարուէր հետս. ևս քան զևս կը խօսէր ինձ դէթ տարիի մը չափ Մարան մնալու հարկաւորութեան վրայ, թէ՛ մեր վրայ յօք տարածուած խօսքերը մոռցուելու չափ ժամանակ անյնելու և թէ խնայողութեան համար որ հարկաւոր էր մեր նոր ապագային պատճառու:

Հետեւաբար կը կրկնեմ թէ չէի կրնար վախնալ Աօնթրանին տարօրինակ մտատանջութիւններէն. և այս մասին չէի կրնար հարցումս ներ ընել անոր՝ վախնալով թէ գուցէ կը նեղացնեմ զինքը:

Օրիորդ Տը Մարան թելադրուելով իր բնաղղումէն՝ որ զինքը կը դրդէր թշնամիներս սիրելու՝ գորովալի սէր մը կը ցուցնէր Խւրսիւլին. երկուքնին միասին երբեմն երկար պտոյտներ կրնէին հետի:

Հօրաքոյրս նախ կարծած էր անշուշտ թէ Աօնթրան Խւրսիւլը կը սիրէ. անոր Պ. Սեշորէնին հետ ըրած չարասիրական կատակները հաստատուելէն ինձ այս կարծիքն ունենալը. բայց կարծես թէ կը շփոթեին իր կասկածները տեսնելով այն համակրութեան նշանները զոր Աօնթրան կը ցուցնէր ինձ և այն ցրտութիւնը զոր Խւրսիւլ էրիկիս կը ցուցնէր:

Խւրսիւլ զրեթէ ամեն առտու սպարտէզին մէջ ման կուգար. նոյն միջոցին Աօնթրան հետս նուազ կածէր առաջուան սէս:

Աերջապէս եթէ ՚ի բաց թողում այն ձանձրոյթը զոր կղզայի մեր քովն ունենալով երկու անձեր որոնց մեր թշնամիներն ըլլալը դիտէի, Հանթիյի զեղեցիկ օրերէն ՚ի վեր երբեք այսքան կատարելապէս երջանիկ չեղեր էի:

Սակայն այս ձանձրոյթն ալ պիտի դադրէր. աստե՛ն մ'ևս, և ա-

Հա մինակ պիտի գտնուէի Աօնթրանին և մեր սիրոյն հետ :

Իւրսիւլ երկու օրն անդամ մը կանոնաւորապէս նամակ կը գրէր Պ. Սեշորէնին որմէ ընդունած վերջին գիրը կիմայնէր իրեն թէ գեկտեմբեր 13ին պիտի գայ :

Երբեք չպիտի մոռնամ այս թուականը :

Հասաւ այն օրը :

Թէև Պ. Սեշորէն խիստ ճշդապէս կը պատասխանէր իր կնկան նամակներուն, Իւրսիւլ երբեք օրէն ի վեր նամակ ընդունած չէր աւորմէ :

Իւրսիւլ ամենեին հոգ չէր ըներ էրիկին այս լուծիւնը, վասն զի Պ. Սեշորէն հարկաւ իմաց պիտի տար իրեն եթէ փոփոխութիւն մը կրած ըլլային իր նպատակները :

Ար պատրաստուէի դաշնակիս մօտիլ Աօնթրանին հետ, և ահա Պլօնատ գալով հարցուց ինձ թէ կրնայի՞ ընդունիլ Իւրսիւլը :

Մերժողական պատասխան պիտի տայի, բայց էրիկս թող չտուաւ ըսելով :

Այսօր կը մեկնի Իւրսիւլ. պարզ քաղաքավարութեան ձև մ'է ուղածը. ընդունէ՞ զան. ես հիմա կը գամ :

Թէև բոլորովին անհաճոյ էր ինձ այս տեսութիւնը, չվարանեցայ հետեւելու էրիկիս խրատին :

Իւրսիւլ ներս մտաւ :

Մինակ մնացինք :

ՓԼՈՒԹ Ժ.

ԶԻՂԶ

ԻԻՐՍԻԻԼ տրտում և ծանր էր :

—Մեր մէջ տեղի ունեցող իրողութենէն ետք, ըսաւ ինձ Իւրսիւլ, չկարծեցի թէ կը պարտաւորիմ մեկնիլ առանց քեզի տեսնելու և սրահ մը հետդ խօսելու... : Էրիկս այս առտու պիտի գայ. ժամէ մ'ետք թերևս անկարելի ըլլայ վերջին բացատրութիւն մը :

—Վերջին բացատրութիւն մը... ինչ հարկ կայ : Անօղուա է այն :

—Թերևս քեզի համար, ըսաւ Իւրսիւլ. դու իմ մասին ինքզինքդ մեղադրելու բան մը չունիս... մինչդեռ ես՝ առանց ամբշնալու կը խոստովանիմ թէ՛ մեծ անիրաւութիւններ ըրի քեզի դէմ... :

Իւրսիւլին նայեցայ անվստահութեամբ. իր կողմէն չէ թէ բարի զգացման այլ կեղծաւորութեան դարձ մը կը յուսայի :

Սակայն այնքան միամտաբար խաբուեր էի իրմէն որ ալ չէի վախնար առաջուան պէս տկար և վստահ ըլլալու :

Բայց բան մը զարմանք կը տար ինձ. աղղականուհիս ալ չէր կեղծեր այն մեղամաղձային և ցաւաղին կերպով զոր սովորաբար կը դորձածէր իբր իր ամենէն անդիմադրելի հրապոյրներուն մին :

Անտարբեր և հանդարտ կերպով մը կը կենար :

—Իրօք ինձի դէմ մեծ անիրաւութիւններ ըրի, ըսի. այդ անիրաւութիւնները չպիտի յիշէի քեզ այն միջոցին ուր կը զատուինք մէկ մէկէ. ամեն յարաբերութիւն, ամեն բարեկամութիւն դադրած է մեր մէջ. այսուհետև իրարու նկատմամբ օտարական պիտի մնանք : Թերևս օր մը պիտի մոռնամ ինձ ըրած գէշութիւնդ :

—Մի՛ սխալիր այս վերջին տեսութեան պատճառներուն մասին : Ըսաւ Իւրսիւլ. չեկած եմ խնդրելու համար քեզմէ որ մոռնաս ինչ որ խոստովանեցայ քեզ այն նախանձու նկատմամբ զոր միշտ ներքններ էիր ինձ և այն բնազդեցիկ ատելութեան վրայօք որ նախանձատութեանս հետևութիւնն եղած էր :

—Ուրեմն ինչ է այս տեսութեան պատճառը :

—Մտիկ ըրէ՛, Մաթիլտ. ինչպէս արդէն տեսար, մինչև հիմա զանազան կերպարաններ առի, օր մը արտասուող, հեծող և ինչպէս կըսես՝ իր ինչ ըլլալը չհասկցուած կին մ'երևալով. ուրիշ օր մ'ալ ամբարտաւան, հեղնասէր, անամօթաբար պչրասէր, և խիստ լրբենի նկատումներ : Նեցող մ'ըլլալով. այսօր էրիկիս դռն հիկ յօ՞ ժարութիւնները ողորելու խոնարհելով և՛ վերջապէս՝ երջանիկ ընեալով զան ինչպէս որ կրնայ և կուզէ ըլլալ... վաղը առանց խղճի

խոյթի խաբելով զան և ամենանհղալի երկդիմութիւն մը բանեցրեալով՝ երկիս զատելու համար իր մայրէն որ կը քամահրէր զիս . . .

Լաւ , բայց դիտնաս որ բնաւորութեանս այս արդէն այնքան զանազան տեսքը դեռ ոչինչ է հոգիիս դաղտնիքներուն քով , վասն զի ես շատ հակադէմ պատկերներ կը կրեմ , Մաթիլտ . . . ոհա ըսեմ քեզ թէ շուայլութեան , փառաւորութեան և շքեղութեան անչափ հարկաւորութիւն մ'ունիմ . այս փայլելու կիրքն այն աստիճան սաստիկ է սրտիս մէջ որ յամօթ իմ՝ կը խոստովանիմ թէ ծերերուն ամենէն զգուելին հետ անդամ պիտի կարգուէի սոյն կիրքս յագեցնելու համար . . .

Եկու տես որ քաջութիւն ունիմ դաւառը դիւղի մը մէջ թաղուած մնալու և հէք ու գոհիկ կեանք մ'անցունելու որպէս զի երկիս ժամանակ ունենայ իր հարստութիւնը աւելցնելու և զիս Բարիդի մէջ ապրեցնելու այն հոյակապ կեանքով զոր ես միշտ երազեր եմ և որու համար կարող կըլլայի ամեն բան զոհելու : Ար սիրեմ խրոխտաբար իշխելը , և կան բռնաւորական ու գրեթէ անասնական տիրապետութիւններ զոր կը սլաշտեմ : Բնութեամբ և հաշիւով կեղծաւոր եմ , երկդիմի եմ , բայց և այնպէս մերթ ընդ մերթ խելքի մտքի դէմ անկեղծութիւն մը կուգայ վրաս : Մէկ խօսքով ըսեմ , կարող եմ շատ գէշութիւններ և երբեմն ալ շատ աղէկութիւններ ընելու : Ո՛հ , չհաւատալու և արհամարհելու կերպով մը մի՛ ժպտիր , Մաթիլտ . . . այո՛ , շատ աղէկութիւններ ընելու . . . այս միջոցիս իսկ կրնամ ասոր ասպայոյցը տալ քեզ . անշուշտ այս աղէկութիւնը խառնուած է գէշութեամբ ինչպէս այն ամեն բաներն որք մարդկութենէ կախում ունին . . . : Բայց կարծեմ թէ աղէկութիւնը կը տիրէ . . . հիմա պիտի դատես դուն ալ . . . :

Ասկից ութ օր առաջ երկար խօսակցութիւն մ'ըրինք ուր խոստովանեցայ քեզ այն նախանձոտութիւնը զոր միշտ ներշնչեր է իր ինձ , այո՛ , սաստկապէս կը նախանձէի քեզի դէմ , վասն զի ծաղկահաս , գեղեցիկ , հարուստ ու խելացի էիր , վասն զի անդիմադրելի վայելչութիւն մը կուտայիր առաքինութեան և արժանապատուութեան , վերջապէս կը հրապուրէիր այնպիսի յատկութիւններով որք սովորաբար կիշխեն . . . բայց չեն դրաւեր . . . Գեղմէ աւելի կատար

եալ բան մը չէի տեսներ :

—Այդ շողորորթութիւնները . . . :

—Հաւատա՛ որ շողորորթութիւններ չեն ասոնք , Մաթիլտ . . . աչք քովս տեսայ քու հրապուրիչ զօրութիւնդ . . . տեսայ՝ դաւառաբնակ խեղճ և սլառաւ կնիկան մը հաճելի ըլլալու համար ջանքեր և սիրուն ջանքեր՝ ընելդ որոնց չափ իսկ հարկ չէ քսան լայնակի խելքը միտքը յափշտակելու համար . վասն զի դուն անդին բան մ'ունիս , որ է առաքինութեան հպտանքը ինչպէս շատ կիներ մոլութեան հպտանքը ունին . . . : Աւերջապէս անատեն ունէիր և դեռ ունիս այն ամեն ձիրքերը որոնցմէ զուրկ եմ ես . միայն թէ , Մաթիլտ , ասկից ութ օր առաջ կը նախանձէի այդ ձիրքերէն , վասն զի կը կարծէի թէ անոնք ամբարշտուան երջանկութիւն մը տուած են քեզ , բայց այս սօր . . . :

—Ի՛ . . . այսօր . . . ըսի Խւրսիւլին իր վարանումը տեսնելով :

—Այսօր դիտեմ դժբաղդ ըլլալդ . . . : Այո՛ , դիտեմ կիներուն ամենէն թշուառն ըլլալդ , և ա՛լ արիութիւն չունիմ նախանձելու քեզմէ այն հաղուադիւտ և փողփողուն յատկութիւններով համար . . . այս ալ բնաւորութեանս հակադիմական պատկերներուն մին է : ուղածիդ պէս հասկցիր :

—Քու սովորական կորովամտութիւնդ կը սխալի , ըսի Խւրսիւլին : վասն զի ճիշդ ութ օրէն 'ի վեր , քեզ այդքան կարեկցութեան արժանի երեւալէս 'ի վեր խիստ երջանիկ եմ , երջանկութիւն որու նման չը վայելած չէի . — Եւ հպարտօրէն շարայարեցի . — Երկիս երբեք այնքան մեծարանք և կաթողին սէր չունեցած էր իմ վրայ որքան ունի ութ օրէն 'ի վեր . . . :

—Ետքը պիտի խօսինք այդ մեծարանաց և կաթողին սիրոյ նք կատմամբ , ըսաւ ինձ Խւրսիւլ տարօրինակ նայուածքով մը : Խօս սինք նախ այն սլառաւուն վրայ որ ատելութիւնս և նախանձս դըժութեան փոխեց . . . համակրութեան կըսեմ , եթէ կը ներես որ ըսեմ . . . : Օրիորդ Տը Մարան , չգիտեմ ի՞նչ նպատակով , անշուշտ նախանձս աւելի զրգուելու նպատակով , հաճութիւն օնպեց ինձ դարձեալ չափանցօրէն նկարագրել երջանկութիւնդ մինչև այն օր :

ուր իմ առջև իմացուց քեզ այն ամեն զրպարտութիւնները որոնց նա հաստատեց ես. իր չարասրտութիւնը ճանչնալովս հանդերձ բանի մը նկատմամբ համոզուեցայ, այսինքն թէ աշխարհիս մէջ կիներուն ամենէն պարկեշտն և ամենէն ազնիւն ես, և թէ սակայն բարի անունդ եթէ ոչ կորսուած դէթ մշտնջենապէս արատուած է:

—Ար սխալիս... Ճշմարտութիւնը վերջապէս կը յայտնուի...

—Բա՛րէ, Մաթիլտ, մի խաբեր ինքզինքդ. սուտն և իրաւը դժբաղդաբար այնքան խառնուած են աշխարհիս անիրաւ դատումներուն տեղի տուող դէպքերուն մէջ որ դժուարին պիտի ըլլայ հերքել այն դատումները: Տարակոյսի մէջ ընկերութիւնը անտարբեր չմնար, այլ կը դատապարտէ. արդ կը տեսնեմ որ խիստ անդթաբար առերեմ այն առաւելութեանց վրէժը որոնց համար կը նախանձէի քեզի դէմ:

Մրտմաութիւն կը պատճառէր ինձ այն տեսակ մը կարեկցութիւնը զոր Իւրսիւլ իմ վրայ ունենալ կը ձեւացներ: Ի՞նչ գովեստները զայրոյթս կը դրդուէին. թէ և, բա՛բէ, բարի անուանս նկատմամբ Իւրսիւլին ըսածը խիստ ճշմարտանման էր, չէի ուզեր իր առջև խոստովանիլ և իրաւունք տալ իրեն:

—Ար հասկնա՛մ, ըսի ազդականուհիս, թէ ինչո՞ւ համար պէտք ունիս հաւատալու մարդկային արդարութեան այս տարօրինակ բաշխումին որ տարկեշտ կ'ընէր կաղարտէ: Բայց մի՛ աճապարեր յաղթանակելու. ազան կամ անազան իւրաքանչիւր որ իր արժանեաց համեմատ կը դատուի, թէ և դուն հակառակը կը յուսաս...: Ուրեմն պէտք չունիս ինձ մեղքնալու. իսկ իմ յատկութեանց դալով, այնպիսի նպատակ մ'ը վարձատրութիւն մը կենթադրես անոնց համար որ գովեստներուդ ամենն ալ հեղնութիւն է:

Իւրսիւլ անայլայլելի անխուովութեամբ մը կրկնեց.

—Հաւտա՛ ինձ թէ այդ յատկութիւններդ անկեղծօրէն կը դուրս գան, և գովելու քուն պատճառն ալ իրենց արժանաւոր վարձատրութիւնը չընդունած ըլլալն է: Իսկ այդ յատկութեանց համար նախանձիլը մտքէս իսկ չանցնիր... մեծ դժուարութիւն պիտի ըլլային ինձ անոնք, շարայարեց այն ժպիտով որ իրեն յատուկ էր:

Քեզի չափ տեսած չեմ աշխարհս, կրկնեց Իւրսիւլ. բայց դու ինչ կուզես ըսէ՛, երբէք չպիտի ճանչնաս զան այնքան որքան ես կը ճանչնամ խորհրդածութեամբ. համոզուած եմ ուրեմն թէ անունդ ամենատաստիկ հարուած մ'ընդունած է քու հանրայայտ առաքինութեանդ հակառակ:

—Տիկի՛ն...

—Թշնամանք մը մի՛ սեպեր այս կրկնութիւնը, Մաթիլտ, ո՛չ... ոչ...: Նայէ՛ ի՛նչ կըսեմ, կրկնեց Իւրսիւլ՝ պահ մը լուռ կենալէն ետք, զիս կիներուն ամենէն կեղծաւորը և ստախօսը կը կարծես. հետեւաբար հիմա ըսելիքս փոխանակ արդատահանքդ յուզելու անշուշտ պիտի բարկացնէ՛ քեզի. դարձեալ կեղծաւոր պիտի համարիս զիս. բայց հոգ չէ՛, այս պահուս ինձի համար կը խօսիմ և չէ թէ քեզի համար...: Արդ հիմակ որ գիտեմ այն սոսկալի վիշտերը զոր կրեցիր, հիմակ որ գիտեմ դեռ ի՛նչ վշտեր կրելիքդ... ահա կըսեմ քեզ, ո՛հ, յիրաւի կըսեմ, Մաթիլտ, թէ զրդշացած եմ... սաստկապէս զղջացած եմ այն գէշութեան համար զոր ուզեցի ընել քեզ... չեմ համարձակիր ըսելու... այն գէշութեան համար զոր ըրի քեզ:

Իւրսիւլ յուզուած և երերուն ձայնով մ'արտասանած էր այս վերջին խօսքերը. եթէ անվտաճութիւն չունենայի իր վրայ, պիտի հաւտայի իր խղճի տաղնապը. բայց այնքան կեղծաւոր և երկդիմի էր ըստ իս որ դառնապէս ժպտելով ետ հրեցի իր ձեռքը որ իմինս կուզէր բռնել:

—Մաթիլտ... չե՞ս հաւտար ինձ.

—Ո՛չ, անշուշտ հիմա պիտի սկսիս նաև արցունք թափել զիս համոզելու համար, այնպէս չէ՞:

—Արցո՞ւնք... ո՛չ, Մաթիլտ... ո՛չ... այս անգամ չպիտի արտասուեմ... վասն զի վիշտս այնքան սաստիկ և այնքան անկեղծ է որ քեզի հաւտայնելու համար այս վիշտս կեղծ արցունքի հարկաւորութիւն չունիմ:

Այս խոստովանութեան լրբութենէն շուարելով Իւրսիւլին նայեցայ զարմանքով:

Ինչ մեղքս պահեմ . . . այո՛ . . . այո՛ . . . կը խոստովանիմ . . .
եթէ նաև պարտաւորիմ ապուշ մը, խենդ մը սեպուիլ, կը խոստո-
վանիմ թէ այնքան անդամ խաբուած ըլլալովս և յոյսս 'ի գերե-
թելեւոյն հանդերձ, հակառակ իմ կամքի զիս յուզեց և դու շար-
ժեց Խրոսիւի դիմական կերպարանքը և իր արդահատալի նայուած-
քին անսահմանելի քաղցրութիւնը : 3

Եւս աւելի զարմանք տուաւ ինձ անոր այս կերպարանքը, վասն
զի ամենեւին նմանութիւն մը չունէր ազգականուհիս սովորական կեղծ
ձևերուն հետ :

Կարծեցի և դեռ կը կարծեմ թէ անատեն ճշմարիտ զգացումի
մ'ազդեցութենէն կը թելադրուէր Խրոսիւ :

Սակայն ուզեցի բոլոր զօրութեամբս դիմադրել այս տեսակ մը
կախարդութեան :

—Ո՛հ, գոչեցի, կիներուն ամենէն վտանգաւորն ես. թո՛ղ զիս,
թո՛ղ զիս Անօդուտ են զգացած ցաւերդ, եթէ անկեղծ են,
ամենեւին չեն մեղմեր ինծի դէմ ըրած սոսկալի անիրաւութիւններդ.
ուզեցիր երջանկութիւնս ջնջել Միամտաբար չխաբուեցայ էրիկիս
փկատմամբ բռնած խորամանկ ընթացքէդ, և Աօնթրան եթէ քեզի
դէմ չունենար այն արհա . . . :

Շատ խիստ կերեւար ինձ այս բառը, ուստի ուզեցի կիսատ թո-
ղուլ :

Բայց Խրոսիւլ ամբողջեց :

—Արհամարհանքը, ըսել կուզես, այնպէս չէ՞, Մաթիլտ . . . ը-
սէ՛ . . . ըսէ՛ . . . հիմա կրնամ . . . կը պարտաւորիմ ամեն բան ըսել
քեզմէ . . . :

—Ըսեմ ուրեմն, այո՛, չհրապուրեցիր էրիկս, վասն զի չկրցար,
չկրնալուդ համար շտուիր վերջին հարուածդ կնիկի մ'որ 'ի բնէ ան-
տի քու աղէկութիւնդ ուղած է միշտ . . . և զոր արդէն այնքան
դժբաղդ . . . այնքան անիրաւաբար դժբաղդ կը համարիս . . . եթէ
սակայն անկեղծ է հոգասիրութիւնդ :

—Լա՛ւ, կը խոստովանիմ թէ ճշմարիտ է ատի . . . կրկնեց Խրո-
սիւլ, այո՛, այն խօսակցութեան մէջ որու ներկայ էիր առանց իմ

դիտութեան կատարելապէս դիտէի թէ փոխանակ մարելու կարծարծէի
էրիկիդ տրիփը ինչպէս շինծու անտարբերութեամբս նոյնպէս և հեղ-
նութիւններովս և արհամարհանքովս :

—Տրիփը, ըսի ուսերս վեր ընելով արհամարհանօք, ա՛ն զգայ,
Աօնթրանը զգայ տրիփ մը քեզի համար. բայց չըսե՞ս թէ յօժա-
րութիւն մ'էր, անցողական քնածին հաճութիւն մ'էր այն :

—Տրիփը, կըսեմ, Մաթիլտ, վասն զի խնդիրը տրիփի մը վը-
րայ էր . . . կը լսե՞ս, վասն զի խնդիրը տրիփի մը վըրայ է :

—Տրիփի՞ մը վըրայ հիմա կը համարձակի՞ս ըսելու, կը հա-
մարձակի՞ս հիմա :

—Մի՛ կարծեր թէ երբէք կուզեմ անձնասիրութիւնդ վիրաւորել.
կուզեմ ծառայութիւն մ'ընել քեզ, Մաթիլտ, քեզ ըրած դէշու-
թեանս մատամբ իւրք դարման տանիլ, և փառք Աստուծու, այս
հատուցման ժամանակն արդէն անցած չէ :

Խրոսիւին ձայնն այնքան արժանահաւատ կերեւար որ կամեցողու-
թեանս հակառակ մտիկ ըրի իրեն լուին :

—Այո՛, կրկնեց Խրոսիւլ, դիտնալով կը զրգռէի էրիկիդ տրիփ-
դին սէրը : Արդ որովհետեւ իմ կողմէ մասնաւոր դիտաւորութեամբ
էր այս զրգիւրը, պէտք է որ վրդովում չսխառնուէ քեզ ինչ որ
կզգայի իրեն համար, բայց ոչ ինչ որ ինքը կզգար . . . ինչ որ տա-
կաին կզգայ ինծի համար :

—Ո՛հ, անարժան վարմունք մ'է, զրպարտութիւն մ'է ատի,
գոչեցի. ուրեմն ատո՞նք են մնաս բարեներդ. ասկից մեկնելով կու-
զե՞ս սոսկալի կասկած մը թողուլ սրտիս մէջ :

—Մաթիլտ, ինքզինքիդ մեղքնալով թո՛ղ որ խօսքս ըմբոսնեմ. է-
րիկս կրնայ շուտ մը վըրայ հասնիլ և անկարելի ընել այս խօսակ-
ցութիւնը . . . :

—Ինքզինքի՞ս մեղքնալով . . .

—Այո՛ . . . այո՛ . . . ինքզինքիդ մեղքնալով, դժբաղդ կին . . . :
Մտիկ ըրէ՛ ինձ և հաւտա՛. կը հաւանիմ վեհանձնութեան զգա-
ցումի մ'որ օր մը թերեւս պիտի միտնարէ զիս շատ մը յօւի գոր-
ծերու մէջ . . . ուրեմն մտիկ ըրէ՛ ինձ. եթէ ոչ քեզի, դէթ զա-

կիդ ապագային համար մտիկ ըրէ՛ :

— Ի՛նչ, գիտե՛ս... գոչեցի ապշելով, վասն զի միայն Աօն-
թրանին ըսեր էի այս դադանիքը :

— Այո՛, այո՛... գիտեմ՝ կրկնեց Խւրսիւլ, և այս պատճառը մա-
նաւանդ խղճիս տաղնապնէրը աւելցնելով զիս ստիպեց վարուելու ինչ-
պէս որ կը վարուիմ... :

Խւրսիւլ՝ պահ մը վարանումէ ետք՝ շարունակեց վար ընելով
աչերը և այլայլուն ձայնով մը.

— Կը յիշես անշուշտ այն ամենաբուռն խօսակցութիւնը զոր ըրինք
միասին, այնպէս չէ՞ :

— Այո՛, այո՛... Է՛, ի՛նչ կայ... գոչեցի անձկութեամբ,
վասն զի սիրտս չգիտեմ ի՛նչ պժղալի նախազգացումէ մը կը ճըն-
շուէր խորհելով թէ էրիկս այս կնկան ըսած էր դադանիք մը զոր
ինք և ես միայն գիտէինք :

— Չեմ ուզեր մեղադրել, կրկնեց Խւրսիւլ ևս քան զևս յուզուե-
լով. բայց վերջապէս այն խօսակցութեան միջոցին եթէ կոշտութեամբ
խոստովանեցայ քեզ այն նախանձը զոր միշտ ներշնչէր էի ինձ,
Մաթիլտ, դուն ալ անգութ եղար ինձի դէմ, երեսիս տուիր դադ-
տամետ յարաբերութիւն մը զոր երբեք չսկիտի խոստովանիմ. յան-
դիմանեցիր զիս նենգութեանցս համար, ասկից ՚ի դատ քեզի ալ կի-
նեաւ ամենէն երջանիկը կը կարծէի... կերպնում թէ անատեն...
դեռ չգիտէի կրած տառապանքդ... : Վասն զի, և այս կէտը ա-
ղէկ յիշէ՛, Մաթիլտ, վասն զի միայն այն օրն իրիկուն... իմացայ
օրիորդ Տը Մարանէն քու վիշտերու մէկ մասը... :

— Բայց յանձն Աստուծոյ խօսէ՛... խօսէ՛... է՛, ի՛նչ անցաւ
մեր խօսակցութենէն ետք : Բայց... այո՛, կը յիշեմ, անտառը դա-
յիր պտոյտ ընելու... :

— Ներէ՛, կաղաչեմ Մաթիլտ, ներէ՛... անտառը դայի էրիկդ
դանելու համար. պահնորդի անբնակ տունի մը մէջ ինձ կսպասէր
ուր ժամագրութիւն ըրած էր հետս :

Այս խոստովանութիւնն այնքան անակնկալ և այնքան սոսկալի էր
որ նախ չհաստացի :

Վասն զի անով վերջին յոյսս կը ջնջուէր :

Վասն զի պէտք էր հաւտալ թէ Աօնթրանին ութ օրէն ՚ի վեր
իմ նկատմամբ ընթացքը ստույթիւններու և կեղծադրութիւններու
հիւս մ'էր :

Վասն զի պէտք էր հաւտալ թէ Աօնթրանին ինձ ցուցուցած կա-
թողին սէրն ոչ այլ ինչ էր բայց եթէ քօղ մ'Խւրսիւլին հետ իր
համաձայնութիւնը ծածկելու համար :

Չէի կրնար, չէի ուզեր հաւատ ընծայել այս նողկալի ճշմար-
տութեան... : Ուստի այլ յայմէ գոչեցի.

— Աօնթրանին դէմ զրպարտութիւն կրնես. իր ծառաներուն մէկն
ըսաւ ինձ թէ էրիկս այն օրը որսորդութեամբ անցուց :

— Լա՛ւ, բայց այդ մարդն ըսաւ քեզ ինչ որ իր տէրն հրա-
մայած էր ըսել :

— Ուրեմն ճշմարիտ չէ՞ր որսի դացած ըլլալը. ուրե՛մն սուտ կը
խօսէր իր ծառան :

— Այո՛... այո՛... ներէ՛ ինձ Մաթիլտ : Մոլորուելով այն ա-
տելութենէն զոր ունէի քեզի դէմ, ուղեկով քեզմէ վրէժ առնուլէ-
րիկդ յափշտակելով... յանցաւոր եղայ :

— Կրսեմ թէ չեմ հաւտար խօսքիդ... կրսեմ թէ զրպարտու-
թիւն կրնես ինձի սոսկալի հարուած մը տալու համար :

— Մաթիլտ, արիութիւն ունիմ ճշմարտութիւնը քեզ իմացնելու,
թէ և ինձի համար կարի ամօթալի և քեզի համար ալ խիստ ցաւա-
լի ըլլայ այն :

— Աստուած իմ, Աստուած իմ, լսէ՛ թէ ի՛նչ կրսէ, գոչեցի
ձեռներս դէպ երկինք վերցնելով :

— Թողութիւն կը խնդրեմ, Մաթիլտ... վասն զի ետքէն երբ ի-
մացայ ո՛րքան դժբաղդութիւն կրած ըլլալդ, երբ ետքէն Աօնթրան
իմացուց ինձ թէ մայր ես, խեղճ թշուա՛ւ կլին... թէ մայր ես,
ո՛հ, այդ վիճակդ, մանաւանդ այդ վիճակդ զինաթափ թողուց զիս
... պժղացի ըրած յանցանքիս վրայ, խորհելով թէ հաւանք էի
չէ թէ սիրոյ, այլ դձուձ ատելութեան մը, վրիժաւութեան դար-
շելի զգացումի մը... :

—Աստուած իմ, ո՛ր Աստուած իմ, գոչեցի յանկարծ անուր
յուսահատութեամբ մը համակուելով. խելքս ա՛ռ... ա՛ռ խելքս
կամ կեանքս... : Ա՛լ չեմ կրնար... ա՛լ չեմ ուզեր աւելի տա-
ռապիլ :

—Մաթիլտ... Մաթիլտ... ներէ՛... կերդնում թէ անատեն
մտքէս անգամ չէր անցներ թէ ո՛րքան արժանի ես եղեր համակ-
րութեան, ամենագործալի բարեկամութեան... ասկից ՚ի զատ
պէտք է ամեն բան քեզ ըսելու համարձակութիւնը ունենալ... :
Ըսեմ ուրեմն անատեն ամենեւին չէի գիտեր էրիկիդ քեզի դէմ ու-
նեցած նողկալի անտարբերութիւնը. ոչ... բա՛րէ չէի կարծեր թէ
ինծի համար զղացած սէրը կրնար զինքն այնքան կեղծաւոր, անի-
բաւ և անպարտ ընել քեզի դէմ, վասն զի չգիտես իր նպատակնե-
րը... :

—Բայց զարհուրելի՛ բան մ'է ատի, գոչեցի, այս կինը կամո-
ւիլն անպատիւ եղած և հոս եկած է էրիկս ամբաստանելու : Բայց
ի՞նչ է ուրեմն այս կինը... : Ի՞նչ է էրիկս ալ... ի՞նչ եմ նաեւ
ես... : Ինչպիսի՞ կեանք է այս կեանքը... : Երա՞զ մ'է ասի :
Սոսկալի իրողութիւն մ'է : Եւ դու... դուն որ հոտ առջեւս կե-
ցեր ես և ինձ կը նայիս... ո՛վ կուզես եղիր... պատասխան տուր
... ո՛ւր եմ : Ա՛րն է ճշմարիտը : Ա՛րն է սուտը : Ի՞նչ. Աօնթրանին
ուրթ օրէն ՚ի վեր ինձ ցուցուցած անընդհատ սէրն ուրեմն ծուղակ
մ'էր, նախատական կեղծաւորութիւն մ'էր : Բայց ի՞նչ հարկ այս
կեղծաւորութեան... քանի որ կը մեկնէիր... քանի որ պիտի
մեկնիս... : Ա՛հ, քաոս մ'է այս ամենը որու մէջ խելքս կը մոլո-
րի և կը կորուսի... կը բանդադուշե՛մ, Աստուած իմ, կը բան-
դադուշե՛մ... դժա՛ ինձ... լուսաւորէ՛ զիս... Իւրսիւ, ահա
տե՛ս թէ ո՛րքան նուաստացայ, դժբաղդ եղայ. բաւական է այսքա-
նը : Տե՛ս, ահա ոտքդ ընկած եմ, Իւրսիւ... ոտքդ ընկած եմ :
—Յանուն Աստուծոյ, ելի՛ր Մաթիլտ... : Հիմա ես... ե՛ս
թողութիւն կը խնդրեմ քեզմէ :

—Ար ներեմ քեզ, կը ներեմ... բայց դէժ ըսէ՛ ինձ ճշմար-
տութիւնը, բոլոր ճշմարտութիւնը, որքան ալ սոսկալի կուզէ թող
ըլլայ... : Մայր եմ, ես իմն չեմ ա՛լ. եթէ շարունակուին այս

վիշտերս, գուցէ մեռնեմ զաւակս. կըսեմ թէ ա՛լ չեմ ուզեր
վիշտ կրել, ա՛լ չեմ ուզեր. եթէ Աօնթրան ալ զիս անարժանա-
բար խաբեց, զինքը ինձ վերածելու ամեն յոյս իսպառ սպուռ ջըն-
ջուած է... : Թո՛ղ այնպէս ըլլայ... ես ալ ըստ այնմ պիտի
վարուիմ... ա՛լ չպիտի տեսնեմ զինքը... մինակ պիտի կենամ
հոս, և երբ զաւակս ունենամ, տակաւին պիտի կրնամ երջանիկ
ըլլալ... : Հետեաբար, Իւրսիւ, ամենեւին մի՛ վախնար... ամենե-
ւին մի՛ վախնար... ամեն բան ըսէ՛... լսեցի՞ր, ամեն բան ան-
պատճառ. անկեղծութիւնդ կրնայ կեանքս ազատել... : Խօսէ՛...
Իւրսիւ... խօսէ՛... ՚ի սէր Աստուծոյ, ստոյգ բան մ'ըսէ ինձ,
ստոյգ բան մը, որքան ալ սոսկալի ըլլայ, հոգ չէ, ըսէ՛, լաւա-
դոյն է մահը քան թէ հոգեվարութիւնը... :

—Իսե՛ղճ կին... իսե՛ղճ թշուա՛ղ կին... ըսաւ Իւրսիւ, ձեռ-
ներովը ծածկելով իր դէմքը զոր արցունքը թրջած էր :

—Այո՛, թշուառ եմ, շատ թշուառ եմ, այնպէս չէ՞ : Ուրեմն
ա՛լ հիմա չես կրնար նախանձիլ ինծի դէմ... այնպէս չէ՞, զիս
դարձեալ հալածելը բարբարոսութիւն է... : Ինչպէս կը տեսնես
ասկից աւելի անբաղդ ըլլալն անկարելի է... այս էր քու ուզածդ
ալ... : Ատելութեան կիրքդ բաւական յաղեցա՛ւ ալ... :

—Մաթիլտ... ա՛հ... շատ է առած վրէժս... : Սոսկալի է
... սոսկալի է այս վրէժը... դժբաղդաբար բան մը չեմ կրնար ը-
նել անցեալին նկատմամբ... բայց կրնամ ապագային համար ընել
... : Աղէկ մտիկ ըրէ՛ ինձ... : Ահա քեզ նամակ մը զոր Աօն-
թրան գրեց ինձ. ահա նաեւ ինչ որ կը պատասխանէի անոր. ամեն
օր կուզէի յանձնել անոր այս նամակը. այս սրտասխանս չմեղմեր
յանցանքներս, բայց կը հաստատէ թէ կը յուսայի անոնց փոխա-
րէն հատուցում ընել. այս պատասխանին մէջ ինքզինքս այնքան
պժգալի դոյներով կը նկարագրէի որ քեզի նախատած ըլլալուս հա-
մար զղացած ցաւիս հակառակ մինչև հիմա վարաներ էի Աօնթրա-
նին յանձնելու այս նամակները որք այնքան ամօթալի են ինծի
համար... ահա այն նամակները... :

Եւ Իւրսիւ կը քուլած պահարան մը տուաւ զոր մեքենայաբար առի :

— Հիմա վերջին խօսք մ'ալ ըսեմ, Մաթիլտ. կրնայի չխոսա-
վանիլ քեզ այս անագորոյն գաղտնիքը, մեկնիլ գէպ 'ի Բարիդ...
և անթերի կուրութեան մը մէջ թողուլ քեզի... Բայց էրիկիդ
նամակը կարգալով պիտի տեսնես թէ ինծի համար մոլորազին տը-
րիփ մը կզգայ որու հետեանքը սարսուռ կուտայ ինձ...: Մինչև
հիմա խօսեցայ այն գէշութեան վրայօք զոր ըրի քեզ. հիմա ըսեմ
թէ ինչպէս կը յուսամ մասամբ խիք անոր դարման տանիլ...:
Ինծի դրած նամակովը պիտի խայտառակես էրիկդ, որ պիտի ըս-
տիսուի ոտքդ ընկնիլ և աղերսանօք ներումն խնդրել քեզմէ...:
...: Իսկ իրեն տուած պատասխանովս պիտի ապացուցանես իրեն
թէ ա'լ ամենեին չկրնար զիս տեսնելու յոյս ունենալ...: Նաև այն
պատասխանական նամակովս կրնաս անցեալին վրէժը առնուլ և ա-
պաղան ապահովել...: Եթէ նախանձու ամենաթեթև կասկած մը
տամ քեզ...: Ածնթրանին դրած նամակս Պ. Սեշերէնին զրկէ. ե-
թէ, Մաթիլտ, կուղես անցեալին վրէժը առնուլ, հիմակ իսկ է-
րիկիս յանձնէ՝ այս գիրը. ասով Պ. Սեշերէն ամենեին երկբայու-
թիւն մը չպիտի ունենայ յանցանքիս տարածութեան վրայ. կը ճանչ-
նամ էրիկս. թէ և կուրօրէն բարի և վստահ է ան, բայց մի և նոյն
կերպով անգութ պիտի ըլլայ ինծի դէմ, եթէ մասնուիլը ստուգա-
պէս իմանայ. ուստի պիտի արտաքսէ զիս, հայրս պիտի չուզէ
երբեք երեսո նայիլ, անոր և անօգնական պիտի մնամ և թշուա-
ռութեան գուրը պիտի զլորիմ այն ճոխութեան երազէն զոր կու-
ղեմ իրաւորել...: Եւ չգիտես թէ ինչեր կրնայ թեւադրել ինձ
թշուառութիւնը... Մաթիլտ: Ինչ և է, շարայարեց Իւրսիւ
գրեթէ հանգիստօր ձայնով մը, հարկաւ ճակատագրային և նա-
խախնամական բան մը կայ այս գէպին մէջ...: Եւ չէ՞ ֆրեյ Եր-
բէ...: այնքան սմանալով եմ որ պատիւս վտանգի ենթարկելու բան
մը չեմ ընէր. ըրած յանցանքս կրնար եթէ ոչ գաղտնի գէթ ա-
ռանց ապացուցի մնալ, այլ սակայն գրեցի այս նամակը որ կըր-
նայ կործանել զիս, այլ սակայն եկայ, կամովին քեզ յանձնեցի
զայն. ինչպէս կը տեսնես, ոչինչ կը բռնադատէ զիս այսպէս բոլորո-
վին իշխանութեանդ ներքեւ ընկնելու, ոչինչ, բայց եթէ անցեալին

նկատմամբ իզճի տաղնապնէրս, ազագայն համար բարի որոշուած
և արդարութեանդ վրայ կայր վստահութիւնս. վերջապէս ոչինչ կը
բռնադատէ զիս այսպէս վստահելու, ոչինչ բայց եթէ բնաւորու-
թեանս այն աղանդակ, անմեկնելի հակադատելի բնութիւն մին որոնց վը-
րայ կը խօսէի քեզ և զոր կը ծաղրէի, Մաթիլտ:

Այս պահաւոր ձեռքս բռնելով շուտիւ մնացեր էի:

Անխնամալի կը թուէր ինձ այս ազակածութիւնը, լըրութիւնը
որոնց հետ թերեւ տեսակ մը վեհանձնութիւն, վեհամութիւն կը
խառնուէր:

Իւրովի կը հարցունէի և գեւ. կը հարցունեմ թէ արդեօք Իւր-
սիւին այս խոստովանութիւնը կարի գծալային նեղութեան մը կար-
տադրուէր մասնաւոր դիտաւորութեամբ, թէ ինծի համար անա-
ղան հոգատարութեան զգացումէ մը կը թելադրուէր...:

Իշխանութեանս ներքեւ մտնել կը ձեռնէ՞ր էրիկիս սիրադրուծ
վարմունքն ինձ իմացնելով յուսահատութիւնս յետին աստիճան հաս-
ցնելու համար, կամ կուզէ՞ր անկեղծօրէն իրեն և Ածնթրանին
դէմ երաշխաւորութիւններ տալ ինձ ապագային համար...:

Իւրսիւին կը նայէի երկիւղով ու միանգամայն մի և նոյն չափ
զարմանքով և անվստահութեամբ:

Շանկարծ ձիւրու ձայն մը լսուեցաւ գալիքէն:

Պատկերու խոցս գեանայարկն էր. Իւրսիւ պատահանը վազեց,
վարապոյրին մին մեկուսեց, գալիքը նայեցաւ, ապա ըստ ինձ սրբ-
տառուչ պարզութեամբ որ կամեցողութեանս հակառակ զարմանքս
դրուեց:

— Մաթիլտ... էրիկիս կատքը գալիքը կը մանէ... կրնաս ամեն
բան ըսել և իզմէ վրէժ առնուլ այն գէշութեան փոխարէն զոր ը-
րի քեզ...:

Քանի մը ըտպէ լուռ կեցանք...:

Դուռս բացուեցաւ:

Իւրսիւ՝ քար կարելով՝ քայլ մ'ետ քաշուեցաւ:

Եկողն էր ոչ թէ էրիկն այլ իր կեսուրը: Տիկին Սեշերէնն էր որ
ներս մտաւ:

ՔԼՈՒԲ ԺԱՅՈՒՆ

ՊԱՏԻԺ

ՏԻՎԻՆ ՍԵՂԵՐԷՆ անշուշտ գերմարդկային զօրութիւն մը կը քաղէր այն պարագաներէն որք զինքը կը բերէին :

Մինչև անատեն ծերութեան և հիւանդութեանց պատճառաւ անոր ծուռելով և դժուարաւ քայլելը տեսեր էի . . . : Հաստատուն , համարձակ , գրեթէ շուտ քայլով մը յառաջեց մինչև սենեկին մէջ տեղը :

Կարծես թէ խորշոմները խոյս տուեր էին իր ճակատէն թող տալու համար որ հոն փողփողի տեսակ մը սպառնական դոհունակութիւն , տեսակ մը շանթարկութեամբ յաղթութիւն որ վեհաշուք և սոսա կալի նշմարանք կուտար անոր գէւքին :

Կրնար ըսուիլ թէ աստուածային վրիժառութեան մը վճիռը դործադրելու պաշտօնը առնելով պահ մ'իւնքն ալ բարձրացած էր իր զարհուրելի պաշտօնին չափ :

Ո՛վ որ տեսներ անոր բարձր և սեղ գիւրքը , անագորոյն ժպիտը և սուր նայուածքը , կը դուշակէր թէ իր զաւկին բուռն սիրոյն մէջնախառնած մայրը , յանցաւոր կնկան մը դոհուած մայրն անդութ ու թախութեամբ մը կը դար ահարկութեամբ վրէժներ լուծելու համար :

Երբ տեսայ այս տոգոյն կինը և ունեւոր երկայն զգեստները , այնքան սարսափեցայ որ մոռցայ ինչ որ պահ մ'առաջ անցած էր իմ և Իւրսիւլին մէջ :

Իւրսիւլին պէս ես ալ անմուռնչ կեցայ՝ իր կեսուրին առջև կախարդուելով :

Տիկին Սեղերէն գէպ երկինք նայելով դուչեց կիսահագագ ձայնով մը .

— Աստուած իմ , Աստուած իմ , մի՛ թողուր զիս . . . եթէ կը հաճիս , կամքդ մինչև վերջը կատարելու ոյժ տո՛ւր ինձ : Հաստ ու թախութիւնը շատ ուրախութիւն է . . . ինչպէս շատ վիշտը շատ վիշտ է . . . :

Եւ՛ իբր թէ բուռն յուզմունքի մը չկրնալով դիմանալ՝ պահ մը թիկնաթուռի մը յենարանը բռնեց իր խորշոմուտ ձեռքովը , ասպանայուածքով իբր թէ Իւրսիւլը թափանցապէս ծակելով դուչեց .

— 2է՛ի ըծե՛ր քեզ , թշուառական կին , թէ բարին Աստուած չարասիրտներուն դիմակը կը հանէ , և թէ ուշ կամ կանուխ կը պատժէ զանոնք . . . :

Ասքա իմ կողմն դառնալով շարայարեց .

— 2է՛ի ըսեր նաև քեզ թէ օր մ'այս կնիկէն պիտի պատժուիս յանցական դժութեանդ համար զոր ունեցար այս կնկան նկատմամբ . . . չէ՛ի՞ ըսեր ես թէ զաւակս ինձ պիտի դիմէ նորէն , և թէ անատեն ե՛ս պիտի ըլլամ իր միսթարութիւնը :

Թեկերը կուրծքին վրայ դրաւ խաչաձև՝ անողոքելի հպարտութեան արտայայտութեամբ մը գլուխը օրելով :

Կօնթրան եկաւ՝ հետն էին նաև օրիորդ Տը Մարան և մարդ մը զոր չէի ճանչեր :

— Տիկին , կրնամ դիտնալ թէ ինչ է այն որ ձեր այցելութեան պատիւը կը հայթայթէ մեզ , և ո՛վ է այն պարոնը որ ծառաներուս մէկին առաջնորդութեամբը բնակարանս եկաւ , և ձեր կողմէն զիս ուղեց , ըսաւ Պ . Տը Լանգրի :

— Պարոնը տղուս առաջին դորձակալն է , մինակ չէի կրնալ ուղեորիլ . տղաս ըսաւ անոր որ հետս գայ .

Ասքա տիկին Սեղերէն այն մարդուն ուղղելով խօսքը , ըսաւ .

— Ֆիրմէն , մինչև մէկ ժամ պիտի մեկնինք . դուրս ելիր և դուրս գէ դուռը :

Կօնթրան ինձ նայեցաւ զարմանալու կերպով մը .

Գործակալը դուրս ելաւ :

Էրիկս , օրիորդ Տը Մարան , տիկին Սեղերէն , Իւրսիւլ և ես մնայինք :

Կօնթրան և հօրաքոյրս չէին դիտեր այս տեսութեան սկիզբը , ոյլ սակայն կանխապէս կըղային թէ ինչիւրը ծանր գէպքի մը վերայ է :

Տիկին Սեղերէն հօրաքոյրիս ըսաւ .

—Ընտանիքէն էք, տիկին :

Օրիորդ Տը Մարան առանց պատասխանելու Իւրսիւլին կեսուրին նայեցաւ ամբարտաւանութեամբ, և նայուածքովն ինձ ցուցուց զան՝ իբր թէ հարցունէր այն կնկան ո՞վ ըլլալը :

—Տիկին Սեշըրէնն է, և հօրաքոյրս Իւրսիւլին կեսուրին ցուցընելով՝ շարայարեցի :

—Օրիորդ Տը Մարանն է :

Տիկին Սեշըրէն յիշելով այն դովեսաները, զոր իր տղան՝ բոլորովին խաբուելով հօրաքոյրիս բնաւորութեան մասին միշտ կուտար անոր, դէպ օրիորդ Տը Մարան մօտեցաւ և ըսաւ :

—Դուք ալ մերկններէն էք, տիկին... բարի անձանց կողմն էք չարասիրտներուն դէմ. ինչպէս ստէպ կրկնած է ինձ տղաս... ինձի պէս պարզասիրտ, ուղղամիտ և ամեն կեղծաւորութեան թրշնամին էք... ձեր ներկայութիւնն օգտակար է հոս. դատաւորներն որքան ալ շատ ըլլան, շատ չեն, վասն զի, յանցաւորները չեն սլակսիր :

—Թէև ամենեկն չեմ հասկնար, սիրելիդ իմ տիկին, թէ ի՞նչ ըսել կուզես դատաւորներովդ և յանցաւորներովդ, ըսաւ հօրաքոյրս, անշուշտ չպիտի կորուսեմ ասանկ գեղեցիկ առիթ մը՝ ըսելու համար ձեզ թէ աշխարհիս ամենէն աղւոր տղան է ձեր տղան. ասկից ՚ի դատ կը պարտաւորիմ խոստովանիլ նաև թէ իմ բնական պարզութեանս վրայօք ձեզ ըսած ամեն բաները աղւոր կերպով մը կը հաստատեն անոր սրամտութիւնը և կորովադատութիւնը : Փոխադարձապէս կը համարձակիմ յուսալ թէ ձեր վրայօք մեզ ըսածներն ալ ստոյգ են բոլորովին. հետեւեալ կը մնայ մեզ տարօրէն խնդակցիլ մեր հանդիպումին փոխադարձութեան վրայ :

Տիկին Տը Սեշըրէն օրիորդ Տը Մարանին նայեցաւ ուշադրութեամբ. դիտումի ուղորութիւնը կամ սրասեսութիւնը, կամ մայրական սրտի բնադդումն և կամ թէ հօրաքոյրիս հեղինակի ժպիտն իմացուցած էր անոր թէ սա կը ծաղրէ զինքը. ուստի պահ մը լուկենալէն ետք պատասխանեց հօրաքոյրիս՝ իր ձեռքին ցլամաւը շարժելով և զլուխը օրելով :

—Ոչ... ոչ... կը տեսնեմ որ մերկններէն չես և չպիտի ըլլաս բնաւ. նայուածքդ չարասէր է. տղաս քու վրայօք սխալած է ինչպէս սխալեցաւ ուրիշներու վրայ :

Օրիորդ Տը Մարան քահ քահ մը ձգելով գոչեց :

—Բայց ինձ նայէ՛, սիրելի տիկին, սքանչելի և ոչ այնքան ողորձ... մարդարէութիւններովդ Սիրիզլայի՝, հարցուկի նման բան մը կերեալս. սակայն ներէ՛ ինձ մի և նոյն կերպով դիտել տալ քեզ իբր թէ ճիշդ պարոն տղայիդ հետ խօսելու պատիւը ունենայի, թէ այդ մարդարէութիւնները փոքր ինչ անվայել են, ըստ որում ձեր հաշիւին համեմատ լաւ անձերու կարգէն չպիտի ըլլամ երբէք :

—Չգիտեմ թէ ի՞նչ է սիրիզլա մը, տիկին, բայց երբ ծաղրուիմ, կը հասկնամ ծաղրուիլս, ըսաւ տիկին Սեշըրէն հպարտութեամբ :

—Ճշմարիտ հաճութիւն մը պիտի ըլլայ յիշեցնել քեզ, սիրելիդ իմ տիկին, թէ Գիւմի սիրիզլան տեսաի մը ջատուկ էր որ սատանայական ձևերով և ամեն տեսակ զարմանալի շարժումներով ապստղան կը մարդարէանար :

Երբիս վախնալով Իւրսիւլին տեղումութենէն՝ որու նայելէ չէր դադրեր՝ տիկին Սեշըրէնին ուղղեց խօսքը և գոչեց :

—Տիկին, դարձեալ կը հարցնեմ, կրնամ դիտնալ թէ ի՞նչ բան է ձեզի տեսնելու պատիւը ունենալուս պատճառը : Տիկին Տը Վանդրի շատ խռոված կերեալ, հարօդ նոյնպէս շատ յուզուած կը թուի. աղաչեցիք զիս որ անմիջապէս քովդ գամ... ի՞նչ կանցնի ի՞նչ կայ. շնորհք ըրէ՛, ըսէ՛ :

—Մ՛հ, հիմա պիտի իմանար, պարոն, հիմա պիտի իմանար, ըսաւ տիկին Սեշըրէն :

Ար շարժարուէի. ինձ այնպէս կը թուէր թէ այս կինն Իւրսիւլին յոռի վարմունքին նկատմամբ անուրանալի ապացոյց մ'ունէր, բայց չէր փութար յառաջ բերելու զայն : Արծեա թէ անյադարար կը վայելէր վրիժառութիւնը և կուրախանար սոսկալի անձկու-

Թեամբ մը համակելով իր հարսը :

Իւրսիւլ իր սովորական անխռովութեան և յանդդոնութեան հակառակ՝ կարծես թէ ահաբեկ շուարած էր :

Ազգար թէ իր ամեն հրապոյրներն անկարող պիտի ըլլային համոզելու իր կեսուրը :

Ար խոստովանիմ թէ հակառակ ատելութեան այն պատճառներուն զոր կը պարտաւորէի ունենալ Իւրսիւլին դէմ, ուղեցի կարեկցիլ անոր առանց զսպել կարենալու այս զղացումս, մտածելով թէ պիտի կործանէր այն միջոցին ուր իր յանցանքին տաղնապը թերևս վեհ զղացում մը ներշնչած էր :

Տիկին Սեշըրէն յամբարար պահարան մը հանեց գրպանէն, ճիշդ այն պահարանին պէս զոր պահ մ'առաջ յանձնած էր ինձ Իւրսիւլ :

Այս կէտը դիտելս ա'լ աւելի գիւրին եղաւ ինձ, վասն զի այն պահարաններուն երկուքն ալ Իւրսիւլի սենեակը գրուած նամակի թուղթերէն էին, և վասն զի այս թուղթին գոյնը փոքր ինչ կապոյտ էր :

Հիմա պիտի տեսնես թէ ինչո՛ւ յատկապէս կը նշանակեմ այս պարագան :

—Ար ճանչնա՞ս այս նամակը, ըսաւ տիկին Սեշըրէն ահեղալուր ձայնով մ'և պահարանը Իւրսիւլին ցուցնելով :

Ապա աջ ձեռքին ցցամատը դէպ երկինք վերցուց և անաչառ արժանապատուութեամբ մը շարայարեց .

—Տե՛ս թէ ինչպէս Աստուծու մատը կայ այս իրողութեան մէջ . . . : Առջի ոճիւրիդ ասպոցոյցն էր նամակ մը զոր յանդդնաբար կորզեցիր իզմէ . . . : Երկրորդ ոճիւրիդ ասպոցոյցն ալ դարձեալ նամակ մ'է, բայց տէրը ուղելով որ միտքդ վրիժառու քայքայումի մը դատապարտուի, այս անգամ դուն ինքդ տղուս զրկեցիր նամակը :

Իւրսիւլ բան մը չպատասխանեց, մեռելի մը պէս գեղնեցաւ, դէպ 'ի քովս ցատկեց, քաշեց առաւ այն պահարանը զոր ինձ յանձնած էր և զոր տակաւին ձեռքս կը բռնէի, բացաւ, անգամ մը նայեցաւ արագապէս, ապա թող տուաւ որ գետինը ընկնի նամա-

կը, զլուխը իր կուրծքին վրայ ծռելով տխուր վհատութեամբ մը : Աղետալի սխալի մը զոհուելով թշուառ կիներ հասցէն սխալմամբ գրած էր :

Հետեւաբար էրիկին զրկած էր Աօնթրանին նամակը և ասոր գրած սրտասխանը . . . իսկ ինձ յանձնած էր Պ. Սեշըրէնին գրած նամակը :

—Արսեմ թէ Աստուծու մատը կայ ասոր մէջ, կրկնեց տիկին Սեշըրէն : Արսեմ թէ տէրն ուղեց որ անճրկութեամբ մը դիմակդ վար առնուի և կործանիս, դու որ այնքան խաբերայ և ճարպիկ ես . . . պահարանի մը վրայ անուն մը դրիր ուրիշ անունի մը տեղ . . . ա՛յս է միայն ահա կործանմանդ պատճառը : Ե՛ւ այս պարզ սխալումին շնորհիւ խեղճ զաւակս վերջապէս ճանչցաւ քու ի՛նչ ըլլալդ . . . տեսաւ որ Բուվրէյի մէջ ստուգապէս ներշնչուեր էի Տիրոջմէն երբ կըսէի . — «Աերդնում թէ յանցաւոր է այս կիներ . . . : Արտաքսէ զան . . . թէ և իր խայտառակութեան ասպոցոյցը չունենաս : » — Անատեն՝ առանց բաւական պատճառի պահանջելով տղայէս ինչ որ յիմարական զոհողութիւն մը կանուանէր ան, յիմար մը կը կարծուէի, այնպէս չէ՞. բայց Աստուած իր վրայ առաւ զիս արգարայնելու և մայրական բնազդումներուն անվրիպելի ըլլալը ասպոցուցանելու հոգը :

Եւ իրօք այս յայտնութեան մէջ ճակատագրային այնպիսի տարօրինակ աղէտք մը կար որ պահ մ'ամենքս խռովեցանք մեայինք :

Նախ օրիորդ Տը Մարան ըուծիւնը խղելով՝ Իւրսիւլին կեսուրին ըսաւ բիրտ ձայնով մը .

—Սիրելիդ իմ տիկին, 'ի սէր Աստուծու, որու ամեն պղտիկ դաղտնիքներն այնքան աղէկ դիտես, բացատրէ՛ մեզ նամակի սրահարաններու այդ աղւոր շփոթութիւնը . բարոյականութեան քարոզներդ շնորհք ըրէ՛ ուրիշին տո՛ւր, և ըսէ՛ մեզ թէ ի՛նչ կապացուցանէ ատի :

—Ամբարիշտ, չարասէր և անբարոյական ծերութիւնը միշտ դէշ օրինակներ կը տայ, կրկնեց Տիկին Սեշըրէն՝ օրիորդ Տը Մարանին նայելով ուղղակի, և շարայարեց խստիւ . —Հիմակ որ գիտեմ,

Թէ դուն դաստիարակեցիր այս երկու ծաղկահաս կիները, ալ չեմ զարմանար այս թշուառ կնկան ամբարշտութեան վրայ (Խրսիւլը ցուցուց), բայց զարմանք կուտան ինձ իր ազդականութիւն (զիս ցուցուց) առաքինութիւնները:

— Ի՞նչ է այդ, ի՞նչ է, դու չես օրիորդ Տը Մարան. բայց ինձ նայէ՛, բարեշուք տիկին, հաւանօրէն նախախնամութեան ընտանեւէր կիներ ըլլալդ խեղճ անձանց նկատմամբ այդքան անդուծ ըլլալու պատճառ մը չէ: Ի՞նչ պիտի ըսէիր դուն ալ, եթէ ես պախարակէի զաւակդ դաստիարակած ըլլալուդ համար այնպիսի ծիծաղաշարժ կերպով մ'որ արժանի էր իրեն պատահող այս իրողութեան: Ըսէ՛ նայիմ. բայց իրաւ ըսի, մի թէ ես քու վրայ կը թողում իր անպատեհ ամուսնութեան պատասխանատուութիւնը:

— Տիկին, կաղաչեմ, վերջ տանք այս վէճին, ըսաւ Կօնթրան տիկին Սեշըրէնին: Անհաւատալի բան մ'է ի՞նչ փափաքելդ գիտնալու անկարող ըլլալս:

— Կուզեմ, պարո՞ն, կնիկիդ կարգացնել այս նամակը զոր դու գրեցիր տղուս կնիկին...

Եւ նամակ մը յանձնեց ինձ:

— Կուզեմ պարոն քեզ ալ կարգացնել այն նամակը զոր այս կինը կը գրէր իբր պատասխան, վառն զի... Աստուած արդար է...: Պէտք է որ այս կինը հաւասարապէս քամահրուի թէ այն մարդէն որ միասին գործեց իր ոճիրը, և թէ այն մարդէն զոր անարժանաբար նախատեց:

Եւ Կօնթրանին ալ նամակ մը յանձնեց.

— Կուզեմ, պարոն, այս բողին ալ կարգալ նամակ մը զոր տղուս կը գրէ իրեն:

Ապա տիկին Սեշըրէն՝ միշտ անխռով մնալով՝ թեւերը կուրծքին վրայ առաւ խաչաձև, և մեզ նայեցաւ լռելեայն:

Էրիկս շուարեր մնացեր էր. կը հասկնար վերջապէս Խրսիւլին կացութեան որքան սարսափելի ըլլալը, և մանաւանդ թէ որքան վշտաբեկ պիտի տառապեցնէր զիս այս անակնկալ յայտնութիւնը:

Խրսիւլ՝ ամեն զգայութենէն զուրկ կարծես թէ ոչինչ կը լսէր,

ոչինչ կը տեսնէր:

Այս տեսարանն այնպիսի ծանր հանգամանք մ'առած էր որ օրիորդ Տը Մարան պահ մը մոռցաւ իր չարասէր հեղնութիւնը, և ստուգապէս ուշադիր երեցաւ:

Իսկ ես գրաւուած էի տեսակ մը տենդային զրգուածամբ որ քանի մը վայրկեանի համար տակաւին շինծու ոյժ մը կը տար ինձ, բայց կզգայի թէ չպիտի կրնամ երկար ատեն գիմանալ և թէ աղետալի դադանիքը դեռ չմեկնուած թերեւս ամեն զգացում պիտի կորուսէի...

Մինչդեռ Խրսիւլ իր մտմտութիւններուն էր, մինչդեռ Կօնթրան կը կարգարայն նամակը զոր Խրսիւլ գրած էր իրեն իբր պատասխան և զոր թշուառ կինը կը կարծէր ինձ յանձնած ըլլալ, ես կը կարգայի էրիկիս այն նամակը որ պատճառ եղած էր Խրսիւլին նամակին:

ՓԼՈՒԹ ԺԲ.

ՊԱՐՈՆ ՏԸ ԼԱՆԳՐԻ ԱՌ ԻԻՐՍԻԻԼ

«Ձէ՛, չէ՛, Խրսիւլ... չեմ կրնար հնազանդիլ հրամաններուդ...: Այն անցուսալի երանութենէն ետք՝ որով ողողեցիր զիս՝ ընթացքդ ա՛յնքան անմեկնելի... և զգացածս այնքան տարօրինակ է որ կը պարտաւորիմ գրել քեզ՝ քանի որ չեմ կրնար խօսիլ հետդ, քանի որ՝ անշուշտ՝ առ խոհեմութեան կերեայ թէ խոյս կը տաս այն ամեն հազուադիւտ առիթներէն ուր կրնամ մինակ տեսնել քեզի՝ մեկնելէդ առաջ: Արթմուն եմ, թէ կերազեմ, չգիտեմ...: Թերեւս պիտի օգնես ինձ իմանալու այս գաղտնիքը:

«Մարդս միշտ երջանիկ և հպարտ կըլլայ երբ կը վայելէ՝ այն կինը զոր հրաբորբոք սիրով մը կը սիրէ... այլ սակայն այն օրէն ետք... որ կը պարտաւորէր օրերուս ամենէն դեղեցիկն ըլլալ... հետեւեալ օրը համակուեցայ տխուր տրտմութեամբ մը զոր անըմբռնելի ընթացքդ ևս քան զէս կաւեցնէ...: Կը կրկնեմ քեզ, Խրսիւլ՝

սիւլ, թէ սրտիս մէջ տարօրինակ բան մը կանցնի, որմէ կը զարհուրիմ . . . հողիս չարչարող խորին և բուռն յուզմունք մ'այժմէն կզգայնէ ինձ թէ կենացս ամենէն մեծ դէպքը պիտի . . . պիտի կատարուի . . . :

«Քու վրայ ունեցած տրիփս անփոփոխելի է . . . ճակատագրային է . . . վասն զի անսահման և անել է . . . անփոփոխելի է, ճակատագրային է, վասն զի իմ վրայ ունեցած սէրէդ հազարապատիկ աւելի սէր ունիմ քու վրայ . . . : Առաջին անգամ զիս նուաճող կինը դո՛ւն ես . կը խոստովանիմ թէ քու քով բոլորովին ստորին ըլլալս կզգամ . . . : Արսէիւր թէ բո՛նակալ մը կամ գերի մը կուզես . . . : Լա՛ւ, ահա ունիս գերի մը . . . կոյր, համբերատար և հնազանդ գերի մը . . . :

«Աստիճանաբար ըսելու քեզ ասի . . . այլ սակայն կըսեմ, վասն զի կը յուսամ թէ այս խոնարհ անձնուրացութեան առջև զինաթափ պիտի մնայ այն անգութ հեղնութիւնը որ զիս հալածեց կարծեմ նաև հեշտաբոյր երանութեան մէջ որ մինչև հիմա հետեւեալ օր չունեցա՛ւ . . . : Այո՛, թուեցաւ ինձ թէ այն օրը քուկդ էի և թէ իմ չէիր . . . : Նայուածքիդ մէջ կար չէ թէ սէր, չէ թէ հեշտութիւն, չէ թէ խղճի տաղանապ . . . այլ չգիտեմ ի՞նչ քինալի յաղթութեան, անամօթ տիրապետութեան, անադորոյն հեղնութեան նշան մը . . . : Ինձ նայէ՛, Իւրսիւլ, եթէ հաւտայի սատանային, եթէ հաւտայի թէ հոգիներ կը բռնան, ինչպէս որ կըսեն, անոր պիտի տայի քու արհամարհական և սէդ նայուածքդ երբ դժոխային հրապոյրներուդ զօրութեամբը մշտնջենապէս իշխանութեանդ տակ կընկնի տարաբաղդ մը :

«Այս բաղդատութիւնը յիմարական և այլանդակ կերեայ քեզ . դուցէ կը խնդաս անոր վրայ . . . անդո՛ւթդ հեղնապէր . կը կարծես թէ կատակ կընեմ . . . սակայն անկատակ է, ճշմարիտ է այս բաղդատութիւնը . . . որ իրական այլ անսահմանելի զգայութիւն մը կը մեկնէ որքան որ կընայ մեկնուիլ այն . . . : Այո՛, այն օրէն ՚ի վեր ա՛լ իմ չէ հողիս . . . ա՛լ իմ չէ՛ . . . : Հրեշտակ կամ սատանայ, դո՛ւն ես անոր տէրը . . . ի՞նչ պիտի ընես այս հողին . . . :

«Խենդի, ապուշի բան մ'է այս, բայց կը թուի ինձ թէ սիրաս ա՛լ չբախեր իմ կուրծքիս մէջ, այլ քուկինի՛դ, քու սրտիդ մէջ կը բախէ . . . : Ինձ նայէ՛, Իւրսիւլ, սարսափելով կը տեսնեմ որ մինչև հիմակ երբեք չսիրած եմ եղբր . . . : Անհամ խօսք մը մի համարիր ասի, Իւրսիւլ . եթէ ուզէի տհամութիւններ հիւսել, չպիտի գրէի քեզ այսպիսի դառն և տրտմալի խօսքեր որք քու քով ամենևին օգուտ մը չունին ինձի համար, որք ձանձրալի և այլանդակ են և որք արդէն զիտցածդ կիմացնեն քեզ, վասն զի ինքնին գիտես իմ վրայ ունեցած ամենակարողութիւնդ :

«Զէ՛ . . . չէ՛ . . . կը կրկնեմ թէ մինչև հիմա երբեք չսիրած եմ կին մը . միշտ հաւտացեր եմ և տակաւին կը հաւտամ թէ իր կենացը միակ և ճշմարիտ սէրը զգացող մարդը կը պարտաւորի կանանց տպաւորութիւններուն նման տպաւորութիւններ կրել, նմանութիւն որ անոնց ունեցած ամենէն աւելի փափուկ, վեհերօտ, հըռ և անվստահ հանդամանաց նկատմամբ է . . . : Արդ ահա ես ալ մի և նոյն տպաւորութիւնները կը կրեմ քու քով, Իւրսիւլ . . . և ահա այսպիսի բան մը կենացս մէջ բնաւ չզգացեր եմ . . . : Գպրոցի աշակերտ մ'անդամ չխոստովանիր այսպիսի բան մը . ես խոստովանելովս քեզ անբաւ առաւելութիւն մը կը տամ իմ վրայ . . . բայց ինչո՞ւ կուռիմ . մինչև հիմակ ի՞նչ օգուտ քաղեցի կուռելով անձնասիրութեանս դէմ այն օրէն ՚ի վեր որ այնքան նոր դէմքով մ'երեցար ինձ և այն երկար խօսակցութենէն ՚ի վեր զոր կը լսէր կինս : Այն օրէն ՚ի վեր, ուր սակայն խիստ անգթաբար հեղնեցիր զիս, ինչո՞ւ յանկարծ ամենէն մոլեղին տրիփի մ'ամեն հանգամանքը ստացաւ այն յօժարութիւնը զոր կզգայի քեզի համար :

«Ինչո՞ւ հրապուրուեցայ չէ թէ յատկութիւններէդ այլ սկզբունքներուդ յանդիմութենէն և ժպրհութենէն, մտքիդ կայծարձակ հեղնութենէն, այն հրաբորբոք ճարտասանութենէն որով այնքան հեշտաբար կը նկարագրես սիրուած մարդուն մօտենալովը զգայութեանց վեր ՚ի վայր շրջիլ . . . :

«Նայէ՛ ի՞նչ կըսեմ, Իւրսիւլ, բան մը կը մտածեմ որ սոսկալի է . բայց պէտք է որ ամեն բան ըսեմ քեզ . գիտե՞ս թէ ինչո՞ւ

այնքան դժբաղդ, այնքան անհանդարտ և այնքան վշտաբեկ կը թուղու զիս վայելումը. ինչո՞ւ այս վայելումին շնորհիւ չունիմ քու վերայ այն իշխանութիւնը, այն տիրապետութիւնը զոր միշտ կը տայ այն. վերջապէս կը կրկնեմ թէ ինչո՞ւ ես քուկդ եմ առանց դուն ալ իմն ըլլալու. վասն զի կը սարսռիմ հաւատալու... գրելու... վասն զի... կարծեմ թէ դուն... չզիջար ոչ սիրոյ արըշուածեան, և ոչ ալ զգայութեանց գրգռման... կրնայ ըսուիլ թէ ինծի չը զիջար այլ դադանի ազդեցութեան մ'որ անծանօթ է ինձ:

«Ա՛հ, երբէք չպիտի գիտնաս թէ որքան սոսկալի ցաւեր, սիրաբորբոք փափաքներ, փողփողուն և զուարթադին յոյսեր ձգեցիր ինձ. չգիտես թէ ի՞նչ բան է խրովի ըսելը. Սյս կ'ինը որ ցանկութեանց ամենէն հրաբորբոքը կը ներշնչէ մարդուս, վայելցի ես առանց վայելելու... ամեն իրաւունք ունիմ անոր վրայ, առանց սակայն իրաւունք մ'ունենալու... օր մը... այս կ'ինն անձնատուր եղաւ ինձ այնքան անհողութեամբ և արհամարհանօք որ լոկ յուսահատութիւն և դառնութիւն կ'զգամ...: Ի՞նչ էի ուրեմն. ի՞նչ եմ քու առջև. խաղալի՞կ եղայ: Եթէ չես սիրեր զիս... ինչո՞ւ ըրիր այն շնորհները. մի՞թէ ուզեցիր ապացուցանել ինձ թէ այնքան առ ոչինչ էի քու առջև որ կրնայիր ամեն բան անսպասի շնորհել ինձ օր մը, և հետեւեալ օրը մոռնալ ըրած շնորհդ առանց ինքզինքդ և ոչ իսկ կարմրելու ստիպում լարծելու...: Ա՛հ... ո՛չ... կը խոստովանիմ թէ չկայ հռոմայեցի կայսրուհի մ'որ անհնարին արհամարհանքովք քեզի չափ յանդիմարտ հաստատած ըլլայ թէ գերի մը մարդ մը չէ...:

«Այն օրէն 'ի վեր վայրապար կը ջանամ անթափանձելի դէմքիդ վրայ սիրուէտ յիշատակ մը նշմարելու...: Մի՞թէ կեղծաւորութիւն, հաշիւ, անզգայութիւն կամ խոհեմութիւն մ'է այդ: Գէմքիդ վրայ ոչ այլ ինչ կերեայ... բայն միայն խրոխտ հեղնութիւն կամ անտարբերութիւն...: Ինչո՞ւ այսպէս կը վարուիս հետս: Մի՞թէ սիրողդ չեմ: Մի՞թէ դադրեցայ սիրողդ ըլլալէ: Ուրեմն դժոխային և անլուր պշրասերութեամբ մը մի՞թէ ուզեցիր ամեն հրապոյրներդ ցուցնել ինձ... որպէս զի ևս աւելի կատաղութեամբ ցաւելով միտքս

բերեմ զանոնք:

«Աստուած վկայ, չկրնար տեսլ այս բանը: Ինքզինքիս չեմ հաւատար, բայց յուսաբեկ սիրոյս...: Իմ մասիս պիտի կրես այն հեշտալի յուզմունքը որու վրայ կը խօսիս այնքան սիրամառ խօսքերով, լսեցիր, Իւրսիւլ...: Պիտի ներշնչեմ քեզ տրիփին ամեն ուժգնութիւնը...: Եւ անատեն... ո՛հ, քանիօ՞ն գեղեցիկ պիտի ըլլաս: Յիրաւի այս յոյսը միայն արիւնս կեռացնէ... խեղքս միտքս կառնու...: Իւրսիւլ, Իւրսիւլ, քեզմէ սիրուելու համար ոչինչ ծանր պիտի դայ ինձ, ոչ անձնուիրութիւնը, ոչ զոհողութիւնը, ոչ խայտառակութիւնը... և եթէ համարձակէի՝ ոչ ալ ոճիրը...:

«Եւ երբ կը խորհիմ որ եթէ հեշտաբոյր և սիրագրդիւ գեղեցկութիւնդ մինչև մոլեգնութիւն կը գրգռէ սէրը, փողփողուն և համարձակ միտքդ ալ կը յափշտակէ, կը նուաճէ և կը դրաւէ ընդ միշտ...:

«Եթէ սիրէիր... ո՛հ, եթէ սիրէիր, մի՞թէ աշխարհիս մէջ քեզմէ աւելի գիւթական սիրուհի մը պիտի կրնայ ըլլալ: Քեզի բան մ'ըսեմ, Իւրսիւլ. խենալս կը դայ խորհելով թէ սիրոյ շնորհիւ դու հլու և անձնուէր պիտի ըլլաս, դու որ այնքան վէս, ծաղրասէր և անկախ ես, բայց հլու, սիրուն և անձնուէր պիտի ըլլաս այն պաշտելի հրապոյրով զոր միայն դուն ունիս և ոչ թէ ուրիշ կ'իններուն կերպովն որք մարդս կստիպեն եթէ ոչ ատելութիւն, գէթ արհամարհանք կամ անտարբերութիւն զգալու իրենց սիրոյն, անձնուիրութեան և հլութեան դէմ, վասն զի այդ կանանց տկար և վտիտ բնաւորութիւնն է այս ժխտական յատկութիւնները իրենց տուողը...:

«Վերջապէս գառնուկին քաղցր և վեհերոտ ըլլան ի՞նչ օդուտ ունի ինձ. ի՞նչ արժէք ունի այն: Բայց թող յովազը վեհերոտութեամբ և զգուսնօք դայ և ոտներուս քով սողայ, անատեն, ո՛հ, անատեն, աննման երանութիւն մը, հպարտութիւն մը, յաղթանակ մը կ'զգամ...:

«Իւրսիւլ... Իւրսիւլ... կը կրկնեմ թէ պիտի սիրես զիս, սըր-

տիս արագ բախումներէն կզգամ թէ պիտի սիրես զիս որքան որ կուզեմ սիրուիլ քեզմէ . . . : Ո՛հ , պիտի կրնամ ստիպել քեզի որ սիրես . . . : Այո՛ . . . : յուսաբեկ սէրն անձնուիրութեան զօրութեամբ հարկաւորապէս կը ներշնչուի . . . : պիտի ներշնչուի նաև քեզ : Աոյր և ծաղրելի յանդգնութիւն մը մի՛ սեպեր այս խօսքս . . . : Տրիփիս սաստկութիւնը իսկ կը տայ ինձ այս համարձակութիւնը :

«Սակայն երբեմնակի կը յուսամ , կերեակայեմ թէ արտաքինան հողութիւնդ խաղ մ'է՝ նպատակ ունենալով բոլորովին պատրել կինս և անոր ևս աւելի կուրօրէն հաւտացնել այն դարձը զոր կըզգամ իրեն համար . . . : Բայց ո՛չ , կրնայիր խօսք մ'ըսել ինձ , կըրնայինք համամտութեան նշանով մը խօսքը մէկ ընել քեզի հետ , այլ եկու՛ր տես որ այն անաղորոյն ու միանգամայն հեշտաւէտ օրէն 'ի վեր մասնաւոր ջանք ըրիր զգուշանալու քանի մը սակաւագէտ առիթներէն զոր կրնայի ունենալ հետդ առանձնակի խօսելու . . . : Ո՛վ զիտէ , թերեւս չյաջողիմ այս նամակն անգամ յանձնելու քեզ :

«Տարօրինակ , անիմանալի՛ կին : Եթէ անուղղակի ակնարկութեամբ մը մեր սիրոյն վրայ խօսիմ հետդ , հեղնութեամբ մը կը պատասխանես ինձ : Բայց աւելի տարօրինակ բան մ'ալ կայ . կնկանս երկիւղ և ատելութիւն կը ներշնչես , ինչպէս որ զիտես , բայց այն օրէն 'ի վեր որ թշնամանցիր զան , սրտառուչ հողասիրութեամբ մը անոր նայիլ կը ձեւայնես : Խղճի խա՞թ մ'է այդ . ոչ , դու երբէք խղճի տաղնապ չպիտի ունենաս , մանաւանդ որ , բա՛րէ , ինչ բանի համար տաղնապի խիղճդ : Այնպիսի յանցանք մը . . . : մի՛ թէ յանցանք մ'է . . . : Ասկից 'ի զատ չկրնա՞ր ըսուիլ թէ հիմա քու միակ նպատակդ է հարկադրել զիս Մաթիլտին վրայ զղջումով ցաւելու և զան պաշտելու :

«Տեսնելով քու անմեկնելի անտարբերութիւնդ . . . : Մաթիլտին խիստ սիրողին հող ու խնամք տանիլ կեղծեցի . . . : անոր կասկածները փարատելու ու միանգամայն սրտիդ մէջ նախանձոտութիւն մը զրդուել կարենալու համար . . . : Բայց այս սիրային հողասիրութիւններս փոխանակ քեզի վրդովում մը , զրդիւ մը տալու , ընդհակա-

ռակն կերեան թէ զոհունակութիւն մը պատճառած են և ոչ թէ ամենափոքր նախանձոտութիւն մը . . . : Իւրսի՛ւլ . . . : այսպիսի ընթացք մը կրնայ խեցնել մարդս : Ո՛վ ես ուրեմն դու . ինչ կուզես իզմէ : Բարի հրեշտակս ես թէ չար սատանաս : Երբեմն կը զարհուրեցնես զիս : Աերեայ ինձ թէ կը պարտաւորիս խիստ աղետալի ազդեցութիւն մ'ունենալ կեանքիս վրայ . . . : Ո՛չ , ո՛չ , ներէ՛ բանդագուշանք մ'է այս խօսքս . . . : Իւրսի՛ւլ , մի՛ վերաւորուիր այս նամակէս . դուն այն բարձրագոյն կիներուն կարդն ես որոնց կրնայ ըսուիլ ամեն բան :

«Խորհրդածութիւններու այս անյարմարութիւնը խեղճ զլուխիս որքան տաքցած ըլլալը կը հաստատէ քեզ : Գաղափարներս կընդհարին , կը կուլին . հազար ու մէկ ուրուականներ կերեան երեակայութեանս , վասն զի միտքս և սիրտս անորոշ վիճակի մէջ են , վասն զի չեմ զիտեր թէ ինչ ես ինծի համար : Սոսկալի է այս տարակուսական վիճակը . եթէ շարունակուի այս վիճակը , եթէ չհանդարտես զիս , հազիւ հազ ոյժ և կամք պիտի մնայ ինձ սէր մը կեղծելու զոր կը պարտաւորիմ կեղծել՝ Մաթիլտին կասկածները փարատելու և արդիւլելու համար աղմուկ մ'որ կրնայ կորստեանդ պատճառն ըլլալ : Բարեբաղդաբար կինս կը կարծէ թէ իր նկատմամբ սիրային մտախոհութիւններ են մտային թարթափումներս որոնց մէջ կընկղմեն զիս այս ամեն զանազան խորհրդածութիւնները : Քանի մը օր ևս , և ամեն բան յայտնուած պիտի ըլլ :

«Զե՛ս ճանչնար զիս , Իւրսի՛ւլ , չգիտես բնաւորութեանս անսարտելի յամառութիւնը : Ես ալ չգիտէի մինչև այն օրն ուր զգացի կամքի զօրութիւնը զոր ներշնչեցիր ինձ : Քեզմէ սիրուելու յոյսն անատեն պիտի կտրեմ երբ ըրած պիտի ըլլամ այն ամեն փորձերն ու ջանքերն զոր մարդօրէն կարելի է ընել . . . : Բայց դարձեալ չեմ կրնար այս յոյսը կտրելու գաղափարն իսկ ընդունիլ . . . : ո՛չ . . . : գաղտնի ձայն մ'ինձ կըսէ թէ պիտի յաջողիմ :

«Ահա ըսեմ նպատակներս : Մի՛ աշխատիր հակառակիլ անոնց . ամենէին փոփոխութիւն մը չես ընել այս մասին : Քանի մ'օրէն կը մեկնիս դէպ 'ի Բարիդ : Աինս համոզեցի բոլոր ձմեռը Մարանը ան-

ցունելու պատճառով բռնելով այն զրպարատութիւնները զոր օրիորդ Տը Մարան իմացուց մեզ : Մեկնելէ՛ք տառնուհինգ օր ետք Բարիդ պիտի գամ քեզի գտնելու : Հասու վերաբերող գործեր Մաթիլտին առջև բաւական պատճառ մը պիտի սեպուին մեկնելու : Բարիդ հասնելէս ետք հոն երկար ատեն մնալու համար պիտի կրնամ խել մը պատճառներ գտնել : Այն Կոյուն-Է-Էն Էր Գոյուն-Է Էն պիտի արգիլէ զինք Բարիդ գալու և քովս կենալու . բայց եթէ գալ ուզէ անգամ, ընդունայն պիտի ըլլայ իր փափաքը . այսքան վէս և անգութ ըլլալ չզգացեր էի տակաւին . անողորմ պիտի ըլլամ այն ամեն բաներու նկատմամբ որք քու վրայ ունեցած սէրս չեն : Մաթիլտին նախանձոտութենէ մոլորուելու հնարաւորութիւնը տեսնելու և քեզի էրիկիդ քով կործանելու վախը միայն կրնայ զիս բռնադատել զգալ ձեռացնելու ինչ որ չեմ զգար կնիկիս համար :

«Իւրսիւլ, ահա ուրիշ դիտողութիւն մ'ալ որ կը հաստատէ քեզ ըսածս . այսինքն թէ անկեղծ և բուռն սէրն անլուր փափկութիւններ կը ներշնչէ . . . : Մինչև հիմակ առանց ամենափոքր դժուարութիւն կամ ցաւ զգալու ստեր էի սիրային իրերու մասին . սակայն կերպնում քեզ թէ հիմա պժգալի բան մ'է ինձ յայտնել կնիկիս այնպիսի սիրաշունչ զգացումներ զոր չեմ զգար իրեն համար . այնպէս կը թուի ինձ թէ ընթացքովս հայհոյութիւն կընեմ քու վրայ ունեցած եռանդաղին սիրոյս անկեղծութեան դէմ :

«Մաթիլտին պէս բոլորովին կոյր ըլլալ պէտք է չգիտելու համար թէ ո՛րքան ծանր է ինձ և զայրոյթս կը զրգուէ այն դերը զոր կը խաղամ իր քով . . . : Բայց քիչ օրէն պիտի լմնայ այս դերը . Բարիդ պիտի գամ քեզի գտնելու . մեր ազգականութիւնը թոյլ պիտի տայ ինձ ամեն օր քեզի տեսնելու առանց կասկած տալու էրիկիդ : Անատեն , Իւրսիւլ , երբ ա՛լ որ և է բռնադատութենէ չպիտի նեղուիմ , պիտի կրնամ սիրցնել զիս , և անշուշտ պիտի պարտաւորիս սիրելու զիս . . . : Պահանջէ իզմէն ամեն հնարին և անհնարին զոհողութիւնները . երջանկութեամբ պիտի հնազանդիմ կամքիդ . ոչինչ ծանր պիտի գայ , ոչինչ ցաւ պիտի տայ ինձ , վասն զի հիմակ ինձի համար էութիւն չունի ինչ որ դուն չես . . . : Սոսկալի

բան մ'է ասի ըսելս . . . բայց այսպէս է . . . խելքս , կամքս չեն կրնար այս բանիս դէմ բան մ'ընել . . . : Գո՛ւն . . . գո՛ւն . . . Իւրսիւլ , մի՛ բռնուիր զթութենէն . արիւիս թող բարեբաղդ ըլլայ կամ անբաղդ , կնիկիս վիճակը չկրնար փոխուիլ , եթէ ևս աւելի յատկութիւններ և կատարելութիւններ ունենայ անդամ , դարձեալ կզգամ թէ իր նկատմամբ ամեն զգացում մշտնջենապէս մեռած է սրտիս մէջ :

«Հիմա դուն սրտիս , մտքիս , զգայարանացս , կեանքիս տեսլականն ես , երազն ես . . . : Արդ երեակայէ՛ թէ Մաթիլտ կրնայ հակադէմ ազդեցութիւնդ , եթէ սիրես զիս , կամ միտիթարել՝ եթէ չսիրես . . . :

«Դարձեալ կըսեմ , Իւրսիւլ . . . քեզի . . . առանց թէութեան քեզի կուղեմ . . . այս մասին կասկած չեմ ընդունիր , չեմ ուզեր ընդունիլ , վասն զի չեմ ուզեր ընդնշմարել այն անյատակ վիճը որ կը բացուի առջևս , եթէ . . . բայց ո՛չ , ո՛չ , դու կը սիրես զիս , պիտի պարտաւորիս սիրելու . դիպուածն 'ի նանիր չտուաւ քեզ հոգիս ալ քեզմով միայն և քեզի համար կասկածիմ , ի՞նչ եղբոր որդէն . ինչ որ ըսես , ինչ որ ալ ընես , պէտք է որ այսուհետև և ընդ միշտ ես քուկդ ըլլամ և դուն իմս : Պիտի չընկրկիմ որ և իցէ միջոցի առջև այս մասին յաջողելու համար , որ և իցէ միջոցէ առջև կըսեմ , լսեցիր . . . : Այս բանը պիտի ըլլայ , վասն զի այսպէս կը կամի ճակատագիրը : Մնաս բարև , հրեշտակ կամ սատանայ , երկինքդ կամ դժոխքդ ես ալ պիտի գամ հետդ :

«Ա»

Ետքը պիտի ըսեմ այն յանկարծական , սաստիկ ընդդիմադործութիւնը զոր պատճառեց ինձ այս նամակին ընթերցումը :

Մինչդեռ ես կը կարգայի , Աօնթրանն ալ կը կարգար յետագայ պատասխանը զոր Իւրսիւլ գրած էր անոր և զոր կարծած էր ինձ յանձնել հետն ըրած խօսակցութենէս ետք :

ՓԼՈՒԹ ԶԳ.

ԻՒՐՍԻՒԼ ԱՌ ԿՕՆԹՐԱՆ

«Գեթ խիստ վեհանձն եմ... ահա ետ կը դրկեմ նամակդ որ շատ զուարճութիւն տուաւ ինձ. անվստահութեան և անձնագովութեան, կուրութեան և սրատեսութեան, անձնուիրութեան և ինքնամոլութեան, գորովասրտութեան և անգթութեան խառնուրդ մը կայ այն նամակին մէջ, խառնուրդ զոր խիստ զուարճալի է գիտելը. բայց այս ամեն բաներուն մէջ ոչ վսեմութիւն, ոչ վայելչութիւն և ոչ հանճարեղութիւն կայ (թէպէտեւ անշուշտ հանճարամիտ ես). բայց ի՞նչ և է համոզեցիր զիս, ըստ որում պիտի ըսեմ իսկ թէ սոսկալի կերպով մը բնական են այդ ամեն զգացումներդ :

«Ար հաւտամ ուրեմն տրիփիդ... այո՛, կը հաւտամ թէ առաջին անգամն է սիրելդ. կը հաւտամ թէ աշխարհիս մէջ ամեն բան պիտի ընես իզմէ սիրուելու համար : Ար հաւտամ թէ այս գեղեցիկ նսրատակին համեմու համար կարող ես ամենէն այլանդակ փորձերը, ամենէն սարսափելի գործերը ընելու. վերջապէս կը հաւտամ թէ ինծի համար ճշմարիտ անձնուիրութեան ընդունակ ես, բոլորովին տարբեր անձ մ'երեւալու չափ ունիս այս յատկութիւնները, խեղճ ազգականս :

«Առանց պահանջելու արժանի ըլլալ այն սատանայական անուններուն զոր հպարտութեամբ լի զարմացմամբդ կը շնորհես ինձ, իբր թէ քեզի հրապուրելու արժանի կամ կարող ըլլալու համար հարկ ըլլար հմայական զիտութեանց դիմել, կարծեմ թէ հմայական ազգեցութիւն ունիմ վրադ. աղետալի պիտի ըլլայ այս ազգեցութիւնը, եթէ դուն ուզես, քեզմէ կախում պիտի ունենայ այս բանը :

«Նաեւ քեզի պէս կարծեմ թէ իմ յոռի պակասութիւններս են անդիմադրապէս խելքդ միտքդ առնողը :

«Նախ առաքինութիւններ ունենալու փափագ չներշնչեցիր ինձ բընաւ՝ եթէ չունիմ առաքինութիւն... կամ առաքինութիւն ցուցու-

նելու փառաքը եթէ ունիմ առաքինութիւն. այս կուսական մարդարիտները հողիին յատակը պահուած են ծովին տակի մարդարիտներուն պէս. այս դանձերը բնաւ չեն վերաբերիր որոնց որ ալեաց մակերեսովը կանկ կառնուն... կոհակներուն խաղալիքներն ըլլալով... : Ասն անանկ առանձնական և գաղտնի անդունդներ զոր կարճ կամ տկար նայուածքները երբէք չպիտի կրնան տեսնել :

«Ուրեմն շատ կէտերու նկատմամբ կատարելապէս համաձայն եմք, սիրելի ազգականս, միայն թէ այս կէտերուն ամենուն կարեւորին մասին միշտ անհամաձայն եմք. դու հաստատ կերպով կը կարծես թէ սիրոյ զօրութեամբ ղեւ ղեւի «դէպէտ» + ղեւ «իբէլ» - ես ալ ոչ նուազ հաստատութեամբ կը յայտնեմ քեզ թէ երբէք չպիտի սիրեմ քեզի, և թէ «իբոյ ղեւ» - «իբ» - «իբ» հուսկ յետոյ պիտի ատուիս, վասն զի ներշնչուած սէրն զգացուած սիրոյն խոտորնակ համեմատութիւնը ունի ընդհանրապէս, դէթ կը պարտաւորէի զիտնալ այդ բէն դիմդ, իշխանդ Տօն Ժիւան :

«Եթէ աշկերտի մը պէս անխելք չըլլայիր, և այս անխելքութեանդ պատճառն է տրիփիդ, խորունկ ճշմարտութիւն մը պիտի տեսնէիր նամակիդ սա պարբերութեան մէջ որ վիրաւորուած սնապարծութեանդ մէկ աւիւնն է միայն :

2-իւ հոգեւոր իշխանի մ'որ + ղեւ ղեւ յանդիմանաբար հասարակած ըլլալ լի գեղեցիկ մ'որ մ'որ մ'որ ղեւ :

«Ներազգեցի այս խօսքերը, վասն զի արժանի էին ներազգեցուլու, այս անգամ ճիշդը դուշակեցիր. ուրիշ խօսքով ասի կը նշանակէ թէ ղեւ ղեւ «իբ» - «իբ» - «իբ» ղեւ : Ե՛, հիմա կը հասկնամ հանելուկը : Ա՛լ կը դուշակե՞ս տարօրինակ ընթացքիս պատճառները : 2-իւ. տակաւին ո՞չ : Օ՞ն, կը տեսնեմ որ սրամտութեան մասին բարեբաղդ չես : Ուրեմն պատմեմ իրողութիւնները՝ քիչ մը հեռիէն սկսելով. այս խոստովանանքն ինծի դէմ սոսկալի ատելութիւն մը պիտի ներշնչէ քեզ. այս է բոլոր յոյսս : Գծրազգաբար հիմակ ալ շատ ուշ ըլլալով չեմ կրնար յարգելի երեւալ քեզ. այս երեւոյթ ապահովապէս մարած կըլլայի մոլեղին տրիփիդ :

«Արդ՝ Մարան գալով, խորհելով իսկ բարեպատեհ առիթ մը սե-

սկի Մաթիլտին ժամանակաւ ինձ բրած առաջարկութիւնը որ էր Բարիզի մէջ ձեր տան մէկ կողմը բնակիլ, իմ հաստատ գիտաւորութիւնս էր քեզի սաստկապէս սիրահարել ինծի, կը լսեմ, սաստկապէս սիրահարել, կըսեմ... և զործածել քու սաստիկ սէրդ... հիմա սիտի ըսեմ քեզ թէ ինչ նպատակի կուզէի զործածածել:

«Քեզի հրապուրելու համար ունէի ամեն հարկաւոր թէութիւնները. նախ չէի սիրեր քեզի կողայի թէ շատ վերագոյն եմ քեզմէ. ասկից ի զատ երեւակայեր էի թէ բազմաթիւ յաջողութիւններով յափրացած մարդ մը սիրահարելու ապահովագոյն միջոցն էր ծաղրել զան, այսպէս անոր հպարտութիւնը սաստիկ զրգուել, և բոլորովին զայրացնելու համար համոզել զան թէ կին մ'անոր արժանեաց նկատմամբ կատարելապէս անտարբեր ըլլալով հանդերձ կը պարտաւորէր չըլլալ ուրիշի մը յատկութեանց:

«Այս աղւոր դրութիւնը բուական չարամտութեամբ ի զործ դրութեւնով յաջողեցաւ ինչպէս որ կը յուսայի:

«Բուվրէյի մէջ՝ երբ առտու տունս եկար՝ անմիջապէս բաւական կոշտ և անամօթ կերպով մը սէրդ յայտնեցի ինձ. պատասխանեցի սիրային խօսքերուդ ինչպէս որ պէտք էր գիտաւորութեանցս համար:

«Հոս նորոգեցի սիրային խօսքերդ և ձևերդ. սրտասխանեցի և հաստատեցի քեզ թէ ամենևին հոգ չէի ըներ քեզի. հակասութեան ոգւով եռանդազին սիրահարեցար. խիստ բնական էր այս բանը: Քանի մ'օր աւելցուցի սէրդ՝ չէ թէ ես ալ սէր զգալով այլ հեղներով քու սէրդ, այլ տարօրինակ տեսքով երեւալով քեզի, այլ ունենալ ձևացնելով լրբինի սկզբունքներ, յանդուգն խորհրդածութիւններ որք վսեմ հոգի կրող մարդու մը զայրոյթը կրնային զըրգուել:

«Ես անդամ չէի կրնար հաւատալ այն յառաջագիմութիւններուն զոր ատանկ չնչին միջոցներով կ'ընէի սրտիդ մէջ: Եթէ բարձր զաղափար մ'ունենայի քու վրայ, յաջողութեանս դիւրութիւնը չնշած սիտի ըլլար այս գաղափարը:

«Պարոն Տօն Ժիւան, յիշէ՛ նաև սա կէտը. իմ բնաւորութիւնս ունեցող կիները սովորաբար որքան դժուարութիւն կրեն սիրուելու, այնքան աւելի կը սիրեն: Անոնք առ ոչինչ կը սեպեն դիւրին յաջողութիւնները. կ'ուր հաճելի է անոնց, արդելքները հրապոյր են. այս տեսակ կիներուն եռանդազին սէր կը ներշնչէ ինչ որ անհնարին է...:

«Մէկ խօսքով ըսեմ... եթէ երբեք իմ նմաններս մէկին հանդիպելու ըլլաս, զան հրապուրելու միակ միջոցն է հակակրութիւն ցուցնել իրեն. այս խրատս մի մոռնար:

«Սիրելի ազգականս, շատ մը կէտերու մասին խիստ կը նմանինք իրարու (յուսամ թէ խոնարհ եմ), հետեւաբար չես կրնար հաճելի ըլլալ ինձ. մեր բնաւորութիւնն է ներհանգիստ յիշատակն օրէնքին հնազանդիլ բռնի: Երբ այս կանոնաւոր ճաճում մէջ կը մընաս, ինչպէս կըսէր մեզ Պ. Պիսօն դիտունը, կը յաջողես...: Տե՛ս անդամ մը... Թերևս Մաթիլտ կը պաշտէ քեզի, վասն զի դու որքան ապականակիր ես, ան ալ այնքան անարատ է...: Ընդհակառակն երբ ինձ կը դիմես, ինձ որ զուցէ տեսականապէս քեզի չափ յառաջացած եմ, կը կորուսես յատկութիւններդ և կը ծաղրեմ քեզի:

«Հարցուկները չէին կրնար իրարու նայիլ առանց խնդալու. ահա այս պատճառաւ անհաւատալի խնդում մը կը պատճառէ ինձ անկատակ սէրդ: Զգուշացիր, պարոն. խաբեբայ մ'երբ միամիտաբար կը խաբուի, բարեկիր մարդէ մը հազար անգամ աւելի ապշութեամբ կը խաբուի:

«Ասի ըսելէս ետք, սիրելի՛դ իմ ազգականս, դառնանք այն կէտին որ զարմանք կը պատճառէ քեզ:

«Օր մը, յանկարծ, առանց պատճառի (դէթ ըստ քու կարծեաց) իմ եղբայր դոն Կառլոս և Կոնստանտին ըլլալու, ինչպէս որ կըսես...: Այն օրէն ի վեր զիս միշտ անտարբեր, անարդու դուտար, նաև անհոգ անցեալին նկատմամբ, իբր թէ էութիւն չունենար այս անցեալը...: Այս յանկարծական անտարբերութիւնը զարմանքդ կը գրաւէ, սատանան կը յիշես, ճակատագիր կը գոչես և դեռ չը-

դիտեմ ինչեր կըսես : Ար հարցաւ . . .
դէթ քմածին բուռն հաճոյք մը կըզայլի քեզմէ : Ամենեւին . դու
սիրուն ես , բայց ես խիստ յոռի ճաշակ մ'ունենալու դժբաղդու-
թիւնը ունիմ : Ի՞նչ , սլիտի ըսես , եթէ ոչ տրփանք , ոչ սէր և
ոչ իսկ ամենաթեթեւ միտում մը կըզայս ինծի համար , ուրեմն ին-
չո՞ւ համար . . . դուն . . . : Բայց ոչ , ոչ , անկարելի բան է այս ,
կը կըկնես իւրովի :

«Սիրելիդ իմ ազդականս , կը մոռնաս որ ամեն տեսակ կիւք
կայ , և թէ սէրը կրից ամենէն սաստիկը չէ . . . : Ուրեմն չդիտես
թէ ինծի սէս կնիկ մ'իր ատելութիւնը և վրէժինդութիւնը յա-
ղեցնելու համար կը համարձակի ընելու ինչ որ բնաւ չհամարձա-
կիր եթէ եռանդազին սէր մը , կամ լոկ արդահատական միտում մը
զդայ : Այս վերջին պարագային մէջ այնպիսի այնպիսի կին մը կը
հնազանդի պչրասիրական բնազդումի մ'որ կըսէ անոր թէ շատ
դիւրին յաղթանակ մը կը ջնջէ անցողական յոժարութիւն մը :

«Ընդհակառակն եթէ տրփօրէն սիրէ այն կինը , ո՛հ , անտուն
չտրաբաներ ան . . . : Սէրը , ճշմարիտ և բուռն սէրն ամենէն ըն-
տիր փափկութիւնները կը ներշնչէ անոր . . . : Եթէ յաղթուի այս-
պիսի կին մը , տեսակ մը համեստաբոյր և ամօթղած արբշու-
թեամբ կը յաղթուի : Աոյր եռանդովը համակուելով իր գործած
յանցանքը գործելէն ետք կիմանայ . այս յանցանքին նկատմամբ խղ-
ճովին կը տազնապի , կամօթահարի , եռանդազին և դառն հեշ-
տութիւն կըզայ . վերջապէս իր յիշատակներն ամենէն ազնիւ կնկան
մը յիշատակներէն չեն տարբերիր , վասն զի անկեղծ սէր մը շատ
անգամ ամենէն աւելի կորսուած սիրտերը ամենէն աւելի անարատ
սիրտերուն չափ կը բարձրացնէ . . . :

«Ի՞նչ է ուրեմն այս գաղտնիքը : Դուն ինչ ես ուրեմն ինծի հա-
մար , կը հարցունես զարձեալ :

«Մտիկ ըրէ՛ . . . այն օրէն ի վեր որ կըցայ տպաւորութիւններս
վերլուծել և հասկնալ բարին ու չարը , ատեցի կինդ :

«Ատեցի , վասն զի ապրելէս ի վեր չեղաւ օր մը , ժամ մ'ուր

զոհուած չըլլամ իրեն համար , ուր ան իր ձիւքովը ճնշած չըլ-
լայ զիս :

«Նախանձը , նախանձոտութիւնն երբէք այս աստիճան զրգուած
չեն . . . : Կնիկդ աւելի ապահովապէս պատժելու համար ուղեցի
պատժել զան զրաւելով ինչ որ աշխարհիս մէջ իր ամենէն թան-
կազին բանն էր . . . : Որոշեցի քեզի յափշտակել կնիկէդ , չէ թէ
վասն զի հաճելի էիր ինձ , ամենեւին ոչ , այլ վասն զի ան կը
պաշտէր քեզի :

«Անցաւ քանի մ'օր այն խօսակցութենէն ետք զոր Մաթիլտ ա-
ռանց իմ դիտութեան կը լսէր . երկար խօսակցութիւն մ'ունեցայ
անոր հետ . Մաթիլտ բիրտ յանդիմանութիւններ ըրաւ ինձ : Ստառ-
նացաւ իր արհամարհանքովը , և հիմա կը պարտաւորիմ ըսել . իր
արդարացի արհամարհանքովը ամենէն յոռի զգացումներս սաստկապէս
զրգուեց : Ժամագրութեան տեղ մ'որոշեր էիր ինձ . փութացի ա-
պահովելու վրէժս ու միանգամայն քու վրայ իշխանութիւնս , վասն
զի անատեն . . . : Բայց ոչ , ոչ , երբէք չպիտի դիտնաս թէ ինչ
սլոզալի նպատակներ կերկնէի . . . : Եթէ ըսէի քեզ այս նպատակ-
ներս . . . շատ սլիտի սիրէիր զիս , բայց ես կուզեմ քեզի զատել
իզմէ :

«Հիմա յիշէ՛ որ այն երջանկաւոր օրս ան իրիկունը որ հեռէտէտ օր
չունեցաւ , ինչպէս կըսես դուն , օրիորդ Տը Մարան նամակներ ա-
ռաւ Բարիզէն և թէ իմ առջև իմացուց քեզ այն ամեն զարշելի
զրպարտութիւնները որոնց նահատակուհին էր Մաթիլտ :

«Օրիորդ Տը Մարանին չարասիրական չափանցումներուն հակա-
ռակ՝ շուտ մը հասկցայ թէ Մաթիլտին անունը աշխարհի առջև ա-
րատուած էր սոսկալի կերպով մը : Դիտուածն ալ իմացուց ինձ թէ
այս կինը՝ որու երանութիւնը նախանձսկը զրգուէր մանկութենէս
ի վեր՝ արարածներուն ամենէն աննսեհն էր :

«Մինչև անատեն կինդ քեզի և առաքինութեան համար ապրած
էր . միշտ արժանի հանդիսացած էր ամեն սիրոյ և ամեն յարգանաց
. . . : այլ սակայն իր բարի անունը դրեթէ կորսուած էր . . . : այլսա-
կայն դու կը մատնէիր զան ինծի համար . . . :

«Հատ էր այդքանը :

«Հիմա , ո՞վ ներշնչեց ինձ այն հողասիրութիւնը , զթութիւնը որ յանկարծ յաջորդեց Մաթիլտին գէմ՝ ունեցած ատելութեանս : Միթէ աղնիւ և բարի զգացում մ'է ներշնչողը : Ասմ' թէ մի՞ դուցէ ընդ միշտ թշուառ՝ և հետեւաբար ա՛լ իմ նախանձս զրգուելու անկարող ըլլալուն նկատմամբ ունեցած համոզումս . . . և կամ թէ մի՞ դուցէ բնաւորութիւնդ կատարելապէս ճանչնալս և այս բընաւորութեան Մաթիլտին համար ինչեր նախագուշակելը նախապէս տեսնելս ըլլայ ատելութեանս հողասիրական և արդահատական զգացումի մը փոխուելուն պատճառը . . . : Այո՛ , զիս զինամթափ ընող պատճառն աւելի այս է . . . : Արէժս քանի որ կատարելապէս լուծուած է այն ապագայով զոր կը սրահես կնկանդ , օէրդ ա՛լ բոլորովին անօգուտ է ինձի համար : Ներէ՛ , բարեկամ , շնորհակալ եմ քեզի քանի որ քեզի հրապարակեց ըլլալս :

«Գանք սա խեղճ Մաթիլտին . գծադրարար անցեալին նկատմամբ բան մը չեմ կրնար ընել . . . : Բայց կրնամ ապագային համար ընել . . . :

«Այնքան տարօրինակ կին մ'եմ որ քու մտադր անոր կասկածութեան ամենափոքր պատճառ մը տալը ոճիր մը կը սեպեմ այն միջոցէն ի վեր որ իր վրայ արդահատիլ զգացի :

«Այս է ահա յանկարծական անտարբերութեանս պատճառը , ասոր համար է որ կը պարտաւորիս բոլորովին կտրել ինձի դէմ յովազ մը փորձանքի փորձելու , հետո երկնքի համ դժոխքի փորձելու յոյսդ որ բաւական պչրալի է : Յիրաւի զարմանալի ես եղեր , սիրելի ազգականս : Ես ոչ յովազ մ'եմ , ոչ հրեշտակ , ոչ սատանայ , ոչ արքայութիւնը կը յաճախեմ , ոչ ալ գծովքը . պարզապէս խեղճ կին մ'եմ որ չսիրեր քեզի , վասն զի շատ հաճելի է ինձ այս զոհողութիւնը , այնքան հաճելի որ անձնուիրութիւնս կրնայ եսութիւն սեպուիլ :

«Ուստի պիտի ներես ինձ որ զիս մարդերու լաւագունին հետ միայնող հաղորդ չկրէմ հետաւոր երկրէ մ'երթալու և մեր սերունդս հետ հաճար : Հարկ չէ այսքան հեռի երթալ պահելու համար բան մ'որ չկայ . . . : Նաև ամենայն յոժարութեամբ ա՛լ կը մերժեմ

հողիդ վեհապետահին ըլլալ . բիւր շնորհակալութիւն այդ գեղեցիկ թագաւորութեան նկատմամբ զոր ոտիցս ներքե կը դնես . լաւագոյն է ինձ իբր գերի ապրիլ զովաշունչ ուստիս մը սլաշտպանիչ հովանիին ներքե քան թէ երաշտ և չորաբեկ անապատի մը վըրայ իշխել : Աղերսեմ քեզի , մանաւանդ , մի՛ մոռնար զանց ընել այն անձնուիրութեան ապացոյցները , այն անլուր զոհողութիւնները որոնցմով կսպառնաս ինձ և որոնց խիստ անարժան եմ . . . : Վասն զի շատ նեղութիւն պիտի տաս ինձ երբ ես գաղտնապէս պիտի փնտռեմ ապագայ բռնակալս , վասն զի կզգամ թէ իմ ճակատագիրս պիտի ըլլայ զգալ չզիտեմ ինչ խորհրդաւոր տեսլականի մը համար քու իմ վրայ զնայած բուռն սիրոյդ չափ անհրաժեշտ և անխնայ տրիւփ մը :

«Մինչև հիմա ո՛ր սրահած է բոլոր կեանքիս այս թագուն և ասպունի բռնակալը . . . չզիտեմ . . . : Բայց զիտեմ թէ տխուր տեսքէդ կրնայ զայրանալ ան :

«Աղաչեմ նաև , մի՛ յուսար թէ էրիկիս հետ ունեցած մտերմութեանդ շնորհիւ կրնաս Բարիդ գալ , եթէ ետեւէս դալու խենդութիւնը ընելու ըլլաս :

«Յանկարծ մեկնիլս Պ . Սեշերէնին բացատրելու համար պիտի ստիպուիմ խոստովանելու անոր թէ դու քիչ մը շատ հոգս կը տանիս , և թէ Մաթիլտին հանդստութեան , նաև հողասիրական պաշարումէդ ազատելու համար յարմար դատեցի Մարանէն մեկնիլ :

«Ուրեմն , ինչպէս կը տեսնես , եթէ մեր քովն ազգական ձեանալ ուզես , խիստ ցուրտ ընդունելութիւն մը պիտի գտնես :

«Մաթիլտին հետ կեցիր : Բարի հրեշտակի , չար սատանայի խօսք կրնես ինձ . եթէ ունիս , չեմ ըսեր փոքր ինչ վեհանձնութիւն այլ միայն պահպանութեանդ բնազդումը , նորէն կնիկիդ պիտի դիմես : Ան պիտի ըլլայ բարի հրեշտակդ :

«Եթէ քու նկատմամբ սաստիկ անտարբերութեանս հակառակ յամառիս իզմէ սիրուիլ ուզեցու , քու չար սատանագ պիտի ըլլամ ապամայ :

«Այլ հաւատամ թէ եռանդադին կը սիրես զիս . բայց մարդս ան-

յոյս տրիփի մը փոխարէն հատուցում մը կունենայ միշտ... հետեւաբար թէ՛ Մաթիլտին շահը և թէ՛ իմ հանդստութիւնս (կաղաչեմ որ հանգստութիւնս բաւը անախորժ մարդէ մը ձանձրոյթ չկրել նշանակութեամբն առնես) պարտք կը դնեն իմ վրայ ջանալու որպէս զի համոզեմ քեզի թէ բոլորովին անօգուտ պիտի ըլլան ասպաղայ ջանադրութիւններդ :

«Ուրիշ վախ չունիմ բայց եթէ իզմէ սիրուելու յոյս մը պահելու քու առերեւոյթ խոնարհութեանդ հակառակ վիտարար ինքնասէր բռնաւորութիւն մ'ունիս , և այս ինքնասիրութիւնդ վտանգաւոր է մանաւանդ , վասն զի ունիս ինչ որ պէտք է արդարացնելու համար զայն ամենուն քով... բայց իզմէն : Թերեւս դու այսպէս չկարծես... Մարդս երբեք չընդունիր վիրաւիթ բացատրութիւնները... :

«Փոխանակ խոստովանելու իւրովի թէ հաճելի չես ինձ , կարող ես ինքնին համոզուելու թէ կոշտ և անամօթ կերպով մը կը զատուիմ քեզմէ ազատելու համար զդացումէ մ'որու իշխանութիւնը վախ կուտայ ինձ և զոր այժմէն կը տեսնեմ... : Որքա՛ն վտանգաւոր մարդ ես եղեր... : Ա՛հ , բարեկամ... բարեկամ... եթէ անդգուշութեամբ ընկնիս այն թակարթներուն մէկին մէջ զոր զայրացած բարկութիւնդ անշուշտ պիտի լարէ քեզ , մշտնջենասպէս կը կործանիս :

«Քանի արհամարհանք և թշնամութիւն ցուցնեմ քեզ , այնքան աւելի պիտի կարծես թէ ահարկու ես , թէ վախ տուած ես , վասն զի առած մը կայ որ կըսէ թէ մարդս վտանգաւոր անձերէ կը հեռանայ միայն... իբր թէ զլուխ ցաւցնողներուն կարգէն չըլլային :

«Զգուշացիր... զգուշացիր... եթէ այդպէս կարծես , քու բոլոր ձերքովդ հանդերձ չպիտի ազատիս անջնջելի ծաղրէ մը անդութ պիտի ըլլամ , վասն զի Մաթիլտին դատը պիտի պաշտպանեմ . իր վրէժը ես պիտի լուծեմ քեզի չարչարելով և իր վրէժը առնելու համար կարող պիտի ըլլամ թերեւս արդահատիլ ձեացնելու , քեզի քանի մը սուտ խոստումներ ընելու և կարի արիւնաբոյր կերպով մը ծաղրելու... :

«Միանգամ ընդ միշտ , մի վստահիր ինձ երբ քու նկատմամբ

անթերի անտարբերութենէ մ'ի զատ բան մ'զգալ ձեացնելու ըլլամ :

«Հետեւաբար , սիրելի՛ ազգականս , մոռցի՛ր զիս 'ի շնորհս այն կնկան որ իզմէ հաղար անգամ լաւագոյն է : Նորէն Մաթիլտին դիմէ՛ . ոսկեղէն սիրտ մ'է ան . այնպիսի հոգի մ'է որ ոչ այս ժամանակիս , ոչ ալ այս աշխարհիս կը վերաբերի :

«Հիմակ որ՝ այլանդակ հակասութեամբ մը՝ Մաթիլտին դժբաղդութիւնը համակրութիւն կը ներշնչէ ինձ այնքան որքան երանութիւնը զայրոյթս կը գրգռէր իր վրայ , կրնամ ըսել թէ այս կինն այն բնաւորութեանց մին է որք խիստ ազնիւ , խիստ պերճ , և բոլորովին տրամադիր են բարիին հաւտալու և չարը ուրանալու վասն ազնուութեամբ և վեհանձնութեամբ շաղուած են , և զորս քանի մ'արտաքին ցոյցերը կը բաւեն բոլորովին երջանիկ ընելու :

«Այս խեղճ սիրտերն անկարող ըլլալով սուտին հաւտալու՝ մանկային անմեղ վստահութիւն մ'ունին :

«Անոնց բնական և անմեղ ուրախութիւնը գործածելու համար այնքան քիչ , ա՛յնքան քիչ բան պէտք է որ մարդս հրեշ մը կըլլայ եթէ անոնց վիշտ պատճառէ :

«Ինչպէս տեսար... ութ օրէ 'ի վեր առ խոհեմութեան իրեն վերադառնալ կեղծեցիր . ինչպէ՛ս երանութեամբ կը փոփոկէր իր սիրուն գէմքը... ասկից 'ի զատ մա՛յր է Մաթիլտ... մա՛յր է... պարո՛ն... և դուն , «Ան վեհա՛ն , որ ինչ քոնքէ կ'ընէ , պէտք է որ ինչ քոնքէ ինչ քոնքէ» , խօսքը դրելու ամօթալի քաջասրտութիւնը ունեցար... :

«Ինձ նայէ , պարոն Տը Լանդրի , շատ վատ գործեր ընելու կարող եմ և ընելով յանցաւոր իսկ եղած եմ : Չգիտեմ թէ ասպաղային մէջ դեռ ի՞նչ յանցանքներ պիտի գործեմ . բայց երբեք , կերպնում թէ երբեք այդ պէ՛զալի խօսքերուն հաւասարող բան մ'ըսած ըլլալու դանդատը չպիտի ունենամ ինձի դէմ :

«Անտարակոյս մարդերուն ամենէն ապերախտը , ամենէն ինքնամոն և ամենէն անզգայն ես , վասն զի սէրը կապականէ քեզի... փոխանա՛կ ազնուացնելու : Սակայն բնական բան մ'է այս . ասպա-

կանաչիւր սէր մը չկրնար սիրտ մը վստմել . . . :

«Զդուշացի՛ր նաև սնամիառութենէդ որ դուցէ պիտի ըսէ քեզ թէ
Լօւլըլլաս և Տօն Ժիւան քեզմէ լաւագոյն չէին, և թէ յանդիմա-
մանութիւնս պաշտօնէի շարադրոթ կը նշանակէ . . .»

«Տարօրէն պիտի սխալիս եթէ այդպէս կարծես. ես որ էդ Տօն Ժուան մ'եմ, գիտեմ թէ ինչ է Տօն Ժուանութեան արժէքը. մանաւանդ թէ կամչնամ իսկ իզմէ ներշնչուած սիրոյ մ'այսքան յոռի ընազդութի մը փոխուիլը տեսնելով. արմանիական վէպին կախարդին պէս ահաբեկ կը նահանջեմ տեսնելով այն հրեշը զոր արտադրեր եմ և որ մեծաձայն աղաղակներով կը խնդրէ իզմէ իր ընկերուհին ըլլալ :

«Ուրեմն մոռցիր զիս, ազգականդ իմ, նորէն կըսեմ որ եթէ յամառիս այլանդակ սիրոյդ մէջ, այժմէն կըսեմ թէ ամենազօրազդ վախճան մը պիտի ունենաս, և պիտի հաւտացնես ինձ այն աստուածային հատուցումները և պատուհասները որոնց վրայ միշտ կը խօսէր անտանելի կեսուրս :

«Քեզի պէս յանցաւորի մ'ինծի պէս ոչ ոք չէր. մը պէտք էր. միայն թէ ըստ որում այն աստուածային վրիժառութեան դերը փոքր ինչ ծանր էր հասակիս համար, անհուն շնորհակալութիւնս պիտի ունենամ քեզմէ եթէ այս դերը խաղալու հարկ չ'ընդունայի դալով և կանամբիներուն ամենէն պարկեշտն և հաւատարիմը դառնալով, որ ըսել է մարդերուն ամենէն երջանիկն և սպաշտելին, վասն զի Մաթիլտ կ'ինդ է :

«Մնաս բարե , մնաս բարե , ընդ միշտ մնաս բարե . . . Մանա-
ւանդ յիշէ՛ թէ երբէք սէր չեղաւ մեր մէջ այլ վատ մատնութիւն
մը կանանց ազնուագունին նկատմամբ :

Դառն է՛ մեղսւնկիցս եղբ, բայց ալ երբեք սիրողս .

१६०८५ ४९.

ՊԱՐՈՆ ՍԵՂԸՐԷՆ ԱՌԻՒՄԻՒԼ

ԵՐԲ ատկին Սեշորէն մեր վհատումը նշմարելով հասկցաւ թէ
 Կօնթրան և ես կարգացեր էինք իր մեզ յանձնած նամակները ,
 զաւկին առ Իւրսիւլ գրած նամակն ալ ինքը կարգաց յամրաձայն ,
 իբր թէ Իւրսիւլին չարչարանքը աւելի շատ տեւել տալ ուղէր :

«Մինչև մահս ա՛լ չպիտի տեսնեմ քեզի, Իւրսիւ... : Գեղի դէմ ունեցած արհամարհանքս շատ աւելի է քան թէ ասելու թիւնս : Աստուած պատժեց զիս խեղճ մայրիս խրատներուն ուշ շղնկուս համար : մայրս հետս է, հետս է մայրս և իր հետ ամենեւին չեմ ցաւիւր, ընդհակառակն շնորհակալ եմ Աստուծոյ զիս քեզի պէսնենդաւոր և ապականակիր հրեշէ մ'աղատած ըլլալուն համար : ինքզինքս կանիծեմ երբ կը խորհիմ թէ քեզի համար, +եղէ համար, կրցայ վշտացնել, գրեթէ թողուլ մայրերուն լաւագոյնը... : Բայց հոգ չէ... գորովալի սիրովս պիտի մոռցնեմ այն ամեն վիշտերը զոր պատճառեցի անոր : մայրս պիտի ներէ՛ ինձ, արդէն ներեց իսկ երբ քեզի պէս վտանգաւոր և դարձելի կ'ին մ'ընտանիքի մը մէջ կը մտնէ, պէտք է ամեն բան յուսալ... : Հիմա քեզ բան մը պիտի իմացնեմ, որ ապահով եմ թէ շատ ցաւ պիտի պատճառէ քեզ : Դիշդ այն օրն որ աստուածային կամքովն երկինք ուղեց ինձ հասցնել սրտիդ բոլոր սեռութիւնը յայանող այն նամակը... շարադրել տուեր էի թուղթ մ'որու զօրութեամբ բոլոր հարստութիւնս քուկդ պիտի ըլլար իղմէ ետք... : Գու որ այնքան կը սիրես շուայլութիւնը, ա՛լ աղքատ պիտի ըլլաս... աւելի՛ աղէկ, վասն զի այս ցաւը միայն կրնայ պժգալի ըլլալ քեզ : Օժտիդ վաթսուն հազար ֆրանքն այսօրուանէ Բարիդի մէջ նօտարի մը քով դրուած է : Հայրդ ալ պիտի արտաքսէ քեզի իր քովէն, վասն զի դարձելի նամակիդ մի՛ օրինակը զըկեցի անոր : Աւերջապէս քեզ վերջին հարուած մը տալու համար որ միւս ամեն հարուածներուն սաստկադոյնը

պիտի ըլլայ քեզի համար, այժմէն կիմացնեմ քեզ թէ խայտա-
ռակութիւններդ ամենեւին տառապանք մը չեն պատճառեր ինձ... :
Ոչ, ո՛չ, այնքան պժղալի է ընթացքդ որ զգուանք կզգամ քեզի
դէմ և երջանիկ եմ... ո՛հ, շատ երջանիկ եմ ընդ միշտ քեզմէ
բաժնուած ըլլալու համար, բարի և ազնիւ մայրս պիտի ըսէ քեզ
որքան երջանիկ ըլլալս... վերջին պատիժդ պիտի ըլլայ այս :»

«ՍԵՇԸՐԷՆ»

Տիկին Սեշըրէն այս նամակը կարդալէն ետք անդամ մ'Իւրսիւլին
հայեցաւ անողոր նայուածքով մը :

Ազգականուհիս վերջապէս սթափեցաւ իր շուարումէն որով զը-
րաւուած էր այս տեսարանին սկիզբէն 'ի վեր :

Հրամայաբար, ամբարտաւանութեամբ, համարձակ նայուածքով,
դառնապէս և անարդանօք ժպտելով ելաւ և տիկին Սեշըրէնին ը-
սաւ .

—Ար յաղթանակես, այնպէս չէ՞, կոյր և անմիտ կին դու,
կուրախանաս մինչդեռ տղուդ սիրտը սաստկապէս վիրաւորուած է :

—Այս բոպէիս և ոչ իսկ կը յիշէ քեզի, ըսաւ տիկին Սեշըրէն,
ինչպէս զրած է, և փա՛ռք Աստուծու, շատ ճշմարիտ է գրածը :

—Բայց ես չեմ հաւատար այդ նամակին խօսքերուն, կրկնեց Իւր-
սիւլ. անոր պէս մարդ մը չկրնար մոռնալ ինծի պէս կին մը : Գիտ-
նաս որ եթէ ուզեմ, դուն ալ նոյնպէս կը լսե՞ս, եթէ ուզեմ վա-
ղը դարձեալ պիտի գայ ոտներուս քով ծունր գնելու և խնդրելու
իզմէ ձեռնամած որ վերստին իրն ըլլամ, բայց չեմ ուզեր : Ճակա-
տադիրը կրնի՞լ զիս ճիշդ այն միջոցին ուր կը հաւանէի այնքան
վեհանձնական զգացումի մ'որ անհնարին ուրախութիւն մը կը պատ-
ճառէր անոր, այն միջոցին որ դու թ ունէի կնկան մը վրայ զոր
ատեր էի, թշնամաներ էի, այն միջոցին ուր կաշխատէի դարման
տանիլ ըրած գէշութեան... : Քանի որ այսպէս է, մինակ պիտի
կուռիմ ճակատագրիս դէմ, պիտի չգայ օր մը, և հեռի չէ այն
օրը, պիտի գտնուի օր մ'որ տղադ զիս կորուսած ըլլալուն յուսահա-
տութեամբը համակուելով պիտի անիծէ քեզի զինքը չորդորելուդ
համար որ ներէ ինձ :

—Ար լսէ՞ք, ի՞նչ կըսէ թշուառական կինը, զոչեց տիկին Սե-
շըրէն ձեռները միացնելով պոզումով : Տղաս ցաւի՛ քու վրայ...
քո՛ւ վրայ : Տեսէ՛ք... տեսէ՛ք սա գծոխային հպարտութիւնը :

Իւրսիւլ կարեկից կերպով մ'ուսերը վեր ըրաւ :

—Ուրեմն չդիտե՞ս թէ ի՞նչ էի և ի՞նչ պիտի ըլլայի տղուդ հա-
մար, վասն զի պարզ, բարի, անձնուէր էր ան, և զուարճութիւն
մ'էր ինձ երջանիկ ընել զան ինչպէս զուարճութիւն մ'է մանկան
մ'ուրախութիւնը... : Դուն իսկ լսեցի՛ք քեզ ըսելը թէ որքան մեծ
էր իր երջանկութիւնը, և թէ ամեն ինչ ես էի իրեն համար :
Աուրախանաս հիմակ առանց խորհելու թէ պիտի լայ ան... թէ
դուցէ արիւն արցունք թափելով կը լայ անցեալի մը վրայ որ իրեն
համար երազ մը, մարդկային երջանկութեան տեսլականը պիտի ըլ-
լայ միշտ... : Իր սիրովը՝ յանցանացս և վստահութեամբը ընթաց-
քիս նկատմամբ կոյր ըլլալով խաղաղաւէտ և երջանիկ կեանք մը
պիտի վարէր... մինչդեռ այժմ անհնարին վշտով պիտի անցնի ա-
նօր կեանքը... : Օ՛հ, անշուշտ դո՛հ ես հիմա, ահա աղքատ եմ,
ահա լքուած եմ ամենէն, նաև հայրէս. ահա վրէժդ լուծուեցաւ,
Մաթիլտ, նաև քու վրէժդ պարո՛ն, ըսաւ Իւրսիւլ՝ Կօնթրանին
ուղղելով խօսքը : Մաթիլտ, ահա վրէժդ առիւր դո՛ւն, որու բա-
րեկամութիւնը մասնեցի, և նոյնպէս դուն, պարոն, որու սէրը
ծաղրեցի... : Բայց բան մը կը պակսի ձեր յաղթանակին... որ է
զիս անլուր աղէտքի մը հարուածներուն ներքե խորտակուած, փըշ-
րուած տեսնել, բայց չպիտի տամ ձեզ այս ուրախութիւնը : Աամբ
ունիմ, բնաւորութեան զօրութիւն ունիմ, կը գտնուէի այն բոպէ-
ներուն մին որը կրնան բոլոր կեանքին վիճակը որոշել... առաջին
բարի զգացում մը թերեւ երկրորդին ծնունդ տար... : Բազդը չու-
ղեց... : Լաւ. տառնութ տարեկան եմ, հաստատուն բնաւորու-
թիւն մը, ճարտար միտք մ'ունիմ, գեղանի և յանդուգն եմ...
թո՛ղ Աստուած զթայ ինձ, ըսաւ Իւրսիւլ խօսքին վերջ տալով
այս ամպարիշտ հեղնութեամբ :

Տիկին Սեշըրէն անմուռնչ և ահաբեկ մնաց այս յանդուգն կրն-
կան առջև :

Աօնթրան հիացմամբ խառն անձկութեամբ մը կը նայէր Իւրսիւ-
լին . . . :

Յանկարծ օրիորդ Տը Մարան ելաւ և արցունքը սրբել կեղծե-
լով գոչեց .

— Ա՛յ, ո՛չ, չպիտի ըսուի թէ գէթ ես անզգայ պիտի մնամ այս
սիրելի խեղճ աղջկան չարչարանայ . իր հրեշտակային համակեր-
պութիւնը բոլորովին յուզեց զիս , անկարելի է իր յանցանքները
ասկից աւելի պարզութեամբ խոստովանիլ և ասկից աւելի տրամա-
դիր ըլլալ ապաշխարանքի և զղջումի . . . : Ինձ նայեցէ՛ք . . . ձեր ա-
մենուդ այդ խստասրտութիւնը զայրոյթ կը տայ ինձ . . . : Հետս Բա-
րիդ և տունս պիտի տանիմ այս սիրելի պղտիկը , և այսօր իսկ պի-
տի մեկնինք , վասն զի ա՛լ օր մ'իսկ չկրնար աւելի կենալ հոս .
. . . թերեւս գէշ օրինակ ըլլայ ձե՛զ որ պարկեշտ մարդիկ էք :

— Ար համարձակի՛ս պաշտպանել զան , գոչեց տիկին Սեշըրէն
սրտմտութեամբ , կը համարձակիս ապաստանարան տալու անոր . . . :

— Եւ ինչո՞ւ չէ , եթէ կը հաճիս : Մի՞թէ ես կը խաբուիմ դար-
շութեան և տառապանաց վրայ Երեմիա մարդարէին պէս ըրած ողբ
ու կոծերէդ : Չըսե՛ս թէ քրիստոնէութիւնը վտանդի մէջ է , կամ
աշխարհիս կատարածն է զաւակդ ամուսնութեանը մէջ անպատե-
հութիւն մ'ունեցած ըլլալովը : Մի՞թէ ատի պատճառ մ'է այս
խեղճ Իւրսիւլին ետե՛ն գալու , ոսկրկուլ թուշունին պէս գոչելու
և անդժաբար տառապեցնելու զան . . . : Դու որ բարեպաշտութիւն
կը ծախես , շիտակը գթութեամբ չես վարուիր , բարեսիրտդ իմ
տիկին . . . :

Տիկին Սեշըրէն գէպ երկինք նայեցաւ , ծանր ու հանդիսաւոր
ձայնով մ'ըսաւ .

— Տէր իմ Աստուած , մեղքցի՛ր այս կնկան . բաց է իր գերեզ-
մանը , մօտ է իր վախճանը , ե՛ւ կը հայհոյէ :— Ապա շարացա-
րեց ահաւոր ձայնով մ'և այնպիսի իշխանութեամբ որ օրիորդ Տը
Մարան սրահ մ'ահաբեկ մնաց .

— Մոլութիւնը կը պաշտպանես , պատուաւոր անձանց արցունքը
կը նախատես , զԱստուած կուրանաս : Բայց համբերութիւն . մահ-

ուան անկողնիդ մէջ սոսկալի հողեվարութիւն մը պիտի ունենաս
միտքդ բերելով ըրած գէշութիւնդ և այն վիշտերը որք քեզ կսպա-
սեն . . . : Այնքան չարասիրտ և այնքան ամբարիշտ ես որ չպիտի
դանես քահանայ մ'որ ուղէ աղօթք ընել հողիդ համար . . . :

Օրիորդ Տը Մարան սրահ մը լուռ կենալէն ետք՝ գոչեց իր կծու
խնդումովը խնդալով .

— Հա՛, հա՛, հա՛ . . . ո՛րքան զուարճալի է եղեր սա կինն իր
բանադրանքովը : Բայց ինձ նայէ՛, սիրելի տիկին , կերեայ թէ
շատ սերտ բարեկամութիւն ունիս Վաթիղանի շանթերուն հետ :
Քիչ մ'առաջ երկնից և Նախախնամութեան հետ կը դաւադրէիր .
ինձ նայէ՛, կերեայ թէ երկնային իրերու մասին երեւելի հմուտ մ'ես ,
ուրիշ մը թերեւս քաջարշաւ ըսէր : Բայց հանդիստ եղիր , միշտ
անկիւն մը պիտի գտնեմ զղջալու , և թալեր մը՝ սլառարագ մ'ընել
տալու համար երբ հողիիս փրկութեանը վրայ խորհելու վայրկեա-
նը հասնի . . .

Նոյն օրն իրիկուն օրիորդ Տը Մարան Իւրսիւլին հետ մեկնեցաւ
Բարիդ երթալու համար :

Տիկին Սեշըրէն ևս գնաց տղուն քովը :
Աօնթրան և ես մինակ մնացինք 'ի Մարան :

ՔԼՈՒԲ ԺԵ.

ԷՐԻԿՆ ԵՒ ԿԻՆԸ

ԵՐԿՈՒ օր անցուցի առանց տեսնելու Պ . Տը Լանդըին : Տի-
կին Սեշըրէնի գալն և մեկնիլը մեր ծառաներուն կարծել տալով թէ
ներքին ծանր վէճ մը ծագած է իմ և Էրիկիս մէջ , իրենց պարտ
սեպեր էին ևս աւելի լուել և զգուշութեամբ վարուիլ իրենց ծա-
ռայութեանմէջ , ցած ձայնով կը խօսէին իրարու հետ . . . : Արծեա թէ
մէկը կը մեռնէր տան մէջ . . . : Անկարելի է նկարագրել այս մեծ և
անմուռնչ , տխուր և ամայի դղեկին տեսքը որու մէկ թեն ես կը բը-

նակէի, միւսն ալ Աօնթրան :

Ազեր էի մինակ ըլլալ՝ պատրաստուելու համար այն խօսակցութեան զոր պիտի ընէի էրիկիս հետ :

Այս երկու օրուան մէջ բարոյական երևութիւն մը զոր՝ գեռ չեմ կրնար մէկնել ինքնին՝ սաստիկ և անթերի յեղափոխութիւն մը կրեցի յանկարծապէս :

Պարտքս էր էրիկիս խօսիլ խիստ անթերի համարձակութեամբ մը :

Այս դէպքը կենացս ամենէն կարեւորն եղաւ. իր թնդիւնը մինչև յետին օրս պիտի տնէ :

Այս տեսութեան ամենափոքր պարագաները տակաւին յիշողութեանս մէջ գրոշմուած են :

Կիրակի օր մը՝ դիւղին եկեղեցին ի թիւ պատարագ մը լսելէն և երկար ժամանակ աղօթելով կենալէն ետք տունս եկայ :

Օղը դոյ և տխուր էր. երբ դղեակը կը մտնէի, ձիւնը կսկսէր դալ :

Խօսարանիս ժամհարը ժամը տաս զարկաւ :

Սովորաբար խիստ սթարգ և պղտի սրահի մը մէջ կը նստէի, որու երկու պատուհանները պարտէզին վրայ կը նայէին : Չմինէպլին աջ ու ձախ կողմը դրուած էին հօրս ու մօրս պատկերները. դրասեղանիս վրան ալ Աօնթրանին մանրանկար պատկերադիրը կար :

Այս մանրանկար պատկերադիրին նկատմամբ կը պարտաւորիմ ըսել հոս ինչ որ ետքէն խմացայ. այսինքն թէ տիկին Տը Քիշվիլէն էրիկիս ետ յանձնուած էր այն :

Ժամանակաւ իր տարփութիւն համար շինուած պատկեր մ'իր կրնալանր տալն այն սթարգ անարժանութեանց մին է զոր ընելու կը համարձակի մարդ մը, առանց և ոչ իսկ կարծելու թէ ս'ըքան սթգալի և նախատական է այսպիսի վարմուք մը :

Աշխատութեան սեղանիս քով վարդափայտէ փոքր դրատուն մը կար օրու մէջն էին սիրած դիրքերս. վերջապէս երկու պատուհաններուն մէջ տեղն էր դաշնակս :

Հայլի մ'առջեւէն անցնելով նայեցայ անդամ մը. սոսկալի կեր-

պով մը դունատ և նիհար էի. արդէն փոքր ինչ ցցուած և թեթեակի շառագոյն պտերէս կը յայտնուէր այն տենդը որով կայրէի երկու օրէն ի վեր, նայուածքս խիստ փողփողուն և կենդանի էր, բայց շուրթերս մանիշագոյն և ձեռներս սառնահար էին :

Սեւեր հագուեր էի. մազերս կապերով հիւսուած էին, վասն զի խոսքսիքի ձեռով յօրինելը մտքէս չանցած էր :

Տեսակ մը տխուր ուրախութեամբ ակնապիշ կը նայէի այն աւերումին զոր դէմքս կրած էր վիշտերէն և ինքզինքս կը բաղդատէի Խւրսիւլին հետ որ այնքան առոյգ և վարդապեղ էր միշտ :

Գղեկին հին ժամահարը տասուկէս զարկաւ, և ահա սենեակս մտաւ էրիկս :

Ան ալ երկու օրէն ի վեր անողորմապէս փոխուած էր. բոլորովին դունատ էր Աօնթրան : Տքնութիւնները թերեւս արցունքը... կարմրեր էին իր աչերը. սաստիկ վհատած կերեար. դէմքը դրեթէ վայրենի էր.

— Զպիտի աշխատիմ ուրանալու, ըսաւ ինձ յանկարծապէս, քեզի դէմ գործած յանցանքներս շատ մեծ են. կը պարտաւորիս քամահրել զեւ... լաւ, քամահրէ՛ զիս :

— Աաղաչեմ, մաիկ ըրէ՛ ինձ, Աօնթրան : Մեր կացութիւնն այսօր պիտի որոշուի : Կը պարտաւորիմ անթերի համարձակութեամբ ըսել քեզ խորհրդածութեանց հետեւութիւնը և անդրդուելի որոշումս... :

— Մաիկ կրնեմ... :

— Այս երկու օրուան մէջ՝ զոր մինակս անցուցի՝ քեզի ճանչնալէս ի վեր տեղի ունեցող դէպքերը մտքիս չգիտեմ ինչ կրկնեթեւոյթովն ինձ երեցան դողցես մի և նոյն պահուն. այն դէպքերը կըրցայ ամբողջապէս ու միանգամայն մի առ մի գիտեմ, և դատեցի այնպիսի սրամտութեամբ և այնպիսի կորովատեսութեամբ որ նոյն իսկ ես ալ զարմացայ : Այսպէս անցելոյն օրերը մտապիշ նկատելով առանց անհեղեղ հպարտութեան խոստովանեցայ իւրովի թէ քեզի համար ունեցած անձնուիրութիւնս երբեք վրիպած չէր, թէ աղնւթութեան հրաշքներ գործեր էի՝ սէրս՝ արհամարհանալով հակառակ

անարատ և մաքուր պահելու համար : Եթէ 'ի բայց սունում քանի մը սակաւագէտ տրտունջներ զոր անտանելի վիշտ մը զիս կտալէր յայտնելու, միշտ համակերպութեամբ տառապեցայ . երբոր փոքր ինչ սէր ցուցնել ուզէի ինձ, անմիջապէս կը սրբէի արցունքս . քովդ կը դայի ժպիտ 'ի շրթունս, և յարութիւն կառնէի երանութեան յոյսերով որք այնքան 'ի թերեւ ելեր էին :

— Ճշմարիտ է . . . բայց վեհանձնութիւն չէ այս միջոցիս իմ յանցանքներս և քու առաքինութիւններդ դէմ առ դէմ բերել, ըսաւ Աօնթրան դառնապէս :

— Աօնթրան, քեզի հետ այսպէս խօսելովս կուզեմ չէ թէ պարծիլ միշտ այս կերպով վարուած ըլլալուս համար այլ ինքզինքս մեղադրել :

— Ի՞նչ, կը զղջաս . . . :

— Ար զղջամ ըրած ըլլալուս ճիշդ ինչ որ ինձ պէտք էր թշուառ ըլլալու համար առանց երջանիկ ընելու քեզի : Եթէ տարբեր ընթացք բռնած ըլլայի . . . թերեւ իսկ ոչ այնքան անգութ ըլլայիր ինծի դէմ . . . :

— Ի՞նչ ըսել կուզես :

— Այս բանը տարօրինակ կերեայ քեզ . . . բայց խորհրդածութեանց հետեւութիւնն եղաւ զրեթէ ինքզինքս մեղադրել և քեզի արդարացնել :

— Ձի՛ս արդարացնել . . . :

— Քեզի արդարացնել, այո՛ . . . : Ա՛լ չեմ խաբեր ինքզինքս, Աօնթրան . իր արժանապատուութեան զիտակցութիւնը ունեցող և իր յարգը պահել տալու չափ հաստատ բնաւորութեան սէր ազնիւ ընկերուհի մը չեղայ երբեք քեզի համար . վատ գերուհիդ եղայ, և զերի մը բացասական յատկութիւնները ունեցայ միայն, այսինքն ինչպէս զերին նոյնպէս և ես կուրօրէն հնազանդեցայ, ասլօրէն համակերպեցայ, անշարժութեամբ համբերեցի : Ձիս այսպէս տեսնելով պարտաւորեցար հետս վարուիլ այնպէս ինչպէս որ վարուեցար ինծի համար ոչ զթութիւն և ոչ կարեկցութիւն ունենալով :

— Չգիտեմ թէ ի՞նչ նպատակաւ այդպէս կանմեղիս զիս, ըսաւ

Աօնթրան ինձ նայելով անխտահալութեամբ :

— Արնայի ըսել թէ նպատակս է մեղմել հիմա քեզ ըսելիքիս դառնութիւնը, բայց պիտի ստէի : Եթէ չեմ փափաքիր վերաւորել քեզի առանց սլ տձառի, հիմա զրեթէ հոգս անգամ չէ քեզ ըսելու խօսքէս վշտանալդ :

Անհոգ անտարբերութեան կերպով մը խօսիլս կարծես սատիկ զարմանք տուաւ էրիկիս :

— Խօսուածքդ նոր է ինծի համար, Մաթիլտ :

— Ար պարտաւորի նոր ըլլալ ինձ այս խօսքերը թելադրող զղացումն պէս . . . ինչպէս որ նոր է նաև ինչ որ պիտի խօստովանիմ քեզ հիմա :

— Բայց, շնորհք ըրէ՛, բացատրէ՛ միտքդ :

— Անցեալին այսպէս անգամ մ'երկարօրէն նայելէս ետք բան մ'ես հասկցայ . . . կերպում թէ սոսկալի բան մ'ես իմացայ . ըսել կուզեմ թէ հազիւ հազ հոգասիրական զղացումի մ'արժանի էին վիշտերս որք սակայն կարի ճշմարիտ և յաւալի էին . . . ըսել կուզեմ թէ անընդհատ ողբ ու կոծերս աւելի ձանձրալի քան թէ սրտառու էին . ըսել կուզեմ թէ յախանական արցունքս իրաւամբ կը պարտաւորէր քեզի նեղացնել, զայրացնել, բայց խիստ քիչ արդահատանք շարժել :

— Ար ծաղրե՛ս, Մաթիլտ : Եթէ կը ծաղրես, անագորոյն է այդ ծաղրը :

Էրիկիս ձեռքէն բռնելով հայլին առջևը բերի, և հոն աւերուն գէմքս ցուցնելով անոր, ըսի .

— Քանի որ այսպէս փոխուած եմ, ըսել է թէ պարտաւորեցայ շատ տառապանք կրելու, այնպէս չէ՞, Աօնթրան : Ա՛րդ, երեւակայէ թէ ի՞նչ զղացի երբ բանաւորութիւնը բռնադատեց զիս խոստովանելու թէ վիշտերս հազիւ հազ կարեկցութեան արժանի էին . . . երբ իւրովի ըսի . . . « Եթէ վաղն անկողնիս պահ դատաւորի մը պատմելու ըլլամ այս վիշտերս, իրաւունք պիտի ունենայ ըսելու ինձ . . . » : Բայց է յանցանք . . . » : Արդ, կը կարծե՞ս թէ այսպիսի համոզումի մ'առջև ծաղրելու համարձակութիւնը ունենամ, Աօնթրան . . . :

—Այդ համալուծը ունիս, Մաթիլտ :

—Այո՛, ունիմ . . . : Այո՛, աշխարհք եթէ վաղը մի առ մի լսէ կրած չարչարանքս, դարձեալ արհամարհութեամբ ուսերը վեր ընելով պիտի ըսէ . «Ի՞նչ ապուշ . . . ի՞նչ ձանձրալի կին մ'է եղեր « այս կինն իր անդադար տրտունջներովն և հեծումներովը : Իր « արժանի պատիժը դտաւ : Ի՞նչ, ուրեմն կին մը չ'կրնար եղեր « պարկեշտ և թշուառ ըլլալ առանց անտանելի ըլլալու : Երիկին « խստութիւնը գրեթէ ներելի է ուրեմն քանի որ այդ կինն այս քան « տկար, ողբալին և գիւրագրգիռ բնաւորութիւն մ'ունի : Իրաւ « է որ Իւրսիւ շատ նենգամիտ, անամօթ և ասպականակիր է, լա՛ւ, « ուրեմն Պ. Տը Լանդրի իրաւունք ունի Իւրսիւը Մաթիլտէն « հաղար անդամ վեր սեպելու . վասն զի Իւրսիւ զէթ անոյշ « հով մ'է հրասլոյր ունի . իր վրայ փոփոխակի կը դանուին այնպի- « սի բարի և չար յատկութիւններ որք կրնայ ըսուիլ թէ միտքը և « սիրտը միշտ արթուն կը պահեն : Ընդհակառակն Մաթիլտ մըշ- « անջնապէս սրտառուչ և միաձե համակերպութիւն մ'է : Ամեն « առաքինութիւնները ունի ան . լա՛ւ, ոչ ոք կուզէ ուրանալ զա- « նոնք . . . բայց այդ կինը գրեթէ չ'պիտեր սիրուն ընել առաքի- « նութիւնը : Մէկ խօսքով, Մաթիլտ այնպիսի կին մ'է որ յան- « ցանքներուն ամենէն մեծը ունի . այս յանցանքն է սիրել և չ'կրնալ « ինքզինքը սիրցնել : » Աօնթրան, աշխարհս ահա այսպէս պիտի ըսէ . . . ահա այսպէս ըսելու իրաւունք պիտի ունենայ . . . իրեն յատուկ տեսութեամբը նկատելով . . . : Քանի մը կարեկից անձինք թերեւ մեղքնան ինձ, խորհելով թէ քու քով վարած կեանքիս համառօտութիւնը կրնայ ըլլալ «Ազնուապէս սիրել . . . տառապիլ և համակերպիլ . . . » Այո՛, անոնք թերեւս մեղքնան ինձի, բայց լոկ պիտի մեղքնան . . . Ե՛ւ կարեկցութեան և համակրութեան մէջ վիճ մը կայ :

—Ինչպիսի՛ խօսքեր, Մաթիլտ . . . :

—Արդ, նորէն կը հարցունեմ, Աօնթրան, կը կարծե՞ս թէ կը ծաղրեմ երբ կըսեմ քեզ թէ այնքան արցունք թափելէս ետք ինք- ղինքս կարեկցութեան արժանի կարծելու միտքութիւնը անդամ չ'ունիմ :

—Բայց, տէ՛ր Աստուած, ո՞վ կըցաւ այսքան աղետալի համո- ղում մը տալ քեզ, զոչեց Աօնթրան :

—Բանաւորութիւնը . . . ցուրտ և անողորբելի բանաւորորութիւնը . բայց պէտք է որ սիրտը կարի՛ թափու և ամայի ըլլայ որպէս զի կարենայ այս խիստ ձայնը հոն որոտալ . . . :

—Ի՞նչ կըսես . . . սի՛րտդ . . . :

—Սիրտս թափու և ամայի է ա՛լ քեզի չսիրելէս 'ի վեր, Աօնթրան . . . և ա՛լ քեզի չսիրելէս 'ի վեր միայն կըցայ իմ ըն- թացքս և քուկդ անկողնատպահութեամբ դատել :

—Ա՛լ չե՞ս սիրեր զիս, զոչեց էրիկս :

—Ոչ . . . և ահա չսիրելուս համար է որ ամեն բան անշահա- ինդորութեամբ կը տեսնեմ, և ահա այս պատճառաւ է որ չեմ վախ- նոր քեզի վշտացնելու այսպէս խօսելով . . . : Եթէ ըսուէր ինձ թէ որ մը պիտի նուաղի այն անբաւ սէրը զոր կզգայի քու վրայ, այն սէրն որ այնքան խիստ փորձերու զիմադրած էր, հայհոյութիւն է, պիտի դռնէի . . . այլ սակայն . . . մարեցաւ այս սէրը :

—Մաթիլտ . . . Մաթիլտ . . . :

—Բոլորովին մարեցաւ այն քանի մը բուռն մէջ որ կարգացի Իւրսիւին գրած նամակդ . . . : Գանդատներ չեմ ըներ քեզ, Աօն- թրան . ա՛լ իրաւունք չունիմ գանդատելու քեզի դէմ . . . վասն զի առանց անասարժութեան կըսեմ . . . կորուսիր իմ սրտի պէս սիրտ մը, այս կորուստը բուռնապէս պատիժ մ'է քեզի համար . հիմա քու նկատմամբ զգացումներուս փոխուելէն և տարբեր հանգամանք առ- նելէն ոչ յոյս է ոչ ալ վախ կրնամ ունենալ : Ինքզինքս բաւա- կան կը ձանձնամ, հետեւաբար կը տեսնեմ որ դժբաղդաբար չ'պիտի կրնամ ոչինչ զգալ կիսովին . գիտե՛մ որ թերեւս խոհեմութիւն էր նուաղ սաստկութեամբ սիրել քեզի և այնքան շուտ չ'դադրիլ սիրե- լէ . բայց այսպէս է բնաւորութիւնս : Ոչինչ կարելի է սիրոյ շիջու- մին դէմ, չեմ մեկնել այս սիրոյ շիջումը, այլ կզգամ : Անշուշտ արցունքս երկար ժամանակէ 'ի վեր և առանց իմ գիտութեան կը մաշէր քու վրայ ունեցած սէրս, որ տասնիկ ցնցումի մը կարօտեցաւ բոլորովին մեռնելու համար . առ Իւրսիւ գրած նամակդ անսար-

տելի կերպով մը հաստատեց ինձ թէ ամենեին յոյս մը չէի կրնար ունենալ քու վրայ. սէրս պարտաւորեցաւ խորտակուիլ, կորնչիլ անհնարին բանի մ'ընդհարելով: Գիտեմ միայն թէ քանի որ կը կարգայի նամակդ, յամը այլ սաստիկ, այլ գրեթէ ֆիզիկային ցուրտ մը սիրտս կը հաշմէր: Բաղդատութիւն մը պիտի հասկցնէ քեզ թէ ինչ կըզայի. սրտիս մէջ զգացածս իր յորձանքովն ամեն բան ծռող, դրդող մըրիկն սէս ամենէն ներհակ կիրքերը շփոթող և անոնց ընդհարող ուժովն փոթորիկ մը չէր. ոչ. ոչ... մըրիկն անցնելէն ետք՝ եթէ ամեն բան սաստկապէս կը տառապի, դէթ ամեն բան շնջուի. իմ զգացածս էր խորին և աճեցուն դրաւում մը. այս դրաւումը սակաւ առ սակաւ կը սառեցնէր և կը ջնջէր սէրս... այն անմուռնչ ողողումներուն սէս որք կը բարձրանան, հեղձեալ կը բարձրանան մինչև որ ամեն բան ընկղմի իրենց ահարկու հարթութեան ներքև և մինչև որ մարդուս ահաբեկ նայուածքին ալ ոչ այլ ինչ ցուցնեն բայց եթէ ամայի և լոին անբաւութիւն մը, որու վրայ ոչինչ... ոչինչ կենէ և կերևայ:

Էրիկս՝ նախ ապշելով՝ պատասխանեց զսպուած զայրոյթով մը:

— Իմ վրայ ունեցած գիւթական սիրոյդ դադրիլն անկեղծ չէ, և ասոր ապացոյցն է այս դադարման յանկարծութիւնը. անշուշտ քեզի դէմ անիրաւութիւններ... մեծ անիրաւութիւններ գործեցի, բայց այդպիսի վարմունքի մ'արժանի չեմ:

— Ար պատահի ինչ որ կը պարտաւորէր պատահիլ, Աօնթրա՛ն. ինչպէս կը յուսայի, ահա ինքնասիրութիւնդ կը զայրանայ երբ կը խորհիս թէ ա՛լ չեմ կրնար սիրել քեզի... թէ ա՛լ չեմ սիրեր քեզի...: Ար հասկնամ իսկ թէ սիրոյս յանկարծական դադարումը, ինչպէս կըսես, ինչու այս մասին պատրանքդ չփարատեր տակաւին... բայց կը սխալիս... երբէք չեմ վրիպած իմ տպաւորութեանց նկատմամբ:

Էրիկս ուսերը վեր ընելով՝ ըսաւ.

— Ար կարծէիր նաև միշտ սիրել զիս, ինչպէս որ դուն իսկ ըսած ես, և ահա կը տեսնես որ այս պահուս սէրդ մարած է. այնպէս պիտի ըլլայ նաև ցատումդ, այն ալ իր վախճանը պիտի ու-

նենայ... շարայարեց անխռով վստահութեամբ մը:

— Ճիշդ չէ բաղդատութիւնդ, Աօնթրա՛ն. ապահով եմ թէ միշտ պիտի սիրէի քեզի եթէ ամեն ինչ ՚ի գործ դրած չըլլայիր այս սէրը սպաննելու համար: Մի և նոյն համարձակութեամբ ահա ըսեմ քեզ նաև թէ հիմա սաստիկ անտարբերութեանս յաղթելու համար ինչ որ ալ ընես, չպիտի յաջողիս յաղթելու:

— Բայց վերջապէս լոկ անզղամութիւններ են, միայն անհաւատարմութիւն մ'է յանցանքս, և չկայ կին մ'որ իր վիրաւոր սրնապարծութեան առաջին ցատումէն ետք չներէ այսպիսի յանցանք մը:

— Չեմ հակառակիր այդ կարծիքիդ, չեմ պնդեր թէ ամեն կիններն ինծի սէս կը խորհին կամ կը պարտաւորին խորհիլ...: Անշուշտ անիրաւութիւն մ'է իմ այսպէս վարուիլս. ճակատագրիս դժբաղդութիւններուն մին է միշտ ամբաստանուիլ, կամ թէ լաւ ևս է ըսել բնաւորութեանս թերութեանց մին է միշտ չափանց ըլլալ:

— Բայց նորէն կըսեմ, որ եթէ Խւրսիւլին դրած նամակս է հակապրութեանդ պատճառը, անհիմն է այդ հակակրութիւնը:

— Անցեալին նկատմամբ չեմ ուղերմեղադրել քեզի, Աօնթրա՛ն, միայն թէ քանի որ այդ նամակին խօսքը կընես, յիշէ՛ անոր խօսքերը, և պիտի խոստովանիս իւրովի թէ այս նամակին մէն մի խօսքը կը պարտաւորէր մահաբեր հարուած մը տալ ամենէն տուկուն յոյսերու: Անդարմանելի կերպով վիրաւորուեցայ քեզմէ իբր կին, իբր կողակից և իբր մայր: Ասկից ՚ի զատ այդ տրիպին որու համար զոհեցիր զիս առանց դեղեւումի, առանց գիւթութեան, կենացդ միակ և ճշմարիտ տրիպին եղաւ, է և պիտի ըլլայ...: Պիտի տեսնես որ նախատեսութիւններս պիտի կատարուին: Առանց շինծու խոնարհութեան կամ՝ լաւ ևս է ըսել՝ հպարտութեամբ կը խոստովանիմ թէ ամենեւին չունիմ ինչ որ պէտք է Խւրսիւլին դէմ նըպաստաւորապէս կռուելու համար, եթէ այս կինը՝ իր խոստովանեալ հակառակ՝ ուզէ այսուհետև հրապուրել քեզի շարունակ. իսկ եթէ այսուհետև ալ միշտ անարդէ քեզի, հիմա սրտի որ և է փո-

խարինութիւն մը չունիմ քեզ տալու : Բայց այս չէ ամեն ըսելիքս . պիտի ներես համարձակութեանս . ծանր է ինձ այսպէս խօսիլը . քանի որ կը սիրէի քեզի , այնքան կոյր եղայ կենացդ ինչ ինչ պարագաներուն վրայ որ չկրնալով ներել անոնց՝ համոզուեր էի վերջապէս թէ ես ալ քեզի պէս յանցաւոր եղած էի . հիմա պատրանքս փարատեցաւ , ընթացքդ իր ճշմարիտ տեսքովը կերեայ ինձ , և ե՛նթադրելով թէ երբեք պիտի կրնամ մոռնալ անիրաւութիւններդ , ինչպէս կըսես , անհնարին է ինձ այսուհետեւ սիրել մարդ մը . . . զոր ա՛լ չեմ կրնար յարգել :

— Մաթիլտ , ի՛նչ կը նշանակէ . . .

— Արդուելէս առաջ , ամենէն մոլեղին տրիփէ մը շլանալէս առաջ եթէ իմանայի ինչ որ ետքէն իմացայ . . . չէի կարգուեր հետդ :

— Բայց նորէն կը հարցունեմ , տիկին , ի՛նչ է իմացածդ որ կրնայ արդիւնէ քեզի զիս յարգելու . վասն զի չեմ կարծեր թէ մարդս անսրատիւ արարած մ'ըլլայ անընկճելի սէր զգալովն այնպիսի կնկան մը համար որ անարժան է այն սիրոյ . . . ե՛նթադրելով թէ ճշմարիտ է ըսածդ :

Աերջին վարանումէ մ'եսք սլատմեցի Աօնթրանին Պ . Լիւկաթոյին առանձնական տան բոլոր դէպքը , և ըսի թէ ի՛նչպէս Պ . Տը Մօրթանը և Պ . Տը Բօշկիւն բռնադատեր էին այս մարդը ետ յանձնելու այն նենդուած թուղթը զոր շինած էր Աօնթրան խարդախութեամբ :

Երիկս վհատութեամբ համակուեցաւ գլխովին :

Այս կարճ պատմութեան միջոցին բան մը չըսաւ ինձ :

Քանի որ այս վիճակին հասեր էին մեր յարաբերութիւնները , ա՛լ չէի սրտաւորեր խղճահարութիւնս պահել . այս տեսակ զաղտնիքներ , այս տեսակ զգուշութիւններ չէին կրնար ըլլալ մեր մէջ . ինծի համար կարեւոր բան մ'էր Երիկիս առջև ունեցած դիրքս համարձակապէս հաստատել :

Ետքէն եթէ ուղի վեհանձն ըլլալ , չէի ուղեր անորմէ միամտաբար խաբուած սեպուիլ :

Երիկս յուզմունքով սենեկին մէջ քայլելով մերթ ընդ մերթ ինձ

կը նայէր տխրապէս . այս նայումքներէն հասկցայ թէ Պ . Տը Մօրթանի նախատեսութեանց համեմատ՝ Երիկս երբեք չէր ներեր ինձ իր այն աղետալի ընթացքը իմացած ըլլալս :

Քանի մը բոպէ յուզմունքով քայլելէն ևտք թիկնաթողի մը վերայ նստաւ Աօնթրան և զլուծը ձեռներուն մէջ սրահեց :

Գութս շարժեց :

— Ա՛լ չեմ սիրեր քեզի սիրով , ըսի . յանցական գործողութիւն մ'ըրիր , բայց ատով անունդ կրելէ չեմ դադրիր : Զաւկիս հայրն ես . այսքանը բաւական է՝ ըսելու համար քեզ որ եթէ խիստ սրբազան սիրով մը վառու բոլորք սիրտ մը կորուսիր մշտնջենապէս , կին մը կը մնայ քեզ աշխարհի առջև . և այդ կինն երբեք չպիտի կասի կատարելէ իր պարտքերը զոր իր վրայ կը դնէ իր կացութիւնը : Ուրեմն մեր յարաբերութիւններն առ երևոյթս ամենևին փոփոխութիւն մը կրած չպիտի ըլլան . եթէ չըլլային այն զրպարտութիւնները որոնց նահատակներն ենք , պիտի խնդրէի քեզմէ բարեկամաբար զատուիլ : Բայց՝ ինչ կուզէ բէ օրիորդ Տը Մարան՝ կարծեմ թէ զատուիլը մեր երկուքին համար ալ փաստակար է : Արդ կը վայելէ որ ժամանակ մ'եւս այսպէս ապրինք . ետքը սրբազաներուն համեմատ կը շարժինք :

— Լա՛ւ , ըսաւ Աօնթրան կոշտութեամբ , չպիտի աշխատիմ կարծիքներդ փոխել տալու . այսուհետեւ զատ պիտի ապրինք , և կարելի եղածին չափ շուտ պիտի ազատեմ քեզի պժգալի ներկայութենէս . . . : Չես մոռնար եղեր քեզ եղած գէշութիւնը . . . իրաւունք ունիս :

— Ար հաւատեմ քեզ թէ հիմա բոլորովին մոռցած եմ ամեն բան . եթէ կարենայի անդամ վրէժ առնուլ , չէի առնուր : Գործքը կայ , բայց պատճառներն հիմակ անտարբեր են ինձ :

Աօնթրան պահ մը լուեէն ետք գոչեց .

— Բայց ոչ , ոչ , անկարելի է այդ բանը . այդքան անտարբերութիւն չկրնար յաջորդած ըլլալ այնքան անձնուիրութեան , չե՛ս կրնար այդքան անդթաբար վարուիլ հետս . . . մանաւանդ այնպիսի վայրկեանի մը մէջ . . . :

—Աւր միթիթարութեան հարկաւորութիւն տնիս գուցէ, այնպէս չէ՞, ըսի Աօնթրանին. արդ կը հաւատտեմ քեզ թէ քու վրայ ցաւելու պիտի արգիլուիմ չէ թէ նախանձոտութենէ այլ մարդկային արժանապատուութենէն. շատ աղէկ կը տեսնեմ որ կրած սէրդ աղետալի պիտի ըլլայ քեզ, հետեւաբար չեմ կրնար չահարեկիլ այդ մասին. ամենեւին անգգայ չպիտի ըլլամ այն ամեն դժբաղդութիւններու նկատմամբ որք պիտի պատահին քեզ . . . :

—Աւրջապէս, սոցեց Աօնթրան յանկարծ ոտք ելնելով, խենդութիւն մ'է վշտանալս : Ինչպէս ըսիր, տիկին, մեր կացութիւնը բոլորովին յայտնի և մեկին է. ա՛լ սիրով չես սիրեր զիս, լա՛ւ. այր ու կին կատարելապէս կապրին առանց սիրոյ : Ներկայութիւնս ձանձրալի է քեզ. պիտի ազատեմ քեզի այս ներկայութենէն. դուն առանձին պիտի ապրիս, ես ալ նոյնպէս : Ամենեւին չեմ հակառակիր նպատակներուդ :

—Միայն թէ, Աօնթրան, խիստ փափուկ կէտ մ'ալ կայ որու վրայ ևս կուզեմ խօսիլ. կը փափաքիմ որ հարստութեանս երկու երկրորդը շահու գրուի այնպիսի կերպով մ'որ մեր զաւկին ասպազան ասպահովի :

—Այդ հոգն ինձ կը վերաբերի, տիկին. կը նայիմ ատորճարը :

—Արծեմ պարտքս է այժմէն իմացնել քեզ թէ գործերու նըկատմամբ բոլորովին անտեղեակ ըլլալով, և փափաքելով որ այս գործը կարելի եղածին չափ կանոնաւոր ըլլայ, Պ. Տը Մօրթանին խորհուրդ պիտի հարցունեմ :

—Երբէք որ և է յարաբերութիւն չպիտի ունենամ այդ մարդին հետ :

—Ես ալ չեմ ուզեր որ ունենաս : Պիտի բարեհաճիս ասպացուցանել ինձ թէ դիտաւորութիւններս պիտի գործադրուին. եթէ այդ ասպացոյցը կանոնաւոր և բաւական թուի Պ. Տը Մօրթանին, աւելի բան մը չպիտի ուզեմ քեզմէ :

—Տիկին, այդ ամեն բաները չեն կրնար քու փափաքիդ համեմատ ըլլալ : Մեր զաւկին ասպաղային համար քեզի պէս ես ալ հոգասէր եմ. ինձ, ինձ միայն կը պատկանի այդ հոգը տանիլ, և

ատոր համար պիտի ընեմ ինչ որ պէտք պիտի ըլլայ ընել, բայց դու չպիտի հսկես կամ քննես այնպիսի գործեր որք լոկ ինձ կը վերաբերին :

—Աօնթրան, չե՞ս ուզեր ասպահովութիւն տալ ինձ քեզմէ ուզած բանիս նկատմամբ :

—Ա՛յ, տիկին :

—Ապա ուրեմն կը պարտաւորիմ այժմէն իմացնել քեզ թէ այդ ասպահովութիւնը ստանալու համար ամեն հնարաւոր միջոց 'ի գործ պիտի դնեմ :

—Ազատ ես 'ի գործ դնելու, տիկին :

Այս եղաւ ահա էրիկիս հետ խօսակցութեանս ելքը :

ՓԼՈՒԹ ԺԶ.

ՍԻՐԱՅԻՆ ՅՈՒՍԷՆԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՅՍ խօսակցութենէ քանի մ'օր ետք Պ. Տը Լանդրի Բարիզ շրկեց իր սենեկապանը որու բոլորովին կը վստահէր :

Այս մարդը մեկնելէն 'ի վեր էրիկս դրեթէ ամեն օր նամակ ընդունեցաւ անորմէն :

Իսկ ես հաւասար անհամբերութեամբ և անհանգարտութեամբ Պ. Տը Մօրթանին պատասխանին կսպասէի :

Երկրորդ անգամն էր անոր նամակ դրելս : Չէի հասկնար իր ընտելութեան պատճառը :

Աեանքս կը շարունակուէր տրտում և տխուր անցնիլ : Երբեմն կը զարմանայի սիրոյս այնքան յանկարծապէս անտարբերութեան փոխուիլը տեսնելով. սակայն բնական էր այս փոփոխումը :

Բուռն և խորին զգացումները չեն կրնար յաջորդական սառնահարութեան մը աժդոյն անցերէն անցնիլ :

Միշտ կապրին անոնք, և կամ թէ երկար ժամանակ և արիաբար ամենէն անադորոյն հարուածներուն դիմանալէն ետք յանկարծ կը մարին ինչպէս որ յանկարծ ծնած են :

Այո՛, այս զգացումները յանկարծ կընկնին և կը մեռնին այն մարտիկին պէս որ վերջին շունչը տալու միջոցին միայն կը նշմարէ բիւր վէրք ընդունած և կռիւին մէջ իր բոլոր արիւնը կորուսած ըլլալը :

Բան մը տակաւին զարմանք կը տար ինձ , և չէի դիտեր թէ արդեօք կը պարտաւորէի սլարծիլ թէ ոչ ամչնալ այս մասին . . . Սիրոյս գաղբումը սիրտս կը սառեցնէր , բայց կեանքիս շատ պարագաներն աւելի ցաւալի եղեր էին :

Քաջասրտութիւն էր , համակերպութիւն էր , անտարբերութիւն էր այս բանը :

Շուտ մը հասկցայ ընթացքիս դադարիքը :

Պ. Տը Լանդերին չսիրելուս համար կը մխիթարուէի խորհելով թէ հողիս բոլոր զօրութիւններն այսուհետեւ լոկ էակի մը վրայ պիտի ամփոփուէին : Սիրտս կը խաբէր զիս դարձեալ : Միթէ Աօնթրանին զաւակը պաշտելու էրիկիս վրայ սէքս շարունակել չէր :

Ուստի չէի կրնար ինքզինքս խաբել , մայրական սէրը բոլորովին կը դրաւէր սիրտս , այն էր միայն քաջասրտութեանս պատճառը , վասն զի երբ՝ դժբաղդաբար՝ կը խորհէի թէ լոկ յոյ՝ Տէր այն աստուածային յոյսը զոր Աստուած տուած էր ինձ , երբ կը հարցունէի իւրովի թէ ինչ պիտի ըլլար սրտիս դատարկութիւնն եթէ այս յոյսը յափշտակուէր իղմէ . . . ո՛հ , անատեն երկուք մը կը տիրէր վրաս , և նայուածքս կը հեռացնէի այս խաւարին անդունդէն՝ նայելու համար դէպ այն փողփողուն ասպազան որով միայն կը յարէի աշխարհիս . . .

Չմեռն եկած էր իր տխուր ցուրտերովը , տրտմալի մառախուղներովը , երկար դիշերներովը զոր չէր կարճեր ընտանեկան քաղցր մտերմութիւնը :

Նախաճաշի և ճաշի ժամանակ Աօնթրան և ես հազիւ հազ քանի մը խօսք կուղղէինք իրարու . ապա ան իր սենեակը կը մտնէր և ես ալ իմս :

Երիկիս սովորութիւնները կատարելապէս փոխուած էին :

Ա՛լ չէր որսար . բայց եղանակին խստութեան հակառակ դրեթէ ամեն օր անտառը կերթար հետի . ժամերով հոն կը կենար . անթերի ճշգրտութեամբ մ'ես կը դառնար բօսթայի ժամին . ապա վերըստին կը մեկնէր և երբեմն զիշերուան մութը բոլորովին տիրեէն ետք դղեակը կը վերադառնար :

Երբեմն ալ երկու կամ երեք օր իր խուցը կը մնար առանձին . հոն բերել կը տար կերակուրը և դուրս չէր ելներ :

Գէմքը կսկսէր ահարկու կերպով մ'այլայլիլ . իր դողաւոր այտերը , փոսած և աչերը , շուրթերը ամփոփող ջղաձգային ժպիտը ցաւի , վշտի և վհատութեան այնպիսի երևոյթ մը կը տային իր գէմքին որու նմանը չտեսեր էի երբեք :

Բօսթայի ժամին չէր կրնար զսպել իր անձկութիւնը . նոյն իսկ ինք կը դիմաւորէր նամակաբերը : Օր մը պատուհաններուն մէկէն տեսայ անոր նամակ մ'ընդունիլը , ժամանակ մ'երկիւղով նամակին նայիլը՝ իբր թէ վախնար բանալու դայն , ետքն անյագարար կարգաւր և սպա պատուելը և կասողութեամբ ոտքին ներքեւ կռիւկտելը :

Երկու անգամ ճամբորդութեան պատրաստութիւններ ընել տուա , բայց երկու անգամին ալ ՚ի կախ թողուց իր ուղևորութիւնը :

Իրիկուն մը Պլօնտոյին հետ խօսարանիս մէջն էի և մանկային ըզգեսաներու արկղ մը կը բանայի զոր Անգլիայէն բերել տուեր էի . յանկարծ Աօնթրան՝ որ դունաս , սուրուած և դրեթէ մոլորուած էր՝ ներս մտաւ՝ կսկծալի ձայնով մը գոչելով . — Մաթիլա . . . ա՛լ չեմ կրնար դիմանալ . . . — բայց Պլօնտօն տեսնելով ընդմիջեց խօսքը և աներևոյթ եղաւ :

Փնտուեցի էրիկս . իր սենեակը մտած և դուռը գոցած էր . երկար ատեն դուռին առջևը կեցայ , բայց չուզեց բանալ դուռը :

Ուրիշ օր մը հանեց իր անսլաճոյճ զգեսաները զոր կը հագնէր , հազուեցաւ ամենամեծ վայելչութեամբ , սենեակս մտաւ , և ըսաւ մոլորադին գէմքով մը :

— Ճիշդը ըսէ՛ , ինչպէս կը գտնես զիս . խիստ փոխուած եմ : Մէկ խօսքով , ա՛լ կարո՞ղ չեմ հաճելի ըլլալու . կամ թէ տակաւին առաջուան պէս «պէ՛» եմ :

Զարմացմամբ էրիկիս նայեցայ . . . : Աօնթրան օտները գետնինը զարնելով ուժգնակի գոչեց .

— Այլ հարցունեմ քեզ թէ խիստ փոխուած եմ , լսեցիր :

Այս հարցումն և զայն ուղղելուն կերպն այնքան տարօրինակ կերեւային ինձ որ զարմանալէ դադրելով սկսեալ էի վախնալ : Չգիտէի ի՞նչ սրատասխան տալ : Աօնթրան սեղանին վրայ դրուած չինական յախճապակեայ բաժակ մը կտրելէն ետք դուրս ելաւ կատղութեամբ :

Վերջապէս խոստովանիմ արդեօք . Պլոնտո մեր մատակարարէն իմացաւ թէ Պ . Տը Լանդրի երբեմն իր սենեակն աղդու ըմպելիք բերել տալով զիշերները կը զինովնար :

Ա՛լ չէի տարակուսեք . Աօնթրանին այս անկարգութիւնները , բարկութիւնները , այլանդակութիւնները կասկածաշունչներն ինձ թէ յուսահատական տրիւ մը բուռն յուզմունքը կը կրէր ան և թէ երբեմն կուզէր զինովութեամբ մոռնալ իր վիշտերը :

Գութն շարժեց Աօնթրան , և այս կարեկցութիւնս հաւտացուց ինձ թէ ամեն սէր մշտնջենապէս մարած էր սրտիս մէջ : Անհնարին ցաւ կղզայի զան թշուառ տեսնելով , դառնապէս կամբաստանէի Խըսիւլը , բայց ա՛լ նախանձ չէի զգար ասոր դէմ :

Ի մեծ ցաւ սրտիս կղզայի թէ բան մը չէի կրնար ընել Աօնթրանին համար , և թէ միտթարութիւններս ամուլ պիտի մնան : Մանաւանդ թէ ոչ կուզէի , ոչ ալ կը համարձակէի այսպիսի նիւթի մը վրայ խօսիլ իր հետը . ուստի նստաստաւոր առթի մը սպասեցի :

Օր մը նամակաբերը սովորական ժամէն աւելի կանուխ եկած ըլլալով էրիկիս նամակները զբքատունը բերին , ուր զինքը գտայ զիւրք մը փնտռելու երթալով :

Յուզմամբ բացաւ նամակը , կարգաց տոգունեցաւ , թողուց որ ընկնի նամակը , և ձեռներովը ճակատը ծածկեց :

Աօնթրանին մօտեցայ բոլորովին յուզուած :

— Աօնթրան , ըսի , կը տառապիս . . .

Սաքտեցաւ էրիկիս , գլուխը վեր ըրաւ ուժգնակի . . . :

Տեսայ որ կը լա՛ր . . . :

Իր աւերուն դէմքը բուռն յուսահատութիւն մը կը յայտնէր .
— Խոստովանիմ ուրեմն , այո՛ . . . կը տառապիմ , քեզի ի՞նչ , ըստ . դառնապէս :

— Մա՛րի ըրէ՛ , բարեկամ , ըսի՛ իր հրատույնը և նիհար ձեռքը բռնելով . կան վիշտեր որոնց նկատմամբ հիմա կրնամ կարեկցիլ քեզ . . . :

— Դո՛ւն , զո՛ւն :

— Այո՛ , ա՛լ քեզի չսիրելուս համար խակ կրնամ . . . կը սրտաւորիմ բարեկամութիւն մը միտթարութիւնները տալ . . . : Այլ տառապիս . . . հարկաւորութիւն չունիմ հարցնելու թէ ի՞նչ պատճառաւ կրեցիր այն փոփոխութիւնը զոր քանի մը ժամանակէ՛ ի վեր նշմարեցի՛ ի քեզ :

— Խոստովանիմ ուրեմն , այո՛ . . . գոչեց անհնարին շուարումով . ինչո՞ւ հիմա պիտի ակնածիմ քեզմէ : Այո՛ , կը « ի՛րէ՛ » լաւ արիօրէն . այո՛ , կը սիրեմ զան տղայի մը պէս , խենդի մը պէս . . . այո՛ , կը սիրեմ այնպիսի կերպով որով ոչ զոր դեռ սիրած եմ . . . այլ սակայն անայնպիսի կերպով որով ոչ զոր դեռ սիրած եմ . . . այլ սակայն և ոչ իսկ կուզէ որ իրաւունք մը սեպեմ ինձ ան . . . այլ սակայն և ոչ իսկ կուզէ որ իրաւունք մը սեպեմ ինձ այն դժբաղդութիւնը զոր պատճառեցի իրեն . . . : Վասն զի վերջապէս պատիւս հիմա կը պահանջէ որ զինքը . . . և . . . բայց . . . ներէ՛ . . . ներէ՛ . . . քե՛զ ըսեմ այս բաները , ո՛ր Աստուած իմ . . . քե՛զ ըսեմ . . . :

— Բայց կրնաս ըսել , Աօնթրան . նոր բան մը չես իմացներ ինձ , ա՛լ չեմ կրնար տարակուսիլ այն բուռն սիրոյդ նկատմամբ որ սաստկապէս կը վշտահարէ քեզի . . . սէր աղետալի որ արդէն իմ երանութիւնս ջնջեց , և որ լոկ վիշտե՛ր կը պատճառէ քեզ :

— Ո՛հ , այո՛ , աղետալի՛ է , շա՛տ աղետալի : Չգիտես թէ ինձ ալ որքա՛ն պատճառ եղաւ արցունք թափելու , դաղանապէս յուսաւ հատելու , անզօր կատղութիւններով համակուելու , յիմարական կամ ոճբային որոշումներ ընելու . . . : Չգիտես այն ամօթալի անդդա-յութիւնները զոր զինովութենէն ուղեցի . . . : Ո՛հ , այդ դժոխային կլնը զիտէր թէ ի՞նչ սէր կը նետէր սրտիս մէջ . . . ամօթալի և

ստակալի՝ սէր... որու համար քեզի զոհեցի արդէն... քեզի...
Բայց ինձ նայէ՛, յիշաւի ապիրատ մ'եմ, կամ լաւ ևս է ըսել խենդ
մը... այլ սակայն... հակառակ կամքիս՝ ամեն օր կաւենայ այս
սէրը... երկու անգամ արատրաստուեցայ մեկնելու և գտնելու այդ կինը.
բայց չհամարձակեցայ. այդ կինը քանի որ այսպիսի վէս բնաւորու-
թիւն մ'ունի, սխալ ընթացք մը կրնայ ամեն բան կործանել... և
դարձեալ ներումն կը խնդրեմ քեզմէ... վասն զի այսպէս խօսե-
լով կը զրդուեմ... կը վիրաւորեմ քեզի, Մաթիլտ:

—Աերդնում քեզ, Աօնթրա՛ն, թէ հիմակ ամեն բան կրնամ լը-
սել... լսել կարենալս ինծի և քեզի համար տրտմալի փոխարինու-
թիւն մ'է այն կորուստին զոր ըրինք երկու քնիս ալ:

—Ո՛հ, գիտե՛մ այդպէս ըլլալը, գիտեմ...: Ա՛լ չեմ կրնար
յոյս ունենալ քու սիրոյդ վրայ. պէտք է հրաժեշտ տալ անոր. բայց
անդուժ մի՛ ըլլար. թո՛ղ որ սիրտս բանամ քու քով...: Հիմակ
որ ա՛լ չես սիրեր զիս, խօսիլս չկրնար վիրաւորել քեզի...: Յի-
շաւի, Մաթիլտ, այնքան դժբաղդ եմ որ կրամ վիշտերս քեզ խոս-
տովանիլս զրեթէ վրէժդ ինքնիրմէս առնուլ է: Ա՛հ, եթէ գիտնա-
յիր թէ ի՛նչ բան է անմուռնչ և պահուած վիշտով մը տառա-
պիլը:

—Գիտեմ, Աօնթրա՛ն... գիտեմ...:

—Քսան անգամ բոլորովին պատրաստ եղայ քու առջև ծունր
դնելու, ամեն բան քեզ խօստովանելու, գէթ գթութիւնդ ինդրե-
լու: Բայց բոլոր անցեալ անիրաւութիւններս միտքս կը դային. հե-
տեաքար ինքնիրմէս աւչցայ, չհամարձակեցայ...: Առեւեայն ար-
ցունքս լափեցի... այո՛, վասն զի ինչպէս դուն ալ կը տեսնես՝ կը-
լամ... տկար եմ, տղայի մը պէս կըլլամ:

Եւ դարձեալ կըլլար. ասոր արցունքը սրբելով դռնեց.

—Բայց անդուժ թէ ուրեմն այդ կինը. բայց չմտածեր ուրեմն թէ
քեզի իրեն զոհեցի... քեզի, աղնի՛ւ... վեհանձն կին, քեզի
որ այնքան ազնիւ, այնքան վեհանձն ես որքան չար և խայտառակ
կին մ'է ան...: Բայց մի՛ թէ չխորհիր այդ կինը... թէ կուրութիւնս
կրնայ վերջ մ'ունենալ...: Ինչ կուզէ թող ըսէ, իր դժոխային

հպարտութիւնը կողոքուի զիս ոտիցն առջև խոնարհած տեսնելով.
...: Չգիտեր ուրեմն թէ պատրանքս փարատուէն ետք... ա՛լ
մի միայն արհամարհանք և ատելութիւն պիտի զգամ իրեն դէմ
...: Ո՛հ, իր սնապարծութիւնը դեռ կրնայ սաստիկ վէրք մ'ըն-
դունիլ՝ իմ քեզ վերագիմելէս, վասն զի ի՛նչ կուզէ թող ըսէ
ինք, յայտնի է թէ կը նախանձի քեզի դէմ:

—Որ և է կերսով դէպ անցեալ վերագիմելն անհնարին է,
Աօնթրա՛ն. պէտք է մշտնջենապէս հրաժեշտ տալ այդ հարուա-
ծով Իւրսիւր վիրաւորելու նպատակին, հարուած որ դու կը կար-
ծես թէ սաստիկ պիտի ըլլայ անոր հպարտութեանը:

—Բայց, Մաթիլտ, ա՛լ չեմ կրնար լսել, ըսեմ ուրեմն, և
արհամարհէ՛ զիս. քեզի կորուսելովս ինչ կորուսած ըլլալս զղայի
միայն այն միջոցէն ի վեր որ դու ա՛լ չէ՛ք երեւել ըսիր ինձ, խօսք
մ'որ բերնիդ մէջ կարի անողորմ էր...: Այո՛, վիշտս ևս աւելի
կը սաստկանայ քանի որ ա՛լ չեմ կրնար ըսել թէ միշտ քովս
պատրաստ ունիմ ազնիւ, սիրասուն և վեհ սիրտ մ'որ կը մոռնայ,
որ կը ներէ, և որու կը վերագիմեմ միշտ վստահութեամբ, վասն
զի անսպառելի է իր բարութիւնը...:

—Այո՛... այս սիրտը քուկդ էր այսպէս, ո՛հ, բոլորովին
քուկդ էր, Աօնթրա՛ն,

—Բայց այդ սիրտը դեռ իմն է...: Անձամբ կը սխալիս, Մա-
թիլտ... մերինին պէս սէր մ'անայլայելի արմատներ կը ձգէ սըր-
տին մէջ. ժամանակ մը կրնայ թուլնալ այն, բայց շուտ մը նորէն
կերեայ առաջուանէն աւելի կենդանութեամբ: Մաթիլտ, մի՛ կարեր
կերպար օղնէ ինձ յաղթելու այս դարձելի տրիփին. կերդնում թէ
յոյսս. օղնէ ինձ յաղթելու այս դարձելի տրիփին. կերդնում թէ
մինչև հիմա այսքան լաւ չգատեր էի սրտիդ բոլոր վստահութիւնները
...: Ո՛հ, արդեօք որքան պիտի կատղի այդ կինը երէ կ'ընէ ի՛նչ
Պէ՛ք երջանիկ ենք, սիրով միացած ենք և թէ մէկ մէկու հողը կը
տանինք սիրապէս...: Ինչպիսի՛ մահածին հարուած սխալ ընդունի
իր հպարտութիւնը: Եկուր, Մաթիլտ... անդուժ ըլլանք իրեն
դէմ... եկուր, Բարիդ եկուր, և առաջուանէ աւելի իրարու
մոլեղնաբար սիրահար յանձնա՛ իր առջև. անասուն մեզ կրել տուած

տառապանաց համը ինքն ալ պիտի առնու... :

Այս տարօրինակ առաջարկութիւնը Աօնթրանին տրփային բորբոքումը , և տրփին ո՛րքան կոյր և անձնական ըլլալը հաստատեց իմ առջև :

Նոյն պահուն Աօնթրան չէր կրնար զիս վերադարձնել գիտաւորութիւն ունենալ , և պէզալի դեր մը խաղալ կառաջարկէր ինձ Իւրսիւին նախանձոտութիւնը զրդուելու համար :

—Ատեն մ'այդ խօսքերը կրնային սոսկալի ցաւ մը տալ ինձ . բայց այսօր զիս կսախտեն տրտմալէս ժպտելու... : Բա՛րէ սէրն այն աստիճան կը տիրէ քեզ որ չեմ նշմարեր թէ այդ դէպ իս վերագիմելու կամէութիւնդ Իւրսիւին քու վրայ բանեցուցած անդիմադրելի ազդեցութեան մէկ նոր ապացոյցն է :

—Բայց սակայն սոսկալի բան մ'է այս... : Եթէ այս կինն երբէք չսիրի սիրէ զիս , դոչեց Աօնթրան , եթէ կը խնդայ տառապանացս վրայ , եթէ իր արհամարհութիւնները պշտատրական խորամանկութիւն մը չեն , ուրեմն ինչո՞ւ չեմ կրնար օր մ'իրմէ սիրուելու յոյսը կտրել : Ինչո՞ւ դառն հեշտութիւն մը կը դանեմ այն վիշտերուն մէջ զոր կը պատճառէ ինձ : Աւերջապէս ուրեմն ինչո՞ւ կը պաշտեմ զինքը... իր կեղծաւոր , նենգաւոր և սիրոյս նկատմամբ անտարբեր կին մ'ըլլալը զիսնալով հանդերձ :

—Աստուած իմ... Աստուած իմ , դոչեցի ձեռնամած , կամքդ ամենակարող է , Աօնթրանը պատժելու համար կրել կը տաս իրեն այն չարչարանքը զոր ինք կրել տուաւ ինձ :

—Ի՞նչ ըսել կուզես , Մաթիլտ :

—Աօնթրան , դիտե՛ս որ նախախնամական բան մ'ունի ինչ որ կանցնի հոս... : Երբ քու վրայ կոյր և յամառ սէր մը կզգայի , ես ալ իւրովի կըսէի . եթէ Աօնթրան ա'լ չսիրեր զիս , ինչո՞ւ իրմէ տակաւին սիրուելու յոյսը սրտիս մէջ արմատացած է . ինչո՞ւ իր անտարբերութիւնը , խստութիւնները չեն յսդնեցներ զիս : Քեզի պէս ես ալ ինքնին կը հարցունէի այս բանը , Աօնթրան . քեզի պէս տեսակ մը դառնահամ հեշտութիւն մը կը դանէի այս վիշտերուն մէջ , քեզի պէս ամեն օր յուսարեկ վատահոգութեամբ մ'առ ոչինչ կը զրէի

քու նոր արհամարհանքդ... : քեզի պէս անշուշտ երկար դիւրներ կանցունէի հոգիին այս ցաւառիթ զաղտնիքը հարցափորձելով :

—Ո՛հ , ո՛չ ապաքէն սոսկալի բան մ'է զգալ թէ անդիմադրելի զգացումէ մը կը մղուիս , դոչեց Աօնթրան այնքան խելքը միտքն իր անձին տալով որ կը մոռնար թէ ինձ կը խօսէր այսպէս : —Ո՛հ , ո՛չ ապաքէն , կրկնեց , ո՛չ ապաքէն սոսկալի բան մ'է տեսնել , խոստովանիլ թէ պարտաւորութիւնը , պատին անկարող է այս աղետալի արբշուութեան առաջքը առնուլ :

—Սոսկալի գոյներով կը նկարագրես այն ցաւերը զոր տուիր ինձ , Աօնթրան... : Բայց ես՝ արհամարհութեանցդ հակառակ քեզի սիրելով պարտաւորութեան ձայնին կը հնազանդէի . ազնիւ սիրոյ մը չափանցութիւնն էր ընթացքս... : Բայց դուն այս կինը՝ իր արհամարհանաց հակառակ՝ սիրելով յանցական միտումի մը կը զիջանիս... : այդ զիջումը ոճրային սիրոյ մը չափանցութիւնն է :

Պ . Տը Լանդրիին անզսպելի ինքնամոլութիւնը՝ պահ մը վհատելէն ետք նորէն երեւան ելաւ , և ահա դոչեց էրիկս .

—Բայց , Աստուած վկայ , վի՛հ մը կայ քու բնաւորութեան և իմինիս մէջ... : Դու տկար և առանցզօրութեան ծաղկահաս խեղճ կին մ'ես . ոչինչ դիտէիր կեանքի և կրից նկատմամբ . բայց ես դեռ այդ տեղերը չհասայ... : Աւերջապէս չսիրի ըսուի թէ տասնութ տարեկան , անձամբ , անկայուն , տնանի և հիմակ ամենէն լքուն դաւառաքնակ կին մ'այս կերպով կրնայ ծաղրել զիս... : Ան խոյս կը տայ իզմէ... : չուզեր զիս ընդունելու հաւանիլ , ուրեմն կը վախնայ իզմէ... : Ո՛հ , կը հասկնամ , այն անամբ թէ և խրոխտ բնաւորութիւնը կը վախնայ տիրոջմը հանդիպելու... : Մնասպարծութիւնը չկուրեր զիս , կաշխատի այդ կինն ինքզինքը խաբելու . խաբեբայ մ'է ան , իզմէ այնքան կը վախնայ որ իր վրայ ունեցած ազդեցութեան նկատմամբ ինձ ամենափոքր կասկած մը չտալու համար իր նամակին մէջ կանխապէս ինքնասիրութիւնս պատճառ կը բռնէ այն արդարացի վստահութեան զոր կը պարտաւորի տալ ինձ իր բոլոր ընթացքը , վասն զի յետագայ խօսքը կըսէ այն նամակին մէջ . «Թող հաւատարմութիւնդ

չերևակայէ թէ ինչպէս իրոյս որոշումն է ինչպէս լինելու... : Այս է... այս է ճշմարտութիւնը... : Այլ կասկած չկայ. շատ կանուխ յուսահատեր էի... այդ կինը կը վախնայ իղմէ... ուրեմն կը սիրէ զիս... : Սէրը կը կուրէր զիս իբր գպրոցի աշկերտ մը... : Ո՛հ Մաթիլտ, վրէժդ պիտի առնուի :

Ընդմիջեցի էրիկիս խօսքը :

— Մտիկ ըրէ՛ ինձ, Ածնթրա՛ն... : Քիչ մ'առաջ դժբաղդ տեսայ քեզի. թէ և այդ դժբաղդութեան պատճառը թշնամանք մ'էր ինձի դէմ, պահ մը կըցայ քեզ կարեկցիլ այն ցաւերու նկատմամբ զոր ես ալ կրեր էի, և մոռնալ թէ դուն էիր այն ցաւերուս պատճառը : Հիմա յոյսը կը վերածնի սրտիդ մէջ, այնքան կոշտութեամբ կը նկարագրես ինձ այդ յոյսը որ ալ քեզ խօսք մ'ըսելս անարժանութիւն մ'է ինձի համար :

— Մաթիլտ... ներէ՛... Աստուած իմ... խենդ մ'եմ... :

— Ես որ խելքիս տէրն եմ... վերջին խրատ մը պիտի տամ քեզ : Իւրսիւլ քեզմէն աւելի յաջողակ է : Արնկնիս խիստ ծիծաղելի թակարթի մը մէջ զոր քեզ լարած է ան :

— Թակարթ մը : Ի՞նչ թակարթ :

— Եթէ Իւրսիւլ ամենեւին յոյս մը ձգած չըլլար սրտիդ մէջ, թերեւս մոռցած ըլլայիր զան. բայց քեզի կարծել տալով թէ քեզմէ խոյս տալուն պատճառն է շատ սիրելու վախը, տեսակ մ'աղդեցութիւն կը պահէր վրադ, և այսպէս վերջին հարուած մը կը տար ինձ առանց թոյլ տալու որ դանդաղեմ, վասն զի իր խոստումին համեմատ քեզի տեսնելէ կը դադրէր :

— Այդպէս կարծե՛լը բոլորովին վեհանձնական ընթացքի մը պատճառը սոսկալի դիտաւորութիւն մը համարիլ է, դո՛չեց Պ. Տը Լանգրի :

Այս յանդիմանութիւնը զայրացուց զիս :

— Ի՞նչ, չըսե՞ս ինձ թէ ո՛րն է այդ կնկան ըրած վեհանձնութիւնը : Իւրսիւլ՝ կորզելէն ետք իղմէ ինչ որ ամենասիրելի էր ինձ, ըսաւ. « Երբէք չսիրեցի էրիկդ, բայց վատ մասնութեան մը մեղքակիցն ըրի զան, հիմա կը զղջամ և կերդնում քեզ թէ ալ չպի-

տի տեսնեմ զան : Ի՞նչ զոհողութիւն. ամեն կարելի եղած գէշութիւնը ինձ ընելէն ետք հրաժեշտ կը տայ մարդու մը զոր չէ՛ր սիրեր : Ատի՛ է վեհանձնութիւն ըսածդ :

— Բայց յանցանքը խոստովանելովն իր ապագան ձեռքդ կը յանձնէր, տիկին, և տեսար որ չափանցութեամբ չէր ինչ որ կըսէր իր էրիկին խոստութեան նկատմամբ :

— Է՛հ, մի՞թէ չէր դիտեր, պարո՛ն, թէ անկարող էի զինքը կործանելու. բարեսիրութեանս, տկարութեանս բիւր ապացոյցները արդէն չտուէր էի անոր : Գաղթէ՛ ուրեմն այդքան եռանդապէս զովելէ ինչ որ այդ կնկան վեհանձնութիւնը կանուանես... : Ներկային մէջ կը հարուածէր զիս, և անցեալ գէշութեանց համար բան մը չէր կրնար ընել :

Պ. Տը Լանգրիին ինքնամոլութենէն սրտմտելով ոտք ելայ դուրս ելնելու համար... բայց ամչնալով քովս եկաւ և ձեռքս բռնեց.

— Ներէ՛, ըսաւ տրամապէս, ներէ՛. հիմա կամչնամ խօսքերէս. բա՛րէ, կզգամ թէ ո՛րքան վիրաւորիչ են անոնք : Արդէն ո՛րքան աղէկութիւն էր ինձ մտիկ ընելդ... : Նորէն ներումն կը խնդրեմ, բայց այնքան դժբաղդ եմ որ այս կռիւին մէջ անզօր կը դառնեմ ինքզինքս. դործունէութիւնս տկարացաւ, ալ և ոչ իսկ կամելու ջօրութիւն ունիմ, ամեն օր ետ կը թողում օր մ'առաջ ըրած որոշումներս... : Այս աղետաւոր մտածումը մոքիս մէջն է, միշտ ներկայ է հոն անողորմելի կերպով մը, չեմ կրնար աղատիլ անկից : Ո՛հ, յիրաւի սոսկալի է այս կացութիւնը... : Ի՞նչ ընեմ, Աստուած իմ, ի՞նչ ընեմ :

Եւ նորէն արցունք թափեց այս մարդն որու բնաւորութիւնն այնքան խիստ և ամբողջ էր :

Այս ամօթալի տկարութիւնը աւելի զայրոյթս քան թէ զուժս շարժեց.

— Ի՞նչ ընես, ըսի, ի՞նչ ընես. ինձի՞ կը հարցունես ի՞նչ ընելիքդ : Վհատութիւնդ, անկար ցաւերդ, ոճրային տրիփի մը դիւրաւ համակերպիլդ տեսնող մ'ո՛չ ապաքէն պիտի կարծէ թէ անպարտելի կերպով մը բռնադատուած ես շարժելու ինչպէս որ կը

շարժիս :

—Արեւմ թէ անդիմադրելի է այս ազդեցութիւնը , Մաթիլտ . . . :

—Ես ալ կըսեմ թէ վա՛տ պատրուակներ են ատոնք : Ի՞նչ ընեմ , կըսես : Ար պարտաւորիս վերջապէս իբր պարկեշտ մարդ վարուիլ : Մտիկ ըրէ՛ , Աօնթրա՛ն . կոյր չեմ քու նկատմամբ . դըժուարամարտ համարձակութեամբ մը խօրելու վայրկեանն եկաւ . իմ և քու ապագադ , նաև մեր զաւկին ապագան կախում ունի այն որոշումէն զոր պիտի ընես այսօր : Արդուեցար հետս առանց սիրոյ , ըրիր գործ մ'որ անպատուութեան կը հպի , մինչև հիմա կիներուն ամենէն դժբաղդն ըրիր զիս , սիրային զարշելի կիրք մ'ունիս . . . :

—Դարձեալ յանդիմանութիւններ . . . գէթ դուն գութ ունեցիր իմ վրայ , Մաթիլտ :

—Այս տրտմալի անցեալը քեզ յիշելուս պատճառն է լաւ մը յայտնել քու և իմ կացութիւնս , և պատասխանել քու Ի՞նչ ընէ՞ հարցումիդ . . . : Ես ահա պիտի ըսեմ քեզ . . . ինչ ընելիքդ . . . : Այսօր , այս պահուս որ կը խօսինք , տակաւին քու ձեռքդ է երջանիկ և պատուական կեանք մ'ունենալ . . . վաղը թերեւս շատ ուշ պիտի ըլլայ :

—Լա՛ւ , ըսէ՛ նայիմ , լուսաւորէ՛ , մխիթարէ՛ զիս . . . օգնէ ինձ . . . Մաթիլտ . դու լոկ ազնիւ ներշնչումներ կընաս ունենալ , պիտի հետեւիմ անոնց :

—Երիտասարդ , քաջասիրտ , խելացի , հարուստ ես . բաւական բարեբաղդ ես քանի որ կըցաւ անհետիլ աղետալի յանցանքի մ'ապացոյցն որ կընար անպատուել քեզի . բաւական բարեբաղդ ես , քանի որ սուտն և իրան այնպիսի կերպով մը կը խառնուին հասարակութեան զրպարտութեաց մէջ որ բարեկիր անձինք պիտի դեղեւին քեզի դէմ վճիռ տալու , փոխէ ուրեմն ապրելու եղանակդ , օգտակար եղի՛ր , և հասարակաց համարումը վերստին պիտի ստանաս :

—Բայց , դարձեալ . . . ի՞նչպէս . . . ի՞նչ միջոցներով :

—Եթէ 'ի բաց առնուի զինական ծառայութիւններդ , կեանքդ

մինչև հիմա անդործութեամբ , զեղխութեամբ անցաւ . ծանր նպատակ մը տուր կեանքիդ , ծառայէ՛ հայրենիքիդ , զբաղէ՛ . . . : Մի՛թէ չկան սլատուաւոր պաշտօններ զոր դեռ կընաս վարել . մի՛թէ զինւորական , նաև դեսպան չեղար . . . :

—Այս կառավարութենէն որ և է պաշտօն ոչ պիտի ընդունիմ և ոչ պիտի ուզեմ երբէք :

—Լա՛ւ , իրաւունք ունիս . . . ներելի է այդ դիւրադրողութիւնը : Ապացութեամբդ . . . երախտադիտութեամբդ ընտանիքի մը նըկատմամբ որ քեզի և քու կիներուդ մեծ բարիք ըրաւ և որու իմ ծնողքս նոյնպէս անձնուէր եղան միշտ , կը վերաբերիս կուսակցութեան մ'որ այն արքայական գերդաստանին իրաւունքը և յոյսերը կը ներկայէ . ուրեմն դուն ալ անոր քաջասիրտ պաշտպաններուն հետն եղի՛ր :

—Ուրեմն կը խրատե՞ս ինձ Վանտէ երթալ :

—Չեմ խրատեր քեզի քաղաքային կռիւին մէջ մտնել : Ան մղումներ , եռանդներ զոր կը հասկնամ , կը ներեմ , և որոնց վըրայ կսքանչանամ թերեւս , բայց չեմ ուզեր որ դուն ալ մասնակցիս անոնց . մի՛թէ այդ ընտանիքին դատը պաշտպանելու ուրիշ միջոց չկայ :

—Բայց ի՞նչպէս :

—Է՛հ , ի՞նչ գիտնամ ես . . . : Ազգային խորհրդարանը , օրինակի աղաղաւ . մի՛թէ արքայականներուն մէջ քեզի համար գեղեցիկ տեղ մը չկայ :

—Ազգային խորհրդարանը . . . իրաւ որ խենդ ես . . . մանաւանդ թէ ո՛ր էն յաջողելու հաւանականութիւնները :

—Եթէ ուզես , կընաս յաջողութեան ամենամեծ հաւանականութիւններ ունենալ . . . Մեր հոս ունեցած կալուածները , և ընտանիքիս այս երկիրներուն մէջ ձգած յիշատակներն ապահով եմ թէ պիտի նպաստեն ընտրութեանդ . ընդունէ այս յոյսը . թող այսուհետեւ մտածումներդ այդ նպատակին միտին : Միտքդ դիւրիմաց և փայլուն է . տուր անոր նաև հաստատութիւն , կորովութիւն որոնցմէ զուրկ է . . . կուզես հայրենեացդ երեսփոխաննե-

բուն մին ըլլալ . տեղեկացի՛ր անոր օրէնքներուն , կառավարութեանը . . . : Հիմնական կրթութեամբ մ'ամբողջացուր այն առաւելութիւնները զորս կը տան մեզ մարդերու հետ ունեցած մեր յարաբերութիւնները և ճանաչումը . . . : Մեր բոլորտիքն ունիս մեր ազարակի վարձակալները , հողակալները , ամենքն ալ այնպիսի անձեր որոնցմէ կրնայ կախում ունենալ ընտրութիւն մը : Բանեցուր անոնց վրայ այն հմայական զօրութիւնը՝ զոր դու ունիս երբ կուզես ունենալ . տեղեկութիւն ա՛ռ անոնց շահերուն և պիտոյից նկատմամբ , սիրուէ՛ անոնցմէ . մինչև հիմա թէ՛ անգործ և թէ՛ հայրենիքը յուզող երեւելի խնդիրներուն նկատմամբ անտարբեր ազնուական մ'երեւցար այդ ամեն անձերուն . ցուցուր անոնց թէ կարող ես ուրիշ բան ալ ընելու և չէ՛ թէ լոկ որսի շուներդ առաջնորդելու . հասկցուր թէ մարդս կրնայ հին ցեղէ ըլլալ , թէ կրնայ պաշտպանել օդատակար կարծուած սկզբունքներ , երկնային կարծուած իրաւունքներ , և թէ նոյնպէս կրնայ աշխատող , տառապող մարդեքու բարեպաշտական և ազնիւ դատին տէր ելնել և պաշտպանել զայն առաջի հայրենեայ . . . : Չմեռուան երկար գիշերներդ օդտակար ուսումներու գործածէ՛ . ամեն օր ժուռ եկո՛ւր և տե՛ս մեր երկիրները , բարի , արդարասէր , քաղցրաբարոյ եղի՛ր , և ահա կողմնակիցներ պիտի ունենաս . թո՛ղ ինձ գործադրել իմ այն նպատակս զոր այնքան անգթաբար մերժեցիր . շատ աղէկութիւններ ընելով , ծառայութիւններ մատուցանելով հարկաւոր պիտի ըլլաս , և անշուշտ օր մ'այս երկրին քուէարկութիւնը պիտի վարձատրէ՛ . քու խնամքներդ , աշխատութիւններդ . . . : Ածնթրա՛ն , աո՛ւր կեանքիդ այս նպատակը . . . : Անատեն յաջողութեամբ պիտի մաքառիս , անատեն պիտի յաղթես այն ամօթալի տրիփին որ կը վհատէ և կը ջլատէ քեզի . . . : Այս գեղեցիկ և փառաւոր շաւղին մէջ սիրտ առնելու համար անշուշտ ա՛լ չպիտի ունենաս քովդ ամենէն եռանդուն սիրով վառ ու բորբոք սիրտ մը . . . բայց դէ՛թ անկեղծ բարեկամուհի մը պիտի ունենաս որ շնորհակալ պիտի ըլլայ քու մէն մի ջանադրութեանդ , մէն մի գովելի որոշումիդ փոխարէն , որ պիտի օրհնէ զքեզ արի և բարեսիրտ ըլլալուդ համար . ասկից ՚ի զատ պիտի ըսես խրովի թէ

այս գործը զոր վրադ կառնուս , ոչ միայն կրնայ որորմելի տկարութենէ մ'ազատել քեզի , այլ նաև փառաւորել և ազնուացնել այն անունը զոր պիտի կրէ զաւակդ . . . : Անատեն , Ածնթրա՛ն , թերևս քեզի այնպէս փոխուած տեսնելով , այնքան բարեսիրտ տեսնելով , վասն զի երջանիկ և ինքնիրմէդ գոհ պիտի ըլլաս . . . այս տրտմաբեկ սիրտն որու սառած և քեզի համար մեռած ըլլալը կզգամ , թերևս վերստին կենդանութիւն պիտի առնու այն հրաշքներուն մէկովն որոնցմով Աստուած երբեմն կը վարձատրէ քաջաբոյր որոշումները . . . : Եթէ ընդհակառակն մահաբեր եղաւ այն հարուածը զոր ընդունած է այս սիրտը . . . անատեն անկեղծ բարեկամութիւնս , մեր զաւակին դաստիարակութիւնը , աշխարհիս համաբուժը , քու համբաւդ , գովելի փառասիրութիւն մը թերևս բաւական պիտի դրաւեն կեանքդ , հետևաբար պիտի կրնաս նուազ ցաւիլ այն տառապանքներն , որոնք զքեզ զրկեցին զայն որու նկատմամբ կը խօսէիր ժամանակաւ :

—Այս յոյսը տապալողն ես չե՛մ . . . այլ պարագաները : Նաև գեղեցիկ օրեր ունեցանք :

—Շա՛տ գեղեցիկ օրեր , Ածնթրա՛ն . . . : Քու յանցանքներուդ մին է ՚ի սկզբան կարի երջանիկ ընել զիս , գիտնալով որ այսպիսի երջանկութիւն մը չէր կրնար տեւել . . . իմ յանցանքս ալ է այսպիսի երանութեան մը շարունակուելուն հաւտացած ըլլալս . . . : Երբ մեր յոյսերուն վրիպիլը սկսաւ , համարձակապէս որոշում մ'ընելու քաջասրտութիւնը չունեցայ . փափկութիւնս ծայրայեղ դիւրազրդուութիւն մը դարձաւ . լոկ տառապիլ կրցայ : Պատրանացս այսպէս բոլորովին փարատիլն հարկ եղաւ որպէս զի սթափիմ , ուշաբրիմ . . . : Եթէ անատեն խօսէի քու հետ ասանկ համարձակ և բաւական կերպով մը , թերևս ազնիւ փափաքներ ծլէին սրտիդ մէջ , և ամօթալի նպատակներ ծածկուէին . թերևս նոյն խօսքու և իմ առջև վերստին գեղեցկացնէի քեզի . . . բայց նորէն կըսեմ թէ ես հաւտացեր էի խօսքերուդ . . . պատրանքը սոսկալի եղաւ : Մինչդեռ սէրս և արհամարհութիւններդ իրարու դէմ կը կռուէին այն ժամանակ , խեղքս տկարացած էր . բայց կզգամ թէ բնութեան իմ վրայ դրած նորանոր սլարտաւորութեանց գիտակցութիւնը հաստա-

տեց, զարգացուց, բարձրացուց միտքս... Հիմակ ուրիշ կերպով
կը տեսնեմ, կը դատեմ և կը խօսիմ:

—Ուրիշ կերպով... այո՛, իրօք ուրիշ կերպով, ըսաւ Աօնթրան
ինձ մտիկ ընելէն ետք անհեշտ զարմացմամբ մ'որ խօսքս ընդմիջե-
կարողութիւնը կառնուր իրմէն: Ի՞նչ, Մաթիլտ, ի՞նչ, դո՞ւն ես
այդպէս խօսողը... դո՞ւն որ այնքան տկար... այնքան համբերա-
տար էիր միշտ...:

—Է՛, պատասխանէ՛ նայիմ, Աօնթրան...: Գարձեալ լալով
պիտի ըսե՞ս ինձ. «Ի՞նչ ընէ՞ս... այն յիմարական սիրոյ դէմ որ
կը պաշարէ զիս»։ Կը հարցունեմ թէ պիտի ըսե՞ս դարձեալ այս
խօսքը որ անարժան է քեզ:

—Ո՛չ, ո՛չ, դռնեց Պ. Տը Լանդրի, ո՛չ. ամեն ատենուան պէս
բարի հրեշտակս պիտի ըլլաս, Մաթիլտ. ազնիւ և անաչառ խօս-
քերդ բոլորովին նոր հորիզոն մը բացին առջեւ...: Այո՛, պիտի
ընկճեմ այս սէրը...: Պիտի աշխատիմ երկու նպատակի հասնե-
լու, երկու վարձատրութիւն պիտի յուսամ. քու և աշխարհի առ-
ջեւ ինքզինքս վերականգնել, և վերստին տիրել այդ ազնիւ սրտին
զոր կորուսի... ո՛հ, ազնուազոյն կանանց մէջ ազնիւ կին, երբ
այդ ծանր և բարձր խօսքերդ կը համեմատեմ Խրսիւլին բոլոր լըր-
բենի մեծաբանութեանց հետ, երբ կը համեմատեմ այդ խօսքերուդ
ինձ պատճառած անարատ, փրկաւետ յուզմունքը և մտքիս մէջ
ծնած վեհ գաղափարները այն դառնազին ցասումներուն զոր կը
ներշնչէր ինձ միշտ անոր հեղնասէր և խրոխտ միտքը, չեմ կրնար
հասկնալ թէ ի՞նչպէս այս աստիճան կրցայ չճանչել քեզի և զոհել...:
Ո՛հ, Մաթիլտ, ինձի սիրտ տալու համար, առաջին որոշումիս
մէջ զիս հաստատելու համար թո՛ղ ինձ հաւտալ թէ սրտիդ այդ
անցողական ընդարմացումը շուտ մը պիտի դադրի: Որքան քաղցր
պիտի ըլլայ ինձ այս կեանքը եթէ առաջուան պէս դորովանօք և սի-
րասէս ուզես կենակցիլ հետս...:

—Այդ բանն անկարելի է, Աօնթրան. կը կրկնեմ թէ չպիտի
զլանամ քեզ այն ամէն սրաշտպանութիւնը, բարեկամական սէրը,
զոր պարտաւորութիւնը կը հրամայէ ինձ չզլանալ քեզմէ. ասկից

աւելի ոչինչ կրնամ խոստանալ քեզ: Մեր սիրային ամուսնութիւնն
անցաւ, և անոր յաջորդեց պատշաճութեան ամուսնութիւն մը, ուր
հանդարտ և տրտում, բայց բոլորովին հողասիրական և անկեղծ յա-
րաբերութիւններ պիտի ունենանք միայն...: Աօնթրան, չեմ ու-
զեր արժէք տալ ինքզինքիս, բայց վերջապէս յիշէ՛ այն ամեն բա-
ները որք տեղի ունեցան մեր մէջ, և տե՛ս թէ չե՛մ վարուիր...:

—Իբր կիներուն վեհանազոյնը, իրաւ է, հազա՛ր անգամ
իրաւ է: Երջանկութեան սովորող մարդն այնքան պահանջող կըլ-
լայ... որ ես ալ ահա չեմ կրնար բաւական համարիլ ինչ որ ար-
ժանի չեմ իսկ վայելելու:

—Օ՛հ, քաջալերութիւն, քաջալերութիւն, Աօնթրան. կեան-
քը դեռ կրնայ դեղեցիկ ըլլալ քեզի համար. ազնիւ փառասիրու-
թիւններ, հրասպառիչ զբաղումներ, փառաւոր յաղթանակներ պիտի
մխիթարեն քեզի...: Թերեւս իսկ օր մ'ամենեւին ցաւելու բան մը
չպիտի ունենաս... թերեւս ես միայն պիտի նշմարեմ այն տար-
բերութիւնը որ պիտի ըլլայ ներկային և անցեալին մէջ, տարբերու-
թիւն որ այսօր կը վշտացնէ քեզի...: Նոր կեանք մը կրնայ սկսիլ
քեզի համար... արիութիւն, արիութիւն...: Եթէ դժբաղդ
ըլլաս, միտքդ բեր այն անձերը որք քեզմէ աւելի դժբաղդ են:

—Այո՛, այո՛, արիութիւն, Մաթիլտ...: պիտի տեսնես, քեզ
արժանի պիտի ըլլամ...: Ինչպէս կըսես, այսօրէն նոր կեանք մը
պիտի սկսի ինձի համար...: Սրտիս մէջ գովելի փառասիրութեան
մը ծնունդ տուիր. վերջապէս... պիտի հետեւիմ խրատներուդ:
Մանաւանդ որ իմ կամքի հակառակ կը ցաւէի և ինքզինքս կը մե-
ղադրէի այս յեղափոխութեան նկատմամբ անտարբեր հանդիսական
մնալուս և դէթ չբողբելուս համար ի նպաստ այնպիսի գերդաս-
տանի մ'որու կը պարտաւորիմ ամեն բան...: Գրեթէ վատութիւն
մ'էր այս ընթացքս: Ո՛հ, շնորհակալ եմ քեզմէ այս վատութիւնս
ինձի զգայնելուդ և զիս ամչցնելուդ համար...:

Ար խոստովանիմ թէ այս խօսակցութիւնը յոյս մը տուաւ ինձ. շը-
նորհակալ եղայ Աստուծոյ ինձ այնքան լաւ թեւադրած ըլլալուն հա-
մար:

Քանի որ կը խորհէի այն խրատներուն և յոյսերուն վրայ զոր տուեր էի Աօնթրանին, և սաւելի դոհ կըլլայի ինքն իրմէս :

Եթէ փառասիրութիւնը կրնար ծլիլ անոր սրտին մէջ, շուտ մը մեծնալով պիտի մարէր այն սաստիկ սէրը զոր էրիկս կզգար Իւրսիւլին վրայ :

Աօնթրան իր խելքովը և մարդերու նկատմամբ ճանաչումովն անշուշտ շուտ մը կրնար մեծ դիրք մ'առնուլ եթէ անդամ մը քաղաքական գործերու խառնուէր :

ՓԼՈՒՐ ԺԷ.

ԵՐԹ

ԷՐԻԿՍ չտեսայ այս խօսակցութեան հետեւեալ օրը, խօսակցութիւն որ այնքան յոյս տուած էր ինձ և որու մէջ Աօնթրան այնքան վեհանձնական որոշում մը յայտնած էր :

Ժամն երկուքի միջոցին օդը թէև ցուրտ այլ խիստ դեղնցիկ էր : Պլօնտօն զրկելով հարցուցի Պ. Տը Լանդրիին թէ կուզէ՞ր կառքով պտոյտ մ'ընել հետս : Սպասուհիս եկաւ և ըսաւ թէ էրիկս խիստ զբաղած է և թէ կը ցաւէր հետս չկրնալ դալուն համար :

Արծեցի թէ իր բնաւորութեան բնական աշխուժովն արդէն կը խորհէր այն աշխատութեանց վրայ որք այնքան օգտակար զբօսանք մը պիտի ըլլային իրեն :

Ծինակս մեկնեցայ :

Չմեռնային տժգոյն արեւը բարիք ըրաւ ինձ. տրտմաբեկ սիրտս բացուեցաւ. իմ կամքի հակառակ շատ տարտամ և հեռաւոր յոյս մը դարձեալ սկսաւ փայլիլ ինծի համար :

Թէև ա'լ սէր չէի զգար էրիկիս վրայ, թէև իր ներկայութիւնը շատ անգամ ցաւալի էր ինձ այն դառն յիշատակներուն պատճառաւ զոր կը յիշեցնէր ինձ այն, չէի կրնար արդիւլել զիս լաւագոյն ապագայի մը հնարաւորութեան վրայ խորհելու :

Եթէ Պ. Տը Լանդրի աշխատութեան և կամքի զօրութեամբ յաջողէր յաղթելու Իւրսիւլին վրայ ունեցած տրփաւէտ սէրը և այս

ղղացումին տեղ ազնիւ փառասիրութիւն մը զգալու, անասն կազատուէր և ինձ կը վերադառնար :

Փառասիրութիւնն երբ Աօնթրանին բնաւորութիւնը ունեցող մարդերու սրտին մէջ կը ծնի, քիչ տեղ կը թողու սիրային զղացումներու : Գուցէ անասն համակրութիւնս, անձնուիրութիւնս նկատելով, Աօնթրանին պէտքէ բաւէր սրտիս վայելումը :

Բա՛րէ, այս խորհրդածութիւններն որոշումներուս տկարութեան և տպաւորութիւններուս անհաստատութեան ապացոյցներն էին :

Ինչպէս որ ըսեր էի էրիկիս, անշուշտ ա'լ չէի սիրեր զինքը, այլ սակայն երբ ամենափոքր կերպով մը կը յուսայի թէ Աօնթրան պիտի ըլլայ ինչ որ էր ժամանակաւ, ես ալ կը կարծէի թէ առջումն սէրս պիտի գտնեմ :

Աւելի սիրելի էր ինձ սիրոյս թմրութեան քան թէ մահուանը հաւտալ :

Երկարատեւ պտոյտէ մ'ետք զղեակը եկայ. գրեթէ զիշեր էր : Գղեկին մօտենալով շատ զարմացայ տեսնելով թէ Պլօնտօն զիս դիմաւորելու կը դար այն մեծ ծառուղիին մէջ որ պարտէզին վանդակը կը տանէր :

Սպասուհին նշան ըրաւ կառապանին. կառքը կեցաւ :

Այս պատուական կնոջ տրտում և անհանդարտ կերպարանքը սաստիկ զարմանք տուաւ ինձ :

— Առքը մտի՛ր, ըսի, պիտի տանիմ քեզի :

— Ես ալ պիտի խնդրէի մտնել, տիկի՛ն :

Մտաւ Պլօնտօ :

— Աստուած իմ, ի՞նչ ունիս, ըսի. տժգոյն . . . և յուզուած ես . . . անշուշտ արտաքոյ կարգի բան մը կայ :

— Նախ, տիկի՛ն, մի՛ վրդովի՛ք :

— Բայց ի՞նչ կայ ուրեմն, կը վախցնե՛ս զիս :

— Եկայ ձեզի դիմաւորելու, տիկի՛ն, վասն զի վախցայ որ զղեկին մէջ խիստ յանկարծապէս չիմացնեն ձեզ . . .

— Բայց ի՞նչ կայ, խօսե՛ ուրեմն, ի՞նչ եղաւ :

— Հանդարտեցէ՛ք, տիկի՛ն . . . հանդարտեցէ՛ք . . . եղածն անանկ

բան մ'է որ շատ զարմանք պիտի պատճառէ ձեզ . բայց վշտանալու տեղի չունիք եթէ աղէկ խորհիք . . . թերեւս լաւապէս է այսպէս ըլլալը , աւելի հանգիստ կըլլաք :

—Աւելի հանգիստ . բայց ինչ ըսել կուզես :

—Բայց անշուշտ իրողութիւնը պիտի իմանաք նամակէ մը զոր պարոն գերկոմսն ինձ յանձնեց ձեզի համար :

—Նամակ մը . ո՞ւր է այդ նամակը :

—Ահաւասիկ , տիկին . բայց զիշեր է . . . չպիտի կրնանք կարդալ :

—Բայց ինչ ըսաւ քեզ Պ . Տը Լանդրին :

—Տիկին , ահա պատմեմ եղելութիւնը : Դուք հազիւ թէ դուրս ելեր էիք , և ահա թէրմէն՝ զոր ժամանանակէ մ'ի վեր Բարիզ զըրկած էր գերկոմսն և որ ամեն օր նամակ կը գրէր անոր՝ Բարիզէն դալով հոս հասաւ և ուզեց անմիջապէս իր տէրը տեսնել : Հազիւ թէ հինգ վայրկեան խօսեր էր պարոն գերկոմսին հետ . . . :

—Է՞, ե՞տքը :

—Ար հաւաստեմ ձեզ , տիկին , կրկնեց Պլօնտօ գեդեւելով և ցաւաղին կարեկցութեամբ մ'ինձ նայելով , թերեւս աւելի աղէկ էր անոր այսպէս . . . մեկնիլ . . .

—Մեկնիլ . . . : Պ . Տը Լանդրին մեկնեցա՛ւ . . . գոչեցի ձեռնամած :

—Եւ Աստուած տայ չը դա՛յ ալ , ըսաւ Պլօնտօ սաստկապէս՝ չը կրնալով աւելի համբերել , վասն զի վիշտը կրնայ մեռցնել ձեզի , խեղճ տիկինս . . .

Առանց պատասխանելու Պլօնտօյին՝ սենեակս վազեցի Պ . Տը Լանդրին նամակը կարդալու համար :

Ահաւասիկ այն նամակը :

Մարան , ժամն երեք .

»Յանկարծ մեկնելուս պատճառը դիւրաւ պիտի դուշակես . . .
»Քանի որ այս կէտին հասած կը գտնուինք միասին , աւելորդ է կեղծելը : Ար տեսնես որ կան ճակատագիրներ որոնց մարդս չկրնար
»դիմադրելու աշխատիլ առանց յիմարութեան :

»Ներկայութիւնս այսուհետեւ անտանելի է քեզ , և քուկդ կը յիշեցնէ ինձ անիրաւութիւններ զոր ոչ կրնամ և ոչ կուզեմ ուրանալ : Քու յատկութիւններդ և իմ պակսութիւններս այնպիսի տեսակի մը կը վերաբերին որ չենք կրնար այս տեսակ բացասական մտերմութեամբ մ'ապրելու յոյս ունենալ , մտերմութիւն որ կը բաւէ այնքան ամուսիններու :

»Մեր ամուսնութեան առջի ժամանակներու նկատմամբ ցաւերդ միշտ յանդիմանութեանց պիտի փոխուին , և երկայնամիտ առաքինութիւնդ միշտ պիտի յիշեցնէ ինձ յանցանքներս . ասով բնաւ ուրութիւնս ևս աւելի պիտի զայրանայ , և մերձաւորութիւն մ'երկուքնիս համար ալ ֆեյսասակար է :

»Ամեն ազատութիւն կը թողում քեզ , վստահ ըլլալով թէ պիտի կրնաս պատշաճութիւնները պահել . մի և նոյն շնորհքը ես ալ քեզմէ կը խնդրեմ . մանաւանդ թէ որոշումս անդառնալի է , և 'ի զուր պիտի աշխատիս փոխել տալու ըրած որոշումս :

»Կարծեմ թէ տարին քսանուհինգ հազար ֆրանք պիտի բաւէ քեզ : Թէ Մարան մնաս , և կը խրատեմ քեզ որ մնաս , թէ՛ Բարիզ դաս , այս տարեկանը ճշդապէս պիտի վճարուի քեզ :

»Առողջութեանդ մասին լուր տուր ինձ , և եթէ քեզ առաջարկած դրամական կարգադրութեանցս նկատմամբ առարկութիւն ունիս , դրէ՛ ինձ , պիտի ջանամ ամեն բան կարգադրելու փափաքիդ համեմատ :

»Քեզի պէս միամտաբար խաբուեր էի երեկուան բարի որոշումէս : Տկարութիւն մ'էր այն . . . խելքս գլուխս չէր . իբր տկար մարդ մը շարժեցայ , խօսեցայ : Հոսանքը կը տանի զիս . աչքս կը դուրս գնի և թող կը տամ ինքզինքս այս հոսանքին . ինչ որ ալ ըսես , կան սլարադաններ որոնց մէջ կամքն անզօր է :

«ԿՕՆԹՐԱՆ ՏԸ ԼԱՆԳՐԻՆ» :

Էրիկիս յանկարծապէս մեկնիլն և այս նամակին ընթերցումն այնպիսի զարհուրանք մը , այնպիսի ջղաձգային բուռն յուզմունք մը պատճառեցին ինձ որ յանկարծ չդիտեմ ինչ ներքին և անհնարին ցաւ մը զգացի . . . արիւնս սառեցաւ երակներուս մէջ . . . սոսկալի

երկիւղ մ'եկաւ անցաւ մտքէս իբր հրային նիզակ մը տարտափնու ցաւը նուաղեցուցին զիս :

Ինչպէս անատեն , նոյնպէս և այսօր , նոյնպէս և միշտ . . . պիտի ըսեմ քեզ . Անիծեա՛լ ըլլաս , Կօնթրա՛ն . . . զաւա՛կս մեռցուցիր արգանդիս մէջ

Անատեն չկրցայ լաւ մ'իմանալ թէ որքան ժամանակ կեցայ յիմարութեան և ասլշութեան մօտ վիճակի մը մէջ :

Պլօնտօ օր մը , զիշեր մը չհեռացաւ քովէս : Ետքէն ըսաւ ինձ ան թէ երբ իմացայ զարհուրանքիս սոսկալի հետեութիւնը , խենդութիւն եկաւ վրաս և թէ սկսայ ջղաձգային շարժումներով քահ քահ խնդալ :

Այս ջղային տագնապը տեւեց մինչև ոյժերուս բոլորովին սպառիլը :

Անատեն տեսակ մը թմբիր , տեսակ մ'անշարժ ընդարմացում գլուխեց զիս գլխովին . . . : Այս վիճակս քանի որ տեւեց , բան մը չուսի . . . կը թուէր թէ չէի լսեր ինձ ուղղուած խօսքերը :

Գրեթէ երկու ամիսէն ետք կրցայ բոլորովին սթափիլ և խելքիս տէրն ըլլալ :

Երբ ուշաբրեցայ հարկ եղաւ որ Պլօնտօ պատմէ ինձ ամեն բան , ամեն բան , մինչև իսկ էրիկս մեկնիլը :

Ամեն բան . . . մինչև իսկ այն յեղափոխութիւնը զոր ինձ պատճառած էր ան մեկնելովը :

Վերջապէս ամեն բան . . . մինչև իսկ այն սոսկալի բոսքէն ուր :

Բայց զրիչս կանկ կառնու . . . ձեռքս կը դողայ . . . մարմնովին կը սարսուէ զիս դեռ այս կսկծալի յիշատակը . . . : Ո՛հ , զաւա՛կս . . . զաւա՛կս :

Ո՛հ , անիծեա՛լ ըլլաս , Կօնթրա՛ն . . . անիծեա՛լ ըլլաս :

Դեռ այս ժամուս յուսահատութեամբ կը հեծկլտամ : Ո՛հ ,

անէ՛ծք , անէ՛ծք քեզ որ անդթարար կտրեցիր այն վերջին . . . միակ կապը որ կը պարտաւորէր աշխարհիս յարե՛լ զիս :

Վա՛յ քեզ որ զրկեցիր զիս այն միակ պատրուակէն որ կրնար թոյլ տալ ինձ ներել քեզ ինծի ըրած գէշութիւնդ . . . : Անիծեա՛լ . . . յաւիտեա՛ն անիծեա՛լ ըլլաս :

Շատ անգամ հարցուցի իւրովի թէ Կօնթրանին յանկարծապէս մեկնիլն էր պատճառ այն աղետալի դէպքին որ կեանքիս նկատմամբ վճիռ պիտի տար , թէ ոչ կը պարտաւորէի այս աղետալի արկածին պատճառ սեպել այն բուռն վիշտերը որք քանի մ'ամիսէ 'ի վեր հարուածեր էին զիս :

Դեռ երկարատեն՝ ամչնալով տկարութենէս՝ չուզեցի իւրովի խոստովանիլ այս վերջին և աններելի վատութիւնը . սակայն ճշմարիտ էր այս վատութիւնս . . . էրիկիս սոսկալի մատնութեան հակառակ , առ Իւրսիւլ գրած նամակին հակառակ , քէն ու ռիսերուս հակառակ , վերջապէս թէև ըսեր էի անոր թէ ա՛լ չէի սիրեր զինքը . . . ամօ՛թ , անէ՛ծք իմ վրայ . . . տակաւին կը սիրէի , քանի որ մեկնելովն ինձ պատճառած խռովութիւնը զաւկիս կանխահաս մահուանը պատճա՛ռն եղաւ :

Հիմակ որ ալ ամեն պատրանք մշտնջենապէս փարատեցաւ ինծի համար , հիմակ որ անցեալը ճշդապէս կը տեսնեմ կը նշմարեմ թէ նաև վիշտերուս մէջ զոր խիստ յուսահատական կը կարծէի , դաղտնի և տարտամ յոյս մը դեռ կը բռնէր զիս առանց իմ գիտութեան . . . : Կօնթրանին զիս թողուլն զգացուց ինձ ինչոր էր ինծի համար իր ներկայութիւնը :

Ի նանիր զիտէի թէ կը սիրէր Իւրսիւլը , 'ի նանիր կը խոստովանէր ինձ այս անհեղեղ և անդիմադրելի տրիփը . . . : Գէթ Կօնթրան քովս էր . . . տունս էր . ինամոցս և սիրոյս շնորհիւ կրնայի յուսալ թէ օր մը սիրտը դէպ իս պիտի վերադիմէ . . . : Վերջապէս դարձեալ կըսեմ թէ Կօնթրան որքան ալ անադորոյն , ո՛րքան ալ անդութ ըլլար . . . քէն էր , և լաւագոյն է ներկայութենէն տառապիլ քան թէ բացակայութենէն :

Խղճի սոսկալի, անողորբելի տաղնապ մ'այսուհետե մինչև կեանքիս վերջը պիտի հալածէ զիս... : Անարժան սէր մը զաւկիս մահուանը պատճառն եղաւ...

Եթէ՝ ինչպէս կրսէին ստախօս շուրթերս՝ դրուժան մարդ մը մոռնալով, արհամարհելով, բոլոր ապաղաս մայրական սիրոյ վրայ դրած ըլլայի, հանդարտութեամբ և արժանապատուութեամբ համարած պիտի ըլլայի այս մարդէն լքուելուս...

Բայց այսպէս չեղաւ : Այս մարդուն մեկնիլը սոսկալի ցաւ մը մը պատճառելով ինձ հատտատեց թէ սիրտս քանի՜ դողդոջուն թելերով դեռ յարած էր անոր...

Բայց նաև իր վատ լքումը այս վերջին, կենդանի և արիւնալի արմատները խլելով, բա՛րէ, շատ ուշ բայց մշտնջենապէս հետաջինջ բրաւ այս ատելի սէրը :

ՔԼՈՒԹ ԺԷ.

ԿՏԱԿԸ

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՍ միջոցին տիկին Տը Րիշվիլին յետադայ նամակները Մարան հասեր էին... : Այժմ այս նամակներուն սև կնքամոմով կնքուած ըլլալը տեսնելով վտանգէ ազատ ըլլալէս ետք յանձնեց ինձ զանոնք : Աւսնալով որ դուցէ աղետալի է անոնց պարունակութիւնը, չուղած էր զիս թերեւս վտանգաւոր յուզմունքի մ'ենթարկել : Այս կարի բարեսիրտ և անձնուէր կնիկան նախազգացումները չէին խաբեր զինքը :

«Բարիդ, ժամն երկուք, Յունիար 1831.»

«Սիրելիդ իմ Մաթիլտ.»

«Աճապարանօք քանի մը խօսք կը զրեմ քեզ՝ շատ ցաւալի դէպք մ'իմացնելու համար : Հիմա կիմանամ թէ Պ. Տը Մօր-

թաները երեկ մենամարտութեան մը մէջ ծանր վէրք մ'ընդուներ է... : Արտուի թէ (բայց չեմ կրնար հաւատալ) նախայարձակ եղեր է մեր բարեկամն որու բնաւորութիւնը և ուղղասիրութիւնը զիտես : Վիրաբոյժները դեռ չեն կրնար յոյս մը տալ. առջի սպեղանին այս իրիկուն պիտի վերցուի, չգիտեմ ինչո՞ւ կը վախնամ որ Պ. Տը Մօրթաննի մենամարտութիւնը զարշէլի դաւադրութեան մը հետեւութիւնը չըլլայ...

«Պահ մ'առաջ ես անձամբ դացեր էի իր վրայ լուր առնելու համար. կառքիս մէջ պահուելու պէս նստելով սպասաւորիս դարձին կսպասէի Պ. Տը Մօրթաննի տունին դրան առջև ուր՝ ինչպէս զիտե՞մ միտակ կը բնակի ան. երկու բարձրահասակ մարդ որք աղոր հաղուած էին և որոնց զիբքը դուհիկ կերեար՝ եկան անշուշտ իրենք ալ անոր վրայ լուր առնելու համար :

«Ներս մտնելէ առաջ՝ մին միւսէն առաջ անցնելու համար իրարմէ ներողութիւն խնդրելով՝ քանի մը քաղաքավարական կոշտ ձեւեր ըրին որոնց վրայ զարմացայ. պահ մը տունին մէջ կենալէն ետք դուրս ելան և վայրկեան մը դրան առջև կեցան իրենց երկու կողմը նայելով : Անտունն այս մարդերուն մին, ամենէն մեծը... (Երբէք չպիտի մոռնամ իր ցած ու միանգամայն սոսկալի դէմքը, խաղաւարաններով լի երեսը զոր խիստ կարմիր մազէ թանձր կիսամօրուններ կը ջրջանակէին և բոց մոխրադոյն երկու սղտի տչեր կը լուսաւորէին) անտունն այս երկու մարդերուն մեծագոյնը ըսաւ միւսին՝ դաւանային խնդումով մը խնդալով.

—Ար կրկնեմ թէ թեկն տակը միտած դնտակն ալ դանկը մըխուած դնտակին չափ դործ կը տեսնէ, այլ սակայն դուխը նշան առեր էի. բայց ես որ քառսուն քայլ հեռի ճանձին անգամ անվըրէս նշան կառնում միշտ, ասիպուեցայ այս մարդուն նայուածքին առջև աչքս թարթելու. երբէք այսպիսի նայուածք մը չտեսեր եմ... : Այս է ահա նշանիս աղէկ չառնուելուն պատճառը :

—Անաս չունի, բաւական է որ հարուածը բոլորովին լաւ ըլլայ, կրկնեց միւսը աղգուութեամբ աբոստանուած օտար ձայնով. եթէ աղէկ գործ տեսած է, շարայարեց, խոստացուած բան, կա-

տարուած բան : Ի՞նչ խոստումը կայ միայն . . . և . . . :

«Այլ ուրիշ բան չը լսեցի , վասն զի հեռացան այս երկու սար-
դերը : Չեմ կրնար ըսել քեզ թէ ո՞րքան կը վրդովէ զիս այս բա-
նը :

«Ի՞նչ են այս մարդերը , ի՞նչ յարաբերութիւններ կրցան տեղի
ունենալ Պ . Տը Մօրթանին և այս տեսակ անձերու մէջ . ի՞նչ կը
նշանակեն սա խօսքերը . «խոստացուած բան , կատարուած բան ,
իր խոստումը կայ միայն , բաւական է որ հարուածը բոլորովին լս-
ւըլայ , այսինքն անշուշտ , բաւական է որ հարուածը մահաբեր ըլ-
լայ : Ի՞նչ է այս դաղանիքը . . . :

«Երեկոյեան ժամն ութ . Յունիս Զինջ

«Սիրելի Մաթիլտ .

«Պ . Տը Մօրթանի վիճակը մի և նոյնն է . հրամայեցին ա-
նոր որ բոլորովին լուռ կենայ . ծառայ մը զընկելով աղաչեցի որ
անպամ մը տունս գայ Պ . Տը Մէն-Բիէր որ Պ . Տը Մօրթանի
վիճակներուն մին եղաւ , կըսուի . կուզէի այն երկու մարդերէն լսած
խօսքերս իմոյնել անոր . Պ . Տը Մէն-Բիէրին ալ մեծ զարմանք
սրտաճառեցին այն տարօրինակ խօսքերը : Արմիր մազեր ունեցող
մարդն եղած էր Պ . Տը Մօրթանին հակառակօրդ : Ահա այն
մանրամասն պարտականքը զոր Պ . Տը Մէն-Բիէր տուաւ ինձ այս
մենամարտութեան վրայ :

«Պ . Տը Մօրթաներ ուրբաթ իրիկուն Պ . Տը Մէն-Բիէրի տու-
նը եկեր է անոր իմաց տալու համար թէ սաստիկ վէճ մ'ունեցած
է իրեն անձանօթ մարդու մը հետ որու ժամանակէ մ'ի վեր ստէպ
հանդիսած էր Գաֆէ Տը Բարի սրճարանը ուր ինք սովորաբար կը
ճաշէ : Այս մարդն և իր ընկերը միշտ յամառաբար կուզէին նըս-
տիլ իր սեղանին մօտ սեղանի մը քով երբ որ նստելու առիթը կը
գտնուէին : Իրենց խօսքը Պ . Տը Մօրթանին ըսել տալու չափ մօ-
տելով նստելէն ետք կսկսէին կայսեր վրայ խօսիլ ամենակոշտ և
խիստ արհամարհական խօսքերով : Սիրելիդ ի.Մ Մաթիլտ , դիտես

արդէն թէ Պ . Տը Մօրթաներ տեսակ մը կուռքի սէս կը պաշտէ
միշտ Նաբոլէոնը , կրնաս ուրեմն հասկնալ թէ ինչպիսի անհամբը-
րութեամբ կը սլարտաւորէր տաղնապիլ այս խօսքերէն որք իր ամ-
նարուսն համակրութեանց առարկային նկատմամբ կը վերաւորէին
զինքը :

«Անցեալ ուրբաթ Պ . Տը Մօրթաներ իր սովորութեանը համ-
մատ սրճարանը եկաւ ճաշելու . հազիւ նստած էր , և ահա երկու
մարդերն եկան , և մի և նոյն տեսարանը կրկնեցաւ , մի և նոյն
խօսակցութիւնը շարունակուեցաւ . Մեր դժբաղդ բարեկամն ևս
սուրբի դժուարութիւն ունեցաւ ինքզինքը զսպելու երբ մանաւանդ
տեսնուի իրեն թէ այս երկու մարդերը դէպ իր կողմը նայելով
հազուադէպ խօսութեան նշան մ'ըրին իրարու . սակայն ինքն իր վրայ բա-
րենք իշխանութիւն պահելով կրցաւ ելնել և մեկնիլ սրճարանէն
առանց բան մ'ըսելու , վասն զի նախադարձակ ըլլալու պատճառ մը
չունէր : Այս երկու մօտակայ անձերը կատարելապէս աղատ էին ի-
րենց կարծիքները մէկ մէկու յայտնելու . աւելից 'ի զատ իրենց խօս-
քը Պ . Տը Մօրթանի չէին ուղղեր . . . :

«Պ . Տը Մօրթաներ ճաշարանէն ելնելէն ետք Գոմեսի-Ֆրանսէզի
թատրոնը դնաց , ուր քիչ մարդ կար , և նստարանի տեղ մ'առաւ .
քանի մը բողբէն ետք երկու անձանօթներն ալ դալով իր քովը
նստան և նորէն սկսան իրենց խօսակցութիւնը ուր որ ձգեր էին զայն :
Պ . Տը Մօրթաներ զրգիւ մը տեսնել կարծեց այս յարատեւութեան
մէջ օրով կը հալածուէր . դժբաղդաբար համբերութիւնը հասաւ .
չկրցաւ զսպել իր կրակոտ բնաւորութիւնը , ըսաւ կարմիր կիստօ-
րուս ունեցող մարդին թէ ասիրատ մը միայն կրնար համարձակիլ
այնպէս խօսելու կայսեր վրայ .

«Այս մարդը փոխանակ պատասխանելու Պ . Տը Մօրթանին ևս
աւելի նախատինք թափեց Նաբոլէոնին վրայ , շարունակ իր ընկե-
րին ուղղելով խօսքը : Մեր անբաղդ բարեկամը՝ զոր բոլորովին զայ-
րացուց այս անխառնութիւնը՝ ինքզինքը մոռնալով մինչև իսկ անձա-
նօթին թեք ցնցեց հարցունելով անոր թէ չէ՞ր լսած իր խօսքը :
Անձանօթն ուժգնասլէս գոչեց . «Ասիրատ կոչեցիր զիս , ձեռք վեր-

ցուցիր վրաս, խօսք չուղղեցի քեզի, դուն ես նախադարձակը և ես պարտաւորիս հատուցում ընել ինձ: Ահա հասցէս. վաղը առաւիկայս տունդ սլիտի դայ. և այցատումս մը տուաւ Պ. Տը Մօրթաներին:

«Այս այցատումսին վրայ դրուած էր Հարիւրապետ Լը Պլան, Այս վէճին օրուան դիշերն իսկ Պ. Տը Մօրթաները Պ. Տը Սէն-Բիէրին տունը դնաց, խոստովանեցաւ անոր թէ ինքն անիրաւ էր, բայց թէ չկրնալով համբերել բարկացած էր լսելով թէ կը նախատուի այն մարդուն յիշատակն որու վրայ սաստիկ կսքանչանար ինք. աղաչեց Պ. Տը Սէն-Բիէրը որ համաձայնի հարիւրապետ Լը Պլանին վկային հետ, շարայարելով թէ սրատրաստ է ամեն հատուցում ընելու:

«Հետեւեալ օրն առտու ժամը ութին ասպետ Բերիթթի անուանով Իտալացի մ'իբր հարիւրապետ Լը Պլանին վկան եկաւ Պ. Տը Սէն-Բիէրին տունը և ղինուց ընտրութիւնը պահանջեց հարիւրապետ Լը Պլանին համար որ նախատուողն ըլլալով կուղէր ատրճանակով մենամարտիլ քսան քայլ հեռուէն, և նախ ինքն արձակել ատրճանակը: Պ. Տը Սէն-Բիէր ուղեւորով կոխին սրտահալածութիւնները աւելի հաւասարել' ուղեց որ երկու հակառակորդները միասին արձակեն. բայց հարիւրապետ Լը Պլանին վկան ամենևին չուղեց հաւանիլ այս առաջարկութեան: Դժբաղդաբար Պ. Տը Մօրթաները նախադարձակն էր առանց դրդուելու: Հետեւաբար Պ. Տը Սէն-Բիէր ստիտուեցաւ կըսէ ինձ, ընդունելու կուր ինչ կերպով որ առաջարկուած էր:

«Երբ Պ. Տը Մօրթաները խմացաւ այս տեսութեան ձախորդելքը, տրտում և մտահոգութեամբ դրաւուած երեցաւ: Մեկնելէն առաջ Պ. Տը Սէն-Բիէրին բանալի մը յանձնեց աղաչելով որ իրենց տեղը դրկէ այն թուղթերը զոր պիտի դանէր իրեն ցուցուցած արկղի մը մէջ: Պ. Տը Սէն-Բիէր ձանձելով Պ. Տը Մօրթանելի քաջասրտութիւնը որ այսպիսի սարազաններու մէջ խիստ փառաւոր ապացոյցներ տուած էր իր արիութեան նկատմամբ, կուրէն առաջ անոր ունեցած տեսակ մը վհատութեանը սրտաճառ բռնեց աղետալի նախադրացում մը:

«Մեր բարեկամը բաղմիցս ցաւեցաւ ինքզինքը չղսպելով այս մարդը նախատելու չափ բարկացած ըլլալուն համար, իբր թէ կայսեր յիշատակն ինքնին չպաշտպանուէր: Պ. Տը Մօրթաները բաղմիցս կրկնեց:

«Այս ընթացքս հազիւ ներելի եղած կըլլար եթէ կեանքս լոկ յիմս ըլլար. բայց այս միջոցիս այսպէս վարուած ըլլալս յիմարութեանէն աւելի զէշ վարմունք մ'է, դրեթէ ոճիր մ'է այն»:

«Վէսօրին Պ. Տը Մօրթաները և իր երկու վկաները, նոյնպէս հարիւրապետ Լը Պլան և իր երկու վկաները Վիլ-Տ'Ավրէյի անտառը հասան: Ամեն բան կարգադրեցաւ ինչպէս որ որոշուած էր: Երկու հակառակորդները քսան քայլ հեռի տեղաւորեցան. Պ. Տը Մօրթաները ուղղեց իր մեծ հասակը, և իր ատրճանակը աջ ձեռքովը բռնելով հանդերձ թևերը կուրծքին վրայ առաւ խաչաձև, անդամ մը հարիւրապետ Լը Պլանին նայեցաւ այնպիսի հաստատ և սուր նայուածքով մ'որ այս մարդը սրահ մը վար ըրաւ աչերը, և Պ. Տը Սէն-Բիէր որոշապէս տեսաւ անոր ձեռքին երեբալը, սակայն բարէ', արձակուեցաւ ատրճանակը... շատ աղետալի եղաւ այս արձակումը...: Պ. Տը Մօրթաները անդամ մ'ինքն իր վրայ դարձաւ և ծունկի վրայ ընկաւ աջ ձեռքը ձախ կողմին վրայ տանելով... ապա կունակի վրայ ինկաւ գոչելով. «Իե՛ղճ աղջիկս»:

«Ինչպէս կը տեսնես... քու վրայ կը խորհէր, Մաթիլտ...»

«Իր վկաները երբ գրկեցին զան, դրեթէ վերջին շունչը կը տար: Գնտակը կուրծքը մտած էր: Պ. Տը Մօրթաները Բարիդ տարուեցաւ ամենամեծ զգուշութիւններով, և իր վիճակը թէև խիստ երկիւղալի է, բայց բարեբաղդաբար երեկուանէ 'ի վեր աւելի զէշի չգարձաւ:

«Պ. Տը Սէն-Բիէրին ինձ դրած տրտմալի եղելութիւններն ահա ասոնք են, սիրելիդ իմ Մաթիլտ: Պ. Տը Մօրթանելի հակառակորդներուն սոսկալի խօսքերուն նայելով՝ զոր լսեր էի' Պ. Տը Սէն-Բիէր ալ ինձի պէս կը կարծէ թէ անշուշտ այս մարդերը հաշուեր էին այնպիսի կերպով մ'որմէ Պ. Տը Մօրթաները ստիպուի իր սովորական չափաւորութեան սահմանէն ելնելու, և անխոհեմ նա-

խոյարձակումով այս երկու սուսերամարտներու իշխանութեաններ քեզ-
լու որոնց մին խիստ վստահ կերեար իր յաջողակութեան վրայ : Բայց
ինչ է այս սոսկալի վրիժառութեան դադարի շարժիչը : Անտարա-
կոյս այս ապիրաաներն իւրովի շարժեցան , հարկաւ դարձելի մե-
քենայութեան մը դործիքն են . . . : Հիմա Պ . Տը Մօրթանէն երկ-
տող զիր մ'առի . լաւագոյն կզգայ ինքզինքը . կըսէ թէ շատ ծան-
րակշիւ բաներ պիտի հաղորդէ ինձ : Չպիտի դանդաղիմ կատարե-
լու այս տրտմալի և բարեպաշտական պարտքը . կը թողում քեզի
շուտ մը վերդառնալու համար , սիրելի աղջիկս :

«ԱԵՐՆԷՕՅԻ ՏԸ ԲԻՇՎԻԼ»

«Բարիդ , դիշերուան ժամը տասնութէկ» :

«Սիրելիդ իմ , Մաթիլտ .

«Հիմա մեր բարեկամին տունէն եկայ . . . : Գոհանամք Աստուծ-
մէ , Մաթիլտ , և աղերսենք զան . . . : դեռ յոյս մը կայ . . . : Պի-
տի ապրի' մեր բարեկամը . . . ո'հ , պիտի ապրի բարեկամացը երա-
նութիւն և թշնամիներուն սլափած տալու համար , վասն զի իր հա-
կառակորդներէն լսած խօսքերս սոսկալի դաւադրութեան մը շաւիղը
ցոյցուցին անոր . . . : Ինչ վիճ վատութեան . . . : Բայց նախ քու վը-
րայ խօսինք . . . : Իր առաջին աղաղակն եղաւ «Մաթիլտ» . նախ և
առաջ աղաչեց զիս ըսելու քեզ թէ ծանր պարտաւորութիւններ
դրաւեր էին զինքը , և թէ այս պատճառաւ չկրցեր է քանի մը բան
յատկացնել քեզ առանձնական տունին տեսարանէն 'ի վեր . Պ . Տը
Մօրթաներ այն սոսկալի դիշերուան պարադաները հաղորդեց բարե-
կամութեանս . . . : Հիմա պիտի գիտնաս թէ ինչո՞ւ հաղորդեց :

«Այն քաղաքական ապոհանքներն որոնց հետեութիւնն եղաւ
անցեալ տարուան յեղաշրջումն և այն դատին յաղթանակէն որու
ջերմագոյն պաշտպաններուն մին էր Պ . Տը Մօրթաներ , բաւական
կլիմայնէն քեզ թէ ինչ շահերով այս բարեկամը քանի մ'ամիս
դադեցաւ առանց ուրիշ զբաղում մ'ունենալ կարենալու : Ընդու-
նած է քու այն նամակդ զոր դրեր էիր իրեն էրիկիդ զեղխութիւն»

ներուն նկատմամբ . իր սովորութեանը համեմատ կուզէր պատաս-
խանել հանդարտելով քեզի կամ արդիւնաւոր խրատ մը տալով ,
բայց պարտաւորեցաւ բազմիցս խորհրդակցիլ իր վաստաբաններուն
հետ , և դեռ երեկ չէ առջի օր կրցաւ ամուսնութեանդ դաշնա-
դրին մէկ օրինակը ստանալ , ամենամեծ դժուարութիւններէ ետք :
Բա՛րէ , խեղճ աղջիկս , խիստ նենդալի և անթերի դաւադրութեան
մը զոհուեր ես . . . : դուն ոչինչ կրնաս ունենալ . . . : Էրիկդ կրնայ
ամեն բան վասնել , և լոկ թշուառութիւնը թողուլ իայն կնոջ որ
ա՛յնքան վեհանձնութեամբ հարստացուցած է զինքը . . . :

«Բայց թո՛ղ Մաթիլտ հանդիստ ըլլայ , ըսաւ Պ . Տը Մօրթան-
եր , ինչ որ ալ սլատահի , ապրիմ կամ մեռնիմ , իր ապագանս աւ-
զաւակինը ապահովուած պիտի ըլլայ , և ազատ պիտի մնայ իր է-
րիկին զեղխութենէն » : Ամեն բան իմացուցի անոր , խեղճ կին . . .
թէ՛ նախանձոտութեան իրաւացի պատճառներդ և թէ էրիկիդ տը-
մարդութիւնը . Պ . Տը Մօրթաներ քեզի այդ բռնաւորին ձեռքէն
աղաւելու մէկ հնարաւոր միջոց կը սեանէ միայն . . . : վերջապէս՝ իր
կարծիքին համեմատ՝ այս միջոցն է զատուիլ էրիկէդ . . . : այլ սակայն
դեռ տարի մը չանցաւ կարդուելէդ 'ի վեր , խեղճ կին : Մտիկ ը-
րէ մեր բարեկամին . . . : մտիկ ըրէ՛ ինձ . . . : խորհէ՛ . . . : սովորէ՛ այս
գաղափարին . . . : թո՛ղ վախ չտայ քեզ այս զատուելու գաղափարը
. . . : Անշուշտ ցտաղի է առանձնութիւնը , բայց լաւագոյն է ա-
ռանձին մնալ քան թէ ամեն բոսէ վշտահարիլ . . . : Վերջապէս ե-
թէ Աստուած պահէ մեզ Պ . Տը Մօրթաներ , և չեմ տարակուսիր
այս մասին , ինքն անձամբ պիտի գայ էրիկիդ առջեւ՝ տալու հա-
մար քեզ այն խրատները զոր կաղաչէ ինձ տալու քեզ :

«Հիմակ ըսեմ այն կատկածները զոր տունն իրեն դադանապէս
լսած խօսքերս : Գիտե՞ս թէ ո՛վ է այն անձը զոր կամբաստանէ . . .
թէ և արդարաւէր և ուղիղ հոգիի մը յատուկ չափաւորութիւններով
. . . : այն հրեշն է որ անընդհատ իր բոլոր ճիւղը թափած էր քեզի
կործանելու համար , վերջապէս Աիկարթօն է ան . . . : Պ . Տ . Տը
Մօրթաներ այս ապիրատին կատարութեան պատճառը հասկցնելու հա-

« Պ . Տը Մօրթաներ անտունն չէր գիտեր Պ . Տը Անդրիին Բարիդ մեկ-
նիւր : »

մար է որ առանձնական տունին բոլոր գէպքը պատմեց ինձ, նաև այն վրիժառութեան սպառնալիքը զոր այն հրէշն ըրաւ. հեռանալով . . . : Հա՛տ աղէկ բռնած պիտի ըլլայ իր խօսքը : Իրմէ ստակ ուսող, տեղեկութիւն առնող և զրկուող սուսերամարտներ Պ. Տը Մօրթմանի ետեէն ընկած պիտի ըլլան լրտեսութեամբ, և իրենց տիրոջ գծոխային հրահանգները զործադրելով մեր գծադղ. բարեկամին զայրոյթը զրգուած են անշուշտ իր առջև նախատելով յիշատակ մը զոր ինք կը մեծարէր :

«Պ. Տը Մօրթմանի նախայարձակ ըլլալը լաւ մը հաստատուէլէն և կռիւին ընտրութիւնն ու կերպն հարկաւորապէս իր հակառակորդին ձգուէլէն ետք մեր բարեկամն ոչ այլ ինչ կրնար ընել բայց եթէ իր զինամասի կուրծքը մատուցանել Պ. Լիւկարթօյին վարձած մարդասպաններուն : Թէև շատ բնական է այսպէս մեկնել իրողութիւն մ'որ անմեկնելի է առանց այս մեկնութեան, թէև Պ. Տը Մօրթմանը կարհամարհէ Պ. Լիւկարթօն, բայց և այնպէս չուզէր հաւտալ թէ այն մարդը կարող է այսպիսի արիւնաբոյր խայտառակութիւն մ'ընելու : Պ. Տը Մօրթմանը իր բնաւորութեան անաչառ անկեղծութեամբը լոկ իրողութիւնները, նիւթական ասպոյցոյցները կընդունի երբ խնդիրն ամբաստանելու վրայ է մարդ մ'այնպիսի ուժերի մը նկատմամբ որ դուցէ մարդասպանութենէն աւելի դարձելի է, վասն զի անլրիպելի և անպատուհասելի է . . . : Սակայն կը հաւանի . . . »

Տիկին Տը Քիշվիլի այս նամակն ընդհատուած էր . . . : Սև կնքամանով կնքուած մեծկակ ծրարի մը հետ տոմսակ մը կար զոր տիկին Տը Քիշվիլ զողոթնուն ձեռքով մը զրած էր և որու պարոնակութիւնը հետեւեալն է.

«Առաւօտ ժամը մէկ.

«Հազիւ զօրութիւն ունիմ . . . այս սոսկալի խօսքերը քեզ զրեւելու . . . մեռա՛ւ ան . . . հեղձում մ'առաւ տարաւ զան . . . : Բայց այս չէ ամենը . . . կը վախնամ որ պիտի խենամ սարսափէս : Հազիւ իմացուցեր էին ինձ այս սարսափելի լուրը, և ահա անծանօթ

մը տուփ մը բերաւ ինձի համար . . . : Էմման բացաւ այս տուփը . . . իմ առջև . . . ինչ տեսնեմ . . . արիւնի սէս կարմիր և թունաւոր ծաղիներու փունջ մը, զոր անցեալ տարի առաւօտեան սլարահանդէսը դրուեր էիր . . . և որ առանց դիտութեան զրկուած էր քեզ Պ. Լիւկարթօյի . . . մարդադէմ . . . հրէշի՛ն կողմէն . . . : Այս փունջը սև ժապաւէնով մը կապուած էր . . . : Ոչ ասպքէն ասով կիմանանք թէ ո՛վ է զարնող ձեռքը . . . և թէ նորանոր վրէժներ կըստառնայ մեզ այս ձեռքը . . . : Եթէ իրա՛ւ է ասի, Աստուած իմ, զթութի՛ւն . . . զթութիւն Էմմային, զթութիւն աղջկիս . . . ինձի զարկ, բայց խնայէ՛ Էմման . . . : Զգուշացի՛ր Մաթիլտ . . . գծոխային ողի մը կը թևարկէ մեր վերելք . . . Մեր բարեկամը թերևս անոր առջի նահատակն է . . . : Մնա՛ս բարև, իւրաւոր այլ վշտալի զղուանքս ընդունիլդ աղաչելու զօրութիւնը ունիմ միայն . մնաս բարե՛ւ, սիրելի՛դ իմ Մաթիլտ :

«ՎԵՐՆԵՕՅԼ ՏԸ ՐԻՇՎԻԼ . »

Այս նամակին հետ ինձ ուղղուած ծրար մը կար կնքուած : Այս ծրարին մէջ Պ. Տը Մօրթմանը իր յետին կամքերը կը նշանակէր . . . բոլոր ինչքը ինձ կը սլարդէր, և կը յայտնէր նուիրական դաղտնիք մը որ կը սլարտաւորի սրտիս ամենէն խօրունկ յատակը թաղուած մնալ . . . :

Հարկաւորութիւն չունիմ ըսելու թէ սաստիկ եղան վիշտերս : Մահն ահա սառեցուցած էր այն հաստատուն և բարեկամական միակ ձեռքը որ պիտի կրնար թերևս բռնել զիս վհիկ եղբին վրայ : Ամեն նեցուկներէ հաւասարապէս զրկուած մնացի . . . ճակատադիրը կարծես կը ծանրանար վրաս . . . :

Ուրեմն եղաւ օր մ'ուր մինակ էի . . . ուր սիրտս դատարկ և և վշտաբեկ . . . հողիս ալ դառնութեամբ և ատելութեամբ լի էր . . . : Ամբարշտութեամբ զայրանալով ճակատադիրն դէմ որու ներքև Աստուած կը սրկէր զիս անշուշտ փորձելու համար, ա՛լ չը կրնալով դիմանալ նահատակութեան և նախատելով անցեալ համակերպութիւնս և առաքինութիւններս՝ խորհեցայ վերջապէս դէշութեան

դէմ գէշութիւն ընել : Պիտի ներքոս ինձ երբէք , Աստուած իմ :
Թո՛ղ մեղքս քաշէ այն մարդն որ զիս այս մրրկալի և յուսահա-
տակուն ճամբուն մէջ դրաւ : Ո՛չ , ո՛չ , չե՛ք զթուծիւն . . . չեք
զթուծիւն անոր համար . . . : Վասն զի արքայութենէն դժոխք նե-
տեց զիս . յախշտակեց իզմէ վերջին յոյսս : Ասելութիւն . . . անմահ
ատելութիւն ԱՅՆ ՄԱՐԴՈՒՆ ԴԷՄ ՈՐ ԶԱՒԱԿՍ ՄԵՌՑՈՒՑ
. . . :

ՔԼՈՐԻ ԺԲ.

ՆԱՄԱԿԸ

ԱՆՎԱՍՏԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Կը մօտիմ կեանքիս այս նոր ժամա-
կէտին պատմութեանը : Պատմելով այն դէպքերը որք տեղի ունեցան
մանկութենէս մինչև ամուսնութիւնս , և ամուսնութենէս մինչև այն
բոպէն ուր Պ . Տը Լանդրի այնքան անդթաբար զիս թողուց՝ Բա-
րիզ երթալու և Խւրսիւլին հետ աղբելու համար , կրնայի անվախ
վստահիլ ամեն յիշատակներուս և այն ամեն տալաւորութիւն-
ներուս զոր կը զրդուէին անոնք . վասն զի լուելու բան մը չու-
նէի , ինքնիրմէս պահելու բան մը չունէի . զիւրին էր ինձ ան-
կեղծութիւնը : Մի միայն քանի մը վեհ յատկութեանց չափանցու-
թեան համար կը պարտաւորէի մեղադրել զիս . ինչպէս ըսեր քի
Պ . Տը Լանդրիին ալ , և ինչպէս ես ալ կը խոստովանէի իւրովի ,
անցեալ վիշտերս չէին կրնար որ և է համակրութիւն մը շահիլ ին-
ծի համար , ենթացելով թէ աշխարհք իմացած ըլլար այն վիշ-
տերս , վասն զի երկիւս հետ ունեցած վարմունքիս մէջ կամքի զօ-
րութիւն , արժանապատուութիւն չունեցեր էի , միշտ կուրօրէն
հնազանդած , վատօրէն համբերած էի . միայն լալ և տառապիլ
զիսցեր էի . . . և ինչպէս լալը խօսիլ չէ , նոյնպէս վիշտն առաքի-
նութիւն մը չէ : Վեհ դատի մը համար տառապիլը վաւեր և զեղե-
ցիկ բան է , բայց խանարհաբար անարժան անձի մ'արհամարհանքը
և նախատինքը կրեն ամօթալի տկարութիւն մ'է որ թերեւս ցուրտ
զթուծիւն մը զրդուէ , այլ ոչ երբէք սրտառուչ հոգասիրութիւն

մը : Այս դիտը սոսկալի դատ մ'եղաւ ինծի համար . հասկցայ որ
այնքան չարիք կրելէս ետք հաղիւ հաղ իրաւունք ունէի զթուծիւն
դանելու . խորհրդածութիւնը , փորձառութիւնը հաստատեց ինձ
թէ աշխարհիս տեսութեամբը կամ լաւ ևս է՝ մարդերու մեծագոյն
մասին տեսութեամբը նկատուելով Խւրսիւլ իր մոլութիւններով և
զրդուիչ հրապոյրներովը թերեւս հաճելի պիտի ըլլար , մինչդեռ ես
ոչ այլ ինչ կրնայի պահանջել բայց եթէ տժգոյն ակնածութիւն
մը կամ անարդու կարեկցութիւն մը : Գէթ երբէք պարտաւորու-
թեանցս հակառակ բան մ'ըրած չըլլալու միտթարական համոզումը
ունէի . այս զղայումէն տեսակ մը դառն արհամարհութիւն կը քա-
ղէի որով ես ալ կը խայտառակէի աշխարհիս դատումը և երկիւս
մոլորումը . . . :

Չեմ կրնար ըսել թէ ո՛րքան վհատեցայ , ապշեցայ երբ երկար
հիւանդութենէս ետք մինակ մնացի՝ լալով զաւկիս վրայ որ չծնած
մեռած էր : Պ . Տը Մօրթանէի , իմ այս միակ պաշտպանիս ող-
բալի մահուամբն ևս աւելի ցաւալի կըլլար առանձնական վիճակս :
Քանի որ տեւց ձմեռը , տխուր համակերպութեամբ մը տառապեցայ .
բայց դարնան մէջ առաջին դեղեցիկ օրերուն , դեղեցիկ ծաղիկնե-
րուն տեսքը դառնութեամբ լի ցաւեր պատճառեց ինձ . ախուր ձը-
մեռը գէթ համաձայն էր սղալի կացութեանս հետ . բայց երբ բնու-
թիւնն իր վերածնութեան բոլոր շքեղութեամբն երեցաւ ինձ , բայց
երբ ամեն բան վերստին սկսաւ ասլիլ , սիրել , բայց երբ շնչեցի
նորափթիթ ծաղկանց անոյշ հոտերովն ողորուն և բարեխառն օդը ,
բայց երբ տերեւներու մշէն թռչուններուն ուրախագին ձայները լը-
սեցի , յուսահատութիւնս աւելցաւ : Խաղաղութեւ և զուարթագին
բնութեան տեսքն ատելի էր ինձ . սիրելու և երջանիկ ըլլալու կա-
րողութեանս սրտիս մէջ բոլորովին մեռած ըլլալը կզգայի . . . :

Դ՞նչ օղուտ ունէին ինծի ջերմաւէտ , արեափայլ և երկնագոյն դե-
ղեցիկ օրերը . . . ինծի համար ինչի՞ կը ծառայէին աստեղագարդ գի-
շերներն որք զովագին , անուշաբոյր և խորհրդաւոր էին : Շատ ան-
գամ յանկարծապէս սոսկալի յուսահատութիւն , անկարող կատ-
ղութիւն մը կը զրաւէր զիս երբ կը խորհէի թէ կեանքս ամեն ժա-

մանակի կեանքէս աւելի երջանիկ պիտի ըլլար եթէ ասլրած ըլլար զաւակս, վասն զի մայրական սիրոյ մէջ մխիթարական զանձեր ընդհնմարեր էի: Պ. Տը Լանդրին ինծի դէմ ունեցած վարմունքն որքան ալ անողորմ, որքան ալ անարժան ըլլար, չպիտի կրնար հասնիլ ինձ այն պաշտելի երանութեանց շրջանին մէջ ուր ասլաւինած պիտի ըլլայի:

Անատեն հասկցայ թէ որքան սոսկալի է մեր այսինքն կանանց վիճակը որք սրտի կեանքին չեն կրնար դործողութեան կեանքը յաջորդեցնել: Տարօրինակ անիրաւութեամբ մը հազար ու մէկ փոխարինութիւններ կընծայուին մարդերուն երբ սրտի վշտով ժամանակ մը կը պարտաւորին տառապիլ, մարդերուն, կըսեմ, որոնց սիրելու կարողութիւնները մերիններուն չափ զարգացած չեն, վասն զի հարիւր անգամ ըսուած է թէ «ինչ որ մեր բոլոր կեանքն է, անոնց համար զբօսանք մ'է»: յ

Էրիկիս ինծի դէմ ունեցած ատելի վարմունքին հակառակ չէի հասկնար թէ ինչպէս մասնութիւնը կրնար ներելի սեպել և ներել մասնութիւնը:

Այսպէս կը խորհէի չէ թէ Պ. Տը Լանդրին այլ ինքզինքս յարգելու համար: Ազգայի թէ աշխարհիս տեսութեամբը նկատելով թերեւս ամեն հնարաւոր իրաւունքները ունէի փոխարինութիւններ փնտռելու յանցական սիրոյ մը մէջ. բայց այս տեսակ վրիժառութիւն մ'եթէ բոլորովին զուհիկ և անպատիւ բան մը չերեւար ինձ անգամ, կը կարծէի թէ սրտիս մէջ բոլորովին ցաւքած էր սիրոյ աղբիւրը: Երբեմնակի վախ կըտային ինձ ատելութեան, չարասրտութեան այն զգացումներն որք կը կը զրդուէին զիս: Իւրսիւ լը միտքս բերելով կը սարսափէի, երբեմն վրիժառութեան անհեղեղ եռանդներ կըզայի սրտիս մէջ...

Անանց վիճակին աղետալի այլանդակութեանց մին ալ հետեւեալն է: Մարդ մը կընայ իր թշնամիին դէմ ունեցած կատաղութիւնը յազեցնել, զրդուել, ամենուն առջև մեռցնել զան, և այսպէս սոսկալի արդարութեան դործ մը կատարել ինքն իրեն համար... բայց կին մ'երբ ուրիշ կինէ մը կը նախատուի, երբ իր սիրելագոյն և

ամեն բանէ աւելի նուիրական սեպհականութիւնը կը բռնաբարուի անորմէ, մի միայն իր արցունքը կընայ լափե'լ: Ջարմանալի' բան, նորէն կըսեմ թէ մենք՝ կիներս՝ զոր այնքան կը տառապէ սէրը՝ չենք կրնար արժանաւոր և փառաւոր կերպով մը մեր վրէժը լուծել: Կրնանք արհամարհանքով վրէժ առնուլ, սիտի ըսուի: Արհամարհանքով... արհամարհանքս ինչ կրնար ընել Իւրսիւին որ արդէն ամեն տեսակ խայտառակութեան սովորած էր բոլորովին:

Այս քինախնդիր և բուռն ցաւերուն տխուր անտարբերութիւն մը կը յաջորդէր: Այսպէս կանցնէր կեանքս: Ամէնալով կը խոստովանիմ թէ աղօթքս, աղքատներու հողը լոկ անցողական մխիթարութիւններ կը տային ինձ. ըրած բարիքովս սիրտս դո՛հ կըլլար բայց չէր լեցուեր:

Բազմիցս խեղճ Պլօնտօս յորդորեց զիս ուրիշ տեղ բնակելու, ճամբորդութիւն ընելու. բայց ոչ ոյժ և ոչ փափաք ունէի բնակարանս փոխելու և ճամբորդելու. զիս շրջապատող ամեն իրերը թէև դառնադառն և խիստ ցաւալի յիշատակներ կը բերէին միտքս, բայց և այնպէս Մարան կը բնակէի վհատութեամբ և ակարութեամբ զբաւուած:

Օրերը, ամիսներն այսպէս կանցնէին մոթի և կաւքի տեսակ մը թմբորութեան մէջ: Միանձնուհի մը կեանքը կը վարէի. Պ. Տը Լանդրին բոլոր սպասաւորներն իր քովը դացեր էին. իմ բոլոր ծառաներս էին Պլօնտօ, երկու կին և մէկ ծեր սենեկապան որ Պ. Տը Մօրթանի քով ծառայած էր:

Հատ կը քայլէի որպէս զի յոգնութեամբ խորտակուիմ. տունս դառնալով մեքենայաբար կսկսէի սպաստաւ մը դործել. անկարելի էր ինձ երաժշտութեամբ զբաղիլ. այնպիսի ջղային զրդութիւն մը ունէի որ դաշնակին ձայնը ցաւալի սարսուռներ կը տար ինձ, և արցունք կը թափէի:

Տիկին Տը Րիշլիլ ստէպ նամակ կը գրէր ինձ: Այս բարեկամուհիս էրիկիս Իւրսիւլը գտնելու համար Բարիդ դալը տեսնելով առաջարկած էր ինձ գալ Մարանէն առնուլ զիս, թէև շատ ծանր դար

իրենն Էմմայէն բաժնուիլ և թողուլ զան Սաղրէ-Գէօր վանքն որ
կը վերջացնէր իր կրթութիւնը. շնորհակալ եղեր էի այս սրատու
կան բարեկամութիւնէս իր առաջարկութեան համար՝ աղաչելով որ
թողու իր աղջիկը, նաեւ այսուհետեւ ամենեւին բան մը չըսել ինձ
Պ. Տը Լանդրիին և Իւրսիւին նկատմամբ. կուզէի ամենեւին տեղե-
կութիւն մը չունենալ ասոնց վարմունքին նկատմամբ:

Տիկին Տը Քիշվիլի նամակները սիրաբոյր և բոլորովին բարեսիրա-
կան էին: Վիշտայարդելով, հասկնալով հանդերձ կը յորդորէր զիս
Բարիզ գալու և զինքը գտնելու, բայց անատեն վերստին ընկերու-
թեանց մէջ մանկու մասին անընդհանր հակառակութիւն մ'ունէի:
Գործերս տեսնող անձերէ կ'իմանայի թէ Պ. Տը Լանդրի կը փէր
զիս. կատարեալ իշխանութիւն ունէր իմ կողմէ. ինչքի մասին խըտ-
րութիւն մը չըլլալու պայմանաւ կարգուեր էինք. հետեւաբար կըր-
նար բոլոր հարստութիւնս օրինապէս և անօրատի մսխել: Ար խոս-
տովանիմ թէ այս շահու խնդիրներու մասին բաւական անտարբեր
կը մնայի. Աօնթրանին ինձ տուած թոշակը պիտոյքիս կը բաւէր. մա-
նաւանդ որ տիկին Տը Քիշվիլ դրած էր ինձ թէ Պ. Տը Մօթթանի
յանկարծահաս մահուանը պատճառաւ չկրցած էր ինձ թողած իր
ամեն ինչքը էրիկիս զեղխութենէն ազատ սրահելու միջոցները 'ի
գործ գնել, և թէ սակայն իրենն այսինքն տիկին Քիշվիլին մեծ դու-
մար մը յանձնած էր որով թէ՛ իմ և թէ զտուկիս ապագան պիտի
ասպահովուէր եթէ Պ. Տը Լանդրի բոլորովին կործանած ըլլայ զիս:
Բա՛րէ, զաւակ չունէի ա՛լ... ապագան ի՞նչ հոգս էր:

Այսպէս երկու տարիէն աւելի անցաւ միաձև սովորութեանց յա-
տուկ ձանձրալի արագութեամբ մը: Ա՛լ չէի տառապեր, ա՛լ բան
մը չէի զգար, ո՛չ ուրախութիւն, ո՛չ ալ վիշտ: Թերեւս երկար
ժամանակ այս անդդալութեան, ամեն զգացումներու այս թմրութեան
մէջ մնայի տակաւին եթէ տիկին Տը Քիշվիլի յետադայ նամակը
Բարիզ վերադառնալուս բացարձակ հարկը ցուցուցած չըլլար ինձ:

«Բարիզ, 20 հոկտեմբեր 1834.»

«Սիրելիդ իմ Մաթիլտ.»

«Ստիպուած եմ Պ. Տը Լանդրիին վրայ խօսիլ, թէ և դու
հակառակը պատուիրած ըլլաս ինձ: Երեկ բարեկամներուս մէն ա-
մենամեծ դիպուածով մ'իմացաւ թէ էրիկդ քու Մարանի երկիրդ
ծախելու վրայ է: Ծախու առնել ուղղը անձը չաւարտեր սակարկու-
թիւնը կարծեմ քսան կամ երսուն հազար ֆրանք ևս տալ չուզելուն
համար:

«Գիտեմ թէ որքան յարած ես այս կալուածքին, վասն զի մայ-
րիդն էր այն, և դուցէ նաեւ հոն շատ տառապանք կրած ըլլա-
լուդ համար. արդ անդամ մը խորհրդակցելէն ետք Պ. Տը Քօշ-
վիւնին հետ որ ամիսէ մ'ի վեր հոս հասաւ, կարծեցի օգտակար ըն-
թացք ունեցած ըլլալ գործակատարս Պ. Տը Լանդրիին զրկելով
որ չճանչեր զան, որպէս զի առաջարկէ անոր իրեն ծախել Մարա-
նը արդէն առաջարկուած գինէն բարձր գինով մը. էրիկդ հաւա-
նեցաւ. վաճառման պայմանագիրը շինուեցաւ, բայց հոս գանուիդ
անհրաժեշտ է: Ամուսնութեանդ դաշնադիրն այնպիսի կերպով մը
շինուած է որ դուն չես կրնար ոչինչ ունենալ յատկապէս: Հետե-
ւաբար շատ մը ձեակերպութիւններու հարկ կայ կեղծ անունի մը
ներքեւ ապահովապէս այս կալուածը քեզ յատկացնելու և այս կեր-
պով էրիկիդ զեղխութիւններէն ազատ սրահելու համար: Եթէ յար-
մարին քեզ այս կարգադրութիւնները, խիստ օգտակարապէս շա-
հադրած կըլլաս այն դումարը զոր Պ. Տը Մօթթանը ձեռքս յանձ-
նեց այն մշտնջենապէս աղետալի գիշերը...»

«Ներէ՛ ինձ, սիրելի աղջիկս, այս ձանձրալի մանր պարագաները
քեզ իմացնելուս համար, բայց այս ամեն իրերուն քեզի համար որքան
կարեւորութիւն ունենալը կը հասկնաս, այնպէս չէ: Եւ բարեբաղդու-
թիւն մ'է ինձ այն դիպուածն որով կարող եղայ քեզի վշտէ մը և
նորանոր ցաւերէ ազատ սրահելու: Ուրեմն Բարիզ ուղևորիլդ ան-

հրաժեշտ է. այս ճամբորդութիւնը դուցէ պիտի աղատէ քեզի այլ վշտաբեկ վիճակէդ ուր կը գտնուիս : Խեղճ աղջիկ. նամակներդ յուսահատութիւն կը բերեն վրաս : Աւիշադ ուրեմն անբուժելի՞ պիտի ըլլայ. սէ՞տք է թողուլ քեզի այդպիսի վշտալի թմբորութեան մը մէջ . . . : Բարեկամութեան միտքով թարութիւններն ոչինչ են քեզի համար : Ինչո՞ւ յամառութեամբ առանձին կը մնաս ախուր խորհրդածութեանդ մէջ : Ոչ որ ինձի չափ կը հասկնայ ընկերութեանց դէմ հակակրօնութիւնդ. բայց միջին վայր մը չկայ բաձարցակ առանձնութեան և հանդէսներու յորձանքին մէջ :

«Ձեմ համարձակիր խօսիլ քեզ երանութեանս վրայ և կեանքս ցուցունել քեզ իբր օրինակ՝ որպէս զի քեզի ալ տամ քանի մը անկեղծ բարեկամներու հետ անդորր կեանք մը վարելու ակործակը . . . : Եմմաս քովս է, ուստի իրաւամբ կրնաս ըսել թէ ամեն վիճակները կը պարտաւորին երջանկաւէտ երեւոյ ինձ :

«Սակայն կը թուի ինձ թէ այն առանձնութիւնն ուր կատարիս ոչ այլ ինչ կրնայ ընել բայց եթէ ևս աւելի զրդուել ազնիւ սիրտդ, եթէ երբեք կրնայ իր հրեշտակային յատկութիւնները կորուսել այն հետեւաբար եկո՛ւր, եկո՛ւր մեր քովը, կրսեմ քեզ :

«Եմմային կը թուի թիւնը աւարտելէն և Սաղրէ-Գէօր վանքէն ելնելէս՝ ի վեր իզմէ փոքր ինչ աւելի հասակաւոր կլինեցու զմայլելի մտերմական խումբ մը կազմեցի ինձ. վասն զի խիստ անկեղծօրէն սկսայ ստառ կլին մ'ըլլալ, որով դադրեցան միտս ծամելէ այն կիներն որք կրնային ենթադրել թէ տակաւին սրահանջումներ ունիմ : Ամեն զիշեր տունս կը կենամ, և կը պարտաւորիմ ստուգիւ անողոք քելի ըլլալ չտեսնելու համար սրահիս բոլորովին լեցուիլը ուր շատ անգամ քու խօսքդ կը ըլլայ. էրիկիւ ընթացքն այնքան դայլակղելի է, այն սոսկալի կլինն այնքան անամօթ է և համակերպութիւնդ այնքան արժանապատիւ և արիական է որ ամենքն ալ միաբերան կը մեղքնան քեզի և կոքանչանան վրայդ :

«Յեղափոխութիւնը վրդուից, խղեց ընկերութիւնը. կրնայ ըսուիլ թէ ալ լոկ փոքր ակումբներ կան. չկայ մեծ տուն մ'որ բաց ըլլայ, և ասոր պատճառն է չէ թէ դժկամակութիւն մը կառավարութեան

դէմ որմէ ոչ այնքան հոգ կընեն, այլ այն զանազան խումբերը ժողովելու անհնարութիւնը : Աւերահաստատութեան ժամանակ մեր ընկերութիւնները կազմող անձանց համացեղութեան կապերն էին արքունիքն և իրենց պարտաւորութիւնները, յարաբերութիւնները, փառասիրութիւնները, բանսարկութիւնները :

«Հիմակ ամենեւին ստիպում չկայ. իւրաքանչիւր որ իր ճաշակին, միտումներուն համեմատ կառանձնանայ, և մանր կուսակցութիւնները կը կազմուին : Սարտէնիայի և Աւստրիայի դեսպանատուններն են միայն այն կեդրոններն ուր տակաւին կը ժողովին մեր ընկերութեան այն ցանուցիր բեկորները :

«Մի զարմանար, սիրելի աղջիկս, այս առերեսութեամբ տղայական կարծուած մանր պարագաներուն վրայ զոր կը գրեմ քեզ ծանր որոշում մ'ընել տալու առթիւ, որոշում զոր ընելդ կը խնդրեմ : Եթէ ընկերութիւններն ըլլային ինչ որ էին չորս տարի առաջ, եթէ արքունիք մ'ըլլար, պիտի հասկնայի անոնց մէջ նորէն մանել չուղելուդ պատճառը : Քու բնաւորութեան տէր կլինեիր կամ չնան այն մարդերու համար որոնցմէ նախատուած են. Պ. Տը Լանդրիին ամօթալի ընթացքը պարտք կը դնէ քու վրայ առանձին ապրիլ. ինչպէս որ դուն իսկ գրեր էիր ինձ, «կլին մը կը տառապի իր էրիկէն ձղուելովը, կամ չտառապիր. այս երկու պարագային մէջն ալ գրեթէ չվայելր այդպիսի կնկան մ'իր անտարբերութիւնը կամ վիշտը ամենուն առջև ցուցնել :» Բայց նորէն կըսեմ, սիրելի աղջիկս, ես չեմ առաջարկեր քեզ ընկերութեանց մէջ մտնել. իմ սովորական ակումբս ուր այնքան կը փափաքին տեսնել քեզի, հազիւ հազ կը բաղկանայ տասնուհինգ քսան հոգիէ, որոնց գրեթէ ամենքն ալ ազդականներս կամ խնամիներս են :

«Համոզելու համար քեզի որ հոս դաս, իբր վերջին պատճառաբանութիւն ահա . . . անոնց մէկ քանիին վրայ տեղեկութիւն տամ քեզ : Գրեթէ ամեն զիշեր պիտի հանդիպիս ազնիւ Տ'Էրիզուր իշխանին և իր կնոջ : Երկուքն ալ այնքան վեհութիւն և բարութիւն ցուցուցած են որ ներուած է իրենց երջանկաւէտ և սիրադին երկար կեանք մը զոր ամենափոքր ամպ մը չմթաղնած է երբեք : Առաջին

յեղափոխութիւնը կործանած էր զանոնք. վերջինը զրկեց իրենց աստիճանէն որմէ 'ի զատ զրեթէ ուրիշ հարստութիւն չունէին. նորէն աղքատնալով ընդունեցան այս դժբաղդութիւնը այնքան աղքատութեամբ, այնքան արիութեամբ որ յարգել տուին իրենց դժբաղդութիւնը, ինչպէս որ յարգել տուեր էին իշենց երջանկութիւնը:

«Ար հաւաստեմ քեզ, Մաթի'լտ, թէ այս երկու ծերերուն տեսքն որք այնքան քաղցր հանդարտութիւն մ'ունին պիտի հանդարտէ քեզի, օղտակար պիտի ըլլայ, և վիշտդ աւելի քաջութեամբ կրելու համարձակութիւն պիտի տայ քեզ: Երկու օր առաջ առտու իշխանուհին տեսնելու գացի: Ինքն և էրիկը Մօնսոյի քաղաքապետի քով պզտի տունի մը մէջ կը բնակին: Այս թաղին առանձնութիւնը, աղւոր պարտէզի մը վայելումը, և մանաւանդ զնոյն չափաւորութիւնը հոն հաստատեցին զանոնք:

«Չեմ կրնար ըսել քեզ թէ ինչ պատկառանքով մտայ այս անշուք տունը: Ոչինչ այնքան պարզ կրնայ ըլլալ որքան է այս պրզտի սենեակներուն կարգադրութիւնը. բայց ընտանեկան հին և երեւելի պատկերներ, քանի մ'արքայական պարզէնք՝ զոր իշխանն ընդունած էր արտաքոյ կարգի գեսպանութեանցը ժամանակ՝ այս բնակարանին ազնուապէս ընկած մեծութեան այնպիսի դրոշմ մը կը տալին որ լացս եկաւ: Գառնապէս կը խորհէի թէ իշխանն և իշխանուհին մեծ կեանքի մը սովորեւէն ետք հիմա թերեւ կը կրէին այնպիսի զբոհումներ որք սոսկալի են իրենց հասակին. սակայն իրենց կողմէ երբէք տրտունջ մը, դառն խօսք մը չլսուիր բաղդին գէմ:

«Այս համակերպութեան վրայ կսքանչանայի և չկրնալով համբերել այս սքանչալումն կը յայտնէի իշխանուհիին. սա պատանխանեց ինձ վեհ պարզութեամբ մը. «Սիրելիդ իմ Ամելի, այն դաղանիքը զոր ունի ինչ որ մեր արիական համակերպութիւնը կերպայ քեզ խիստ պարզ է: Ար խորհիք թէ էրիկս և ես կրնայինք բաժնուիլ այս փորձանքի օրերը. կը խորհնք մանաւանդ մեր խեղճ ծեր թագաւորին և իր զաւակներուն վրայ, և շնորհակալ ենք Աստուծոյ մեզի ազատ պահած ըլլալուն համար այնքան վիշտերէ ո-

րոնցմով կրնար փորձել մեզի:

«Մաթի'լտ, դիտեմ թէ որ որքան հոգատարութեան, համակրութեան արժանի ես. չպիտի ըսեմ քեզ բաղդատել քու սոսկալի վիշտերդ անոնց ցաւերուն հետ և հետեւիլ այս ստոյիկեան քաջասրտութեան. բայց դարձեալ պիտի ըսեմ. Եկուր, մեր քով եկո՛ւր: Գրեթէ միսիթարութիւն մ'է այսպիսի անձերը սիրելու պարտաւորիլը. ասկից 'ի զատ ըսէ՛ ինձ նայիմ, խեղճ աղջիկս, վշտաբեկ առանձնութեան օրերէդ ետք երբ կուզես նիւհել ինչ միսիթարական յիշատակ կրնաս միտքդ բերել: Ոչ ինչ: Եթէ ընդհակառակն աչքիդ առջև ունենայիր անանկ սրտառու տեսարան մը, ինչպէս է այն զոր պահ մ'առաջ պատմեցի քեզ, միթէ ինքզինքդ նուազ անբաղդ չպիտի զգայիր: Ինչո՞ւ հոգիին հիւանդութիւններն ալ մարմինին հիւանդութեանց հետեւութիւնը չպիտի ունենան. եթէ մաքուր և առողջաւետ օդ մը կրնայ վերստին կենդանութիւն տալ, ինչո՞ւ վիրաւոր հոգի մը չպիտի կազդուրի բարձր և վեհ զգացումներու միջոցով մը մէջ:

«Գիտեմ որ բարի ես, բարեգործ ես, բայց համաստութեանդ պատճառաւ իսկ երկար ատեն չես խորհիր ըրած աղէկութեանդ վրայ, և զթուութիւնը քու վիշտերուդ նկատմամբ օփոփում մը չէ: Դարձեալ կըսեմ, եկո՛ւր մեր քովը, պիտի զուարճայնեմք քեզի, վասն զի տունս պիտի գտնես նաև այն սիրուն և հանձարամիտ Ա. Տը Սըմիւր կոմսուհին, որ հօրեղծօրս դուստրն է, որ նուրբ, ճարտար և փողփողուն խելք մ'ունի, և որ մանաւանդ անողոքելի է այն ամեն իրերու նկատմամբ որք նուաստութիւն, վատութիւն կամ մատնութիւն են:

«Նորանշան խօսքերը ծայրայեղապէս կը սիրէ ան, կըսուի. և դիտե՞ս ինչո՞ւ կը սիրէ. վասն զի կուզէ կարող ըլլալ գովելու ինչ որ վեհ և վսեմ է ամեն կարծիքներու մէջ, նաև անդ թաքար զոհելու ինչ որ ծաղրելի և չարասիրական կերեայ իրեն անոնց մէջ:

«Երբ Աւստրիոյ գեսպանուհին տունը տրուած առաւօտեան պարահանդէսը դալով առաջին անգամ ընկերութեանց մէջ մտար, կը յիշե՞ս անհամեմատապէս զիղանի օտարուհի մը, այսինքն օրիորդ

Ֆլորա Ֆից-Ալէնը նշմարելի : Այն օրիորդը չմոռցաւ մեզի : Շատ կը տեսնեմ նաև զանաւն զանաւն անընդհատ քու խօսքդ կընէ հետս : Այն օրը քու զմայլելի դէմքիդ անմեղապէս զարմացող երևոյթը տեսնելով տակաւին կը զարմանար երբ եկան ըսին իրեն թէ խիստ կիզողական և չարասէր ողի մ'ունիս դուն (օրիորդ Տը Մարանին առաջին զրպարտութեանց մին էր այս, ինչպէս ըսեր էիր ինձ ետքէն) : Օրիորդ Ֆլորան զարմանքով, գրեթէ վախով շուարեցաւ մնաց, կըմէ ինձ ինքը, վշտազին խորհելով թէ քու դէմքիդ պէս խիստ անմեղ և զմայլելի դէմք մը կընայ եղեր այնքան չարասրտութեան դիմակն ըլլալ :

«Անշուշտ կերեակայես թէ շուտ մը հասկցուցի այս անկուհիին իր սխալած ըլլալը : Եռանդազին շնորհակալ եղաւ իզմէ, վասն զի ցաւալի բան մ'էր իրեն համար խորհիլ թէ դէմքին անմեղութիւնը, գեղեցկութիւնը կընար այնքան խաբեբայ ըլլալ : Հողի պիտի տաս օրիորդ Ֆլորային վրայ : Իսկ լօրտ Ֆից-Ալէնը անգլիական մեծ իշխանի անթերի տիպարն է, արժանապատուութեան մէջ ուղղասիրութեան անձնուիրութիւնն է :

«Հարկաւ երբեմնակի հանդիպած ես Տը Սերինէի մարբիզուհիին և իր աղջկին որ է Տը Արանվալ դքսուհին. եթէ չես հանդիպած անոնց, երեակայէ՛ թէ ինչ է խիստ անթերի շնորհագեղութիւն մ'ու միանգամայն կերպերու ազնիւ ընտրութիւն և գրեթէ ընդաբոյս վայելչութիւն մը, և ահա ճանչցած կըլլաս այս երկու կիները. վասն զի այս գերդաստանին մէջ գեղեցկութիւնը, կիրթ ճաշակն և և արժանապատուութիւնը կարծես թէ կանանց ժառանգական սեպհականութիւնն է. անոնց սալիկեան* (salique) օրէնքն է :

«Գանք այն մարդերուն որք կը յաճախեն տունս. նախ ստէպ պիտի տեսնես . . . ի դեսպանը որ բարի և հին բարեկամներուս մին է. վեհ սրտի, հազուադիւս արիութեան, հոյակապ մտքի և բարձր

խելքի տէր մարդ մ'է ան որ պատերազմի մէջ դանուած է արիաբար կռուելով և որ պարզասէր ու բարի է, վասն զի քաջութիւն և կամքի զօրութիւն ունի : Ապագէմ որ հաւտաս, սիրելի աղջիկս, թէ ծանրաբարոյ անձերու հետ կը տեսնուիմ բոլորովին, սակայն զիտես թէ ո՛րքան կը սիրեմ հակադէմ պատկերները, հետեւաբար կը խոստանամ քեզ ներկայ ժամանակիս վայելչասէր երիտասարդաց ընտրելագոյնը, քեռորդիներուս մին, այսինքն Ասթօն Տը Սենվիլը. չկայ տղայ մ'որ աւելի կատարելապէս կըթեալ այլ սակայն նաև անոր չափ աւելի ըլլայ, անմեղ կըսեմ աննշան չըսելու համար : Այն սիրուն երիտասարդներուն մին է Ասթօն Տը Սենվիլ որ գեղեցկութեամբ անուանի կնիկի մը պաշտողներուն առջեւն կը քայլեն հին ողբերգութեանց համերգուներու պարագլուխներուն պէս : Հետեւաբար ես որ ա՛լ գեղեցկութեամբ անուանի կին մը չեմ, կը զարմանայի ստէպ տունս տեսնելով զան. խոստովանեցաւ ինձ թէ նախ կը սիրէ զիս իբր իր աղգականուհիներուն լաւագոյնը, երկրորդ թէ տանս մէջ իր ընտանութիւններն իրեն էութիւն մը, ծանրաբարոյութեան շուք մը կը տան զոր իր հասակը չէր ներեր յուսալ և որ մեծ օգուտ կընէ իրեն : Ասկից ՚ի դատ լաւ բնութիւն մ'ունի որ է ամենուն հետ քաղաքավարութեամբ տեսնուիլ և ամենուրեք ցուցնել իր սիրուն դէմքը և ընտիր կերպերը : Աւելորդ է ըսել թէ Ասթօն Տը Սենվիլ կը տեսնէ ինչ որ նոր արքունիքը կանուանի. ան կիմացնէ մեզ այն ամեն իրողութիւնները որք տեղի կունենան այս արքունի ընկերութեան մէջ, ուր կըսէ թէ քանի մը սիրուն այլ տարօրէն կըթուած կիներ և ընդհանրապէս անըմբռնելի մարդեր կան : Այս անկարեոր խօսակցութիւնները շատ կը զուարճացնեն մեզի. ասկից ՚ի դատ մէն մի ընտանիքի համար միշտ օգտակար է անդամներուն մէկին ներկայ օրուան իշխանութեան զոհողութիւն ընելը : Մարդ չգիտեր դալիքը. մեր սկզբունքներուն մին է կերպիւ մը յարաբերութիւն ունենալ օրուան կառավարութեան հետ : Նախակիս մէջ տեղ մ'ըսի քեզ Պ. Տը Բօշկիւնին Բարիզ վերադարձած ըլլալը առանց ուրիշ տեղեկութիւն տալու. հիմակ ահա մանրամասն տեղեկութիւններ տամ քեզ : Ա-

*Սալիկեան օրէնքը շներեր որ կեները գահակալէն ֆրանսայի մէջ :

բեկքին արեն այնքան սեղուցեր է Պ. Տը Բօշկիւնը որ դժուարաւ կըցայ ճանչնալ զինքը :

«Յոյներուն հետ տաճիկներուն դէմ պատերազմելէն ետք մեկներ է՝ իբր հետաքրքիր՝ Ռուսերուն հետ Ձերբեղներուն դէմ պատերազմելու համար : Անկարելի է աւելի հրապուրելի կերպով մը պատմել իր ըրած ամեն և ստուգիւ հրաշալի պատերազմները : Պ. Բօշկիւն ստացած է ինչ որ չունէր առաջ. այսինքն համարձակու թիւն մը, քաջութիւն մը, զուարթաբարոյութիւն մ'որով բնաւորութիւնն իր ճշմարիտ բարձրութեանը կը հասնի, բնաւորութիւն որ ըստ իս խիստ գեղեցիկ ըլլալով չէր կրնար այնքան վեհերօտ և զոյշ ըլլալ : Ինչպէս կրնաս երեւակայել, Պ. Տը Մօրթանի սըղալի մահուան լուրը վշտապէս ճմլեց անոր այս զուարթաբարոյութիւնը : Հատ անդամ կը խօսինք մեր այս ազնիւ բարեկամին վըրայ : Պ. Տը Բօշկիւն սաստիկ և անկեղծ համակրութիւն մ'ունի քու վրայ : Ամեն մարդ կը սիրէ զինքը, վասն զի բարեսէր, խելացի և ասպետապէս հաւատարիմ է : Յիրաւի արտաքոյ կարգի բարոյական արիութեան տէր մարդ մ'է ան. որ և է նկատումի առջև չկասիր իր անկեղծութիւնը. կրսէ և կը համարձակի ընելու կամ՝ ըսելու ինչ որ ոչ ոք կը համարձակի ընելու կամ ըսելու : Ա. Տը Սըմիւր դքսուհին շատ իրաւամբ կրսէ անոր համար. «Անկարելի է աւելի անամօթաբար պարկեշտ մարդ ըլլալ» :

«Պ. Տը Բօշկիւն շատ անդամ կատենաբանէ ատենակալաց խորհրդարանին մէջ. իր հատու (incisif) և կծու խօսքը չխնայեր ոչ բարեկամ, ոչ թշնամի երբ անոնց դէմ կը պաշտպանէ՝ այն մեծ սկզբունքներուն մին զոր մարդերու և իրերու վերեւը կը դասէ : Թէև երիտասարդ է ան, բայց շատ կարեւորութիւն առած է մարդերու առջև, վասն զի իր ազդեցութիւնն անկախութեանը կը հաւասարի :

«Ահա գործս գրեթէ կատարեցի, սիրելիւ իմ Մաթիլտ : Աշխատեցայ նկարագրելու քեզ այն անձերը որոնց մէջ պիտի ապրիս եթէ ուղես և որք քեզ կսպասեն չէ թէ քեզի սիրելու այլ ըսելու համար թէ երկար ատենէ ՚ի վեր կը սիրեն քեզի :

«Հաւատա՛ ինձ, սիրելի Մաթիլտս, մարդիկ ընդհանրապէս որ

քան չարասիրտ և զրպարտիչ ըլլան ստէպ, ընտիր բարեկամներու խումբ մ'այնքան բարեսէր և անձնուէր է այն անձերու նկատմամբ որք կը կազմեն զայն : Սիրելի աղջիկս, ինչպէս ըսած եմ քեզ արդէն, կը խոստովանիմ թէ յանցանքներ ունեցած եմ. բայց մարդիկ չափանցեր էին, մինչև իսկ ամենէն զարշելի զրպարտութիւնը ընելով : Անունիս, ընտանիքիս, ազգականներուս, հարստութեանս և բնաւորութեանս շնորհիւ միայն կըցայ գիմադրել այս ընդհանուր յարձակումին : Արդ այն աղմկալի ընկերութիւններէն քաշուելէս ՚ի վեր տարիները, գժբաղդութիւնը, բնաւորութիւնը, կրօնքը ինձ տալէն ՚ի վեր այն հաստատուն սկզբունքները և կանոնաւորութիւնը զոր չունէի, չորս կողմս ոչ այլ ինչ գտայ բայց միայն ներողամտութիւն, համակրութիւն և հոգասիրութիւն :

«Սովորաբար տեսած անձերուս անունները տալով հարկաւորութիւն չունիմ ըսելու քեզ թէ անոնք լաւագոյն ընկերութեան ազնիւ մասը կը կազմեն, և թէ միշտ տունս դալով՝ կրնայ ըսուիլ թէ՛ կարձակեն զիս անցեալ յանցանքներէս՝ մանաւանդ Տ'Էրիզուր իշխանն և իշխանուհին այն անձերու կարգն են որոնց ամբողջ կեանքը այնպիսի հանրահռչակ անարատութեամբ մ'անցած է և բնաւորութիւնն այնպիսի պատկառելի իշխանութիւն ունեցած է որ իրենց պարտաւէն կամ գովեստէն կախում ունի ընկերութեանց մէջ մալդուս գտնելու ընդունելութիւնը :

«Մէկ խօսքով ըսեմ, Տ'Էրիզուր իշխանն ամեն պատուաւոր, ազնիւ, արիական և բարձր իրերու ներկայիչն է. թէև բաւական մեկուսի կապրի, սակայն ՚ի ջատագովութիւն ընկերութեան՝ պէտք է ըսել թէ իշխանին անոր վրայ հիմակ ունեցած ազդեցութիւնը գուցէ աւելի մեծ է քան թէ իր գժբաղդութիւններէն առաջ ունեցած ազդեցութիւնը, գժբաղդութիւններ որոնց կը հանդուրժէ ազնուապէս : Ազգաս ուրբմի թէ ո'րքան երջանկութիւն և պարծանք մ'է ինձ այն սէրը զոր ունին իմ վրայ այս պատկառելի ամուլները :

«Ասկից ՚ի զատ կայ ուրիշ պարագայ մը, ըսեմ արդեօք, որ ուրախութեամբ և երախտադիտութեամբ կը համակէ սիրտս, և որ

է Էմմային սիրուին այնպէս ինչպէս արժանի է սիրուելու : Արնայ
ըլլալ որ իր ծննդեան զաղանիքն իմացուի, թէ և կը կարծուի թէ
խնամոցս յանձնուած որբուհի մ'է ան. բայց այս մասին ազնիւ
զգուշութիւն մը կընեն և այս զգուշութիւնը դէթ բարեսիրական
թոյլտուութեան ասպացոյց մ'է : Տեսար թէ ո՛րքան գեղեցիկ էր Էմ-
ման, այնպէս չէ՞. արդեթ Էմմայրական հպարտութիւնը չկուրեր
զիս, պիտի ըսեմ թէ ևս աւելի գեղեցկացած է ան : Ասկից 'ի
զատ Սադրէ-Գէօր վանքին մէջ աչքիս առջև Էմմային ընդունած
դաստիարակութեան շնորհիւ անոր ունեցած պատուական տրամադ-
րութիւնները զարգացան, հասունցան : Շարաթն երկու կամ երեք
անգամ քովս կը պահեմ զան. բոլոր բարեկամներս կը հրճուին իր
վրայ : Բայց պիտի տեսնես զան . . . :

«Պիտի տեսնես'ս . . . : Բա՛րէ, պիտի տեսնես, Մաթիլտ : Հրա-
ժեշտ տալով ես այդ առանձնական և վշտարեկ կեանքին որով կան-
ցունես ամենէն գեղեցիկ սարիներդ : Խեղճ աղջիկ, յիրաւի դու-
ցէ կարծուի թէ ցաւաղին առանձնակեցութիւնդ ասպաշխարանք մ'է
. . . : Աստուած իմ . . . կը կրես ասպաշխարանք մը . . . անշուշտ
այն չարեաց փոխարէն զոր մարդիկ բրին քեզ : Բայց կը հանդար-
տիմ. հիմայ Բարիդ դալու այնպիսի պատճառներ ունիս որ եթէ
գեղեցիկ յիմարութիւն մ'ըրած կըլլաս : Եթէ ոչ ուրիշ պատճառաւ
դէթ նոյն իսկ Մարանը շատ սիրելուդ համար պէտք է իշխանութիւն
տալ այդ կալուածը ստանալու :

«Հիմա վերջին գիտողութիւն մ'ալ պիտի ընեմ քեզ, թէ և չեմ
համարձակիր յուսալու թէ անով ստիպուիս որոշելու, բայց ինչ և
է այս գիտողութիւնն ալ կուզեմ ընել : Գիտես որ հիմա Լիլլ փո-
ղոցի տուներուն մին կը բնակիմ : Այս տունին պարտէզին ներսի
կողմը գեղեցիկ տաղաւար մը կայ ուր ատեն մը Տը Մօնթալ հա-
րուստ մարքիզուհին կը նստէր. մարքիզուհին ելաւ տաղաւարէն,
որ բոլորովին պատրաստ է հիմա : Առջեմ առնուլ զայն : Չեմ կար-
ծեր թէ քու տունդ այս տաղաւարէն աւելի մեծ ըլլայ. բայց ինչ
և է, տանս մէջ ծառաներուս յատկացած շէնքին մէկ մասը
բոլորովին անօդուս է ինձ, և քեզ կը թողում զայն : Պարտէզն

ընդարձակ է. եթէ ուզես, առանձին կը մնաս տաղաւարիդ ներսը :
Եթէ չես փափաքիր ոչ զոր տեսնել, ոչ զոր պիտի տեսնես. բայց
դէթ ես և Էմմա քովդ պիտի ըլլանք. և հաւտա՛ ինձ, սիրելի աղ-
ջիկս, մարդուս համար միշտ մխիթարութիւն մ'է իր քովը բարի
և անձնուէր սիրտեր ունենալը : Մաթիլտ, աղէ՛կ խորհէ՛ այս առա-
ջարկութեանս վրայ : Ար հասկնամ թէ ինչո՞ւ չես ուզեր Բարիդ
դալ և մինակ ապրիլ. արդի հասակիդ և կացութեանդ մէջ անկա-
րելի է այդ բանը : Միւս կողմէն ալ մտքէդ չես կրնար անցունել
հօրաբոյրիդ հետ բնակիլը, վասն զի անարժան ազգականուհիդ
անոր տունը կը բնակի : Արդ առաջարկութիւնս պատշաճութեանց
պայմանները կը կատարէ, ու միանգամայն անթերի ազատութիւն կը
թողու քեզ :

«Բոլորովին պարտաւոր եմ զարձայ : Ինչպէս գիտես, երբ որ ու-
ղեցի, ինքզինքիս վստահեցայ միշտ. հետեւաբար այս միասնական բը-
նակութեան շնորհիւ կրնամ խիստ լաւ հողատար մ'ըլլալ պատուոյդ :

«Խօսք մ'ես, Մաթիլտ : Երբէք չպիտի առաջարկէի քեզ դալ
և հետս բնակիլ, եթէ հասարակութեան առջև նոր կացութիւնս
հաստատած և ամրապնդած չըլլայի այնպիսի կերպով մ'որով կրնաս
օգնութիւն և պաշտպանութիւն գտնել քովս . . . : Յարաբերութեանցս
ընտրութիւնը, ասպահովութիւնն և մանաւանդ իշխանութիւնն եթէ
այսուհետեւ ամեն զրպարտութենէ ազատ չսրահէին զիս, չպիտի հա-
մարձակէի քու քով գրեթէ մայրական պաշտօն մը վարելու յանձ-
նառու ըլլալ . . . : Ար հասկնաս միտքս, այնպէս չէ՞, սիրելի աղ-
ջիկս : Այս խոստովանութիւնս պէտք չէ որ զարմանք տայ քեզ.
արդէն ուրիշ բաներ ալ խոստովանած եմ քեզ որք աւելի նուա-
սութիւն կը բերէին սնտիառութեանս : Ուրեմն հաւտա՛ ինձ. քա-
նի որ «եկուր քովս» կըսեմ քեզ, ըսել է թէ կրնաս վստահու-
թեամբ և ասպահովութեամբ դալ :

«Հիմակ Էմման սենեակս մտաւ. աղաչեց ինձ զինքը յիշեցնել քեզ
և ըսել թէ շատ անգամ քու վրայ կը խորհի և թէ առանց շատ
ճանչնալու քեզի «կը սիրէ զքեզ այնքան որքան զիս կը սիրես : » Բուն
իր խօսքն է այս : Սրտիս այնքան քաղցր է այս խօսքը որ ես ալ

նոյնը կը կրկնեմ, ըսելով. Եկո՛ւր, եկո՛ւր... ամենքս ինչպէս ան-
համբերութեամբ կսպասենք քեզ, նոյնպէս կը սիրենք:

«Ընդունէ՛ր իւր սիրադին բարեւներս:

«ՎԵՐՆԷՕՅԼ ՏԸ ՐԻՇՎԻԼ.»

ՔԼՈՒԲ Բ.

ՐՈՒՎՐԷՅ

ԱՅՍ նամակին ընթերցումը վճռական ազդեցութիւն մ'ըրաւ
վրաս: Սակայն եթէ 'ի բայ առնում ինչ որ Մարանը գնելու շահու-
խնդիրին կը վերաբերէր, տիկին ՏԸ Րիշվիլին միւս ամեն դրածներն
ոչ այլ ինչ էին բայց եթէ երկու տարիէ 'ի վեր ինձ ուղղած նա-
մակներուն համառօտութիւնը, բայց լացս եկաւ երբ կարդայի իր
նամակին վեջին պարբերութիւնը որու մէջ կերեւար թէ տիկին ՏԸ
Րիշվիլ պնդելով կը յիշէր այն տեսակ մը բարոյական վերականգ-
նումը զոր կը պարտաւորէր իր վարքին, և այս մասին պնդելովը կու-
ղէր լաւ մը համոզել զիս թէ ինքն արժանի էր այն գրեթէ մայրա-
կան պաշտօնին զոր յանձնառու կըլլար կատարելու քովս:

Արդ եթէ Բարիզ ուղևորելու ուրիշ նկատմամբ հարկաւոր չըլ-
լար անգամ, կարծեմ թէ կը պարտաւորէի տիկին ՏԸ Րիշվիլին ա-
ռաջարկութիւնները պատեհ առիթ սեպել՝ մի միայն չվիրաւորելու
համար զինքը մերժումով մը զոր աննպաստ կերպով մը մեկնէր թե-
րեւ: Ար խոստովանիմ թէ որոշումիս փոքր ինչ պատճառ եղանակ
այն հրապուրելի կերպն որով տիկին ՏԸ Րիշվիլ կը նկարագրէր միշտ
իր հետն ապրող անձերու մտերմութիւնը, մանաւանդ որ այս ան-
ձանց զովքի ողին և բնաւորութիւնը լսեր էի միշտ:

Սակայն նոր կեանքով մ'ապրիլ սկսելու միջոցիս քանի մը ցաւ կը
կրէի հեռանալովս այն տեղերէն ուր այնքան տառապեր էի. հուսկ
յետոյ քունին պէս տեսակ մ'օգտաւէտ թմբիր գտեր էի այն ըն-
դարմացումին մէջ որ յաջորդած էր յուզմանցս... Գիտէի՞ թէ ինչ էր

ապագային ինձ վերապահածը: Առանձնապէս ապրելու որոշումիս
պատճառը Բարիզի մէջ էրիկիս կամ Իւրսիլին հանդիպելու վախն
եղած չէր բնաւ: Պ. ՏԸ Լանդրիին դէմ արհամարհական անտար-
բերութիւն մը, Իւրսիլին դէմ ալ սաստիկ ատելութիւն մը կըզ-
գայի. բայց արժանապատուութեանս նկատմամբ բաւական զիտակ-
ցութիւն ունենալով՝ ապահով էի թէ անոնց հանդիպելու ա՛լ ըլ-
լայի, դէմքս չպիտի տժգուէր հակառակ անոնց լրբութեան:

Այն օրէն 'ի վեր՝ որ էրիկս թողած էր զիս՝ եթէ ոչ օրինա-
պէս գէթ իրապէս ինքզինքս անորմէ ընդ միշտ զատուած սեպեր
էր. այս կացութիւնն որ շփոթալի է անտիական կնիկի մը հա-
մար և Բարիզի մէջ մինակ ապրիլ չուզելս պատճառ եղեր էին
Մարանի մէջ երկար ատեն բնակելուս: Տիկին ՏԸ Րիշվիլ՝ առա-
ջարկելով ինձ որ բնակիմ գրեթէ իր տունը՝ կը ջնջէր իմ ամեն
խղճահարութիւններս:

Իմաց տուի Պլօնտոյին թէ Մարանէն կը մեկնինք Բարիզ երթալու
և դքսուհին տունը բնակելու համար: Ուրախադին արցունք թա-
փեց Պլօնտո, և ուղևորութեան ամեն պատրաստութիւնները շտա-
պաւ կատարեց վախնալով որ որոշումս չփոխեմ:

Աշնան վերջը մեկնեցայ Մարանէն: Հարկադրեցայ Բուվրէյի առ-
ջեէն անցնիլ. չգիտէի թէ արդեօք տիկին Սեշլերէնը տեսնելու հա-
մար կը պարտաւորէի կանկ առնուլ այս գիւղը թէ ոչ. ամենեւին
լուր մը չառեր էի իր կամ տղուն վրայօք այն աղետալի օրէն 'ի վեր
որ այս կինը Մարան եկած էր խմացնելու համար Իւրսիլին թէ
տղան զայրանալով իրեն դէմ մշտնջենապէս բաժնուած է իրմէն:
Վախ կը տար ինձ այս այցելութիւնը, վառն զի կրնար թէ իմ և
թէ այս գժբազդներու սրտին մէջ թերեւս նոր գոցուած վէրքեր
բանալ վերստին: Սակայն նաև չէի ուզեր անտուրբեր երեւալ այս
կարի պարկեշտ և բարեսիրտ մարդուն վիշտերուն նկատմամբ:
Մինչդեռ այս վարանումներու մէջն էի, գրեթէ զործարանին դէ-
մը հասայ:

Ուղեւով քանի մը վայրկեան ևս ունենալ խորհելու համար, հը-
րաման տուի կառասպանին որ կամաց երթայ երբ յանկարծ Պ. Սե-

շըրէնին մեծ ճամբուն յանդող խոր ճամբէ մը դուրս ելնելը տեսայ : Նշմարելով զիս կանկ առաւ , քանի մը վայրկեան ինձ նայեցաւ մոլորագին կերպով մը . ապա ձեռներովն երեսը ծածկելով յանկարծ մտաւ այն ճամբան ուսկից պահ մ'առաջ ելած էր :

Պ . Սեշըրէն սաստիկ փոխուած էր . զիս ճանչցած ըլլալուն համար չէի կրնար իր մօրը տունը չմտնել . ուստի առաջնորդի մը հետ դացի տիկին Սեշըրէնին տունը : Պլօնտօ կառքին մէջ մնաց և ինձ սպասեց այն թմբիներէ շրջապատ ճամբուն ծայրն որու մէջ ատեն մը հանդիպեր էի Իւրսիւլին : Մինակս յառաջացայ , սաստկապէս կը զարմանայի տեսնելով թէ որքան անխնամ վիճակի մէջ էր սրբաւոր . անսպիտան խոտեր ծառուղիները կը զրաւէին . հին ծառերը որք առաջ համաշարփօրէն կտրուած էին՝ Լուար գետին տեսքը և անոր հեռանկար զուարթ տեսարանները կը ծածկէին իրենց ոստերովը , վասն զի ա՛լ չէին յատաներ այն ծառերը . Լքուն տողաններուն մէջ ծաղկի հետք մ'անգամ չէր նշմարուեր . չորաբեկ տերեւներն ոտիցս ներքե խշրտուկ կը հանէին . աշնային առաւօտուն մը դորշագոյն և անձրևոտ երկինքը տխուր քօղ մը կը նետէր այս տրտմալի տեսարանին վրայ : Նշդարիի ծառուղիին ներսի կողմը՝ ուր զաղանապէս լսեր էի Աօնթրանին առ Իւրսիւլ ուղղած առաջին սիրայայտ խօսքերը՝ նկարուն քարէ արձաններուն խումբը տեսայ որ կիսովին ջնջուած էր : Անդաստակին տակ դտայ երկու սպասուհիներուն մին զորս արդէն տեսեր էի Բուվրէի մէջ . սպասուհին ըսաւ ինձ թէ տիկին Սեշըրէն սրահն է : Անցայ նախասենեկէն և ճաշատունէն . այս սենեակներուն մէջ սառնարեր ցուրտ մը կար . կանաչանման և խոնաւ էին գետնին աղիւսները , մինչդեռ առաջ ուշադրութեամբ կը կարմրէին և կը ներկուէին : Ամեն բան աւրուած , Լքուած կերևար : Ինչ փոփոխութիւն տիկին Սեշըրէնին սովորութեանց մէջ , տիկին Սեշըրէնի՝ որու ընտանեկան պարտուց կատարման նկատմամբ միշտ այնքան անողոր և իր բնակարանին անթերի մաքրութեան մասին այնքան նախանձախնդիր ըլլալը տեսած էի :

Գուռերը բաց էին . քայլերուս դիւտութիւնը մեղմ էր . հետեւաբար երբ հասայ սրահը , տիկին Սեշըրէն դեռ չլսած էր դալս : Իր ճախարակին քովը նստած էր . առաջուան պէս հիմակ ալ սե քօպա մը հագած և սպիտակ կտաւէ գտակ մը դրուած էր : Իր մոխրագոյն ծեր թութակը ցուրտէն սմբելով կը քնանար իր գաւազանին վրայ : Պատուհաններուն ապակիներուն ետեւէն՝ զոր նսեմած էր մէղը՝ որթի քանի մը տերեւաթափ ուռեր կը տեսնուէին զոր հովը կը շարժէր . այս բարունակներն անխնամ ձգուած վանդակապատէն կախուելով հոն հոս կը տարուբերէին : Արակարանին մոխիրներուն մէջ երկու սեւաթոյր խանձողներ յամբաբար կայրէին : Մուխէն դեղներ էին կարասիներուն ծածկոցներն և վարադոյրներն որք ատենօք ծիծի պէս ճերմակ էին : Վերջապէս այս բնակարանը՝ որ ժամանակաւ շուայլութեան հասնող մաքրութեան շքեղութիւն մ'ունէր՝ ամենուրեք ծերութեան սգալի և դձուձ անհոգութիւնը կը ցուցնէր , և այս ծերութիւնը կարծես կըսէր . ինչ հարկ այնքան հոգ տանելու այսքան քիչ օրերու համար :

Յիշելով այն կենդանութիւնը , զուարթութիւնը զոր ծաղկահաս և զեղանի կնկան մը ներկայութիւնը տուած էր այս տունին , սարսուռ մը զգացի . . . : Եթէ Պ . Սեշըրէն մոռցած չէ Իւրսիւլը , եթէ՝ իր կնկան աններելի յանցանաց հակառակ՝ ներկայն կը բաղդատէր անցելոյն հետ , իր կեանքը հարկաւ կարի տաժանելի էր :

Սիրտս այնքան ուժգնակի կը բախէր որ սրահին դրան առջև կեցայ անշարժ : Ուշադրութեամբ քննեցի տիկին Սեշըրէնին դուռնաւ և խիստ կերպարանքը և զարմացայ տեսնելով այն անթիւ և խորունկ խորշոմները զոր վիշտը պեղած էր իր դէմքին վրայ : Երկու անգամ իր ճախարակին չափական շարժումը սակաւ առ սակաւ մեղմեցաւ աստիճանաբար կեցող ժամացոյցի մը ճօճանակին պէս : Իր գլուխը կուրծքին վրայ ծռեց թեթեւակի . անշարժ և կարմրաթեւ աչքը կը նայէր առանց տեսնելու . արտօսը մը , այն արտօսներուն մին որք խիստ քիչ անգամ կարտահոսին ծերերու աչքէն՝ թրջեց անոր հրաբորբօր և կարմիր բիրը . ապա ցատկելով արթնցողի մը պէս յանկարծական շարժում մ'ընելով , և ուղեւով ա-

զատիլ անշուշտ սոսկալի խորհրդածութիւններէ՝ սկսաւ իր ճախարհակր դարձունել տենդային ուժգնութեամբ մը :

Ալ ուզելով նշմարուիլ կղպակին բանալին շարժեցի : Տիկին Սեւ շորէն վեր ըրաւ զլուխը , տեսաւ զիս , ոտքովն իր քովէն անդին հրեց ճախարակը և թեւերը բացաւ ինձ նայելով անմուռն : Պազի իր պատկառելի ձեռները և քովը նստայ :

Քանի մը ըսպէ լուռ կենալէն ետք Տիկին Սեւ շորէն սաստկապէս դռնեց .

— Ո՛հ , շա՛տ դժբաղդ եմ , արարածներուն ամենէն դժբաղդն եմ . . . բայց բան մը մի՛ ըսեր զաւկիս . . . չգիտեր այս դժբաղդութիւնս :

— Հիմա տեսայ զան , ըսի . շատ փոխուած երեցաւ ինձ :

— Խեղճ տղան անձանաչելի է . . . վիշտը կը մեռցունէ զինքը . . . տակաւին կը խորհի այն խայտառակ կնկան վրայ , աճապարեց շաբաթներու գրեթէ վայրագ կերպով մը :

Ասպա դառնութեամբ կրկնեց .

— Այլ սակայն այն կինը լոկ դէշութիւն ըրաւ իրեն . . . մինչդեռ ես , ո՛հ , Աստուած իմ , մինչդեռ ե՛ս միշտ սիրեցի զինքը իբր սրտագին սիրուած զաւակս . . . այլ սակայն տակաւին անոր վրայ կը խորհի քան թէ իմ վրայ , կրկնեց տիկին Սեւ շորէն :

— Յուսամ թէ կը սխալիս , ըսի , թերեւ Պ . Սեւ շորէն անարժանաբար մատնուած ըլլալուն վիշտովը դրաւուած է քան թէ յիշելով Իւր . . . :

— Մի՛ տար այդ ատելի անունը , դռնեց ուժգնակի տիկին Սեւ շորէն՝ խօսքս ընդմիջելով : Մի՛ տար անունը , կաղերսեմ . . . : Աուզես միտիմարել զիս , բայց չեմ խաբեր ինքզինքս : Զէ՛ , չէ՛ , սրտմտութիւն չէ զաւկիս զգացածը . . . : Սրտմտութիւնը սաստկապէս կերեւայ , փոթորիկ կը հանէ , մարդ կը փնտռէ միասին անիծելու համար այն անձերը որք պատճառեցին զայն . . . : Աւերջապէս սրտմտութենէն ետք արհամարհանքը կը դայ , և ետքն ալ մոռացումը . . . : Եկո՛ւ տե՛ս որ խեղճը չմոռցաւ բան մը չմոռցաւ . . . :

— Սպասէ՛ , սպասէ՛ . . . տակաւին : Պ . Սեւ շորէն արդէն կարհա-

մարհէ անշուշտ . . . ատեն մ՛եւս , և ա՛լ պիտի մոռնայ . . . : Հաւտա՛ ինձ . . . եթէ սաստիկ վշտաբեկ է . . . պատճառն է արհամարհանքին վեհ սրտի մը մէջ դառն ըլլալը :

Տիկին Սեւ շորէն տրտմապէս զլուխը օրելով ըսաւ .

— Քա՛րէ , կը սխալիս : Երանի՛ թէ արհամարհութիւն ունենար այն կնկան դէմ . . . : Բայց դուշակեցի ի՛նչ զգացում ունենալը :

— Իրա՛ւ կըսես , տիկին :

— Ճշմարտութիւնը կըսեմ . . . կը կրկնեմ թէ դուշակեցի ի՛նչ զգացում ունենալը . ահա ասոր համար տղաս կամէնայ , կղզուշանայ զիս տեսնելու . . . առանձին կապրի . . . : Իր վշտին առջի ատենները կը հասկնայի տղայիս մինակ ապրիլ ուզելը : Արսէի իւրովի թէ իմ վրայ ունեցած սէրը չէր թողուր զինքը ցուցնելու ինձ կրած վիշտը : Ասան զի չգիտես թէ ինչպիսի վիշտ կը կրէր տղաս :

— Ուրեմն շա՛տ տառապեցաւ :

— Հապա կը հարցունես . . . : Տեսայ անոր ամբողջ օրերով , ամբողջ գիշերներով իր անկողնին վրայ պառկիլը և ջերմագին արցունք թափելը , և երբ որ իր լացը կը դադրէր , յիմարական կատղութիւններով կը համակուէր , վշտագին և յուսաբեկ աղաղակներով կը դռնէր և կը մոռնէր , զոր կատղութեամբ իր անկողնոյն սաւանները խածնելով միայն կը զսպէր . . . : Աստուած իմ , դեռ կը տեսնեմ անոր տարածուած թեւերը , պրկուած ձեռները . . . : ձայնս չէր ճանչնար , և բանդագուշանքովը համակուած այն կինը կը կանչէր . . . : այն ապիրատ կինը կը կանչէր . . . առանց ուշադրութիւն ընելու ինձ որ հոն իր քովն էի . . . և աղօթք կրնէի . . . : Ո՛ր Աստուած իմ , որքա՛ն գիշերներ անցուցի այսպէս ծունր կրկնելով իր սնարին քով , զոր կը թըրջէր իմ և իր արցունքը , և վախնալով որ իր այն կատղութիւններով համակուած միջոցին խելքը չթուցունէ . . . : Ինչպիսի՛ անձկութեամբ կսպասէի որ ճանչնար զիս . . . : Անատեն , . . . ըսաւ թշուառ մայրը՝ թաշկինակովն արցունքը սրբելով , անատեն կուշարբէր , և որովհետեւ մանուկի մը պէս բարի և զգայուն է , կը համբուրէր զիս , ներումն կը խնդրէր զիս վշտացնելուն և իր վիշտը զսպել չկրնալուն համար . . . : Հետեւաբար առջի ատենները չէի յուսահատեր . . . :

Ահա տու թեանը համար եթէ մեղադրէի զինքը և եթէ այս պատճառաւ մերթ ընդ մերթ սրտնեղութեամբ կամ անհամբերութեամբ պատասխան մը տար ինձ, իւրովի կըսէի. Ետքն իմն պիտի ըլլայ տղաս . . . : Արցածիս չափ կը ջանայի մխիթարելու, հանդարտելու, սփոփելու զինքը. բայց չէի յաջողիր . . . : Սիրած կերակուրները կեփէի, բայց չէր ուտեր : Քաղքէն շատ հետաքրքրական գիրքեր բերել տուի, և աչքիս տկարութե հակառակ կը կարդայի զանոնք որպէս զի մտիկ ընէ . . . բայց ուշ չէր զներ . . . : Իր բարեկամներուն մէկ քանին ուզեցի հոս բերել. այնքան ցուրտ ընդունելութիւն ցուցուց անոնց որ ալ չհամարձաւ կեցան գալու, ծերութեանս հակառակ առաջարկեցի իրեն հետը ճամբորդութիւն ընել, բայց մերժեց առաջարկութիւնս : Թէև նուիրական է ինձ այս տունը, թէև կուգեմ երկկիս պէս այս տունին մէջ մեռնիլ, բայց վախնալով որ այս տեղերը շատ դէշ յիշատակներ կարծնցնեն տղուս մտքին մէջ, առաջարկեցի անոր ուրիշ տեղ բռնակիլ. հոգս էր այս տեղափոխութիւնը . . . բայց մերժեց, միշտ մերժեց առաջարկութիւնս ինչպէս կը մերժէ այն ամեն բաները զոր մայրը կառաջարկէ իրեն, շարայարեց դառնութեամբ :

Այնքան սաստիկ վիշտ մը կար այս բնական տրտունջներուն մէջ, տիկին Սեշերէն իր զաւկին անտանելի ցաւերը յիշելով այնպիսի թշուառ կեանքով մ'ապրիլը կընդհամարէի որ այս խեղճ մայրին ձեռքը ձեռներուս մէջ առի, իրեն նայելով ականայեռ և վշտաբեկ առանց բան մ'ըսելու :

— Կը համբերէի միշտ, կընեց տիկին Սեշերէն, իւրովի կըսէի. Չպիտի կրնան տեսլ այն ցաւերը զոր թողուց այն սոսկալի կինը . . . Աղօթք կընէի Աստուծու որպէս զի իր շնորհքով տղուս գութը շարժէ և ինձ վերածէ զան . . . : Մոմ վառեցի Աստուածածնին. պատարագներ ընել տուի իր տիրուհիին համար . . . : Բայց ամիսո՛ս որ ամեն բան անօգուտ եղաւ . . . ամեն բան . . . : Քանի կաշխատէի, ևս աւելի կը տեսնէի թէ ա՛լ բան մը չեմ . . . թէ ա՛լ բան մը չէի կրնար ընել զաւկիս համար, շարայարեց հեծկլտանքով խառն ձայնով մը. բայց չէի համարձակեր այս մասին բան մ'ըսել տղուս, վասն զի արդէն կարի՛ դժբաղդ էր ան. կսպասէի միշտ . . . : Երբեմն

նակի զիս զոհ ընելու համար նուազ տրտում կերպարան մը կ'առնուր . . . : Անգամ մը խեղճ տղան ուզեց ժպտիլ . . . : Իր տրտում և քաղցր ժպիտն այնքան կսկծալի էր որ արցունք թափեցի, և որոշեցի ալ այսպէս չբռնադատել զինքը . . . : Առաջի Աստուծու՝ որ կը լսէ ձայնս՝ կերդնում քեզ թէ բնաւ չմեղադրեցի զինքն այսպէս վշտանալուն համար. միայն թէ իր այս վշտահարութիւնը սակաւ առ սակաւ զլիս վհատեց, ճմլեց . . . : Տեսնելով թէ անհոգ էր ամեն բանի նկատմամբ, ես ալ անոր պէս անհոգ եղայ ամեն բանի մասին . . . ամեն բան երեսի վրայ թողուցի . . . : Ամեն բան զանց կ'ըլլայ, պարտեղին մէջ ամենուրեք խոտեր կը բուսնին, ինչպէս քիչ ատենէն պիտի բուսնին նաև խեղճ պառաւի մը գերեզմանին վրայ, պառաւի մը որ ալ օդուտ մը չունի աշխարհիս մէջ, քանի որ չկրնար մխիթարել իր զաւակը . . . :

Ասիցայ տեսնելով թէ ինչպիսի հակադէմ պատկեր մը կ'ընծայէր տիկին Սեշերէնին այս վհատութիւնն իր փոքր ինչ խիստ քաջասրտութեան հետ զոր միշտ տեսնէի իր վրայ : Այս բարոյական կքումն անշուշտ ֆիզիկական մեծ տկարութեան մը դուշակն էր :

Աշխատեցայ սիրտ տալու իրեն իմ օրինակս յառաջ բերելով :

— Անշուշտ, ըսի, այս երկու տարիները սաստկապէս երկար երեցած են քեզ, բայց մտածէ թէ ամեն վիշտ հուսկ յետոյ կը մաշի . . . : Եթէ կարի սաստիկ եղան զաւկիդ ցաւերը, ըսել է թէ իր ազատութիւն ժամը կը մօտի առանց իր դիտութեան : Ես ալ նոյնպէս շատ տառապեցայ, մայր բարի. կորուսի ոչ միայն այն մարդը որու բոլոր կեանքս նուիրեի էի, այլ նաև զաւակս և ասոր հետ երջանկութեան այն միակ հաւանականութիւնը զոր կարելի էր ինձ յուսալ . . . : Արդ այս սոսկալի կսկիծներուն յաջորդեց հանդարտութիւնը . . . : Իբրաւ է որ տրտում է այս հանդարտութիւնը, բայց նաև գրեթէ երջանկութիւն մի է երբ կը բաղդանում զայն այն ամեն վիշտերու հետ զոր կրեցի . . . : Քաջալերութիւն ուրեմն, մայր բարի . . . քաջալերութիւն . . . թերևս հասաւ ալ ցաւերուդ վախճանը . . . : Չաւկիդ պէս ես ալ այն կնկան նահատակն եմ . . . : Սառնալի արհամարհանք մը յաջորդեց ատելութեանս . . . : Հեռի չէ այն ժամն ուր տղադ ալ մի և նոյն արհամարհանքը պիտի զգայ . . . :

Տիկին Սէշըրէն պատասխանեց՝ տրտմապէս գլուխը օրելով և, բարէ, կը պարտաւորիմ խոստովանիլ, այնպիսի ուղիղ դատումով մ'որ վախ տուաւ ինձ .

— Մի և նոյն բանը չէ անոր և քու զգացածը . . . : Երիկդ քու դատող վերաբերող մարդ մ'էր . . . : Քեզի համար այնպիսի մարդ մ'էր որ սովորաբար քու տեսած մարդերէդ ոչ բարձր և ոչ ստորին էր . . . : Ոչ այնքան կը պակսի քեզան . . . մինչդեռ խեղճ զաւակս երբեք ճանչցած չէր կին մ'որ դէմ առերևութապէս կարենար համեմատուիլ այն ապիրատ կնկան հետ :

Ապա տիկին Սէշըրէն իր կամքի հին զօրութենէն փայլակ մը ընդունելով զոչեց .

— Բայց ըսել է թէ այդ խայտառակաբարոյ կինն իր սոսկալի հպարտութեամբը ճիշդ գուշակած է՝ իր գիւական յանդգնութեամբը մարդարէանալով թէ մարդ չէր կրնար մոռնալ իրեն պէս կին մը, թէ զաւակս միշտ ցաւօք պիտի յիշէ զինքը, և արին արցունք թափելով պիտի լայ իր վրայ . . . : Աստուած իմ, տէր իմ Աստուած . . . անիմանալի է կամքդ . . . : Պէտք է շատ հաւատք ունենալ չյուսահատելու համար քու արդարութեանդ նկատմամբ . . . : Մայր մը պէտք է որ շատ սիրէ իր զաւակը որպէս զի տակաւին սիրէ զան երբ այսպէս անօգուտ է անոր վրայ ունեցած իր սէրը . . . :

Տիկին Սէշըրէն միշտ կը խորհէր թէ անօգուտ էր տղուն վրայ ունեցած իր սէրը, և այս մտածումը վշտալի կ'երևէր իրեն . աշխատեցայ սփոփելու զան .

— Մի հաւտար այդ բանին, ըսի : Եթէ դուն չըլլայիր, եթէ հաւապաղօրեայ ինամքներդ չըլլային, զաւկիդ կեանքը հազար անդամաւելի սոսկալի պիտի ըլլար :

— Ինչպէս կարելի է որ այդպէս ըլլայ իրողութիւնը . . . : Ինչ ցաւ որ կ'զգայ հիմակ այդ կնիկին վրայ, նոյնը պիտի զգար դարձեալ, կրկնեց տիկին Սէշըրէն տխրալի յամառութեամբ մը : Այո, այս է ճշմարտութիւնը, և եթէ այսքան դժբաղդ չըլլար, պիտի ըսէի թէ դէշ զաւակ մ'է, ապերախտ մ'է . . . :

— Ահ, տիկին . . . :

— Պիտի ըսէի որ իմ քովս կենալուն միակ պատճառն է մարդկային ակնածութիւնը և իր բարկութեան առաջին վայրկեանին մէջ երբեք այն ոճրագործ կնկան չներելու համար իր հօրը յիշատակին վրայ երդում ըրած ըլլալը . . . : Ահ, շատ վիշտ կրեցի առանց բան մ'ըսելու . . . : Երկու տարիէ 'ի վեր . . . շատ չարչարանք կրեցի . . . : Ատեն մը կը հաւտար զաւակս այն կնկան առաքինութեանը . կարի ճշդութեամբ կ'ըմբռնէի զան իրմէ վեր դասելուն պատճառը . . . բայց այն իրողութեան տեղի ունենալէն ետք . . . իր սիրտը տակաւին այն կնկան տալը . . . ինձ նայէ, ալ պէտք է որ խօսիմ . . . այո, անոր տակաւին այս կնկան վրայ խորհիլը կը թշնամանէ զիս . . . :

— Թերևս կը սխալիս, ըսի . մարդս կրնայ երկար առեն բարկութիւն, ատելութիւն զցալ զինքը խարոյներուն դէմ առանց տակաւին անոնց ազդեցութիւնը կրելու՝ այն բարկութիւնը, ատելութիւնը զգալուն համար : Ահ, սիրտերը մանաւանդ ընդունակ են այս սաստիկ զգացումներու . այն սիրտն որ կոյր, խիստ կոյր վստահութիւն մ'ունեցած է, ալ աւելի դառն կսկիծ մը կ'զգայ երբ կը մասնուի . . . :

— Ինչ և է, օրհնեալ ըլլայ զալուստդ, ըսաւ ինձ տիկին Սէշըրէն աչքը սրբելով, կրցայ ըսել քեզ ինչ որ մէկու մը չըսի դեռ, վասն զի երկու տարիէ 'ի վեր սիրտս դառնութեամբ կը լեցուի : Իցի՛ւ թէ դուրս չյորդէր այս դառնութիւնը և թէ զաւակս բնաւ չիմանար ինձ տուած վիշտը . . . : Սակայն կարելի է թէ օր մ'անշուշտ ալ չհամբերելով պիտի յայտնեմ այս ցաւս . պիտի կրնայ գալ վայրկեան մ'որ անյարելի պիտի ըլլայ ինձ ինքզինքս զսպել :

— Ահ, զգուշացիր, տիկին, զոչեցի . եթէ իմանայ տղադ այդ բանը, ինչ պիտի ըլլայ իր կեանքը, նաև քուկդ :

— Ըստ որում ալ տաղտկալի է ինձ ոչ թէ զաւկիս համար զոհուիլս, ոչ . . . վասն զի ոչ թէ ինձի այլ իրեն կը վերաբերին այն սակաւթիւ օրերն որք կը մնան ինձ, այլ անոր տառապիլը՝ իբր թէ մինակ և ամենէն լքեալ ըլլար : Ար վախճամ տեսնելով թէ խայտառակաբարոյ կնիկի մ'ամօթալի յիշատակը զաւկիս սրտին մէջ կը խեղճէ այն երախտագիտութիւնը զոր ինձ կը պարտաւորի : Ահ ջապէս ըսէ . . . ըսէ, գոչեց տիկին Սէշըրէն կրկնապատիկ սաստկութեամբ և վշտով, ոչ ապա-

քէն սոսկալի բան մ'է տեսնել զաւկիդ հալւամաշ մեռնիլը և չկրնալ ազատել զան . . . երբ Աստուած այս բանիս համար կը թողու քեզ աշխարհիս մէջ :

Այս հալածեալ խօսակցութիւնը ցուցուց ինձ թէ՛ Պ. Սէշըրէնին և իր մօրը կեանքը կարծածէս աւելի սոսկալի էր :

Ան ատեն Պ. Սէշըրէնին սրահին պատուհաններուն առջևէն յամբարար անցնիլը տեսաւ , պահ մը կանկ առնելով ինձ նայեցաւ , ապա հեռացաւ : Ար կարծէի թէ քովս պիտի դար , բայց բոլորովին անհիմն եղաւ այս կարծիքս : Ենթադրելով թէ կ'ուզէ գաղտնապէս խօսիլ հետս , երթալու և զինքը զտնելու միջոց մը կը փնտռէի , երբ իր մայրն ըսաւ ինձ .

— Զաւակս անշուշտ կ'ուզէ խօսիլ հետդ . հիմա չհամարձակիր խօսելու . . . : Ահա . . . հիմա ման կը գայ նշգարիի ծառուղիին մէջ :

Բռնեցի այս պատրուակը :

— Եթէ հրաման կը տաս , քոյն երթամ . զիտես որ միշտ փոքր ինչ վստահութիւն ունեցած է իմ վրայ , թերեւս սիրտ պիտի տամ իւրեն . թերեւս պիտի օգնեմ իրեն զսպելու այս անընկճելի տրտմութիւնը . . . :

Տիկին Սէշըրէն ձեռքը երկնցուց ինձ .

— Միշտ վեհանձն և բարի ես — ըսաւ :

— Միշտ կարեկից եմ այն վիշտերու նկատմամբ զոր նաև ես կրած եմ :

Գտայ Պ. Սէշըրէնը ճիշդ այն ծառուղիին մէջ ուր գաղտնապէս լսեր էի Պ. Տը Լանդրիին Իւրսիւլին հետ ըրած առաջին սիրաբանական խօսքերը : Երբ մօտեցայ աղղականիս , առջի անդամէն աւելի զարմանքս գրաւեց իր դէմքին փոփոխութիւնը :

Բարէ , ինչո՞ւ համար դժբաղդութիւնը և յուսահատութիւնը կարեւորան վեհութեան դրոշմ մը զարնել ամենէն դուհիկ դէմքերու վրայ , մինչդեռ երջանակութիւնն և դոհունակութիւնը բնաւ չեն վսեմեր զանոնք :

Պ. Սէշըրէնին դէմքը՝ որ ատենօք այնքան զուարթուն , բարի և

ժպտուն էր՝ հիմա մարմարեայ դեղնութիւն մը , ահարկու նիհարութիւն մ'ունէր . իր փոսածև աչերը՝ զոր արցունքը կարմրած էր՝ տենդին հուրովը կը փողփողէին . վերջապէս իր դիմական դիժերը վայրագ վշտի նշմարանք մ'ունէին որ վեհ երևոյթ մը կը տային անոնց , երբեւոյթ զոր բնաւ չէի կրնար կարծել թէ կրնան ունենալ անոնք :

Պ. Սէշըրէն զիս տեսնելով սարսուեցաւ , դէպ երկինք նայեցաւ և կիսահագագ ձայնով մը գոչեց .

— Քեզի՛ ալ շատ գէշութիւն ըրաւ ա՛ն . . . :

— Շատ գէշութիւն . . . այո՛ , բարեկամ . . . բայց ես քաջասրտութիւն ունիմ . . . : Ինչպէս քեզի նոյնպէս և զիս մասնեցին , թողուցին , այլ սակայն այս ժամուս կ'արհամարհեմ , կը մոռնամ այն անձերը որք թշնամանեցին զիս . սիրտս իր առջի հանդարտութիւնը գտաւ , և քեզի պէս չունիմ մայր մ'որ միտիթարէ զիս :

Պ. Սէշըրէն պատասխան չտուաւ . քովս քայլեց անհաւասար քայլերով . ապա յանկարծ առջևս կանկ առնելով թեքերը կուրծքին վրայ առաւ խաչածև , և անհնարին բարկութեամբ , փողփողուն նայուածքով և կատաղի գոչումով մ'ըսաւ ինձ .

— Տակաւին չմեղցուցի էրիկդ . . . հետեաբար շատ վատ կ'երեւիմ քեզ անշուշտ , այնպէս չէ՞ . . . : Բայց համբերութիւն . . . համբերութիւն , շարայարեց տխուր և ամփոփ կերպարանով մը , խեղճ պառաւ մայրս պիտի մեռնի օր մը . . . :

Եւ վերստին սկսաւ քայլել լուեւայն :

Այս խօսքերը մեկնեցին ինձ Պ. Սէշըրէնին ընթացքը : Իր բարեմտութեան հակառակ քաջասրտութեան ապացոյցներ տուած էր : Անշուշտ մայրին մեռնելուն կ'սպասէր հատուցում մը պահանջելու համար : Ա՛լ չէի սիրեր Պ. Տը Լանդրին , բայց սոսկում տուաւ ինձ այս մենամարտութեան գաղափարը : Ուստի պատասխանեցի Պ. Սէշըրէնին .

— Մայրդ բաւական երկար ժամանակ պիտի ապրի , հետեաբար ցաւերդ պիտի կրնան այնքան տկարանալ . . . որ ալ Աստուծու պիտի թողուս յանցաւորներուն պատիժը :

Պ. Սէշըրէն վայրենական քրքիջ մը ձգեց՝ գոչելով .

— Վրէժս Աստուծու ձգել . . . :

Ապա կրկնեց ցած ձայնով և այնպիսի կերպով որ սարսուռ տուաւ ինձ .

— Բայց չգիտեմ ուրեմն թէ երբեմնակի կ'ուզեմ որ շուտով մեռնի մայրս որպէս զի վրէժս լուծեմ :

— Ո՛հ , զարհուրելի բան մ'է այդ զգացումը , գոչեցի . դժուար . . . որ միշտ այնքան բարի զաւակ ես . . . :

— Ա՛լ բարի զաւակ չեմ , կրկնեց աճեցուն կատղութեամբ . ալ բան մը չեմ . . . ալ մի միայն խելագար դժբաղդ մ'եմ . . . որ իր կեանքին կէսը խայտառակաբարոյ կնկանմը վրայ ցաւելով , անոր անունը տալով . . . միւս կէսն ալ այն դրուժանը անխճելով և վրէժ երազելով կ'անցունէ . . . : Գեղի բան մ'ըսեմ . . . կան վայրկեաններ ուր կարող եմ մայրս լքանելու , թէև գիտեմ թէ այսպիսի լքում մը մահաբեր հարուած մ'ըլլայ իրեն համար :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես :

— Այո՛ , կարող եմ ամեն բան ընելու երբ կը խորհիմ թէ էրիկդ կրնայ իզմէ առաջ մեռնիլ . . . կամ թէ Խւրսիւլ կրնայ կարծել թէ վատ մ'եմ . . . թէ չեմ համարձակիր մենամարտութիւն ընելու . . . :

Ապշելով Պ. Սէշըրէնին նայեցայ : Խւրսիւլին առջև վատ երևելու վախը կ'ըսէր թէ տակաւին հրքան սաստիկ էր իր սէրը :

— Պէտք է մոռնալ Խւրսիւլը , անարժան է ան քու սրտիդ զբաղումն ըլլալու :

Պ. Սէշըրէն ուսերը վեր բրաւ :

— Դուն ալ . . . ահա դուն ալ մայրիս սէս , պէտք է մոռնալ , կ'ըսես . . . : Մոռնալ . . . : Ըսէ՛ ուրեմն սրտիս որ ալ չբախէ . . . ըսէ՛ ուրեմն արեանս որ ալ չեռայ երակներուս մէջ . . . յիշողութեանս որ մարի :

— Բայց ասիրատ մ'է այն կինը :

— Բայց կը պաշտեն այդ ասիրատ կինը . . . բայց էրիկդ անոր համար թողուց քեզի , քեզի որ սակայն հաղար անդամ աւելի արժէք ունիս քան թէ Խւրսիւլ , գոչեց Պ. Սէշըրէն գրեթէ տմարդութեամբ :

Ար խոստովանիմ թէ պահ մ'անմոռնջ կեցայ : Հարկաւ Խւրսիւլ հրապոյրի անդիմադրելի զօրութիւն մ'ունէր քանի որ այսքան տարբեր

բնաւորութեանց տէր երկու մարդ , այսինքն Պ. Տըլանդրի և Պ. Սէշըրէն այսչափ մոլեղնաբար սիրահարուեր էին անոր :

Պ. Սէշըրէն տխուր կերպարանով մը շարունակեց .

— Մոռնալ զան . . . մոռնալ . . . և ինչո՞ւ մոռնամ . . . : Ա՛լ ըրաւ ինձ ինչ որ ըրաւ Խւրսիւլ մինչև այն օրն որ ոճրագործ եղաւ ան . . . :

— Բայց մայրդ . . .

— Բայց մայրս լոկ մայրս է , և կինս ալ կինս էր , գոչեց բարկութեամբ : Աննայս ամենէն զեղեցիկ օրերը պիտի ըլլան միշտ այն օրերը զոր Խւրսիւլին քովն անցուցի . . . : Խւրսիւլ որ իզմէ այնքան բարձր էր խելքով և կը թուէր թէ , խոնարհելով ինձ հաւասար եղած էր : Ասկից 'ի զատ հրքան զեղեցիկ էր ան , հրքան զեղեցիկ : Ո՛հ , հրքան զիշերներ անքուն անցուցի բարկութեամբ կատղելով մեր ամայի սենեկին մէջ և Խւրսիւլը կանչելով մեծածայն աղաղակներով . . . : Մոռնամ . . . բայց չգիտեմ ուրեմն թէ Խւրսիւլ՝ որքան իր զմայլելի հանճարամտութեամբ , նոյնքան և դույշ աւելի իր դրախդեղեցկութեամբը սիրելի էր ինձ . . . : Մոռնամ . . . և ինչո՞ւ համար . . . մայրիս հետ մինակ ապրելու համար , այնպէս չէ : Ի՞նչ փոխարինութիւն :

— Բայց այդ խօսքերդ սոսկալի են . . . : Ար կարծես թէ ցաւալի չէ մայրիդ տեսնելը թէ հրքան անզոր են իր տուած միտմարութիւնները :

— Ի՛հ , դեռ ի՞նչ կ'ուզէ մայրս . արդէն երջանիկ և դո՛հ է . . . : Թողուցի Խւրսիւլը իր բաղդին . . . հօրս յիշատակին վրայ երգումը՝ ինչ ալ երեսը չտեսնելու . . . երբեք չներելու իր յանցանքը . . . երգումս կը բռնեմ . . . թէև ծանր ըլլայ ինձ այս երգմնապահութիւնը . . . : Մայրս ինչո՞ւ կ'ուզէ արցունքէս զրկել զիս , արցունքէս զոր կըցածիս չափ կը պահեմ իրմէ . . . : Սակայն . . . :

Եւ Պ. Սէշըրէնին շուրթերը ջղային շարժումով մ'երերեցան . աչերէն արտօսրի խոշոր կայլակներ զլորեցան . զլուխը ծածկեց ձեռներովն և քարէ նստարանի մը վրայ ընկնելով նստաւ և սկսաւ հեծկլտալ :

Զարհուրելով այս սոսկալի սէրէն անմոռնջ մնացի :

— Ա՛հ, գիտեմ թէ ծաղրելի եմ, նուազ եմ, խենդ եմ, կրկնեց ազդականս՝ արցունքը սրբելով. բայց ի՞նչ ընեմ. իզմէ աւելի զօրաւոր է սէրս: Յանդիմանէ՛ գիտ, արժանի եմ յանդիմանութեան, վասն զի . . . դեռ կը սիրեմ զան:

— Դեռ կը սիրե՞ս զան . . .

— Այո՛ . . . խայտառակութիւն մ'է, սոսկալի բան մ'է այսպէս սիրելս . . . այո՛, և առաջուանէ աւելի կը սիրեմ Իւրսիւլը:

— Կարելի՞ բան է, Աստուած իմ:

— Որքան ալ պատճառանք ունենամ, որքան ալ ըսեմ իւրովի թէ էրիկիդ հետ իր ունեցած վարմունքովը բիւրիցս աւելի յանցաւոր է քանի որ պատիւը զոհեց չէ թէ զան սիրելուն այլ վրէժը լուծելու համար, որքան ալ խոստովանիմ իւրովի թէ անշուշտ սաստկապէս ապականակիր կին մ'է ան քանի որ անձնատուր եղաւ այն կերպով, դարձեալ կը սիրեմ Իւրսիւլը . . . և եթէ կենդանի չըլլար մայրս, կը լսեմ, եթէ կենդանի չըլլար մայրս, քսան անգամ դացած պիտի ըլլայի Պ. Տըլանդըն մեռցնելու կամ իր ձեռքովը մեռնելու համար: Եթէ մեռցնէի զան, Իւրսիւլին ոտքը պիտի ընկնէի ամեն բան ներելու համար իրեն . . . և ապահով եմ թէ ներողամտութեամբ և բարեսիրութեամբ նորէն բարի զգացում պիտի տայի իրեն: Վասն զի ոչ ոք ինձի չափ կը ճանչնայ Իւրսիւլը, ըսաւ Պ. Սէշըրէն՝ աչերը սրբելով. աւելի իր միտքը պէտք է ամբաստանել քան թէ սիրտը:

— Բարեկամ, չեմ սիրեր ամբաստանութեամբ մեղադրել բացակաները. բայց կինդ այնքան գէշութիւն բրած է ինձ որ կրնամ ըսել ինչ որ կը խորհիմ իր վրայ, և ըսել ուղեւուս պատճառն է ոչ այնքան անցեալին նկատմամբ ամբաստանութիւն ընել որքան օգնել քեզ անարժան սիրոյ մը յաղթելու: Իւրսիւլ ինչպէս չարասիրտ, նոյնպէս և կեղծաւոր է: Տասը տարի ատեց զիս անողորբելի ատելութեամբ մը, և տասը տարի սիրալիւր այլ կեղծ խօսքեր ըսաւ ինձ:

— Բայց վերջապէս չէ՞ր սիրեր էրիկդ, դոչեց առանց պատասխան տալու խօսքերու: Եթէ մայրս չըլլար, կրնայի բարեպատեհ առիթ մը համարիլ Իւրսիւլին այս խոստովանութիւնը՝ իրեն ներելու և այս յարաբերութիւնը սկզբնաւորութեանը միջոցին կտրելու համար: Բայց

որքան անողորբելի է կկներուն ատելութիւնը: Մայրս չմոռցաւ անգամ մը զինքը Իւրսիւլին զոհած ըլլալս . . . ի՛հ, շատ և շատ աղէկ յիշեց իր զոհուած ըլլալը, և կեանքին երանութիւնը կորնչէր անգամ, ես և ինք վշտաբեկ մեռնէինք անգամ, հոգ չէր, բաւական էր որ իր վրէժը լուծուի, և այս վրէժը լուծուելու համար հարկ եղաւ երդնուլ թէ բնաւ չպիտի ներեմ Իւրսիւլին յանցանքը:

— Բայց ըսել է թէ դժոխք մ'է կեանքդ:

— Ըսեմ ուրեմն . . . այո՛, այո՛, դժոխք մ'է . . . : Մայրիս առջև ինքզինքս կը զսպեմ, բայց մարտիրոսաբար կը չարչարուիմ . . . : Երբեմն ալ ինքզինքս կ'անիծեմ անզգայ մեաւուս համար այն միտքաբութեան նկատմամբ զոր կ'աշխատի տալու ինձ: Ա՛յդամ թէ՛ որքան վիշտ կը պատճառեմ իրեն, բայց այնքան տկար, այնքան վատ եմ որ չեմ կրնար բան մ'ընել . . . : Դժոխք մ'է, այո՛, ինչպէս ըսիր . . . : Դժոխք մ'է կեանքս: Այլ սակայն խեղճ մայրս կկներուն լաւագոյնն է, այլ սակայն ես՝ որ չարասիրտ մարդ մը չեմ՝ կը սիրեմ. . . : Խիստ դժուր պէտք կը սիրեմ մայրս, այլ սակայն կ'զգամ թէ անընդհատ կը վշտացնեմ, կը վիրաւորեմ զան . . . : Ա՛հ, անիծեալ ըլլայ այն դիպուածն որով Իւրսիւլին հանդիպեցայ . . . : Եթէ տեսած չըլլայի զան, իմ դասուս վերաբերող կնիկ մ'առած կ'ըլլայի, և կեանքս, ինչպէս և մայրիսն ալ չէր թունաւորուեր այսպէս . . . : Եթէ գիտնայիր թէ ինչպիսի կեանք մը կը վարեմ, Աստուած իմ, եթէ գիտնայիր: Ա՛լ ամենափոքր հոգ չեմ տանիր շահու գործերուս. չգիտեմ թէ հիմակ ի՞նչ վիճակի մէջ է ինչքս. գործակատար մը դրի տեղս որպէս զի ալ չխորհիմ շահու վերաբերող գործերու վրայ . . . : Հիմակ ի՞նչ բանի կը ծառայէ ստակը. ես միայն ԻԻՐՍԻԼԻՆ համար կ'ուզէի հաւուստ ըլլալ: Ինքն ալ գիտէր այսպէս ըլլալը, Աստուած իմ: Կրնար ընել տալ ինձ ինչ որ ուղէր ընել տալ . . . : Ապահով եմ թէ դոյքս կրկնապատկելու միջոցը պիտի գտնէի որպէս զի հաճութիւն մը պատճառէի անոր . . . : որպէս զի տեսնէի միայն իր գեղեցիկ նաշուած քին պայծառութիւնը և գոհունակութիւնը, որպէս զի իր սիրուն ժպիտովն իզմէ շնորհակալ ըլլալը տեսնէի միայն . . . :

Ապա յանկարծ իր երկու դոյ ձեռները աչերուն վրայ դնելով դոչեց խորին ձայնով մը.

Թիւնս , ասկից աւելի բան մը չեմ կրնար ընել , կրկնեց ցրտութեամբ :

— Ահա այս է մեր կեանքը , տիկին , ահա այս վիճակին հասցուց մեզի այն խայտառակարարոյ կինն որու վրայ կը ցաւի տակաւին , դռնէն արկին Սէշրէն : Արնաս չցաւիլ պոռնիկի մը վրայ , ըսաւ Պ. Սէշրէնին խտուրթեամբ :

Աւանդաբան յայն դարձուածքէն՝ զոր խօսակցութիւնը կ'ընդունէր՝ փութացի ըսելու .

— Ա՛հ , ներէ՛ զաւկիդ , տիկին , վասն զի շատ կը սիրէր զան :

— Կարող է տակաւին սիրելու զան . . . վասն զի անարժան սէր մը շատ վատութիւններ ընել կը տայ :

Պ. Սէշրէնին աչերը փայլատակեցան . և ահա դռնէն .

— Միայն անարժան սէրը չէ՛ վատութիւններ գործել տուողը , մայր իմ : Մանաւանդ թէ այսքան ժամանակէ՛ ի վեր համբերելս , տառապիլս կը բաւէ . պէտք է որ ան խօսիմ . . . :

— Նոյնպէս ես , գոչեց մայրը բարկութեամբ . ինձ ալ բաւական է այսքան երկար ժամանակէ՛ ի վեր տառապիլս , ան կը բաւէ այսքան ատենէ՛ ի վեր մոռնալդ ինչ որ կը պարտաւորիս ինձ . . . : Արդ կը կրկնեմ թէ այն կնկան նկատմամբ զգացած անարժան ցաւերդ վատութիւններ են . . . մայրիդ համար թշնամանք են . . . :

— Բարեկամս . . . գոչեցի Պ. Սէշրէնին , որ ան չէր զսպեր ինքզինքը :

— Ամենէն ազնիւ զգացումներն , ամենէն սրբազան պարտաւորութիւնները նոյնպէս վատութիւններ գործել կը տան , կը լսես , մայր իմ . . . :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէ . . .

— Ալ լուէ , ըսի Պ. Սէշրէնին , և ցած ձայնով շարայարեցի .

— Միթէ կ'ուզե՞ս երկու անգամ մեռցնել մայրդ . . . երբ իր յետին ժամին պիտի խորհի այն վտանգին զոր պիտի երթաս արհամարհելու մենամարտութեամբ մը :

— Իրաւ ըսիր , իրաւ ըսիր , խենդ եմ , չարասիրտ զաւակ մ'եմ քանի որ այսպիսի պատասխան մը կը տամ մայրիս . . . : Ցաւերս կը թշնամանեն զինքը , վասն զի գորովանօք կը սիրէ զիս :

Ապա մայրին առջև ծունկի վրայ դալով անոր ձեռքը բռնեց , համբուրեց և ըսաւ .

— Ներէ՛ , մայր իմ , յանցաւոր եմ այնպէս պատասխանելու համար :

— Մայր մը կը պարտաւորի ամէն բան ներել , ըսաւ տիկին Սէշրէն հառաչելով :

Եւ զաւկին ճակատէն պազաւ ցաւադին նայուածքով ինձ նայելով անգամ մը :

— Եւ զաւակ մը կը պարտաւորի ամեն բան կրել , ըսաւ Պ. Սէշրէն ցած ձայնով , և իր նայուածքն ալ ինձ ուղղուեցաւ իր վիշտերը յայանելու համար . . . :

Մեկնեցայ Բուլբէյէն ամենասաստիկ տրտմութեամբ մը համակուելով . Զեմ կարծեր թէ աշխարհիս մէջ այս մայրին և զաւկին կացութեան չափ սոսկալի կացութիւն մը ըլլայ , մայր ու զաւակ որք միշտ դէմ առ դէմ են , և որոց մին իր զաւկին սիրոյն վրայ կը ցաւի , միւսն ալ յանցաւոր կնկան մը սիրոյն վրայ : Զկրցայ սաստիկ սրտմտութեան շարժում մը զսպել , խորհելով թէ էրիկս կորսուած էր ինձի համար , թէ զաւակս մեռած էր , թէ կեանքս փշրուած էր , և թէ բարեպաշտ կլին մ'ե վեհանձն զաւակ մ'իրենց ժամանակին այնքան սիրալիր յարաբերութեանց հիմա մ'շննջենապէս զայրացած ըլլալը կը տեսնէին , վասն զի Իւրսիւլ ինձի դէմ ատելութիւն և նախանձ ունեցած էր :

ԳԼՈՒԽ ԲԵ

ԴԱՐՉԸ

Մարանէն մեկնելէս երկու ամիս ետք Բարիդ հասնելով տեղաւորուեր էի այն տաղաւարին մէջ զոր տիկին տը Բիշվիլ տուած էր ինձ : Տակաւին կը հարցունեմ իւրովի թէ ի՞նչպէս կրցեր էի այս պատուական կնոջ ներշնչել այն գորովալի սէրը զոր անընդհատ ցուցուց ինձ և որու այնքան ապացոյցները տուաւ երբ Բարիդ վերադարձայ . խիստ գորովալի և մայրական հողասիրութեամբ մը կը դիտէր ամենափոքր փափաքներս , և կը ջանար ամենափոքր ցաւերէ զերծ պահել զիս : Միտքս բե-

— Ա՛լ չպիտի տեսնեմ իր նայուածքը, իր ժպիտը, ո՛չ, երբէք, երբէք չպիտի տեսնեմ: Արժանի՛ եղայ այս չարիքին. Իւրսիւնն նեւրեւ քաջասրտութիւնը չունեցայ . . . : Մայրիս անողորքելի ատեւլութեան անսացի. մարդ մը չեղայ, տղայի մը, խենդի մը պէս վարուեցայ . . . :

Պահ մը յուզմամբ քայլելէն ետք կրկնեց.

— Ներէ՛, ներէ՛, սիրելի տիկինս . . . : Բարէ՛, սակայն ահա այսպէս են այն օրերը զոր երկու տարիէ՛ ՚ի վեր մայրիս հետ կ'անցունեմ այս գերեզմանի պէս անմուռնչ տունին մէջ: Յորեկը կը քայլեմ, կ'երթամ առանց գիտնալու թէ հո՛ր կ'երթամ, ապա ետ կը դառնամ ընթերցու համար . . . : Մինչև ընթերիքին վերջը կը նայիմայն տեղն ուր կը նստէր Իւրսիւն . . . : Ետքը մայրիս հետ կը մնամ. փոփոխակի զիրք կը կարդանք: Ար կարդամ մեքենայարար՝ առանց լսելու, առանց հասկնալու կարդացածս: Ժամը տասնութէկին մայրս բարձր ձայնով իր աղօթքը կ'ընէ, և կը զատուինք . . . : Անատեն Դէր սենեակը կը մանեմ զոր չուղեցի թողուլ . . . : Անատեն անագորոյն տքնութիւններ կ'սկսին . . . : անատեն առաջին օրուան պէս՝ մոլեղին և յուսաբեկ նախանձոտութեան մ'ամեն տանջանքները կը կրեմ՝ երբ կը խորհիմ . . . :

Ապա՝ առանց վերջ տալու իր խօսքին՝ ոտքի վրայ կանկ առաւ, ոտքովը զարկաւ կատղութեամբ, և սպառնական կերպով մը կ'ուզէր զէպ երկինք վերցունելով գոչեց.

— Ո՛հ, պիտի մեռնեմ այն մարդը, պիտի մեռնեմ:

Եւ նորէն սկսաւ մեծաքայլ երթլեկել: Տիկին Սէշըրէնին սպասուհիներուն մին զալով իր կողմէն աղաչեց մեղի որ սրահն երթանք:

— Զատակս, ըսաւ, երբ մտանք, ազգականուհիդ թերեւս ստիպուած է շուտ հասնիլ Բարիդ. պէտք չէ կեցնել զան:

— Իրօք Բարիդ կ'երթամ ստիպողական դործի մը համար, որ չկրնար յապաղիլ: Եթէ այս պատճառը չունենայի, պիտի խնդրէի ձեզմէ ձեր հիւրն ըլլալ քանի մ'օր:

— Գէթ խօսք հասկցուցի՞ր իրեն, ըսաւ ինձ տիկին Սէշըրէն իր տղան ցուցնելով:

— Քու խօսքդ ըրի հետը, տիկին, և չկայ զուակ մ'որ իրեն չափ ակնածող և մայրասէր ըլլայ. հաւտանի՛նք:

— Ար հաւտամ . . . վտան դի ուզածս է լոկ իր աղէկութիւնը:

— Այդպէս ըլլալը ինքն ալ գիտէ, տիկին:

Ապա նշան մ'ըրի Պ. Սէշըրէնին՝ մայրը ցուցնելով իրեն, յորդորելու համար զինքը որ մայրասիրական քանի մը խօսք ուղղէ անոր: Իր անտարբերութիւնը վախ կը տար ինձ: Ար վախնայի որ տիկին Սէշըրէն ներկայութիւնս պատեհ առիթ մը չսեպէ անոր յանդիմանութիւններ ընելու զոր այնքան երկար ատենէ՛ ՚ի վեր կը զսպէր:

Պ. Սէշըրէն մայրին մօտեցաւ, ձեռքը բռնելով համբուրեց, ապա ըսաւ.

— Ներէ՛ ինձ, մայր իմ. գիտես որ ժամանակէ մը ՚ի վեր կը տառապիմ: Այս պատճառաւ թերեւս բնաւորութիւնս գրգռեցաւ: Ամեն բան խոստովանեցայ ազգականուհիիս: Հատ յանդիմանութիւններ տուաւ ինձ, շարայարեց Պ. Սէշըրէն տրտմապէս ժպտելով. այսուհետեւ պիտի աշխատիմ աւելի խոհեմ ըլլալու:

— Անշուշտ շատ դժուար պիտի ըլլայ քեզ խոհեմ ըլլալդ, ըսաւ մայրը խստիւ:

Տեղի պիտի ունենար ինչ որ վախ կը տար ինձ:

Տիկին Սէշըրէն իր մայրական արժանապատուութեան իմաստը վիրաւորուիլը զգալով չէր կրնար լուծիւն պահել այն ամեն վիշտերուն կատմամբ զոր այնքան ժամանակէ՛ ՚ի վեր կը տար իրեն զուկին աղէտալի մտահոգութիւնը: Աղէտալի նայուածքով մ'անդամ մը Պ. Սէշըրէնին նայեցայ յորդորելու համար որ չափաւորի. բայց ան ալ երկար ատենէ՛ ՚ի վեր զայրացած էր: Ներկայութիւնս վերստին գրգռած էր իր վէրքը: Սարսուեցայ խորհելով թէ ցաւալի տեսարանի մ'ականայ պատճառը պիտի ըլլամ դուցէ: Սակայն Պ. Սէշըրէն վար ըրաւ գլուխը առանց պտտասխան տալու մայրին, որ աւելի բարձր ձայնով կրկնեց:

— Բարի զուակի մը սլարտքն է իր մայրը սիրել ամեն բանէ աւելի:

— Մայր իմ, ըրի ինչ որ կըցայ ընել՝ հնազանդութիւնս քեզ ապացուցանելու համար, թէ և շատ սուղի նստաւ ինձ այս հնազանդութեամբ:

բերով այն անարժան զրպարտութիւնները որոց նա հաստատուհին եղած էր ան, և սաւելի զարմացայ երբ տեսայ անոր ինչպիսի սիրալիր մտերմութեամբ մը տեսնուիլը այն անձերու հետ որք ստուգիւ Բարիդի լաւագոյն ընկերութեան ընտրելագոյն մասը կը կազմէին, և որք խիստ զգաստաբարոյ և սրբկեշտասէր կը սեպուէին: Աարծիբին՝ ՚ի նստաստ տիկին տը Բիշվիլին՝ այսպէս փոխուիլը պէտք չէր որ զարմանքս զրաւէր: Անաչառ բարբի տէր անձինք իրենց պաշտպանութիւնը ուղղ անձի մ'անցեալ սխալանաց նկատմամբ այնքան աւելի ներողամիտ են որքան անսգտանելի է նոյն անձին ներկայ կեանքը: Իրաւամբ իրենց սրբածանք մը տեսելով բարուց նկատմամբ այն ապաշխարական փոփոխութիւնը որու տեղի տուած է իրենց փրկուէտ ազդեցութիւնը, նոյն փոփոխութիւնը կրող իրենց նորընծայ ապաշխարողին սրաշտպան և տէր կըլլան նորընծայ հաւատաւոր վաստկիլ ուղղներու յատուկ վեհեռանդով: Արդ տիկին տը Բիշվիլ անասուն ստուգասէս անձնուէր բարեկամներ ըրած էր իրեն այն ամեն անձերը որք ժամանակաւ իր դժբաղդութեան նկատմամբ կարեկցութիւն և յանցանաց նկատմամբ ցաւ յայտներ էին անկեղծապէս:

Աւերջին զոհողութեանց պատճառաւ որոնց ենթարկուած էր տիկին տը Բիշվիլ էրիկէն բռնադատուելով, իր տունը թէ և խիստ վայելուչ այլ ոչ այնքան շքեղազարդ ըլլալով, եռանդագին փափաքով մը հոն ընդունուիլ ուղղ անձանց միակ նպատակն էր տիկին տը Բիշվիլի հետ տեսնուիլ որ խիստ շնորհալի հիւրասիրութեամբ մը կը մեծարէր իր այցելուները: Զարմանալի նմանութիւն մ'ունէր իր սովորական ընկերութիւնը կազմող քանի մ'անձանց նկարագրութիւնը զոր ըրած էր ինձ տիկին տը Բիշվիլ Բարիդ հասած օրս. իսկ դիպուածը պատեհութիւն տուաւ ինձ դատում ընելու այս նմանութեան մասին: Ասաքս խորտակուած էր Էթամբի մէջ. այս արկածին պատճառաւ ակնկալութեանս հաւառակ զիշերը ժամը տասնին միայն կրցայ Բարիդ հասնելով տիկին տը Բիշվիլին տունը իջնել: Ալ կարծելով թէ նոյն օրը չալիտի կրնամ հասնիլ, իր սովորութեանը համեմատ հիւր ընդունած էր. հետեաւ բար իրքան զարմացայ երբ կառքս սխնողարդ գաւթին մէջ կանկ առնելէն ետք տիկին տը Բիշվիլը հոն տեսայ տ'էրիդուր իշխանին

հետ: Սուրհանդակս իզմէ քառորդ մ'առաջ հասնելով գալուստս իմացուցած էր, և տիկին տը Բիշվիլ վար իջած էր ժամառաջ զիս դիմաւորելու համար: Այն զիշեր իր տունը գտայ տ'էրիդուր իշխանուհին, տիկին տը Սըմիւրը և տիկին տը Արանվալը: Անթերի բարեսիրութիւն և մարդասիրութիւն ցուցուցին ինձ: Մարդ կը պարտաւորի ապրած ըլլալ այս ընկերութեան մէջ որպէս զի հասկնայ այս բարեսիրական ու միանգամայն զգուշաւոր ընդունելութիւնը: Պիտէին վիշտերս. սաստիկ համակրութիւն մը կը գրգռէի. բայց խիստ ազնիւ զգուշութեամբ մը խնայեցին զիս այն ամէն բաներու նկատմամբ որք կրնային խիստ ուղղասէս յիշեցնել այնպիսի ցաւեր զոր կը փափաքէին մոռցնել տալ ինձ: Պողոցս անկարելի է ըսել թէ ինչ բանի վրայ կը կայանային այս ամենանուրբ զանազանութիւնները. այլ սակայն այս չնչին բաներու շնորհիւ՝ անզոյշ կարեկցութեան տեղ ծանր և զմայլելի հոգասիրութիւն մը կը ցուցնէին ինձ: Քանի որ մեր հին աղնուապետականութեան աւանդութիւններն և կենցաղավարութիւնը կորսուած չալիտի ըլլան, երբէք Եւրոպայի մէջ չալիտի գտնուի ընկերութիւն մ'որ կարող ըլլայ մեր լաւ ընկերութեան հետ համեմատուիլ այն փափուկ ընտրողութեան և ճաշակին նկատմամբ որք գաղղիական մտքին հազուադիւտ առանձնաշնորհութիւններն են:

Այսպէս կենացս մէջ չալիտի մոռնամ պատկառելի տ'էրիդուր իշխանուհին յետագայ խօսքերը զոր ըսաւ ինձ երբ այն զիշերը տիկին տը Բիշվիլ անոր ներկայեց զիս.

— Տիկին, թէ և այսօր առաջին անգամն է քեզի տեսնելու հաճութիւնը ունենալս, ըսաւ ինձ իշխանուհին, կը ճանչնամ քեզի, և ներքին ըսել թէ կը սիրեմ քեզի այն օրէն ՚ի վեր որ սիրելի Ամէլիիս (տիկին տը Բիշվիլի մկրտութեան անունը Ամէլի էր) քու վրայ խօսիլը ընեցի, ես և իր բարեկամներն՝ որք նոյնպէս քու բարեկամներդ ենք՝ կը յորդորէինք զինքը միշտ ստիպելու համար քեզի որ ժամառաջ Բարիդ վերադառնաս: Այն մ'երբ քու հասակդ ունի, և սլառաւ մեծ մայր մը կրնայ ըսել քեզ ըսելիքս, երբ կին մը, կըսեմ, քու հասակդ ունի, առանձնութիւնը վտանգաւոր է. մարդս եթէ ապրի առանձին և հեռի ամեն սէրէ, հոսկ յետոյ և իր կամքին հակառակ կը կասկա-

Յի թէ մարդիկ ինքնամոլ կամ անզգայ են : Բայց կը հաւատում քեզ թէ ամենէին այդպէս չեն մարդիկ . ամենէն սրտառուչ և աղնիւ համակրու թիւններու ամենէն սրտառուչ և աղնիւ անբաղդութիւնները երանու թեամբ դիմաւորելը միշտ տեսեր եմ :

— Եւ ես ալ , տիկին , ըսաւ ինձ տը Սըմիւր կոմսուհին զուարթութեամբ և իր արտաբուղիս աշխուժովը , եթէ նաև ամբաստանուելու ըլլամ իբր տարօրէն խօսող մը , ինչպէս շատ անգամ կ'ամբաստանուիմ , կը խոստովանիմ թէ գոցցես փափաքելի էր ինձ տակաւին Թուրէնի դաւառին ներսերը բնակիլը . բայց անտարակոյս մեր տեսականն էիր . քեզի չտեսնելու ցաւին դէմ մենք մեզի միսթարելու համար կ'ըսէինք թէ մարդս իր տեսականը կ'երազէ և չհանդիպիր անոր , մինչդեռ հիմա եթէ քեզմէ զրուկինք , աւելի պիտի սիրենք քեզի , և շատ աւելի պիտի ցաւինք քու վրայ :

Երբ համեստութեամբ ինքզինքս կը պաշտպանէի այս գովեստներուն դէմ , տ'Էրիդուր իշխանուհին ձեռքս բռնեց և սաստկապէս յուզուած ձայնով մ'ըսաւ ինձ .

— Հաճէ՛ խորհելու , տիկին , թէ նորատի կին մը իր գեղեցկութեանէն , վայելչութենէն և խելքէն ի զատ կրնայ ունենալ ուրիշ բաներ ալ որոնց վրայ մարդս կ'ըմանչանայ , և ահա պիտի զգաս այն անջրպետը , որով սովորական շողջօրութիւն մ'անկատակ և արժանավայել մեծարանքէ մը կը հեռանայ :

Այս ներկայացումներէն ետք Էմմային մօտեցայ , խիստ պարզ և սպիտակ րօպա մը հագած էր ան . իր խարտեաշ , շքեղ և ծփին մաղերուն թանձր հիւսակները կը ծրողրէին անոր սպիտակափայլ և փոքր ինչ կարմրաշուք երեսին աղնիւ և անարատ ձուանման ձեւը : Էմմայի գեղեցկութիւնն ակնախափել երևցաւ ինձ :

Այս պատանուհին Մարանէն անցած ժամանակ տասնուչորս , հետեւաբար հիմա տասնուվեց տարեկան էր . երկու տարուան մէջ իր նրբաձև և երկայնագեղ հասակը հին ժամանակի Տիանի հասակին պէս կատարելագործուած էր : Այս դիցարանական համեմատութիւնը կ'ընեմ , վասն զի Էմմային դէմքն , ինչպէս և իր ամենափոքր շարժումները ծանր , զգաստ և զգոն վայելչագեղութեան մը դրոշմը կը կրէին ,

վայելչագեղութիւն որ կարծես վեհափառութիւն մ'էր , եթէ կարելի է այս բառը դործածել տասնուվեց տարեկան աղջկի մը նկատմամբ որու երկնադոյն ու մեծ աչերն և թարմաւետ ժպիտը մանկային անմեղութիւնը կը յայտնէին : Ինչպէս միշտ , նոյնպէս և այն դիշեր Էմմա թէյը կը պատրաստէր և հիւրերուն կը տար մեծարանքի մասին ընտրութիւններ ընելով որոնց մէկ քանին յուզեց զիս : Օրինակի աղաղաւ Էմմա թաս մը մատուցանելով Տէրիդուր իշխանուհին՝ որ ընդունեց զայն՝ թեթեւիկ ծռուեցաւ և անոր ձեռքը պաղնելու միջոցը գտաւ այն պահուն որ իշխանուհին պիտի դսնար Բատակալին (soucoupe) : Էմմա յիշելով անշուշտ թէ տիկին տը Սըմիւր թեթեւ թէյը կը սիրէ , զայն թեթեւելու ուշադրութիւնը բրաւ : Այս մանր մունր պարագաներուն վրայ կը խօսիմ , վասն զի Էմմա ամենէն աղնիւ ուշադրութիւններու արժէքը դիտէր տալ անոնց :

Երբէք չպիտի մոռնամ նաև տիկին տը Բիշվիլին թախծութեամբ ինձ ժպտիլը երբ Էմմա իր ներդաշնակ և քաղցր ձայնովն ըսաւ .

— Քեզ ալ թէյ տամ , տիկին :

Բարէ , այս Բիշվիլի բառը , ցուրտ և անտարբերական բառն անհնարին կսկիծ կը տար խեղճ մայրին . պէտք էր համակերպիլ : Աշխարհիս առջև իր աղջիկին իրեն համար որր և հեռաւոր ազգականուհի մ'էր , օրիորդ տը Լօսթանժ անունով : Քանի մ'օրէն ետք Էմմա մտերմացաւ հետս , և կրցայ ըմանչանալ այս անմեղ սրտին գանձերուն վրայ : Այս սիրտը կարի անկեղծ և ուղիղ և իր բնական դատարարակութեան հետ չհամաձայնող ամեն իրերը բոլորովին մերժող սիրտ մ'ըլլալով՝ Էմմա երբէք չհասկցած է ինչ ինչ մոլութիւններ և ինչ ինչ պակասութիւններ : Յոռի դործերն իրեն համար առանց սրտաճառի արդիւնք էին , հրէշային արկածներ էին . նուազագոյն մը կամ ոճիւրի մը տեղի տուող պժղալի հաշիւներն և անկարգ բնազդումներն անըմբռնելի բաներ էին իր իմացականութեան համար որ կրից մասին բոլորովին և պաշտելի կերպով մը սահմանադրուած էր . ինչպէր օրիորդ տը Մարան և Իւրսիւ իրենց տեսակին , նոյնպէս և Էմմա իր տեսակին մէջ բացառութիւն մ'էր : Քիչ օրուան մէջ կրցայ գուշակել թէ ինչ էր պատճառն այն տարաամ տրամաութեան որով կարծես թէ կ'աւելնար Էմմայի մեղամաղ-

ձութիւնը : Խեղճ մանկուհին կը ցաւէր իր մայրին վրայ զոր ինք դեռ որորանին մէջ գտնուած ատեն կորուսած էր , ըսեր էին իրեն : Տիկին տը Բիշվիլի համար ունեցած երախտադիտութիւնը սիրազին և անկեղծ էր , սակայն Էմմա վսեմ պարզամտութեամբ սա հաշիւը կ'ընէր .

— Քանի որ ինծի համար այսքան բարեսիրտ է հեռաւոր ազգականուհի մը , ինչ պիտի ըլլար արդեօք մայրս :

Էմմայի տրտմութեան դաղտնի պատճառը հասկցած ըլլալով բոլորովին զգուշացայ այս մասին բան մ'ըսելու տիկին տը Բիշվիլին , վասն զի այս պատճառը կրնար սոսկալի հարուած մ'ըլլալ իրեն համար : Տիկին տը Բիշվիլ կը պաշտէր իր աղջիկը , հետեւաբար թերեւ կարող ըլլար խոստովանիլ Էմմային իր ծննդեան դաղտնիքը , և ես չէի համարձակեր նախատեսել այն վեր 'ի վայր շրջումը զոր Էմմային առ տիկին տը Բիշվիլ ունեցած զգացումները պիտի կրէին իր ծննդեան դաղտնիքը իմանալով : Ինչպիսի սոսկալի կռիւ մը պիտի ծագէր անշուշտ այս սէզ և կասկածոտ առաքինութեամբ մը զարդարուն նորաբոյս աղջկին սրտին մէջերը իմանար թէ մայրը մեծ յանցանք մը գործած է , և թէ իր ծնունդը , խեղճ պատանուհի , գրեթէ ոճիր մ'էր իրեն համար : Էմմա անկեղծութեան անձնաւորութիւնն էր : Թէև կորովատեսութենէ զուրկ չէի , բայց և այնպէս կ'զգայի թէ այս աղջիկը դաղտնի կողմ մ'ունէր զոր տակաւին չէի կրնար տեսնել : Համոզուած էի թէ դաղտնիք մ'ունի ան , և թէ ինքն ալ չէր գիտեր այս դաղտնիքը . ինչ զարմանալի բան : Ձինքն անկարող կը ճանչնայի իր տպաւորութիւններուն և ոչ մին պահելու . մայրին նկատմամբ իր տարտամ տրտմութեան պատճառը չըսած էր տիկին տը Բիշվիլին , զգալով թէ այս խոստովանութիւնը ցաւալի պիտի ըլլար այն կնկան որ մայրական խնամք տարած էր իրեն : Ուստի նախապէս զգացի թէ Էմմա բան մը կը պահէ իզմէ չէ թէ կեղծաւորութեամբ այլ անդիտութեամբ , այլ վասն զի ինքն ալ իզմէ աւելի չէր կրնար ոչ բացատրել և ոչ սահմանել ինչ ինչ տարօրինակ իրերու պատճառը որք զարմանքս գրաւեր էին :

Օրինակի աղաղաւ երբ ձմեռն եկաւ և Էմմա առաջին անգամ ձիւն դալը տեսաւ , այն ձիւնին պէս տեղունեցաւ , սարսուեցաւ , և զոչեց ցաւազին .

— Ո՛հ , ձիւնը . . . :

Մինակ էի Էմմային հետ . հարցուցի իրեն թէ ինչէր այս ցաւազին գոչումին պատճառը . Էմմա պատասխանեց .

— Չգիտեմ թէ ինչու պահ մ'առաջ ցաւ զգացի ձիւնին դալը տեսնելով : Բայց հիմակ անտարբեր եմ :

Հարցուցի թէ արդեօք ցրտահար թշուառներն եղած չէին կերպիւ ինք պատճառ իր աղաղակին : Միամտապէս պատասխան տուաւ թէ անոնք չէին պատճառը , թէ սաստիկ կը մեղքնար անոնց վրայ և թէ սակայն նոյն պահուն իր մտքէն չանցեր էին անոնք : Ձիւնը տեսնելով իր սիրտը ցաւազին ճնշում մը կրած էր առանց գիտնալու ինքն այս ճնշումին պատճառը . բայց այս տպաւորութիւնն անցած էր արդէն :

Անդամ մ'ալ իր մայրին և իմ առջև չգիտեմ ինչ առ թիւ ծիծունիկներու վրայ խօսք եղաւ : Էմմային աչերը քաղցր արտասուքով լեցուեցան , և նորածիլ պատանուհին հրեշտակային ժպիտով մ'ըսաւ մեզ .

— Ծիծեռնիկներու վրայ խօսուիլը լսելով չգիտեմ ինչու հեշտապէս յուզուիլ զգացի , և փափաքեցայ լալ :

Աւերջապէս օր մ'ալ 'ի ձայն փողարի զինուորներ կ'անցնէին տունին առջևէն : Էմմա՝ որու աչքը փողփողուն և այտը վառվռուն էր՝ ելաւ կանգ առաւ ուղիղ և վեհապանծ , և այս ուղմական ձայնը լսելու համար ականջ տուաւ այնպիսի եռանդազին աւիւնով մ'որ սիրուն դէմքը յանկարծ դիւցազնական երևոյթ մ'առաւ :

Փողարներն անցան , ձայնը նուազեցաւ : Էմմա իր չորս կողմը նայեցաւ զարմացմամբ , տիկին տը Բիշվիլին գիրկը նետուեցաւ կարմրելով և ամչնալով , անոր ձեռքը բռնեց և իր կուրծքին վրայ դրաւ դիւթական վայելչութեամբ մ'ըսելով .

— Ներէ , խեղճութիւն էր ըրածս , բայց չկրցայ զսպել այս շարժումը . տես ինչպէս կը զարնէ սիրտս :

Իրօք սիրտն ամենաառատիկ կերպով մը կը բախէր :

Ինչ էր այս դաղտնիքը , ինչ էր այս գրգիռներուն և յուզմանց դաղտնի պատճառը . բարէ , ետքէն իմացայ , բայց ան ատեն Էմմա ինքն ալ ինծի պէս չէր գիտեր այս պատճառը : Եթէ 'ի բաց առնունք այս ակամայ , անսկիւղ տպաւորութիւնները՝ որոնց պատճառը չէր

Հասկացուեր՝ ամեն բան կարելի էր տեսնել այս բիւրեղի սկէս յստակ և վճիտ սրտին մէջ։ Ահա այսպէս էր Էմման։ Սակաւ առ սակաւ սկիտի տեսնուի այս բնաւորութեան իր զմայլելի անդիտութեան մէջ զարդանալն այն հաղուադիւտ ծաղիկներուն պէս որք նոյն իսկ իրենք չգիտեն այն անոյշ հոտերը զոր կը տան, կամ այն գոյներն որոնցմով կ'երփնաւորին . . . :

Երբ Մարանի մէջ էի, աղերսեր էի տիկին տը Ռիշվին որ բան մը չգրէ ինձ Պ. տը Լանդրին կամ Իւրսիւլին վրայ. խոյս կը տայի այն ամեն բաներէ որք կրնային միտքս բերել անոնց պժղալի յիշատակները։ Տիկին տը Ռիշվիլ լուրեր առած էր այնպիսի անձերէ որք ճիշդ տեղեկութիւններ ունէին էրիկիս վարմունքին նկատմամբ։ Ահաասիկ իմացածս. օրիորդ տը Մարան ևս քան զեւ կը շարունակէր իր զբոսարտութիւններն և չարասրտութիւնները։ Իւրսիւլը Բարիզ տեսնելէն ետք իր տունն առաւ, տարաձայնութիւն հանելով թէ անիրաւ ու կատաղի նախանձոտութեանս պատճառաւ Պ. Սէշըրէն զատուած էր իր կնիկէն, թէ ազդականուհիս մասններ եմ էրիկին և թէ Իւրսիւլին յանցանքին իբր ասպցոյց քանի մը խաբուսիկ տուերեց թ պարագաներ յառաջ բերած եմ։ Հօրաքոյրս կ'ըսէր նաև թէ իմ այս ընթացքս ևս աւելի անարժան վարմունք մ'էր, ըստ որում Պ. Լիկարթոյին հետ սիրային յարաբերութիւնս ոչ էրիկիս անհատարմութեանց նկատմամբ դանդատելու, ոչ ալ ուրիշ կիներու վարմունքը պարսաւելու իրաւունք կը տար ինձ. վերջապէս Պ. տը Լանդրին զոր արդէն հեռացուցած է եղեր բնաւորութեանս խստութիւնը՝ իմացած ըլլալով թէ իր դէպ Անդլիա ըրած ճամբորդութեան ժամանակ յանդիման էի մինչև անդամ դիշեր մը Պ. Լիկարթոյին տունը մնալ՝ թողած էր զիս։ Օրիորդ տը Մարան իմ վրայ ունեցած սիրոյն հակառակ, կ'ըսէր, չէր կրնար չխոստովանիլ թէ Պ. տը Լանդրին իրաւունք ունէր այսպէս վարուելու, և պարտ մը կը սեպէր պաշտպանել այն խեղճ Իւրսիւլն որ իմ նախանձոտութեան և զրպարտութեան նահատակուհին էր։

Այս չարախօսութիւններն որքան ալ անհեղեղ ըլլային, ոչնուաղ վտանգաւոր սկիտի ըլլային եթէ տիկին տը Ռիշվիլ իր բարեկամներն այս խոստառակութիւններէն զգուշացնելու համար ամբողջապէս

սրտամած չըլլար անոնց Պ. Լիկարթոյին առանձնական տունին տեսարանը ճիշդ այնպէս ինչպէս պատմած էր իրեն Պ. տը Մօրթաներ իր մահուան անկողնին մէջ։ Ճշմարտութեան այսպէս յայտնուիլը, Պ. տը Լանդրին անցեալ վարմունքն և Իւրսիւլին ներկայ ընթացքը բաւական եղան զիս պաշտպանելու հօրաքոյրիս պժղալի ամբաստանութեանց դէմ։

Յուլիսի յեղաշրջումը Պուրպոնեաններու ընկերութիւնը բաժնելով, ցրուելով օրիորդ տը Մարանին սրահը մասամբ խլիք թափուր թողած էր։ Հօրաքոյրս Վերահաստատութեան ժամանակ ամէն կողմէ հանապաղօրեայ հող և խնամք կ'ընդունէր, բայց այս հող ու խնամքը կը պարտաւորէր թէ իր ներշնչած երկիւղին և թէ այն զօրաւոր թշնամութեանց կամ ոչնուաղ զօրաւոր պաշտպանութեանց զոր իր հաճոյից համեմատ կրնար դորձածել։ Երբ մարդիկ ալ պարտաւորեցան չվախնալ կամ բան մը չյուսալ իրմէն, սկսան թողուլ զինքը, վասն զի իր չարասրտութիւնը տարիքին հետ կ'աւելնար։ Իր տունն ամենեւին հրապոյր մը, հաճութիւն մը չէր ընծայեր. խնայասիրութիւնն աղահուսթիւն դարձած էր. սակաւ առ սակաւ օրիորդ տը Մարան բոլորովին մինակ մնաց։ Մարան ըրած ճամբորդութեան բուն պատճառն եղաւ այն զայրոյթը զոր զգաց մինակ մնացած ըլլալուն համար։ Իր ձանձրոյթները փարատելու գլխով եկաւ անշուշտ կրցածին չափ ինձ գէշութիւն ընելու համար։ Իւրսիւլը կեսուրին դէմ պաշտպանելով և զան Բարիզ տանելու առաջարկութիւն ընելով նախ իր ինծի դէմ ունեցած ատելութեան բնազդումէն դրդուած էր. բայց երբ ձանչցաւ Իւրսիւլին նորանոր հրապոյրներուն զօրութիւնը, միտքը դրաւ դորձածել Իւրսիւլն իր սրահին — ներուի ինձ այս հետեակութիւնը — յաճախորդներ հայթայթելու համար։ Ոչ դք օրիորդ տը Մարանին չափ կը ձանչնար աշխարհս. ամենուրեք ծանուցում ըրաւ ան թէ Իւրսիւլ բաժնուած էր էրիկէն։ Այսպիսի անկախ կացութեան մէջ դանուող գեղանի և աղւոր կնկան մը հաճելի ըլլալու յոյսն անդիմադրելի հրապոյր մ'ունի միշտ, և ահա այսպէս շուտ մ'օրիորդ տը Մարան այցելուներ ունեցաւ։ Իւրսիւլ բոլորովին աղւոր և անամօթաբար պչրասէր մ'ըլլալով բազմաթիւ քծնողներէ շրջապատուեցաւ։

Պ. տը Լանդրի այս ամեն իրողութիւններն իմանալով մտերիմանձէ մը՝ զոր Բարիզ զրկած էր՝ նախանձուութեամբ համակուած խենդ մը դարձաւ։ Ահա ան ատեն թողուց զիս՝ Բարիզ երթալու և Իւրսիւլը գտնելու համար։

Անշուշտ շատ դձուձ պիտի երևի ինչ որ դեռ պիտի ըսեմ . . . : Գժբաղդաբար՝ կեանքի մէջ յառաջանալով՝ այսպիսի խայտառակութեանց բաւական ստէպ ականատես եղայ։ Թող իւրաքանչիւր ոք իր յիշատակները հարցուփորձէ, և պիտի խոստովանի թէ ամենեւին չափանց կամ անկարելի բան մը չկայ այն իրողութեանց մէջ զոր պիտի պատմեմ, իրողութիւններ որք ընդ հակառակն աւելի նշանաւոր են տեսակ մ'ազնուութեամբ որ բաւական հաղուադիւտ է այս տեսակ անարժանութեանց մէջ։

Իւրսիւլ եռանդազին կը սիրէր շուայլութիւնը, փառաւորութիւնը, զբօսանքը, հանդէսները. բայց չէր գտներ այս շողշողուն կեանքը հօրաքոյրիս տան մէջ։ Օրիորդ տը Մարան բաւական հարուստ ըլլալով թէև կրնար աղնուապէս հիւրեր ընդունիլ, բայց մտքէն իսկ չէր անցներ պարահանդէսներ տալ, մեծ թատրոններու մէջ օթեակներ բռնել և վերջապէս իր ունեցած տնական վիճակէն աւելի նոր, աւելի վայելչազեղ և աւելի մեծ վիճակ մ'ունենալ։ Պ. տը Լանդրի Բարիզ հասնելով տեսաւ որ Իւրսիւլ արդէն սկսած էր կանոնաւոր պէրասիրութեամբ մը տեսնուիլ հօրաքոյրիս ընկերութեան մարդերուն երկուքին կամ երեքին հետ։ Իր կոյր արիփին հակառակ շատ աղէկ կը ճանչնար կիներն և տեսակ մը կիները, հետևաբար կըցաւ գուշակել Իւրսիւլին յօժարութիւնները։ Պ. տը Լանդրի թէ իր և թէ անոր պատիւը նկատելով չէր կրնար առաջարկել Իւրսիւլին որ ինք գոհ ընէ ճոխութեան և ծախուց նկատմամբ անոր ունեցած միտումը. գիտէին թէ Իւրսիւլի բոլոր հարստութիւնն էր իր վաթսուն հազար ֆրանք օժիտը։ Եթէ իմացուելու ըլլար իր շուայլութեան աղբիւրը, Իւրսիւլ յետին ծայր արհամարհանաց կենթարկուէր և կ'արտաքսուէր այն ընկերութիւններէն ուր կ'ուզէր փայլիլ։

Պ. տը Լանդրի ամեն բան կարդադրելու խիստ հանճարեղ միջոց մը գտաւ, հօրաքոյրիս հետ այս մասին համաձայնած էր թէ ոչ, երբեք

չկըցայ իմանալ. այս միջոցն էր իր տարփուհիին ճոխ և փառաւոր կեանք մը վարել տալ ընկերութեանց մէջ, չթողուլ որ ասոնց առջև ընկնի ան, և ընդ հակառակն ասպահուապէս վայելել տալ անոր պզտի կուսակցութեան մը համակրութիւնները, կուսակցութիւն որ սակայն խիստ բարեկիրթ և ընտիր անձերէ կը բաղկանար ընդ նախադահութեամբ օրիորդ տը Մարանի։ Հօրաքոյրս եթէ ինծի դէմ ատելութիւն ունեցած չըլլար, անշուշտ պիտի մերժէր այն ամօթալի մեղսակցութիւնը զոր ընդունեցաւ այս խայտառակ սակարկութեան մէջ։ Իսկ այն կերպը՝ որով իմացայ այս ամեն մանր պարագաները՝ կը վերաբերի դաղտնի դէպքերու նոր շարքի մ'որք գժբաղդաբար հաստատեցին ինձ թէ Պ. Լիւկարթօյին չար ողին դեռ կը թեարկէր թէ իմ բոլորտիքս և թէ այն ամեն իրերու վերէն որք ևս քան զևս սիրելի կ'ըլլային ինձ։

ՓԼՈՒԽ ԲԲ

Ն Ա Մ Ա Կ

Բարիզ գալէս զրեթէ երեք ամիս ետք Պլօնտօ ինձ խաւաքարտէ փոքր տուփ մը յանձնեց զոր գործակալ մը բերած էր։ Բացի տուփը, տժգունեցայ ահաբեկ . . . տեսնելով այն կարմրափայլ և թունաւոր ծաղիկներէն փունջ մը որու նմանը ժամանակաւ զրկուած էր ինձ Պ. Լիւկարթօյին կողմէն, և որք այն ատենէն ի վեր իր պժղալի յիշատակին իբր խորհրդանշանն եղած էին, վասն զի տիկին տը Բիշվիլ ևս նոյնպիսի փունջ մ'ընդունած էր Պ. տը Մօթանի մեռած օրը։ Այս փունջին հետ կար նաև յետագայ նամակը զոր էրիկս դրած էր իր բարեկամներուն մէկին. նամակին պահարանն առնուած ըլլալով չէի ճանչնար այս բարեկամին ո՞վ ըլլալը։ Չկըցայ իմանալ թէ Պ. Լիւկարթօ ինչպէս կըցած էր Պ. տը Լանդրիին նամակը կորզել, քանի որ ինք Բարիզի մէջ չէր, գէթ այնպէս կը կարծէի ես. բայց չզարմացայ այս իրողութեան վրայ. այս մարդն իր անբաւ հարստութեան շնորհիւ կրնար կաշառ քով վաստկիլ մարդերը կամ արքանեակներ ունենալ նոյն իսկ այն անձերու տունը զոր դաղտնապէս կը դիտէր։ Իսկ այն փունջին

առաքման նպատակը յայտնի էր . Պ. Լիւկարթօ չցիտնալով Պ. տը Լանդրիին նկատմամբ անտարբերութիւնս՝ կը կարծէր ցաւագին վէրք մը տալ ինձ էրիկիս և Խւրսիւլին վարմունքին դաղանիքը յայտնելով ինձ : Թէև այս դիտաւորութիւնը բոլորովին չկատարուեցաւ , բայց այս նամակը՝ ինչպէս պիտի տեսնէ ընթերցողը՝ ցաւալի ցասումներ պատճառեց ինձ . ըսել է թէ Պ. Լիւկարթօյին նոր նենգամտութիւնը քանի մը դառն արդիւնք ունեցաւ :

Ահա էրիկիս նամակը :

Պ. տը Լանդրի առ. * * *

Քարիզ , յունւար . 1835 :

«Սիրելի բարեկամ ,

« Շնորհակալ եմ քեզմէ նամակիդ համար . իմն անշուշտ մեծ զարմանք տուած պիտի ըլլայ քեզ երբ ասկից ամիս մ'առաջ նամակ մը գրեցիր ինձ ուղելու համար իզմէ այն տեղեկութիւնները զոր գիտես , և երբ շարայարեցիր . «Ի՞նչ կ'ըլլաս . կրնամ հաւտալ ինչ որ » պատահաբար լսեցի անապատիս միջ . իրաւ է թէ դուն միայն սիրուած ես Բարիզի ամենէն անուանի կնիկէն որ իր խելքովն ու հրաւիրուովը կըրցաւ մոռցնել տալ իր գոեհիլ անունն որ էր տիկին Սէշըրէն : Իրաւ է օրիորդ տը Մարանին՝ որ կնիկիդ , Էօրիտիսիդ հօրաքոյրն է՝ տնանկանալու ճամբան բռնած ըլլալը , ահագին ծախսեր ընելը , պարսահանգէսներ տալն որոնց շքեղութիւնը կը յիշուի , իր տան շուայլութիւնը , և այլն , և այլն . . . : Արծեմ թէ իր արդի հասակին մէջ ստակ վատնելը փոքր ինչ ուշ սկսիլ է : »

«Այս հարցումներուդ մէկ քանիին պատասխանը տուի . ահա տամ քեզ նաև միւսներուն պատասխանները , վասն զի այնպիսի օրի մը մէջ կը գտնուիմ ուր սրաէս դառնութիւն և ատելութիւն կ'արտահայտի : Դուն այն փորձառու մարդերուն կարգէն ես որոնց ամէն բան կրնայ մտերմարար ըսուիլ և որք կրնան ամեն բան հասկնալ : Բարիզի դժոխքին մէջ երեք ժառանգութիւն հալեցիր , մենամարտութեան մէջ երեք մարդ մեռցուցիր . հրացանով մ'ուղեղդ ջախջախելու փորձով սոսկալի վէրք մ'ընդունելէդ ետք կենդանի մնացիր : Հիմակ այն խենդութիւններուն հրածեշտ տալով , ինչպէս կ'ըսես , իբր փիլիսոփայ հողեպիշ

նայուածքով և մտախոհութեամբ կ'ապրիս Պրիթանի ներսերը հին տունի մը մէջ , երջանկութեամբ նայելով ծովեզերքդ և լսելով զայն անդադար հաբուածող ծովին ձայնը : Ըսել է թէ հաստատ բնաւորութիւն մ'ունիս , նաև հաղուաղիւտ հմտութիւն մը մարդկային տկարութիւններու նկատմամբ :

«Չորս կողմն գտնուող անձինք այնքան ապուշ կամ նախանձոտ են որ լաւազոյն է ինծի համար մեռնիլը քան թէ կասկած մը տալ անոնց կրած վիշտերուս մասին , վասն զի շատ դո՛հ պիտի ըլլան վշտահարիլս իմանալով :

«Թերևս պիտի արհամարհես զիս , ստոյիկեանդ դու . բայց հողէ . ալ չեմ կրնար տառապիլ առանց մէկու մը դանդատելու թէ չարանացս և թէ երանութեանս նկատմամբ , վասն զի երջանկութիւնս ալ տանջանք մ'է : Սակայն արդէն մեծ սփոփում մ'ունեցայ առջի նամակս՝ գրելով քեզ . կը շարունակեմ , քանի որ կ'ըսես թէ չես կրնար որ և է խրատ տալ ինձ մինչև որ չիմանաս պատմութեանս վերջը :

«Մտիկ ըրէ ուրեմն :

«Երբ իմացայ թէ Խւրսիւլ Բարիզի մէջ շատ մը պաշտողներ ունի , նախանձարեկ զայրացայ , թէև իրաւանցս վերստին աէրն ըլլալու ոչ այնքան յոյս ունէի Խւրսիւլին այն անպատկառ նամակէն ետք զոր գրած էր ինձ և որ իր էրիկին ձեռքն ընկած էր , բայց և այնպէս բոլոր զօրութիւնս ի դործ գնելով իմ իրաւունքներս վերստին ստանալու համար Մարանէն մեկնեցայ : Թողուցի կնիկս և հոս եկայ : Տեսայ որ Խւրսիւլ միշտ գեղեցիկ , հեղհասէր , վէս և ամբարտաւան է : Երբ ուղեցի անցեալ երանութեանս վրայ խոսիլ իր հետ , բիւր հեղհութիւններ ըրաւ ինձ . ինքզինքս զսպեցի , վասն զի նպատակ ունէի :

«Օրիորդ տը Մարան՝ որ կնիկիս հօրաքոյրն է՝ շատ աղէկ ընդունեց զիս . ըսի քեզ արդէն իր ատելութիւնը Մաթիլտին դէմ . այս պարագան պիտի օգնէ քեզ հասկնալու ինչ որ պիտի պատմեմ հիմա :

«Խւրսիւլը կը ճանչնայի . անդուսպ յօժարութեամբ մը շուայլութիւնը և զբօսումները կը սիրէր ան , և կրնար շատ բան զոհել այս փափա-

* Առաջին նամակն անշուշտ կը պարունակէր Աօնթրոնին կեանքի պատմութիւնը մինչև այն բոլէն ուր Բարիզ եկաւ Խւրսիւլը գտնելու համար : Ծ. 4

քին . բայց զիտէի նաեւ թէ իր աղքատութեան հակառակ , իր սկզբունքներուն համարձակութեան և իր բնաւորութեան լրբութեանը հակառակ՝ հպարտութեան և անկախութեան տարօրինակ խառնուրդ մը չէր թողուր այդ կիներ հաւանելու ինչ ինչ նուազատ Թեանց : Սակայն Իւրսիւլը կամփիս ներքեւելու , և՛ որքան որ կարելի է՝ իր վրայ իշխելու լաւագոյն միջոցն էր կարող ընել զան վայելելու այն շքեղ կեանքն որ իր բոլոր կեանքին երազն էր , և այս միջոցը պէտք էր դործադրել առանց վիրաւորելու իր դիւրագրողութիւնն որ շատ անդամ խիստ կասկածոտ է : Ան ատենուան բրած որոշումն հասկնալու համար կը սլարտաւորիս յիշել թէ երբեք դեղեւած չեմ երբ խնդիրը մէկ կողմէն նաեւ ամենամեծ դումարի մը , և միւս կողմէն նաեւ ամենայնամարական փափաքի մը վրայ եղած է . մանաւանդ կը սլարտաւորիս համալուիլ թէ կը սիրէի և տա-կաւին կը սիրեմ Իւրսիւլը գրողութեամբ , դժգոհ , անհանդարտ և միշտ անցագ սիրոյ մը բոլոր եռանդովն ու կատարութեամբ . . . : Հիմա հե-տեւան էր այն խնդիրը զոր կ'ուզէի լուծել . Զիս անհրաժեշտ ընել Իւրսիւլին՝ վայելել տալով անոր ամեն վայելումները , ամեն երեւակայե-լի շքեղութիւններն այնպիսի կերպով մ'որ իր փափկասիրութիւնը չվի-րաւորի , նամանաւանդ մարդիկ երբեք չկարենան հասկնալ այս դաղտ-նիքը :

«Օրիորդ տը Մարանին ազահոթութիւնը , իր ատելութիւնը կնիկիս դէմ որու անանկիլը տեսնելով յանչափս կ'ուրախանար ան , փափաքիս համեմատ ծառայեցին նպատակիս , և ահա ըսեմ թէ ինչպէս : Օր մը Իւրսիւլին առջև որ՝ ինչպէս ըսի քեզ՝ անոր տունը կը բնակէր՝ հար-ցուցի օրիորդ տը Մարանին թէ տարին իր քան ծախս կ'ընէր իր տու-նին , ախոռին և ուրիշ բաներու համար : «Քառսուն հազար ֆրանք» պատասխանեց : Գոչելով ըսի թէ իր ստակը կը դողցուէր ծախսի առ-թիւ , թէ բնաւ իր տունն եկող դացող չունի , թէ իր կառքերը սոսկա-լի էին . մինչդեռ ես նոյն դումարով կը խոստանայի Բարիդի տունե-րուն լաւագունին պէս նայիլ իր տունն եթէ ուզէր ինձ յանձնել այս հոգն և խրատներուս հետեւիլ :

— Ինչպէս պիտի ընես , ըսաւ օրիորդ տը Մարան :

— Տուր ինձ քառսուն հազար ֆրանք . ուրիշ բանի մի խառնուիր ,

և տարի մ'իմ վրայ կ'առնում տունի ծախսը : Պիտի տեսնես թէ ինչ կերպով պիտի ապրեցնեմ քեզի . միայն թէ , եթէ կը հաւանիս , դնւ քանի մ'ամիս դիւղը բնակէ՝ ժամանակ տալու համար ինձ որպէս զի ապարանքիդ հարկաւոր եղած փոփոխութիւնները դործադրել տամ ա-ռանց քեզմէ ստակ մ'ուղելու այն փոփոխութեանց համար , որոնց ծախսը տարեկան քառսուն հազար ֆրանքէն պիտի հանեմ :

«Իւրսիւլ ինձ նայեցաւ : Կարծեցի թէ կը հասկնար զիտաւորու-թիւնս , վասն զի ժպիտ մը . . . (սէ , եթէ ճանչնայիր իր ժպիտը) վարձատրեց իմ խաբեքայական հանձարաւոր հնարքս :

«Մէկ խօսքէ շատ բան կը հասկնաս , այնպէս չէ : Իւրսիւլ պիտի վայելէր այն ամեն շուայլութիւնը զոր ես կ'ուզէի յանկարծապէս հայ-թայթել օրիորդ տը Մարանին 40,000 ֆրանքովը . այս կիներ ընդու-նեցաւ առաջարկութիւնս՝ քահ քահ խնդալով (այս կիներ միշտ կը խնդայ երբ նենդաւորութիւն մը կ'ընէ) : Մեր դաշինքէն տասնուհինգ օր ետք օրիորդ տը Մարան Իւրսիւլին հետ Օթէյլ դացած և տեղա-ւորուած էր զմայլելի տունի մը մէջ զոր Անգլիացի մը ձանձրանալով այս բնակարանէն ոչինչ չլինով մ'ինձ վարձու տուած էր , կ'ըսէի : Երբ ստակ ունիմ , յանդատրաստից բաներ ընելու հանձարն ունեցած եմ միշտ :

«Անօղուտ է ըսել թէ որքան ծախսեր ըրի պատրաստելու համար այս Օթէյլի տունն ուր ամեն օր կ'երթայի , և որ դիւղական և ստու-ղապէս դիւթական դեղեցիկ տնակ մ'էր : Նոյն միջոցին Բարիդի ապա-րանքին նորոգումներն արագօրէն յառաջ կ'երթային : Սկսեր էի նախ ախոռը նորոգել տալ : Օրիորդ տը Մարանին հին կառքերուն տեղ Բա-րիդի ամենէն աղւոր կառքերը բերել տուի : Գիտնալով թէ Իւրսիւլ իր-քան կը սիրէ ձի հեծնալը , համոզեցի օրիորդ տը Մարանն որ ապա-րանքին մէջ դատարկ մնացած պղտիկ բնակարան մը վարձու տայ հօր-եղբօրս տը Վէրսագ դուքսին զոր յուլիսի յեղափոխութիւնը բոլորովին անանկած էր . այսպէս տը Վէրսագ դուքսն Իւրսիւլին քով խնամա-կալի պաշտօն վարեց երբ ան ինծի հետ ձի հեծնալով ստոյտ ընելու կ'երթար , և ընկերութեանց մէջ տարաւ զան երբ օրիորդ տը Մարան չէր կրնար հետն երթալ :

«Գործօնէ տ' թեանս շնորհիւ ձմեռուան սկիզբը Մարանի ապարանքն իրական պալատի մը կերպարանքն առաւ : Գեանայարկեայ շքեղ սրահ մ'ընդունելու թեանց սահմանուեցաւ : Իւրսիւնն սենեակը, սիրելի կուռքիս տաճարը շուայլութեան և վայելչապեղութեան հրաշալիք մը եղաւ . այս սենեակը հազուագիւտ կահերով, թանկագին ճենապակիներով, սքանչելի ներկերով, լաւագոյն պատկերահաններու պատկերներով զարդարեցի : Արծուեցաւ թէ օրիորդ տը Մարան կը խնդնար, վասն զի կը կարծուէր թէ ինքն է ընտըն այն ահագին ծախսերը զոր ես կ'ընէի իր առնին համար : Օրիորդ տը Մարան կը թողուր որ այնպէս կարծուի, նաեւ ես՝ հազարումէկ պատճառներու համար զոր շատ աղէկ կ'ըլլայ :

«Օրիորդ տը Մարան ձմեռը շքեղ պարահանդէսներ, մեծ պահքին մեջ պատուական նուագահանդէսներ, և դարնան ժամանակ ալ դաշտային երեկոյթներ տուաւ իր ամենամեծ պարտեզին մէջ ուր պանչելի բաներ գործադրել տուեր էի :

«Մարանի ապարանքը Բարիւղին ամենէն ախորժիկի և փափաքելի տունն եղաւ : Օրիորդ տը Մարան նաեւ օթեակ մ'Օրէրայի թատրոնին և օթեակ մ'ալ Օ-Պուֆֆօն թատրոնին մէջ ունէր, և այս ամեն բաներն ունէր այն յաւիտենական քառսուն հազար ֆրանքովը զոր տաւուէ տարի կը տար ինձ :

«Առաջին տարուան վերջն երբ հաշիւ տուի անոր, սկսաւ քահ քահ խնդալ, ըսաւ թէ հմայիչ մ'էի, և աղերսեց որ շարունակեմ իր մատակարարն ըլլալու : Տասն հազար լուիճիէն աւելի ծախս բերէի, Անօգուտ է ըսել քեզ թէ Իւրսիւն էր այս հանդէսներու թագուհին որք իրեն համար և գրեթէ իրմէ կը արուէին, վասն զի ազնիւ վայելչութեամբ մը, աննման արժանապատուութեամբ մ'ինք կը մեծարէր և կը պատուէր հանդիսականները : Իւրսիւն պատուական երաժշտադէտ մ'եղած էր : Մարանի ապարանքին նուագահանդէսներուն մէջ առաջին կարգի տաղանդ մը ցուցուց ան : Շուտ մ'ամենուրեք խօսակցութեան լոկ նիւթ եղաւ Իւրսիւն և իր փողփողուն և համարձակ միտքը, հանձարալի և հեզնասէր զուարթութիւնը, և մանաւանդ յանդուգն սչրասիրութիւնն որ կը շարշարէր զիս և սրտիս մէջ կ'արծարծէր նախանձուտութեան ամեն կատաղութիւնները :

«Օրիորդ տը Մարան իսկ այս հրապուրիչ կնիկն աղբեցութեանը ներքեւեցաւ, վասն զի Իւրսիւնն կը հմայուէր ինչ որ կը մերձանար իրեն . Իւրսիւն կ'ինքնուն հետ, մարդերուն հետ միշտ անփոփոխ, փաղաքուշ, ողորալի և հրապուրելի կերպերով կը վարուէր . երբեմն այլանդակ, երբեմն յանկարծապէս դրդուիչ կամ սառնասպէս անտարբեր կ'ըլլար . այս կերպերուն շնորհիւ հուսկ յետոյ կենդանի հանելուկ մը սեպուած էր և կարող էր ամեն բան վտանգելու, ամեն բանի դիմադրաւելու անպատիժ :

«Ինչ տարօրինակ հակապատկեր . այս կ'ինն որ առանց խղճահարութեան կը վայելէր օրիորդ տը Մարանին անունովն իրեն համար ըրած իմ ամեն ծախսերս, յետին ծայր խստութեամբ և խիստ նախատական արհամարհանքով վարուեցաւ . հետոս երբ անդամ մ'ուղեցի քանի մը դահարեղէն ընծայել անոր իր տօնին համար :

«Խորհելով իր այս ընթացքին վրայ չզարմացայ : Իւրսիւն ճաշակի խնդիրներու մասին ընտրողութեամբ դատող մ'է . մարդիկ գիտեն թէ աղքատ է ան . ահա՛ ան ամենափոքր շուայլութիւն մը կրնար անունը վտանգել, հետեւաբար իրեն յատուկ նորաձեւութիւն մը ստեղծեց որ ամենասարղ ու միանգամայն խիստ վայելչապեղ է : Այնքան զմայլելի վիզ մ'է այնքան թարմ, սպիտակ և բոլորչի թեւ մ'ունի որ քառամանեակ և ասպարանջան գործածել չուզին ալ պչրասիրութիւն մ'է :

«Իրիկուններն անոր պաճուճանքը կազմող իրերն են միշտ սպիտակ շղարշէ բոպա մ'որու գեղեցկութիւնը զմայլելի և ճաշակը պաշտելի է . գեղաթել մազերուն մէջ բնական ծաղիկ մը . համանման ծաղիկփունջ մ'ալ մէջքը . երբեք ուրիշ բան չդուրի Իւրսիւն : Առաւօտները հազած զգեստներն են ամենասարղ պզտի մեկնոց մը, բոպա մը մեծ գաշմիր շալի մը հետ : Ինչպէս կը տեսնես, իր օժտին վաթսուն հազար ֆրանքը երկար առեն սիտի բաւեն իր ապրուստին :

«Իսկ այն ամեն շքեղութիւնները՝ որք կը շրջապատէին Իւրսիւն և զոր կը վայելէր ինք՝ պարծանք մը, երջանկութիւն մ'էին իրեն համար իբր թէ ինքն անոնց տիրուհին ըլլար և ոչ թէ պատրուակը . վասն զի այս տարօրինակ կնիկն ոչ այնքան սիրելի է շուայլութիւնն ունենալ որքան վայելել զայն : Այս զանազանութիւնը նուրբ պիտի երևի քեզ : Սակայն իրաւացի պիտի գտնէիր զայն եթէ ճանչնայիր Իւրսիւնը :

«Այլ սակայն այս ամեն անձնությունը չեմ հակառակ, այս ամեն զոհողութեանց հակառակ շատ անգամ . . . երջանիկ չեմ: Խղճովին դիտեմ Իւրսիւլին հարկաւոր ըլլալս, ապահովեմ թէ ան դժուարաւ կրնայ հրաժարիլ այն իշխանութենէ զոր ունի իմ վրայ . . . : Բայց ինչ իշխանութիւն:

«Այն նամակէն ետք՝ որ դրած էր ինձ և որ անակնկալ կերպով մը էրիկին ձեռքն անցաւ՝ Իւրսիւլ կը պարտաւորէր մեծապէս շփոթիլ առաջին անգամ հետս տեսութիւն ընելու ժամանակ: Սակայն այսպիսի շփոթութիւն մը չունեցաւ ամենեկին: Թէև ունիմ ինչ որ դու անորոշէիր՝ Լիւն, կ'անուանես, բայց և այնպէս իրմէն աւելի շփոթեցայ: Այս կէտին վրայ չափաի զարմանայիր եթէ ճանչնայիր այս բնաւորութեան կազմութիւնը, այս կնկան խելքին կորուլութիւնը, յանդգնութիւնն և բարձրութիւնը:

«— Իրապէս կը խորհիմ այն ամեն բաները զոր գրեցիր ինձ, հարցուցի անոր դառնութեամբ:»

«Սկսաւ խնդալ Իւրսիւլ, վասն զի այս կինը միշտ կը խնդայ, և սրտասխանեց:

«— Մի՞թէ այն կոյրերուն կարգէն ես որք ներկան և ա՛յցեալը կը շփոթեն: Ինչ որ ճշմարիտ էր երէկ, այսօր չկրնար սուտ ըլլալ, և ինչ որ երէկ սուտ էր, չկրնար ճշմարիտ ըլլալ այս ժամուս: Արեւմտեան զործ մի ընէր քեզ հասկնալու համար թէ իրաւ մեքիս մէջ կար թէ ոչ ինչ որ գրեցի քեզ այնպիսի սարագաններու մէջ որք կը տարբերին հիմակուան սարագաններէն ուր կը տեսնեմ քեզի: Ա՛րսես թէ կը սիրես զիս, ուրեմն այնպէս վարուէ որ ես ալ քեզի սիրեմ կամ սիրել ձեռնանեմ: Բռնադատել զիս զգալ ձեռնակելու զգացում մը՝ զոր չեմ զգար՝ աւելի ողորբելի է քան թէ ներշնչել ինձ զգացում մը զոր կը խոստովանիմ: Եթէ անկեղծաբար սիրեմ քեզի, սիրտդ պիտի ուղոքի. եթէ այս սէրն ունենալ ձեռնանեմ, հպարտութիւնդ պիտի յաղթանակէ: Ա՛ր կերպով ալ ըլլայ, դերդ յուսամ թէ բաւական զեղեցիկ է:»

«Ինչ կրնաս սրտասխանել ասանկ այլանդակ խօսքերու, յիմարութիւններու, երբ մանաւանդ այս յիմարութիւններն ականջիդ մըմնջողն

է բուստանման բերան մ'որու ակունքերը մարդարտաղեղ և շուրթերը թարմաւէտ, ցանկաբոյր և ծիրանեփայլ են և որու խորշերը թաւշանման են ժամանակէ մ'ի վեր կազմուող աննշմարելի սեւթոյր ստենքերու սրտածառաւ . . . : Ինչ կրնաս սրտասխանել երբ այս խօսքերուն հետն է նաև խորին, հրաբորբոք և հեշտաւէտ նայուածք մը . . . : Ա՛հ, չգիտես թէ ինչպիսի մաղնիսական զօրութիւն մ'ունին այն կապտաղեղ երկու մեծ աչերն որք իրենց երկայնաձև ունքին և երենոսի պէս սեւթոյր ու նուրբ արտեանունքին ներքե՝ երբ կ'ուզեն՝ մինչև սրտիդ խորքերը կը մխեն տրիփը . . . կամ չարասիրաբար կը հաճին սառնահարել քեզի իրենց հեզնալի արհամարհութեամբ . . . : Ա՛հ, երբէք մարդս չափաի տեսնէ այս աչերուն նման աչեր

«Արդ՝ որ և է ծախս ընելու մասին չընկրկեցայ: Ան ատեն ինծի համար անընդհատ յուզմունքով լի կեանք մը սկսաւ . . . վասն զի այս կինն անիմանալի է, անթափանցելի է, տակաւին չգիտեմ թէ ինչ եմ իրեն համար:

«Երբեմն այնպէս կ'երևի թէ ինծի համար անդիմադրելի սէր մը կ'զգայ որու երբեմնակի կը հաւանի տեսակ մը սիրադին ցասումով: Անհնարին է ըսել քեզ թէ Իւրսիւլ ինչէ ան ատեն, ըսել քեզ թէ ինչ է արքշութեան և անձնատրութեան այն հաղուալիւտ վայրկեաններուն մէջ . . . ինչպէս անհնարին է նաև նկարագրել քեզ իր հրատուր մեղկութիւններն երբ յաղթուելով այն զգացումն՝ զոր կը ներշնչեմ իրեն՝ կ'անիծէ զիս այնքան զիւթական և սիրազրդիւ գեղեցկութեամբ մը:

«Ինձ նայէ, երբ միայն այս կէտը կը խորհիմ, սիրտս կը բախէ, արիւնս եռ ու եփ կ'երնէ, այտերս կը վառին: Այլ սակայն այս սէրն երկու տարիէն աւելի է որ կը տևէ, այլ սակայն ապահով եմ թէ կը խաբէ զիս այս կինը, այլ սակայն ալս երկու տարուան մէջ թերևս ամիս մ'անգամ կատարեալ երջանկութիւն չունեցայ, վասն զի այս անբռնելի արարածը միշտ խոյս կը տայ իղմէ, կը ծաղրէ զիս, և երկինքէն դժոխք կը նետէ սրտիս մէջ սոսկալի կատկածներ թողլով զոր հետեւեալ օրը կրնայ փարատել նայուածքով կամ ժպիտով մը . . . »

«Ո՛հ, դու չես երևակայեր թէ ի՞նչ բան է այսպէս շարունակ և փոփոխակի յոյսով և յուսահատութեամբ, ուրախութեամբ և արտօնաբով, բարկութեամբ և սիրով, անվստահութեամբ և կուրութեամբ ապրիլը. չգիտես թէ ի՞նչ գոփային ճարտարութեամբ կրնայ յամբարար մղել այն հեշտահամ ըմպելին որով Խւրսիւ կրնայ արբշիւ մ'ընել զիս: Երևակայէ թշուառ մ'որու ծարաւարեկ շուրթերուն մէջ մի անգամին երկար ատեն անցունելով շիթ առ շիթ կը թափեն այն վճիտ և զովային ջուրը որ կրնայ անոր ծարաւը մեղմել . . . :

«Ո՛հ, ըսէ՛, ըսէ՛, ո՞չ ապաքէն այս կերպով անոր ծարաւն ևս աւելի կը սաստկանայ, ևս աւելի անողորմ կ'ըլլայ: Ըսէ՛, ո՞չ ապաքէն կատղութեամբ մեռնիլ է այսպիսի ծարաւով մը տանջուիլը . . . :

«Ո՛հ, գոփային կին . . . : Գիտէ ան թէ հրաբորբոք յիշատակէ մը հրաբորբոք յոյսեր կը ծնին, և թէ յախտենական է ինչ որ յաղուրդ գտած չէ:

«Այս է ահա տկարութեանս, վատութեանս, խայտառակութեանս գաղտնիքը: Այս է նաև յիմարական, ցնորական ուրախութեանս գաղտնիքը, երբ Խւրսիւ կը զիջանի ինծի համար կին մ'և ոչ թէ անամօթ և հեղնասէր գեւուհի մ'ըլլալու:

«Երբեմն ալ Խւրսիւ կարող է զիս համոզելու, կամ ես ինքնին կը համոզուիմ թէ իր ամենցաւալի կամահաճութեանց հակառակ կը սիրէ զիս եռանդաղին, և թէ գիտմամբ այնպիսի տարօրինակ ընթացք մը կը բռնէ ինծի դէմ զիս խաբելու համար իմ վրայ ունեցած սիրոյն նկատմամբ, սէր որու դէմ կը զայրանայ իր հպարտութիւնը. երբեմն ալ կը կարծեմ թէ սիրտս աւելի երկար ժամանակ պահելու համար է որ յեղյեղուկ և արհամարհական ձևեր կը բանեցնէ, վասն զի գիտէ թէ զուցէ պիտի ձանձրանամ և թէ ալ անհանգստութիւն պիտի չունենամ իր սիրոյն անկեղծութեան վրայ . . . : Ահա ան ատեն բռնաղին սիրոյ ապացոյց մը կը տեսնեմ այն վարմունքին մէջ որ ուրիշ անգամ զայրոյթ և սրամտութիւն կը տայ ինձ:

«Աւերջապէս այն օրերն ուր կատկածները կը պաշարեն զիս՝ կ'երեւակայեմ թէ չսիրեր զիս Խւրսիւ, և թէ կը համբերէ ինծի դէմ, վասն զի իր յօծարութիւններն և միտումներն ողորկելու միջոցը կը գտնեմ:

«Ո՛հ ապաքէն սոսկալի է այս վիճակը: Ո՛հ, ապիրանտ կին. շատ աղէկ գիտեմ թէ իր զօրութիւնը կազմողն է այս գրգռիչ կատկածները, շատ աղէկ գիտէ այսպէս ըլլալը:

«Եթէ ինքզինքս պարզամտօրէն, ապշօրէն սիրուած կարծէի, ինչպէս որ սիրուեցայ ինիկէս և ուրիշ շատ կիներէ, անտարբերութիւնը, ձանձրոյթը շուտ մը պիտի դար. . . նոյնպէս եթէ կարծէի թէ անամօթաբար խաղալիկ մ'եղած եմ, առանց գիտելու կը ձգէի Խւրսիւը . . . : Անէ՛ծք: Ո՛վ ուրեմն պիտի լուսաւորէ զիս: Գուն իսկ ի՞նչ կը խորհիս այս կացութեան վրայ: Բայց դարձեալ ո՞չ, ես միայն կրնամ դատել այս բանը. եթէ անկարող եմ դատելու, դուն իզմէ աւելի յաջողակ չպիտի ըլլաս այս մասին:

«Ուրիշ ցաւալի բան մ'ալ ունիմ, որ է հպարտութեանս և անձնասիրութեանս կռիւը. օրիորդ տը Մարան ուշադրութեամբ կ'զգուշանայ այն ամեն բաներէ որք հասարակութեան առջև կրնան իր կողմէն յանցական թոյլտուութեան մը նմանիլ. Պ. տը Բօշկիւնէն առած տունս ծախեցի, և Մարանի ասպարանքին բաւական մօտ տունի մը մէջ կը բնակիմ. Օթէօյլի մէջ տնակ մ'ունիմ, և իմ առերեւոյթ իրաւունքներս սովորական մտերմութեան մը սահմաններէն չեն անցնիր: Իսկ Խւրսիւ ինծի համար ընկերութեանց մէջ է ինչ որ է ճշգրտապէս ուրիշ մարդերու համար, և բարեկամներուս շատերը տակաւին կը հարցունեն ինձ թէ երջանիկ եմ թէ ոչ:

«Երբեմն կը զայրանամ խորհելով թէ ինձ այնքան սուղի նստող էր-
 Զանգուիւն մ'անձանօթ կը մնայ, և հասակս բաւական էրէրտաւոր-
 Կան ըլլալուն համար չեմ կրնար Խւրսիւին անունն արատելու խորհիլ. երբեմն ալ վախնալով թէ կը խաբուիմ և ծաղրելի մարդ մը կը սեպուիմ, ուրիշներուն կարծիքը մոլորելու կը նպաստեմ ես ինքս իմ նախանձորդներուս անունները տալով:

«Ո՛հ, ահա ըսեմ քեզ այս անարժան և հրատաճ սիրոյն ուրիշ մէկ վէրքն ալ, որ է չգիտնալ թէ արդեօք Խւրսիւ կը խաբէ զիս: Ետեւէն մարդ զրկեցի ուր երթալը գաղտնապէս գիտելու համար. Խւրսիւ թերեւս նշմարեց ետեւէն գիտուիլը, վասն զի ոչինչ գիտուեցաւ. բայց չգիտուիլը չհանդարտեց զիս: Անոր աւելի սատանութեանը կը հաւտամ քան թէ առաքինութեանը:

«Այս տեսակ սիրոյ մէջ ուրիշ սոսկալի բան մ'ալ կայ, ըսել կ'ուզեմ թէ մարդուս այսպիսի սիրոյ մը համար ըրած նուաստութիւնները, մատնութիւնները կապեր կը դառնան որոնցմով իր աղետալի կուռքին կը շղթայուի . . . : Երբեմն կը սրտմտիմ մտածելով թէ Իւրսիւլ բաւական կարեւորութիւն չտար այն գէշութեան զոր ըրի, այն վիշտերու զոր կը պատճառեմ. վասն զի այն ստակը զոր լիաբուռն կը վատնեմ, առանձին և անբաղդ ապրող կնկանս դոյքն է . . . : Բայց անգութ կը գտնեն զիս այս խորհրդածութիւնները. բաւական վիշտեր ունիմ առանց խորհելու ուրիշներու ցաւերուն վրայ. մանաւանդ թէ ստակի խնդիր մ'է այս, արդ երբէք չգիտցած եմ թէ ինչ բան է ստակը . . . : Մէկ բան միայն կը սարսափէ զիս, այսինքն ինչ որ պիտի ըլլամ այս բոլոր ինչքը վատնուելէն ետք : Իւրսիւլ միթէ միշտ գոհ պիտի ըլլայ օրիորդ տը Մարանին տնական նուազ ճոխ վիճակէն. վասն զի օրիորդ տը Մարան ալ չպիտի թողու Իւրսիւլը. կը պառաւնայ ան, և կը խոստովանի թէ իր քան սարսափ պիտի տայ իրեն մենութիւնը . . . : Ոչինչ կրնայ համոզել զինքն որ հիմակ բաժնուի Իւրսիւլէն . . . : Բայց ես . . . ինչ պիտի ըլլամ ես . . . :

«Իւրսիւլին ամենէն անհեղեղ կամահաճութիւնները կանխաւ կատարելու մասին ունեցած յարատեութեանս և հոգատարութեանս մէկ օրինակը կ'ուզեմ տալ քեզ իմ այս աղետալի մտածումներէս հեռանալու համար :

«Ասկից երկու ամիս առաջ այս կինը գէմքը կը ծռէր ինծի դէմ. երբէք այնքան դժբաղդ, այսինքն սիրահար չեղեր էի : Ահա ըսեմ պատճառը. Իւրսիւլ Մարանի ապարանքին մէջ կատակերգութիւն մը ներկայելու կամահաճութիւնն ունեցած ըլլալով, կարծես հմայական զօրութեամբ թատրոն մը կանգնուած էր. Իւրսիւլ Մօլիէրին Մարգարէտ անուն կատակերգութեան Սէլիմինին դերը խաղալու մասին անհաւատալի տաղանդ մը ցուցնելէն ետք, հակադիմութեամբ մ'որ սիրելի է իրեն՝ ուզած էր օրիորդ Տէժաղէի դեր մը խաղալ փոքր և խիստ լկտի կատակերգութեան մը մէջ. Իւրսիւլին այս դերը խաղալը տեսնող մը մոլեգնաբար կը սիրահարէր անոր եթէ արդէն այսպիսի մոլեգին սիրով մը համակուած չէր :

«Ամեն մարդ ապշեցաւ մնաց : Արդէն բոլորովին հակառակ միտքով տրամադիր անձինք ստիպուեցան խոստովանելու թէ օրիորդ Մարսէն ետք ոչ ոք կրցած էր այսքան շնորհազեղութեամբ, յաջողակութեամբ, հանճարեղութեամբ և մանաւանդ աւելի վսեմ կերպով մը խաղալ Սէլիմինին դերը. իսկ փոքր կատակերգութեան մէջ Իւրսիւլ գէթ օրիորդ Տէժաղէին հաւասարելու չափ մըցած էր չարամտութեան և լկտի անամօթութեան մասին. վերջապէս այս երկու իրարմէ բոլորովին տարբեր կատակերգութեանց մէջ Իւրսիւլին յաջողութիւնը ստուգապէս անշուր եղած էր :

«Սիրով և հպարտութեամբ այլ յայլմէ ըլլալով, ես ալ բազմութեան հետ դովեսաներ տուի Իւրսիւլին. բայց զիտե՛ս թէ ինչ պատասխան տուաւ ինձ իր անամօթութեամբն և սովորական լրբութեամբը :

«— Երբ կենցաղադէտ կին մը կատակերգութիւն կը ներկայէ, իր սիրահարն ամեն մարդէ ետք կը պարտաւորի խնդակցիլ անոր այնքան անթերի դերասանուհի մ'ըլլալը տեսնելով : »

«Ապա քանի մ'օր ինծի դէմ սրդողած երեցաւ, և բաւական ծանրապէս բամբաստեցաւ լօրտ Ս . . . ին հետ, որ խիստ սիրուն և ամենուն ծանօթ մարդ մ'էր :

«Այս անգամ ալ ուղեցի Իւրսիւլին հետ յարաբերութիւնս դադրել. սակայն այս տարօրինակ կնկան մէկ կամահաճութիւնն ենթարկելով զիս այն յիմարական ծախսերուն մէկին որոնց տեղի տալը բան դուրձ եղած էր իրեն, նորէն զիս ամենասիրաւէտ լուծի մը ներքե դրաւ բոլորովին : »

«Նախ պէտք է ըսել քեզ թէ Մարանի ապարանքին պարտիզին մէջ տեղը զիւղական խիստ մեծ տաղաւար մը շինել տուեր էի որ գարնային ժամանակուան պարահանգէսի սրահի տեղ կը ծառայէր. ներսի կողմէն պատերը ծածկուած էին զիւղական եղենափայտով զոր կը զարդարէր անդիլեան բաց կանաչ փայտէ և որթի շամփրակներ ներկայող դրուագ մը :

«Երբ եկայ տխուր և տրտում, Իւրսիւլ այս զիւղական տունին մէջն էր օրիորդ տը Մարանին և Ս . . . լօրտին հետ : Խօսակցութեան միջոցին Իւրսիւլ տաղաւարին պատերը ցուցնելով ըսաւ .

« — Աստուած իմ, որքան զմայելի բան մը կ'ըլլար եթէ բոլորովին բնական ծաղիկներով ծածկուած ըլլային սլոնք: Ինչպէս սքանչելի կ'ըլլար եթէ այսպէս զարդարուէր այս տաղաւարին ներսը: Մեղք որ վհուկի երազ մ'է այս: »

« Ս... լորտն և օրիորդ տը Մաման գոչեցին թէ իրօք այսպիսի տեսիլի մը գործադրութիւնն անհնարին էր: Իւրսիւլ անդամ մ'ինձ նայեցաւ իր այն նայուածքովն որու զօրութիւնը կը ճանչնար, և ուրիշ նիւթի վրայ խօսեցաւ. հասկցայ միտքը: »

« Հետեւեալ օրը տաղաւարին ներսի պատերն աներևոյթ եղան բնական ծաղիկներէ բաղկացեալ գունազեղ ծածկոցի մը ներքեւ. եղեղնեայ խիստ հոծ վանդակներ ծածկուած էին յասմիկներով, սպիտակ շահօքրամներով և սպիտակ վարդերով. այս ծաղիկները կատարելապէս խիտ կերպով և համաչափօրէն կարդադրուած ըլլալով բոլորովին միաձև և ձիւնի պէս ճերմակ յատակ մը կը կազմէին, որու վրայ վարդի մեծ փունջեր կանոնաւորապէս տեղաւորուած և կապուած էին երկնագոյն սնդուսէ ժապաւէններու ալիկներով, ինչպէս որ օթոցներու վրայ կը տեսնուի այս: »

« Անկարելի է ըսել թէ որքան ստակ, հոգ և կամք պէտք եղաւ քսանուշորս ժամուան մէջ այս ահագին ծաղիկները ժողովելու համար, վասն զի թերեւս հարիւր ոտքի չափ էին որմի դրուագները զոր բոլորովին ծածկել հարկ եղաւ անոնցմով: »

« Իւրսիւլ զիջաւ երախտագէտ ըլլալու ինձ այս ուշադրութեանս փոխարէն, ներել այն չարչարանքը զոր կրել տուած էր ինձ, և դարձեալ մարդերուն երջանկագոյնն եղայ: »

« Ուրիշ անգամ մ'ալ գիւղը, այսինքն Օթէյլի մէջ գիշեր մ'ուր շքեղ լուսնկայ մը կը ճառագայթէր, խօսակցութեան նիւթ եղած էր Օպէրի կատակերգային նոր օբէրայի մը սկիզբը, որ ան ատեն շատ համբաւաւոր էր: այս կտորին հմտալի ու միանգամայն քաղցրանուագ ներդաշնակութիւնը կը գովուէր: Իւրսիւլ որու հաճելի էր զրգուել զիս, ինձ նայելով ըսաւ. »

« — Մեղք որ այս զմայելի երաժշտութիւնը չկրնար Բարիզէն հոս գալ սա մեղմ սիւքին հետ... որ կը հծծէ պարտիզին ծառերուն մէջ: »

« Ժամը վեցն էր: Պահ մը դուրս ելայ: Ապա ետ գալով Իւրսիւլ և օրիորդ տը Մարանը մինչև կէս գիշերէն ետք կեցնելու միջոցը դայ: Յանկարծ հեռուէն լսուեցաւ Օպէրի օբէրային այն սկզբնական եղանակը զոր երաժշտաց ամբողջ խումբ մը կը նուագէր և որ՝ Իւրսիւլին փափաքին համեմատ կը մօտէր՝ *« Դուք ինչքան ճշգրտութեամբ եղեք: »* »

« Սքանչելիք մը կը թուի քեզ այս բանս, բայց խիստ պարզ էր միջոցը: Իւրսիւլ իր այս փափաքը յայտնելուն պէս ծառաներուս երկուքը Բարիզ Ղլիկեր էի, ուր քսան վայրկենի մէջ հասան. մին մեծկակ գումար մը խոստանալով համոզեց Աստակերգային—օբէրայի երաժիշտներուն խումբին առաջնորդը ներկայացումէն ետք Օթէյլ գալու իր խումբովը. միւսն երաժիշտները և իրենց նուագարանները շուտ մը գիւղը բերելու համար հասարակաց կառքեր գտած և իջևանի ձիեր լծել տալով թատրոնին դրան առջև կեցուցած էր: Այս օբէրան բաւական ուսուած ըլլալով կրնար նուագիլ առանց իր բոլոր մասերովն նուագուելու: Ներկայացումը ժամը տասնութէկին վերջացաւ. ժամ մ'ետք երաժիշտներուն բոլոր խումբն Օթէյլ գալով ծառախիտ տեղ մը պահուած էր, և այսպէս կը կատարէր Իւրսիւլի քմածին կամքը: »

« Այս անգամ հազիւ շնորհակալութիւն մ'ընդունեցայ. այնքան սովորեցուցեր էի զինքն այս տեսակ յանկարծական խաղերու, որ ալ անդայ եղած էր ոսկիին զօրութեամբ ըրած հրաշքներուս նկատմամբ: »

« Ալ չկրնալով համբերել այդքան անամօթութեան, ապերախտութեան և խստութեան դէմ համարձակեցայ մեղադրելու զինքը, խօսելու ամեն տեսակ զոհողութեանց վրայ զոր իրեն համար ըրեր էի, կնկանս վրայ զոր կը ձգէի, հարստութեանը վրայ զոր կը վասնէի: Իւրսիւլ սառնաբեկ հպարտութեան և սաստիկ արհամարհանաց կերպերով ինչ ըսել թէ ուզելս հարցուց, ըսելով միանգամայն թէ յոռի ճաշակի տէր մարդու մը գործ է իրեն երեսին տալ *« Ինչքան ճշգրտութեամբ եղեք: »* և ծաղկի փունջ մը (ալիւարիկելով պատերուն ծաղկեայ ծածկոցին և աներևոյթ երաժիշտներու խումբին): Իսկ միւս զուգահեռօք մասին չէր հասկնար բնաւ ինչ ըսել ուզելս: Օրիորդ տը Մարան առանձին ապրելէ ձանձրանալով և զինքն անոք տեսնելով առաջարկած էր իրեն որ գայ

Մարանի ապարանքը բնակի և հիւրերը մեծարելու մասին օգնէ անոր : Այս ապարանքն անշուշտ շատ հաճելի էր՝ հարկաւ օրիորդ տը Մարանին ծախսերը խնայողութեամբ մ'ընելու շնորհիւ . բայց ինքը , բայց Իւրսիւլ ինչ անձնական պարտաւորութիւն կրնար ունենալ ինձ : Ոչ ապաքէն իր բոլոր սրտմտութիւնը յայտնած էր ինձ անդամ մ'երբ համարձակեր էի քանի մը գոհարեղէն ընծայել իրեն :

« Ճշմարիտ էր այս ամենը : Իւրսիւլ իր բնաւորութեան մէջ անթիւ հակադէմ պատկերներ ունէր , կը կրկնեմ թէ ասոնց մին էր ամօթ սեպել իրեն գոհարեղէն մ'ընդունիլը , բայց և այնպէս առանց դեղեկելու կ'ընդունէր և կը մեծարէր այն տունին հիւրերը որու ահադին ծախսը ես կ'ընէի , և չէր վարաներ տեսակ մը չարասիրական ուրախութեամբ զիս ամենէն յիմարական և ամուլ ծախսեր ընելու ենթարկել :

« Վերջապէս հետո այսպէս վարուելուն համար յուսահատութեամբ և կատողութեամբ համակուած երբ կը գանդատէի իրեն դէմ ըսելով թէ չար սատանաս եղած է , Իւրսիւլ քահ քահ կը խնդար և յանդգնութեամբ կը պատասխանէր ինձ .

« — Միշտ ըսեր էի քեզ թէ չլտտահիս ինձ եթէ անտարբերութեան և արհամարութենէ զատ զգացում մ'ունենալ ձեռնդ քեզի համար , վասն զի օր մը կրնամ միտքս դնել Մարիէլի վրէժը լուծել քեզմէ : Արդ ահա կատարուեցաւ ինչ որ ըսեր էի քեզ կանխառ . Մարիէլի վրէժը կ'աւանդուի :

« Հետեւեալ օրը սիրողին խօսքով մը դարձեալ մոռցուց ինձ իր արհամարհանքը . . . :

« Ինձ նայէ . այս անիմանալի ընթացքիս որքան ալ սխալաւ սեպեմ այն յիմարական սիրահարութեանց մին որոնց այնքան օրինակները կան , իմ կամքի հակառակ , . . . այն . . . իմ կամքի հակառակ կը կարծեմ թէ այս սիրահարութեան մէջ ճակատագրային բան մը կայ . . . : Աւելորդապաշտ եղայ , ուստի կ'ըսեմ թէ ճակատագրային է այս կինը :

« Իր ուրախութեան մէջ տխուր բան մը , աղքեցութեանը , հմայական զօրութեան մէջն ալ տաքօրինակ բան մը կայ :

« Օրիորդ տը Մարան երբեմն կ'ըսէր ինձ .

« — Երբէք ոչ զոք սերտիւ սիրած եմ . ոչ որ բնաւ իշխած է վրաս , այլ եկու տես որ չեմ կրնար այս կնիկէն զատուիլ : Գիտեմ թէ դիւապէս չարասիրտ է ան . բայց հոգ չէ . կը թուի ինձ թէ իր կապտադեղ մեծ աչերուն հուրը ամեն բան կը լուսաւորէ բոլորտիքս : »

« Օրիորդ տը Մարան իրաւունք ունի . Իւրսիւլին աչերն արտաքոյ կարդի սլայծառութեամբ մը կը ճառագայթին . կարծես թէ ներքին լոյսի վառարանէ մը կ'արտադրի այն լոյսն որով կը փողփողին անոնք . . . : Օն , լուեմ ալ . անշուշտ կը խնդաս և կը մեղադրես զիս ըսելով թէ սատանային կը հաւտամ . . . :

« Մնաս բարե . զլուսս կ'այրի . այս անցեալ տարիներու վրայ այսպէս անդամ խորհիլս ցաւալի երազի մը ներդործութիւնը ունի վրաս :

« Ինչ կը խորհիս այս ամեն բաներու վրայ . պատասխան տուր , իրատ տուր ինձ , մեղքցի՛ր իմ վրայ : »

« Կ. ՏԸ ԼԱՆԳՐԻՍ »

ՓԼՈՒԹ ԲԳ

ՀԱՆԴԻՒՊՈՒՄ

Այս նամակը կարդալէն ետք չդիտեմ թէ Պ. տը Լանգրիին դէմ զթութիւնը թէ ոչ արհամարհանքը յաղթանակեց սրտիս մէջ . եթէ տակաւին ցաւ մը զգայի անցեալին վրայ կամատելութեան զգացում մը էրիկիս դէմ , անհնարին կերպով վրէժս առած կամ վշտաբեկ պիտի ըլլայի :

Սակայն չկրնալով զսպել ինքզինքս , դառնապէս ժպտեցայ միտքս բերելով այն զոհողութիւնները զոր էրիկս կ'ընէր զինքն արհամարհող կնիկի մը համար , մինչդեռ յետին ծայր տմարդութեամբ վարուած էր իմ հետ երբ առաջարկեր էի իրեն որսի շուներուն տեղը փոխել և չափաւոր դումար մը շնորհել ինձ բարեպաշտական գործի մը համար :

Այս նամակին մէջ ուրիշ բան մ'ալ կար որ սաստիկ զարմանքս գրաւեց , այսինքն այն տեսակ մը սարսափը և աւելորդապաշտական տկարութիւնը որ վերջին տողերուն մէջ կը նշմարուէին : Չար սիրտերը , հպարտ միտքերը միշտ տրամադիր են իրենց ծայրայեղութեանց կամ ոճրագործութեանց սխալաւոր աւելի ճակատագրին կամ գերբնային

ազդեցութեան մը մէջ փնտռել քան թէ իրենց բնութեան տկարութեան և ամբարշտութեան մէջ:

Ասկից ՚ի զատ ուշադրութեան արժանի ուրիշ կէտ մ'ալ կար. այս մարդն որ ատենօք այնքան փողփողուն, անամօթաբար անձնազով և երջանիկ էր, այս մարդն որ այնքան կ'արհամարհէր իր պատճառաւ թափուած արցունքը և որ այնքան անտարբերապէս ինքնամօլ և պաշտումներէ ձանձրացած էր, հիմակ իր այս սիրոյն մէջ կատակերդութեան խնամակալի մը պէս խոնարհաբար կը վարուէր, կը ծաղրուէր, կը հեղնուէր. այլ սակայն այս մարդն երկուստեք, զեղեցիկ, հարուստ և խելացի էր: — Յիրաւի երկնից վրէժն ամեն ձեւերը կ'առնու, կ'ըսէի: — Ինչ ձեւ պիտի առնուր այն վրէժն որ պիտի լուծուէր Իւրսիւէն:

Ալ անտարակոյս զիտէի թէ Պ. տը Լանդրի գէտ իր կործանումը կը քայլէր արագապէս: Ալ միայն իր Մարանի երկրին գինը կը մնար իրեն. այս երկիրը դաղտնապէս ծախու առեր էի: Պ. տը Մօրթանի ժառանգութեան այն մասն որ ինձ և էրիկիս ընկած էր հաւասարապէս, քիչ ատենէն պիտի լափուէր: Զուկիս մահուանէն ՚ի վեր որքան ալ անտարբեր ըլլայի դրամական խնդիրներու մասին, սաստկապէս կը վիրաւորուէի անանելով թէ անձնական դոյքս օրիորդ տը Մարանի շուայլութեան ճարակ ըլլալու և Իւրսիւլին այլանդակ կամահաճութիւնները կատարելու կը ծառայէր:

Գծազգաբար ամուսնական դաշնագիրս այնպիսի կերպով մը շինուած էր որ ամենեւին չէի կրնար հակառակիլ էրիկիս անհեղեղ զեղխութեանց: Միայն մէկ միջոց մը կար, որ էր դատ մը բանալ, էրիկէս զատուիլ պահանջել դատաստանի առջև, բայց ամենեւին չէի ուզեր այս աստիճան բերել դործերը և անուանս դայթակղելի յայտնութեանց հետ խառնուիլը տեսնել. վշտի մասին միշտ ամօթխածութիւն տեսնեցած եմ. իմ վիշտերս հազիւ տիկին տը Ռիշվիլին յայտներ էի: Այս ողորմելի բաները հասարակութեան իմացնելը չէր կրնար մտքէս անցնիլ:

Ուստի համակերպեցայ տանելու ինչ որ չէի կրնար արդիւր: Մանաւանդ թէ այս զոհողութիւնը նուազ ցաւալի էր ինձ յօժարութեանցս

և սովորութեանցս չափաւորութեան պատճառաւ

Տիկին տը Ռիշվիլի նախատեսութիւնները չխաբեր էին զինքը. իր հողատարութիւնները, բարեկամութիւնը, նաև այն անձանց բարեսիրութիւնը զորս ստէպ կը տեսնէի իր տունը, շուտ մը ջնջեցին հին տրամութեանս վերջին հետքն անգամ. վերջապէս վայելեցի հանդարտութիւն մ'որ սաստիկ տկարութիւն չէր, հանգստութիւն մ'որ ապշութիւն չէր. եթէ երջանկութիւնը չէր այս, գէթ տառապանքի բացարձակ դադարումն էր:

Այս անցումի վիճակը հրապուրելի կ'երևէր ինձ. կը նմանէր այն քաղցր և թեթեւ ընդարմացումին, այն տարտամ բարեկեցութեան որ ցաւազին հիւանդութիւններու կը յաջորդէ:

Փորձառութիւն մը զոր դիպուածին կը պարտաւորէի՝ հաստատեց ինձ ապաքինութեանս անթերի ըլլալը:

Օր մ'երբ տիկին տը Ռիշվիլին հետ Պուլօնի անտառը կը պտըտէինք կառքով, բազմաթիւ մարդերու ընկերութեամբ երկու ձիաւոր կիներու խիստ արագօրէն անցնիլը տեսայ. կիներն էին Իւրսիւլ և Քսէրնիքա իշխանուհին. մարդերն էին Պ. տը Վէրսագ դուքսը, Պ. տը Լանդրի, լորտ Ս. . . և ուրիշ երկու կամ երեք անձինք որոնց անունները չգիտեմ:

Ազգականուհիս մատակ ձիու մը վրայ հեծած էր իր սովորական վայելչազեղութեամբը և յանդգնութեամբը. մատակ ձին էր մեր Սթէլլան: Մեր կառքը քայլելով կ'երթար: Իւրսիւլ և էրիկս կատարելապէս ճանչցան զիս. Իւրսիւլ սակաւագէտ լրբութեամբ մը Պ. տը Լանդրիին ցուցուց զիս հեղնապէս նայելով. . . : Էրիկս շատ կարմրեալ և զիս չնշմարել ձեացուց:

Անցան այս ձիաւորները:

Տիկին տը Ռիշվիլ կը դիտէր զիս անձկութեամբ. . . . :

Սիրտս ճնշուեցաւ ցաւազին. բայց արագապէս ջնջուեցաւ այս տպաւորութիւնը. . . . :

Բարիդ դառնալով Իւրսիւլին, Քսէրնիքա իշխանուհին և տը Վէրսագ դուքսին տօմօնեան քառաձի և սիրուն կառքով մը Պուլօնի

անտառէն ետ դառնալը տեսայ : Սպասաւորներն օրիորդ տը Մարանի միանշան զգեստները հագեր էին . Պ. տը Լանդրի ուրիշ կառքով մ'ե-տնէն և մօտէն կը դար : Այս նոր փորձին վրայ տիկին տը Բիշվիլ դարձեալ ինձ նայեցաւ . . . : Ժպտեցայ :

— Ար տեսնեմ որ բոլորովին առողջացեր ես , ըսաւ տիկին տը Բիշվիլ :

Օր մը — եթէ յիշողութիւնս չսխալիր երեքշաբթի էր այն օրը — Օ - Պուֆօն թատրոնին մէջ օթեակ մը բռներ էի տիկին տը Բիշվիլին հետ . դքսուհին տ'էրիդուր իշխանը և իշխանուհին հրաւիրած էր մեր հետը թատրոն գալու : Ժամանակէ մ'ի վեր եկեր էինք երբ տարօրինակ դիպուածով Իւրսիւլ և օրիորդ տը Մարանին Պ. տը Վէրսազ դուքսին հետ գալով մի և նոյն կարգի օթեակներուն մին մտան :

Իր մերժումներուն հակառակ աղաչեր էի տիկին տը Բիշվիլը որ օթեակին առջևի կողմն և Տէրիդուր իշխանուհին քովը նստի . ուստի դրեթէ մութին մէջ պահուելով առանց տեսնուելու կըցայ դիտել յետագայ տեսարանը :

Իւրսիւլ սովորութեանը համեմատ՝ անթերի պարզութեամբ մը հաղուած էր . հագուստն էր սպիտակ րօպա մը , նաև կազէ խիստ թեթեւ ունոց մ'որ կարծես թէ ձիւնային մառախուղով մը կը շրջապարէր անոր սիրուն ուսերը , որք ահագին ճրակներու լոյսին կը փայլէին փող-փողուն և յղկուն մէրմէրի մը պէս : Արկու կերասագոյն գամելիաներ շնորհալի կերպով մը դրուած էին իր թխաղեղ մաղերուն մէջ որու խոսքովքը կը ծփային մինչև իր կուրծքին վրայ . մէջքն ալ գլխին ծաղիկներուն նման ծաղկանց փունջ մ'ունէր :

Նախանձոտութիւնն երբեք չկուրած էր զիս . Իւրսիւլ թերևս առաջուանէ աւելի աղւոր երեցաւ ինձ . իր դէմքը , դիրքը արժանապատուութեան կամ լաւ ևս է ըսել՝ ամբարտաւանութեան զանազանութիւն մ'ընդունած էր որ կը հաւասարակշռէր իր նայուածքին յանդգնութիւնը և խօսքերուն համարձակութիւնը . վասն զի կ'ըսէին թէ Իւրսիւլ երբեմն անհաւատալի լրբութեամբ մը կը խօսէր մարդերու հետ :

Շատ պառաւցած և փոխուած երեցաւ ինձ օրիորդ տը Մարան , որ ինչպէս ամեն ատեն նոյնպէս և այն դիշեր հաւատարիմ մնացած էր իր կարմէլեան րօպային , սև մաղերու բոլորակին և իր ոսկեծաղիկներով զարդարուն զգակին . աչերը միայն պահեր էին իրենց քարբային կենդանութիւնը , և կը փողփողէին իր ալեոր թանձր ունքերուն տակ :

Միջնարարքին ժամանակ օրիորդ տը Մարանին օթեակը շարունակ լեցուեցաւ այցելուներով որք լաւագոյն ընկերութեան ամենէն վայելչա-սիրաց կարդէն էին :

Ան ատեն տեսայ Իւրսիւլը իր յաղթանակին և յաջողութեանցը բոլոր փառաւորութեանը մէջ : Ըսած էր ան թէ կ'ուզէ ըլլար . . . և պիտի ըլլար Բարիդի ամենէն անուանի կինը : Յաջողած էր Իւրսիւլ , և ստուգիւ ծնած կ'երևէր այն դերին համար զոր կը խաղար :

Իր նայուածքին հուրը , իր աշխոյժ այլ միշտ սիրուն շարժումները , մեղմ և առոյգ քրքիջները , իր մեծաշուք կերպարանքը զոր երբեմնակի կը փոփոխէին պչրական կամ հեզնական մանր ձևեր , վերջապէս ամեն բան կը յայտնէր թէ Իւրսիւլ հաւնուիլ և նշմարուիլ ուզելու սովորու-թիւն մ'ունէր շատ ատենէ 'ի վեր :

Իւրսիւլը բարեւելու եկող մարդերուն մէջ տեսայ Պ. Աստիօն տը Սէնվիլ , որ այն ժամանակի շքեղասիրաց առաջինն էր , ինչպէս կ'ըսէր տիկին տը Բիշվիլ իր հօրաքոյրը : Թուեցաւ ինձ թէ Իւրսիւլ մասնաւոր ազնուութեամբ մ'ընդունեցաւ զան , մինչդեռ աւելի ծանրակաց ուրիշ այցելու մը , որ կարծեմ Սաքսի Պ. գործակատարն էր , օրիորդ տը Մարանին հետ կը խօսակցէր :

Պ. տը Սէնվիլ բազմիցս Իւրսիւլին հեռագիտակը առաւ ընտանե-բար , ցած ձայնով խօսք ըսաւ անոր , քահ քահ խնդաց հետը , ծռուե-ցաւ նայելու համար քանի մ'անձանց զոր անշուշտ անոր կը ցուցու-նէր , վերջապէս ցուցուց այն մտերմութեան փոքր գնացքը զոր երիտա-սարդները միշտ հրճուելով ցուցունել կ'ուզեն երբ խնդիրը անուանի կնիկի մը վրայ է :

Իւրսիւլ ալ իր պչրասիրական կերպերը կրկնապատկեց . ուզելով անոր հոտոտել տալ իր ձեռքը բռնած ահագին փունջին հոտը , դէպ ետեւը հակեցաւ , և իր աղւոր մէջքը ծռեց կիսովին դառնալով դէպ 'ի Պ.

տը Սէնվիլ, որ հարկաւ հեշտապէս շնչել ձեացուց այն գեղեցիկ ծաղկանց խնկարոյր հոտը : Թէեւ այս նախամեծարութիւնն Իւրսիւլին կողմէն կիրթ ճաշակի բոլորովին յարմար չըլլար, սակայն կը խոստովանիմ թէ անկարելի էր աւելի հրապոյր և գրգռիչ շնորհագեղութիւն մը տալ այն շարժումին :

Գրեթէ նոյն պահուն պատահաբար անդամ մը նայեցայ դէպ ուրիշ օթեակ մ'որ օրիորդ տը Մարանին օթեկին դէմն էր, և բաց պատուհանին ետեւը տեսայ էրիկիս տօղոյն և ամփոփ դէմքը :

Օթեակներու փողին մէջ կենալով անշուշտ դադանապէս Իւրսիւլը կը դիտէր որու դիրքն ու կերպերը անշուշտ անոր նախանձոտութիւնը տարօրէն կը գրգռէին :

Քանի մը բոպէէն ետք Պ. տը Լանգրի աներեկոյթ եղաւ, և ինքզնիք եկաւ բարեկեղ օրիորդ տը Մարանը : Պ. տը Սէնվիլ Սաքսի Պ. գործակատարէն շատ աւելի փոքրահաս ըլլալով իր տեղը ստիպուեցաւ էրիկիս տալու : և իրօք տուաւ, ինդալով Իւրսիւլին փունջէն քանի մը ծաղիկ առնելէն և յաղթանակաւ իր թիկնոցին կոճկարանը այն ծաղիկներով զարդարելէն ետք : Պ. տը Լանգրի կարծես կը տանջուէր. քանի մը խօսք փոխանակեց օրիորդ տը Մարանին հետ :

Պ. տը Սէնվիլ մեկնելէն ետք Իւրսիւլ տօգոհ կերպարանքով մը յանկարծ իր հեռագիտակը առած էր. առանց անդամ մը Պ. տը Լանգրիին նայելու անգթաբար սրահին ամեն կողմերը կը դիտէր իր դիտակովը : Էրիկս երկու անգամ խօսք ուղղեց անոր, բայց Իւրսիւլ չլսեց կամ չլսել ձեացուց. Պ. տը Լանգրի ստիպուեցաւ կամաց մ'անոր թեկին դպնալու, և ահա միայն ան ատեն Իւրսիւլ էրիկիս ներկայութիւնը նշմարել ձեացուց : Չեւքը Պ. տը Լանգրիին տուաւ անուշադիր կերպով մը, հաղիւ քանի մը խօսք պատասխանեց, և սկսաւ դիտակովը թատրոնին չորս կողմը նայիլ նորէն :

Պ. տը Լանգրի չկրցաւ սրանեղութեան և բարկութեան շարժում մը զսպիլ, և սկսաւ Սաքսի գործակատարին և օրիորդ տը Մարանին հետ խօսիլ :

Առտու Իւրսիւլին արշաւասոյր ընթացքին շնորհիւ հաղիւ ընդ-նշմարեր էի Պ. տը Լանգրին. աւելի հանգստապէս նայեցայ իրեն,

և տեսայ որ իր նիհար և յոգնաբեկ դէմքը կը յայտնէր այն վիշտերը, նախանձոտութիւնները զորս իմացուցած էր ինձ իր նամակը : Պ. տը Լանգրի ալ չէր այն մարդն որ փողփողուն ու թեթեւ էր չսիրելովը. ալ չէր այն մարդն որ ծաղրասէր և յանդուգն էր հաճելի ըլլալու և իշխելու մասին ապահով ըլլալովը. ան ատեն տխուր և անհանդարտ, խոնարհ և համբերատար էր, վասն զի Իւրսիւլը տրիօրէն կը սիրէր և վասն զի ինքն ալ կը ծաղրուէր :

Երբ Իւրսիւլ յոգնելով դադրեցաւ դիտակովը նայելէ, Պ. տը Լանգրի նորէն խօսք ուղղեց անոր, բայց այս անգամ տեսակ մը տրոտամ վեհերոտութեամբ ուղղեց : Այս կնկան դէմքը բաւական կը ճանչնայի, հետեաբար՝ նկատելով իր ամբարտաւան կերպարանքը և շուրթերը վեր ընող հեգնալի ժպիտը, կրցայ տեսնել թէ հեգնութիւններով կը պատասխանէր էրիկիս անուղղակի պանդասներուն : Վերջապէս Պ. տը Վէրսազ օթեակը մտաւ նորէն : Վարագոյրը բացուեցաւ և՛ երաժիշտներուն առաջին համաձայնութիւնները սկսելուն պէս՝ դադրեցաւ այն տեսարանն որ Պ. տը Լանգրիին համար այնքան ցաւալի կ'երևէր :

Սրտմտութեամբ լի բուռն ցասում մը կրեց սիրտս երբ միտքս բերի այն սոսկալի յուսահատութիւնը որու մէջ Պ. Սէշըրէն՝ մայրական միսթարութեանց նկատմամբ անզգայ ըլլալով՝ մենապէս կ'սպառէր իր օրերը, մինչդեռ իր կնիկը զուարթութեամբ և երջանկութեամբ համա-կուած անամօթաբար իր տարփասիրական և պշրասիրական միտումովը կ'զբաղէր :

Այս ամեն դիտողութիւնները ըրեր էի օթեկիս ներսէն ուր գրեթէ պահուած էի :

Տիկին տը Նիշվիլ և իշխանուհին՝ գուշակելով այն խորհրդածու-թիւնները որք կը պարտաւորէին գրգռել զիս Իւրսիւլը տեսնելովս, շարունակ խօսակցեր էին ուշադրութիւնս չընդհատելու համար :

Իշխանը դուրս ելած էր. ուստի կրցայ ցաւալի խորհրդածութիւն-ներով զբաղիլ :

Անօգուտ չեղաւ ինձ այն դիշերը. հաստատեց ինձ այն թէ Պ. տը Լանգրիին նկատմամբ ոչ այլ ինչ կ'զգայի բայց եթէ արհամարհու-

Թեամբ խառն զթուծիւն մը զոր պիտի զգայի նաև մի և նոյն կեղծ և ամօթալի կայութեան մէջ գտնուող օտարականի մը համար :

Սակաւ առ սակաւ զաղափարներս զուարթացան :

Այն վիշտը զոր հարկաւ կը կրէր Էրիկս՝ յիշեցուց ինձ իմ կրած ամեն տառապանքս : Հնորհակալ եղայ Աստուծոյ՝ սրտիս մէջ ամեն սիրոյ աղբիւրը ցամքեցնելով՝ զիս այս սոսկալի անձկութիւններէն ազատած ըլլալուն համար, վասն զի ապագայ երանութիւնս ապահովուած կ'ենթադրէի կարծելով թէ ալ այնուհետև անհնարին պիտի ըլլայ ինձ կրել այս զգացումը :

Բարիդ հասնելէս քանի մ'օր առաջ Պ. տը Բօշկիւն մեկնած էր երթալու համար իր երկիրներուն մին ուր քանի մը գործ զինքը կը հրաւիրէր : Իտալեան թատրոնին մէջ Իւրսիւլին հանդիպելէս քանի մ'օր ետք Պ. տը Բօշկիւն նորէն Բարիդ եկաւ :

Պ. տը Բօշկիւնին յիշատակը մտքիս մէջ սերտիւ կ'ապուած էր Պ. տը Մօնթանի յիշատակին հետ : Ինձի համար զգոնապէս անձնուէր, ծանրաբարոյ բնաւորութեան և լուսաւոր մարդասիրութեան տէր անձ մ'ըլլալով ան, մարդիկ ընդհանրապէս այնքան կ'ակնածէին Պ. տը Բօշկիւնէն որ իր երիտասարդութեան հակառակ սովորեր էի իբր հասուն մարդ մը նկատելու զայն, վասն զի հասուն հասակի տէր մարդու հաստատուն և ապահով յատկութիւնները ունէր :

Սաստիկ դժբաղդութիւններ կրած միջոցիս, տակաւին Էրիկէս հմայուած ըլլալով, և մտածելով թէ կարելի եղած էր ինձ կարգուիլ Պ. տը Բօշկիւնին հետ, ինքնին և գրեթէ յամօթ իմ ըսեր էի թէ երբեք չպիտի կրնայի սիրով սիրել զան, և ասկից կրնայ հասկցուիլ թէ այն ժամանակ որքան քիչ արժէք ունէր իմ առջև իր զգոն բարեսիրութիւնը Պ. տը Լանդրիին հրապուրելի շնորհագրութեանց հետ համեմատուելով :

Տիկին տը Բիշվիլ երբեմնակի խօսելով հետս Պ. տը Բօշկիւնին վըրայ, ըսած էր թէ Արևելքէն գառնալէն ՚ի վեր առաջուան պէս փոխանակ անտարբերական զգուշութեամբ մ'անհետ ըլլալու ընկերութեանց մէջ, հաստատուն և համարձակ գիրք մ'առած էր, գիրք որ

յամենայնի արժանի էր իր բնաւորութեան անկախութեան և ազնուութեանը :

Բարեկամական յիշատակէ և հետաքրքրութենէ դրդուելով անհամբերութեամբ կ'ուզէի տեսնել Պ. տը Բօշկիւնը, ուստի հրճուեցայ անոր Բարիդ վերադառնալը լսելով :

Գիշեր մը, ժամը տասի միջոցին անցնելով ապակաւոր փողէ մը զոր շինել տուեր էի տաղաւարէս տիկին Բիշվիլին տունը երթեկեկէ կարենալու համար, հասայ դքսուհիին տունը :

Չգիտեմ ինչու կան առանձնաշնորհութիւն ունեցող սրահներ որոնց կարգադրութիւնը, պատշաճութիւնները մարդս խօսակցելու և մտերմանալու կը հրաւիրեն : Տիկին տը Բիշվիլինը այս սրահներուն կարգէն էր. այնքան քաղցր զիշերներ անցուցած եմ այս սրահին մէջ որ անոր մէկ ծրագիրը ընելու հաճոյքին չեմ կրնար զիմադրել. կարծես թէ յիշատակներու իրականութիւնը կ'աւելնայ այն տեղերու տեսքովը զոր մարդս սիրած է :

Լաւ և հին պատկերներով զարդարուն առաջին սենեակ մը կը տանէր դէպ ՚ի տիկին տը Բիշվիլի սրահն ուր սովորաբար կը նստէր ան. այս սրահին մէջ ամեն բան տամասկեան կանաչ կերպասով զարդարուած էր, այսինքն օթոցը, վարագոյրները, դուռերուն սրակապանները և ոսկեղօծ փայտէ կարասիներն որք Լուի չորեքտասաներորդի դարուն լաւագոյն ճաշակին համեմատ քանդակուած էին :

Չմինէային մէկ կողմը լայն և պզտի բաղմարան մը կար ուր նոյն գիշեր տիկին տը Բիշվիլ նստած էր տ'Էրիկուր իշխանին հետ, որ սպիտակահեր մեծ և գեղեցիկ ծերունի մ'էր և որու գէմքն ազնիւ, հանդարտ և զուարթուն էր բոլորովին. չմինէային միւս կողմն էր տ'Էրիկուր իշխանուհին : Ասոր տօգոյն և քաղցր երեսն արժանապատուութիւն ու միանգամայն կարի հրեշտակային հեղութիւն կ'արտայայտէր. գդակ մը ծերութեան յատուկ տեսակ մը պզրանքով կը ծածկէր անոր ալեւոր և խոպոպած և մաղերը : Այս բարեսիրտ իշխանուհին տիկին տը Սըմիւրի հետ խօսելովը հանդերձ՝ չկրնալով համբերել՝ երբեմնակի տ'Էրիկուր իշխանին կը նայէր տեսակ մը զորովալի և գոհունակ հոգասիրութեամբ :

Միշտ կը յուզուէի տեսնելով այս երկու ծերունիները որք համարձակ քայլով մ'այնքան աղէտալի դէպքերու մէջէ անցեր էին իրարու վրայ կռթնելով, և որք վերջապէս իրենց երկար ճամբորդութեան վախճանին կը հասնէին արժանապատուութեամբ, ժպտելով և երկինք նայելով:

Տիկին տը Սըմիւր՝ իշխանուհիին քովը նստելով՝ տարօրէն հակադէմ պատկեր մը կ'ընծայէր անոր հետ. հազիւ քառասուն տարեկան կին մ'էր ան. ասոր ազնիւ ու միանգամայն կայտառ դէմքը կարծես անլուծելի խնդիր մը կը լուծէր, այսինքն մեծատունի կնիկի մը յատուկ ազնուական կերպերը միաբանել կարի շողշողուն և անակնկալ հանձարամտութեան մը շարժուն ուժգնութեանց հետ: Վերջապէս այս սրահին երկու պատուհաններուն մէջ տեղը դրուած թէյի սեղանին քով Էմմա նստելով իր պատահաւոր կը դործէր:

Այս պատկերը լմնցնելու համար թող ընթերցողը լուսաւորէ զայն չինական յախճապակէ բազմաթիւ լամպերով որոնց լոյսին սաստկութիւնը լուսարդեւներէ մեղմուելով հոն հոս և կէս մթութեան մը մէջ կը շողացնէ սպիտակ տախտակէ զարդերու ոսկիէ գոյնը, պատկերներուն շրջանակները, կահերուն պղինձները, Սէվրի անօթներուն նկարները կամասոնց մէջ դրուած ծաղիկներուն ազդու գոյները. թող վառարանին զուարթ նշոյլներն անթառամ և թանձր օթոցներու վրայ խաղան. թող լաւ մը գոցուած և տաքցած այս սրահը թեթևակի խնկաւէտի փռնէի ըսուած անգլիական հոտով զոր շատ կը սիրէր տիկին տը Քիշվիլ և զոր դեռ հիմա անկարելի է ինձ հոտոտել առանց յանկարծ մտքիս առջև բերելու այն ժամանակը որ արդէն այնքան հեռի է, — ինչ ինչ անոյշ հոտեր և ինչ ինչ քաղցր եղանակներ մտքիս մէջ յիշատակներու զօրութիւնը կը կրկնապատկեն, — և ահա կարելի պիտի ըլլայ դադարաւ մ'ունենալ այն ամենազմայլելի ապաստանարանին վրայ որուն նման երբէք չբացուած է մտերմական և ընտիր ընկերութեան մ'երկար և քաղցր խօսակցութիւններուն:

ՔԼՈՒԲ ԲԳ

ՊԼՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Նորը սրահը մտայ, Էմմա ոտք ելաւ ինձ տալու համար ինչ որ ինքն իր իշխանուհիին կ'անուանէր. բաւական ցած և պզտի աթոռ մ'էր այն. վասն զի այս սիրելի պատանուհին դիտած էր թէ ես միշտ այն աթոռը կ'ընտրէի նստելու համար: Ճակատէն պապի շնորհակալ ըլլալու համար իր այս մեծարանքին փոխարէն և տ'Էրիկուր իշխանին ձեռքը սեղմեցի բարեկամօրէն:

— Մեղք որ շատ ուշ հասար, սիրելիդ իմ Մաթիլտ, ըսաւ ինձ տիկին տը Քիշվիլ. իշխանը մեր բարեկամներէն մէկին քաջադործութեանց մին կը պատմէր: Հետաքրքրութիւնդ շատ պիտի դրդուէր այն:

— Եւ ո՞վ է այդ բարեկամը, հարցուցի:

— Պ. տը Քօշկիւն, ըսաւ տիկին տը Սըմիւր. ճշմարիտ Սիտ մ'է ան. արժանի է իր տեղն ունենալու մեր արդի դիւցազնական երգերու մէջ:

— Ուրեմն, ըսաւ իշխանը բարեսիրաբար ժպտելով, ուրեմն շատ խօս մը սեպուելու վտանդին յանձնառու ըլլալով Սիտիս պատմութիւնը նորէն պիտի սկսիմ տիկին տը Նանդրիին համար. շնորհակալ պիտի ըլլայ ինձ պատմելովս:

— Նաեւ ես, ըսաւ տիկին տը Սըմիւր, քիչ մ'առաջ յուզուեցայ կամքիս հակառակ: Այս անգամ պիտի զգուշանամ, և պիտի կրնամ ծաղրել դիւցազնդ, վասն զի խիստ անտանելի բան մ'է սքանչանալու տիպուիլը:

— Ար լսէս... ըսաւ տիկին տը Քիշվիլ իշխանուհիին ժպտելով: Եւ տակաւին կը պնդէ թէ չսիրեր նորօրինակ խօսքերը:

— Բայց խիստ պարզ բան մ'է ըսածս, կրկնեց տիկին տը Սըմիւր: Մարդս երբ այդպիսի աւիւններով կը համակուի, պաշտէ մը դուրս ելնող դիւզացիի կերպարանքը կ'ունենայ: Հետեւաբար, բարեհաճեցէք, իշխան, վերստին սկսիլ այն գեղեցիկ դործին պատմութիւնը, որպէս զի կարենամ հանգստաբար խնդալ անոր վրայ:

— Տիկին տը Սըմիւրին հետ ես ալ կ'աղաչեմ որ նորէն պատմես ձեզ այն գեղեցիկ իրողութիւնը, ըսի իշխանին, ապահով ըլլալով մանաւանդ թէ ոչ այնքան դժուարին պիտի ըլլայ քեզ այդ կամարարութիւնը . . . վասն զի կ'ըսուի թէ իգական սեռին քով յաջողութիւն գտնող մարդիկ միշտ երջանակութիւն կ'ըզան սիրային իրերու վրայ խօսելով:

— Ո՛հ, կը հասկնամ, ըսաւ ինձ իշխանը ժպտելով, կը հասկնամ . . . : Մեծարելի սիրուն խօսքեր կ'ուղղես ինձ որպէս զի չկարենամ ըսել ինչ որ կը խորհիմ քու վրայ . . . : Բայց եթէ առիթը գտնեմ, անողոքելի պիտի ըլլամ, ուրբան ալ ողորելու ըլլաս հպարտութիւնս, չպիտի զթամ համեստութեանդ . . . Բայց քանի որ կը փափաքիս, ահա նորէն կը պատմեմ այն դէպքը զոր կը պատմէի այս տիկնանց:

— Թերեւս գիտէք, տիկիններ, ըսաւ տ'Էրիզուր իշխանը, թէ Բօշկիւն յանուն հելլենական իրաւանց այնքան քաջաբար պատերազմեցաւ որ երեք հեծելազօրաց գունդերուն մէկին զնդապետն անուանեցաւ. Բօշկիւն ինք կազմած և իր ծախսովը զինած էր գունդը, որու բարեկամութեան սրտառու խորհրդով մը հունդարեան ձիաւորներու միազգեստը տուած էր, կ'ակնարկեմ այն հունդարեան ձիաւորներու որոնց մին եղած էր Պ. տը Մօրթաներ կայսրութեան ժամանակ: Այս միազգեստը կարծեմ սպիտակ և ոսկեգոյն էր կապտադոյն օձիքով: Մասնաւորապէս կ'իմացնեմ այս պարագան, վասն զի կ'ուզեմ պատրաստել ձեզի բարեկամութեան ուրիշ ոչնուազ սրտառու նշանի մ'որու հանդամանքը տողդիւ գեղեցիկ ու վսեմ է . . . և որու վրայ պիտի ստիպուիս զմայլելու, տիկին, ըսաւ իշխանը տիկին տը Սըմիւրին, և պիտի զմայլիս առանց ցաւ զգալու:

— Պիտի տեսնենք, պիտի տեսնենք, վասն զի իմաց կը տամ քեզ, իշխան, թէ ամեն տեսակ կասկածոտ անվստահութիւններով մտիկ կ'ընեմ պատմութիւնդ. փաստաբան մը կը դատուի իր պաշտպանած դատովը:

— Զանամ ուրեմն իմինս վաստկելու, ըսաւ իշխանը խնդալով, և շարունակեց: Երբ Յունաստանի անկախութիւնը հրապարակուեցաւ և ապահովուեցաւ, Բօշկիւն ճամբորդութիւն մ'ըրաւ դէպ 'ի Ռուսաս-

տան այն միջոցին որ այս տէրութիւնը պատերազմ կ'ընէր Չէրքէզներու դէմ: Հետաքրքրութիւն ունենալով տեսնելու այս ռազմական դործողութիւնները, կատարելապէս ընդունուելով կայսրէն, իբր հետաքրքիր, կամ լաւ ևս է ըսել իբր կամաւոր զինուոր Առվկասի պատերազմին մէջ գտնուեցաւ: Չիաւորներու յարձակումի մը ժամանակ որու մասնակցեցաւ փառաւոր կերպով մը, ծանրապէս վիրաւորեցաւ, և իր երիվարն ալ մեռաւ: Բօշկիւն կսրուած արեանը պատճառաւ բոլորովին տկար մնալով չկրցաւ ձիէն ազատիլ, և պատերազմին դաշտին վրայ նուաղած մնաց: Երբ սթափեցաւ, սոսկալի վայրկեան մ'եղաւ իրեն համար. մինակ կը գտնուէր անբաւ և ամայի դաշտի մը մէջ զոր լուսինն իր տժգոյն ճառագայթովը կը լուսաւորէր. ձիւն կը դարձամրապէս. արդէն կիսովին թողուած էր սառնային խաւի մը ներքեւ երբ սթափեցաւ իր նուաղումէն:

— Ասի սոսկալի բան մ'է, ըսաւ տիկին տը Բիշվիլ: Այդ ձիւնապատ անապատը անբաւ պատանքի մը ներդործութիւնը ըրած է իր վրայ . . . : Պ. տը Բօշկիւն ըսաւ ինձ թէ այս եղաւ իր ըրած առաջին խորհրդածութիւնը, վասն զի արդէն պատմեց ինձ այդ պարագան, իմացնելով ինչ կերպով վիրաւորուիլը, բայց պահեց իզմէ այս վիպային արկածին շարունակութիւնը:

— Ար հաւտամ, ըսաւ իշխանուհին, վասն զի շարունակութիւնը խիստ պատաւոր էր իրեն համար:

— Բայց ես իմացայ այդ արկածին շարունակութիւնը, ըսաւ իշխանը, և շիտակը տակաւին երէկ իմացայ կայսեր բանակի օդնականներուն մէկէն: Այս զօրականն ալ պատերազմին մէջ կռուեցաւ Բօշկիւնին հետ, և իրմէ լսած եմ այս մանր պարագաները: Արդ, ինչպէս ըսի, մեր բարեկամը զիշերը բոլորովին ամայի դաշտի մը վրայ առանձին գտնուեցաւ ցուրտէն և իր վէրքէն հաշմուած, և հազիւ հազ զօրութիւն ունենալով ազատուելու ձիւնէն որ իր վրայ կը դիզուէր. վերջապէս հեռուէն հեծելազօրաց խումբի մ'երիվարներուն խորին դիւատուքը լսեց, չէր գիտեր թէ բարեկամ էին անոնք թէ թշնամի. բայց մահը իր սոսկալի վիճակէն նախամեծար սեպեց և բոլոր զօրութեամբը դռնէն կանչեց քանի մը լրտես ձիաւորներ որք բարեբաղդաբար իր քովէն ան-

յան . լսեցին ձայնը , մօտեցան , և Բօշկիւն աղատեցաւ : Այս ձիաւորները Տօնի Աղապետներու զօրախումբի մը կը վերաբերէին , զոր ճակատամարտին շարժումը առ ժամանակեայ կերպով բանակին ետեւի կողմը տեղաւորած էր . այս անկանոն Աղապետներն որք իրենց ձիերուն պէս վայրենի էին կուրօրէն կը հնազանդէին ծերունի Հէթմանին* որ ասոնց հրամանակալն էր : Բօշկիւն այս հրոսապետին քովը տարուեցաւ որ անոր վէրքը կապելէն ետք իր երկխալին դաւակին վրայ հեծցուց զան : Այս Հէթմանը , ըստ ինձ բանակի օգնականը , հին ժամանակներու արժանի արիւթիւն և դէմք ունեցող տեսակ մը պատերազմասէր նահապետն էր : Բօշկիւն իր կեանքը կը պարտաւորէր անոր , այն օրէն սկսելով զինակից եղբայրի յատուկ բարեկամութիւն մը հաստատեց անոր հետ , թողուց բանակի սաշտօնաւորները որոնց քով ոչ այնքան զրկումներու կենթարկուէր եթէ մնար , և այնուհետեւ Հէթմանին ձիաւորներուն հետ միացաւ՝ անոնց պէս վտանգաւոր և ցաւալի կեանք մը վարելով . այս ձիաւորները բանակին կը ծառայէին յառաջ անցնելով թշնամին դիտելու պաշտօնով . երբէք չէին հանդիւրս վրանի մը տակ , հողին կամ ձիւնին վրայ կը պառկէին : Այս չէ ամենը . այս ձիաւորներուն կրած վտանգը շատ մեծ էր , վասն զի կը կռուէին առանց թողութեան , առանց կաշնուոր ընդունելու , առանց դիմութիւն չնորհելու կամ ուղելու թաթարներէն որք անոնց պէս կիներ , մանուկներ , ծերեր կը կոտորէին :

— Ներէ , իշխան , եթէ կ'ընդմիջեմ խօսքդ , ըստ տիկին տը Սըմիւր խնդալով . բայց ապահով էի թէ երկրորդ անգամ մօտիկ ընելով պաշտպանելոյդ քաջագործութիւնները այնքան հիանալու պատճառներ չսխտի գտնեմ . . . : Տես անգամ մը , արկածները սիրելուն համար մարդասպաններու և աւաղակներու խումբի մը հետ միացեր և՛ . . . առ երախտադիտութեան՝ անոնց անդթութիւններուն ականատես եղեր է : Իշխանը սկսաւ ինդալ և պատասխանեց .

— Ես կ'ըսեմ քեզ , տիկին , թէ ևս աւելի պիտի սքանչանաս Բօշկիւնին վրայ նայն իսկ այս անդթութեանց առթիւ որոց ականատես եղած է ինք :

* Աղապետներու կամ Գօղապետներու ցեղապետը Հէթման կ'անուանի :

— Ի՞նչպէս :

— Սքանչելիքի մօտ բան մ'է պատմելիքս . . . :

— Ուրեմն , իշխան , շուտ հասնինք այդ վախճանին զոր ինչպէս մենք նոյնպէս և տիկին տը Անգրին չգիտեր , վասն զի քիչ մ'առաջ հող ընդմիջեցիր պատմութիւնդ :

Իշխանը շարունակեց .

— Բօշկիւն հաստատապէս որոշելով չզատուիլ իր հէթմանէն մինչև որ մատուցանէ անոր իրեն ըրած ծառայութեան հաւասար ծառայութիւն մը , երկար ատեն չսպասեց արժանապէս իր պարտքը հատուցանելու առթիւն : Մոռցայ ըսել ձեզ թէ հէթմանը երկու տղայ զաւակ ունէր որք իր խումբին մէջ կը ծառայէին իբր պարզ ձիաւորներ . կը սիրէր զանոնք իր ձագերը սիրող դայի մը պէս , ամենամեծ վտանգներու մէջ կը նետէր զանոնք առանց տհաճութեան , և կոխը ըմնալէն ետք կուրծքին վրայ կը սեղմէր զանոնք տեսակ մը վայրենական ուրախութեամբ և դաղանային մունչումներով : Բօշկիւն իր բնական աներկիւղութեան շնորհիւ , նաև շնորհիւ հէթմանին բարեկամութեան որու վտանգներուն և զրկումներուն արիաբար կը մասնակցէր , շուտ մը մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ այս հրոսներուն վրայ : Քանի մը յառաջապահներէ բաղկացեալ լրտեսներու խումբ մ'որոնց մէջն էին նաև հէթմանին երկու տղան , հեղեղատի մ'եզրին վրայ լարուած որողայթի մը մէջն ընկաւ : Գրեթէ բոլոր Աղապետները ջարդուեցան , և հեղեղին ջուրերը հէթմանի բանակատեղին բերին այն դիակները որք չխորտակուէր էին ժայռերուն մէջ :

— Ա՛հ , սոսկալի բան մ'է այդ , դռնց տիկին տը Սըմիւր , կարծես թէ արդի վիպասանութիւններէն երես մ'է , կարմրելով փորձող զրազէտ պատանուհի մը վեհերօտ փորձն է ատի . . . :

— Ուրեմն մօտիկ ըրէ վախճանը , կրկնեց իշխանը : Ծերունի հէթմանն այս աղէտքը իմանալով շուարեցաւ և անզգայ մնաց : Նոյն միջոցին Ֆէլտ-Մարէշալին բանակի օգնականներէն մին (այն Ռուս զօրականը որու վրայ խօսեցայ) վաղելով եկաւ և հրամայեց հէթմանին իր բոլոր ձիաւորներու խումբովն երթալու տեղ մը զոր անոր ցուցուց : Հէթմանը մեքենայաբար նշան մը կ'ընէ զլուսովը . . . : Բանակի օղ-

նականն այս ծեր զօրականին վրայ մեծ վստահութիւն ունենալով, և ուրիշ հրամաններ տանելու ստիպուած ըլլալով, կարեւոր չհամարիր աչքովը տեսնել իր տուած հրամանին դործադրութիւնը, և ուրիշ տեղ մը կ'ուղղի արշաւակի: Բօշկիւն քաջապէս է հմուտ պատերազմի իրերուն. թէև երիտասարդ է, բայց երկար ժամանակէ 'ի վեր պատերազմներու մէջ կը գտնուի: Հասկնալով հէթմանին հրամայուած զինական շարժումին կարեւորութիւնը, շարժում որ կը պարտաւորէր շանթի արագութեամբ կատարուիլ, հէթմանին անշարժութեանը վրայ ապշեցաւ, խօսեցաւ հետը, յիշեցուց բանակի օդնականէն իր ընդունած հրամանը . . . բայց չկրցաւ պատասխան մ'առնուլ հէթմանէն: Մէն մի յապաղումի վայրկեանը բանակին փրկութիւնը և հէթմանին կեանքը կը վտանդէր, վասն զի ասոր անշարժութիւնը մահուան արժանի էր: Բօշկիւն հէթմանը ազատելու համար այն անզգայութենէ որով համակուած էր ան իր երկու զաւակներուն կոտորածին լուրը առնելով, յուսահատական որոշում մ'ըրաւ և ըսաւ հէթմանին. — Զէ հէթման. . . յէ հէթման. . . : Ծերունին Բօշկիւնին նայելով գլուխը օրեց. — Զաւակներդ գոնէլ — ուրիշ երէմ. . . զոչեց մեր բարեկամը . . . : Փայլակ մը շողաց ծերունիին աչքին մէջ. — Զաւակներ, զոչեց, ո՞ր է զաւակներ: — Երեւ էի՞ր . . . ուրիշ գոնէ, ըսաւ Բօշկիւն և ձիւն վրայ ցայտեց ուղղելով դէպ այն կողմը զոր ցուցուցած էր Ֆէլա-Մարեշալին բանակի օդնականը: — Զաւակներ . . . զաւակներ, զոչեց ծերունին ինքն ալ ձիւն վրայ ցայտելով Բօշկիւնին հասնելու համար որ յառաջ կ'երթար: Ազակներն ալ սկսան իրենց հրամանատարին ետեւէն երթալ արագօրէն. դղրդեցան այս ամեն ձիաւորները. Բօշկիւն անոնց առջեւէն դնաց և առաջնորդեց, իր ետեւէն ունենալով ծեր հէթմանը որ միշտ կը զոչէր: — Զաւակներ . . . զաւակներ . . . : — Երեւ էի՞ր, պատասխանեց Բօշկիւն: — Թշնամիին զօրաց շարքը տեսնուեցաւ: Բօշկիւն զանոնք հէթմանին ցուցուց ըսելով. — Հոն է զաւակներդ: Ծերունին կատաղութեամբ ի տղադակ մ'արձակեց, և թշնամիին վրայ յարձակեցաւ. սոսկալի կռիւ մը սկսաւ. հէթման կրակին մէջը մանելով սթափեցաւ: Բօշկիւն որ ամենեւին հեռացած չէր քովէն՝ երկու խօս-

քով հասկցուց անոր իրողութիւնը: Ծերունին իր անխուլութեան վերստին տէրն ըլլալով պատերազմեցաւ սովորական արիութեամբ: Բայց տեսէք հրաշալի դիպուած մը. Բօշկիւն Չէրքէզ ձիաւորներու խումբի մը վրայ յարձակելով՝ որք յամբար ետ կը քաշուէին՝ մեծաւ մասամբ տասպալեց զանոնք և ստիպեց փախչելով թող տալու համէտաւոր ձի մ'որու վրայ երկու գերիները կաշկանդուած էին . . . :

— Ծերունի հէթմանին երկու զաւակները, զոչեց տիկին տը Բիշվիլ: Ինչ երջանկութիւն . . . :

— Ճիշդ անոնք էին, տիկին, կրկնեց իշխանը. իրենց մարմինները վէրքերով ծակծկուած էին. թշնամին որոգայթին մէջ միայն անոնց մեղքեցած և սպառնալիք իրր պատանդ: Ար հասկնալ թէ որքան ուրախութիւն զղաց Բօշկիւն այս երկու աղաները իրենց հօրը քով տանելով: Հէթմանը տեսնելով իր զաւակները թեւ կուրծքին վրայ առաւ խաչաձև, ծունկին մէկը դեմին դրաւ և Բօշկիւնին ձեռքը պազաւ բարեպաշտութեամբ: Այս ընթացքին որքան արժէք ունենալը հասկնալու համար պէտք է դիտնալ թէ այս հրոսապետները միայն կայսեր կ'ընեն այսպիսի մեծարանք մը. ասկից 'ի զատ այն վայրենի ժողովուրդներուն մէջ անլուր բան մ'է ծերունիի մ'երիտասարդի մ'առջև ծունը կրկնած ըլլալը: «Ահաւոր ազատի էի, դուռն ապրիտ ազատեցի, ըսաւ ծերունին. արդ ի՞նչ պարգաւներէ՞ անգամ մ'ալ կ'եմք ազատել առ իշխանեցած պարգաւ վճարած ըլլալու համար. ասկից 'ի զաւակներ զաւակներ յանձնեցիք ինչ. ինչ ընէ՞ պարգաւ հարստանելու համար . . . :» — Ահա ըսեմ մեր բարեկամին խօսքերը ճիշդ այնպէս ինչպէս պատմեց ինձ զանոնք բանակի օդնականն որ եկած էր հէթմանը շնորհաւորելու իր Գօզազներուն փառաւոր յարձակման համար: — Գոն և զաւակներդ, ըսաւ Բօշկիւն, երբո՞ւ ըրէ՞ք ինչ այսուհետեւ ուրիշ գոնէ յիշե՞ք յիշե՞ք ընդհանրական և հանձնեց իմ թերեւոր լըսել և ինչ ուրիշ ըրէ՞ք անոնց. Ապրիլի՞ք յանուն . . . : — Հոս իշխանը կանգ առաւ:

— Յանուն որի, զոչեցինք:

Իշխանը ժպտեցաւ և ըսաւ.

— Իմն չէ այդ գաղտնիքը, հետեւաբար չեմ կրնար ըսել. բայց այսքան միայն դիտելիք թէ հէթմանն և իր երկու աղան այս երդումը

ըրին և բռնեցին : Այն անունը՝ զոր տուած էր Բօշկիւն՝ այնքան անմոռանալի մնաց այն ձիաւորներու խումբին մէջ, ըսաւ ինձ այս պատերազմը լմնցունող այն Ռուս զօրականը, որ անցեալ տարի պատերազմին վերջը նոյն անունը հէթմանին համար նուիրական էր այն երգումին պէս զոր ըրած էր մեր արի և վեհազն հայրենակցին . . . :

— Թափառական ասպետաց զեղեցիկ օրերու արժանի բան մ'է ատի, զոչեց տիկին տը Սըմիւր, և վէպը ամբողջելու համար . . . այդ անունն է անշուշտ անընտել զեղանիի մ'անունը որ . . .

— Ներէ որ ընդմիջեմ խօսքդ, ըսաւ իշխանը ծանր կերպով մը, և հաստատեմ քեզ թէ այն անունն արժանի էր . . . և միշտ արժանի է համակրութեամբ և յարգանք տրուելու . քեզ կը թողում մեր թափառական սիրելի ասպետը, բայց զթուծիւն կը խնդրեմ այն խորհրդաւոր անունին համար . . . զոր կը ճանչես :

— Ձոր կը ճանչեմ . . . զոչեց տիկին տը Սըմիւր :

— Այո, տիկին, և դուն քսան անդամ յիշած ես, վասն զի այն անունն է անձի մը զոր կը սիրես . . . վերջապէս վեհանձնական գործողութեան իբր խորհրդանշան ծառայելու յամենայնի արժանի անուն մ'է այն, և Բօշկիւն ասկից աւելի արժանաւոր մեծարանք մը չէր կրնար ընել այն անձին որ կը կրէ այն անունը . . . :

— Ա՛հ, իշխան, քանի՞ն անգութ ես, զոչեց տիկին տը Ռիշվիլ, շուտ ըսէ մեզ, ի՞նչ է այդ անունը :

— Անկարելի բան, տիկին . դուն իսկ իրաւունք պիտի տաս ինձ լուելուս համար . . . երբ իմանաս լուծեանս սրտաճառը . . . չեմ ուզեր այս անունը քեզ ըսելու հաճոյքէն Բօշկիւնը զրկել :

— Բայց մինչև իր դալն անկարելի է մեր անհնարին հետաքրքրութիւնը զսպել, ըսաւ տիկին տը Սըմիւր : Օ՛հ, իշխան, հաճեցէք արդահատելու : Համոզելու համար քեզի որ խօսիս, ահա խիստ անկասակ կերպով մը կ'ըսեմ քեզ թէ հիանալի կ'երեւի ինձ Պ. տը Բօշկիւնին վարմունքը : Հէթմանը ուշաբրելու համար «Նաւէս եկուր, զիտեմ զաւանդուող ուր ըլլալը» ըսելն այնպիսի միջոց մ'է որ միայն վեհամեքէ մը կրնայ արտադրիլ, այն մեքէն որ զիտէ թէ սաստիկ վիշտերն իրքան կը դուռն սրտին մէջ :

— Ո՛չ ասպաքէն ոչնուաղ վսեմ խորհուրդ մ'է իրմէ ներշնչուած երախտադիտութիւնը պատեհ առիթ սեպելով այն բարբարոսները զթուծեամբ վարուելու հարկադրելու զըլլը, ըսաւ տ'Էրիկուր իշխանուհին :

— Ստուդիւ խիստ զեղեցիկ և խիստ վսեմ խորհուրդ որ ձեզ թերեւս եթէ ոչ աւելի զեղեցիկ, զէթ աւելի սրտառուչ պիտի երեւի երբ պիտի գիտնաք այն անունը . . . :

— Ա՛հ, իշխան, սրբան անողորմ ես, ըսաւ տիկին տը Սըմիւր : Բայց քանի որ ամեն բանի վրայ կը հիանանք, բայց ոչինչ կրնայ զուծող շարժել . . . :

— Ահա կառքի մը դաւիթը մտնելը կը լսեմ, տիկին . թերեւս զի պուածը մեզ կը զրկէ մեր գիւցաւնը : Անոր գիմէ . . . :

— Օրհնեալ ըլլայ գիտուածը, եթէ իրօք Պ. տը Բօշկիւնն է եկողը, ըսաւ տիկին տը Սըմիւր : Գիտուածն երբեմնակի այնքան չարագէտ է որ զէթ անդամ մը կը սլարտաւորի . . .

Պ. տը Բօշկիւնին ներս մտնելն ընդմիջեց տիկին տը Սըմիւրի պաշտանքը :

Արեւելքին արեւն այնքան նսեմած էր Պ. տը Բօշկիւնը, և իր գէմքին նկարագիրն այնքան փոխուած էր որ չէր ճանչուեր ան : Աերպարանքին նսեմաստուեր ձեն աւելի փողփողուն կ'երեցնէր իր գորշագոյն մեծ աչերը սեւաթոյր ունքերուն ներքե : Ներսը բոլորովին անլուծ էր բայց ի թխադոյն պեխերէն որոնց քով աւելի սլայծառ կ'երեւէին շուրթերուն կարմրութիւնն և ալուաներուն սպիտակութիւնը, հետեւաբար Պ. Բօշկիւն արեւելեան խիստ որոշ կերպարանք մ'առած էր : Անկարելի էր մոռնալ իր ազդուութեամբ շեշտուած գիմական զիծերը : Իր մեծ և վայելուչ հասակը, սև զգեստները, այն աւքայաւկան և ասպետական կերպն զոր ունէր իր արեւակէզ բարձր և սէղ ճակատն ու սևադոյն պեխերը Վէյսսդէզի կամ Վան Տիքի քաջաշնական սրտիկերի մ'ասպետական և համարձակ զիւրքը կը տար անոր : Իր համարձակ գնացքն անձնադոմներու անամօթութիւնը շունչը ամեննին, հանդարտ և հզօր, հանճարեղ և զօրեղ բնաւորութիւն մը կը յայտնէր այն : Անոր թեթեւակի կամարաձև շուրթերուն ծռութիւնը տեսնող մը

կը դիտէր թէ հեղնութիւնը չէր կրնար ժպիտին ազնիւ բարեսիրտութեանը յաջորդել :

Պ. տը Բօշկիւնը վերստին տեսնելու համար հրճուելով ուրախութիւնս ըսի իրեն մտերմապէս , և ինքն ալ ինծի պէս ուրախացաւ . երբ անցեալին վրայ խօսեցաւ հետս , տրտմութեան ամպ մ'անցաւ իր դէմքին վրայ . դուշակեցի թէ Պ. տը Մօրթանի վրայ կը խորհէր , և թէ սակայն ոչ վայրկեանը և ոչ տեղը յարմար կը սեպէր հետս խօսելու այն ամենասիրելի բարեկամին վրայ :

— Պարոն , չգիտէի թէ դէթ խիստ կեղծաւոր ես , ըսաւ տիկին տը Բիշվիլ Պ. տը Բօշկիւնին :

— Իրաւ կ'ըսես , տիկին դ. քսուհի :

— Անշուշտ , ինչպէս վիրաւորիլդ , ձիւնին ներքեւ ինչպէս թաղուիլդ և մեռնելու վտանգին ենթարկուիլդ , ինչպէս ազատիլդ պատմեցիր ինձ . . . բայց ուրիշ բան չըսիր . . . զգուշացար ձեր հէթմանի մը խօսքը ընելու . . .

— Խօսելու այն անբաւ ծառայութեան վրայ զոր ըրիր իրեն . . . պատիւը ազատելով , ըսաւ տիկին տը Սըմիւր :

— Իր երկու զաւակները բերելով , վրայ բերաւ իշխանուհին :

— Երդումընել տալով անոր և իր զաւակներուն որ այնուհետեւ կանաց , մանկանց և ծերերու վրայ դուրս ունենան , ըսաւ տիկին տը Սըմիւր , և ազատ թողուլ զանոնք յանուն . . .

— Ատի է զաղանիքը , ըսաւ տիկին տը Բիշվիլ . այս չարասիրտ իշխանը չուզէր ըսել մեզ թէ յանուն որո՞ւ . . . այն բարբարոսներու զազանութիւնը մեղմեցիր :

Այս ամեն զանգատներն այնքան արագօրէն իրարու յաջորդեր էին որ Պ. տը Բօշկիւն չկրցած էր ամենափոքր պատասխան մը տալ . փոխանակ փցուն և շփոթուն համեստութիւն մը ցուցնելու՝ ազնուութեամբ և պարզութեամբ ըսաւ .

— Իրաւ է այդ ամենը . սակայն , իշխան , ներէ ինձ հարցունել քեզ թէ ինչպէս դիտես . . . :

— Մի ըսեր ուսկից խմացած ըլլալդ մինչև որ ըսէ մեզ այն խորհրդաւոր անունը , զոչեց տիկին տը Բիշվիլ :

— Տեսէք , ինչպէս կը կարմրի . . . զոչեց տիկին տը Սըմիւր՝ խնդալով :

Պ. տը Բօշկիւն իրօք շատ կարմրած էր . անկեղծապէս խօստովանեցաւ կարմրիլը փոխանակ ժխտելու :

— Այո , կը կարմրիմ , ըսաւ ժպտելով , վասն զի անկարելի է ինձ երախտադիտութեամբ չկարմրիլ ըսելով այն անունը որ միշտ երջանկաբեր եղած է ինծի համար , այն անունը , յիշատակի մ'այն խորհրդանշանն որ կենացս շատ մը ծանր դէպքերուն մէջ առաջնորդս , պաշտպանս և խրատատուս եղաւ : Այն անունը առաջին անգամ արտասանելէս 'ի վեր ինծի համար իբր հմայեակ մ'եղաւ . կուրօրէն կը սլաշտեմ զայն իբր կուռք մը : Այս առտու ըսին ինձ թէ ատենակալաց խորհրդարանին մէջ զեղեցիկ ատենաբանութիւն մ'ըրի . արդ ապահով եմ թէ մտապէս այն անունը օգնութեան կանչելու համար էր յաջողիլս :

— Բայց , ըսաւ տիկին տը Բիշվիլ , մենք ալ ճիշդ այդ ամեն հրաշալեաց պատճառաւ անզուսպ փափաք մ'ունինք ճանչնալու այդ անունը :

— Ատոնք ըսելովդ ևս աւելի անհամբեր կ'ընես մեզի , ըսաւ տիկին տը Սըմիւր :

— Վերջապէս պիտի խօսիմ , զոչեց տիկին տը Բիշվիլ : Գիտնաս որ նախ պիտի չարչարենք քեզի մինչև որ պարզես մեզ այս զաղանիքը : Իշխանը կ'ըսէ թէ կը ճանչնանք այն անունը կրող մեծը . . . և թէ կը սիրենք . . . : Օ'ն , ուրեմն ըսէ նայինք , ո՞վ է . . . : Ա'լ համբերելու կարողութիւն չունինք . . . :

— Տիկին , կրկնեց Պ. տը Բօշկիւն ծանրութեամբ , շատ պիտի ցաւիմ եթէ կարենաս կարծել թէ կը վախնամ ըսելու և կրկնելու այն անունը : Այն զգացումն որ թելադրեց զիս ընելու ինչ որ ըրի՝ այնքան պատուելի է որ կ'երգնում քեզ թէ . . . միշտ ամենուրեք և բարձրաձայն ինձ պարծանք մը կը համարիմ զայն : Սակայն ապահով եմ թէ իշխանն ալ ինծի պէս կը կարծէ որ այս միջոցիս չեմ կրնար դո՛հ ընել ձեր հետաքրքրութիւնը : Եթէ հակառակը կը կարծէ . . . կը հաւանիմ ըսելու :

— Հատ կը փափաքէի աղաչել քեզի որ խօսիս, ըսաւ իշխանը խնդալով: Այսպէս վրէժս պիտի առնէի . . .

— Որմէ, գոչեց տիկին տը Սըմիւր՝ իշխանին վարանիլը տեսնելով:

— Քեզմէ, տիկին, շարայարեց զուարթութեամբ, ևս աւելի հիացնելով քեզի այն իրողութեան վրայ զոր ակամայ կը գովես: Բայց վեհանձն եմ, և Բօշկիւնին համակարծիք:

— Ո՛հ, սոսկալի՛ բան մ'է ատի . . . տես, ինչպէս կը համաձայնին, գոչեց տիկին տը Բիշվիլ: Լաւ . . . պիտի սպասենք մինչև որ յարմար դատէք խօսելու . . . : Բայց մեր հետաքրքրութենէն չպիտի ազատիս, պարոն տը Բօշկիւն . այէտք է որ ուրիշ կերպով մը գոհ ընես զայն:

— Պատրաստ եմ հրամանդ կատարելու, տիկին:

— Լաւ, ուրեմն քանի որ պատրաստ ես հրամանս կատարելու, հիմա յիշողութեամբ Էմմայի ալպոմին վրայ պիտի դժագրեւ ծերունի հէթմանին պատկերը:

Էմմա առանց ժամանակ տալու Պ. տը Բօշկիւնին որ պատասխան տայ, ոտք ելաւ ուրախագին և այտերը կարմրած, և մօտեցուց սեղան մ'որու վրայ կար այն ամեն բաներն որք հարկաւոր են ներկաջուրով նկարելու:

— Եւ իր խորհրդասպահութեան պատիժը կրելու համար պիտի երգէ մեզ իր Ծիծուանց ալպանիական երգը, շարայարեց իշխանուհին:

— Էմմա պիտի ձայնակցի հետը, և տիկին տը Լանդրի պիտի հրճուի լսելով, ըսաւ գ. քսուհին:

Էմմա՝ բոլորովին ուրախ՝ դնաց դաշնակը բացաւ մի և նոյն շնորհալի եռանդով:

— Օ՛ն, զաղտնասէրդ դու, ըսաւ տիկին տը Բիշվիլ, շուտ մը ճանչցուր մեզ այն ծեր հէթմանին երեսը զոր շատ կը սիրեմ առանց ճանչելու:

— Եւ երգէ քու Ծիծուանց երգդ զոր շատ կը սիրեմ, վասն զի լսած եմ, ըսաւ տիկին տը Սըմիւր:

— Ուսկից պիտի սկսի, սիրելի իշխանուհի, հարցուց տիկին տը Բիշվիլ:

— Երդէն, վասն զի այն պարզ և սրտառուչ եղանակն այնքան արձագանք կը թողու սրտին մէջ որ այն երգն երգուելէն ետք դեռ երկար ատեն լսել կը կարծես:

Էմմա դաշնակին առջևը նստաւ:

Պ. տը Բօշկիւն սկսաւ:

Ալպանեան եղանակ մ'էր երգն որու ձայնադրերը ինք տողած և խօսքերը թարգմանած էր: Ոչինչ կրնայ այնքան բնական և նախնական ըլլալ որքան էր այս զմայելի մեղամաղձութիւն մը ներշնչող երգը:

Երբէք չլսած էի Պ. տը Բօշկիւնին ձայնը. մեծահնչիւն, քաղցր ու սաստկապէս ճօճուն էր այն:

Այնքան հաճոյք տուաւ ինձ այս երգը որ անդամ մ'ալ երգուիլը խնդրեցի. առանց հարկ թողլու որ աղաչուի, Պ. տը Բօշկիւն վերստին երգեց ամենայն յօժարութեամբ:

Էմմա սքանչելի կերպով կը ձայնակցէր անոր դաշնակովը:

Պ. տը Բօշկիւն իր դործին այս առաջին մասը այսպէս շատ աղէկ կատարելէն ետք երկրորդ մասին զբաղեցաւ. դժագրութեան սեղանին քովը նստաւ, և կէս ժամի մէջ լրջով սքանչելապէս ծրագրեց կազակներու հէթմանին պատկերը, որու դժնէաձև և վայրագ դէմքն ևս աւելի աչքի կը զարնէր խիստ նկարչային հագուստով մը: Թէև չդիտէի Պ. տը Բօշկիւնին այսպիսի ստուգապէս տաղանդներ ունենալը, բայց ոչ այնքան զարմանքս կը գրաւէին անոնք որքան այն շնորհալի դիւրակամութիւնն որով կատարած էր իրեն յայտնուած ամեն փափաքները:

Այս արի զինուորին, պերճախօս ատենաբանին, աւետարանին համեմատ զթասէրին (վասն զի իր երկրին մէջ խղճահարութեամբ կը շարունակէր իր հօրը մարդասիրական աւանդութիւնները) այսքան վսեմ և տակաւագիւտ յատկութեանց հետ այնքան հաճելի ձիւք ունենալն ինձ զարմանալի ու միանգամայն զմայելի կ'երևէր: Ասկից 'ի զատ ինձ կը թուի թէ մարդս միշտ անեղբապէս գոհ կ'ըլլայ միտքով զօրաւոր և քաջութեամբ հղօր մարդերէ երբ անոնք սլարգութեամբ, բարութեամբ և մարդասիրութեամբ կը վարուին:

Մինակ ես չէի այսպէս զգացողը, թէև Պ. տը Բօշկիւն առանց սեթեւեթի կը ջանար փոքր երևելու և ուրիշ անձանց ալ արժէք տալու:

հազարումէկ հուրը զանազանութիւններէ, ամենաչնչին պարագաներէ դիւրին էր նշմարել թէ՛ Պ. տը Բօշկիւն իր բարձրութիւնը մոռցնել տալու գիտաւորութեամբ իր ամեն ճիշդ թափելովն ևս աւելի արժէք և կարեւորութիւն կը տրուէր իր բարձրութեանը:

Պիտի յիշեմ միշտ այն դիշերը զոր այնքան քաղցրութեամբ անցուցինք ճարտարութիւններով, բանահիւսութեամբ, ճանբորդութիւններով զբաղելով և որ խիստ շուտ անցաւ մտերմական խօսակցութեան մը հրապոյրին շնորհիւ, ուր ամեն մէկին պահանջումն էր բարեսիրութիւնը, մրցումն էր հաճելի ըլլալու փափաքը:

Մինչդեռ տիկին տը Բիշկիւն տ'Էրիզուր իշխանուհիին կ'առաջնորդէր դէպ 'ի դուռը, Պ. տը Բօշկիւն հարցուց ինձ թէ առտու տունն եմ թէ ոչ, և թէ կրնայի զինքը ընդունելու շնորհն ընել:

— Արքան ալ մեծ արժէք մը չունենայ այն շնորհքը զոր կ'ուզես իղմէ, ըսի ժպտելով, ես ալ իմ կողմէ շատ կը փափաքիմ սոյնմանաւ մը ընել քեզ այն շնորհը. տիկին տը Բիշկիւն շատ աւելի հետաքրքիր կամ յամառ եմ, և շատ դժուարին պիտի ըլլայ ինձ մինչև վաղը սպասել զիտնալու համար այն խորհրդաւոր անձը որու անունովն այնքան վսեմ բաներ կ'ընես:

— Ես ալ, տիկին, չէի կրնար ըսել այն անունը. . . նաև լաւագոյն բարեկամներուդ առջև. . . չէ թէ իրենց պատճառաւ, վասն զի տարակոյս չունիմ թէ ծափահարութեամբ պիտի դուլէին զիս, այլ քու պատճառաւ:

— Ի՞մ պատճառաւ. . . : Եւ ինչո՞ւ համար:

— Ինչո՞ւ համար, կրկնեց Պ. տը Բօշկիւն: Եւ ամենաբնական կերպով մ'ու կտրծես բոլորովին պարզ բան մ'ըսելու պէս շարայարեց.

— Վասն զի այն անունը քու անունդ է, վասն զի այն անունը ՄԱԹԻԼՏ է:

ՔԼՈՐԻ ԲԵ

ՀԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԸ

Տակաւին համակուած մնալով այն տալաւորութեամբ զոր պատճա-

ռած էր ինձ Պ. տը Բօշկիւնին յայտնած գաղտնիքը, տունս մտայ անհանդարտութեամբ և տժգոհութեամբ, իբր թէ յանկարծ ինծի սէր յայտնած ըլլար ան:

Շփոթութեանս պատճառն էր չէ թէ կեղծ համեստասիրութեան մը դիւրագորգութիւնները, այլ վախ մը՝ կարծելով թէ Պ. տը Բօշկիւնի հետ ունենալու ապաղայ յարաբերութեանցս անկեղծ և եղբայրական հանգամանքը պիտի կորսուի: Այս յարաբերութիւնները փոխանակ հաճելի ըլլալու ինձ, ձանձրալի և ցաւալի պիտի ըլլային թերևս այն ցուրտ զգուշութեան պատճառաւ զոր պիտի ներշնչէին ինձ:

Սակայն քանի մը խորհրդածութիւններէ ետք հանդարտեցայ. յիշեցի պատկառելի տ'Էրիզուր իշխանին խօսքերը: Գիտնալով թէ ինդիրն իմ վրայ է չուղած էր անունս տալ՝ համեստութիւնս խնայելու համար, բայց այնքան բացայայտ կերպով մը գոված էր Պ. տը Բօշկիւնը այն պարագային մէջ, նոյնպէս և սա այնքան անկեղծութեամբ խօսած էր այս մասին որ խղճահարութիւններս մեղմեցան:

Մանաւանդ որ չէի կրնար հաւատալ թէ Պ. տը Բօշկիւն ուղած ըլլայ թեթեւապէս վարուիլ հետս: Մեր յարաբերութեանց տեսակը միշտ կարի ազնիւ էր, և երբեք այսպիսի կասկած մ'ունեցած չէի:

Շատ մեծ ծառայութիւններ ըրած էր ինձ. առաջինն էր՝ ամուսնութեանս առջի ժամանակները տունս գալով իմացնել ինձ այն սթղալի տարաձայնութիւնները զոր Պ. Լիւկարթօ կը հանէր և զոր կը ջանար հաւտայնելու իմ քովս գտնուելովը. երկրորդն էր Պ. տը Մօրթանսին օգնել ազատելու համար զիս այն որոգայթէն ուր այս անուանարկ մարդը նետած էր զիս:

Այս առիթներուն մէջ Պ. տը Բօշկիւն երբեք չընդած էր ամենապատարեալ զգուշութիւնէ մը: Երբեք ամենափոքր ակնարկութիւն մ'ըրած չէր այն յոյսին զոր ունեցած էր հետս ամուսնանալու համար, և այն զգացումներուն զոր կրնար զգալ ինծի համար:

Պ. Լիւկարթօյի մենական տունին աղէտալի դիշերէն քիչ ժամանակ ետք Պ. տը Բօշկիւն մեկնելով Յունաստան գացած և անկից Ռուսաստան անցած էր: Այս մահաբոյր պատերազմին ժամանակ տեսակ մը հաւատքով պաշտած էր անունս, յիշատակս, չգիտնալով ան ատեն

Թէ որ մը պիտի կրնայ վերստին տեսնել զիս : Արնաթ վիճակով զիս իր սիրոյն այս վեհ ու միանգամայն տարօրինակ անպայտը :

Աստի հանդարտեցայ այն սիրոյ նկատմամբ որով Պ. տը Բօշկիւնը դրաւ առ ի կարծեցի սրահ մը , առիւի դիւրութեամբ հանդարտեցայ՝ կարծելով թէ ամենեւին սիրային միտում մը չունիմ իրեն համար : Արնաթան հանայի իր հաղադիւտ յատկութեանց և աղնիւ բնաւորութեան վրայ . վերջին ատեններս ալ անոր նորանոր հաճոյական ձիւքերը տեսեր էի : Անկեղծապէս շնորհապարտ էի իրեն ինծի ըրած ծառայութեանցը համար . բայց կ'զգայի միշտ այն անբաւ տարբերութիւնը որով կը զանազանէր իրեն համար ունեցած սիրադին բարեկամութիւնս այն սէրէն զոր ատեն մը զգացեր էի Պ. տը Լանդրիին համար :

Ամենէն փախուսիկ տպաւորութիւններս անգամ վերլուծելու սովորած ըլլալով , իւրովի հարցուցի թէ արդեօք ինծի համար ցաւալի բան մը չէր խորհիլս թէ քսանամեայ հասակի մէջ կը սարսափորէի հրաժարիլ սիրելէ . . . սկզբունքներու հաստատութեան ու միանգամայն սրտի անզգայութեան սրտածաւալ : Ընդ հակառակն ապագայ երանութեանս ապահովութիւնը տեսայ այս ցուրտ անկարելիութիւններու մէջ :

Բարիկ վերադառնալէս ի վեր կատարելապէս երջանիկ կը համարէի ինքզինքս : Լիուլի խնամք և մարդասիրութիւն կը վայելէի այն պզտիկ և ընտիր ընկերութեան մէջ ուր կ'ապրէի : Պարտաւոր էի սիրելու տիկին տը Բիշվիլը , Էմման . ուրեմն՝ եթէ կրնայ ըսուիլ այսպէս՝ սրտի բաւական դրողում ունէի , հետեւաբար առիւի սաստիկ զգացումներու բացակայութեան վրայ չէի կրնար ցաւիլ :

Մոռցայ ըսել թէ ամեն օր առաւօտները տունս կենալով բաւական տոկոս կ'ընդունէի տիկին տը Բիշվիլի բարեկամները որք իմ ալ բարեկամներս եղեր էին : Հետեւաբար՝ սովորութեանցս մէջ՝ Պ. տը Բօշկիւնին այցելութիւնը դէպ մի չէր ամենեւին :

Անհամբերութեամբ սպասեցի Պ. տը Բօշկիւնին :

Եկաւ կարծեմ զինքն առաջին անգամ վերստին տեսած օրէս երկու օր ետք : Մինակ էի , ձեռքը երկնցուց ինձ և տրտմապէս ըսաւ .

— Երէկ չէ միւս օր չկրցայ խօսիլ հետդ մեր զգացող բարեկամին

վրայօք , թէ և անոր ամենասիրելի անձանց մէկին տունը գտնուէինք : Բայց ինծի պէս դուն ալ զգացիր թէ այն աղետալի դէպքին վրայ խօսակցելու ժամանակը չէր . . . : Ա՛հ , եթէ գիտնայիր թէ ի՞նչ կորուստ ունիմ այն բարեկամս կորուսելով :

Եւ արտօսը մը՝ զոր Պ. Տը Բօշկիւն չուզեց պահել՝ աչերէն զըլորեցաւ :

— Ես ալ իր վրայ շատ ցաւեցայ , և դեռ ամեն օր կը ցաւիմ . . . ըսի բուն յուզմունքով , երբ կը խորհիմ թէ իր վերջին վայրկեաններուն մէջ դարձեալ իմ վրայ խորհեցաւ . . . : Ա՛հ , սոսկալի մահ մ'է . . . դժոխային վրէժ մ'է այն :

Պ. Տը Բօշկիւն դէմքը խոժոռեց և տխուր կերպով մ'ըսաւ .

— Ամեն հնարաւոր միջոց դործածեցի սա ապիրատ Լիւկարթօյին ուր ըլլալը գիտնալու և իր վատ դաւաճանութեան դործինները գտնելու համար . վասն զի այս մենամարտութեան և իր ահաբեկող հետեւանքին նկատմամբ տիկին Տը Բիշվիլին հետ համակարծիք եմ : Հոս ոչ ոք կրցաւ տեղեկութիւն տալ ինձ . քանի մ'անձ ձինք ըսին միայն թէ Լիւկարթօ Ամերիկայի կամ Պրազիլիայի մէջ է :

Անատեն խնայուցի Պ. Տը Բօշկիւնին այն տարօրինակ դէպքը որ Պ. Տը Լանդրիին առ անձանօթ անձ մը զրած նամակը ձեռքս հասցուցած էր :

Այս իրողութիւնը Պ. Տը Բօշկիւնին ուշադրութիւնը դրաւեց . ըսաւ թէ հարկաւոր միջոցները ի դործ պիտի դնէ աշխատելու համար գիտնալ թէ արդեօք Պ. Լիւկարթօ գաղտնապէս Բարիկի մէջ չգտնուիր :

— Բայց կը կարծեմ թէ համարձակի Բարիկ դառնալու , ըսի :

— Զեմ կարծեր . այնքան վատ է որ չհամարձակիր մենամարտիլ հետս , և կը խոստովանիմ թէ պիտի դեղե էի դործադրելու այն ըստպառնալիքը զոր ըրաւ անոր Պ. Տը Մօրթաներ :

— Ինքն անգամ չպիտի ուզէր անանկ ծայրայեղ միջոցի մը դիմել . . . :

— Զղիտեմ . իր բնաւորութիւնն այնքան ցասկոտ էր որ . . . : Բայց

բան մը կայ որ պիտի աւելցնէ Լիւկարթոյին յանդգնութիւնը , այսինքն իր ուժիւններուն հաստատուած չըլլալը . կրնայ օրինաց պաշտպանութեանն ապաւինիլ և չվախնալ դատի մը դայթակղութենէն որ կրնայ բացուիլ իրեն դէմ քու հափափումիդ պատճառաւ :

— Երբէք չպիտի հաւանիմ դատ մը բանալու , գոչեցի . հարկ պիտի ըլլայ յարուցանել շատ մը խնդիրներ որք ամօթալի՛ են կրած անունիս համար : Այն սրտմալի անցեալը հիմակ ինծի համար երազի մը պէս է : Սոսկում կը տայ ինձ ինչ որ անոր իրականութիւնը կը յիշեցնէ ինձ :

— Իրաւունք սնիս . ինձ թող քու վրայ հսկելու հոգը մոռցի՛ր , մոռցի՛ր անցեալը : Ո՛հ , պիտի յաջողինք մտքեդ հանելու այդ անցեալը խօսքի և սիրոյ զօրութեամբ : Մօրթաներ քեզի թողուց տիկին Տը Րիշվիլին , ինծի , վերջապէս այն ամեն անձանց որք վեհ հոգի մ'ունին : Պիտի ջանանք քեզի համար ըլլալու ինչ որ էր ինք և ցուցնել քեզ թէ աշխարհիս մէջ միայն բարի սիրտեր կան . . . : Խեղճ կ'ին . այնքան տառապեցար , այնքան անուանարկ կամ դձուձ անձերու հանդիպեցար որ քու ուզածդ ալ մեր խօսքին հաւտալ է , նաև թողուլ որ սիրենք քեզի , այնպէս չէ :

Չեմ կրնար բացատրել թէ Պ . Տը Րիշվիլին ինչպիսի պարզ և սրտառու զորովով մ'ըսաւ այս խօսքերը :

— Որքա՛ն բարեսիրտ ես , ըսի . որքա՛ն երախտագէտ եմ քեզ արդէն : Մի՛թէ արդէն չկատարեցիր Պ . Տը Մօրթանի փափաքը . յիշէ՛ անդամ մը . . . ասկից երեք տարի առաջ . . . :

— Ո՛հ , չխօսինք այն բաներու վրայ զոր կը պարտաւորիս ինձ , ըսաւ . վասն զի ես շատ քաղցր . . . շատ սիրազին խորհրդածութիւններ պարտաւորեցայ քեզ :

Չկրցայ շփոթութեան թեթև շարժում մը զստել :

Պ . Տը Րիշվիլին հասկցաւ միտքս , և ըսաւ ժպտելով .

— Ահա բազմատուծիւն մ'ընեմ որ հասկնաս միտքս : Շատ պիտի ցաւէի եթէ « Երբեք » + « Երբեք » մը համարէիք խօսքս . պատկերները , գեղեցիկ արձանները , գեղեցիկ երաժշտութիւնը շատ կը սիրես , այնպէս չէ :

— Անշուշտ :

— Կը հասկնաս ուրեմն թէ մարդս ինչու ժամերով Թրանսֆիլիթիւնի , Բաներգիւի կամ Վիէրժ Տը Լ'անֆանի առջև ժամերով կը կենայ հոգեպիշ նայելով :

— Անտարակոյս :

— Կը հասկնաս թէ մարդս ինչո՞ւ երանութեամբ , երախտագիտութեամբ մտիկ կ'ընէ Մօզարի , Կլիւքի կամ Պիթօմի երաժշտութիւնները . վերջապէս կը խոստովանիս թէ մարդս ճարտարութեան այս հրաշակերտներու վրայ սքանչանալով կրնայ այս սքանչումէն ամենէն երկնային վայելումները , ամենաբարձր ներշնչումները ուղեւ :

— Բայց ինչ յարաբերութիւն կայ . . . :

— Արդ , այն երկնային վայելումները , այն բարձր ներշնչումները ես ալ ուղեցի բնութեան սրաշակի հրաշակերտէ մը , բարութեան , շնորհադեղութեան և ազնուութեան տեսլական էակէ մը : Եւ ստացայ : Հայրիս վերջին խլճերը , Պ . Տը Մօրթանի փափաքները և այն բարեպաշտական ակնածութիւնը զոր ներշնչեցին ինձ վիշտերդ , ևս աւելի զօրացուցին այն եռանդուն հաւատքը որով կը պաշտեմ քեզի : Գու ինծի համար իբր միջնորդ էակ մ'եղար ներկայելու համար ինչ որ երկնային է : Քեզի Նանչելէս 'ի վեր միշտ քեզ յատկացուցի լաւագոյն բնազդումներս , վասն զի միշտ քեզ մէ եկած են անոնք . անուղ , տեօլդ վեհ գործերու խառնելով չէ թէ շողոքորթութիւն մը կուղղէի քեզ , այլ իրաւանցի մին կը վճարէի :

— Սակայն խմբիտ տեղ կը պարտաւորէիր ուրիշ յիշատակներ մէջ բերել , ըսի՛ տալբեր ընթացք մը տալու համար այս խօսակցութեան որ կսկսէր շփոթել զիս , այն սքանչելի մարդն որ քեզի այդքան ազնիւ պաշտումներ տալով դատախարակեց . . . :

— Հայրս . . . կանխապէս զգացած էր թէ ինչ պիտի ըլլայիր . . . յուսացած էր մեզի միասին կարգել , պատասխանեց ինձ ծանրապէս Պ . Տը Րիշվիլին : Բու վրայ խորհին անոր վրայ խորհիլ է . . . իր վեհաշուք և նուիրական յիշատակը կը թեալէր այն սիրոյ վերեւը զոր ունիմ քեզի համար . . . : Հետեւորար հանդիստ երոյ վերեւը զոր ունիմ քեզի համար . . . : Հետեւորար հանդիստ երոյ վերեւը զոր ունիմ քեզի հետ + « Երբեք » , կամ ինչպէս կըսուի

ռամկօրէն, հետո՛ք Գօրէի* ընելու կարող մի՛ կարծեր զիս : Հետո՛ք քծնաբանե՛լ : Քեզի պէս կնիկի մը հետ մարդ չքծնաբաներ . . . այնպիսի կին մը ճանչցուելուն պէս կը սիրուի ինչպէս որ արժանի է սիրուելու : Ես ալ ահա այդպէս ըրի միշտ :

— Պարոն Տը Բօշկիւն . . .

— Այս խոստովանութիւնը . . . չկրնար թշնամանել քեզի, չպարտաւորի իսկ զարմացնել . . . :

— Սակայն . . .

— Մանաւանդ, երբ պիտի գիտնաս թէ քեզի համար ի՞նչ ըլլալ կուզեմ, և ինծի համար ինչ կուզեմ որ ըլլաս դուն, շնորհակալ պիտի ըլլաս իղմէ այս խոստովանութեան համար :

— Իրա՛ւ, պարոն, ըսի, չկրնալով իր աշխուժութեան վրայ ժպտիլս արդիւնէ :

— Եւ կարելի է իսկ թէ երջանիկ պիտի ըլլաս :

— Երջանիկ :

— Եւ սէ՛ղ . . .

— Եւ սէ՛ղ : Զմայլելի է ատի՛մտիկ կրնեմ, շարունակէ՛ :

— Խիստ բնական բան մ'է ըսածս : Քաջասիրտ կին մ'ես, և ինչպէս մարդ մ'իւր պատիւին նոյնպէս և դու քու պատիւիդ համար նախանձախնդիր ես : Չես կարող յանցանք մը գործելու, վասն զի հաստատուն սկզբունք ունիս, և վասն զի մանաւանդ այն յանցանքը վատ վրիժառութիւն մը կարծուի թերեւ, ուրեմն չես կարող յանցանք մը գործելու և էրիկիդ անարժան ընթացքին չքմեղութեան ստուեր մը տալու : Իրա՛ւ է ըսածս :

— Իրաւ է. երբեք ուրիշ կերպով չեմ խորհած այդ կէտին նըկատմամբ :

— Կը տեսնես որ զգացումներուդ բարձրութիւնը մեծաւ մասամբ

* Յայտնի է թէ մեր մէջ գուհիկ լեզուով սիրաբանել ըսելու տեղ կըսուի Գօրէի ընել, որ խոսակերէն Գօրէի կամ Ֆրանսերէն Գուհ (սիրաբանութիւն) բառն է :

ես ալ կը հաստատեմ : Կը հասկնամ այդ զգացումները, վասն զի ես ալ կըզամ զանոնք : Բայց հաղիւ քսան տարեկան կաս, առջեդ է առանձնական կեանք մը, առանց ընտանիքի, առանց յարաբերութեանց : Այս ժամուս տիկին Տը Բիշկիլի բարեկամութիւնը տակաւին կը բաւէ քեզ, անցման վիճակի մը մէջ ես. վըշտին դադարումը երջանկութիւն կը համարիս : Այդ բացասական վիճակը չսլիտի տեւէ. սիրտդ պիտի արթնայ, պիտի սիրես . . . :

Ընդհատեցի Պ. Տը Բօշկիւնին խօսքը :

— Մինչև հիմա, ըսի, շատ իրաւամբ և ճշմարտութեամբ խօսեցար, բայց այս վերջին կէտին նկատմամբ չեմ կրնար քեզի հետ համաձայնիլ : Ա՛լ չսլիտի սիրեմ . . . : Աղետալի . . . բայց բուն տրիփ մը սէրը մեղցուց սրտիս մէջ :

— Սէրը մեղցո՛ւց սրտիդ մէջ, գոչեց, բայց դու բնաւ չսիրած ես . . . :

— Բնաւ չսիրած եմ . . . :

— Բնաւ :

— Բայց, պարոն Տը Բօշկիւն, անկատար կը խօսինք, կամ թէ տիկին Տը Սըմիւրի նորաբանական յիմարութեանց կը նմանին մեր խօսքերը :

— Անկատար կը խօսիմ, կը կրկնեմ թէ բնաւ չսիրած ես :

— Բայց, պարոն . . . :

— Բայց, տիկին . . . : Աստուած չուզեր որ այս ինչ կամ այն ինչ աննշան ապիրատէ մը կախում ունենայ քու սրտիդ պէս սրտի մը մէջ վառել կամ բոլորովին մարել զգացումներուն ամենէն աստուածայինը, ա՛յն զգացումն որ հոգիին ամենէն հազուադիւտ, ամենէն շքեղ կարողութեանց կիւտութիւնը կուզէ :

Պ. Տը Բօշկիւնին նայեցայ զարմացմամբ և կրկնեցի .

— Ի՞նչ. չսիրած եմ, կըսես : Բայց ի՞նչ էր ուրեմն զգացածս : Ինչո՞ւ սիրտս այսպէս կործանեցաւ. ինչո՞ւ բոլոր յոյսերս այսպէս մեռան :

— Աշտին սպառումը սրտին կործանումը սեպեցի՛ր . . . : Մի՛թէ սիրտդ կը կործանի : Մի՛թէ հրաժեշտ կը տրուի ամեն յոյսի երբ

ցաւալի կորուստ մը չկայ...

—Ցաւալի կորուստ մը չկայ. սլարոն...:

—Այ. շատ բաներ կան որոնց վրայ կը սլարտաւորիս աշխարհը բայց ցաւալի կորուստ մը չունիս. հետեւեալը ապագան ամբողջապէս քեզ կը մնայ իր անսահման հորիզոններովը...:

—Ապագան...

—Անշուշտ, ապագան. ինչո՞ւ չէ: Ա՛յլ է ապագան քեզ դոցովը: Ըսէ՛ ինձ թէ ազնիւ, վսեմ, սաստիկ, վեհանձնապէս երկուստեք զգացուած բայց դերմարդկային դէպքէ մը յանկարծ ջախջախուած տրիպիլին սէր մը սրտին մէջ յաւիտենական ցաւեր կը թողու, և զայն կը դոյշէ ամեն յոյսերու տուջէ, սլաի հաւատամք քեզի: Այո՛, յաւիտենական սլաի ըլլան այս ցաւերը, վսեմ զի անտրատ սլաի ըլլայ անոնց սլառճաւը. յաւիտենական, վսեմ զի փոխանակ մարեւոլ բարեպաշտօրէն սլաի արծարծին. յաւիտենական, վսեմ զի անոնց մէջ սլաի դանտի այն դառնահամ հեշտութիւնը զոր անմըխաթարելի վշտի մը դիտակցութիւնը կըլտայ, վսեմ զի անդարմանելի է կորսուած երջանկութիւնը: Բայց անյեղային այսպէս բարեպաշտական հաւատարմութեամբ սլաշտուիլը սլաի ապացուցանէ՞ թէ սէրը մարած է սրտին մէջ: Ընդհակառակն սլաի հաստատէ թէ այն սէրն երբեք ոչ այնքան անարատութեամբ և եռանդազին վառած է հոն...: Արդ... այսպիսի բան մը զգացած ես: Այ, անշուշտ ոչ. սոսկալի կերպով մը տառապելէն ետք սոսկումով խոյս տուիր տառապանացդ յիշատակներէն, շնորհակալ եղար Աստուծոյ քեզի դահլիճէդ ազատելուն համար, խեղճ և թշուա՛ռ կին:

—Իրաւ է... ոչ միայն չեմ սլանծար այն սլոգալի յիշատակներով... այլ և կը խորշիմ անոնցմէ...: Բայց սէրս որքան ալ աղետալի և՛ կը հաւանիմ թէ՛ որքան ամօթալի եղած ըլլայ, դարձեալ յայտնի է թէ սիրով սիրեցի...: Եթէ սիրած չըլլայի, չէի կարգուեր Պ. Տը Լանդրին հետ:

—Տէ՛ր Աստուած. ինչպէս զգայարանքը, նոյնպէս և սիրան երբեմն կը խաբուի. երկիկդ արտաքին հրապուրիչ կերպարանքը, իր կեղծ և ողորալի խօսքերը, հօրաբոյբիկ խնամակալութենէն ազատելու խիստ բնական եռանդդ, անմեղութեամբ վստահիլդ այնպիսի մարդու

մը զոր անկեղծ և լաւամիտ կը կարծէիր, բնածին վեհանձնութիւնդ, բաղդատութեան բայարձակ սլակասութիւնը, վերջապէս ամեն բան մղեց քեզի այնպիսի ամուսնութեան մ'որ անարժան էր քեզ:

Երբ կարդուեցար, երբ դժբաղդ եղար, երկիկդ իշխանութեանը կուրօրէն հնազանդիլդ, սլարտաւորութիւններդ արխաբար կատարելդ սիրոյ ազնիւ անձնութիւնը սեպեցի. առաքինի, համբերատար եղար... կարծեցիր թէ խանդավառ սէր մ'ունիս:

—Բայց նախանձոտութեան չարչարանքը չզղացի՞:

—Ամեն բան կը շղթայուի. շինծու տաւառութենէ մ'առաջնորդուելով ինչպէս սիրոյ նոյնպէս և նախանձոտութեան նկատմամբ սխալեցար:

—Սխալեցայ:

—Երկիկդ ասլերախտութիւնը շատ աւելի զայրոյթ տուաւ քեզ քան թէ իր անհաւատարմութիւնը:

—Բայց ինչո՞ւ սլաի չսիրէի Պ. Տը Լանդրին:

—Վսեմ զի արժանի չէր քեզ:

—Ի՞նչ. ուրեմն կին մ'իրեն արժանի անձերը միայն կընայ ստուգապէս սիրել:

—Այլ կարծեմ թէ, դու, Մաթիլտ Տը Մարան, դուն քեզ արժանի անձ մը միայն կրնաս սիրել, ստուգապէս սիրել...:

—Բայց տե՛ս Պ. Սեշըրէնը. ինքն որչափ բարի է, այնքան չար է իր կինը. կինը անամօթաբար խաբեց զինքը, բայց ինք կը պաշտէ զան:

—Ես Պ. Սեշըրէնին վրայ չեմ խօսիր, բնդհանուր կերպով չեմ խօսիր, խօսքս կը մասնաւորեմ: Արսեմ քեզ թէ դու քեզ արժանի անձ մը միայն կրնաս ստուգիւ սիրել:

—Բայց ինչու է ուրիշներէ աւելի այսպէս սլաի զգամ:

—Վսեմ զի կը կրկնեմ թէ սէրը քեզի՛ ինչպէս ամեն ընտրելազոյն սիրտերու համար՝ կը սլարտաւորի վեհ զգայումներու շքեղ փոխանակութիւն մ'ըլլալ:

—Պատճառաբանութիւններդ առ երեւոյթս հրապուրիչ են, և անսխալութիւնը կրնայ համոզումին օգնութեան հասնիլ, ըսի Պ.

Տը Բօշկիւնին, բայց ես չեմ համոզուիր :

—Պիտի համոզուիս :

—Բայց ինչո՞ւ կուզես այս համոզումը տալ ինձ. ինչո՞ւ կուզես համոզել զիս թէ սիրտս խաբուած է, թէ ճշմարտապէս սիրած չեմ և թէ կը պարտաւորիմ ինձ արժանի մարդ մը սիրել :

—Կուզեմ այս համոզումը տալ քեզ ստիպելու համար քեզի որ խոստովանութիւնս երջանկութիւն և պարծանք համարիս քեզ, ինչպէս ըսի . . . :

—Բացատրէ՛ միտքդ . . . :

—Հաստատելով քեզ թէ բնաւ սիրած չեմ և թէ քեզ արժանի մարդ մը միայն կրնաս սիրել, հարկաւորապէս կստիպեմ քեզի խոստովանելու թէ օր մը պիտի սիրես :

—Ամենին չեմ խոստովանիր այդ բանը . . . : Նախ ո՞վ կըսէ քեզ թէ պիտի գտնեմ ինձ արժանի այդ մարդը. երկրորդ ո՞վ կըսէ քեզ թէ պիտի սիրեմ զան . . . :

—Ամեն ինչ կըսէ ինձ թէ պիտի սիրես : Սիրելիդ կացութեանդ պահանջումներուն մին պիտի ըլլայ. բայց այնպիսի բնաւորութիւն և ըսկզբունք ունիս որ երբ սիրես, պիտի պարտաւորիս ոչ միայն բացառապէս կերպով կարենալ խոստովանիլ սէրդ, այլ նաև անով պարծիլ առաջի աշխարհի . . . :

—Հազուադիւս է այդպիսի սէր մը . . . :

—Եւս աւելի հազուադիւս եմ այդպիսի սէր զգալու արժանի մարդերը : Հետեւեալ կըսեմ քեզ թէ երբ պիտի հանդիպիս այն մարդերուն մէկին, պիտի բռնադատուիս սիրելու զան, այն մարդը սիրելու պիտի ստիպէ քեզի ամեն բան, այսինքն սրտիդ պիտոյքը, այնպէս սիրուելու պարծանքն և այն խորհրդաւոր խնամութիւններն որք վերապոյն հոգիները կը մեքձաւորեն :

—Բայց այն մարդը :

—Այն մարդը, եթէ կուզես, ես պիտի ըլլամ :

—Դ՞ո՞ւն . . . :

—Ես . . . : Ես կըսեմ, վասն զի ինքզինքս քեզ արժանի կը կարծեմ :

—Այդպէս խօսող մը եթէ ուրիշ մ'ըլլար քու տեղդ, իր այդ համարձակութիւնը յետին ծայր անձնագովութիւն մը պիտի ըլլար, ըսի ծանրապէս Պ. Տը Բօշկիւնին ձեռքս երկնայնելով. բայց դուն . . . կը հաւտամ . . . դուն իրաւունք ունէիր. երջանկութիւն և պարծանք մ'է ինձ այդ խոստովանութիւնը :

—Այդպէս ըլլալը ըսեր էի քեզ, կրկնեց անհաւատալի պարզութեամբ մը :

—Պիտի հետեւիմ համարձակախօսութեանդ, ըսի Պ. Տը Բօշկիւնին : Կարելի է թէ զարթնու սիրտս : Եթէ երբեք զգամ սէր մը, այն սէրը զոր կը նկարագրես, այն սէրը որով կարենանք հպարտանալ ես և դու, անատեն . . . կերդնում քեզ թէ երանութեամբ ապահովութեամբ անձնատուր պիտի ըլլամ այն սիրոյ . . . : Բայց, բա՛րէ . . . ամենէն անարատ, ամենէն սրբազան սէրն ազատ չէ աշխարհիս զըպարտութիւններէն :

—Չեմ ուզեր աշխարհիս շահատակը հանդիսանալ, բայց անոր ըրած պէշութեան դրեթէ միշտ պատճառն է զանգատողներուն կեղծաւորութիւնը կամ ակարութիւնը : Խիղճը կը վրդովի, անատեն վհատութիւնը կը տիրէ : Եթէ ընդհակառակն կրես զգացում մը որով կարենաս հպարտանալ, և զոր կարենաս խոստովանիլ աշխարհիս առջև, ինչո՞ւ պիտի պահես այն զգացումը : Եթէ պահես, վատութիւն մ'է և արժանի կըլլաս զըպարտուելու : Խնդրեմքդ մեղադրելու բան մը չունի՛ս : Ուրեմն ինչ հարկ կայ դիմելու կեղծաւորութեան, այն զեղծումներու որք միշտ յանցական ընթացքի մը հետ կրնկերանան : Աւերջապէս ինչո՞ւ առաքինութիւնն ալ իր յանդգնութիւնը չունենայ ինչպէս մոլութիւնը ունի իրը : Օրինակի ազդառ ինչո՞ւ քեզի պէս կլին մ'ե ինձի պէս մարդ մ'իրենց ուղիղ և անարատ սէրը արիաբար ընդունել չպիտի տան ընկերութեան, ինչպէս էրիկդ և Խւրսիւլ ընդունել կըտան անոր իրենց կրկին շենութիւնը : Մարդիկ համարձակութիւնը, յանդգնութիւնը կը սիրեն. ուրեմն թո՛ղ բարեկիր անձինք ալ ապականակիր անձանց չափ համարձակ և յանդուգն ըլլան : Հաւասար քաջութեան առջև ապահով եմ թէ մարդիկ բարեկիր անձերը նախապատիւ պիտի սեպեն :

Ջմայլում տուաւ ինձ այս ազնիւ յանդգնութեան արտայայտութիւնն որ կողեւորէր Պ. Տը Բօշկիւնին դէմը :

— Երաւունք ունիս , ըսի՝ կամբիս հակառակ մղուելով անոր վեհ խորհուրդին հոսանքէն . վսեմ բան մը կըլլայ զըսարտութիւնը ան- զօրութեան դատաւարութիւնը՝ բայց այստակէս անցնելով այն սահմանէն զոր իր չարասիրական ակնարկութիւնները հազիւ կը համարձակին ցուցնելու :

Պահ մը խորհելէն ետք , ըսի Պ. Տը Բօշկիւնին .

— Անկեղծութեան և վստահութեան ապացոյց մը պիտի տամ քեզ՝ տարօրինակ հարցում մ'ընելով : Ասկից երեք տարի առաջ ինչո՞ւ այսպէս չխօսեցար հետս :

— Ասան զի երեք տարի առաջ աւելի երիտաւարդ և ոչ այն- քան ինքզինքիս վստահ էի , հետեւաբար չէի կրնար այսպէս խօսելու համարձակիլ : Մօրթաները դիտէր սէրս . սաստիկապէս յորդորեց զիս մեկնիլ Փրանսայէն , ճամբորդութիւն ընել , կեանքս օգտակար ընել ազնիւ իրաւունք մը սրաշտտաններով , մինչև որ ինքզինքիս տէրն ըլլալու համի իշխանութիւն ստանամ . «*պէն էր էրէն-բէրէն*» զատելու համար , կըսէր ան , այն սէրն այնպիսի կերպով մը մաքրել որ կարենայի քեզ ընծայել զայն առանց կարմրելու :

— Եթէ Փրանսա դալով տեսնէիք թէ արդէն երկիւնս լքուելուս փոխարէն կը մխիթարուիմ և արժանաւորապէս կը սիրեմ իմ սրտիս արժանի սիրտ մը , ինչ պիտի ընէիր . . . :

— Բարձր և անշահախնդիր զգացումները կը դիմանան դառնապէս վրիպում յոյսերու , հող չէ , եթէ նաև խիստ ցաւալի ըլլայ անոնց վրիպումն ինքնային սիրոյ համար . այնպիսի սարաղայի մը մէջ կըսէի քեզ ինչ որ կըսեմ , կառաջարկէի քեզ ինչ որ կառաջարկեմ , կըսէի և կառաջարկէի նոյն իսկ սիրուած անձին առջև . . . վասն զի այն անձը քեզմէ սիրուելով կալող պիտի ըլլար հասկնալ միտքս :

— Հա՞պա եթէ ինձ անարժան մարդ մը սիրած ըլլայի :

— Չէր կրնար ըլլալ այդ բանը : Կնչպէս ֆիզիկապէս անկարելի , նոյնպէս և բարոյապէս անհնարին բաներ կան . կը կրկնեմ դու

միայն առանց կարմրելու կրնայիր սիրել :

— Բայց եթէ հակառակը սլատահէր , ո՞ր յամառդ դու :

Պ. Տը Բօշկիւն սրահ մ'ինձ նայելէն ետք ըսաւ հանդիսաւոր կերպով մ'որ մեծ արժէք կը տար սա խօսքին .

— ԵՍ ԻՆՔՍ ԻՄ ՎՐԸՅ ՊԻՏԻ ԿԼՍԿԱԾԷԻ :

Այս եղաւ ահա իմ Պ. Տը Բօշկիւնին հետ ըրած տարօրինակ և առաջին խօսակցութիւնը :

ՔԼՈՒԲ ԲԶ.

ՄՏԵՐՄԱԿԱՆ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բաւական երկար ժամանակ անցուցի Պ. Տը Բօշկիւնին հետ ըրած խօսակցութեանս անդրադարձ տպաւորութիւնը կրելէս առաջ , եթէ կրնայ ըսուիլ այսպէս :

Այնքան անկեղծ և ուղղամիտ էր ան որ մեր յարաբերութեանց մէջ չունեցայ այն զգուշութիւնը զոր իր խոստովանութիւնը թերևս զիս հարկադրէր ունենալու :

Առաջուան պէս գրեթէ ամեն գիշեր տեսայ զինքը տիկին Տը Րիշվիլին տունը ուր ինչպէս զբոսահիւն միւս բարեկամները , նոյնպէս և ինք միշտ կը դային . շատ անգամ նաև տունս կը դար առտունները :

Այնպիսի վստահութիւն մ'ունէի իր և իմ վրայ որ ինքզինքս թող տուի զրաւուելու այս նորածին սիրոյ հրապոյրէն : Հպարտութիւն մը , և կարծեմ իրաւացի հպարտութիւն մը կզգայի այն բարեկամական սիրոյ ապացոյցներէն զոր Պ. Տը Բօշկիւն տուած էր ինձ և այն ազնիւ ազդեցութենէն զոր յանդէսս ունեցեր էի իր կեանքին վրայ , և այս զգացումս չէի պահէր :

Հրճուանք կը տային ինձ իր յաջողութիւններն որք ամեն օր կը մեծնային : Շատ քիչ անգամ կը խօսէր ատենակալներուն խորհրդարանին մէջ , բայց իր ճարտասանութիւնն ամեն վեհ սիրտերու

Թեւերը կը շարժէր իր խօսքին ազդեցութիւնն ևս աւելի հզօր էր իր անկախութիւնը բացարձակ ըլլալուն համար : Կուսակցութեանց և ոչ մէկին կը վերաբերէր . կամ լաւ ևս է ըսել՝ կը վերաբերէր ամեն կուսակցութիւններու , վասն զի ազնիւ և բարձր գղացումներ ունէին անոնք . ամեն արդար , մարդասիրական , մեծ , ճշմարիտ և ազգային բացայայտ կուսակիցն ըլլալով՝ վատութեանց , ինքնամոլութեանց , կեղծաւորութեանց դէմ անողոքելի էր . ամենէին այս կամ այն անձին արբանեակը չըլլալով բացառիկ կացութիւն մը ստացած էր այսպէս , կացութիւն որ ամուլ էր անձնական առաւելութեանց նկատմամբ զորս կրնար քաղել անկից , բայց սքանչելապէս բերրի այն վեհ ճշմարտութեանց մասին զոր ինք կը տարածէր Ֆրանսայի , Եւրոպայի մէջ :

Իր անուան և գեղեցիկ բնաւորութեան հանրածառալ հռչակն այնքան հեռի տարածուեցաւ որ Հիւսիսային Եւրոպայի վեհապետներուն մին իրմէ ուղուած շնորհումի մը մասին Ֆրանսայի բոլոր դեսպաններուն ղիմադրելէն ետք Պ . Տը Բօշկիւնին նամակ մը յանձնել տուաւ որու մէջ կիմայնէր իրեն թէ զինքը թէև անձամբ չէր ճանչեր , բայց հաճութիւն մը կը վայելէր՝ թէ իր մեծահամբաւ անունին և թէ մարդկութեան իրաւանց բրած երևելի ծառայութեանցը շնորհելով . . . ինչ որ մինչև անատեն մերժած էր :

Ինչ կը թուի թէ իշխանի մ'այս մեծարանաց մէջ սրտառու համարում ու միանգամայն բարձր բարեսիրութիւն մը կար , իշխան մը մ'որ ամենէին յարաբերութիւն մը չունենալով Պ . Տը Բօշկիւնին հետ (բոլորովին անծանօթ էր ասոր յուզուած խնդիրը) և գիտնալով հասարակային պաշտօններու մէջ իր անշահախնդրութիւնը , երկրին գործերուն մէջ իրեն ազնիւ մաս մը հանելու միջոցը կը գտնէր սակայն՝ ամենակարեւոր շնորհում մը տալով մի միայն անոր բնաւորութեան ազդեցութեանը :

Երբէք չպիտի մոռնամ Պ . Տը Բօշկիւնին ուրախութիւնը երբ եկաւ այս բարի լուրը ինչ հազորդելու , ոչ ալ այն սրտառու ազնուութիւնը որով ուղեց համուել զիս թէ ամեն ազնիւ ներշնչումները իմ վրայ խորհելով ընդունած ըլլալուն համար կը պարտաւորէր

ինչ յատկացնել այն շնորհը որ մեծ պարծանք մ'էր իրեն :

Թէև անակնունդի էր այս շնորհը , բայց այն աւելի ուրախութիւն պատճառեց Պ . Տը Բօշկիւնի բարեկամներուն քան թէ զարմանք : Իր լուսաւոր մարդասիրութեան , ատենաբանական տաղանդին , բրած պատերազմներուն և ընդունած հիմնական և բազմատեսակ կրթութեան շնորհիւ խիստ մեծանուն անձ մ'եղած էր ան :

Թէ իրենց զիտութեամբն և թէ՛ ազնուականութեամբն երևելի հանդիսացող գրեթէ բոլոր օտարականները շատ կը փափաքէին ընդունուիլ տիկին Տը Բիշվիլին տունը . և գիւրին էր տեսնել թէ դժբախտ հիւն ընկերութիւնը կը սիրէր պարծիլ Պ . Տը Բօշկիւնով որ ամենէն բարձր և ողորդի համակրութիւնները ստացած էր :

Այլ սակայն երբ իր մտերիմներուն մէջ կը գտնուէր , ոչ որ այս խիստ փառաւոր և հանրածանօթ բարձրութիւնը զմայլելի պարզութեամբ մը , քաղցր և փոխադրական զուարթութեամբ մը մոռցնել տալու ճարտարութիւնը ունէր անոր չափ : Պ . Տը Բօշկիւն սակաւադիւտ յատկութիւն մ'ունէր , որ էր ոչ միայն հաճոյ ըլլալ , այլ նաև հաճելի ըլլալու փափաք տալ ուրիշներուն :

Իր ինծի համար նախամեծարութիւնները և՛ ինչո՞ւ չըսեմ՝ նաև իմ իրեն համար նախամեծարութիւններս , վասն զի այս նախամեծարութիւնները թեւադրող սիրոյն մէջ չկար բան մ'որմէ պարտաւորէի կարմիր , այնքան բնական կերևային և տիկին Տը Բիշվիլին ընկերութեան մէջ այնպիսի կերպով մը կը խոստովանուէին մեզմէ որ կարծես թէ իւրաքանչիւր ոք խղճին դէմ կը համարէր Պ . Տը Բօշկիւնը թեւ ինչ տալու հաճոյքէն զրկելու կամ քովս նստիլը . մեր սիրոյն որքան պարկեշտ ըլլալը բաւական կը հաստատուէր այս բարեսիրական թոյլտուութեամբ զոր կը ցույցնէին մեզ այնպիսի անձինք որոնց խոստարարոյութիւնը ծանօթ էր :

Բարեկամական կաթողին սէր մ'ունէի տիկին Տը Բիշվիլին վրայ . ամեն օր նորանոր բարեսիրութիւններ կը ցույցնէր ինչ : Սրտազին կը սիրէի Էմման դեռահաս քոյր մը սիրելու պէս . երբէք այսքան երջանիկ չեղեր էի :

Գրեթէ բոլոր գիշերներս տիկին Տը Բիշվիլին տունը կանցու-

նէի ՚ի բաց առնելով Պուֆօնի թատրոնը դացած օրերս և ուրիշ քանի մ'օրեր ուր մինակ կը մնայի մտախոհելու համար :

Առաւօտները քանի մը պառնային , քանի մ'այցելութիւններ կը նէի , կամ թէ դաշնակիստա՞նք կը նստէի :

Այնքան դոհ էի այս նոր սկսած հանդարտ և մտերմական կեանքէս որ չուզէր էի բնաւ պարահանդէս երթալու հաւանիլ :

Իրողութիւն մ'որ թիւրևս անշուք է ընկերութեան պատմութեան մէջ՝ տեղի ունենալով Պ. Տը Րօշկինին արդէն կարի արտակերպոն բնաւորութեան մէկ նոր կերպարանքն ալ ցուցուց :

Բայց հասկնալու համար ինչ որ պիտի պատմեմ հիմա , կը պարտաւորեմ ըսել բան մը զոր սակայն շատ դիւրութեամբ մոռցեր էի . ըսել կուզեմ թէ Պ. Կասթօն Տը Սենվիլը՝ տիկին Տը Րիշվիլին եղբորորդին՝ խելքը միտքը ինչ տուած էր , հարկաւ խորհելով թէ Պ. Տը Րօշկինին խնամատարութեանց յայտնութիւնը և իմ ալ ոչ նուազ բացայայտ կերպով մը զանաք ընդունելու տեսակ մ'եղբայրական բարեկամութիւն կը հաստատէր մեր մէջ , և թէ այս բարեկամութիւնը անոր այսինքն Պ. Տը Սենվիլին ինչ տեղի կաթողին զգացում մը ներշնչելու ամեն հնարաւոր պատահութիւնները կը թողուր :

Պ. Տը Սենվիլ շատ դեռահաս էր . կարծեմ քսան տարեկան էր : Տիկին Տը Րիշվիլ քաղցրութեամբ կընդունէր զան : Այս երիտասարդն աղէկ կը հաղուէր կը շքուէր , բայց անձնական արժէք մը չունէր բնաւ . անթերի կերպով բարեշնորհ այլ ըստ ինքեան աննշան անձ մ'էր . սակայն ընտիր կերպեր ունէր , և իր խելքին պակսութիւնը կը լեցունէր այնքան վաղահաս կենցաղադրաւորութեամբ մ'որ իր ընտրելապէս քաղաքավարական կերպերը գրեթէ ծիծաղելի հակադէմ պատկեր մը կընծայէին իր գեռ բոլորովին պատանեկան աղւոր կերպարանքին հետ :

Գիտնական պատանիներէն , Դիլլի ձեւացող պղտիկ աղջիկներէն ետք ըստ իս ոչինչ այնքան անախորժ է որքան ևն այն խիստ անտիական պատանիներն որք իրենց հասակին յատուկ զուարթութիւնը և վստահ անդամութիւնը կը փոխեն զգօն համարձակութեան մը ,

և սաստիկ արհամարհութեան մը , արհամարհութիւն՝ այն ամեն իրերու դէմ որք համարձակապէս զուարթ և զուարճալի են : Անշուշտ այս քաղաքավարական չափանցութիւնը նախապատու է շատ մը կենցաղագէտ մարդերու գրեթէ ամբողջի անհոգութենէն կամ ընտանութենէն . ուստի ես և տիկին Տը Րիշվիլ խիստ մակրմատիկ և կատակներ կընէինք իր եղբորորդիին ծանրասէր և կշռուած անհամութեանը վրայ :

Չէի ենթադրեր թէ Պ. Տը Սենվիլը ամենափոքր պահանջում մը կընայ ունենալ իմ նկատմամբ , հետևաբար զինքն ընդունէր էի ևս աւելի բարեսիրութեամբ : Սակայն Պ. Տը Սենվիլ ինձի այն մեծաբանքը ըրած էր զոր ամեն բարեկիրթ մարդ մը կը պարտաւորի ընել կնոջ . բայց մեր օրերն այնքան հազուադիւս են լաւ ընկերութեան յարմար անձինք , և մարդերն այնքան քիչ հոգ կը տանին կանանց որ գրեթէ վտանգաւոր կըլլայ ամենափոքր մեծաբանքը : Արդ ինչ որ կենցաղավարութիւն կը սեպուէր տիկին Տը Րիշվիլի խիստ պղտիակումբին մէջ , անշուշտ նուազ փոքր և նուազ ընտիր ընկերութեան մը մէջ հանապաղօրեայ և բացայայտ քծկնք պիտի սեպուէր : Յետադայ գէպքին առթիւ կըցայ տեղեկութիւն առնուլ այն դիտաւորութեանց վրայօք զոր Պ. Տը Սենվիլը ունի եղեր կամ ինքն իսկ յայտնած էր և որոնց նկատմամբ երբեք կասկած մ'անդամ չծնած էր մտքիս մէջ :

Տիկին Տը Րիշվիլ առաւօտ մը տունս եկաւ և զիս պազնելով ըսաւ .

— Խիստ ուրախ կը տեսնես զիս . իրաւ է , վասն զի անլուր , անհաւատալի իրողութեան մը գիւցաղեւահին ես . չես կրնար երեւակայել թէ որքան կը սիրեն քեզի , որքան կը հիանան քու վրայ . կուզեն փոխադրութեամբ մը մոռցնել տալ քեզ այն ամեն վիշտերը որոնցմով տառապեցար : Քեզ չըսէի թէ մարդիկ բարի կողմ ունին . . . ահա իրաւունք կը տան քեզ : Ահա ստուգիւ լաւամիտ եղայ :

Տիկին Տը Րիշվիլ այնքան եռանդուն կերեւար որ ժպտելով ըսի .

— Բայց բացատրէ՛ ուրեմն միտքդ , ըսէ՛ ինձ , նայիմ , ինչպէս

այդ անուր, անհատապի իրողութեան գիշարահոհին եղայ առանց
այդ մասին տեղեկութիւն մ'ունեցած ըլլալու :

— Հիմա սիտի սլառմամ և սիտի կարմրիս . . . : Ա՛յ, այո՛ սիտի
կարմրիս, և բոլոր զօրութեամբդ, վասն զի գովեստներն անձրեկի
պէս տեղացին վրայ . բայց ամեն բանէ աւելի զմայլելին է եղբոր-
որդիս Աստիճոն Տը Սենվիլին մէկ յանարամութիւնը որ Պ. Տը
Բօշկիւնին խիստ ճարտարանական խօսքեր ներշնչեց . . . և . . . : Բայց
ամեն բան սլառմամ քեզ : Գիտես որ երեկ զիշեր զխորածովդուռս
դոցեցի արկին Տը Լօնրէյի տունը երթալու և ներկայ գտնուելու իր
հինգշաբթի օրուան յատուկ հիւրերու ահումբին մէջ . չէի կրնար
չերթալ, վասն զի բարեկարգ իշխանահոհին և իշխանն ալ մի և նոյն
կերպով կը մեղադրէին ինքզինքնին՝ ըսելով թէ շատանց 'ի վեր տի-
կին Տը Լօնրէյի տունը դադար չէր : Երեկ չէ միւս օր խօսք տուեր
էի իրենց երթալ և զկենք առնուլ . արդ իշխանահոհին, իշխանը և
ես երեկ արկին Տը Լօնրէյի տունը դայինք : Չեմ յարգեր այս կըն-
կան բնադրութիւնը . թէ և խելացի է բայց քաջատիրա չէ, եթէ իր
առջև անդամարտ Ժամուելու ըլլայ այն անձանց մէկին միւսը, զորս
ինք իր մտերիմ բարեկամները կանուանէ, ձայն չհաներ և իբր գի-
տողութիւն բաւական կը համարի ըսելը . . . Ա՛յ, որէ՛ր Աստիճոն՝
իբր է որի : Ահնեմն չէի հաւատար արանի բռնի մը . . . Բայց առէի
Գիշեր, իբր է որի . . . Անշուշտ շահագործութիւնն է այս արդ մեջ . . . և
այլն : Տ'երկուր իշխանը հիմա՛յ այնքան քիչ կը յաճախէ ընկերու-
թիւնները որ արկին Լօնրէյի տունը դալը գրեթէ գէղը մ'եղաւ :

Չես կրնար գիտնալ, սիրելի՛ դիմ Մաթիլա, թէ ինչ սլառա-
ռելի ներդարծութիւն մ'ըլլաւ իր ներկայութիւնը, և ինչպէ՛ս ներ-
կայութեամբը զբեթէ յանկարծապէս փոխեց արկին Տը Լօնրէյի
սրահին տեսքը երբ ներս մտանք մենք : Այնքան աղմկապէս կը
խօսակցէին հոն որ հաշիւ հաղ լսուած էր մեր դպրոստը խմայնող
ձայնը : Երբ իշխանին անունը լսուեցաւ, յանկարծ խորունկ լու-
թիւն մը արեց, բոլոր մարդերը և քանի մը կին անդամ ոտք ելան :

— Գեղի պէս կը խորհիմ, ըսի արկին Տը Վիշվիլին . մարդ մտա-
ծելով այս մեծարանաց և սլառութեան վրայ որք կըլլան այնպիսի

մարդու մ'որ այսօր զրկուած է իր այնքան վաղեմի շքեղութիւննե-
րէն և որ Ֆրանսայի գեղեցիկ անուններուն մին իրեն սէս բարձր
կը պահէ, հարկաւ կը հաշտուի աշխարհիս հետ :

— Այնպէս չէ՞ : Բայց մտիկ ըրէ մինչև վերջը, շատ աւելի սի-
տի զարմանաս : Անօգուտ է ըսել թէ Բարիզի մէջ չկայ մարդ մ'ո-
րու հետ չտեսնուի տիկին Տը Լօնրէյ, իր Բարիզի տունը հետա-
քըքրական է, վասն զի ամեն կարծիքներու և ամեն ընկերութիւն-
ներու վերաբերող (ստուգապէս կամ անստուգապէս) նշանադր
անձինք հոն կը տեսնուին : Տիկին Տը Լօնրէյ՝ որ սակայն շատ ա-
ղէկ հիւրասիրութեամբ կը մեծարէ իր այցելուները՝ իշխանին և իր
կնոջ զալուստէն ետք իր սովորութեանը համեմատ փոխանակ չա-
րաբոյր կամ չարասէր խօսակցութիւն մը խրախուսելու իր նոր հիւ-
րերուն արժանի նիւթի մը վրայ խօսակցութեան տեղի տուաւ : Քա-
նի մը վայրկեան ետք Պ. Տը Բօշկիւնն ալ եկաւ :

Երեկ չէ միւս օր ատենակալաց խորհրդարանին մէջ ըրած ատենա-
բանութիւնը մեծ համբաւ առած էր . ամենքն ալ գէպ անոր նա-
յեցան : Իշխանը ձեռքը երկնցուց անոր և իր սովորութեանը հա-
մեմատ ընդունեց զան այն սրտարուղի մտերմութեամբ որ մեծադին
պատիւ մը կը դառնայ . ուրիշ անձեր ալ եկան . ասոնց մէջն էր սի-
րելի եղբորորդիս Աստիճոն Տը Սենվիլը՝ վերջ հոյաձև փողկապ մը,
թիկնոցին կոճկարանին վրայ շքեղ ծաղկեփունջ մ'ունենալով, և
ինչպէս գիտես ներկայանալով այն կըլուած համարձակութեամբ,
այն մասնաւորապէս ուսումը վայելչութեամբ որ խնդուկդ կը բերեն :

— Եւ որք յուսահատութիւն կը տան քեզ :

— Անշուշտ . խիստ բարեսէր աղպական եմ, և իրօք ցաւելու բան
մ'է եղբորորդիս այս կերպերը . . . : Արդ՝ ինչպէս ըսի՝ ականաւոր
մարդիկ կային տիկին Տը Լօնրէյին տունը : Պէտք է որ ըսեմ քեզ
հոն գտնուող անձանց անունները, սիտի հասկնաս թէ ինչու կը-
սեմ : Այլ և այլ անձերու հետ կային մանաւանդ տիկին Տը
Քսենիքա և իր վայրենաբարոյ էրիկը . ասոնց ներկայ գտնուիլը
մեծ ուրախութիւն տուաւ ինձ, և այս ուրախութեանս սլառաւորն ալ
սիտի հասկնաս հիմա : Կար նաև Աւստրիոյ գեսպանահոհին . ասոր

Հոն դանուիլին ալ ուրախութիւն տուաւ ինձ , բայց տարբեր նշանակութեամբ , վասն զի չկայ աղնիւ և վսեմ բան մը զոր չհասկընայ ան . վերջապէս հոն էր նաեւ այն պետական մեծ մարդը (մեզի հետ ներս մտած էր) որու համար Պ . Տը Թալէյրան ըսած է այնքան սքանչելապէս զեղեցիկ կերպով մը . ոլատկառանք կը ներշնչէ և կը հանդի .

—Անկարելի է ասկից աղէկ նկարագրել զան, ըսի տիկին Տը
Րիշլիլին : Բայց չե՞ս սիրեր նաև իր այն նկարագրութիւնը զոր Տ'ե-
րիգուր իշխանն անցեալ օր բրաւ :

[illegible]

—Այդ նկարագրութիւնն ալ շատ ճիշդ կերևայ ինձ, ըստ տիկին Տը Րիշվիլ, թէև տակաւին բուն սրատկերն հեռի է, վասն զի ինչպէս դէմքի մը, նոյնպէս և ազնիւ բնաւորութեան մ'ամեն նուրբ զանազանութիւնները դժուարին է նկարագրել: Երկար չենեմ, բարի զարնակներուն ընտիր մասը տիկին Տը Լօնքրէյի տունը հաւքուած էր, և մեծապէս ուրախացայ տեսնելով թէ այս ամեն կերպով անթերի ակումբն ականատես և զաւրկատեղայ իրողութեան,

— Զո՛ւտ ըսէ՛ ուրեմն, վասն զի սոսկալի անհամբերութեամբ մը
կը չարչարուիմ,

Տիկին ՏԸ Բիշվիլ շարունակեց .

— Գ. Տը Բօշկիւն տիկին Տը Լօնքրէի հետ կը խօսակցէր չմի-
նէային քով : Խօսք բացուեցաւ Գօնսերվաթուարի վերջին նուագա-
հանդէսին վրայ ուր էինք միասին , և հարցուցին ինձ թէ քաջ ես
երաժշտութեան մէջ , ահա այս առթիւ խօսակցութիւնը քու վրայ
շրջեցաւ : — Անշուշտ , պատասխանեցի , և տիկին Տը Լանդրիին
անընկճելի վեհերոտութիւն մ'ունենալը դժբաղդութիւն մ'է իր
բարեկամաց համար , վասն զի շատ անդամ կը զբիւէ զանոնք իր
նուագելը լսելու հաճոյքէն . տիկին տը Լանդրի պատուական ոճ մը
և կատարեալ ճաշակ մ'ունի . . . : — Երբ առաջին անգամ տիկին Տը

Լանդրիին խօսիլը լսեցի, ըսաւ Պ. Տը Բօշկիւն, ապահով եղայ թէ ան հարկաւ որանչելի կերպով մը պիտի երգէր. իր ձայնին հնչիւնն այնքան երաժշտային է որ երգն իրեն համար չէ թէ տա-
ղանդ մ'է, այլ տեսակ մը բնական խօսուածք : — Տիկին Քսերնի-
քա որ անշուշտ չներեր քեզ այն գէշութիւնը զոր ժամանակաւ ու-
զեց ընել քեզ, սիրելիդ իմ Մաթիլտ, նենդալի կերպով մը ժրպ-
տեցաւ և անշուշտ Պ. Տը Բօշկիւնը շփոթելու համար ըսաւ անոր
շինծու քաղցրութեամբ. — Տիկին Տը Լանդրիին վրայ մեծապէս
հիացողներուն մի'ն էք, պարոն : — Այո՛, տիկին, բայց իր վրայ
ունեցած կաթոգին սէրս տելի մեծ է քան թէ հիացումս, ըսաւ
Պ. Տը Բօշկիւն այնպիսի համարձակ ձայնով մը, այնպիսի անկեղծ,
յարդալի և խանդավառ կերպով մ'որ այս բացայայտ խոստովանու-
թիւնը տարօրինակ ըլլալովը հանդերձ ամենապատեհ բան մ'երե-
ցաւ :

—Ոչ որ ինծի չափ դիտէ Պ. Տը Բօշկիւնին ուղղամտութիւնը, ըսի անկին Տը Բիշվիլին՝ կարմրելով: —Երբ քու և բարեկամներուդ առջև համարձակապէս կը խօսի իր իմ վրայ ունեցած բարեկամական սիրոյն վրայ, հոգ չէ, բայց խօսիլ այնպիսի անձերու առջև որոնց բարեսիրութեանը վրայ ապահով չեմ . . . :

—Անիրաւ ես, սիրելի Մաթիլտո. այս իրողութեան վերջը պիտի ապացուցանէ քեզ թէ մեր բաժնեկաճն ընդհակառակը կատարելապէս վարուեցաւ : Տիկին Տը Բսերնիքա յատկապէս իմացիւր բառը դիտեց և ըսաւ Պ. Տը Բօշկիւնին՝ հպակով և անոր վտանգաւոր հարուած մը տալու համար :

—Ահա խօսք մ'որ գէթ անխոհմտութեան նշան է : Գիտէ՞ք որ տեսակ մը սիրարդյր յայտարարութիւն մ'է ատի , և թէ պիտի կըրնայ տիկին Տը Լանդրիին ականջը հասնիլ այն : —Ե՛հ . . . կը կարծէ՞ք , տիկին , թէ երկար ատենէ 'ի վեր յայտնած չըլլամ տիկին Տը Լանդրիին թէ եռանդադին կը սիրեմ գինքը : —Տիկին Քսենիքա զարմանալ , շտարիլ ձեացուց , վար ըրաւ աչերը , նորէն վեր ըրաւ , վըդոված համետութեան արտայայտութեամբ մը վերտաին վար նայեցաւ անդամ մ'և վերջապէս բռն : —Շատ կը յաւիժմ . պարոն , կատակ մ'ընելով տեղի տալու համար այդպի-

սի պատասխանի մ'որու հետեանքը կրնայ այնքան ծանր ըլլալ տիկին Տը Լանդրիին պատիւին նկատմամբ և . . . : — Պ. Տը Բօշկիւն ժամանակ չտուաւ որ լմնցնէ խօսքը , և ամենաբնական կերպով մ'ըսաւ : — Բայց տիկին , ինչո՞ւ տիկին Տը Լանդրիին պատիւին պիտի դանայ ըսած խօսքս : Մարդս չ'սպարտաւորիր՝ հսկարտանալ այն սքանչացումով և սիրով զոր կզգայ անոր համար . ո՞չ ասպաքէն փառք մ'է զգալն այն ամեն բաները որք աղնիւ և վսեմ են . սէ՞տք է իր աւիւնը կեղծել վասն զի աղնիւ և վսեմ սիրտ մ'ունեցող ծաղկահաս և շնորհագեղ կին մ'է ան : — Անշուշտ ո՞չ , պարոն , կըկնեց տիկին Տը Քսերնիքա նենգալի ժպիտով մը : Միայն թէ այդ աւիւնը կրնայ ենթադրել տալ չարախօսներուն թէ նոյն զգացումը ներշնչող անձն ալ կզգայ մի և նոյն աւիւնը . . . : — Բայց իմալ բոլոր փափաքս է ամենէն առաջ չարախօսներուն համոզուիլը թէ տիկին Տը Լանդրի ամենեւին անզգայ չէ այն աւիւնին նկատմամբ զոր ինք կը ներշնչէ ինձ , գոչեց Պ. Տը Բօշկիւն՝ տիկին Տը Քսերնիքային նայելով անողորբելի արհամարհութեամբ լի նայուածքով մը :

« — Չարախօսներ'ր . . . բայց , տիկին , եթէ պատահաբար կը ճանչնաք այդ չարախօսներուն մէկ քանին , հաճեցէ՛ք ըսելու անոնց թէ տիկին Տը Լանդրի զիտէ ինձ ներշնչած բուն սէրը , թէ ինքն ալ անկեղծ սէր մ'ունի իմ վրայ , թէ ամեն օր հետը կը տեսնուիմ և թէ չկայ երանութիւն մ'որ համեմատուի այն երջանկութեան հետ զոր կը վայելեմ այս զմայելի մտերմութեան մէջ : — Պ. Տը Բօշկիւն այսպէս սիղաբար և համարձակապէս հաստատելով իր մերտերմութիւնը զոր տիկին Քսերնիքայի չարաբոյր ակնարկութիւնները կուղէին նենգալի կիսալոյսի մը մէջ թողուլ , այս կնկան չարասիրական խօսքերը կը ջնջէր . իշխանուհին ամօթահար մնալով ուղեց օդնութեան կանչել եղբորորդիս Աասթօն Տը Սենվիլը որ կերեայ թէ քեզի պաշտող ցուցուցած էր ինքզինքը , և թողուցած էր կարծուիլ թէ չես մերժեր իր պահանջումները :

— Բայց Պ. Տը Սենվիլ երբեք չըսաւ ինձ խօսք մ'որմէ ենթադրէի այդպիսի պահանջումներ ունենալը , գոչեցի . . . , և ես ալ բընաւ . . . :

— Տէ՛ր Աստուած , այդպէս ըլլալը ես ալ գիտեմ , սիրելի՛ աղջիկս , ըսաւ տիկին Տը Բիշվիլ՝ խօսքս ընդմիջելով . և ահա պիտի տեսնես թէ ինչպէս եղբորորդիս իր ժպրհութեան պատիժը դտաւ : Ինչպէս շատ աղէկ կերեակայես , Պ. Տը Բօշկիւնին ուղղասիրական խօսքերն արդէն մեծ նեղութիւն տուեր էին անոր : Պ. Տը Սենվիլ կասկարմիր եղաւ : Տիկին Տը Քսերնիքա հեղնալի կերպով մ'անոր նայելով ըսաւ . — Ե՛ , պարոն Տը Սենվիլ , ի՞նչ կը խորհիս Պ. Տը Բօշկիւնին դադանապահութեան նկատմամբ ըսած խօսքերուն վրայ : — Խեղճ եղբորորդիս յանպատրաստից պատասխան դրուելու մասին քաջալարժ մը չէ : Սակայն պարտաւորեցաւ խօսիլ՝ ապուշ մը չկարծուելու համար : Պիտի տեսնես որ խօսելովը մեծ բան մը չշահեցաւ : Ուստի վճռական կերպով մը սպատասխանեց տիկին Տը Քսերնիքայի հարցումին . — Աերեայ ինձ , տիկին , թէ Պ. Տը Բօշկիւնի համար կարեւորութիւն չունի եղբր սիրոյ մէջ զաղտնապահութիւնը , բայց չեմ կրնար համակարծիք ըլլալ իր հետը . այնքան հրապոյր ունի մթութիւնը որ . . . այն կիսալոյսին մէջ զոր մարդս . . . : Բայց այսքան կրցաւ խօսիլ . անկարելի եղաւ Աասթօնին աւելի հեռի երթալ : Չայնն այլայլեցաւ . ամեն նայուածներն իր վրայ յառեցան . Աասթօն թօթուից , հազաց . Պ. Տը Բօշկիւն մեղքեցաւ իր վրայ , և պատասխանեց նախ տեսակ մը դրեթէ հայրական քաղցրութեամբ , ապա սակաւ առ սակաւ ոգի առնելով . — Այլ հաւաստեմ քեզ , սիրելիդ իմ պարոն Տը Սենվիլ , թէ գիտեմ այն ամեն արժէքը զոր մթութիւնը և զաղտնիքն ունի . . . օրինակի աղաղաւ երկրայական կամ թօշնիլ սկսող դեղութեան մը , վատ նենգութեան մը , սուտ կամ յանցական սիրոյ մը համար . բայց երբ խնդիրն արեւին ճառագայթներէն լուսաւորուած հին գեղեցիկ մարմարիոնի մը սէս անարատ և շողշողուն գեղեցկութեան մը վրայ է , (այսպէս խօսելով տիկին Տը Լանդրիին դեղեցկութեանը կակնարկեմ) շարայարեց հեղնալի փակադժով մը և Քսերնիքա իշխանուհին նայելով ուղղակի , բայց երբ խնդիրն է այնպիսի զգացումի մը հիին նայելով ուղղակի , բայց երբ խնդիրն է այնպիսի զգացումի մը վրայ որ պարծանք և երջանկութիւն է նոյնը զգացողներուն համար (այսպէս խօսելով իմ սիրոյս կակնարկեմ) , այս գեղեցկութիւնը ,

այս սէրը յայտնապէս ցուցնելու համար որքան ալ պայծառ ըլլայ
աբեր , որքան ալ վճիտ ըլլայ երկինքը , որքան ալ ազդու ըլլայ
ձայնը , որքան ալ մեծաբարբառ ըլլայ պաշտումը , դարձեալ քիչ
է ըստ իս . . . : Անատեն խաւարային , ամօթալի և երկչոտ հեշտու-
թեանց հետ բաղդատելով այն երկնային վայելումները զոր մարդս
կը ճաշակէ՝ սիրտը սէգ , ճակատը բաց և նայուածքը համարձակ
ըլլալով , կը հարցունեմ ինքնին թէ ո՞վ երբէք կըրցած է բաղդա-
տել արծիւը բուն , զինուորը մարդասպանին , պատիւը անպատու-
թեան , յայտնին դաղտնիին և խօսիլը լռելու հետ . վերջապէս քեզ
իսկ կը հարցունեմ , ախիլին , թէ այն պահուն չե՞մ պարտաւորի
բիւրիցս երջանիկ ըլլալ սիրած կնիկիս անունը 'ի լուր աշխարհի
տալով քան թէ կարմրելով ստիպուիլ այս սիրելի անունը թոթո-
վելու կամ անամօթութեամբս պղծելու : Երբէ՛ք , զոչեց ախիլին
Տը Բիշվիլ եռանդալին , երբէք չես կրնար երևակայել , սիրելիդ
իմ Կաթիլտ , Պ . Տը Բօշկիւնի դէմքին հիանալի երևոյթը մինչդեռ
այսպէս կը խօսէր , և իր նայուածքին հուրը , շարժումին զօրու-
թիւնը , վսեմութիւնը , ձայնին յուզմունքով և ախիւնով լի հնչիւնը
և իր հանդարտ ու միանգամայն հրամայական դիրքը : Երկար չը-
նեմ , ելեքտրական եղաւ այն տպաւորութիւնը զոր տուաւ ամենուն .
այս տեսարանին ներկայ դանուողներուն ամենքն ալ , Կաթիլտ և ախի-
լին . Գոսնիքան անգամ Պ . Տը Բօշկիւնին սպետական ախիւնը կը-
րեցին այն սակաւագէտ , փախուսիկ վայրկեաններուն մէկին մէջ ուր
վեհ միաձայնութեան մը համար յարգարուած հողինքը աշնուապէս
կը ճօճին աղնիւ և ճարտասանական խօսքերէ : Բայց այս չէ ամենը . երբ
մեղմեցաւ առաջին եռանդը , Տ'Երկուր իշխանը կարծես Պ . Տը Բօշկիւ-
նին խօսքերը վերին սրբադործութեամբ մը հաստատելու համար ,
Տ'Երկուր իշխանը , կըսեմ , որու ձայնը՝ ինչպէս դիտես՝ այնքան
իշխանութիւն ունի սկզբունքի և սրտախի վերարբերեալ խնդիրնե-
րուն մէջ , Պ . Տը Բօշկիւնին ձեռները իր ձեռներուն մէջ առնե-
լով զոչեց . — Ա՛ւա , Լ՛ա , բարեկա՛մ , թող դէ՛թ անգամ մ'առա-
ջի աշխարհի հրապարակութի և հաստատութի թէ կայ այնպիսի բարձր
և պատուաւոր սէր մ'որ զայն զգացողները կրնան խորհրդակից ը-

նեւ իրենց ամեն բարեւելք և սիրտ կրող անձերը. ապահովե-
ղի՛ր թէ ընկերութիւնը պիտի ընդունի այս սէրը այնքան ուղղամը-
տութեամբ որքան կը յայանուի իր առջև : Գեղեցիկ հողինները դիւ-
ցազնութեամբ համակելու չափ զոգոող այսպիսի անարատ և սրբա-
զան սիրոյ մը մեր օրերու մէջ վերստին ծնունդ տալու պաշտօնը
քեզ կը վերաբերէր, քեզ և ծաղկահաս կնիկի մ'որու անունը
ակնածական համակրութեամբ մը կարտաբերեմ, համակրութիւն
որու արժանի է ինք : — Երաւունք ունիս, բարեկամ, կրկնեց պատ-
կառելի Տ'Էրիզուր իշխանուհին : Գէթ նորատի խեղճ կին մ'որ՝
չատ տառասխանք կրեց՝ պիտի զիանայ թէ մարդիկ եթէ դժբաղ-
դաբար կարող չեղան ազատ պահելու զինքը սոսկալի վշտերէ, չմո-
ցան անոր քաջասրտութիւնը և ցուցուցած բարեպաշտական համա-
կերպութիւնը, և թէ իրենց համակրութիւնը անոր կը յայանեն
յարգելով այն միտթարութիւնները զորս ան կը փնտռէ զղացումի
մը մէջ, զղացում որ ամենէն խստաբարոյ անձանց համար փառք
մ'է : — Յուսանք նոյնպէս, ըսաւ իշխանը պատկառելի և անաչառ
ձայնով մը, թէ հոս ըսուած խօսքերը փրկաւէտ արձագանք մը պի-
տի ունենան. . . և թէ նոյն խօսքերը պիտի հաւնին մինչև այն
մարդերու ականջն որք կը կարծեն թէ ընկերութիւնը ոչ իշխանու-
թիւն և ոչ զօրութիւն ունի պատժելու վատ ծայրայեղութիւնները
զոր մարդկային արդարութիւնը չկրնար պատժել : Գէթ անգամ մը
հասարակութեան ձայնն աղարտէ անարժան մարդ մը և պատժէ
վճռելով թէ բարոյապէս արձակուած է իր կինը, և իցի՛ւ թէ ար-
գիւնաւոր ըլլար այս օրինակը. թող նոյն ձայնն ըսէ այս մարդուն
ազնիւ և տարաբաղդ կնկան : — Տիկի՛ն, այսուհետեւ բան մը չես
«սրբատառութիւն» այն մարդուն որ վիշտով և նախատինքով ողորցեց քեզի,
«այն մարդուն որ բաժնուեցաւ քեզմէ՝ պժգալի լըբութեամբ լի
«կեանքով մը խայտառակութեւ համար, այո՛, ոչայլ ինչ կը պար-
«տաւորիս այն մարդուն, բայց միայն անարատ պահել իր անունը,
«վասն զի իր անունը քուկդ է այսուհետեւ. . . : Սիրտդ վերաւորուած է,
«խեղճ կին. երկար ժամանակ և լռելիայն տառապէ՛տ լալէ ետք
«քաղցր միտթարութիւններ կը զանես անձնուէրու միանդամայն ազ-

«նիւ սիրոյ մը մէջ: Ոչ Աստուած, ոչ ալ մարդիկ կրնան պարսա-
գել քեզի:» Այս զգացումն աղնիւ, անարատ և անկեղծ է. մար-
դիկ կը ծախահարեն այս զգացումը և իրենց չարախօսութենէն ազատ
կը թողուն: Ուրեմն դարձեալ փափք ու պատիւ քեզ, բարեկամ,
շարայարեց իշխանը նորէն յուզուելով և Պ. Տը Րօշկիւնին ձեռքը
սեղմելով: — Գէթ այսուհետեւ երկու սիրտեր որ դժբաղդ և զատ-
ուած են մարդկային օրէնքի տրամադրութեամբ, պիտի կրնան եր-
ջանկութիւնը աներկիւղ բնութեւ զգացումի մը մէջ որու նկատմամբ
չպիտի ստիպուին ամենալու...: Օրինակդ անոնց առաջնորդն ու
փրկութիւնը պիտի ըլլայ: Եթէ այն սիրտերը զրպարտուին, քեզ
օրինակ պիտի բերեն, և զրպարտութիւնը պիտի լուէ...:

— Աստուած իմ, ըսի տիկին Տը Րիշվիլին աչքս սրբելով, վասն
զի սատկապէս յուզուած էի, Աստուած իմ, որքան կը ցաւիմ
որ իմ վրայ է խնդիրը, վասն զի չեմ կրնար ըսել թէ քանիօն
կը հիանամ այդ խօսքերուն վրայ:

— Եւ դարձեալ, սիրելիդ իմ Մաթիլտ, ապահով եմ թէ այդ
խօսքերը գէշ կը պատմեմ քեզ և կը տկարեմ. մանաւանդ թէ ինչ-
պէս նկարագրեմ իշխանին դէմքին վեհութիւնը, այն աղնիւ բար-
կութիւնը որով իր ճակատը կարմրեցաւ սպիտակ մազերուն ներքեւ
երբ էրիկիդ անարժան ընթացքը ցուցուց, և այն անպատում բա-
րեսիրութեամբ լի խօսուածքն որով քու վրայ խօսեցաւ: Գարձեալ
կըսեմ, սիրելի աղջիկս, պէտք է հրաժեշտ տալ այն տեսարանին ներ-
գործութիւնը քեզ նկարագրելու: Գիտես որ իշխանն և իշխանու-
հին պատիւը, կրօնը, արժանապատուութիւնը, ազնուատոհմութիւ-
նը կանձնաւորեն: Ուրեմն երեւակայէ՛ անդամ մ'ալ թէ որքան
պատկառելի վսեմութիւն մ'ունէր այն տեսարանն որու հանդիսական-
ներն էին Բարիլի ընտրելագոյն անձերը: Հիմա Պ. Տը Րօշկիւնը իր
անխորհրդապահութեան համար պարսաւելու համարձակութիւնը ու-
նիս:

— Անշուշտ ո՛չ, գոչեցի տիկին Տը Րիշվիլին ձեռքը բռնելով,
վասն զի իր անխորհրդապահութեան կը պարտաւորիմ կենացս քաղց-
րադոյն վայրկեաններուն մին:

— Այնպէս չէ:

— Եթէ այդ իրողութիւնը պատմողը դուն չըլլայիր, բարեկամու-
հին իմ, դժուարութիւն պիտի կրէի հաւատալու համար ինչ որ կը
լսեմ, վասն զի այն տեսարանը բոլորովին հեռի կերեւայ ինձ մեր
սովորութիւններէն, բարքէն և ժամանակէն:

— Բայց նոյնպէս կը կարծե՞ս թէ իշխանը, իշխանուհին և Պ.
Տը Րօշկիւն շատ վերաբերին մեր ժամանակին... գոչեց տիկին Տը
Րիշվիլ: Քու վրայ չեմ խօսիր, սիրելի աղջիկս, վասն զի թերեւս
յանդիմանէիր զիս. բայց կը կարծե՞ս թէ ստէպ կրնայ պատահիլ ասանկ
մարդ մ'որու ուղղամտութիւնն այնքան ճանչուած է, որ կը պատ-
ուէ քեզի և որ կրնամ ըսել թէ աւելի կը բարձրացնէ քեզի հա-
սարակաց կարծիքին առջեւ այնպիսի խոստովանութեամբ մ'որ ուրիշ
որ և իցէ մարդու բերնէն ելնելով կրնար մշտնջենապէս կտրել ա-
նունդ: Տես անդամ մը, այս ասպետական բնաւորութեան իշխանու-
թիւնն և իր ներշնչած վստահութիւնն այնքան մեծ է որ ընկերու-
թեան ամենէն բարձր և պատկառելի իրերուն ներկայիչներն սեպ-
ւող անձինք կը սրբապործեն սէր մը զոր ունի իրեն չվերաբերող
կնկան մը վրայ, երեւակայէ ուրեմն թէ որքան վսեմ է այն սէրը,
և այն կինն ալ ո՛րքան արժանի է այն սիրոյ...: Ա՛հ, Մաթիլտ
... Մաթիլտ... ըսաւ տիկին Տը Րիշվիլ այնպիսի ձայնով մ'որ-
մէ սիրտս խշխշաց, վասն զի բարեսիրութիւն և խղճի տագնապ կը
յայտնէր այն, երբէք այսքան լաւ չզգացեր էի այն հեռաւորութիւ-
նը որ կայ իմ և քու մէջ... երբէք ոչ այսքան դառնապէս զիղջ
զգացած եմ ըրած յանցանացս վրայ...:

— Ի՞նչպէս կը համարձակիս այդպէս խօսելու, գոչեցի. կուզե՞ս
դառնութիւն մը խառնել այս մեծարանաց որոնց շատ քիչ արժանի
եմ... բայց ի՞նչ ըրած եմ, տէ՛ր իմ Աստուած, որ արժանի ըլ-
լամ այս գովեստներուն, այս համակրութեան զորս քու անյողողդ
և հանճարեղ բարեկամութեանդ կը պարտաւորիմ. ո՛չ ապաքէն
դուն սրտիդ բոլոր հանճարեղութիւնը՝ ի դործ դրիր արժէք տալով
ցուցնելու համար իմ այն միակ յատկութիւնս, որ, բարէ՛, շատ
բացասական է, այսինքն համակերպութիւնս: Աստուած իմ, ուրեմն

այնքան դժուարին է տառապելը : Գէթ միայն կուտած եմ : Գէթ միայն անձնուրութեամբ լի ընթացքով մը աղացուցած եմ սէրս . Ո՛չ . անշուշտ կարծեմ թէ կրնայի աղացուցանել . բայց վերջապէս առիթը չստացանք : Չցուցուցի այն հզօր բնաւորութեանց մին որք արիւթաբար կը զոհուին ազնիւ անբաղդութեանց , որք չեն գեղեցիկ իրենց երջանկութեան և այն անձերու երջանկութեան մէջ որք բարեկիր անձանց հոգասիրութեան և համակրութեան արժանի են : Ո՛չ , ոչ , դարձեալ ոչ կըսեմ . ինձ անարժան մարդ մը սիրեցի գերուհիի մը վատ անձնուրացութեամբ , և այս պատճառաւ իսկ վիշտերս վեհութիւն չունեցան : Ուրեմն մի բաղդատեր զիս քեզի հետ որ այնքան քաջաբար կըցար վերստին ստանալ կորուստէդ բիրիցս աւելի բաներ . . . : Ե՛նչ հրապոյրի դէմ կուտած եմ : Այս սէրն իսկ , որ կը խոստովանիմ թէ պարծանք մ'է ինձ , ներշնչելու համար ինչ յողնութիւն կրեցի . . . : Աչինջ . . . : Սիրուեցայ առանց իմ կամեցողութեան : Այս համոզումները ինձ տուողը կեղծ համեստութիւնս չէ , բայց կերպով քեզ , բարեկամ , թէ տակաւին չեմ հասկընար այն խանդավառ սէրը զոր Պ . Տը Բօշկիւնին ներշնչեր եմ : Անշուշտ ազնիւ բնաղդումներ կըզամ սրտիս մէջ , բայց Պ . Տը Բօշկիւնին սիրածը իմ նախազգացումներս չէ : Աւերջապէս , բարեկամութիւն իմ , այս սիրոյ աղնուութիւնը , անարատութիւնը կը գոլուի , բայց այս աղնուութիւնը , այս անարատութիւնը նեղութիւն մը կըլի տուած չեն ինձ , և ոչ իսկ կտրուելիմ կուտելու աւելի սաստիկ զգացութեանց դէմ : Եթէ բաղդատեմ Պ . Տը Բօշկիւնին քով զգացածս այն զգացումներու հետ զոր կը կրէի Պ . Տը Լանդրիին քով ամուսնութենէ առաջ երանութեան այն սակաւադիւտ վայրկեաններուն մէջ զոր վայելցի . . . որքա՛ն տարբերութիւն կը տեսնեմ . . . : Անտեսնուան ամեն յուզմունքիս մէջ , որքա՛ն ալ երջանկատէտ ըլլային , շփոթութիւն , անհանդարտութիւն մը կար միշտ . Պ . Տը Բօշկիւնին քով այսպիսի յուզմունք մը չեմ կրեր : Երբ ներկայ է ինք , անասելի բարեկեցութիւն մը , հանդարտութիւն մը կըզամ . սիրտս փոխանակ ճեպելու իր բախումները , սովորականէն աւելի հանդարտութեամբ կը բախէ , այս ամենասիրելի բարեկամին ներ-

կայութիւնը , խօսակցութիւնը , սիրայայտ խօսքերն իսկ չեն վերգոլեր զիս . կըզամ այն հոգեկն փթթումները զոր միշտ կը կրեմ ես երբ կը հիանամ վեհ և բարի բանի մը վրայ , երբ գեղեցիկ զիւք մը կը կարդամ , երբ ազնիւ տեսարանի մը կը նայիմ հոգեպիշկամ զիւցազնական գործի մը պատմութիւնը կը լսեմ :

Տիկին Տը Բիշկիլ նախ զարմացմամբ նայեցաւ ինձ , ապա զլուսը օրեց արտմապէս ժպտելով .

— Սիրելիդ իմ Մաթիլտ , իմ բոլոր փափաքս է այդ ն հաղարտութեան տեւել կարենալը : Ար ճանչնամ քեզի , եթէ սկզբունքներդ չըլլային իսկ ինչ որ են , սէրդ հիմա այնքան բարձրացած է ամենուն առջև որ նախապատիւ պիտի սեպես մեռնիլը քան թէ հրածնաւ տալ այս միակ փառքին կամ սղծել զայն :

— Եթէ պէտք է ամեն բան բսել քեզ , կրկնեցի կարմրելով , երբեմնակի վախ կըտայ ինձ Պ . Տը Բօշկիւնին համար աւելի եռանդ և աւելն զգալս , թէ և կատարելապէս գիտեմ իր հաղապիւտ յատկութիւններուն արժէքը . . . : Արտուի թէ ամենէն բուն սէրն է չէ թէ այն որ օրուան մը մէջ ծլող , աճող և մեռնող վաղանց տունկերուն պէս յանկարծ օրէն կը զարդանայ . . . այլ այն որ դադարապէս կաճի և որու նկատմամբ կասկած մ'անդամ չես ունենար , վասն զի անզգալի են իր գրաւումները . . . : Արդ խոստովանիմ որքեմն , այո՛ , երբեմնակի կը վախնամ որ Պ . Տը Բօշկիւնին վրայ ունեցած բարեկամական սէրս աւելի ազդու զգացում մը չպահէ , զգացում որու նորածին խանդը շուտ մը պիտի զգամ . . . : Անասեն , բարեկամութիւն իմ , եթէ գիմարեմ այս մղումներուն , եթէ յաղթանակեմ , արժանի պիտի ըլլամ գովեստներուն զոր մարդիկ կը շնորհեն ինձ . բայց հիմա . . . շատ դիւրին է ինձ առաքինութիւնը , հեռաբար չեմ կրնար հպարտանալ անով .

ՔԼՈՒԹ ԻԷ.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Այս խօսակցութենէն քանի մ'օր ետք Պ. Տը Լանդրիէն գրուած յետագայ երկու նոր նամակներն ընդունեցայ այն դաղանի միջոցով որու վրայօք խօսեցայ արդէն :

Անձանօթ անձին ուղղուած այս նամակներուն հետ դարձեալ թունաւոր ծաղկանց փունջ մը կար , որ Պ. Լիւկարթօյի յիշատակին խորհրդանշանն էր :

Պ. Տը ԼԱՆԳՐԻ ԵՌ . . .

Բարիդ , Մարտ 1834

«Ամեն բան կը տազնապէ զիս . կատղութիւնս և նախատինքս այնքան սաստիկ է որ պիտի խենդենամ : Ահա հիմակ ալ մարդիկ կերակայեն բարոյականս ուղղել և արտաքսել զիս ինչ ինչ պարկեշտ կարծուած և խստաբարոյ կողմնակցութիւններէ :

«Բոլորովին կը ծաղրէի այս բարոյական եպերաբանութիւնները , եթէ հակառակ ներգործութիւն մը չունենային այն կնկան վրայ որ դժբաղդութեանս համար ծնած կը թուի և զոր սակայն չեմ կրնար չսիրել աւելի սաստկութեամբ :

«Երբ պիտի կարգաս այս տողերը քու վայրենական անտառիդ մէջ , անշուշտ պիտի հարցունես թէ արդեօք ետ կը գայ Ամատիսներու և Վալաօրներու ժամանակը :

«Զգիտեմ թէ ժամանակաւ տեսած ես արդեօք ընկերութեանց մէջ Տը Բօշկիւն անունով մարդիկ մը , որ բաւական այսանդակ , խիստ հարուստ , հօրը պէս մարդասէր , տարօրէն վիպասէր և հոն հոս պատերազմներու համար իբր թափառական ասպետ շրջող մարդ մ'է . սակայն քաջ է ան և բաւական խելացի . ատենակալաց խոր-

հրդարանին մէջ կը խօսի այսօր իր բարեկամներուն , վաղն իր թըշնամիներուն դէմ , եթէ բարեկամներն և թշնամիներն իր սկզբունքներուն ընդհարին : Բայց վայելչասէր մարդ մը չէ , և իր հարստութիւնը ոչ վայելել զիտէ , ոչ ալ անով պատիւը աւելցունել . վասն զի երեք հարիւր հազար ֆրանքէն աւելի եկամուտ ունի , և հազիւ վաթսուն հազարը ծախս կընէ , կըսուի : Ար պնդուի թէ շատ ողորմութիւն կը տայ , բայց խիստ դաղանի կերպով , աւելի խնայողական է այս կերպը : Իսկ իր դէմքը բաւական նշանաւոր , բայց դժնեայ է և անշնորհ : Սակայն կիներն այնքան տարօրինակ են որ Խտալիայի , Սպանիայի և Բարիլի մէջ անդամ այս մարքիդը բաւական սիրային արկածներ ունեցած ըլլալով չկրնար իր փառասիրապէս ցանկացած յաջողութիւններէն աւելի փոքր յաջողութիւններ սլահանջել :

«Տը Բօշկիւն մարքիդն երկամեայ կամ եռամեայ ճամբորդութենէ մ'ետք այս ձմեռ Բարիլ վերադարձաւ : Սրեւելքի արեն անհաւատալի կերպով նսեմեց անոր դէմքը : Այս հրապոյրը , ինչպէս նաև իր թխագոյն թանձր պեխերն ու այն ամբարտաւան , կծու և հատու ձեն որ կայ իր կերպերուն մէջ , քաջ իտալացիի մը կերպարանքը կը տան անոր . բայց մարդիկ իրենց սովորական ապշութեամբ հիանալով միշտ ամեն բանի վրայ որ նոր է՝ սիրահարեցան այս պարծուկ-մարդասէրին , դատաւար-զինուորին , ազահ միլիոնատէրին և այս միջոցիս ո՛վ որ երդնու անոր անունովը կերդնու :

«Եթէ հարցունես ինձ թէ ինչո՞ւ այնքան կամակորութեամբ մանրամասնաբար կը նկարագրեմ այս մարդը , պիտի ըսեմ . — Վասն զի Պ. Տը Բօշկիւն պարզապէս Գիւլիէն «Իրոն» է Ասի գէթ լըբութիւն մը մի' համարի . այսպէս խօսելով ամենէն ծանրաբարոյ և երկիւղած անձերու արձագանքն եմ , որք այս գեղեցիկ և սրտառուչ սէրը իրենց սրաշտպանութեան ներքեւ առած են : Այո՛ , առաջ սէրը իրենց սրաշտպանութեան ներքեւ առած են : Այո՛ , առաջ հրապարակաւ հաստատեցին թէ կինս աղատ է այն ամեն կապերէ որոնցմով հետս կապուած է . միայն մէկ սրայման դրին այս փոքր տապահարդանին , այս սրայմանն է մաքուր և անբիծ սլահել անունս . ուրեմն այս թէ ու թիւններով կինս կատարելապէս արտօնու-

Թիւն ունի խաղաղասէս և բացայայտ կերպով Պ. Տը Բօշկիւնին հետ վայելելու պղատանական սիրոյ բոլոր անաբատ քաղցրութիւնները, քանի որ կինս թողուցի պժգալի լըբութեամբ մը տարփուհիս հետ ապրելու համար:

«Գիտե՞ս թէ ո՞վ է ընկերութեան առջև յանուն թշնամանուած լէկէր-նէկէս այսպէս հասարակայն մեքսսրանէլ հանդիսացողը. ծեր Տ'Էրիզուր իշխանն է, անաբատ և պատուաւոր մարդը, դերագանցասէս մեծ իշխանը: Ախտի խոտաւանիս թէ տարօրինակ է անոր այս խաղաղած դերը, ևս աւելի տարօրինակ է քանի որ իր բարոյական դատախազութիւնը տեղի ունեցաւ Պ. Տը Բօշկիւնին մէկ նոր այլանդակ ընթացքին ստիւ. այս Պ. Տը Բօշկիւնը օրին մէկը ղմայելի բան մ'ընել կարծեց բոլոր Բարիքի առջև յայտնելով թէ արիօրէն կը սիրէ կինս և թէ աս ալ ղմեքը այնպէս կը սիրէ անշուշտ բարի գիտաւորութեամբ...»

«Ասոր վրայ ծեր իշխանն և իշխանուհին (հրեշտակային ջերմ-ուանդ կին մը, նշանակէ այս կէտը) սկսան կիցիէ՛ գոչել, և Պ. Տը Բօշկիւնը շնորհաւորել իր անկեղծութեանը համար: Վերջապէս ախնը կամչաւ ևս է ըսել ծիծաղելի խնդակցութիւնն այնքան սաստիկ եղաւ որ բարեկամութիւնէս այս գէպը ինչ պատմող կին մը ինքն իր վրայ խնդալով հանդերձ խոտաւանեցաւ թէ պահ մ'ընքն ալ չկրցած էր գիմաղըել ընդհանուր ախնին:

«Կնչսէս գիտես, ամեն բանորաձեւութիւն է Բարիքի մէջ, հետեաբար առ այժմ մարդիկ մեկեղնասէս կը սիրեն ինչ որ Պ. Բօշկիւնին ասպետական ողջամտութիւնը կանուանի: Այնքոր հողի կը տան իր վրայ, մարդերն ալ կը նախանձին կամ կը վախնան իրմէն: Տիկին Տը Լանդրի կը յիշուի իրր առաքինի սիրոյ սքանչելի բնատիպար մը. և այս միջոցիս պղատանական սէրն և իր անմեղ միտմարտութիւններն եռանդասէս կը հռչակուին:

«Այս ամեն պղատանականութեամբ հանդիւրձ երբեմնակի սաստիկ կը գրողով Պ. Տը Բօշկիւնը ինչ ծանօթ խաբէբաներուն ամենէն մեծը համարելու. ամենաշիւղին բան մը կըլլայ սիրային յարաբերութիւն մը հաստատելու այս նոր կերպով, որով մարդ կենէ խիստ

համարձակասէս և առաքինասէս կնկան մը վրայ կը խօսի հրապարակաւ, և այս կամակատար ու անաբատ վերաբերութիւնները տխմարներու և բարեմիաներու վրայ կը խնդայ...»

«Սախայն, ո՛չ, ո՛չ, ես կը ճանչեմ կնիկս. կամ անհաւատալի կերպով փոժուած է ան կամ անունս միշտ անբիծ մնացած է: Բօշկիւնն ալ բաւական այլանդակ մարդ մ'ըլլալով կրնայ ախորժ գանել այս եթերական սիրոյ մէջ որու աննիթախանութիւնը պիտի տնէ... որքան որ կրնայ:

«Նորէն կըսեմ թէ այս ամեն իրողութեանց վրայ շատ պիտի խնդայի եթէ ծեր Տ'Էրիզուր իշխանին խիստ և փրուն խօսքերը դժնդակ հետեւութիւններ ունեցած չըլլային ինծի համար. չեմ կրնար ուրանալ թէ տեսակ մը մեծանուն պատգամ է ան որու խօսքը մոտիկ կընեն մարդիկ. Տ'Էրիզուր իշխանը դատադարձեց ինչ որ ինք կնոջս գէմ բռնած ընթացքիս անարժանութիւնը կանուանէ, ըսելով թէ ընկերութիւնը կը պարտաւորի տիկին Տը Լանդրիին վրէժը լուծել բացայայտ անտարբերութիւն մը ցուցունելով ինչ: Գժբաղդաբար այս խօսքերը արձագանք գտան. նախանձորդներն որք կը նախանձէին ինչ ծի գէմ, ապուշներն որոնց ինքնասիրութիւնը վերաւորեր էի, նորատի կիներն զորս խաբեր էի, սոցեղութիւնները զոր անարդեր էի, ընդունեցան իշխանին այս գեղեցիկ խօսքերը, և քանի մ'օրէ 'ի վեր կը նշմարեմ թէ ընկերութեանց մէջ ղիս կրնդունին տխուր լուռութեամբ մը, սառնաբեկ քաղաքավարութեամբ մը, որք անամօթութեանէն հաղար անդամ աւելի նախատական են, վասն ղի դանդաւելու կամ սրդողելու պատրուակը չեմ գտներ:

«Եթէ ծերունի մը չըլլար Տ'Էրիզուր իշխանը, այս վատ գաւազրութեան սկզբնապատճառը կը գտնէի և մնամարտութեան կը հըրաւրէի զան. բայց սէտք չէ խորհիլ այս բանիս վրայ: Ար մնայ ինչ Բօշկիւնը, օրը քան անգամ կը գրողով հետը մնամարտելու, բայց կը վախնամ ծաղրելի ըլլալու. պիտի կարծուի թերեւ թէ նախանձոտութիւնս է այս մնամարտութեան պատճառը: Սախայն սիւ էի է ինչ մեղցնել այս մարդը, վասն ղի կը քամահեմ

զինքը. 'ի բնէ անտի բացարձակ հակակրօթիւն մ'ունեցեր եմիրեն
դէմ. Մօրթանին բարեկամն էր, Մօրթանին զոր ալ պէտք չու-
նիմ ատելու: Ամուսնութենէս առաջ Բօշկիւն արդէն անտանելի կե-
րեար ինձ իր թաղուն ողորմութիւններու, դաղանի բարեգործութիւն-
ներու սեթեթներովը, բայց անատեն չունէր դէթ այն խրոխտ
դէմքը, այն անամօթ գիրքը զոր ունի հիմա:

«Անցեալ օր հանդիպեցայ իրեն. ձի հեծած էր, ինչպէս նաեւ
ես: Արիւնս գլուխս զարկաւ. կը յուսայի թէ չպիտի բարեւէ զիս,
և թերեւ հետը կռիւ մը հանելու համար պատրուակ մը գտնելու
խենդութիւնը ընէի: Բայց անէ՛ծք. Բօշկիւն բարեւց զիս. բայց իր
բարեն եղաւ այն անանուն և անձե թշնամանաց մին որք սաստկա-
պէս կը վիրաւորեն մարդս և որոնց համար կարելի չէ դանդաւիլ.
Իր խստադիժ և անխուղ դէմքին վրայ, դժնայ և կծու նայուած-
քին մէջ կարծեցի նշմարել թէ զիս բարեւելով կը բարեւէր այն
մարդը որու անունը կը կրէր Թիւրի Տը Լանդրի, և կամ թէ դու-
ցէ իր տարփութիւն էրիկը կը բարեւէր. վասն զի վերջապէս խեն-
դութիւն մ'է կնկանս առաքինութեանը հաւտալս: Բայց դարձեալ
ո՛չ, ո՛չ, իմ կամեցողութեան հակառակ կուղէի երբեմնակի յանցա-
ւոր կարծել կնիկս. ինձ կը թուի թէ այսպէս կարծելովս աւելի դիւ-
րաւ շունչ պիտի առնում. . . և թէ յանցանքներս նուազ պժղալի
պիտի երևին ինձ. բայց չեմ կրնար վստահիլ իր ակարութիւննե-
րու. երբէք յանցանք մը գործելու չափ կամքի զօրութիւն չպիտի
ունենայ ան. պիտի կրնայ լալ, հեծել, բայց վրէժ առնո՛ւլ. . .
ո՛չ երբէք: Այս կէտիս վրայօք խորհելով նախապատիւ կը համա-
րիմ առաքինութեանը հաւտալ. թէ և ամենևին սէր չունիմ իր վը-
րայ, թերեւ երեակայածէս աւելի ցաւ պիտի դգամ անոր յանցա-
ւորութիւնը դիտնալով. վասն զի ինքնասիրութեանս ուրիշ վէրք մը
ալ այս յանցաւորութիւնը պիտի ըլլայ:

«Բայց կէտ մը կայ որ ամեն բանէ աւելի ուշս կը դրաւէ և բար-
կութիւնս կը գրգռէ սաստիկ. այսինքն կը տեսնեմ որ ոչ որ ծաղ-
րելի կը համարի այս Բօշկիւնը. այս պարագայիս մէջ ուր այնքան
ծաղու առարկաներ կան, իր տեղն ուրիշ որ և է անձ պիտի

պիտի ծաղրուէր: Ո՛ւր է ուրեմն աշխարհիս չարասրտութիւնը. կամ
թէ ինչպիսի իշխանութիւն ունի այս մարդն որ կրակին հետ կը
խաղայ, և կը յաջողի ուր որ ուրիշները չպիտի յաջողին: Ինչ-
պէ՞ս կըլլայ որ ամենուրեք իբր նորաձեւութիւն կը հռչակուի՝ յայտ-
նելով այնպիսի սկզբունքներ որ դէթ տասնուհինգ օրուան համար
կը վերականգնեն պղծութեան սէրը, այսինքն ինչ որ տղայոց, աշա-
կերտաց կամ ծեթերու խախուտ և յիմարական երազն է. . . : Ո՛չ,
ո՛չ, անկարելի է որ Բօշկիւն անկեղծօրէն այս խաղը խաղայ. . . :

Սակայն եթէ անառակութիւն մ'է այս բանը, աւելի զարմանա-
լի չերեւո՞ր քեզ մարդը: Ո՛չ ապաքէն սքանչելի բան մ'է Տ'Է-
րիդուր իշխանին և իր կնիկին պէս անձերը պարզամիտ, կամակա-
տար և պաշտպան սեպել: Ինձ նայէ՛. . . այս մարդը անլոյծ խնդիր
մ'է. բայց ինչ կուղէ ըլլայ, կատե՛մ զինքը, ո՛հ, արիւնը խմե-
լու չափ կատե՛մ. . . մանաւանդ քանի մը ժամանակէ 'ի վեր, և
չգիտեմ ինչո՞ւ համար. թաղուն ատելութիւն մ'է այս. կարծես
նախազգացում մը կըսէ ինձ թէ այս մարդը դէշութիւն պիտի ընէ
ինձ, թէ պիտի վիրաւորէ զիս այն էակին նկատմամբ որ իմ ա-
մենասիրելիս է. . . :

«Աւերջապէս ինչո՞ւ այսքան անուղղակի ակնարկութիւններով խօ-
սիմ հետդ. կը գրեմ քեզ բարկութիւնս թափելու, հոգիիս բոլոր
եռումները դուրս հանելու համար: Արդ, ըսեմ ուրեմն. այն օրէն
'ի վեր որ այս մարդն ուղղակի կամ անուղղակի պատճառ եղաւ
այն ցրտութեան որով կընդդէմում ընկերութեանց մէջ, Իւրսիւ
անհամբոյր եղաւ իմ նկատմամբ: Չգիտեմ թէ ինքն ալ կը նուաստի
այն նուաստութեանց պատճառաւ որոնց կենթարկում բռնի, չգի-
տեմ թէ ինքնասիրութիւնս այս նուաստութիւններէն կը տաղնապի
անոր կամ ինծի համար. բայց Իւրսիւ համարձակեցաւ ըսելու ինձ
թէ արժանի էի այսպիսի ընդունելութեան կնկանս դէմ բռնած
պժղալի ընթացքովս. համարձակեցաւ ըսելու թէ ընկերութիւնս ի-
րաւունք ունէր այսպէս դատապարտելու զիս, թէ կը պարտաւորի
աւելի սաէպ գործածել այս տեսակ վրիժառութիւնը որու կրնան
ենթարկուիլ օրէնքէն խոյս տուող մոլութիւնները կամ ոճիրները:

«—Բայց, գոչեցի՝ անոր այս յանդգնութեան վրայ շուարելով, դուն ալ ինծի պէս չես պատժուիր, չես նախատուիր։

«—Է՛հ, դանդատիլս լսեցիր, պատասխանեց Իւրսիւլ։ —Մարդիկ արդարասէր են. որ և է զոհողութեամբ (և ի՞նչ զոհողութեամբ Աստուած իմ) ուզեցի նորաձե կին մ'ըլլալ, Բարիզի մէջ փայլել, հանդէսներու կուռքն ըլլալ...։ Այս ամենը ուզեցի ըլլալ և եղայ, և կարծեն թէ առ սիրոյ կնիկեդ յափշտակեցի քեզի, և պժգալի կը համարին զիս. իրաւունք ունին. եթէ գիտնային թէ երբեք չսիրեցի քեզի, շատ աւելի պժգալի, շատ աւելի վատաբարոյ պիտի համարէին զիս, և դարձեալ իրաւունք պիտի ունենային։»

«Հիմա կը հարցունեմ քեզ, ո՞չ ասպքէն կը պարտաւորէի ձեռքովս մեռցնել այս կինը։ Բայց այնքան երկար ժամանակէ ՚ի վեր սովորեցուցած է զիս իր քնածին յօժարութեանց և այլանդակութեանց որ շատ կարեւորութիւն չպիտի տայի իր տմարդութիւններուն եթէ ժամանակէ մ'ի վեր տարօրինակ տխրութեամբ մը, լըւութեամբ մը դրաւուած չըլլար իր բնաւորութիւնը։

«Ձեմ համարձակիր Կեղանդամ ըսելու թէ ի՞նչ խենդութիւններ ըրի փարատելու համար այն տեսակ մը տխուր թալծութիւնը որով համակուած է ան։

«Ամեն բան անօգուտ եղաւ. հիմակ Իւրսիւլ չուզեր օրիորդ Տը Մարանին սենեակին իջնելը։

«Այս վերջինն որ պարտաւորեցաւ Իւրսիւլէն հրապուրուելու ինծի պէս անկարող է անոր միտքը թարթափելու։ Իւրսիւլ երբեմն անտարբերութեամբ, երբեմն ալ արհամարհութեամբ կընդունի զան։ Իր օրերը կարգաւորվ կամ մտախոհելով կանցունէ. իր սպասուհին զոր վաստկած եմ՝ կըսէ թէ իր տիրուհին սաստիկ վշտի մ'ենթարկուած է անշուշտ, թէ ա՛լ իր առաջուան տիրուհին չէ, թէ երբեմն ժամերով իր սենեկին մէջ կը քայլէ յուզմունքով, և ասպա վհատութեամբ կընկնի ձեռներովը գլուխը ծածկելով։

«Երբ փոխուած կը գտնեմ Իւրսիւլը. կը նիհարի ան. կը կորուսէ այն գոյնը որ տեսլական թարմութիւն մը կը տար իրեն. կը կորուսէ այն թեթեւ գերութիւնը որ այնքան վայելչութիւն կը տար իր երկայնաձե հասակին. աչերը կը զոդաւորին. ամիսէ մ'ի վեր

չտեսայ իր խնդախ այն հեղնական և համարձակ խնդումով որ այնքան ահարկու և միանգամայն հրապուրելի է։

«Չգիտեմ ի՞նչ քնածին յօժարութեամբ մը շատ անդամ կուզէ կատարեալ մթութեան մէջ մնալ. անատեն չուզեր ընդունիլ ոչ զոր։ Երբ տեսայ տրտմութեան այս նշանները որոնց պատճառն յայտնի չէր ինձ, կը յուսայի թէ վիշտը թերեւս պիտի մեղմէ այս անողորբելի բնաւորութիւնը, երբ երջանիկ և զուարթ էր ան, իր ամենափոքր քնածին յօժարութիւնները կատարելու համար ոսկին լիարոււն վասնէր էի. հիմակ որ մեղադատ և վշտահար է, կուզէի մխիթարութեան համար ընծայել իրեն ազնիւ և տրիաւէտ սիրոյ դանձեր, դանձեր զոր այնքան ժամանակէ ՚ի վեր կը ժողովէի սրբտիս մէջ և զոր հաղիւ համարձակեր էի յայտնելու իրեն, վասն զի շատ կը վախնայի իր հեղնութիւններէն։

«Իւրովի կըսէի. —վերջապէս ահա այն վայրկեանն ուր թերեւս պիտի կրնամ իշխել իր վրայ ամենասիրադին անձնութեան իշխանութեամբ։ Եկո՛ւ տե՛ս որ դարձեալ խոյս կը տայ իզմէ... ծունդի վրայ դալով, ձեռները արցունքով թրջելով... վասն զի այս կինը տղայի մը պէս կը լայնէ զիս, վայրասպար գոչեցի. —«Ասա՛ զերսեմ, շնորհք ըրէ՛, ըսէ՛ ինձ, ի՞նչ է վշտիդ պատճառը. ըսէ՛ ինձ ցաւերդ որպէս զի ես ալ ցաւիմ հետդ. ըսէ՛ ինձ թէ կրնամ «յուսալ փոքր ինչ մխիթարել քեզի, և պիտի տեսնես թէ ի՞նչ «անլուր ասպաւէններ պիտի դանես սրտիս մէջ։ Ո՛հ, անկասկած գիտես ինչ որ կրնամ ընել սրտէդ տանջանք մը հեռացնելու համար։ Երբեմնակի զարմացար այն անհաւատալի բաներու վրայ զոր ՚ի «զործ կը դնէի ամենէն անհեղեղ փափաքներդ կատարելու համար. «այն ամեն ըրածներս դեռ ոչինչ են համեմատուելով այն սիրային «հրաշալեաց քով զոր պիտի ներշնչեն ինձ մտերմութիւնդ և քեզի «քանի մը վիշտէ աղատ պահելու յոյսը.»

«Ո՛հ, հաւտա՛ թէ այս կնկան մինչև ոտները խոնարհելով և լալով ըսած այս ամեն խօսքերս զգացմամբ կըսէի. կըզայի ինչ որ երբեք չզգացեր էի մինչև անատեն, այսինքն սաստիկ վիշտ մը,

սրտի անադորոյն խշխշուք մը, և ասոր միակ պատճառն էր Խւրսիւլը սրտաբեկ տեսնելը : Չգիտէի իր ցաւերուն պատճառը . բայց կը վաշտանար ան և ես ալ կը վշտանայի . . . անընդհատ դէպ իր հոգին կը խոյանար հոգիս :

«Միայն քեզ կըսեմ թէ այս անգամ անկեղծ էի . աղաչանքս սրտէս կը բղխէր, հեծկլտանքս աղիքէս կ'արտաբերուէր . . . : Արցունքս յուսահատութեան արցունքիս պէս դառնահամ, կիզողական էր . . . : Այլ սակայն անմուռնչ, անտարբեր և տխուր կը մնար իբր թէ խօսքերս չհասկցած կամ չլսած ըլլար :

«Բայց ապուշ կամ խենդ է այս կինը քանի որ չտեսներ զինքն որքան սիրելի : Չգիտէ՞ ուրեմն այդ թշուա՞ն կինը թէ ի՞նչ բան է դէթ ունենալ սիրտ մ'որու վրայ կրնայ մշտնջենապէս վստահիլ : Չգիտէ՞ ուրեմն թէ ո՞րքան հազուադիւտ է այն տրիագին սէրը զոր կը ներշնչէ ինձ : Չգիտէ՞ ուրեմն թէ ո՞րքան ալ եղեռնական ըլլայ սէրս, եղեռնադործութիւն մ'է զայն արհամարհելը : Ուրեմն չե՞ խորհիր ասպաղային վրայ : Չխորհիր ուրեմն թէ օր մ'իր ծաղկահասութիւնը, դեղութիւնը յիշատակ մը պիտի ըլլայ միայն, և թէ մեծ երջանկութիւն մը պիտի զգայ դանելով այս սէրը զոր հիմա կարհամարհէ, այս սէ՛րը որ կը պարտաւորի յաւերժատե ըլլալ քանի որ իր քմածին կամացը, արհամարհանացը, ապերախտութեանը գիմադրե՛ց այն . . . : Բայց, յիշաւի՛ սոսկալի բան մ'է այս : Աստղութիւնը զիս կը խենդեցնէ իր և ինծի դէմ : Չեմ կրնար շարունակել այս նամակը . . . : Բարկութիւնն և վիշտը կը կուրեն զիս :»

Բարիդ . . .

«Երեկ անկարելի եղած էր ինձ շարունակել այս նամակը . այսօր նորէն կսկսիմ գրել . նորանոր դէպքեր պատահեցան : Ար յուսամ դադարաւորներս լուսաւորել՝ զրեւով, վասն զի միտքս այնպիսի քառս մ'է որ անոնք առանց կարգի և հետեութեան կ'եռան հոն :

«Ժողովիմ իրողութիւնները և յիշատակներս : Երեկ այս նամակը ընդմիջելէն ետք Խւրսիւլը տեսնելու գացի . ըսին ինձ թէ տկար է ան, և թէ ոչ զոք կրնդունի . երեք անգամ մինչև իր սենեկին դուռը գացի, բայց անկարելի եղաւ դուռէն ներս մտնել : Այս առտու վերստին գացի . որքա՛ն ասլէցայ երբ օրիորդ Տը Մարան իմացուց ինձ բոլորովին յուզուած (յուզուի՛ այս կինը) թէ Խւրսիւլ իմացուցած էր իրեն Մարանէն մեկնիլը՝ և այսուհետե առանձին ապրելու պարտաւորիլը : Առանց ուրիշ բան մը մտիկ ընելու դէպ Խւրսիւլին սենեակը վազեցի . իր սպասուհին թէև շատ աշխատեցաւ արդիւնէլ զիս, զրեթէ բոնի իր սրահը մտայ . տեսայ որ Խւրսիւլ քանի մը թուղթ կը կարդաւորէ իր արկղին մէջ :

«—Իրա՞ն է, մի՞թէ իրաւ է, գոչեցի մոլորադին առանց ըսելու թէ ի՞նչ բանի կականարկէի :

«Խւրսիւլ տխուր և թարթափուն կերպով մ'ինձ նայեցաւ, և պատասխանեց .

«—Ի՞նչ կուզես :

«—Օրիորդ Տը Մարան իմացուց ինձ թէ կը մեկնիս այս ապարանքէն . . . : Անկարելի բան է ատի :

«—Ապրելի բան է, վասն զի է՞ :

«—Ապրելի չպիտի ըլլայ, գոչեցի այլ յայլմէ . . . չե՛մ թողուր որ մեկնիս, պիտի չմեկնի՛ս :

«—Չե՞ս թողուր . պիտի չմեկնի՛մ : Եւ ի՞նչ իրաւունքով այսպէս կը խօսիս, պարո՛ն, կրկնեց ինձ նայելով սիդաբար :

«—Օրինաւոր կամ ասօրինաւոր իրաւունքներ ունիմ քու վրայ, և այս իրաւունքներս պիտի պաշտպանեմ :

«—Եւ որո՞ւ քով պիտի պաշտպանես, պարո՛ն :

«—Արեւմ թէ չեմ ուզեր այս տունէն մեկնիլդ, թէ ոչ հետդ պիտի գամուր որ երթա՛ս, գոչեցի :

«—Պիտի երթամ այս տունէն, պարո՛ն, և չպիտի դաս հետս :

«—Ինձ նայէ՛, Խւրսիւլ, համբերութիւնս մի՛ հատցնէր, մի՛ զայրացնէր զիս : Երկու խօսքով ըսեմ քեզ հիմա թէ ինչո՞ւ այսուհետե դուն և ես չենք կրնար իրարմէ բաժնուիլ, կինս քեզ զո՞

հեցի, գրեթէ անպատիւ եղայ հասարակութեան առջև: Ուստի կը տեսնես որ չենք կրնար զատուիլ, ճակատագիրը կուզէ որ այսուհետեւ իրարու հետ շղթայուած ըլլանք: Ինչ որ ըլլայ վիճակս, նոյնը պիտի ունենաս հետս: Ար լսե՛ս, այնպէս չէ՞, ըսի ակուաներս սեղմելով, վասն զի անհնարին՝ բարկութիւն կը պատճառէր ինձ այն անտարբերութիւնն որով կը պատասխանէր Իւրսիւլ:

«Մինչև հոգիիս խորը նայելով և աչերը առանց վար ընելու իմիններուս առջև՝ պատասխանեց.

«— Ես ալ երկու խօսքով ըսեմ՝ քեզ թէ ինչու ալ կը պարտադրինք ամենեւին յարաբերութիւն մը չունենալ իրարու հետ: Աշխարհիս մէջ ոչ ոք իրաւունք ունի իմ վրայ. պիտի մեկնիմ այս տունէն երբ սիրտս պիտի ուզէ. և եթէ նեղես զիս... թէև ամենագոնէիկ բան մ'է այդ վարմունքը, հալածանացդ դէմ պաշտպանութիւն գտնելու համար պիտի դիմեմ առ որ ան է:

«— Հարկաւ իշխանութեան, ոստիկանութեան պիտի դիմե՛ս, այնպէս չէ՞, գոչեցի ջղաձգային քրքիջով մը. ապա զարմացմամբ երբ չորս կողմս կը նայէի մեքենայաբար, բաղմոցիմը վրայ սև սնդուսէ տօմինօ մը տեսայ:

«Նախանձոտութեան փայլակ մ'անցաւ մտքէս. յիշեցի թէ առջի օրն մեծ սրահի կէսն էր: Բռնելով տօմինօն և անոր ցուցնելով:

«— Աարծեցեալ վիշտերուդ և թաղծութեանդ հակառակ այս գիշեր Օբերայի պարահանդէսը դացիր, գոչեցի:

«— Իրօք այս գիշեր Օբերայի պարահանդէսը դացի կարծեցեալ վիշտերուս, կարծեցեալ թաղծութեանս հակառակ, կրկնեց Իւրսիւլ. յուսամ թէ ասով կը հասկնաս այն պարահանդէս երթալու փափաքիս ո՛րքան բուռն եղած ըլլալը:

«— Ամեն բան կը տեսնեմ, ամեն բան կը գուշակեմ, գոչեցի. մարդ մը կը սիրես, դաւ մ'ունիս, սիրող մ'ունիս. բայց յանուն դժոխոց կերգնում թէ ձեռքէս կենդանի չպիտի աղատի այն մարդն որու հետ այնքան անամօթաբար կուզես միանալու երթալ... և նախ հոս պիտի մնամ, տեղէս չպիտի շարժիմ, գոչեցի բաղմոցի մը վրայ նստելով:

«— Աղատ ես մնալու, պարոն, ըսաւ, և առանց նշմարել ձեւացնելու ներկայութիւնս շարունակեց ինչ որ սկսած էր:

«Այս անխուժութիւնը, տմարդութիւնն և անամօթութիւնը զայրոյթս գրգռեցին սաստիկ. ձեռքէն քաշեցի առի բռնած թուղթերը, և սրահին մէջ տեղը նետեցի:

«Իւրսիւլ ինձ նայեցաւ անզգայ կերպով մը, վեր ըրաւ ուսերը և շարժում մ'ըրաւ դուրս ելնելու համար: Թեկէն բռնեցի խոտիւ:

«— Դուրս չպիտի ելնես, գոչեցի. չպիտի ելնես մինչև որ չըսես ինձ թէ ինչո՛ւ այս գիշեր Օբերայի պարահանդէսը դացիր, առանց բան մ'ըսելու ինձ, մանաւանդ որ տկարութիւն ունէիր... վասն զի դունատ ես և փոխուած...: Թշուա՛ւ կին, ըսի առանց տակաւին զսպել կարենալու արդահատութիւնս և արցունքս՝ իր նիհար երեսը տեսնելով, ի՞նչ է այն անդիմադրելի պատճառն որ կըցաւ քեզի այն պարահանդէսը տանիլ...: Պատասխանէ՛...:

«Իւրսիւլ՝ առանց բան մ'ըսելու մեղմովին քաշեց թեք զոր բռնեցի. դրան առջևն էի թոյլ շտալով որ անցնի. նստաւ Իւրսիւլ, արմուկը թիկնաթուռի մը թեկին վրայ կռնեցուց, կղակը ձեռքին մէջն առաւ, և այսպէս անշարժ անմուռնչ կեցաւ: Ար ճանչնայի իր անհամբոյր բնաւորութիւնը. ինչպէս հեղութիւնը, աղաչանքը, նոյնպէս և սպառնալիքն ու բռնութիւնը բնաւ չէին մեղմեր զան. անդամ մ'ալ վատօրէն խոնարհեցայ իր առջև:

«Իր ըրած որոշումն այնքան յանկարծական էր, և յոյսերս այնքան սոսկալի կերպով մը կը ջնջէր որ ուզեցի վերջին ճիգերս թափել այս կինը մեղմելու համար. ըսի իրեն այն ամեն խօսքերը զոր ամենէն անկարգ տրիփը, ամենակոյր անձնուիրութիւնը, ամենաճշմարիտ, ամենացաւալի կերպով մը ճշմարիտ յուսահատութիւնը կրնան ներշնչել, բայց աղաչանք, հեծկլտանք, բարկութիւն, վերջապէս ամեն բան անօգուտ եղաւ, ամեն բան ի դերեւ ելաւ այս քարսիրտ կնկան առջև: Ուղեւով ամեն միջոց ի գործ դնել խօսեցնելու համար այս կինը որու լուրթիւնը անհնարին զայրոյթ կը պատճառէր ինձ, համարձակեցայ մինչև անդամ թշնամանել, ամենախայտառակ յանդիմանութիւններ ըսել. բայց ոչինչ, ոչինչ պատասխանեց,

և ոչ իսկ վանկ մ'արտասանեց :

«Արթուր արձան մ'էր ան : Եւ ոչ իսկ կը լսէր ձայնս : Ուրիշ տեղ էր խելքը : Իր տարտամ և թարթափուն նայուածքը կարծես անջրպետութեան մէջ չգիտեմ ինչ գաղափարի մը կը յառէր . երկու անգամ թեթև և տրտում ժպիտ մը թափառեցաւ իր շուրթերուն վրայ . ապա անգամ մը գլուխը օրեց թեթևակի իբր թէ ներքին խորհրդածութեան մը պատասխան տար :

«Յուսահատելով օրիորդ Տը Մարանին սենեակին իջայ : Այս կինը միշտ ինքնամոլ ըլլալով՝ Իւրսիւլին որոշումին մէջ ոչ այլ ինչ կը տեսնէր բայց միայն ինչ որ իրեն կը վերաբերէր անձնականապէս : Աստաղի ցասումով մը զոչեց թէ Իւրսիւլ մեկնելէն ետք Մարանի ասարանքը նորէն ամայի պիտի դառնար . թէ սովորած էր Իւրսիւլին հանձարամտութեանը , զուարթութեանը . թէ հիմա չէր կրնար անորմէ զատուելու գաղափարին հանդուրժել , վասն զի սարսափ կը տար իրեն առանձնութիւնը . կաղերսէր զիս որ իր հետ ամեն ջանք 'ի դործ դնեմ Իւրսիւլը կեցնելու համար , իբր թէ մի միայն այս չըլլար իմ միակ փափաքս . վերջապէս օրիորդ Տը Մարան՝ իր աճեցուն ազահութեան հակառակ՝ զոչեց թէ Իւրսիւլը քովը պահելու համար ամեն զոհողութեան յանձնառու պիտի ըլլար , թէ ինչ տուած տարեկան քառսուն հազար ֆրանքն եթէ չէր բաւեր իր տունը հաճոյական ընելու , աւելի պիտի տար ինչ , պիտի տար որքան որ սէտք էր , եթէ նաև հարկ ըլլար իր դրամագլուխին զըպնալ . այնքան քիչ ժամանակ կար իր մահուան օրին որ կրնար այս յիմարութիւնը ընել . . . :

«Այս մանր պարագաները կը գրեմ Իւրսիւլին ազդեցութիւնը քեզ ցուցնելու համար . սա կրնար յաղթել օրիորդ Տը Մարանին դձուձ արծաթասիրութեանը , այս կինը մինչև անատեն անամօթաբար զեղծած էր իմ զեղխութիւնս , և մեծ դժուարութեամբ տուած էր ինչ այն տարեկան դումարը զոր խոստացած էր իր տունը նայելու համար :

«Իւրսիւլին սենեակին ելանք օրիորդ Տը Մարանին հետ : Սա ազդերսց Իւրսիւլը , իր խելքին բոլոր ոյժը , ամեն շողորթութիւն-

ները դործածեց համոզելու համար զան որ չմեկնի իր տունէն , բայց Իւրսիւլ անողոր մնաց : Օրիորդ Տը Մարան լացաւ (օրիորդ Տը Մարան լա՛յ) , զոչեց թէ մինակ և իր ծառաներուն խնամոյցը յանձնուած խեղճ պառաւ կնկան մը վիճակը սոսկալի է , խոստովանելով թէ շատ մը թշնամի վաստկած ըլլալուն պատճառն էր իր չարասրտութիւնը . թէ Իւրսիւլ մեկնելէն ետք ոչ որ պիտի դար հետը տեսութիւն ընելու . թէ Յուլիսի յեղափոխութիւնը ցրուած էր հին յարաբերութիւնները որոնց վրայ կրնար իր յոյսը դնել : Բայց Իւրսիւլ չմեղմեցաւ :

«Անատեն օրիորդ Տը Մարան անհնարին կատողութեամբ մը համակուելով խիստ արիւնաբոյր յանդիմանութիւններ ըրաւ անոր , ապերախտութիւնը , գէշ վարքը երեսին տուաւ : Իւրսիւլ ժպտեցաւ և բան մը չըսաւ : Աւերջապէս հարցուցինք իրեն թէ ինչպէս պիտի ապրի , պատասխանեց թէ իր օժիտէն երսուն հազար ֆրանքի չափ մնացած էր և թէ այսքանը պիտի բաւէր իրեն :

«Այս է ահա այն անադորոյն կացութիւնն ուր կը գտնուիմ . Իւրսիւլին բնաւորութիւնը բաւական ճանչնալովս ապահով եմ թէ չպիտի փոխէ իր որոշումը , ուրիշ բան է եթէ հրաշք մը միջամտէ : Երկու ժամ առաջ իր քովէն հեռացայ առանց խօսք մ'առնուլ կարենալու իր բերնէն :

«Որքան ալ միտքս չարչարեմ այս անակնկալ որոշումին պատճառը զուշակելու համար , չեմ կրնար զուշակել , ինչպէս որ չեմ կրնար հասկնալ նաև այն վշտին և տրտմալի վհատութեան պատճառը որոնցմով գրառուած կը տեսնեմ զան ժամանակէ մ'ի վեր :

«Իւրսիւլին կողմէն այսպիսի որոշում մը չկրնար խղճի տաղնապ մ'ըլլալ իր յանցանքին պատճառաւ : Նախ կասկած ըրեր էի թէ իրական և սաստիկ տրիփ մը կղզայ ան . բայց թէև իր ընկերութիւնը կազմող շատ մը մարդերու հետ սչրասիրաբար վարուիլ տեսած եմ . թէև շատ անգամ ունեցայ կասկածներ որք սակայն երբէք սաուդուութեան չփոխուեցան , ամենէն աւելի նախանձս զրդուող անձանց հետ Իւրսիւլին ունեցած աշխարհային յարաբերութիւններուն մէջ չկա բան մ'որ խորունկ սիրոյ մը յատկութիւնը ունենայ . Իւրսիւլ ինչ-

պէս ինծի նոյնպէս և անոնց հետ այլանդակ , քմածին , անհեղեղ և ամբարտաւան կերպերով կը վարուէ՛ր . բայց երբեք զինքն այսքան տրտում և մտախոհ չտեսեր էի , որքան կը տեսնէի ամիսէ մ'ի վեր :

«Բայց . . . կեցիր . . . այս պահուս բան մը կը դայ միտքս . . . ա՜յո՛ . . . ինչո՞ւ չէ . . . : Մի՛ խնդար կարեկցարար . . . : Մի՞ դուցէ հարստութեանս կէսէն աւելին վատնել տուած ըլլալուն զիղջն է Իւրսիւին ևս քան զևս տրտմելուն պատճառը :

«Իւրսիւին անհեղեղ կամահաճութեանց և ամբարտաւանութեանց հակառակ սիրոյ մէջ անընկճելի կերպով մը հաստատուն մնացած ըլլալուս պատճառն է այն համոզումը թէ այս կինն ինծի համար կզգար սէր մ'որ աւելի սաստիկ էր քան թէ այն զոր կը խոստովանէր զգալ , և թէ այսպէս , նամանաւանդ առ հպարտութեան և իմ վըրայ ունեցած ազդեցութիւնս ինձ նշմարել չտալու համար կը կեղծէր , և կը կարծէր թէ աւելի ապահովապէս կիշխէ իմ վրայ այսպէս փոփոխակի կաթողին սէր , անտարբերութիւն կամ արհամարհութիւն մը ցուցնելով ինձ :

«Իւրսիւլ այսքան յանկարծապէս օրիորդ Տը Մարանին տունէն մեկնելով՝ առանց ըսելու ի՛նչ պատճառաւ մեկնիլը , մի՞ դուցէ ուղէ ապացուցանել ինձ թէ զիս կը սիրէ նոյն իսկ ինծի համար , հրաժեշտ տալով այն շքեղութեանց որոնցմով շրջապատեցի զինքը մինչև հիմա : Ասէ՛ , ինչո՞ւ չկրնար այս ըլլալ մեկնելուն պատճառը : Այս կինը վերջապէս յաղթուելով եռանդաղին սիրոյս բիւր ապացոյցներէն , միթէ առջի անգամ զինքն հրապուրող այս շուայլութիւնը արհամարհելու չափ տարօրինակ կին մը չէ : Թերևս ֆըրանսայի մէկ հեռաւոր խորշը կամ օտար երկրի մը մէջ անշուք և հանդարտ կեանք մը վարել կերազէ . . . : Եթէ այսպէս ըլլար . . . եթէ այսպէս ըլլար . . . ո՛հ , անհնարին ուրախութեամբ մը կը համակուէի : Իւրսիւլ բոլորովին տակնուվրայ բռա ճաշակներս , սովորութիւններս . . . հիմակ կը քամահրեմ աշխարհս այնքան որքան կը սիրէի ատեն մը : Իմ միակ իղձս է կեանքս Իւրսիւին քով անցունել անյայտ մենութեան մը մէջ , դէթ այսպիսի առանձնութեան մը մէջ բոլորովին իմս կըլլայ ան , իր կեանքին բոլոր վայրկեանները իմս

կըլլան զլիովին :

«Այս ըսածներս անօգուտ խօսքեր , չափազանցութիւններ մի՛ համարիր : Ահա երկու տարիէն աւելի է որ կը աւելայս սիրային յարաբերութիւնը , այլ սակայն առջի օրուանէն շատ աւելի եռանդով և յուսահատութեամբ կը սիրեմ Իւրսիւլը : Ինքզինքս կը ճանչնամ . . . զիտեմ անոր կարի զրգուիչ , տարօրինակ և անակնկալ հանձարամտութեան հնարքը , իր սիրազրդիւ գեղեցկութիւնն ո՛չ ապաքէն կրնայ ըսուիլ թէ նոր է միշտ . . . այսպիսի կին մը վայելելն ո՛չ ապաքէն ամեն տեսակ հեշտարոյր կիները վայելել է :

«Մեղը . . . մինակ կնիկիս հետ անցուցի . . . տաանուհինգ օրէն ետք ա՛լ ամեն ինչ լմացաւ . . . ա՛լ ձանձրալի միաձեւութիւն մը , անտանելի սիրոյ ծանրութիւն մ'եղաւ ան . . . ա՛լ չեղաւ որ և է եռանդ , որ և է փոխադարձ զուարթութիւն . . . : Մինչդեռ Իւրսիւլին հետ . . . Ո՛հ , Իւրսիւլին հետ . . . այսպիսի կեանք մը . . . կը կրկնեմ թէ մաքուտ խելքը միտքը յափշտակելու չափ սաստիկ ուրախութիւն մ'է . . . :

«Բայց ինձ նայէ՛ . . . ինձ նայէ՛ . . . չեմ սխալիր , հիմակ ամեն բան մեկնուեցաւ : Իւրսիւլ այսքան երկար ժամանակ կեղծելէն ետք ա՛լ չկրնար կեղծել . . . իմ վրայ ունեցած սէրն երկար ատեն ճընշուած մնալէն ետք ետք ա՛լ սաստկապէս երևան պիտի ելնէ : Վերջապէս կին մ'որքան ալ անզգայ ըլլայ , միթէ կարելի է , հաւանական է , բնական է որ այսպիսի բռնազին սէր մը հուսկ յետոյ անոր դուր չշարժէ :

«Հպարտութիւնը չկուրեր զիս . . . քանի որ կը խոստովանիմ քեզ այնպիսի բաներ որք իմ նուաստութիւնս կը յայտնեն , կրնամ նաև փոքր ինչ բարձր ցուցնել զիս . . . երիտասարդ եմ , բաւական յաջողութիւններ ունեցայ , սիրուեցայ , եռանդապէս սիրուեցայ այնպիսի կիններէ որք հասարակութեան առջև Իւրսիւլէն աւելի արժէք ունէին , ինչպէս էին կինս և իր մտերիմ բարեկամուհին տիկին Տը Րիշվիլ : Ինչո՞ւ ուրեմն Իւրսիւլ ալ չպիտի սիրէ զիս : Կնք թող ուղածին չափ ըսէ թէ իր վրայ անզսպելի սէր մ'ունենալու է ինծի համար բան մ'զգալուն պատճառը . . . այլանդակ խօսքեր , որոնց

մով իր ցասումը կը կեղծէ. կղզայ թէ սէրը կը տիրէ իր վրայ, և չուզեր խոստովանիլ սիրոյ այս տիրապետութիւնը:

«Բայց այն տօմինօն...: Թերեւս Իւրսիւլ կը նախանձի՝ ինծի համար...: Այո՛... հիմա կը յիշեմ թէ քանի մ'օր առաջ ըսած էի իրեն մեծպահֆի միջին օրուան պարահանդէսն երթալու գիտաւորութիւնս: Երեկուան տեղի ունեցող ամեն իրողութիւններն արդիւնցին զիս այն պարահանդէսն երթալու: Իւրսիւլ չէր գիտեր նպատակներուս կրած այս փոփոխութիւնը. ուղած պիտի ըլլայ դաղտնապէս գիտել զիս: Իր բնաւորութեան մէջ բաւական կերեւան այս ամենգուկի յատուկ կերպերը:

«Որքան կուրախանամ այս ամենը քեզի դրելով: Այս գիրը ըսկսելով ոչ այնքան լաւագոյն և հանդարտ կղզայի ինքզինքս՝ որքան կղզամ հիմա վերջ տալով անոր: Յոյսը կը վերածնի սրտիս մէջ: Այո՛, որքան կը խորհիմ, այնքան աւելի բարեգուշակ կերեւայ ինձ այն լուծութիւնը զոր Իւրսիւլ յամառութեամբ պահեց իր նպատակներուն և տրտմութեան պատճառին նկատմամբ. թերեւս վախճած պիտի ըլլայ դաղտնիքն ինձ իմացնելու՝ պատասխան տալովը: Իր կեղծ թարթափումն փափաքին համեմատ ծառայեց իրեն:

«Երկու տարուան սէրէ մ'ետք զոր կը խոստովանիմ թէ ստէպ վրդովեցին նախանձոտութիւնն և անտարբերութիւնը, և որ սակայն անընդհատ տեւեց այնքան ժամանակ, կին մ'այսպէս չթողուր մարդ մ'առանց պատճառը ըսելու առջ, այնպէս չէ: Առանց ըսելու պատճառը զան այսպէս թողուն նուաստութիւն, բարբարոսութիւն, խենդութիւն է, մանաւանդ այն անբաւ զոհողութիւններէն ետք զոր իրեն համար ըրի...:

«Վերջապէս ո՞վ կը բռնադատէր Իւրսիւլը Բարիզ վերադառնալու: Երիկն այնքան սիրահարն էր որ Մարանի գէպքէն ետք դարձեալ կընդունէր զան...: Այս կինն այնքան այլանդակ է որ յիշողութիւնը կարծեր էի թէ այս էրիկին պիտի վերադիմէ ան...: Բայց ո՛չ, ո՛չ, անկարելի բան մ'է այս վերադարձը...: Առանց մեծ հրապարտութեան կրնամ Պ. Սեշթէնէն շատ վերագոյն համարիլ զին:

«Հիմա կը յիշեմ ինչ ինչ գիտողութիւններ որք ՚ի սկզբան ոչ

այնքան ուշադրութիւնս դրաւ եին. երբ Իւրսիւլը թշնամանելու չափ ինքզինքս մոռցայ իր առջև, աչերուն մէջ ոչ բարկութիւն և ոչ ատելութիւն նշմարեցի: Նշմարածս էր կատարեալ անտարբերութիւն: Արդ քանի որ Իւրսիւլ խիստ բարկացոտ և ամբարտաւան է, հարկաւ սաստկապէս զայրացած է այս նախատինքէն: Չօրաւոր պատճառ մը բռնադատած է զինքը կեղծելու իր ցասումը. արդ ինչ կրնայ ըլլալ այս պատճառը, եթէ ոչ այն համակրութիւնը զոր կը ներշնչեմ իրեն: Բարկութիւնս իսկ ո՛չ ապաքէն սէրս կապացուցանէր...:

«Ահա նորէն կըսեմ թէ քեզի այս նամակը՝ դրած ըլլալուս և դրելուս համար ո՛րքան ուրախանալս չեմ կրնար յայտնել քեզ. բացայայտ և մտերմական կերպով մ'այսպէս խորհելով, պատճառաբանութենէ՛ի պատճառաբանութիւն, հետեւութենէ՛ի հետեւութիւն անցնելով սոսկալի և տրտմալի տպաւորութենէ մը գրեթէ կատարուած յոյսի մը հասայ:

«Հտապաւ կը դողեմ նամակս. ամեն թղթաբերի հետ պատասխան գրէ՛ ինձ, անիծեալդ ծոյլ, վռան զի առջի երեկ նամակներս դեռ անպատասխան կը մնան: Բայց չեմ սրդողիր քեզի դէմ այս լուծեանդ պատճառաւ, վասն զի իրողութեանց ամբողջութեամբն աւելի աղէկ պիտի դատես վիճակս...: Անցյաղադիտական երկար փորձառութիւնդ, անխռով կերպով մը զգաստանալդ, այս ամեն իրողութեանց մէջ անկողմնապահութիւնդ, և մանաւանդ յստակ և համարձակ միտքդ թոյլ պիտի տան քեզ ամեն բան յայտնապէս տեսնելով դատելու, կարեւոր խրատներ տալու ինձ և մանաւանդ ըսելու թէ կը կարծես որ ճիշդ ըլլայ տեսածս: Ամեն բան այս բանիս մէջն է: Ապագաս Իւրսիւլին այս վերջին որոշումէն կախում ունի. նախ սոսկալի երկիւղ տուաւ ինձ այս որոշումը. ընդհակառակն հիմա կարի դեղեցկապէս լուսաւոր կերեւայ ինձ այն, լուսաւորութիւն որով հազարումէկ պաշտելի յոյսեր կը ճառագայթին առջևս:

«Հատ վատ սլիտի համարիս զիս. բայց կաղերսեմ քեզի, միջրուեր այս յոյսերը առանց այս մասին պատուական պատճառներ

տալու ինձ, վասն զի շատ յամառ պիտի դառնես զիս այս վերջին
յոյսին մէջ.

«Ժամը չորսին :

«Վա՛յ ինձ... վա՛յ նաև անոր... ո՛հ... անիծեա՛լ կլին... : Հի-
մա նամակ մ'ընդունեցայ օրիորդ Տը Մարանէն : Իւրսիւ Մարանի
ապարանքէն ելեր դացեր է. յայտնի չէ ուր դացած ըլլալը... տոմ-
սակ մը գրելով օրիորդ Տը Մարանին իմացուցած է իրեն թէ այսու-
հետեւ երբէք չպիտի տեսնէ զինքը... : Սոսկալի բան մ'է այս : Ի՞նչ
ընեմ... ի՞նչ ընեմ... ո՛հ, նախազգացումներս... : Ո՛հ, յիմարա-
կան և ապուշ յոյսերս... : Հիմակ ամեն բան կը տեսնեմ... բայց
վրէժս պիտի առնեմ : Պատասխան գրէ՛... պատասխան տուր ինձ...
Ո՛հ, շա՛տ դժբաղդ եմ : Վատաղի և դժոխային կերպով մը...
վրէժս պիտի առնեմ : »

«Կ. ՏԸ ԼԱՆԳՐԻ :

ՎԵՐՋ ԵՐՐՈՐԴ ԿԱՏՈՐԻՆ

ՄԱՍՆ Բ.

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԼ. Ա. ՈՐՍԸ.	Երէս
Բ. ՄԱՅՐ ՄԸ	6
Գ. ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	19
Գ. ՎԱԽԵՐ	35
Ե. ՕՐԻՈՐԴ ՏԸ ՄԱՐԱՆ	53
Ջ. ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՅԻՇԱՑԱԿՆԵՐ	66
Է. ԴԱՐՁ	70
Ը. ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՏԱՐԱՋԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ	98
Թ. ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅՈՅՍ	108
Ժ. ՋԻՂՋ	124
ԺԱ. ՊԱՏԻԺ	128
ԺԲ. ՊԱՐՈՆ ՏԸ ԼԱՆԳՐԻ ԱՌԻՐՍԻՒԼ	142
ԺԳ. ԻՐԻՍԻՒԼ ԱՌԿՕՆԹՐԱՆ	149
ԺԴ. ՊԱՐՈՆ ՍԷՇԸՐԷՆ ԱՌԻՐՍԻՒԼ	158
ԺԵ. ԷՐԻԿՆ ԵՒ ԳԻՆԸ	169
ԺԶ. ՍԻՐԱՅԻՆ ՅՈՒՍԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ	173
ԺԷ. ԵՐԹ	185
ԺԸ. ԿՏԱԿԸ	202
ԺԹ. ՆԱՄԱԿԸ	208
Ի. ՐՈՒՎՐԷՅ	218
ԻԱ. ԴԱՐՁԸ	234
ԻԲ. ՆԱՄԱԿ	253
ԻԳ. ԿԱՆԴԻՊՈՒՄ	263
ԻԴ. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ	279
ԻԵ. ՀԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԸ	289
ԻԶ. ՄՏԵՐՄԱԿԱՆ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ	302
ԻԷ. ՆԱՄԱԿՆԵՐ	315
	332

